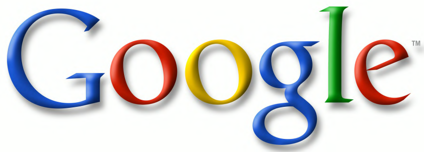
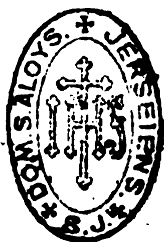
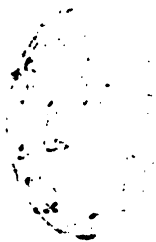

DOM. S. ALOYS. JERSEIENS. S.J.

BIBLIOTHECÆ
PATRVM CISTERCIENSIVM
SIVE
OPERVM ABBATVM
ET MONACHORVM CISTERCIENSIS ORDINIS:
Qui sæculo S. Bernardi, aut paulo post eius obitum floruerunt,

TOMVS OCTAVVS,

EXHIBENS.

Ottonis ex Abbate Morimundi, Frisingensis Episcopi Historiam, seu Chronicon ab origine mundi vsque ad Friderici Ænobarbi Imperatoris tempora.

Eiusdem Historiæ secundam partem de gestis eiusdem Friderici, Authore Radeuico Frisingensi Canonico.

Prodeunt nunc primum in lucem operâ & studio D. Bertrandi Tissier Doctoris Theologi, Cænobij B. Mariæ de Bono fonte in Terascia, Ordin. Cister. Prioris.

Prostant Exemplaria
Apud LVDOV. BILLAINE, Parisiensem Typogr. ac Bibliop. in Palatio Regio.

M. DC. LXIX.
Permissu Superiorum.

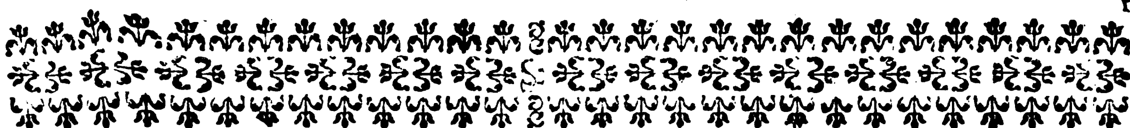

VITA AVTHORIS,

Ex Radeuico eius Canonico, & huius historiæ continuatore. [*Lib. 1. alias, aliàs 3. secundæ partis c. 11.*

TTO Frisingensis Ecclesiæ venerabilis præsul, huius historiæ Author, & feliciori fine futurus consummator, nisi fata obstitissent, clarissimo Principe Leopoldo Marchione, & Agnete Henrici quarti filiâ parentibus ortus, ac proinde eiusdem Henrici quarti nepos, sororius autem Henrici quinti, Conradi verò Regis frater vterinus, ac Friderici Ænobarbi Imperatoris patruus, literarum scientia, non mediocriter instructus, inter Episcopos Germaniæ primus, vel inter primos habebatur: adeo vt præter sacræ doctrinæ notitiam, Philosophicorum & Aristotelicorum librorum subtilitatem in Topicis, Analyticis, atque Elenchis ferè primus in patriæ suæ fines aduexerit. Viuendi modum iuxta Cisterciensis Ordinis Religionem instituerat, & in Cœnobio Morimundensi primò Abbas, postea Frisingensis Episcopus creatus, velut cælitus & à Deo missus, cùm Ecclesiam suam reperisset omnibus ferè bonis destitutam, distractas facultates, collapsa palatia, familiam attritam, religionis Monasteriorum nullam vel paruam memoriam; ope diuina tandem in eum statum illam reduxit, vt clero religionem, familiæ libertatem, facultatibus copiam, ædificiis decorem restitutum cernere esset: eiusque cura, labor, & meritum circa sedem & gentem suam perinde enituit, ac si non instaurator, sed fundator illius extitisset. Huic negotio adminiculum & opem præstabat tum genus viri, tum probitas, tum conuersationis æstimatio. Oleum peccatoris declinans, & iustitiam suam in conspectu & pro fauore hominum facere paruipendens, Deo potiùs, quem conscientiæ & corda non fallunt, placere satagebat; attendens illud Euangelicum: [Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua.] Cùm quibusdam mortem suam reuelatam fuisse, referentibus & commonentibus nonnullis religiosis, cognouisset; salutatis intima caritate fratribus, & valedicto, occasione visitandi Cisterciense Capitulum viam carpsit, & cùm Morimundum peruenisset, ibi per aliquot dies lecto decubans, sacro oleo perunctus est; & hanc suam historiam literatis & religiosis viris tradidit, vt si quid pro sententia Magistri Giliberti dixisse visus esset, quod quempiam posset offendere, ad ipsorum arbitrium corrigeretur: seque Catholicæ fidei assertorem, iuxta sanctæ Romanæ & vniuersalis Ecclesiæ regulam professus est Deinde multa cordis contritione, & humili confessione reatum suum recognoscens, sumptis Sacrosanctis mysteriis, in medio multitudinis sanctorum tam Episcoporum quàm Abbatum Domino spiritum reddidit. Felix vtique, & pro meritis suis diuino munere donatus, vt antè raptus sit, quàm dilectam suam Ecclesiam in cinerem conuersam videret. Ipso enim decimo Calendas Octobris in autumnali æquinoctio defuncto, paucis post mensibus, Nonis scilicet Aprilis, Dominica palmarum circa vernum æquinoctium ciuitas Frisingensis penitus conflagrauit; & Ecclesiæ, ac sedes ipsa, & palatium, ac domus & officinæ Canonicorum concrematæ. Hæc omnia fusiùs Radeuicus enarrat. Ereptum quoque magnæ tentationi morte sua Ottonem aduertunt alij, Fridericus enim Imperator tunc temporis in Italica expeditione, à qua dimissionem obtinuerat venerabilis Otto, bellum sanctæ Ecclesiæ acerrimum indixit, ac diu fouit: cui omnes ferè Germaniæ Antistites, adulatione aut errore consenserunt. Raptus est igitur beatus hic vir, ne malitia mutaret intellectum ipsius, aut ne fictio deciperet animam illius Imperatoris schisma fouendo; aut ne periculum apud eum incurreret, ei resistendo. Porrò hoc chronicon ad hoc scriptum est, vt mutabilitatem ac vanitatem omnium rerum humanarum, etiam Regnorum & Imperiorum demonstraret; & hominum mentes, ac desideria ad cælestia euocaret; vt passim ipse fatetur.

OTTONIS
EX ABBATE MORIMVNDI
FRISINGENSIS EPISCOPI, VIRI CLARISSIMI,
Rerum ab origine mundi ad ipsius vsque tempora gestarum.

LIBRI OCTO.
Proemium Authoris ad Singrimum.

SÆPE multumque voluendo mecum de rerum temporalium motu, ancipitique statu, vario, ac inordinato prouentu, sicut eis inhærendum à sapiente minimè considero, sic ab eis transeundum ac migrandum, intuitu rationis invenio. Sapientis enim est officium non more volubilis rotæ rotari; sed in virtutum constantia ad quadrati corporis modum firmari. Proinde quia temporum mutabilitas stare non potest: ab ea migrare, vt dixi, sapientem ad stantem & permanentem æternitatis civitatem debere, quis sani capitis negabit? Hæc est ciuitas Dei Ierusalem cælestis, ad quam suspirant in peregrinatione positi filij Dei, confusione temporalium, tamquam Babylonica captiuitate grauati. Cùm enim duæ sint ciuitates, vna temporalis, alia æterna; vna mundialis, alia cælestis; vna diaboli, alia Christi: Babyloniam hanc, Ierusalem illam esse, catholici prodidere scriptores. Sed quia plerique gentilium ad commendanda posteris gesta priorum, de vna earum plura scripserunt, multa documenta virtutũ, vt ipsi rati sunt, prosecutiones verò miseriarum nostrorum judicio nobis reliquerunt. Extant super hoc Pompeij Trogi, Iustini, Cornelij, Varronis, Eusebij, Orosij, Iordanis, aliorumque quamplurium, tam nostrorum, quàm illorum, quos longum est ennumerare, monimenta præclara; in quibus non tam historiam, quàm ærumnosas mortalium calamitatum tragœdias, prudens lector invenire poterit. Congrua sanè ac prouida dispensatione Creatoris ideo factum credimus, vt quoniam homines vani terrenis, caducisque rebus inhærere desiderant, ipsa saltem vicissitudine sui deterreantur: vt à creatura ad Creatorem cognoscendum, per transitoriæ vitæ miserias mittantur. Nos autem tamquam in fine temporum constituti, non tam in codicibus eorum ærumnas mortalium legimus, quàm ex ipsis nostri temporis experimentis eas in nobis inuenimus. Vt enim de alijs taceam, regnum Romanorum, quod in Daniele, propter totius orbis bello domiti singularem principatum, quem Græci Monarchiam vocant, ferro comparatur, ex tot alternationibus, *maximè diebus nostris, ex nobilissimo factum est penè nouissimum, vt de vrbe, senatu, populoque Romano, juxta Poëtę dictum, *Vix magni stet nominis vmbra*. Ab vrbe quippe ad Græcos, à Græcis ad Francos, à Francis ad Longobardos, à Longobardis rursum ad Teutonicos Frācos deriuatum, non solùm antiquitate senuit, sed etiam ipsa mobilitate sui, veluti levis glarea, hac illacque aquis circumiecta sordes multiplices, ac defectus varios contraxit. Ostenditur igitur in ipso capite mundi mundi miseria, ipsiusque occasus toti corpori minatur interitum. Sed quid mirum, si conuertibilis est humana potentia, cùm labilis sit etiam mortalium sapientia? In Ægypto enim tantā fuisse sapientiam legimus, vt secundùm Platonem, Græcorũ Philosophos pueros vocarent, & immaturos. Moyses quoque legislator, cum quo Deus tamquam vicinus cum vicino loquebatur, quemque diuina sapientia repleuit, erudiri omni sapientia Ægypti non erubuit. Nonne ille magnus Patriarcha, pater Gentium à Domino constitutus, Abrahā Chaldæorum disciplinis institutus, scientia præditus, ad vocationem Dei mores deseruit, prudentiam non dimisit? Et tamen illa magna Babylon non solùm sapientia præclara, sed & gloriosa in regnis, inclyta in superbia Chaldæorum, juxta Isaiæ vaticinium, sine spe reparationis, sirenarum facta est delubrum, domus draconum & strutionum, latibulum serpentium. Ægyptus quoque magna ex parte inhabitabilis narratur, & inuia. Hinc translatam esse scientiam ad Græcos, deinde ad Romanos, postremò ad Gallos & Hispanos, diligens inquisitor inveniet. Et notandum, quòd omnis humana potentia, seu scientia ab Oriente cœpit, & in Occidente terminatur: vt per hoc rerum volubilitas ac defectus ostendatur. Quod in sequentibus, Deo annuente, pleniùs ostendemus. Quia ergo propter has & huiusmodi varietates mundus probatur contemnendus; necessarium ratus sum, ad petitionem tuam, frater charissime Singrime, historiā texere, per quam largiente Deo, ærumnas ciuiũ Babyloniæ, gloriam etiam regni Christi post hanc vitam sperandam, in hac expectandam ac prægustandam, Ierusalem civibus ostenderem. Proposui verò prioris conflictationes & miserias, quantum Deus dederit, vsque ad tempus nostrum deducere. De spe quoque sequentis, quantum ex scripturis colligere potuero, non tacere, sed & ciuium eius in hac peregrinantium memoriam facere. Sequor autem in hoc opere præclara, (potissimùm Augustinum & Orosium,) Ecclesiarum lumina: eorumque de fontibus ea quæ ad rem propositumve pertinent, haurire cogitaui. Quorum alter de gloriosæ civitatis Dei exortu, siue progressu, debitisque finibus;

Duæ ciuitates Christi & diaboli.

Daniel. 2.

Ægyptiorũ sapientia.

Isai. 13.

Auctoris propositum.

quomodo inter mundi ciues semper profecerit, quique eius ciues vel principes, quibus principum seu ciuium seculi temporibus extiterint, acutissimè disertissimeque disputauit. Alter verò contra eos, qui Christianis temporibus priora præferentes, inaniter garriebant de rerum humanarum variis ac miserrimis euētibus, bellis, bellorumque discriminibus, regnorum mutationibus, vtilissimam ab orbe condito vsque ad tempus suum texuit historiam. Quorum vestigia sequendo sic de vtraque dicere proposuim⁹, vt tenorem historiæ non omittamus: quatenus & religiosus auditor quid in mundanis rebus ób innumeras mutationū miserias abhorrendū sit, animaduertat: ac studiosus seu curiosus indagatur, non confusam rerum præteritarum seriē inueniat. Nec iustè me reprehendendū arbitror, si post tātos tantæque sapiētiæ ac eloquentiæ viros, imperitus scribere præsumpserim; dum & ea, quæ ipsi copiosè profuseque dixerunt, cōpendio stringere, & ea quæ post ipsorum tempora Ecclesiæ Dei profutura, seu contraria à ciuibus mundi huius acta sunt, quamvis inculto stylo, executus fuerim. Nec illo me Satyrici versu Poëtę, quo ait.

Horatius in arte poet. *Scribimus indocti doctique poemata passim,* feriendum crediderim; dum non temeritatis, vel leuitatis, sed caritatis, quæ semper imperitiam excusare nouit, gratia tam arduum opus, quamvis indoctus, aggredi ausus sim. Neque dignè me quisquam in his quæ iuxta temporis huius consuetudinē, incredibilia fortè videbūtur, arguere mēdacij poterit: cū nil vsque ad recentem memoriā, præter illa quæ in probatorū virorū scriptis reperi, pauca de multis posuerim. Non enim propter hoc eos, si quidam ex ipsis Apostolicam in scribēdo seruauere simplicitatē, contemnendo judicaverim: dum, sicut nonnūquam erroris fomes arguta fit subtilitas, sic sēper veritatis amica sancta sit rusticitas. De huius igitur ærumnosa mutabilitate, de illius felici stabilitate locuturus, Deum, qui huius turbulētam confusionem patienter tolerat, illius iucundam tranquillitatem visionis sui auget, & glorificat, inuocemus; quatenus eius auxilio ea quę sibi placent dicere possimus.

ORDO LIBRORVM.

Primus iber protenditur vsque ad Arbatum, regnique Babylonici translationem factam ad Mœdos, initiumque Romani nominis.

Secundus ad civile bellum Romanorum, Iulio, Pompeioque autoribus actum, necemque Cæsaris, ac initium natiuitatis Domini.

Tertius ad Constantinum, temporaq; Christiani Imperij, regni quoque Romani translationem factam ad Græcos.

Quartus ad Odoacrum, regnique invasionem à Rugis.

Quintus ad Carolum, regnique mutationem ad Francos, & ad diuisionem Regni & Imperij sub nepotibus eius.

Sextus ad Henricum 4. schismaque inter regnum & sacerdotium, anathema promulgatum in Imperatorem, Papam Gregor. 7. vrbe pulsū, ac Salerni mortuum.

Septimus vsque ad seditionem Romani populi, annumque nonum Conradi Regis.

Octavus De Antichristo, resurrectioneque mortuorum, & de fine vtriusque civitatis.

LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

Proœmium, & diuisio orbis.

ESTARVM rerum ab Adā protoplasto vsque ad tempus nostrum seriem executurus, primò ipsum, quē habitat genus humanam orbem, sicut à maioribus accepimus, breuiter distinguamus. Tres mundi partes esse, scriptores asserunt, Asiam, Africam, Europam. Quarum primā duabus posterioribus magnitudine coęquant: quāvis quidam duas tantū partes constituerint, Asiā videlicet & Europam; ita vt Africam, propter sui paruitatem, adjunxerint Europæ. Qui Africam tertiam mundi partem dixerunt, non rationes dimensionum, sed refluxiones marium secuti sunt. Quarum provincias, situs, regiones qui velit cognoscere, legat Orosium. *Tres partes mundi.*

CAPVT II.

Qualiter Adam de Paradiso ejectus vtrosque ciues genuerit; & quo tempore, juxta Iosephum, à paternis legibus declinare homines, & gigantes generari cœperint.

AD Orientem igitur, quantum ex scriptis Geneseos conjici potest, in terra Eden creata paradisus creditur. Vbi dum primus homo positus verbo Dei factus inobediens, in hanc peregrinationem iusto Dei iudicio dejectus est, cœpit maledictionis terram excolere primum in Asia. Generauit autem filios, vtriusque ciuitatis, de quibus agere proposuim⁹, primos cives. Quorum prior inuidia & bonis operibus alterius incitatus fratrem interfecit, primusque in hac valle lacrymarum civitatem construxit. Occiso Abel, alius Adæ filius, Seth scilicet, qui resurrectio interpretatur, nascitur: à quo postmodū populus Dei propagatur. Ab hoc sextus magnus ciuitatis Dei ciuis Enoch fuit; qui intantū Deo placuit, vt ab ipso translatus ad vltimā Ecclesiæ tempora in loco cunctis mortalibus incognito vivus reseruetur. Hominum verò genus rescere cœpit, & multiplicari, donec filij Dei ad filias hominum accedentes, generavere gigantes. Quod quidam minus grauiter intelligentes, præsertim cùm pro filiis Dei alia translatio habeat Angelos, malignos spiritus assumptis corporib⁹, quos incubos vocant, mulieribus mixtos putant. Alij filios Dei ex Seth, filias hominum ex Cain natas autumant: ac illos ex harum coniunctione sicut de Salomone habes, ad oblivionem Dei prouocatos, indeque iram eius in omnes pariter exarsisse affirmant. Et de his quidem, qui ex Seth generati vsque ad septimam generationem iustè vixerūt, Iosephus in primo Antiquitatū libro sic ait. [Disciplinam rerum cælestium, & ornatum earum primitus inuenerunt. Et ne dilaberentur ab hominibus quæ ab eis inventa fuerant, aut antequam venirent ad cognitionem deperirent, cùm prædixisset Adam exterminationem rerū omnium, vnam ignis virtute, alteram aquarum vi ac multitudine fore venturam; duas quidem columnas facientes, aliam ex lateribus, aliam verò ex lapidibus, ambabus quæ invenerant *Genes. 4.*

conscripserunt; ut si constructa lateribus exterminaretur ab imbribus, lapidea permanens præberet hominibus scripta cognoscere: quæ tamen lapidea hactenus permanet in Syria. Et ista quidem septem generationibus permanserunt.] De aliis verò sic. [Deinde animum iudicantes esse Dominum, & ad virtutem semper respicientes, tempore procedente de paternis solemnitatibus ad mala progressi sunt.] Et infrà. [Nam mali Angeli mulieribus coëuntes, iniuriosos filios genuerunt; qui omne bonum despicientes propter confidentiam fortitudinis, similia his qui dicti sunt à Græcis gigantes, perpetrasse traduntur.

Caput III.

De diluvio juxta Iosephum, & item de longitudine antiquorum Patrum, Gentium authores, Annorum numerus juxta diversas trãslationes, capitaque familiarũ ab Adã usque ad Noë.

Itaque cùm Deus crescente malitia genus humanum delere cogitasset, Noë iusto viro, decimo ab Adã, cum uxore ac trib⁹ filiis, totidemq; uxoribus eorum, quæ sunt octo animæ, in arca saluatis, ceteros aquis diluuij perdidit. Huius diluvij & arcæ, (quamvis quidam ex nostris ab Adam usque ad Nini tempora à scriptoribus Gentium prætermissa, vel ignorata fuisse putent,) ut idem Iosephus ait, memoriã faciunt omnes, qui historias barbaricas conscripserunt. Quorum unus Berosus taliter est effatus. *Dicitur autem & nauis ejus, quæ in Armeniam venit, circa montem Chordicum adhuc aliqua pars esse, & quosdam bitumen inde tollere, quo maximè homines ad expiationem utuntur.* Meminit autem & horũ Hieronymus Ægyptius, qui antiquitatem Phœnicis noscitur descripsisse. Sed & Manaseas Damascenus in octagesimo sexto historiarũ libro ita de his dicit. *Est & super Miniadam excelsus mons in Armenia, qui Paris appellatur, in quem multos confugientes sermo est diluvij tempore liberatos: & quemdam simul in arca devectum in montis Ocila summitatem, lignorumque reliquias multo tẽpore conservatas esse.* Item de Patribus, qui tam longo ante diluvium vixerunt tempore, Ioseph⁹ in primo Antiquitatum libro sic ait. [Nullus ad vitam modernam, & annorum breuitatem quibus nunc viuimus, vitam comparans antiquorum, putet falsa, quæ de illis sunt dicta. Illi enim cùm essent religiosi, & ab ipso Deo facti, cùm eis pabula opportuniora ad maius tempus existerẽt præparata, tantorum annorum circulis rite viuebant. Deinde propter virtutes, & gloriosas utilitates, quas iugiter perscrutabantur, Astrologiam, Geometriam, Deus eis amplius viuendi spatium concessit; quæ nec antè ediscere potuissent, nisi sexcentis viuerent annis. Per tot enim annorũ curricula magnus ann⁹ impletur. Testes autem mei dicti sunt omnes, qui antiquitatem apud Græcos & Barbaros conscribere maluerunt. Nam & Manethon, qui descriptionẽ fecit Ægyptiorum; & Berosus, qui Chaldaica defloravit; & Mochus & Estius, adhæc ut & Hieronymus Ægyptius, qui Phœnicam disposuerunt, cùm dictis meis cõcordant. Ysiodus quoque, & Egatheus, & Hellanicus, & Acusilaus, & inter hos Ephorus & Nicolaus, in historiis suis memoriã faciunt antiquorũ annis mille viuentium:] Hæc Iosephus. Quod autẽ superius dictum est, quosdam ex nostris à scriptoribus Gentium tempora illa ignorata, vel stylo suppressa putasse, sic intelligi potest, quòd Barbaros non dignati fuerint inter scriptores computare. Vel quòd tunc primò scripta aliqua authoritate digna arbitrẽtur, cùm per annorum digestionem in ordinem redacta fuerint. Fuerunt autem ab Adam usque ad diluvium iuxta Septuaginta interpretes, anni duo millia ducenti sexaginta duo: juxta Hieronymum mille sexcenti sexaginta sex. Capita familiarum decem, Adam, Seth, Enos, Cainan, Malaleel, Iared, Enoch, Matusalé, Lamech, Noë.

Berosus Chaldæus. *Iosephus Iudæus.* *Genes. 5.*

Caput IV.

Quomodo post diluvium genus humanum à filiis Noë multiplicari, quibus in terris primò dispergi cœperit, De turre quoque Babel, & cõfusione linguarum. Auctoritas etiam de hoc Sibyllæ. Supputatio quoque diversa à Noe usque ad cõfusionem linguarum.

Transacto diluvio Noë cùm vineam plantaret, vinum bibens inebriatur, & ex ebrietate nudatus est. Quod unus filiorum videns derisit, alter operuit. Fuerunt itaque hi duo fratres primi post diluvium ciues ciuitatũ, de quibus agimus. Ab his & tertio, Sem scilicet, Cham, & Iaphet, diffusis ubique filiis, nepotibusque illorũ, universum genus hominũ propagatur. Unde Iosephus. Galathæ olim sunt dicti Gomoritæ, quos Gomer instituit. Magog qui & Schytæ, Magogas à se institutos nominauit. Mœdi à filio Iaphet Madeo. Ionij Helladicique à filio Iaphet Iano. Thyras Thyrenses, quibus Græci Traium nomen mutauerunt, Cethim autem Cethimam insulam habuit, quæ nunc Cyprus dicitur; & ab ea omnes insulæ, & maritima loca Cethim hebraicè nuncupãtur, unde & quędam ciuitas Cypri Cythis à Græcis nominatur. Omnibus verò erat lingua una, & labium unum. Superbia igitur instigante, turrim seu ciuitatẽ in cãpo Sennaar, auctore Nembroth, qui de stirpe Cham descenderat, quæ cœlos attingeret, cogitauerunt construere. Quod Moyses noster in Genesi hoc modo prosequitur, Filij Cham Ch⁹, & Chanaan. Chus genuit Nembroth. Ipse cœpit potẽs esse in terra: & erat robustus venator coram Domino. Fuit autem principiũ regni eius Babylon, & Arach, & Archat, & Chalãne in terra Sennaar. Sed Dominus inspector cordium, justusque Iudex, hanc in tenera mũdi ætate emergentem contumaciam non ferens, animaduertere voluit, linguasque eorum confudit: propter quod & turris ab hac cõfusione Babel nomen accepit. Hinc septuaginta duæ linguæ per totũ orbem dispersæ sunt. Hæc est illa Babylon, figurans eam, cuius sunt ciues omnes qui ordinationi Dei superbiè resistere conantur, ac per hoc cõfusione digni ab æterno judice reputantur. Huius turris & confusionis, ut item in libro antiquitatum ait Iosephus, meminit Sibylla dicens. Cũ omnes homines unius vocis existerent, quidam turrim excelsam ædificauerunt, tamquam ascensuri per eam in cælum. Dij verò immitentes ventos euerterunt turrim, & vocem propriam unicuique partiti sunt: & propterea vocari contigit Babylon ciuitatem. De campo verò Sennaar in regione Babylonis meminit Estius, ita dicens. *Qui verò de Sacerdotibus sunt erepti, Iovis sacra sumentes, in Sennaar Babylonis venerunt.* Fuerunt autem secundùm Septuagintaà diluvio usque ad Nembroth, principatumque Heber, unde Hebræi; anni quingenti triginta unus: sed suppu-

Genes. 9. *Genes. 10.* *Genes. 11.*

tationem verò Hieronymi, centum & vnus; quę talis est. Sem genuit Arphaxad biennio post diluvium. Arphaxad verò triginta quinque genuit Sale. Sale triginta genuit Heber; Heber triginta quatuor genuit Phalech: cuius diebus per confusioné linguarũ diuisa est terra. Septuaginta inter Sale & Arphaxat medium Cainan ponunt, eique centum triginta quinque annos tribuunt. Prædictis etiam, & pòst nominandis longè plures quàm Hieronymus, antequam generarent, annos supputant: quare & in annorũ ratione discrepant. Quos Lucas Evangelista in genealogia sua secutus, *Qui fuit*, inquit, *Sale, qui fuit Cainan, qui fuit Arphaxat*.

Luc. 3.

Capvt V.

Supputatio diversa à confusione linguarum vsque ad Ninum & Abraham, & annaliũ inchoatio.

A Confusione verò linguarum vsque ad natiuitaté Abrahæ, juxta priores, fiunt quingenti quadraginta & vnus: iuxta supputationé verò posteriorum anni centum quadraginta vn⁹: quæ talis est. Phalec trigesimo anno genuit Reu: sub quo templa primùm cõstructa, hominesque pro diis adorati fuisse traduntur. Reu vero tricesimo secundo genuit Saruch. Saruch tricesimo genuit Nachor. Nachor tricesimo quarto genuit Tharem; sub quo regna Assyriorum & Sicioniorum; Assyriis Belo, Sicioniis Ægialeo imperãtibus, orta sunt. Thare septuagesimo anno genuit Abraham. Fiunt ergo juxta alios mille septuaginta duo anni à diluvio vsque ad Abrahã. Quos Augustinus, cùm amplius quàm mille annos à diluvio vsque ad Ninum fuisse dicat, sequi videtur. Iuxta supputationem verò aliorum minus quàm trecenti: in quibus annorũ supputatio in duabus ætatibus satis conturbatur. Hæc omnia juxta nostros. Porrò annales Gentilium ab imperio Nini incipiunt. Quos sequentes, simulque nostros cum illis Auctores conferentes, humanæ miseriæ historiam à Nino incipiamus: quam per annos ab ipso vsque ad vrbem conditam, ab vrbe verò condita vsque ad Christum digestam, à Christo ad nos vsque, Deo adjuvante, per annos item perducamus.

Vide de his Augnst. lib. 15. de ciu. à 6. 10.

Annales Gẽtilium à Nino incheantur.

Capvt VI.

De hoc quòd Ninus primò arma extulerit, & quòd homines illo in tempore, juxta plurium authoritates, agrestes fuerint: & quod Ninus Niniue condiderit, & Zoroastrem occiderit.

Itaque anno post diluviũ, secundũ Septuaginta, millesimo tricesimo secundo vel tertio Belo mortuo, qui per Septuaginta quinque annos regnum Assyriorum in pace tenuerat, Ninus filius eius primus, vt traditur propagandę dominationis libidine, genus hominum cruentare nõ metuens, bellorum inquietudines orbi induxit, totumque penè Orientem imperio suo subegit. Quòd tantò liberiùs facere potuit, quòd homines adbuc rudes & agrestes, nec armis tutati, nec bellis exercitati, nec rerum bellicarum scientia præditi fuerant. Quippe qui nullis adhuc legibus aut disciplinis in vnum coierant, &, vt ait Eusebius, ferino magis & belluino more oberrantes, non vrbes ad societatem, non mores ad honestatem, non leges ad vitæ justitiam tenuere, Artium verò disciplinarumque apud eos, & Philosophiæ, ne ipsum quidem nomen habebatur: sed agrestes & vagi per deserta in illis sedibus vagabantur. Sed & Tullius in prologo Rhetoricę primæ. *Fuit quoddam tempus, cùm in agris homines bestiarum more passim vagabantur, & sibi victu ferino vitam propagabant; nec ratione animi quidquam, sed pleraque viribus corporis administrabant. Nondum divinæ Religionis, non humani officij ratio colebatur. Nemo nuptias viderat legitimas, non certos quisquam aspexerat liberos, non jus æquabile, quid vtilitatis haberet, acceperat. Ita propter errorem & inscitiam cæca ac temeraria dominatrix animi cupiditas ad se explendam viribus corporis abutebatur perniciosissimis satellitibus.* Sic Tullius. Erat etiam tunc regnum Sicioniorum in Europa, quòd quadragesimo quinto anno Beli cœperat, sed paruum: à quo doctissim⁹ Marcus Varro scribens, velut ab antiquo tépore Romanorum historiam ordiri cœpit; eo quod ad Athenieses, & inde ad Romanos traductum, eorum quasi fons & origo extiterit. Vnde est ité illud Ciceronianũ. Imperiũ Græciæ fuit penes Athenieses. Atheniensiũ potiti sũt Spartiatę. Spartiatas superauerũt Thebani, Thebanos Macedones vicerũt; qui ad Imperiũ Græciæ breui tépore adiunxerunt Asiam bello subactam. Sic ille. Ab his à Romanis Imperium ereptum, nemo qui historias nouit, ambigere potest. Fuit & regnum Ægyptiorum, quod tunc cum aliis Asiæ regnis Assyrius subiacebat. Totam enim Asiam, excepta India, quam post mortem eius Semiramis haud contenta terminis, quos à viro solo bellatore susceperat, mulier regno adiecit, Nino subditã legimus. De his ergo, quæ regni eius tamquam appendices fuere, necesse dicere non est. Ædificauit ergo Ninus civitatem maximam, quam ex nomine suo Ninam, seu Niniue vocauit: quæ adhuc in Mesopotamia posita mutato nomine, lingua eorum Niuissa vocatur. Quod Moyses noster in libro Geneseos latenter innuit. Cùm enim vt superiùs posui, de Nembroth dixisset, ꝙ principiũ regni ei⁹ fuerit Babylon in terra Sènaar, adiunxit. *De terra illa egressus est Assur, & ædificauit Niniuen.* Sed & Iosephus. Assur ait, Ninum constituit ciuitatem, quod tamen quidam ad Noë nepotem Assur interpretatur. Vnde apparet Babylonem fuisse ante Ninum, Semiramidemque vxorem Nini instauratricem eius potiùs dicendam, quam conditricem. Ninus Zoroastrẽ magicæ artis repertorem interfecit. De quo Aristoteles scripsit, quòd centum versuum millia condiderit. Cuius artem longè post Democritus ampliauit.

Vnde Varro inchoauerit historiam.

Genes. 10.

Capvt VII.

De natiuitate Abraham, & exitu eius de terra Chaldæorum, morteque Nini.

Anno ab Imperio Nini quadragesimo secũdo vel 43. regnante apud Sicionios Europe Rege secundo; in Chaldæa natum asserunt esse Abram, qui multarum gentium futurus Patriarcha à Domino vocatur, auctoque nomine ab ipso dictus Abraham. Præcipiturque ei, vt non solùm affectu, sed & loci mutatione ciues Babyloniæ fugiat, ac terram, quæ huius de qua agimus ciuitatis typus esse dignoscitur, magnus eius ciuis futurus introeat. Refert Philo eum à Chaldæis, eo quòd ignem ritu ipsorum adorare nollet, in ignem projectum, sed mox ad inuocationem Domini liberatum, juxta illud. *Eduxit eum Dominus de Vr Chaldeorum.* Vr enim lingua eorum ignis vocatur. Sed & Iosephus. Me-

Genes. 11.

Berosus meminit Abrahæ. minit, inquit, patris nostri Abraham Berosus, non quidem nominans eum, sed ita dicens. Post diluuium decima generatione, apud Chaldæos fuit quidam vir iustus, & magnus, in cælestibus rebus expertus. Nicolaus verò Damascenus in quarto historiarum sic ait. Abrahã is regnauit in Damasco, veniens aduena cum exercitu de terra, quæ super Babylonem dicitur Chaldæorũ. Porrò Ninus cruentam victoriam, tamquam lupus sæviens inter oues inermes exercens, quinquagesimo regni anno, in oppugnatione vrbis cuiusdam sagitta percussus interiit, in ipsoque veridicè impletum est, *Omnis qui acceperit gladium, gladio peribit.* Mat. 26.

CAPVT VIII.

De Imperrio Semiramidis, & instauratione Babylonica ciuitatis: traditio quoque Treuerorum. de exordio ciuitatis sua: & de morte Semiramidis, ac exordio regni filij sui Nini.

OCciso Nino, Semiramis vxor eius, mulier viro immanior, Orientis Imperium rexit: Æthiopiamq; & Indiam ferro domitas subjecit. De cuius nõ solùm crudelitate, sed etiam execrabilis libidinis voluptate, quia multi multa dixerunt, supersedemus. Hæc post mortem mariti 42 annis regnauit, ac medio Imperij sui tempore vrbem potentissimam, nobilissimam, opulentissimãque, ac totius Orientis caput, ex turre Babel cocto latere ac bitumine instaurauit Babyloniã. Treuerenses tradunt, quòd priuignum suũ Trebetam post mortem Nini regno expulerit. Qui classe facta ex Asia in Europam profectus, id est per mare in Rhenum, ac inde per Mosellam, in valle pulcherrima Galliæ consedit: ibiq; florentissimam, opibusq; confertissimam, ac totius tũc caput Galliæ, vrbem fundauit, quam Treverim ex nomine suo appellauit. Quæ quanta, qualisq; fuerit, ex ipsa ruina sui liquidò probari poterit. Monstratur ibi palatium miri operis, quod instar Babylonici muri ex cocto latere factum tãtæ adhuc firmitatis manet, vt non solùm hostem non timeat, sed etiã nulla operum arte frangi queat. Porta quoque ibi ostenditur, quæ ex incredibili lapidum magnitudine ferro junctorum cõpacta, in superficie sui corpora beati Simeonis, ac venerabilis præsulis Popionis, in Ecclesia ab eodem Pontifice facta fouere cernitur. Extant etiam ibi antiquæ nobilitatis, vt ipsi aiunt, monimentorũ insignia: è quibus nostris temporibus repertum, & in lapide sculptũ infra posuimus epitaphium.

Nini Semiramis, qua tanto conjuge felix
Plurima possedit, sed plura prioribus addit,
Non contenta suis, nec totis finibus orbis,
Expulit à patrio priuignum Trebeta regno,
Insignem profugus nostram qui condidit vrbem
Treueris, &c. Semiramis, dum filium suum Ninum, seu Niniam de illicito ac incestuoso solicitare audet concubitu, ab eo, vt traditur, interficitur: eique successit in regnum filius.

CAPVT IX.

De habitatione Abraham cum Loth consobrino suo in terra Chanaan, & subuersione Sodomorum.

ANno ab Imperio Nini 113. anno verò ętatis suæ 75. regnante apud Assyrios Nino 4. apud Sicionios verò Telexion, cũ Sara vxore sua, Loth quoq; consobrino, de terra Chaldæorum egressus Abraham, habitare cœpit in terra Chanaan. Loth verò tamquã Ierusalem ciuis, in Sodoma ciuitate peccatorum habitans, multis modis pro malis eorum operibus, tamquam granum inter paleas, tribulabatur. Volens ergo Domin⁹ tam iustum à tentatione eripere, quàm fœtida iniquorũ scelera novo & exquisito vltionis genere punire, igne ac sulphure quinque ciuitates, quod Græci Pentapolim vocant, deleuit: iustumq; ab Angelo præmonitum misericorditer in montem educens, liberauit. Genes. 19. Anno ab imperio Nini 140. iam tunc inter tenera mundi rudimenta mõstrabantur ciues Babyloniæ, mundiq; amatores, inter quos nunc premitur ac conculcatur Ecclesia, in extremo iudicis examine cum auctore suo igni puniendos æterno: iustosque ab eis separatos, in cælestis regni habitaculum assumendos fore.

CAPVT X.

Quòd Abraham signum circumcisionis acceperit, & quorum Principum tempore geminos ciues genuerit; rursumq; quòd Isaac in typum futuri duos genuerit.

ABrahã vero gentium futurus patriarcha, primus circumcisionis signum, & spẽ repromissionis accepit. Generauitque duos filios, Ismael, & Isaac. Galat. 4. Quorumque vnus secundum carnem, alter per repromissionem, juxta Apostolum, natus est: imperante Assyriis Assyriario; & apud Siciones adhuc manente Telexiõ: qui propter læta, & mitia regni sui tẽpora mortuus à suis cultu Dei honoratur. Fuerunt autem præfati duo fratres post datam circumcisionem, vtriusque ciuitatis, vnde agere cœpimus, primi ciues. Posteriorque à priore persecutionem in typum futurorum passus est. Et nota, quòd inter harum trium ætatum primordia, ab vno patre editos hos ciues inuenies: vt per hoc vna fide præditos, vno fonte genitos, vtrosque vno simul sinu populos, longe retroactis seculis cõtentura fore monstretur Ecclesia. Genuit autem & Isaac geminos ex vno, vt scriptura refert, concubitu, sæpedictarum ciues ciuitatum, Esau, & Iacob fratres. Genes. 25. Rom. 9. Genes. 32. Hic est Iacob, qui Dominum facie ad faciem vidit, & vocatus est Israel. A quo secundum carnem carnalis, secundum spiritũ spiritualis propagatus est Israel. Hi sunt tres patriarchæ sæpenominatæ ciues & principes ciuitatis. Quorum & meriti & fidei prærogatiua, Dominus se appellari voluit Deum, dicens. *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob.* Exod. 3.

CAPVT XI.

Quorum principum tempore Abraam mortuus fuerit, & ad filium, nepotemque suum repromissio facta sit. De legibus Græcia datis sub Phoroneo. De Phegio, & Io Inachi filia.

MOrtuus est Abrahã annorum 175. regnantibus apud Assyrios Xerxe, qui & Baleos, & apud Sicionios Turicho, seu Turimacho, septimis regibus, Octauis quoque Armamithre apud Assyrios, apud Sicionios Leucyppo; apud Argiuos, quorum cum Abrahæ nepotibus ortũ est regnum, Inacho primo regnantibus, ad Isaac sicut ad patrem suum, facta est repromissio. Imperantibus autem Assyriis Belocho 9. Argiuis Phoroneo Inachi filio, apud Siciones adhuc permanente Leucyppo, facta est eadem repromissio Iacob. Iisdem diebus sub Phoroneo legibus & judiciis informata primum fuisse Græcia dicitur. Phegius quoque frater eius mortuus, ab eis adoratus est vt Deus. Io etiam Inachi filia, pòst Isis dicta, & ab Ægyptiis pro dea maxima post-

modum culta, iisdem fuisse inuenitur temporibus. Hæc, vt alij dicunt, ex Æthiopia orta est, eiusdem gentis regina, iuste, lateque imperauit, ac literas Ægyptias inuenit, vnde & cultum diuinum ab eis meruit

Minerua literas, vt aiunt, inuenit Ægyptias.

CAPVT XII.

De prælio inter Thelcisces, Charathasos, Phoroneū. Parphasios, & exordio habitationis Rhodi insulæ.

Circa idem tempus peruicax fuisse prælium inter Thelcisces, & Charachasos, aduersus Phoroneum Argivorum Regem, & Pharphasios, ancipiti gestum victoria fertur; tandemque à Phoroneo victos, ac profugos factos in Rhodis insula, quæ Ophiusa tunc dicebatur, quam omnes humanæ habitationis extorrem putabāt, consedisse Thelcisces. Ex hinc eadem insula, in qua Colosios ciuitas posita est, satis opportuna carinis inhabitari cœpit.

CAPVT XIII.

De diluvio Ogygij, & apparitione Minervæ; & quorum Principum tempore Isaac mortuus sit.

Anno ab imperio Nini 260. sævū in Achaia Ogygij Eleusinæ conditoris ac Regis fuit temporibus diluvium, quod & ab ipsius nomine Ogygij diluvium est appellatum. Minerua tunc ad lacum Tritonis in virginali ętate apparuisse dicitur: vnde Tritonia vocatur. Regnantibus Assyriorum 10. Rege Baleo, Sicioniorū 9. Messapo, Argivorum 3. Api, mortuus est Isaac 180. annorum, Iacob & Esau 120. annos habentibus.

CAPAT XIV.

Quorum Principum tempore fames in Ægypto sub Ioseph fuerit; auctoritatesque Gentilium de hoc Ioseph testimonium perhibentium.

Anno ab imperio Nini 292. regnantibus, quos jam nominaui, Baleo, Api, sub Ægyptiorum Rege Diopolita, cui nomen Amasis erat, fuisse in Ægypto maximam primò vbertatem, pòst intolerabilem famem, cui Ioseph, vnus de 12. filiis Iacob, à fratribus venditus, sed ex Dei dispensatione toti Ægypto præpositus, diuina prouisione subuenerit, Pompeius quoque, ac Iustinus eius breuiator sic refert. Minimus ætate inter fratres Ioseph fuit: cuius excellens ingeniū fratres veriti, interceptum peregrinis mercatoribus vendiderunt. A quibus deportatus in Ægyptum, cùm magicas ibi artes solerti ingenio percepisset, in breui ipsi regi percarus fuit. Namque & prodigiorum sagacissimus erat, & somniorum primus intelligentiam condidit, nihilque diuini iuris humanique ei incognitum videbatur: adeo vt etiam agrorum sterilitatem futuram ante multos annos prospiciens, fruges congregasset: tantaque eius experimenta fuerunt, vt non ab homine, sed à Deo respōsa viderentur. Sic Iustinus. Qualiter verò populus Dei in Ægyptum descenderit, ibique peregrinatus fuerit, Moyses noster, quem & ipsi scientem sapientemque, vt postea monstrabitur, testantur, scriptū reliquit.

Genes. 38. & 39.

CAPVT XV.

De idolo Serapis, vnde exordium sumpserit.

Ea tempestate magnum idolum Ægyptiorū Serapis, quod Christianis temporibus sub Theodosio Imperatore Ecclesiastica destructū narrat historia, Argivorum regi Api illò nauibus transuecto, ac ibidem mortuo, ab Ægyptijs est factum. Cur autem post mortem eius non Apis, sed Serapis dictum sit, Varro huiusmodi causam reddit. Quia enim arca, in qua mortuus ponitur, quod omnes sarcophagum vocant σορὸς dicitur græcè, & ibi venerari eum sepultum cœperunt, priusquam templum eius esset constructū, velut soros & Apis Sorapis primò, deinde vna litera, vt fieri assolet, commutata, Serapis dictum est. Ferunt tamen quidam, Ioseph nostro, eo quòd Ægyptios à fame liberaverit, hoc factum fuisse simulachrum.

CAPVT XVI.

De Argo, vnde Argivi. Quibus diebus Iacob mortuus sit. De seminibus primò allatis in Græciam. De morte Ioseph, & nativitate Moysi; & quorum principum tempore hoc factum fuerit. De Prometheo & Atlante, Atlantisque nepote Mercurio.

Mortuo Api filius eius Argus, ex quo Argivi appellati sunt, patri successit in regnū Huius diebus regnante apud Sicionios Erato, apud Assyrios manente adhuc Baleo, mortuus est Ioseph annorum 147. Tunc etiam delatis aliunde seminibus, primò cœpit habere segetes Græcia. Et nota, quòd Græcia, quæ ceteras præcellit gentes sapientia, aliunde segetes; in se, & à se, vt ex priori patet historia, accepit leges. Priùs informatur iudicijs & legibus, quàm redundet panibus.

CAPVT XVII.

De diluvio Deucalionis, & æstu Æthiopiæ. De Baccho, qui & Liber pater, & ortu Athenarū.

Anno ab imperio Nini 490. regnante apud Athenas à Cecrope 30. Amphitriō, vel juxta alios sub ipso Cecrope, memorabile illud sub Deucalione diluvium fuit. Qui idcirco, quod venientes ad se circa montē Parnassum ratibus eductos fouit, & aluit, genus hominum reparasse in fabulis legitur. Ea quoque tempestate, diris morbis, pestilentiaque mortifera æstuasse Plato refert Æthiopiam Iisdem diebus gentem simplicem, ac nulli vnquam obnoxiam, suisque terminis contentam, Liber pater sanguine madefecit, libidinibus polluit Indiam. Sed quia Athenarum fecimus mentionē, qualiter, & à quo condita, vel cur hoc nomen sortita fuerit, dicamus. Cùm ergo à Cecrope cōderetur, vel instauraretur, apparuisse ibi vno loco olivæ arborem, alio erupisse aquam, Varro refert. Motus his rex prodigijs, ad Delphicum Appollinem sciscitandi gratia cùm misisset, ille respondisse dicitur, Olivam Mineruam, aquam Neptunum significare, in potestateque ciuium esse, ex cujus potissimum nomine civitatem vellent vocare. Rex convocatis vtriusque sexus populis, statutisque ex vna parte maribus, ex alia fœminis, cum vna persona masculos excederent fœminæ, Mineruæ dicandum hoc omine ciuitatem iudicaverunt. Ita civitas vocata est fœminino genere pluraliter Athenæ, quod singulari numero Mineruam in græco sonat. Ob ea dum exæstuanti mari non multo post ipsorum terræ vastarentur, Neptuno quasi deo maris, hoc ascribentes, per hæc ne vlterius suffragia mulierum quærerent, eum placare statuerunt. Sicque nobilissima illa liberalium artium, philosophorūque maximorum nutrix futura, in prima condi-

A quo Athenæ condita.

tione sui ludificatione dæmonum inchoatur.

CAPVT XVIII.

Quorum principum tempore Moyses filios Israel de Ægypto eduxit; testimoniumque de hoc Pompeij, Iustini, Cornelij scriptorum gentium.

ANno ab imperio Nini 475. regnantibus apud Assyrios Ascaltide, apud Sicionios Maratho, apud Arginos Triapha, Moyses vir Dei, decem antea plagis percussa Ægypto de seruitute ejus liberatum eduxit Israël. Quod Iustinus, seu Pompeius, atque Cornelius vterque, sed vario modo testantur. Ait ergo Pompeius, siue Iustinus ita. Filiꝰ Ioseph Moyses fuit, quem præter scientiæ paternæ hereditatem, etiã formæ pulchritudo commendabat. Sed Ægyptij, cùm scabiem atque vitiliginem paterentur, responso moniti, eũ cum ęgris, ne pestis ad plures serperet, terminis Ægypti pellunt. Dux igitur exulum factus, sacra Ægyptiorum furto abstulit, quæ armis repetentes Ægyptij, domum redire tempestatibus compulsi sunt. At verò Cornelius de eadem re sic ait. Plurimi authores consentiunt, orta per Ægyptum tabe, quæ corpora fœdaret, regem Bochorim adito Hammonis oraculo remedium petentem, purgare regnum, & id genus hominum, vt inuisum diis, alias in terras auehere iussum. Sic conquisitum collectumque vulgus, postquam vastis locis relictum sit, ceteris per lacrymas torpentibus, Moysen vnum exulum monuisse, ne quam deorum hominumque expectarent opem, sed sibimet duci cælesti crederent, primo cuius auxilio præsentes miserias propulissent. Itaque ambo isti, quamvis ab eo multa strenuè acta malitiosè celauerint, magno tamen illi duci Moysi nostro testimoniũ præbuere inviti. Hæc idcirco de historiis ponere volui gentium; vt ostenderem, cives Babyloniæ, ad damnationis suæ cumulum veritatis assertores scisse quidem, sed erroris mendacia non deseruisse. Eo tempore sole per deuia oberrãte fervor intolerabilis terras exussit. Vnde ridiculosã Phaëtontis fabulam vario errore delusa gentilitas texuit.

Mendacia Ethnicorũ.

CAPVT XIX.

De Danao, Perseo, & diuersis abominationibus gentium, vnde de Babylone fugiendum, & ad cives nostros transeundum sit.

ANno ab imperio Nini 535. quinquaginta parricidia inter Ægypti Danaique fratrum liberos vna nocte commissa feruntur. Danaus autem tanti sceleris auctor ad Argos cedens: & à Steneleo rege ipsorum humanè susceptus, postmodũ eum infideliter regno expulit, & ipse pro eo regnauit. A quo Danaũ genus tractum puto, ab eoque perfidiæ scelus ad illos deriuatum esse. Vnde & illud Virgilianum. *Accipe nunc Danaum insidias, & crimine ab vno Disce omnes.* Qui rursum. *Timeo Danaos, & dona ferentes.* Iisdem diebus Perseus à Græcia in Asiam nauibus transuectus, Barbaras gentes domuit, easque de nomine suo Persas vocauit. Pudet hic execrabiles flagitiorum excessus pãdere. Tunc enim Busyris hospites suos diis suis immolantis viguit immanitas. Progne & Philomenæ parricidium. appositumque marito ab vxore filiũ, quis nõ gemẽs audire poterit? Omitto Tantali, Pelopisque facta turpissima, Ganimedemque Troi regis filium à Tantalo Phrygiorũ rege flagitiosissimè sub nomine Dei sui raptum, maximumque bellum inde excitatum. Quid de flagitiis Lemniadum, de Oedippo interfectore patris, matre, marito, filiorum fratre, vitrico suo; de Medeæ quoque veneficiis, ac crudeli amore dixerimus? Nonne tanta tamque inaudita huius temporis scelera fuere; vt etiam fugisse astra ab ipsis ciuibus mundi dicantur? Quid igitur hic aliud, quàm fugiendum esse de medio Babylonis, eiusque sceleratissimorum ciuium consortio, atque ad ciues nostros transeundum asseruerim?

Æneid. 2.

Persæ vnde dicti.

CAPVT XX.

Quot annos Moyses ductor populi Dei fuerit, & quot annorum mortuus, Iesu in formam secũdi ducatum populi relinquit: & quòd non sine causa nouis & inauditis tũc mũdus sceleribus inferbuit.

MOyses ex Ægypto populo Dei educto legem in monte Sinai dedit; per quadragintaque annos rector eorũ in deserto existens, annorum 120. moritur: Iesuque filio Nave ducatum populi reliquit, Hic primus officio nomineque formam gerens Saluatoris, in terram promissionis, quæ huius vnde agimus typus est ciuitatis, populum Dei inducere meruit. Nõ fortuitis casibus, sed Dei prouidentiæ diuidentis inter lucem & tenebras ascribendum reor, quòd circa tempus egressionis filiorum Israël ex Ægypto, vel juxta alios, mansionis in terra promissionis, nouis & inauditis, vt modò retulimus, mundus inferbuit sceleribus. Vt enim rege cæli Christo nato rex terræ turbatus legitur Herodes, sic non immeritò Domino in Ægyptum descendente, populumque suum inde educente diabolꝰ turbatus, ad ausus nefarios, factaque sceleratissima permissam sibi ciuitatẽ incitauit. Vnde & adhuc Domino de Ægypto mundi huius seruos suos ad regnum suum vocante, mundum frequenter concuti ac turbari videmus. Eadem ratio est, si circa introitum populi Dei in terram promissionis, & eiectionem gentium ibi morãtium talia fuere.

Deutero vltimo.

CAPVT XXI.

De bello Cretensium, & Atheniensium, & Minotauro, vndeque fabula Centaurorum orta sit.

ANno ab imperio Nini 640. fuisse bellum immane inter Cretenses, & Athenienses, victoriamque magis Cretensibus cessisse ferunt, victosque ex Atheniensibus Minotauro, aut fero homini, aut humanæ bestiæ expositos. Quam historiam non solum ex hoc bello, sed etiam ex artificiosis factis Dedali, in fabulis notissimam, à puerisque in scholis tritam, prosequi non oportet. Ea tempestate Laphitæ cum Thessalis decertantes, Thessalosque discurrere in equis à longe videntes, equis mixtos putabant, & exhinc Cẽtaurorum fabula traducta est.

CAPVT XXII.

De Vesore rege Ægypti, & Scythis, dominatuque Scytharum in Asia.

ANno ab imperio Nini 820. Vesores rex Ægypti Scythis bellum indixit. Cui Scythæ ridiculosè responderunt, frustra ditissimum regem contra pauperes bellum sumpsisse. Adjiciũt etiam se non oportere ad ipsos venire, cùm ei vltro occurrere parati sint. Dicta factis sequuntur. Pugna conserta est, fugienteque Vesore, ac destituto exercitu, præda magna capta, Scythæ quoque Ægyptum populati essent, si Nili paludibꝰ coërciti non fuissent. Inde reuertentes Asiã peruagant, eamque pene totam vectigalem fe-

cerunt. Itaque dum per 15. annos ibi morarentur, mulieribus denunciantibus, prolem se à finitimis, ni redeant, recepturas, reverti coguntur.

Capvt XXIII.

De exordio Amazonum, & principatu earum qualiter Ephesum, & in ea templum Dianæ condiderint, Et cur Amazones dictæ sunt.

Orosius Plinos & Scholop thus habet.

MEdio tempore duo regij juvenes Plini⁹ & Scolopetius Scythia pulsi, cum ingenti multitudine, in Ponti, & Cappadociæ oris juxta Thermodoontem amnem consedere. Vbi dum vicina quæque popularentur, insidiis finitimorum trucidantur. Horum vxores exilio simul ac viduitate permotæ, fœmineæque fragilitatis oblitæ, maribus qui superfuerant occisis arma sumpsere. Petitisque à vicinis connubiis, masculos necabant, fœminas seruabant. Ex his Amazonum genus traductum est. Quæ intantum, mirabile dictu, inualuere mulieres, vt pene toti Asiæ, ac Europæ imperarent. Hæ dicuntur illo tempore Ephesum condidisse, ac Dianæ tamquã deæ belli, templum multis dehinc seculis famosum fabricasse. Porro ex eo quod dexteras, ne ictum sagittarum impedirent, adurebant mamillas, Amazones, quasi sine mamillis sunt dictę.

Capvt XXIV.

Quorum principum tempore Iesus mortuus sit, & de judicibus qui post eum fuerunt De Cadmo, & theologis De regno Micenarũ ac regno Laurenti in Italia, & Carmentis nympha.

Mors Iosue

MOrtuus est autem Iesus in terra promissionis, regnantibus apud Assyrios, 18. Amintha, apud Athenienses 4. Erichthonio, apud Sicionios 16. Coracе, apud Argiuos 10. Danao. Exhinc cœperunt esse judices in populo Dei vsque ad Saulem. Quorum primo judicante Othoniel Cadmus græcas literas inuenit. Per idem tempus fuere theologi, qui de diis falsis canerent, Orpheus, Museus, Linus. Regnum etiam finitum est Argiuorum, & translatũ est ad Micenas, vnde fuit Agamemnon. Exortum quoque est in Italia regnum Laurentum, vbi pater Fauni Picus Saturni filius, qui & Sterces, eo quòd primus stercore agros fecundari fecit, dicebatur, post patrem regnauit. Delbora femina prudente, ac prophetissa judicante Israël, Assyriis verò imperante 24. Lamphere, Apollo citharam condidit, ac artem medicinæ inuenit. Non multò post judicante Iair in Israël, Carmẽtis nympha literas Latinas reperit.

Delbora Iudic. 4.

Capvt XXV.

De raptu Helenæ, & subuersione Troiæ, & initio gentis Romanorum & Francorum, & fundatione Pataui. De Samsone, & Hercule, & aureis seculis in Italia.

ANno ab imperio Nini 870. raptam fuisse Helenam, conjurationemq; factam adversùs Troiam ferunt. Hinc decennalis obsidio, famosumque sequitur Troiæ excidium. Quod qui scire desiderat, legat Homerum, eiusq; imitatorem Pindarum, seu Virgilium. Hinc Romanorũ gentem duxisse originem ab Ænea profugo, & vt ipse adulatur, viro forti, vt verò ab aliis traditur, patriæ proditore, ac necromantico, vtpote qui etiam vxoré suam diis immolaverit, scribit Vergilius. Ferunt etiam, Francorum gentem ab eis traxisse principium. Dum enim Trojanorũ principes incertis vagabantur sedibus, plurimi eorum in Scythia consedetunt, regemq; sibi creauerunt, ac primò dicti Sicambri: postmodum elapso tẽpore sub Valentiniano imperatore, cùm ipsi proposito sibi libertatis præmio, vicinas imperio gẽtes subjecissent, à præfato principe Attica lingua Franci sunt vocati, à feritate; vel Franci, à nobilitate: lingua enim eorum Frãco nobilis dicitur. Tradunt tamen quidã, à quodam Francone Trojanorum principe, qui juxta Rhenum consedit, Francos esse appellatos. Monstrantq; in argumẽtum vrbem adhuc, quam ipsum construxisse, patrioque nomine Trojam, fluuiumq; eius Xanthũ vocasse asserunt: quæ postmodum à Sarracenis destructa, ac rursũ à Christianis reædificata, Xanthis vsq; hodie vocatur. Quomodo verò in Gallias, quas modo inhabitant, venerint, suo loco, ac tempore, Deo adiuuante, dicemus. Hæc de origine Francorum gentis dicta hunc teneant locum. Diffusis longe, lateque per orbem Troianis, Antenor quoque Pataui fundator extitit. Vnde Vergilius. [Antenor potuit mediis elapsus Achiuis, Illyricos penetrare sinus, atque intima tutus Regna Liburnorum, & fontem superrare Timaui.] Et infra. [Hic tamen ille vrbem Pataui sedesq; locauit.] Et Lucanus. [Patauique truces.] Quarum quidam Galliæ vrbem Pictauim, nonnulli Baioariæ Pantauiam, alij verò Venetiæ Paduamque Patauium putant, quod & verisimili⁹ est, & sensui Vergilij accommodatius. Factum est autem hoc celeberrimum excidium, cum iam regnum Laurentum cessisset ad Latium, regnaretque filius Fauni Latinus, judicante Hebræos Iabdon, vel iuxta alios viro fortissimo Samson. Quẽ etiam ob incredibilem fortitudinem Herculem putabant. Vtrum autem ipsum vere putauerint Herculem, dicere non est meum. Fuisse autem contemporaneos, ex hoc quod circa subuersionem Troiæ extiterunt, innuitur. Hæc Romani regni principia, aureis seculis, id est sine luxu inerti, bellorumque turbulentia sub Saturno inchoata Laurenti fuere. Verũ abhinc ferrea successit ætas.

Franci vnde dicti.

Lib. 4 c. 32

Samson & Hercules synchroni.

Capvt XXVI.

De seculis ferreis inchoatis sub Ænea & Turno. De erroribus Vlyssis, & fabulosis gestis Diomedis, & item Vlyssis. Allegationes de his verissimiles secundum Sanctorum scripta & exempla.

AEneas enim in Italiam nauibus ex Phrigia trauvectus, Latini Regis filiam accepit; grauique inter ipsum & Turnum ob hoc bellorum orto discrimine, humano cruore aurea secula in ferreum commutari docuit. Quod Virgilius, vtrum veraciter, vel adulationis fuco fallaciter, pulcherrimo versuum ordine prosequitur. Hæc de Troianorum profugis dicta sufficiant. Victores verò eius tanta sequuntur discrimina, vt non immeritò qui in tam miserrimo fortunæ rotatu, noxio magis succubuerint fato, dubitetur. Vt enim de his qui in congressu diutino occubuerãt, quos tamen Dares Phrygius ex Argiuis octingenti octoginta tria millia, ex Troianis sexcenta sexaginta sex millia fuisse memorat, taceamus; quanta fuere Vlyssis pericula, lõgorum circuituum tædia! Vnde est illud Poëtę.

Virgil.

Dic mihi musa virum, capta post tempora Trojæ,
Qui mores hominum multorum vidit, & vrbes.

Totum quippe penè orbem non tam peragrando, quàm oberrando pertransiens, vniuersis terræ

terræ marisque miseriis participavit. Unde de eo præcipuus Orator in libro de Officijs. *Quàm multa passus est Vlysses in illo errore diuturno; cùm & mulieribus, (si Circe & calypso mulieres appellandæ sunt,) inserviret: & in omni sermone affabilem se esse vellet; domi vero & contumelias servorum, ancillarumque pertulit; vt ad id aliquando, quod cupiebat, perveniret! At Aiax quo animo traditur, millies oppetere mortem, quàm illa ab alio perpeti maluisset.* Hic in Hispania Vlyssi bonam, quæ à nostris nuper Saracenis ablata est, & in Gallia Troyam, de qua supra mentio facta est, primus condidisse dicitur. Quare & hoc quod de Francone traditur, fictitium videtur. De fabulosis autem, & penè fidem excedentibus ærumnis eorum quid dicam? Denique non solùm fabulæ concrepant, verum etiam planæ sunt historiæ, socios Diomedis in aves mutatos, quæ ipso in Deum translato, circa templum eius in insula Diomedia, haud procul à monte Gargano situm volitent, aquasque ministrent. Quòd juxta Augustinum intantum Varro probare videtur, vt easdem aves ex Græcia referat venientes tamquam cives cognoscere, alienos diris à se morsibus repellere. Quod vt probabilius idem Varro faciat, de famosissima Circe, quæ socios Vlyssis mutavit in bestias; & de Arcadibus, qui transnatando stagnum in lupos convertebantur: qui si humana non vescerentur carne, quod post octo annos transmenso amne rursum reverterentur ad humanam formam, commemorat. Exprimit etiam ex nomine quemdam Demenutum de sacrificio Arcadum gustasse, & in lupum mutatum, decimo tandem anno in propriam figuram reversum fuisse. Vnde & dicit Deum eorum Lycæum dictum; Græci enim lupum λύκον lycum dicunt. Romanorum quoque lupercos ab eis originem duxisse narrat. Quæ omnia vtrum Deorum suorum amore fingant, an ita ludificatione dæmonum, ac quibusdam abditis terræ seminibus fieri possint, dicere non est præsentis operis. Augustinus tamen suis temporibus Præstantium quemdam nomine, de patre suo retulisse dicit, quod venenum in caseo sumpserit, vnde in lecto quasi dormiens multis diebus iacuerit; evigilās autem caballum se factum, ac annonam se portasse retulerit. Narrat etiam idem pater, cùm in Italia esset, se de quibusdam mulieribus audisse, quæ in caseo dare solerent viatoribus diabolica machinamenta, vnde in iumenta verti viderentur: qui dum peractis operibus ad se redirent, mentem se rationabilem habuisse testarentur. De Machario quoque Eremita scriptum invenies, quòd puella ad eum, quā amici in equam à maleficis mutatam dixerunt, ducta fuit; quam ille intuens, puellam dixit se videre, non equā. Itaque amicis equa visa fuit, sed homini Dei puella apparuit. Vnde, ad Deum fusis precibus, tā puellam quàm amicos ei⁹ à præstigiis dæmonum liberavit. Ex his ergo ac similibus apparet, dæmones quidem hominum naturam mutare non posse: sed occupatis illis corporis partibus, per quas ratio operari solet, mentem hominis offuscare, cernentiumque oculos, vt hæc putent, occultis machinamentis, ac abditis naturæ seminibus fascinare. Vnde ad Galatas Paulus dicit. *O insensati Galathæ, quis vos fascinavit?* Dæmones quippe multa tam ex sublimitate naturæ, quàm ex antiquitate temporis, & experientia rerū permissu Dei scire ac posse dicitur, vnde non solùm mundi cives decipiant; sed & civibus Christi, si ab ipso non prohiberentur, noceant. Ex quo liquidò probari potest, quod Balaam, qui vtique Gentilis & ariolus fuit, tantam ex præstigiis dæmonum efficaciam habuit, quòd etiam populo Dei, si ab ipso prohibitus non fuisset, maledicere potuisset. Non enim, vt quidam putant, propter hoc quod de ipso dicitur; *Loquar Domino*, Dominum & Deum verum colebat; sed cùm dæmoni, quem ipse Dominum vocabat, se loqui putaret, Dominus, vt hoc quod ipse malitiosè proposuerat, impediret, sapienter se interposuit; vt nō iuxta voluntatem suam populo suo nociva, sed iuxta nutū Domini profutura diceret. Cui sensui & hoc fidem facit, quia crebris eum sacrificiis & hostiis à proposito inclinare tentabat: quod de incommutabili divinæ majestatis essentia credere vel præsumere absurdum esset.

Aug. 18. de Civit. c. 17.

Deus Arcadum Licaus.

Ibid. c. 18.

Ibidem

Vita Patrū.

Galat. 3.

CAPUT XXVII.

De morte Æneæ, & regno Silvij. De defectu regni Sicioniorum sub Heli iudice Et qualiter Romani & Græci morum & linguæ affinitatem habere cœperint, aliasque gentes barbaros vocare consueverint.

REgnante apud Assyrios Authene, Sicioniis imperante Pelago, Samsone iudicante Israël, Latino mortuo, tribus annis in Latio regnavit Æneas. Quo mortuo, quia non comparuit, ab eis factus est Deus. Imperantibus Assyriis 29. Oneo, Atheniensibus, Mensato, 4. Latino Rege Ænea Sylvio, Ænea non de Creusa, sed de Latini Regis filia genito, Iudice autem Hebræorum Heli, regnū Sicioniorum, quod per quingentos 50. annos, vel ampliùs durasse dicitur, defecit. Vnde est illud Castoris Chronographi. Exponemus & Siciniorum Reges ab Agialeo vsque ad Zeusippum, qui omnes regnaverūt annis nongentis quadraginta quinq;. Et Sacerdotes Carnis sex, qui præfuerunt annis triginta duobus, post quos Sacerdotes constitutus est Cardidemus, qui impensas non sustinens fugit. Ex hinc Atheniensium Respublica authoritatem habere cœpit in Europa. Æneas iste, eoquod mater ejus Ascanium timens, in silvis latitando, eum dum adhuc puer esset, abscondit, à silva vocatus est Silvius. Ex hinc Græci & Latini, quasi in vno semine coalescentes, quamdam & morum & linguæ affinitatem habere cœperunt: aliasque gentes tamquam rationis acumine, & oris venustate minùs vtentes, barbaros vocare consueverunt. Quòd enim tam ingenio quàm eloquio ceteris Græci præferantur Gentibus, Poëta ostendit, qui ait.

Graiis ingeniū, Graiis dedit ore rotundo Musa loqui
Et alibi.
Græcia facundum, sed malè forte genus.

Vnde & tres linguæ principales habētur: propter cultum Dei & antiquitatem Hebraica; propter prudentiam & eloquij leporem Græca; propter potentiam, & item prudentiam Latina

CAPUT XXVIII.

De Samuele & Saule, Codroque Atheniensium Rege. Nomina etiam Iudicum à Moyse vsque ad Samuel.

POst mortem Heli, Hebræorum Iudex factus est Samuel: à quo dum Regem peterent, acceperunt Saulem, regnante apud Assyrios Dercilo. Circa idem tempus Codrus Rex Athenien-

fium Peloponensibus hostibus, eoquod responsum accepissent; se non prius ab Atheniensibus superandos, nisi regem eorum occidissent, mutato habitu se obiecit, ad propriamque necẽ iurgiis prouocauit. Vnde Vergilius *Et iurgia Codri.* Et alibi. *Rumpantur ilia Codri.* Quem Athenienses ob hoc cultu diuino honorare decreuerũt. Et exhinc magistratus, qui remp. administrarent, post reges habere cœperunt. Et hi tradũtur in populo Dei post patriarchas fuisse iudices, Moyses, Iesus, Othoniel, Aiot, Delbora, Gedeon, Abimelech, Thola, Iair, Iepthe, Abessan, Ahialon, Iabdon, Samson, Heli, Samuel.

Iudices Hebræorum.

Caput XXIX.

De temporibus Regum & Prophetarum. De David & Salomone, filioque eius Roboam, qualiter sub eo ex peccatis patris sui Salomon regnum scissum fuerit, in breui desolandum. De virtute Heliæ & Helisei.

Exhinc reges, & Prophetarum tempora supputantur. Quorum primus reprobato Saul fuit David, magnus ciuitatis Dei princeps, vtpote cui post patriarchas primo facta promissio est, quod de eius semine Christus, huius de qua agimus, ciuitatis auctor, foret nasciturus. Cuius filius Salomon, Imperante Assyriis Eupale, templum tã cultu Dei, quàm operis structura nobilissimum, eo tempore quo in Italia Alba est condita, construxit. Qui etiam ne tam ob potentiã, quàm ob præclarã, qua omnes mortales præcellebat, sapientiam, illud semen, quod David promissum, dispositum per Angelos, omnes gẽtes possessurũ erat, putaretur, à Domino labi est permissus. Amator enim cùm esset mulierũ ardentissimus, quas vsque ad mille ac pene omnes alienigenas habuisse perhibetur, ab eis vsque ad idololatriæ voraginem est tractus. Ex quo accidit, vt dum ipsi propter merita David patris sui Dominus parceret, de manu filij eius Roboam, imperante Assyriis Tertiade, scinderet regnum, duasque ei tantum tribus, Iudam videlicet & Beniamin relinqueret. Hic etiam illud nobilissimum regnum in seipsum diuisum, juxta veritatis vocẽ desolari debuit, intantum, vt nullum ex regibus Israel, ex Iuda vero paucissimos ciues invenias Hierusalem. Et vt auctoritatis verbis vtar, à David vsque ad transmigrationem Babylonis, præter Exechiam & Iosiam, omnes peccauerunt, nec tamen omnes alij reprobi fuerunt. Proinde vtriusque regni peccatis exigentibus, primo Israel, postremo in captiuitatem ductus est & Iuda. Habuit tamen vtrumque regnum, qui peccantis populi, ac præuaricatorum regum excessus reprehenderent regni Christi cives. Inter quos in regno Israel Helias & Helisæus floruere, qui eximiis vitæ meritis cœlum claudere, ac rursum aperire, mortuos suscitare, regibus imperare, ac innumera prodigiorum, ac signorum miracula facere à Domino meruere. Horum prior igneo curru in aëra vivus transuectus, adhuc manere creditur superstes. Alter vero mortuus, mortuũ suscitasse inuenitur. Et nequis parvam tunc tẽporis fuisse civitatem Dei arbitretur, audiat de Israël tantum ad Heliam à Domino dictum. Reliqui mihi 7. millia virorum. Qui in scriptura frequenter numerus pro infinito poni solet. In Iuda vero Osee, Esaias, aliique plures, quos suo loco ponemus, non solum prædicauerunt, sed etiam civitati Dei plurimum profutura monimenta librorum reliquerunt. Sed jam ad cives mundi revertamur.

Eccli. 49.

Caput XXX.

De regibus Albanorum vsque ad Romulum, & Aventino monte.

Alba à Sylvio Ænea condita, reges Latinorum ibidem regni sedẽ locauerunt. Successit vero Sylvio Latinus, & illi Alba, cui rursum Ægyptus, ac deinde Capis, post quem Tyberis, quæ prius Albula dicebatur, nomen accepit. Post Tyberinum filius eius regnauit Agrippa, deinde Aremulus, sicque consequenter Auentinus. Qui omnes à primo Ænea Siluio Silvij, sicut postmodum Cæsares à Cæsare sunt dicti. Aventinus autem mortuus, & in monte ex nomine suo Aventino vocato sepultus, colebatur vt Deus. Dicunt alij, ab adventu avium hũc montem Aventinum vocari. Roma enim constructa à duobus fratribus, scilicet Romulo & Remo, historia Romana testãte, de impositione vocabuli ciuitatis inter eosdem fratres lis oriebatur: & quia neuter eorum alteri cedere voluit, vt lis illa per sortem vel per augurium terminaretur, vtrique complacuit. Remus ergo quia senior, prior est egressus, & in Aventino monte septem vultures conspexit. Romulus autem post eum egrediens, duodecim in eodem monte vidit. Et quia exhinc apud posteros inolevit vsus quærendi augurium in eodem monte, Aventinus dictus est ab aduentu avium. Vel Aventinus dicitur, quasi euentinus, ab eventu futurorum, qui similiter iniri in volatu avium quærebatur. Inter hunc & Romulum duo tantum Reges fuisse dicuntur, Procas & Amulius. Cùm igitur regnum Romanorũ, vt ita dixerim, parturiretur, regnũ illud nobilissimum ac potentissimum Babyloniorum longo diuturnitatis senio marcescere cœpit.

Caput XXXI.

De translatione regni Babylonici ad Medos.

Anno itaque ab imperio Nini 1136. à regno verò patris sui Beli 1365. à conditione vel instauratione Babylonis sub Semiramide 1144. nouissimus ac corruptissimus apud Assyrios trigesimus sextus regnauit Sardanapalus, qui inter scortorum greges colum habitu muliebri tractãs, ab Arbato Medo præfecto suo inuenitur. Dumque ab eodem regnum aduersus eũ conciliatur; ipse ardenti pyræ se iniecit; & sic fortissimum illud & florentissimum ad Medos derivatur Imperium.

Caput XXXII.

Exclamatio contra Babylonem.

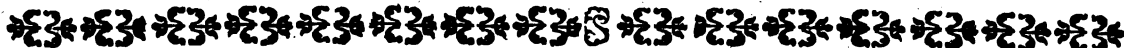
Exaggerare hoc loco mutabilium rerum miserias non est necesse. Ecce enim potentissimum regnum, quamvis nondum penitus destructum, mutatione tamen sui omnimodis sibi minatur interitum. Quid ergo dicemus, qui rebus transitorijs inhærere cogitamus, dũ eas mutari, mutatas labi, postremò omnino deleri videmus? Quod quidem in Babylonia, Deo adiuvante ostendemus impletum, & in vniuerso mũdo proculdubio ex multis Scripturæ locis, evidentissimisque indiciis expectamus implendum. Mansit autem ex hoc regnum Babyloniorũ (propter antiquam vrbis dignitatem) solo nomine ibi, re apud Chaldæos, auctoritate penes Mœdos. Habuerunt enim Reges ex hinc Chaldęorũ, viribus fortes, sed non tam claros, vt in catalogo ponantur priorum. Vnde probatur, Nabu-

chodonosor, aliosque à Sardanapalo vsque ad Cyrum Reges, de catalogo Regum non fuisse illustrium. Ex quo considerari potest, quantæ authoritatis & potentiæ sub prioribus regnum illud constiterit, cùm tanti etiam istorum tempore nominis & dignitatis fuerit. Porrò Mœdorū Reges, ad quos Babylonici regni autoritatem deriuatam diximus, ex hinc supputari incipiunt. Post tantam ergo huius maximi, minorumque regnorum factam mutationem & diminutionem, aliasque alternantium temporum calamitates, primo volumini terminum demus: vt ad eas, quę Mœdorum, Persarum, Græcorum, & maximè Romanorum regnis factæ sunt vicissitudines, veniamus.

CAPUT XXXIII.

Nomina Regum Assyriorum à Belo vsque ad Sardanapalum.

Belus
Ninus.
Semiramis.
Zameis, qui & Ninias, filius Nini & Semiramidis
Arius.
Aralius, secundum Eusebium Analius
Xerxes, qui & Balens secūdum Euseb. Balaneus.
Armamitres.
Belochus.
Baleus, vel Baleius.
Altadas.
Mamirtus.
Manthaleus.
Sperus, secundum Eusebium Iphereus.
Mammilus, secundum Eusebium Mamytas.
Sparetus.
Achatades, secundum Eusebium Ascades.
Amyntas, vel Amyntes.
Bellothus. Belleparus.
Lamprides.
Sophares, secundum Eusebium Sosares.
Lampares, vel Lāprides.
Pamiras, secundum Eusebium Pannias.
Sosar, vel Sophar, secundum Euseb Sosarmus.
Mitheus, vel Mitreus.
Tantanes.
Tenteus, vel Tanteus.
Thineus, vel Oneus.
Derciles, vel Dercilus.
Eupales.
Laosthenes.
Piritiades.
Offraticus, vel secundum Eusebium Orphaicus.
Ophratanes.
Vacrazenes, secundū Eusebium Acracapes.
Thonosconcoleros, qui & Sardanapalus.

LIBER SECVNDVS

PROLOGVS.

SVperiore libro promisisse me recolo, de rerum mutatione ac miseriis scripturum. Quamquidem historiam vsque ad defectum primæ, sequentisque initiū (quam Romā dico) Babyloniç, Deo opitulante, vtcumque compleui. Has enim esse ciuitates, non solùm ex Historiographorum dictis, qui huius illi regnum, quasi patri filium, mediis ac brevibus Mœdorum, seu Persarum, ac Macedonum regnis, tamquam parvuli filij tutoribus, non iure hereditatis, sed successione temporis, intervenientibus, successisse tradiderunt: sed & ex principis Apostolorū epistola, qui à Roma scribens, eam Babyloniam vocat, *Salutat vos*, inquiens, *Ecclesia, quæ est in Babylone*, conjici potest. Denique dum præteritorum temporum calamitatum reminiscimur, instantis quodā modo pressuræ quoquomodo obliuiscimur. Modò nēpe vbiq; terrarum, & præcipuè in prouincia nostra, quam nuper Vuelfo vir nobilis hostiliter invasit, agros vastauit, bona Ecclesiarum Dei diripuit, clamare auditur: & quod maius est, periculum vitæ, discrimen animarum timetur. Inter ipsum quippe & Henricum Noricum Ducem, ambos lectos, ac ferventis animositatis juvenes, cùm de Ducatu sit cōtroversia, quid aliud quàm profligatio pauperum, devastatio Ecclesiarum, juxta illud, *Quidquid delirant Reges, plectuntur Achiui*: ab vtrisq; expectari potest? Iudicio ergo Dei, ac orationibus Ecclesiæ id relinquentes, nos cœptū opus Deo adjuuante prosequamur. Nemo autem à nobis sententias, aut moralitates expectet. Historiam enim, in qua cùm Babyloniæ vicissitudines ac labores, ciuiumque Christi inter eos progressus & profectus texantur, nō disputanti more, sed differentis ordine prosequi intendimus. Nam à majoribus nostris impugnantibus hanc, quæ in nobis est fidem; satis responsum esse arbitror.

I. Petri. 5.

Horat. epi. 2.

CAPVT PRIMVM.

De Regibus Mœdorum, qui quorum Regum Iuda & Israel tempore fuerint. De Chaldæis & Cyro, Nomina Regum Mœdorum.

COncesso ad Mœdos Assyriorum regno, Arbatus, qui huius translationis auctor fuerat, imperium arripuit, & per 28. annos tenuit: regnante in Iudæa Ozia, in Israël Sella, vel Manahem. Arbato successit Sosarmus, regnante in Iudæa Achas, in Israël Phacea. Huius regni anno 15. prima Olympias, quæ quinto exhinc anno, quatuor in medio expletis, apud Helidem Græciç vrbē agone & ludis exerceri solebat, cœpta est nominari. Sosarmus reliquit Madidum, regnante in Iudæa Achaz, vel Ezechia, in Israël Osee, vel Phacea secundo. Post quem fuit Cardicos, regnante in Iudæa Ezechia, in captiuitatemque ducto Israël. Post hunc surrexit Dioces, regnante in Iudæa Manasse. Post hunc Phraortes 27. annis imperavit, regnumque multis ac crebris bellis cruentauit; regnante in Iudęa piissimo rege Iosia. Pòst Diocles, qui cùm esset armis expertissimus, regnū plurimùm dilatauit. Cui successit Astiages, qui inhuman' ac crudelis Harpalo cuidam vnicum filium ac parvulum occidit, patriq; epulandum apposuit: scelestasq; epulas patri improperauit. Huius nepos Cyrus Persa mox vt adoleuit, avo bellum indixit. Astiages verò sceleris sui immemor, Harpalū exercitui præposuit. Qui ipsum dum traderet Cyro exercitū, Astiages rursum in Mœdos cessit, exercitumq; congregauit. Quibus denuo congressis, dum Persæ fugerent, vxoribus seu matribus impudicè insultantibus, revertuntur, victoriaq; capto Astiage potiuntur. Cyrus itaq, captum avum Hircanis præfecit, regnumque Mœdorum finiuit: quod per 258. annos mansisse invenit. Hęc juxta Orosium. Hic est Cyrus, à quo postmodum destructa est Babylonia; cuius avunculus fuit Darius rex Mœdorum, qui in Daniele Baltassar percussisse legitur. Vnde juxta alios regnū Mœdorū non bello obtinuit; sed jure hereditatis post mortem avi sui Astiagis, eiusq; filij Darij, suscepit, sicut in Daniele habes.

Arbaces

Daniel. 5.

Daniel. 5. Rex Astiages appositus est ad patres suos; & regnavit Cyrus Perses pro eo. Sed occurrit, quod Darius iste, qui Balthasar percussit, rursum in Daniele non Astiagis, sed Assueri filius vocatur. Potuit ergo esse, quod binomius fuerit. Vnde Iosephus 10. libro de Antiquitate. Darius, ait, Astiagis filius, qui Babyloniorum principatum destruxit cum Cyro cognato suo, qui tamē alio nomine vocabatur à Græcis. Medio tempore Chaldæi, vnde Nabuchodonosor, suique successores erant, irruperunt Babylonem, ac multis malis civitatem Dei afflixerunt. Qui tamen Mœdis auctoritatem habentibus, de numero, vt suprà dictum est, Regum non fuere priorum. Fuerunt autem Reges Mœdorum hi, * Arbatus, Sosarmus, Madidus, Cardices, Dioces, Phraortes, Diocles, Astyages, Darius, Cyrus. Ex hinc Reges Persarum supputantur.

Ioseph. c. 13.

* Arbaces

Caput II.

De Proca & Amulio, & ortu Remi & Romuli.

TEmpus etiam arbitror, vt ad Romanorum regni principia stylum vertamus. Cùm enim Babyloniæ sub præfecto suo dehonoratæ adhuc regnum sub principatu Mœdorum stetisset incolume vsque ad Cyrum, & ab eo prorsus, vti in sequentibus patebit, est eversum, iure ipso deficiente, Romani Imperij, quod illi tamquā patri filium successisse dixi, ortum narraverim. Eo igitur tempore ad Mœdos cessit; cùm Procas in Italia regnavit, eo illud à Cyro penitus subversum fuit, quo à Tarquiniorum iniusta dominatione illud liberatum, in propria authoritate stare cœpit. Procæ successit Amulius, cuius frater Numitor, cùm filiam Rheam Vestalem ab eo virginem factam, stupri ream ex partu cognovisset, geminos quos pepererat exponi, & in aquam projici iussit. Hi sunt gemini fratres Rem⁹ & Romulus, vrbis orbis futuræ caput, fundatores, & authores. Quos ipsius vrbis Scriptores, tamquam totius orbis Marte obtenturæ principatum, Martis quoque filios autumant; in argumentumque quod à lupa, vt pote Martis bestia, lactati, ac nutriti contra naturam fuerint, narrāt. Qui revera an iuxta eos à lupa, an à meretrice qualibet iuxta alios, propter vitæ turpitudinem, vnde domos earum lupanaria dicimus, sic vocata, nutriti fuerint, nihil mea interest. Hoc tamē affirmo, quòd non Martis, sed cuiuslibet hominis, & secundum quosdam veridicos scriptores, sacerdotis filij fuere.

Caput III.

De fundatione Vrbis Romæ, & parricidio avi fratrisque à Romulo facto, ac raptu Sabinarum.

ANno ergo ab Imperio Nini 1300. post eversionem Troiæ 414. Olympiade sexta, evolutis ab Adam quatuor millibus quadringentis. triginta quatuor annis, regnante in Iudæa Achaz, vel iuxta Augustinum, filio suo piissimo Rege Ezechia, in Israël Osee, seu Phacea secundo, geminis auctoribus Remo & Romulo, avo adhuc superstite Numitore, maxima illa, & famosissima in monte Palatino condita est Roma. Cuius mox regnum tam parricidio, avo fratreque interfectis, quàm raptu Sabinarum, maritis, parentibusque occisis, improbis nuptiis sibi, suisque illicitè ac crudeliter confœderatorum polluit.

Caput IV.

De Osee, & Isaia, prophetiaque Sibyllæ.

CIrca idem tempus clarissimos (quos supra nominaui,) Osee & Isaiā prophetasse, prophetiamque scriptam reliquisse constat. Quorū alter nō solum dictis, sed & factis, meretrice in vxorem accepta, vocationem Gentium, vnde & ait, *Vocabo non plebem meam plebem meam*, prænuntiasse cernitur. Alter verò de adventu Christi, passione, resurrectione, regnoque eius, quod est Ecclesia, in hac vita dilatando, post hanc, impiorum æternaliter damnata ciuitate, glorificādo, atque cum auctore suo Christo in æternum mansuro, tam euidenti, tam luculento, ac vrbano sermone disseruit, vt non prophetiam, sed evangelij historiam texere videatur. Eo quoque tempore nonnulli Sybillam Erithream vaticinatam ferunt; quam ex scripturæ suæ testimonijs ad ciuitatem Dei pertinuisse, sicut & Iob, & plures alios ex Gentibus, Augustinus velle videtur. Cuius rei gratia prophetiam eius manifestissimā de Incarnatione Domini, passione, ac secundo adventu Christi, idem Pater in libro de Ciuitate Dei ponit, quam infrà annotaui.

Osea. 1.

August. 18. de Ciuit. c. 23.

I udicij signum, tellus sudore madescet
E cælo Rex adueniet, per secla futurus.
S cilicet in carne præsens, vt iudicet orbem.
V nde Deum cernent incredulus, atque fidelis.

In quorum versuū capitibus *Iesus Christus Theos Soter*, quod est Iesus Christus, filius Dei, Saluator, in græco inveniri dicit. Refert etiam Lactātium aliud eius de Christo ponere vaticinium, quod tale est. *In manus iniquas & infidelium postea veniet. Dabūt autem alapas Deo manibus incestis, & impurato ore expuent salivas venenosas. Dabit verò ad verbera simplex sanctumque dorsum, & colaphos accipiens tacebit: ne quis agnoscat, quò Verbum vel vnde veniat, vt inferis loquatur, & corona spinea coronetur. Ad sitim acetum, & ad cibum fel dederunt, inhospitalitatis hanc ministrabunt Domino mensam. Ipsa enim insipiens tuū Deum non intellexisti, ludentem mortalium sensibus, sed spinis coronasti, & horridum fel miscuisti. Templi verò velum scindetur, & medio die nox erit tenebrosa nimis in tribus horis, & morte morietur somno suscepto. Et tunc ab inferis regressus, ad lucem veniet primus, resurrectionis principio revocatis ostenso.* Non desunt tamen, qui dicunt, eandem Sybillam Troiani belli tempore vaticinatam fuisse.

Lactantius lib. 4. c. 18.

Caput V.

De Thale vno de septem sapientibus, & captiuitate decem tribuum. De Phalari Siculo Tyranno.

REgnante Romulo, post Theologos quos supra nominaui, poëtas fuisse, Thalem Milesium vnum de septem sapientibus, quos sophos vocabant, ferunt. Iisdem quoque tribus à Chaldæis in Samaria debellatæ, ac in captiuitatem ductæ sunt: positusque in Samaria est Chaldæorum populus, qui iuxta librum Regum Deum timebat, & idola non deserebat. Quare verò Deū timerent, causa fuit, quod dum primò in Samariam venissent, Dominus in eos leones immiserat. Quod ergo volebant de lege recipiebant, & quod nolebant more alienigenarum reprobabant. Hinc in Evangelio habes, quod eis Iudei non convescebantur. Circa hæc tempora Phalaris Siculus Tyrannus, dum multis ac variis tormentis innocentes afficeret, Perillus quidā faber

Ioann. 4.

ærarius volens placere principi, aptumque sibi crudelitatis suæ munus offerre, taurum æneum fecit, cui ex latere ianuã composuit: vt dum cruciandi per eam intromissi ignibus appositis torquerentur, non gemitum hominis, sed pecudis mugitum emittere viderentur. Quod simulacrũ tyrannus gratanter suscepit, ipsumque authorẽ in eo positum propria adinuentione punivit.

CAPVT VI.

Qualiter & à quibus vrbs Roma inchoata fuerit. De morte Esaiæ, & Samia Sybilla. De Tullo Hostilio, & Anco Marcio, Romanorũ Regibus.

ROmulus contractis vndecumq; pastorum, prædonum, ac latronum copiis, quibus etiam asylum construxit, crudeli ortu regnum, totius orbis futurum caput initiauit. Vnde Iuvenalis.

Iuvenal. Satyr. 8.

Et tamen vt longè repetas, longèque reuoluas
Nomen, ab infami gente deducis asilum.
Maiorum primus, quisquis fuit ille tuorum,
Aut pastor fuit, aut illud, quod dicere nolo.

Hic & mille iuuenes de plebe electos milites, & centum seniores Senatores appellauit: & ex hinc militaris ordo, senatoriaque dignitas exordium sumpsere. Romulo successit Numa, qui cultum, imò sacrilegium plurium Deorum in vrbem induxit: & Capitolium à fundamẽtis ædificavit. Huius diebus regnante apud Hebræos impiissimo Rege Manasse, à quo Esaias occisus fertur, Samia Sibylla fuisse dicitur. Successit Numę Tullus Hostilius, qui primus ex Romanis Regibus purpura & fascibus vsus fuit, & vrbem adiecto Cælio monte ampliauit. Post quẽ Ancus Martius Auentinum montem & Ianiculum vrbi addidit, & supra mare decimo ab vrbe milliario Hostiam condidit.

CAPVT VII.

De captivitate Iudæ sub Tarquinio Prisco Romano rege, & Prophetia Hieremiæ, & residuis sex sapientibus.

REgnante deinde Tarquinio Prisco, qui circum ædificauit, & numerum senatorũ auxit, cum Sedechia rege suo à Chaldeis in captiuitatem ductus est & Iuda. His diebus plurimi fuere ciues regni Christi, præcipuè prophetæ, qui populum Dei de malis eorum operibus redarguerent, malaque ventura prædicerent. Quorum alij cum peccatore populo in captiuitatem sunt ducti, alij etiam ab hostibus propriæ volũtati, ac arbitrio sunt relicti. Prophetauit autem iisdem diebus, scriptumque vtile Ecclesiæ Dei opus reliquit vir Dei Hieremias. In quo & prævaricatoris populi peccata, captiuitatemque relaxandam post 70. annos posuit. Ac multa de statu Ecclesiæ, & aduentu Christi prædixit. Fuisse tunc Pittacum Mitylenæum vnum de septem sapientibus ferunt, nam alios quinque, id est Solonem Atheniensem, Chilonem Lacedæmoniũ. Periandrum Corinthium, Cleobolum Lydium, Biam Prieneum, eo, quo captivus tenebatur populus, fuisse tempore, refert Eusebius. Quorum nullus tamen librorũ monimenta, excepto Thale de physica, & Solone legibus Atheniensibus datis, reliquit.

CAPVT VIII.

De philosophis, præcipuè Pythagora, Socrate, Platone, Aristotele.

POst theologos, & hos quos sapientes dixi, philosophi surrexere, qui verecundo magis philosophorũ id est amatorum sapientiæ, quã sapientium appellari maluerunt nomine. Quorũ primus Pythagoras ex malleorum ictibus diuersè concrepantibus, musicæ septem discrimina vocum inuenit. Multisque aliis vtilis admodum, & clarus extitit. Post quem Socrates, omnium philosophorum clarissima lumina, tanto perspicaciores, quanto iuniores, vt pote qui ipsos docentes se intellectu transcenderent, educauit Platonem, & Aristotelem. Quorum alter de potentia, sapientia, bonitate creatoris, ac genitura mũdi, creationeue hominis, tam luculenter, tam sapienter, tam vicinè veritati disputat, vt ob hoc à quibusdam ex nostris Hieremiam in Ægypto audisse, & ab eo de fide nostra imbutus fuisse credatur. Alter vero dialecticæ libros artis vel primus edidisse, vel in melius correxisse, acutissimeque, ac disertissime inde disputasse inuenitur. Sed Platonem, qui præfati Aristotelis non solum apud Socratem condiscipulus, sed & post mortem Socratis præceptor fuit, longe post Ierusalem fuisse, ex hoc ꝙ circa tempus captivitatis, sophi, id est sapientes, qui philosophos præcessere, fuerunt, innuitur. Vnde non inconuenienter arbitrati sunt, qui eum cum ceteris philosophis naturali ingenio per visibilia mundi inuisibilia comprehendisse dixerunt. Omnia enim quæ de diuina natura, humana ratione inuestigari possunt, inuenerunt. Exceptis his, in quibus summa salus consistit, quæ per gratiam IESV Christi à mansuetis corde cognoscuntur. Vnde Augustinus, *In principio erat verbum*, & omnia quæ in profundissimo sermone evangelista prosequitur, vsque ad illum locum, vbi de mysteriõ incarnationis agere incipit, in Platone se inuenisse dicit.

August. 8. Confess.

CAPVT IX.

De Tarquinio superbo, & oppressione Lucretiæ.

EO quo in Babylonia captivus tenebatur populus Dei tempore, Romanorum Respublica Tarquinij Superbi iniquæ dominationis premebatur potẽtia. Cuius post alia facta crudelia sceleratissimum illud in castissima muliere Lucretia à filio turpiter perpetratũ, à patre nequiter dissimulatum opus, dejectionis eius causa fuit iustissima. Cuius castitatis argumentum non parvum fuit, quòd dum tyranni violentiam evadere non posset, propriã sibi manum injecit. Vnde pulchrè quidã. *Cùm foderet ferro castum Lucretia pectus,*
Sanguinis & torrens egrederetur, ait.
Procedant testes, me non fauisse tyranno,
Sanguis apud manes, spiritus ante deos.

CAPVT X.

De tempore Consulum, & remotione Regum, & zelo Bruti primi Consulis, liberationeq; Romanæ vrbis per Mutium Scæuolam, & Clæliam virginem.

PVlso regno Tarquinio, Romani regiũ nomen abjurantes, Consules, qui Reipublicæ potius cõsulerent, quàm imperarent, sibi creavere. Anno igitur post vrbem conditam 244. Brutus ab eis constituitur: primus, qui priorum regum malitiam imitatus, filios, vxorisque fratres interfecit Vitellios. Tradunt tamen alij, zelo æquitatis eũ hoc fecisse: vt videlicet non rem familiarem, sed publicam diligere videretur. Vnde & populum Romanũ pro filiis adoptasse dicitur. Tarquini⁹ verò Hetruscorum regis Porsenæ auxilio vrbem per triennium obsedit: cepissetque, aut rursus eã suæ ditioni subegisset, nisi prædictus rex Mutij

Brutus primus Consul

manuum adurentis patientia. vel Clœliæ virginis Tiberim transnatantis audacia permotus obsidionem solvisset. Mutius enim cum aliis Romanis iurauerat se regē interfecturum: sed dum in castra venisset, à militibusq; captus votum suum nō posset implere, manū sub præsentia regis in igne combussit. En scias, inquiens, quem virum effugeris. Idem trecenti iurauimus. Clœlia verò cùm esset vna de obsidibus, clam de castris lapsa, Tyberim transnatauit. Rex ergo, vt dixi, tam viri patientia, quàm virginis audacia motus, ab vrbe recessit. Hæc prima ætas quasi infantia populi Romani fuit.

Caput XI.

Quomodo Babylon à Cyro capta sit, & quis eius finis fuerit. De morte quoque Crœsi.

Inter hæc Cyrus, quem suprà memoraui, dum Tarquinius aut vi, aut bello premeret vrbem, Orientis latè imperio peruagato, Babyloniam, vtpote caput eius, bello petit. Sed dum vnus militum æquo feruentior animo Gangem fluuium, quem vnum quatuor fluminum paradisi dicunt, transvadare attentasset, impetus eius non ferens submersus est. Rex in amnē amore iuuenis vlcisci statuens, in quadringentas sexaginta venas deriuatum vetularum etiā pedibus permeabilem fecit Eo quoque ingenio Euphraten mediam Babyloniam interfluentem ab alveo proprio deriuauit. Sicque mirabile dictu, vrbem maximam, ac florentissimam cepit 1400. post conditionem eius anno. De cuius tam situ, quàm euersione verba Orosij infrà ponere volui. Ait enim. *Cepit vrbē, quā vel humano opere extrui potuisse, vel humana virtute destrui posse, vtrumque pene incredibile apud mortales erat.* Et infrà. *Quidquid est opere & manufactum, labi & consumi vetustate, Babylon capta confirmat.* De situ quoque eius sic ait. *Hæc campi planitie vndique conspicua, natura loci latissima castrorum facie, mœnibus paribus per quadrum disposita, murorum eius vix credibilis relatu firmitas: magnitudo, idest latitudo 50. cubitorum, altitudo quater tantum. Ceterum ambitus quadringentis octoginta stadiis circumvenitur. Murus cocto latere, atque interfuso bitumine compactus, fossa extrinsecus latè patens vice amnis circumfluit. A fronte murorum centum porta area. Ipsa autem latitudo in consummatione pinnarum vtroque latere habitaculis defensorum æque dispositis, media intercapedine vicenas quadrigas capit. Domus intrinsecus quater gemina habitationis, minaci proceritate mirabiles.* Cyrus tanta vrbe capta, Crœsum quoque Regem Lydiæ famosum & magnum, qui ad hujus auxilium cùm venisset, territus aufugerat, persequitur, victumque vita & regno priuauit.

Babyloniæ situs.

Caput XII.

De Prophetia Ezechiel, Daniel, Abacuk.

Non multo ante hoc tempore Prophetauerunt Ezechiel, & Daniel in terra Babylon. Quorum prior de spiritali templo, quæ est Ecclesia, de visione quoq; quatuor animaliū profundissimam scripsit Prophetiā. Alter vero eximiæ sapientiæ, vnde & desideriorum appellatus est vir, luculentissimā de regnorum mutatione, Prophetico spiritu scripsit apocalypsim. Ambo de tēporibus Antichristi, resurrectioneque mortuorum, extremo quoque iudicio, ac permansuro in æternum Christi regno, multa nobis tam vtilia, quā spiritalia mystico, ac Prophetico sensu protulere. Abacuk etiam eo tēpore in Iudæa, quo isti in Babylone prophetauerunt, scripsisse ex historia Danielis cognoscitur. Hic ob hoc quòd populum Dei iniustè oppressum peregrinari ac misere viuere, oppressores verò eius regnare, & prosperari vidit, in tantam etiam contra Dominum prorupit audaciam, vt ipsum aut res humanas negligere, aut non æqua lance pensare penè dixerit, vel potiùs eius super his patientiam admiratus fuerit, non de gubernatione, seu æquitate dubitauerit, propter quod & luctator vocatus est. Canticum quoque pulchrum valde edidit, in quo consideratione incarnationis, passionis, secundi aduentus Domini, reprobationeque Iudaïci populi, ac vocatione gentium, horrore se concussum innuit, dicens. *Domine audiui auditum tuum, & timui.* *Habac. 3.*

Caput XIII.

De quatuor principalibus regnis, quæ Daniel in expositione somnij Nabuchodonosor vidit.

Sed quia Danielem de mutatione regnorum propheticam historiam edidisse diximus, aliquid inde subter annotare operæ pretium duximus. Dum ergo somnium regis Babyloniorum exponeret, tu es inquit ô rex caput aureū, quod vidisti. Post te surget aliud regnum minus te, post hoc rursum aliud, post illud quartū. Quod quia fortissimum erit, ferro omnia comminuēti comparatur. Vide quomodo propheta quatuor regnis nominatis, primum quidem propter nobilitatem sui auro, quartum propter potentiam, ac Marte pressum orbem, duobus mediis interuenientibus, ferrum nominauerit. Primū & quartum, quæ supra memoraui, regna sunt potentissima Babyloniorum, ac Romanorum. Quorum vno cadente in Oriente, mediis Persatū & Grecorum interuenientibus, alterū, vt sæpe jam dixi, surrexit in Occidente. Quāuis nonnulli pro Persarum regno secundo loco Africanū inter quatuor mundi principalia regna posuerint regnū, vt & sic secundum quatuor mūdi cardines, mūdi quoque quatuor regna constituāt, Orienti scilicet Babylonicum, Austro Africanum, Septentrioni Macedonicum, Occidenti Romanum tribuentes. Quod autem idem propheta prosequitur, & dicit, regnum istud quod ferro comparauit, in pedibus, quæ pars extremitas corporis humani finem significare solet, ex parte ferreū, ex parte fictile fuisse, donec à lapide exciso de monte sine manibus percussum funditus subrueretur, suo loco adiuvante Deo dicemus. Nos enim circa finē eius positi, id quod de ipso prædictum est, experimur: futurumque in proximo quod restat, expectamus.

Ioseph lib. 10. c. 12.

Capat XIV.

Qualiter Tomyris regina Cyrum occiderit: Exlamatio de hoc, brevisque epilogus de laude Cyri.

Cyrus post tot triumphos, in superbiam elatus, Scythiā, cui tunc Tomyris regina præsidebat, cum exercitu ducentorum millium petit. Cumque Araxim fluvium transisset, castra posuit, vbi callidè evocatis Scythis tertiam partem exercitus reginæ cum filio eius interfecit. Ob quam rem Cyrum in insidias astutè vocatum, mulier cum toto deleuit exercitu, adeo vt nec tantæ cladis remansisse feratur nuncius. Capite quoque eius in vtrem humano sanguine pleuū misso, sexus sui immemor, dixisse fertur. Satia te sanguine, quem sitisti. Res miranda. Nec fa-

tali eventui, sed Dei occultis judiciis tribuenda. Quis hæc audiens non stupeat? Cuius vel saxeũ pectus factum tam miserabile ad amorem Dei, contemptumque mundi non emolliatur? Ecce enim vir totius Orientis, ac ipsius triumphator Babyloniæ, quem propter eximiam virtutem Esaias longe antè Christum vocauerat, cui juxta eundem prophetam, Dominus gentes subiecerat, dorsa regum verterat, portas æreas, ac vectes ferreos confregerat: hic inquam non solũ terris, sed & aquis formidabilis, ab infirma, fragilisque conditionis muliere decipitur, ac cum tam infiniti exercitus multitudine funditus, & deletur. Quid ad hæc dicemus, qui mundo inhærere volumus, ne dicam cernere, palpare etiã quæ misera sit mortalium conditio, possumus, & ipsis tamen caducis, ac transitoriis, tamquã robustis, ac permanentibus adhæremus. Nec duritiæ id, sed bonitati ac misericordiæ omnipotentis Dei ascribendum dixerim, qui vt ad amorem sui, permanentemque in cœlo ciuitatis mãsionem nos vocaret, hanc inesse miseriam rebus mortalium voluit. Hic est Cyrus, qui dum à Iudæis allatum Esaiæ vidisset, hoc quod posuimus testimonium, captiuitatem ex parte, vt Hieronymus ait, relaxauit, finitis à prima captiuitate Iudæ sub Iechonia, juxta supputationem præfati Hieronymi in Prophetiam Ezechielis 40. annis, qui à desolatione templi 30. erat.

Isai. 45.

Isai. 45.

Capvt XV.

De Cambyse filio Cyri & noua Babylonia ab ipso condita.

CYro filius eius Cambyses successit, qui religionem, imo sacrilegia Ægyptiorum, cerimoniasque expiauit. Hunc quidam secundum Nabuchodonosor dicunt, & ea quæ in libro Iudith leguntur, sub eo facta fuisse. Præcipuè cùm Romanorũ historia habeat, Tarquinij Superbi temporibus à Iudith castissima Holofernem interfectum. Dicuntque primum Cambysis regni, Tarquinij 18. fuisse annum. Vnde hæ duæ castissimæ Iudith, & Lucretia contemporaneæ inueniuntur. Sed occurrit quæstio, quam soluere non possunt qui hoc tradunt: quomodo videlicet hæc Cambysi, qui 8. tantum annis regnauit, conuenire queant, cùm 12. regni anno Nabuchodonosor hæc expeditio mota, in libro Iudith dicatur. Quis etiam sit ille rex Medorũ Arphaxat, quem bello superatum à præfato rege, idem liber affirmat. Quibus minimè fidem accommodaremus, nisi propter Iosephum, qui in libro antiquitatum 12. maliuolũ eum vocat. Vbi etiam refert, eum epistolam contra Hierusalem misisse, in qua eam inimicam regibus, & seditiosam contestans, ne amplius ædificetur prohibet. Sed & Augustinus in libro de ciuitate Dei, ea quæ in libro Iudith scripta sunt, dicit sub Cyro euenisse. Vbi quãuis numerus annorum non repugnet, de victoriaque Medorum mutato nomine tantum regis eorum eluceat, verisimilius tamen est, ea sub filio suo Cambyse, qui inimicus illius populi à Iosepho dicitur, prouenisse, quàm sub ipso, qui captiuitatem relaxando, non solùm nõ immanitatẽ, sed plurimam etiam populo Dei exhibuit humanitatem. Prædictus autem scrupulus sic solui potest. Quod tres sequentes juxta Iosephum, magorum anni, quos aliæ historiæ 7. tantum mensibus imperasse dicunt, ad Cambysem referantur, & ita circa initium 12. anni præfata expeditio sub Iudith facta fuerit. Cambyses novam Babyloniam in Ægypto dicitur instaurasse, quæ olim ab Argivorum rege Api condita Memphis dicebatur.

August. 18. de Ciuit. c. 29.

Capvt XVI.

De Magis & Dario & plenaria liberatione Romanorum. De Prophetia Aggei, Zachariæ, Malachiæ, Esdræ. De infortunio Darij in bello Atheniensium, morteque eius.

CAmbyse mortuo, dum Magi regnum eius inuaderet, Darius vnus ex illis, qui Magorũ audaciam compescuerũt, consensu cunctorũ rex creatur. Hos Magos in 11. antiquitatum libro 7. dominos nuncupatos, & tribus annis regnasse dicit Iosephus, Eusebius tres, mensibus 7. Darius autem eo quod Deo verò votum priuatus fecerat, quatinus ad regnũ ipso opitulante promotus, populum suum ad natale suum solum remitteret, captiuitatem Iudæorum ad plenum relaxauit, templumque instaurari permisit. Tunc quoque Romani Tarquiniorũ dominatione iniusta ad plenum sunt liberati. Prophetauerunt nouissimi prophetarũ Aggeus, Zacharias, Malachias. Quorum vnus cùm dixisset de Ecclesia, Erit gloria domus huius posterior maior quàm prior, Iudæi hoc de templo materiali dictũ putantes, falsa spe frustrati sunt. Esdras quoque scriba, quem vnum de nominatis propheris quidã esse volunt, vtilis valde in renouatione librorum legis, psalmorumque titulis, eisdem temporibus fuisse inuenitur. Denique à tẽpore illo, id est à Zerobabel & Iesu sacerdote magno, vsque ad Ioannem, nec prophetas cecinisse, nec regnũ floruisse, excepto Iesu filio Syrach, qui Salomonis sectans opus, librum quem Sapientiæ vocant, scripsit, & Machabæis. Quorum alij patientia, alij fortitudine pro lege Dei fortiter steterunt. Paucos inuenies, qui dictis, vel factis inter probatos ciues Hierusalẽ meruerit computari. Habuerunt tamen & postmodum reges, quos suo loco ponemus: sed non tam claros, vt de catalogo meruerint esse priorum. Darius primo Babylonios jugum dominationis Persarũ excutere volentes, repressit. Dehinc regi Scytharum Antyro, eo quod filiam eius sibi in matrimonio copulare nollet, bellum indixit 700. que millia armatorũ vnius amore mulierculæ, in periculo posuit. Vbi amissis 80. millibus contra Athenienses, eo quod Scythis Iones in auxilium misissent, procinctum mouit. Athenienses ergo cum 10. millibus in campis Marathonis tanto exercitui, qui fusis in Scythia tantum 80. millibus, de 700 millibus supererat, occurrunt. Interfectisque ex eis, mirabile dictu, 200. millibus, ceteros in fugam vertũt. Post hoc cùm bellum rursus instauraret Darius, in via mortuus est, successitque ei filius eius Xerxes.

Aggei 2.

Auctor libri Sapientiæ.

Capvt XVII.

Rursum de infortunio filij Darij Xerxis, primo à Leonida, post ab Atheniensibus victi, ad vltimũ ad Artabano præfecto suo occisi.

ANno ab vrbe condita 275. cum ob stuprũ viua defossa fuisset Vestalis virgo Popilia, patri in regnum succedens Xerxes, Atheniensibus bellum parat. Tædet hic inextricabilem malorum texere cratẽ, tamen ad ostendẽdas mortalium miserias, summatim ea attingere volo Tũc enim Xerxi cum innumerabili, ac incredibili

exercitu, vtpote qui ad mille millia armatorum, & ad mille ducentas naues rostratas, & ad trium millium oneratárum nauium fuisse perhibetur, à Leonida Spartanorum rege, cum paucissimis id est quatuor millibus in arctis locis Thermopylarum occurritur triduoque pugnatur. Itaque Leonida quarta die cùm hostē vndique circumfundi cerneret, dimissis sociis, cum suis tantùm, qui 600 fuere, memorabili illo animās eos alloquio, Prandete, cum inferis cœnaturi: tantum audens aggredi exercitum, tota nocte vna, seque tisque parte diei hostes cecidit, adeo vt non eorum ictibus, vtpote qui in nullo se defendentes, mutuis etiam se cædebant vulneribus, sed proprius lassati laboribus, ipsi qui victores extiterāt, non percussi, sed percutientes morerentur. Eo modo Leonida cum suis occubuit. Xerxes bis victus nauale rursus prælium parat. Sed Atheniensium, ac Græcorū non minus astu, quā virtute territus, relicto Mardonio exercitu, in scapham apud Abydum conscendens, vno tantum comitatus cliente in Persas rediit. Mardonius commisso in Beotia cum Græcis prælio, deletis copiis, regiisque opibus refertis captis castris, cū paucis velut nudus de naufragio fugere compellitur. Et mirum dictu! Persarum exercitus, qui eadem die sub Monimicale duce in Asia dimicabat, tantum sociorum discrimen ipsa die meridianis horis, tanto locorum intervallo audire potuit, auditoq; desperatione correptus, & in fugam versus est. Sicque sub hoc duobusq; præcedentibus regibus, de illis tantùm regni viscerib' decies novies centena millia tribus bellis rapta inuenies: Græciaq; hanc victoriam cum morte suorum, ac discrimine maximo est adepta. Xerxes tot bellis infeliciter gestis, suisq; contemptui habitus, ab Artabano præfecto suo occiditur. Artabano itē rege perfuncto, successit Xerxes: & rursum post illum Xerxes, & deinde Sogdianus, sic consequenter Darius, cognomento Nothus.

Capvt XVIII.

De prodigiis in vrbe Roma visis, pestilentia, intestinisque malis inde secutis. Et de Q. Cincinati rustici victoria.

Anno post vrbem conditam 260. suspensis paruo interuallo bellis, pestilentia maxima non tam minores, quàm consulares, ac militares viri consumpti sunt in vrbe. Quam pestilentiam prodigium, ita vt cælū ardere videretur, præcessisse fertur. Consumpti tunc fuere duo consulares viri, Ebutius & Servilius: quæ lues superiore quarto anno vrbem simili modo depopulata est. Hoc malū sequenti anno sequitur aliud. Serui namq; contra dominos suos, ciuesque exules, duce Herbonio viro Sabino effrenati, inuadunt incenduntq; Capitolium. Quos cum vir fortissimus coërcere vult Valerius consul, morte sua miserabiliter de hostibus triūphauit. Anno sequenti cū Equis & Volscis malè pugnatum est. Nam Minutius consul cum eis pugnans vincitur, obsidioneque cum exercitu frigore, ac fame laborante, cingitur. Quintus ergo Cincinnatus ab aratro assumptus ad fasces, presso hoste obsidionem soluit, jugumque boū equis imponens, actis ante se victis, rustico vt erat habitu, victor vrbem ingressus est. Iam tunc inter illius, quæ toti' orbis obtentura foret principatum, vrbis monstrabātur principia, quod infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia.

Capvt XIX.

De bellis diversarum civitatum, & præcipuè de oppressione Atheniensium à regibus Persarum, morteque Socratis, ac obitu Darij Regis Persarum, & exilio Dionysij Siculi.

Anno ab vrbe condita 335. tam in Sicilia, quàm in Græcia grauia fuere bellorum discrimina. In Sicilia quidem inter Catinenses & Syracusanos, in Græcia vero inter Lacedæmonios & Thebanos, Spartanos Athenienses, Xerxe, Dario Notho, & Artaxerxe, de quo postmodum dicetur, regibus, propter Atheniensium odium incitantibus contra eos alias quas nominaui vrbes. Intantum verò hoc cœpit serpere malū, vt nobilissima illa, ac famosissima ciuitas Atheniensium, quæ non minùs ex suorum sapientia, quàm virtute floruerat, funditus penè ita, vt etiam sedes mutare cogitarent, destructa fuerit; quod Romanæ eloquentiæ maximus auctor Tullius, in libro de officijs hoc modo testatur. Athenienses cum Persarum impetū nullo modo possent sustinere, statuerentque vt vrbe relicta coniugibus, & liberis Troezene depositis, naues cōscenderent, libertatemque Græciæ classe defenderent, Cyrsilum quemdam suadentem, vt in vrbe manerent, Xerxemque reciperent, lapidibus obruerunt. Quorum virtutem rursum in extremo discrimine positorum idem commendans, Themistocles, inquit, post victoriam eius belli quod cum Persis fuit, dixit in concione se habere concilium reipu salutare, sed id sciri non opus esse, postulavit, vt aliquem populus daret, quicum communicaret: datus est Aristides huic. ille classem Lacedæmoniorum, quæ subducta esset ad Gytheum clam incendi posse, quo facto, frangi Lacedæmoniorū vires necesse esset. Quod Aristides cùm audiuisset, in concionem magna expectatione venit, dixitque perutile esse consilium, quod Themistocles afferret, sed minimè honestum. Itaque Athenienses quod honestum non esset, id ne vtile quidem putaverunt, totamque eam rem, quam ne audierant quidē, auctore Aristide, repudiauerunt. Malis ergo suis sapientissimi omnium edocti Athenienses, tandem didicere, sicut res paruæ concordia crescunt, sic maximas discordia dilabi. Ex quo apparet sapientissimos quoque interdum plus rerum experiētiis, quàm doctorum proficere institutis. Quā historiam profusè ab aliis dictam, nos breuitatis causa succinximus. Socrates præcipuus philosophorum, his malis motus, veneno se necasse perhibetur, qui tamen nulla monimenta librorum dimisisse inuenitur. Vnde eius tale dictum adhuc vulgo traditur. Malo in cordibus hominū, quam in pellibus mortuorum animaliū scribere. Insignia hæc tempora tam expugnatione Athenarum, quàm morte Darij regis Persarum, quā exilio Dionysij Siculi tyranni fuere. Sicilia etiā primo Cyclopū, post tyrannorum vsque in præsentem diem fuisse nutrix traditur. Quorum priores carnibus hominum, posteriores cruciatib' semper pascebātur. De hoc Dionysio refert Tullius, quod ob nimiam crudelitatē in suos, nulli fidus, à nullo quoque boni quippiam fidēs, cultros metuens tonsorios, candenti carbone sibi adurebat capillum.

Bella in Græcia.

Consilium vtile sed inhonestum repudiatur.

Dictum Socratis.

CAPVT XX.

Qualiter duo filij Darij pro regno contenderint, & Artaxerxes, sub quo historia Hester facta creditur, regnum mortuo fratre obtinuerit. De terremotu, & incendio Ætnæ montis, de Atlantis ciuitate, & pestilentia Athenensium.

DArius moriens duos relinquit filios, Artaxerxem, & Cyrum. Qui dum pro regno cōtenderent, multis vtrinque profligatis, Artaxerxes grauiter vulneratus, equi velocitate liberatur. Cyrus verò ab exercitu fratris interfectus, finem certamini dedit. Itaque Artaxerxes victoriam adeptus, regnum parricidio firmauit. Hic est Artaxerxes, qui & Assuerus; sub quo Hester, & Mardochæi, narratur historia: quando omnis populus Israël mortis periculo liberatus, expletis à prima captiuitate sua, juxta Hieronymi supputationem in Ezechielis Prophetiam 280. annis, pristinæ donatus est liberati. Ea tēpestate terremotu concussa Sicilia, Ætnaque exæstuāte, agri, villæque vastatæ sunt. Tunc etiam Atlantis ciuitas ab arida soluta, in insulam redacta est. Atheniensium reliquiæ pestilentia miserabiliter consumptæ sunt. Vide tempora omni plena miseria.

Ioseph lib. 11 cap. 6.

CAPVT XXI.

Quæ mala Galli Romanis fecerint, & quomodo ab eis accepta pecunia recesserint.

ANno ab vrbe cōdita 364. Senones Galli duce Brennone, exercitum mouent cōtra Romam. Contēptisque legatis quos pro adipiscenda pace miserant, Clusini oppidi, quæ nunc Tuscia dicitur, obsidione relicta, ad Romanorum perniciem propetant. Quibus dū Romanorū consul Fabius occurrisset, cum quāta clade suorum aufugerit, testis est Allia fluvius. Nec hic miseriæ finis fuit. Vrbe enim ingressi Galli, tam ipsam incendio flagrare, quam senes eius in domibus sedentes, & in modum simulacrorum rigentes, ruina domus sepelire non timuerunt. Iuvenes etiam, qui mille tantum remanserant, in capitolium fugientes persequūtur, nec ante ab eius impugnatione cessare voluerūt, donec accepta mille talentorum auri pactione, recederent. Quibus malis attriti, sedes mutare cogitauerunt Romani.

Vel Dusia.

CAPVT XXII.

Excidium Lacedæmoniorum, & reformatio Atheniensium, sub Conone per Artaxerxem regem. De victoria Romanorum, & specu quem M. Curtius miles inaudito modo clausit. Victoria de Gallis.

HIs diebus Artaxerxes Rex Persarum discedere ab armis, & quiescere totam Græciā jubet, adjiciens violatorem pacis armis petendū. Quod eò facilius facere potuit, quò omnes tot bellorum variis eventibus defatigati, & tædio affecti, quietis remedio respirare cupiebant. Lacedæmonij enim, vtpote homines, & Græci inquietissimi, ac cupidissimi, & de hoc quo Athenienses ante bello presserant, in superbiam elati, totum bello perturbare tentabant Orientem Quorum Artaxerxes Rex insolentiam refrēnare volens, Cononi Atheniensi, qui apud eum exulabat, committens exercitum ipsum contra Lacedæmonios, cum Persarum copiis misit. Porro Lacedæmonij ab Hertmione Ægypti rege petito, & accepto auxilio, sociorumque vndecumque contractis copiis, bellum parant, Agesilaūque pede claudum, sed manu fortem, ducem sibi creant. Igitur Conon, & Agesilaus probatæ fortitudinis viri, congressi acerrimè cum vtriusque exercitus sanguine, diutissimeque pugnarunt, inuictique ab alterutrum ambo fatigati discesserunt. Conon rursum Persarum instructus copiis Lacedæmoniorum agros, villasque populabatur. Et ne multis morer, variis, ac plurimis ancipiti victoria vtrobique gestis bellis, bellorumque discriminibus, ad hoc tandem florentissima illa, gloriæque auidissima deducta est Lacedæmoniorum ciuitas, vt tota deleta juuentute, vix in ea 100. inuenirētur senes. Conon Athenas reversus cum maximo gaudio suorum, ipse pro desolatione vrbis tristis suscipitur. Itaque Lacedęmoniorum prædis à Lacedæmoniis vrbem exinanitam repleuit, & quæ ante à Persis fuerat cōcremata, à Persis rursum ipso rogante, est reformata. Non multo pòst elapso tempore Romani, qui à Volsis, Phaliscis, Equis, Sutrionibus per 70. annos multis malis attriti fuerant, tandem ciuitatibus eorum captis, sub Camillo duce finē imposuere certamini. Prænestinos qui vsque ad portas vrbis sæpe venerant, Tito Quinto duce juxta flumen Alliam pugna vicerunt. Circa idē tēpus pestilentia rursus Roma consumitur, quā sequenti anno ingens prodigium sequitur. Impudēs quippe specus, terraque dehiscens in medio foro apparuit, viuique hominis diis consultis præcipitium expectauit. Satisfecit monstroso specui M Curtius miles, qui dum armatus illò se præcipitasset, morte sua horrendam voraginē clausit. Romæ tunc scænici ludi ad placandos deos, suadentibus pontificibus, sunt instituti. Ea tempestate Galli rursum Romam delere cupientes, cum ingenti exercitu ad quartum ab vrbe lapidem consederunt. Quibus Titus Quintus cum Romanorum exercitu occurrens, victos, fugatosque barbaros in patriam redire cōpulit. Qui rursum instauratis copiis, revertentes, à Romanis denuo vincuntur.

Vel Hercinione,

Val. Max. lib. 5.

CAPVT XXIII.

Quod Carthaginienses, & Romani nuntiis fœdus firmarunt, & saxea grando veris terrā lapidibus percusserit. De Artaxerxe, qui & Ochus, quomodo Iudæos incluserit.

ANno ab vrbe condita 402. legati Carthaginiensium, quæ vrbs totius Africæ caput, longe, lateque imperauit, Romā veniunt, fœdusque inter se ciuitates hæ duę firmauerunt. Tunc etiam nox debito longiùs protracta fuit, & saxea grando veris terram Romæ percussit lapidibus. Hisdem diebus Artaxerxes, qui & Ochus, Sidone, Ægypto, Syria regno subiectis, plurimos ex Iudæis in Hircania juxta mare Caspium habitare coēgit: qui jam in multum populum creuisse dicuntur, ac inde diebus Antichristi erupturi creduntur.

CAPVT XXIV.

Initium regni Grecorum, quomodo Philippus ingenio & virtute ciuitates Græciæ sibi subiecerit, & Alexandrum filium instruxerit, ipseque ad vltimum quem finem habuerit.

TEmpus esse puto, vt ad Græcorum tempora veniamus. Ea ergo tempestate Philippus Amyntæ filius, Alexandri magni pater, Macedonum regnum per 25. annos tenuit. Hic apud

Epaminundam Thebanorum regem strenuissimum, ac summæ philosophiæ virum nutritus, intantam fortitudinis, ac sapientiæ virtutẽ profecit, vt Græcorum ciuitates, quæ dominandi libidine singulæ imperare cogitauerant, omnes suo adunaret, ac subjiceret imperio. Inferioribꝰ enim contra superiores suadens certamina, omnibus adinuicem callide incitatis, omnium ad vltimum efficitur princeps, & dominus. Ita florẽtissimum, ac libertate propria vsum, Græciæ corpus libertate priuauit: Byzantiumque vrbem resistentem sibi, obsidione cinxit. Hæc vrbs à Pausania Spartanorum rege condita, à Constantino postmodum gloria, opibusque aucta, & à nomine suo Constantinopolis dicta, totius modo Oriẽtis caput dignoscitur. Exhaustis in obsidione copiis, Pyraticam aggreditur, centúque 70. nauium spolia rapuit, & militibus suis dedit. Obsidione dimissa, ad Scythas cum Alexandro filio suo prædandi causa properauit. Quibus astu magis quam virtute superatis, plurimos ex eis captiuauit, auro argentoque non repertis, pecorũ tantum prædam innumerabilem diripuit. Post hæc Atheniensibus bellum indicit. Qui pulsatis per legatos vniuersis Græciæ ciuitatibus, Lacedæmonios etiam ac Thebanos orant, vt communibus viribus, communem omnium hostem propellerent. Sed frustra contra impetum fluminis conantur. Nam ab ipso non solum victi, sed & seruituti cum aliis Græciæ ciuitatibus mancipati, sub coronaque venditi, captis aliis, profligatis aliis, fuere. Hic etiam Alexandrum filium suum beneuolentiam Macedonum largitione sectantem, in epistola redarguit dicens, Quod te malum rationis in istam spem induxit, vt eos tibi fideles putares fore, quos pecunia corrupisses? An tu id agis, vt Macedones non te regem suũ, sed ministrum, & præbitorem putent? Is quamuis rebus gestis, & gloria superari à filio videretur, facilitate tamen, & humanitate filio superior fuisse perhibetur à Tullio. Vnde & ait. Itaque alter semper magnus, alter sæpe turpissimus: vt rectè præcipere videantur, qui monent, vt quanto superiores sumus, tanto nos submissiùs geramus. Fertur de ipso, quòd falsorũ deorum maximus persecutor fuerit, arasque eorum, ac templa destruxerit. Dumque à suis sæpe requireretur, quis sapienti, ac viro forti finis potissimũ esset eligendus, dixisse fertur. Is qui pacatis, sedatisque omnibus erga se bellorum, seditionumque motibus, cùm præcipuæ auctoritatis, & nominis esset, subitò vitam ferro finiret. Quod ipsi contigisse, nec falsos deos, quos persecutus fuerat, impedire potuisse, aiunt. Dum enim Alexãdro vxoris suæ Olympiadis fratri filiam suam copularet, nuptiasque magnificè celebraret, inter duos Alexandros, generum scilicet & filium, à Pausania nobili Macedonum juuene, dolo necatur.

Byzantium postea Constãtinopolis.

Offic. 2.

Philippi mors.

Capvt XXV.

Principatus Alexandri magni, finis regni persarum, innumerosorumque Regum, & mirabilia quafecit & vidit Alexander, finis ipsius. Et exclamatio de his contra rotatum rerum.

Anno ab vrbe condita 426. mortuo Philippo, in regnum successit Alexander. Hic est magnus Alexander, à quo cœpit, & in quo desiit Græcorum monarchia. De quo traditur, quod non Philippi, sed cujusdam magi Ægyptiorum Regis Nectabani filius fuerit. Alexander suscepto regno virtutem animi intra se non ferens, terminisque à patre, quamvis viro bellicoso ac fortissimo relictis non cõtentus, imperium dilatare cogitat. Itaque compositis ac ordinatis rebus in Græcia, assumptis secum paucis, idest 32. millibus peditum, 7. millibus equitum & quingentis, nauibus 180. tam parua manu vtrum audacius fuerit, quod totum Orientem est aggressus, an mirabilius, quod vincere potuit, incertum habeo. Darium igitur regem Persarum Arsani filium, qui decimus quartus à Cyro totius Orientis monarchiam tenebat, hac potissimum causa aggredi voluit, quod à patre suo Philippo tributum requisierat. Cui cùm Darius missa priùs legatione superba, in qua se Regem Regum, ac consanguineum Deorum, Alexandrum verò famulum suum vocat, cum exercitu sexcẽtorum millium occurrisset Alexandro, nõ minus arte, quàm virtute superatur. Darius rursum instaurato exercitu bellum parat. In qua pugna non solum vincitur, sed mater ejus, & soror, eademque vxor, cum paruulis filiis capiuntur. Ob quam rem fractus animo Darius, Alexandro pro redimendis captiuis mediam partem regni tradere voluit, sed nequaquam valuit obtinere. Alexander Persarum potitus victoria, Parmenionẽ ad invadendam classem eorum cum copiis mittit. Ipse verò cum exercitu in Syriam tendit, ibique Reges vltro sibi occurrentes, ac suæ se ditioni subjicientes, quosdam in gratiã recepit, quosdam mutavit, alios perdidit. Tyrum etiam nobilissimam & locupletem, fiducia Carthaginiensium sibi resistentem cepit vrbem. Inde Ciliciam, Rhodum, ac Ægyptum peragrans, omnes in ditionem accepit. Tunc etiam Alexandriam in Ægypto condidit. Inde Jerusalem veniens, à Judæis cum magno suscipitur honore, templumque ingressus, hostias Deo vero obtulit, ac summum sacerdotem summa veneratione (juxta Josephum) coluit: mirantibusque cunctis, summi Dei, qui sibi orbem subjugaret, eum esse sacerdotem, cujus revelatione ipsum cognosceret, asseruit. Darius rursum spe pacis amissa pugnam inire molitur. Anceps tunc diu victoria stetit, Dario, sæpe jam victo, ni vincat mori parato. Alexãdro verò ex priori victoria ampliùs ad pugnam animato, tandem cedere dum coguntur Persæ, Darius mori optans à suis bello eximitur. Sicque Persarum imperij hoc vltimo vires cecidisse feruntur, vt post hoc nobile illud, ac potẽtissimum regnum patienter seruitutis iugum portaret. His tribus bellis quindecies centena millia Persarum cecidisse feruntur. Et hi sunt Reges Persarum, Cyrus, Cambyses, Magi, Darius, Xerxes, Artabanus, Artaxerxes, qui & Longimanus, Xerxes, Gogdianus, Darius Nothus, Artaxerxes, qui & Mnemon vel Assuerus Darij & Parisatidis filius, Artaxerxes, qui & Ochus, Arses filius ejus, Darius Arsani filius: qui omnes 220. vel amplius annis Orienti imperaverũt. Ex hinc Imperium supputatur Græcorum, seu Macedonum. Alexander 34. diebus prædam percensuit. Persipolimque vrbem caput Persici regni victor invadit, Darium bello egressum, præsidioque fugæ confidentem, ob gratiam Alexandri fraudulenter sui vinctum, multisque confossum vulneribus, & extremum spiritum trahentem in via relinquũt. Quem Alexander inuentum in sepulchrũ patrum suorum inferri, misericordia motus jussit. Fertur etiam hoc memorabile de ipso. Dũ

Ioseph. l. 11. c. 8.

Darius vincitur ab Alexandro.

enim scire vellet, qui Domini sui traditores extiterint, sub sacraméto pollicitus est, quod quicumque interfectorem se Darij profiteretur, ipse eũ excelsum faceret, ac notabilem. Apparuerunt ergo ac prodiderũt se viri scelerati, quos ille statim in patibulo excelso affigi præcepit: sicque juxta quod pollicitus erat, excelsos fecit eos in cruce, ac omni ævo de perfidia sua notabiles. Inter hæc Alexander, Alexandri magni avunculus, Epirotarum Rex, dum Alexandrum æmulari cupit, à Brutis Lucanisque interficitur. Igitur Alexander magnus post mortem Darij Hircanos & Mandros imperio adjecit, Amazonumque reginam Alestram procaciter venientem ad se cum muneribus ob suscipiendam prolem, excepit. Longum est ennumerare gentes, ac regna: totũ enim Orientem à Scythia vsque ad finem terræ suæ subjugavit potestati. Probat hoc India citerior, quæ quamvis in Oceano, vltimoque Oriente posita orbem claudat, hominibusq; impervia, solis bestiis ac serpentibus videatur habitatabilis, Alexandro tamen facta est subdita & penetrabilis. Ibi saxum miræ altitudinis & asperitatis, vbi multi populi confluxerant, Herculi inexpugnabile, vt ipsum etiam virtute supergredi videretur, cepit & expugnauit. Ibi Porum Regem Indorum opulentissimum, ac miræ magnitudinis virum, singulari congressu vicit, & in signum victoriæ regno restituit, ipsumque ad videndum terræ vltima loca ducem habuit. De cujus domo aurea, vinea quoque argentea & aurea, racemisq; & gemmis pretiosis qui scire vult, legat epistolam Alexandri ad Aristotelem Philosophum præceptorem suum; in qua pericula ejus quę passus est, de simulacrisque solis & lunæ, qui ei mortem prædixerant, & multa, quæ tam mirabilia sunt, vt etiam incredibilia videantur, diligens inquisitor rerum inveniet. Alexander totius Orientis potitus victoria, dum Romã quoque cum vniuerso Occidente sibi subiugare parat, ab India reuertitur in Babylonem; vbi exterarum gentium ex toto penè orbe, ac vltimo Occidente, idest ab Hispanis, Gallis, Germania, Africa, ac ferme omni Italia legati sibi occurrunt; vt inde venisse cerneres legationem, quo vix tã paruo tempore crederes etiam rumorem peruenisse. Et mirum dictu, tantus timor totum invaserat orbem, vt cùm per duodecim tantum imperasset annos, in summo Oriente constituto vltimi Occidentis populi timore conterriti legatos mitterent, pacemque requirerent. Alexander ergo in Babylone positus, die, tempore, ac loco sibi à simulacris solis & lunæ in India præfixis, ministri insidiis veneno interiit. O mortalem cõditionem! ô mentes miseras & cæcas! Nonne iste est Alexander, qui Persarum nobile ac superbum imperium destruxit & ad Macedones trãstulit? Numquid non ipse est, quem totus orbis tremens, etiam non visum expectare non ausus, vltrò se servituti dedit? Et tamen talis tantusque vnius potus poculo, vnius ministri insidiis extinguitur, vnius morte totus mundus concutitur, regni Macedonum monarchia, quæ ab ipso cœpit, ipso mortuo cum ipso finitur. Nos vero hoc ipsum non attendimus, qui mundum diligimus, qui ipsi tamquam æternæ rei ac permanenti inhærere volumus. Cadimus cum cadente, labimur cum labente, voluimur cum rotante, postremò perimus cum pereunte. Ciuitas autem Christi fundata supra firmam petram, malis ac tempestatibus mundi non concutitur, immobilisque ac inconcussa manens, æternaliter coronari meretur.

Alexandri potentia.

Mors Alexandri.

Capvt XXVI.

De Sociis Alexandri, quomodo orbem diuiserint, & Olympiam matrem Alexandri cum filio sua Hercule occiderint, ipsique mutuis intimis vulneribus corruerint, & de Machabæis.

IGitur Alexandro mortuo, qui per 12. annos orbem sibi ferro subiugaverat, principes eius coadunatum ab ipso Imperij corpus, singuli singulas sortiti prouincias, veluti prædam nobilẽ, à magno sibi leone præparatam, membratim per 14. annos auidi discerpsere catuli, Orientisque Imperium diu post hoc in sua ditione tenuerũt. Hinc Ptolæmeus Ægyptum, Antipater Græciã, Seleucus, à quo Seleucia, Antiochiam pariter & Syriam, & Babyloniam, Cassander Lyciam & Pãphiliam, Antigonus maiorem Phrigiam, aliique singulas occupauere prouincias: ac iuxta librũ Machabæorum, diademata sibi imposuerunt. Dumque provincias & regna diuiderent, tantũ ad inuicem contraxerunt odium, vt ad vltimũ omnes mutuis caderent vulneribus. Vt enim liberiùs debacchari possent, matrem Alexandri Olympiam vna cum cum filio suo Hercule 14. annos habentem Cassander & Antigonus interemerũt. Fuerunt aliquanto post tempore fortissimi, quos supra nominaui, ciues Christi Machabæi; quorum alij pro testamento Dei, primi antiquæ legis martyres, ab Anthiocho Rege martyrio consummantur: vnde & soli ex antiquis patribus ab Ecclesia inter Martyres coluntur: alij vero Iudas & fratres eius, viriliter pugnando, ac armis patriam defensando, post innumerabilem inimicorum stragem, ipsi quoque bello ceciderunt.

1. Mac. 1.

Olympia mater Alexandri necatur.

Capvt XXVII.

Quòd Roma post Alexandrum, tamquam amisso pædagogo crescere cœpit.

SEd jam ad Romanum Imperium stylum vertamus. Nempe, vt sæpe jam dixi, regnum Romanorum regno Babyloniorum tamquam patri successit filius. Dum ergo in primæva, velut in infantia, maneret conditione, duo quæ modò nominauimus regna, Persarum videlicet & Græcorum, quasi tutores & pædagogi huius fuerũt. His itaque cadentibus, & velut morientibus, regnum Romanorum, quod jam ad robustam pervenerat ætatẽ, vt pote magisterij iugo excusso, liber per se cæpit regnare, dominiumque suum jure hereditatis recognoscere.

Capvt XXVIII.

Reciprocatio, idest qualiter Roma sub Alexandro, & vicinis gentibus dehonorata, fœdus non seruauerit, sed sub Papyrio Cos bellũ instaurauerit.

ANno ab vrbe condita 426. eo scilicet quo Philippo successit Aelxander, quasi adhuc viuente pædagogo, Roma admodum est dehonotata. Nam cum Samnites bello pressisset, pluresque ex eis, idest 20. millia cecidissent, Samnites damno suorum correpti, evocatis in angustias locorum Romanos intantum oppresserunt, vt in potestate haberent, an occiderent, an potiùs captos in servitutem redigerent. Vsque ad id enim tempus occidi poterant, capi non poterant Romani. Turpiter ergo capti, & vestibus armisque nudati, obsides quoque dare coacti, ignominiosè domum sunt reuersi. Et vt Orosius, hodie

Romani aut omnino non essent, aut Samnio dominante seruirent; si fidem fœderis, quam sibi seruari à subjectis volunt, ipsi subiecti Samnitibus seruassent. Sequenti anno Romani fœdus rūpunt, rursumque cum Samnitibus Papyrio Cōsule bellum instaurant. Quem tantæ virtutis fuisse, ac strenuitatis ferunt, vt eum etiam Alexandro magno, si venisset, opponere cogitassent.

Capvt XXIX.

Quòd Roma post mortem Alexandri tamquam in propria auctoritate stans, ingenio & arte vsa hosta deuicerit: sed statim pestilentia afflicta fuerit.

ANno ab vrbe condita 450. cùm Alexandro mortuo, regnoque suo à sociis suis in seipso diviso, ac per hoc desolato, regnum Romanorum jam tamquam pædagogo defuncto, in propria auctoritate ac libertate stare cœpisset, Quinto Decio, M. Fabio Maximo quater Consulibus, quatuor fortissimæ gentes, Hetrusci, Vmbri, Sānites, Galli, aduersus ipsum conspiraverūt. Romani, vt pote qui (vt supra dixi) ad robustam ætatem peruenerant, consilio arteque vsi, hostē dividere conantur. Itaq; Hetruscos & Vmbros, dum incendio agrorum suorū reuerti faciūt, ipsi cum Samnitibus & Gallis pugnam invenit: gravissimeque vtrobique pugnantes, Decius cum 7. millibus legionis suæ occubuit. Fabius verò occisis quinquaginta millibus aduersariæ partis victor extitit. Reuertentibus autem de victoria Romanis pestilentia magna vrbem invasit, sicque in luctum versum est gaudium.

Capvt XXX.

De varijs euentibus Romanorum, & diuersis calamitatibus eorum.

ANno sequēti denuo à Samnitibus vincuntur Romani: sed Papyrius Consul contra eos missus victor extitit. Proximò dehinc anno Fabius Gurges cum eis pugnans vincitur, in vrbemq; fugatur. Quē cùm Senatus ob hanc ignominiam submouere à consulatu decerneret, pater eius Fabius Maximus vltro se obtulit: ac cōserto cum hostibus prælio, capto duce eorū Pontio, multisque cæsis millibus triumphans, bellū Samniticum, quod per 59. annos cum multo vtriusq; vrbis sanguine protractum fuerat, finiuit. Rursus tamen redivivum bellum excitare cogitantes, cum Lucanis, Brutis, Hetruscis, Gallis, Sānites contra Romanos conueniunt: vbi cum vtriusq; partis strage fortissimè pugnatum est. Gallis more suo viriliter pugnando, crudeliter Romanos cædentibus. Involvi multorum discrimina bellorum, rerumque mutationes tam miseras texui, quàm multiplices. Verùm quia transcursis Babyloniorum, Medorum, Persarum, Græcorū gestis, ad Romanam tandem historiam venimus: ea quæ ab ipsis vel fortiter, vel aliter gesta sunt, quia à multis largè diserteq; sunt edita, nos brevitatis causa compendio stringamus. Hoc tantū lectorem notare volo, Romam penè numquam fuisse sine bellis externis, vel sine clādestinis malis, seu pestilentiis interiùs. Vnde Orosius atrocitatem pestilentiæ, quæ quadam vice apud Romam conflagrauit, significans quanta esset, Census, inquit, indictus est, qui non quantum hominum deperisset, sed quantum superfuisset, inquireret. Idem paulò pòst. Ecce continuatim quæ & quanta numeramus accidisse annis singulis. Plurimi anni sūt, inter quos certè raro, aut penè nullo, nihil non triste gestum. Et hoc cùm iidē Scriptores proposito sibi magis laudādi negotio, caverent numerositatem miseriarum: ne eosdem, quibus hæc, & de quibus scribebantur, offenderent, auditoresq; suos terrere potiùs quàm instruere viderentur. Porrò autem nos in vltimo temporum positi mala Romanorum scire non possum⁹, nisi per eos, qui laudavere Romanos. Ex quo intelligi datur, quāta illa fuerint, quæ studio propter honorē repressa sunt: cùm tanta inveniuntur, quæ tenuiter inter laudes emanare potuerūt. Nondum Samnitico bello ad plenum expleto, maximum illud & famosissimum Pyrrhi sequitur bellum: qui ex genere magni Achillis originem ducens, Epirotarum regnum tenebat. Occasio autem huius belli Tarentini fuere.

Capvt XXXI.

De Tarentinis, & bello inter Pyrrhum & Romanos gesto: testimoniumq; ipsorum Romanorum de nobilitate Pyrrhi: & quòd Tarentini post mortem eius Carthaginiensium auxilium quærebant.

ANno ab Vrbe cōdita 464 Tarentini classem Romanorum prætereuntē ex spectaculo theatri hostiliter invadentes, quibusdam per fugam lapsis, alios cepere, alios interfecere. Quod dum Romani legatione priùs missa quererentur, ac non proficerent, fines eorum cū Æmilio duce igne ferroque vastantes hostiliter invadunt. Tarētini, vtpote ex Lacedæmoniis geniti, Pyrrhum Epirotarum regem legatione pulsant, eiusq; auxilium impetrant. Qui dum ad bellum contra Romanos proficiscitur, consulto mēdacissimo ac vanissimo Delphico Apolline, dubium more suo accepit responsum. Ait enim.

Aio te Æacida Romanos vincere posse. Igitur Pyrrhus Romanique Levino consule, dum non pro temporalis rei commodo, sed pro gloria libertateq; tuenda, pugnam apud Heracleam Campaniæ vrbem, fluuiumque Lyrim conserunt acerrimè, diutissimeq; per 50. vt ajunt, dies: mori vtrobique magis quàm cedere optantes, dimicauere. Romani tandem, maximè elephantū, quos tunc primùm viderant, terrore consternati, in fugam versi dicuntur. Cæsa feruntur ex eis peditum 14 millia ducenti septuaginta, capti mille decem. Ex equitibus verò cæsi 256. capti 802. amissa signa 22. Quantum etiam detrimentum suorum vincendo acceperit Pyrrhus, ipsemet postmodū manifestauit. Dum enim Tarentum revertitur, ibiq; Iovi titulum figit, dixisse fertur. Qui antehac invicti fuere viri, pater optime Olympi, hos ego in pugna vici, victusq; sum ab eis. Dūque increparetur à suis, cur se victum diceret, qui vicisset, respondit. Næ ego si iterum hoc modo vicero, sine vllo milite Epyrum revertar. Romanis fugientibus aliud discrimen oritur. Nam pabulatores eorum à grandine percussi, alij mortui, alij semiviui inueniuntur. Secundò in Apuliæ finibus bellum instaurant, diuq; pugnantibus Pyrrhus vincitur. Ex Romanis 5. millia, de exercitu Pyrrhi 20. millia ceciderunt: ipse quoque Pyrrhus graviter in brachio sauciatus fuit. Tertio inter eos bello apud Lucaniam gesto, cum multo vtriusq; exercitus detrimento Pyrrhus tandem vincitur: sicq; quinto demum anno ab Italia fugere compellitur. Tanta autem virtute ac nobilitate bellū hoc gessisse fertur, vt plurimùm etiam ab ipsis cōmendetur Romanis. Perpendi hoc potest in præclara eiusdem sentētia de reddendis captiuis. Ait

Ambiguum oraculum.

enim. Nec mi aurum posco, nec mi pretiū dederitis. Nec cauponantes bellum, sed belligerantes, Ferro, non auro vitam cernamus vterque: Vosne velit, an me regnare, quidve ferat sors, Virtute experiamur: & hoc simul accipe dictum. Quorum virtuti belli fortuna pepercit, Horumdem me libertati parcere certum est. Dono ducite, doq; volentibus cum magnis diis. Hæc ab authore antiquo edita Tullius etiam ad argumentum virtutis suæ in libro de Officiis ponit. Rursum idem de eodem. [Cùm rex Pyrrhus populo Romano bellum vltro intulisset, cumque de imperio certamen esset cum rege generoso ac potente, perfuga ab eo venit in castra Fabritij, eique est pollicitus, si pretium sibi proposuisset, se sicut clam in castra Romanorum venisset, sic clā in Pyrrhi castra rediturum, & eum venenó necaturum. Hunc Fabritius reducendum curauit ad Pyrrhum: idq; eius factum laudatum à Senatu.] Pyrrhus multis postmodū gloriosè gestis bellis, in Græcia tandem apud Argos Achaiæ vrbem saxo ictus occubuit. Quo mortuo Tarentini Carthaginensium auxilium flagitant & accipiunt.

CAPVT XXXII.

De Carthaginensibus, & qualiter fœdus cum Romanis initum propter Tarentinos rumpunt.

SEd quia Carthaginis mentionem fecimus, de ipsa dicere aliqua non incongruum ducimus. Hæc vrbs ab Elissa condita ante Romā per septuaginta duosque annos à Tyro duxisse originē invenitur. Totius verò Africæ caput Reges potentissimos habuit, qui vsque adeo Imperium dilatauerunt, vt etiam inter quatuor principalia regna à quibusdam poneretur. Qualiter autem vrbs hæc gloriosa in regnis, opulentissimaque labi cœperit, paucis aperiam. Ait Pompeius, seu Iustinus hoc modo. Carthaginenses vernaculū atque intestinū malum semper inter se habuere discordiam. Qua infeliciter exagitante, nulla vmquam tempora vel foris prospera, vel domi quieta duxerunt. Sed cùm inter cetera mala etiā pestilentia laborarent, homicidiis pro remedijs vsi sunt. Quippe homines vt victimas immolabant, ætatemque impuberem, quæ etiam hostiū misericordiā prouocaret, aris immolabāt. Itaque auersis diis, vt ipsi dicunt, vt vero nos dicere possumus, Deo vero huiusmodi sacrilegiis offenso, tam in Sicilia, quàm in Sardinia infeliciter pugnavere, multisque aliis euentibus miseris Cyri, Darij, Philippi, Alexandri temporibus vsque ad tempus, vnde nunc agimus, sunt attriti. Igitur dum Tarentinos adiuuare parant, à Roma fidei, firmatique fœderis mouentur. Quod ruptum insuper periurio cumulare non timent. Hæc occasio malorum, bellique maximi fuit. Ex hinc Africanum, quo numquam majus Romani perpessi sunt bellum, tam famosum, quàm magnitudine ac diuturnitate sui insigne, tam multis ac variis malorum euentibus est perpetratū, vt solum ad mortalium ærumnarum mutabilitates sufficere valeat comprobandas. Quod quia alij satis luculenter per ordinem executi sunt, nos breuitatis causa, presertim cùm non curiositatis gratia, sed ad ostendendas caducarum rerum calamitates scribamus, historiam stringere volum'. Non enim vt exemplo illorum, qui fortiter se egisse arbitrati sunt, alios ad bella accendamus; sed vt in bellis, variisque alternantium rerum casibus, mutabilium miserias ostendamus, bellorum ac rerum mutantium seriem teximus.

Discordia mala.

Bellum Africanum.

CAPVT XXXIII.

Exordium belli Punici, de occisione Cornelij Consulis fraude Hannibalis, & victoria Romanorum.

IGitur anno ab vrbe condita 483. Romani per Aspium Claudium, ipso & Quinto Fabio Cōsulibus, Africanum bellum adorsi, Hieronem Syracusanorum Regem Pœnis familiaritate cōiunctum primò debellare parant. Quem dum sine graui negotio superassent, pacem petentē cum pecuniæ pactione susceperunt. Post Agrigentinum Siciliæ vrbem, vbi Pœnorum copiæ & presidia vna cum Hannibale Imperatore earum erant, obsidione clauserunt. Ad summam uerò paupertatem redacto Imperatore, ciuitas tandem capitur, paucisque cum Rege per fugam elapsis, reliqui sub corona venduntur. Deinde Pœnis Cneo Cornelio Asina, Caio Duillio Consulibus, navale prælium parantibus, à præfatis Consulibus cum classe Romanorū obuiatur. Vocatoque ab Hannibale Cornelio Asina ad colloquium pacis, sed fraude Punica necato, Duillius nauale cum eis prælium commisit, ac pluribus occisis seu captis millibus victor extitit. Qui rursus bellum instaurantes, à Scipione, L. Cornelio ipso, & Caio Aquilio Floro Cōsulibus, sub Hannone Rege suo multis deletis in fugam vertuntur.

CAPVT XXXIV.

De Regulo Consule, & serpente quem occidit, de victoria ejus, & ad vltimum quomodo occisis multis victus & captus fuerit. Qualiter Romā missus captiuos reddi dissuasit, & ita rediens necatus sit. Testimonium Tullij de virtute ejus, & patientia, & de fine primi belli Punici, ac victoria Romanorum, Ianoque clauso.

ITaque post hoc Regulus bellum Punicū sortitus, juxta flumen Bragada castrametatus est, Vbi & serpens miræ magnitudinis, vtpote cuius corium 120. pedum fuit, multos de exercitu devorās, non minus arte quam virtute Reguli necatur, coriumque eius pro miraculo Romā defertur. Regulus cum tribus imperatoribus idest cum duobus Asdrubalibus ex Africa, & tertio Hamilcare accito ex Sicilia, manum conseruit, cæsisque ex eis 17. millibus, captis 5. millibus, cū 17. elephantibus, reliquos in fugam vertit, oppidaque 802. in deditionem accepit. Qua de re Carthaginienses tot infortuniis fracti, ac re familiari exinaniti, pacem petunt. Sed cum duras conditiones pacis audissent, malentes in libertate mori, quàm seruituti addicti, malè, ac miserē viuere, accito sibi sociorum auxilio, idest Hispanorum, ac Gallorum, Xantippoque Lacedæmoniorum rege pretio conducto, rursus bellum innouant. Atrocissimè tunc vtrobique pugnantes, Romani vincuntur: sicque decimo demum anno victoria nobili Carthaginienses potiuntur. Cæsa sunt ibi Romanorum 30. milia, captus cū 50. viris Regulus, ac in catenis positus. Nam in prioribus lōge plures, ac innumerabiles ex Carthaginiensibus corruere. Xantippus victoria adepta, rerum mutationes timens, in Græciā revertitur. Romani clade eorum comperta, sub Æmylio Paulo, Lucioque Metello consulibus, denuo Pœnis bellum indicunt. Itaque ne multis morer, tam nauali, quam terrestri prælio, innumeris vtrobique profligatis, submersisque, Car-

thaginienses rursum pacem petere coguntur. Ad quod dum Regulum captivum inter alios mitterent, nec impetrarent, resectis palpebris, vigilando eum necauerunt. Quam historiam ad exẽplum contemnẽdæ mortis pro virtute, & æquitate, Tullius in libro de officiis ponit hoc modo. Marcus Regulus cum consul iterum in Africa ex insidiis captus esset, duce Xantippo Lacedæmonio, imperatore autem patre Hannibalis Hamilcare, juratus missus est ad senatum, vt nisi essent redditi Pœnis captiui nobiles quidam, rediret ipse Carthaginem. Is cum Romam venisset, vtilitatis speciem videbat, sed eam vt res declarat, falsam judicauit, quæ erat talis. Manere in patria, esse domi suæ cum vxore, cum liberis, quam calamitatem accepisset bello communem fortunæ bellicæ judicare, tenere consularis dignitatis gradum: quis hæc negat esse vtilia, quæ censes? Magnitudo animi & fortitudo negat, nã locupletiores quæris auctores. Harum enim est virtutum nil extimescere, omnia humana despicere. Et infra. In senatum venit, mandata exposuit, sententiam ne diceret recusauit, quamdiu jureiurando hostium teneretur, non se esse senatorem. Reddi captiuos negauit esse vtile, illos enim adolescentes esse, & bonos duces, se jam cõfectum senectute. Cuius cùm valuisset auctoritas, captiui retenti sunt. Ipse Carthaginem rediit, neque eum caritas patriæ retinuit, nec suorum. Neque verò tunc ignorabat se ad crudelissimũ hostem, & ad exquisita supplicia proficisci; sed iusjurandum conservandum putabat. Itaque tũ cùm ibi vigilando necabatur, erat in meliori causa, quàm si domi senex, captivus, periurus, & consularis remansisset. Item alibi. Nec verò ego M. Regulum ærumnosum, nec infelicem, nec miserum vnquam esse putaui. Non enim magnitudo animi ejus cruciabatur à Pœnis, non grauitas, non fides, non constantia, non vlla virtus: non denique animus ipse, qui tot virtutum præsidio munitus, tantoque conatu comitatuq; virtutis septus, cùm corpus eius caperetur, capi certè ipse non potuit. Vides, quòd in omnibus his verbis ad exemplum patientiæ, contemptumve mortis ac doloris, virtutum incitamur. Quid est enim aliud dicere, fortitudinis esse nil extimescere, omnia despicere Regulum, nec caritatem patriæ, nec suorum, nec proprij corporis supplicia reuocare à promisso, quàm contemptus præsentium, abrenuntiatio parentum, possessionũ, ac postremò sui ipsius abnegatio? Quam trinam abrenuntiationem in scriptura sacra frequenter inuenimus. Proinde si mors etiam iuxta gentes, qui Deum ignorabant, contemnenda cognoscitur; nos qui iam ad agnitionem veritatis vocati sumus, quomodo de ignorãtia excusabimur? An dicet aliquis, mortẽ iuxta Philosophos pro virtute contemnendã; mundũ verò cum concupiscentiis eius, iuxta Euangeliũ, pro amore cælestis patriæ aspernãdũ non fore? Quid hoc stulti⁹? quid inepti⁹, quid dementius? Quasi nõ omnis mundialis voluptas morte claudatur, finiatur, extinguatur. Vnde est illud Sap. *Muscæ morientes perdunt suauitatẽ vngenti.* Restat igitur, vt nos, qui in Ecclesia esse cernimur, exemplo gentiũ, secundum Propheta ait, *Erubesce Sidon, ait mare,* de malis operibus erubescamus, ac amore præsentium ad æternorum desiderium conuersi rapiamur. Sed hæc hactenus. Regulo Attilio, Luctatioque cõsulib⁹, Romani post hæc tot malis attriti Carthaginienses, vt tum demum pace proposita sibi, à Romanis conditionem acciperent. Conditio autem talis fuit, vt per 20. annos trium millium talentorum singulis annis pondus pro expensis darent, Siciliaque ac Sardinia, quas tunc occupauerant, decederent. Facta est hæc pactio 23. ex quo bellum Punicum cœpit anno. Vbi quot regum, cõsulum, senatorumue ordines perierint, quantæ vtriusque populi strages fuerint, enumerare nemo posset. Iani tunc porta, secundo à Numa clausa est.

Reguli fides & fortitudo

Eccle. 10.

Isaia 23.

Caput XXXV.

De inundatione Tyberis, & incendio vrbis. De Gallis transalpinis, & bello Punico secundo inchoato.

ANno ab vrbe condita 507. victoriæ huius lætitiam ingens præuenit mœror. Vrbs enim tam inundatione Tyberis, quam incendio consumitur, domorumque ac hominum misera strage vastatur. Hisdem diebus cum transalpinis Gallis Romani pugnantes, primò victi, secundo vicerunt. Tunc etiam Carthaginienses pacẽ violant. Hinc jam bellum supputatur Punicum secundum.

Caput XXXVI.

De morte Hamilcaris, & quomodo filius eius Hanibal diversis preliis Romanos deuicit, intantum vt etiam sedes mutare cogitauerint: quomodo etiam ab vrbe tempestatibus pulsus est. De morte duorum Scipionum, & Captione Capua.

IGitur nobilem Carthaginiensium vrbem vrgebat, quòd quæ antea imperare terris, insulisque tributa exigere consueuerat, jam Romanorum imperio subiacere, jam ipsis tributa dare cogeretur. Eapropter Hamilcar dux Carthaginiensium, dum Romanis bellum machinatur, ab Hispanis vita priuatur. Hannibal verò, qui Hamilcari patri ad aras contra Romanos jurauerat, vltionem omni nisu intentat. Occasione ergo nacta, Hispaniæ vrbem, ac Romanis amicam Saguntum obsidione cingit, spretisque, ac iniuriosissimè affectis Romanorum legatis, ipsã ciuitatem octauo mense cepit, & expugnauit. Inde ad ipsorum excidium per Gallias profectus, viam per Pyreneos Alpes primus igne ac ferro aperuit, Gallosque Alpinos resistentes vicit. Transcensis Alpibus P. Cornelio Scipione, & P. Sẽpronio Longo consulibus, apud Ticinum bellum committitur. Itaque Scipione vulnerato, ac per Scipionem filium, qui postmodum Africanus dictus est, morte exempto, omnis pene Romanorũ deletur exercitus. Rursumque congredi parant, ac vincuntur. Tertiò dum item bellum instaurãt, Romani in fugam vertuntur. Sauciatus ibi Hannibal, post in Hetruriam primo vere transiens ex nimietate frigoris oculum in Apennino perdidit. Quid multa? His, aliisque tam virtute, quã arte Hãnibalis bellis, & præcipuè cùm apud Cannas pugnasset, & cæsis captisque penè omnibus, ac maximè consularibus viris; vnde tres modij annulorum à manibus nobilium interfectorũ tracti, in signum victoriæ, Carthaginem missi dicuntur: his inquam tantũ attriti malis. Romani fuere, vt in vltima desperatione capti, vrbem quoque deserere, ac prouinciam mutare cogitassent. Nec dubium juxta Orosium, quin vel omnes seruituti subiecti, vel ad internecionem cæsi fuissent, si Hannibal post tot victorias ad vrbem capiendam processisset. Hannibal verò improui-

Strages Romanorum per Hanibalem.

ne circa Tare[illegible]nes in Apulia moratus, multos ex calore ac fœtore terræ perdidit. Igitur Sēpronio Græco, Quinto Fabio Maximo consulibus, Claudius ex prætore proconsul factus. Hānibalis exercitum plus natura locorum, quam viribus Romanorum sauciatum, primus vicit, ac cæteris spem vincendi Hannibalem dedit. Inter hæc Scipiones Asdrubalem Pœnorum imperatorem exercitum in Italia parantem, graui bello presserant, Cneo Fuluio, & Sulpitio consulib⁹. Hannibal de Campania castra mouens, vrbem aggredi tentat. Vbi dum trepidi tam viri, quàm mulieres ad mœnia confugerent, vrbemque defensare parantur, Hannibal bis grandine, tempestatibusque ab impugnatione vrbis arcetur. Dixisse tunc ex religione fertur, Hannibalē potiundæ sibi Romę quandoque voluntatem, quādoque non esse facultatem. Quodquidem Romani diis suis vrbem defensantibus ascribebant, nos vero occultis, ac profundis judiciis Dei, sine cuius nutu nec folium in terram cadit, attribuere possumus, qui hanc vrbem inter tot pericula, & discrimina seruare, ac paulatim proficere, in totiusque orbis dominium crescere voluit. Cuius rei rationem, quantum humana fragilitas metiri potest, in sequentibus, cùm ad Augusti Cæsaris principatum ventum fuerit, Deo largiente, reddemus. Hoc decimo anno ex quo in Italiam venit Hannibal, factum est. Interea duo Scipiones à fratre Asdrubalis in Hispania necantur. Eat ēpestate à Quinto Fuluio consule Capua vrbe Cāpaniæ capta, principes eius veneno se interfecerūt.

Prouidētia Dei circa Romanum Imperium.

CAPVT XXXVII.

Qualiter Scipio proconsul factus Pœnos deuicerit, Hannibal Marcellum & Crispinū consules occiderit, & ad vltimum amisso fratre Asdrubale, ad Brutios cesserit.

ITaque occisis Scipionibus, dum cuncti metu cōsternarētur, essetque inopia maxima ærarij, Scipio admodum adolescens M. Claudio, & Valerio Liuiano consulibus, patrem, patruumque vlturus se obtulit. Proconsulare ergo sortitus officium 14. habens annos, Pyreneum cum exercitu transcendit. Captaque ibidē noua Carthagine, stipendia largè ex præda vrbis ampliauit. Magonem Hannibalis fratrem, cum aliis captiuis Romā misit, Asdrubalē Pœnorum regē vicit, octogintaque ciuitates aut destruxit, aut in ditionē accepit. Considerari hoc loco potest, cū quanta non solum fortitudine, sed & prudentia Romani orbem terræ suum fecerint. Dum enim Hannibali Afrorum viribus in Italia moranti decertare non valerent, regnum eius tamquam exhaustum milite, & infirmum hostiliter inuadunt, ac devastant, vt per hoc hostem ad propria saltem redire compellant. Ex quo liquido apparet, juxta viri prudentis sententiā, ingenio bellum plurimū valere. Inter hæc Hannibal in Italia Marcellum consulem cum exercitu deleuit, Crispinum in insidias callide evocatū; pari modo necauit, Claudio Nerone, & M. Liuio Salinatore consulibus. Asdrubal Hannibalis frater, à Pœnis in auxilium fratri missus, Romanorū præuenitur insidiis. Trāscenso quippe Pyreneo Romanum militem obuium habuit, cum quibus manum conserens, cum toto pene exercitu interemptus est. Captiui Romanorum, qui ad quatuor millia ibi erant, relaxantur. Ceciderūt in eo prælio de Romanis 8. millia, ex Afris vero 58. milia, capta vero quinque milia 404. Caput Asdrubalis fratri Annibali ante castra projectū est. Quo viso, strageque suorum comperta, Hānibal 13. quo in Italiam venerat anno, cessit ad Brutios, & sic sequens annus inter ipsum & Romanos, vtrisque fatigatis, sine inquietudine bellorum ductus est.

CAPVT XXXVIII.

De victoria Scipionis, itemque de victoria Hannibalis, reditúque eius in patriam. De vltima pugna Romanorum, & Pœnorum. Quomodo Scipio rediens in comitatu Terentium habens, triūpho susceptus sit, bellumque Punicum secundum terminatum.

INterea Scipio tota Hispania peruagata, à Pyreneo vsque ad Oceanum Romanorum prouinciam fecit. Hannibal vero, mirabile dictu, nō solum belli, sed & morborum malis, toto pene exhausto exercitu, Sempronium consulem cum Romanorum exercitu pugnantem secum vicit, atque ad vrbē fugere compulit. Igitur jam pene tota Africa, ferro, igneque à Scipione consumpta, Hannibal reuocatur à suis. Sicque interfectis omnibus qui eum sequi nollent Italicis militibus, flens reliquit Italiam. Qui dum ad Africanum propinquaret littus, speculatorem malū ascendere præcepit, à quo sibi responsum ferūt, sepulchrum se dirutum videre. Hannibal Carthaginem veniens, Scipionis colloquium petivit. Vbi dum se duo clarissimi bellatores mutuo colloquentes mirantur, pacis infecto negotio, ab inuicem discesserunt. Rursusque bellum consertum est, quod cum magno vtriusque principis ingenio, virtuteque confectum, Romanis tādem plenam victoriam dedit. Cæsa sunt ibi Carthaginiensium 20. millia, elephanti 80. inter fecti, vel capti. Hannibal Carthaginiensibus suadēs residuam spem in pace ponendam, cum quatuor millibus Adrumetum clam elapsus confugit. Ergo Carthaginiensibus pax per Scipionem consensu Senatus conceditur, C. Cornelio Lentulo, P. Elio Pœto consulibus. Naues Carthaginensium plusquam D. in altum ductæ in conspectu vrbis cremantur. Scipio verò ex deuicta Africa, Africanus dictus, cum triumpho ingrediens vrbem suscipitur, Quem Terentius Comicus, ob signum concessæ libertatis, pileatus triūphantem comitatur. Hic Punicum bellum secūdum 18. anno finitur, Anno ab vrbe cōdita. 546.

Romanum Imperium. Vide Appianum Alexandr.

CAPVT XXXIX.

De prodigiis quæ hæc mala præcesserunt. De excidio Tarenti. De victoria Macedonum & Lacedæmoniorum.

PRæcesserunt hoc bellum dira prodigia, id est sol minor parma in cælo. Solem pugnasse cū luna, lunas duas simul ortas, duo scuta sanguine sudasse, cruentas spicas in corbes cecidisse, refert Orosius. Tarentum quoque, vnde tam Pyrrhi, quàm Carthaginiensium cœpit bellum, nobilis ac opulenta Campaniæ vrbs, iisdem diebus destructa est. Exhinc Romani ciuitatum quas nominaui, præda, auro, gemmis, argento, rebusque pretiosis ditari cœperunt. Nam in prioribus bellis pecora tantum, aliasque exiguas res rapuerant. Post Africanum bellum Macedonicum sequitur, quo cum multo Romanorum detrimento, tandem victis hostibus terminato, Q. Flaminius consul, pacem Philippo dedit, Lacedæmonios pugnando vicit, abelsque nobilissi-

Tarentum destruitur.

mos obsides Demetrium Philippi filium, & Armiden Nauidis filium acceptos, ante currum duxit. Romanorum captiui, qui sub Hannibale venditi fuerant, abrasis capitibus ob signum abolitę seruitutis, reuertuntur.

Vel Armedē Nabidis filium.

Capvt XL.

De barbaris victis à Romanis, & subacto Philippo rege, qualiter Antiochus, ad quem Hannibal cōfugerat, victus pacem petierit, De morte Hannibalis, & Scipionis, laudesque Tullij, & Senecæ in Scipionem.

EA tempestate Lucius Fuluius Insubres, Boios, & Cenomanos, qui vsque Cremonam processerant, eamque simul cum Placentia vastabāt, grauissimo bello superauit. Flaminius proconsul Philippum regem cum Thracis, Macedonibus, Illyricis contra se venientem, multis ex Macedonibus cæsis millibus subegit. Hannibal ad Antiochum regem Syriæ veniens, cùm eum apud Ephesum inuenisset, contra Romanos incitauit. Sed frustra: jam enim intantum status reipublicæ profecerat, vt nec tanti regis aduersum Romanos valeret, vel proficeret nisus. Classi quippe Antiochi præpositus Hannibal, à Scipione nauali prælio superatur, & sic pax ab Antiocho postulatur, & impetratur. Porro Hannibal non multo post ad Prusiam regem Bithyniæ fugiens, dum à Romanis reposcitur, veneno sūpto, vitam finiuit. Sicque Romani Macedonib⁹, seu Græcis, qui toti pene Asiæ ab Alexandro, & deinceps principabantur, imperium paulatim eripere tentarunt, donec funditus sub Octauiano Cæsare in suam illud deditionem transfuderunt. Quæ, cùm ad id tempus ventum fuerit, pleniùs Deo largiente, dicentur. Iisdem diebus Scipio Africanus, vir inter suos omni laude dignus, ab ingratis ciuibus vrbe pulsus, apud Linternum oppidum morbo consumptus, diem obiit, & sepulchro suó inscribi fecit. Ingrata patria nec ossa mea habebis. De quo Tullius in 3. Officiorum libri prologo sic ait. Scipionē, Marce fili, eum, qui primus Africanus appellatus est, dicere solitum scripsit Cato, qui fuit ferè eius æqualis, nunquā se minus otiosum esse, quàm cum otiosus, nec minùs solum, quàm cum solus esset. Magnifica verò vox, & magno viro, ac sapiente digna: quæ declarat illum & in otio de negotiis cogitare, & in solitudine secum loqui solitum: vt neque cessaret vmquam, & interdū colloquio alterius non egeret. Itaque duæ res quæ languorem afferunt ceteris, illum acuebant, otium, & solitudo. Cuius item virtutem, & admirabilem patientiam, L. Seneca non tam philosophus, quàm Christianus dicendus, in epistolis ad Lucilium commendans ait. In ipsa Scipionis Africani villa iacens hæc tibi scribo, adoratis manibus eius, & arca, quam sepulchrum esse tanti viri suspicor. Animū quippe eius in cœlum, ex quo erat, rediisse persuadeo mihi: non quia magnos exercitus duxit, hos enim & Cambyses furiosos, ac furore fœliciter vsus habuit: sed ob egregiam eius moderationem, pietatemque, quam magis in illo admirabilem iudico, cùm reliquit patriam, quàm cū defendit. Aut Scipio Romæ deesse debebat, aut Roma libertati. Nihil inquit volo derogare legibus, nihil institutis: æquum inter omnes ciues jus sit, vtere sine me beneficio meo patria, causa tibi liberatis fui. Tuus semper ero, & argumentum ex eo, si plus quàm tibi expedit creui. Quid ni ego admirer hanc magnitudinem animi, qua in exilium voluntarium secessit, & ciuitatē exonerauit? Eo perducta res erat, vt aut libertas Scipioni, aut Scipio libertati faceret iniuriam. Neutrum fas erat. Itaque locum dedit legibus, & se Linternum recepit, tam suum exilium reipublicę imputaturus, quàm Hannibali.

Mors Hannibalis.

Senec. ep. 86

Capvt XLI.

De situ Carthaginis, tertioque Punico bello, euersione quoque ipsius, quomodo Scipio regnum Numidiæ partitus sit.

IGitur Romani victis tam Græcis, quàm Syriis, Hispanis etiam ac Africanis, Carthaginē tamquam Romanæ vrbis æmulam, vltima sorte delere decreuerunt. Cuius situs, vt ait Orosius, talis esse dicitur, 30. millibus passuum, muro amplexo, toto pene mari cingebatur, atque faucibus, quæ tribus millibus passuum aperiebantur. Is locus murum 30. pedes latū habuit, saxo quadrato in altitudine cubitorum 40. Arx cui Byrsę nomen, paulò ampliùs quàm duo millia passuū tenebat. Ex vna parte murus communis erat vrbis & Byrsæ, imminens mari, quod mare stagnū vocabant, quoniam obiectu protentæ linguæ tranquillatur. Hinc bellum Africanū cœpit tertium L. Censorino, & M. Manlio consulibus, quinquagesimo vel amplius, post secundum bellūm anno. Scipiò ergo minor, qui tunc tribunus militum fuerat, vna cum consulibus Romanum exercitum in Africam ducens, juxta Vticam castrametatus est, euocatisque Carthaginiensibus ad se, arma simul, & naues dare præcepit. Quod dum sine mora facerét, ac vt ab vrbe per 10. millia passuū à mari recederent, jussi essent, reuersi, pœnitentia ducti, ciuitatem defensare parant, & duos Asdrubales duces creantes, arma frustra reparare tentabant, ærisque inopiam auri, argentique metallo suplebant. Romani Carthaginē acriter impugnare cæperunt. Qui ad vltimam sortem deducti, primum Asdrubalem suspicionis occasione necauerunt, & ad vltimum Romanis omnes in deditionem venerunt. Itaque Carthago funditus à Romanis, lapidibus muralibus in puluerem comminutis, diruitur. Ipsaque cremata miserum humanarum rerum spectaculum relinquens, decem & septem diebus continuis arsisse perhibetur. Omnisque multitudo captiuorum, exceptis paucis principibus, vēditur. Regina, Asdrubalis vxor, malorum intuitu, fœmineo furore cum duobus filiis igni se dedit. Sicque vltimæ reginæ, ac primæ, Didonis scilicet, sors, & exitus similis fuit. Factum est autem huius potentissimæ vrbis excidium, anno ab conditione eius plusquam. 700. anno vero ab vrbe condita 603. Cn. Cornelio Lentulo, L. Mummio consulibus. Et ita bellum Punicum tertiū quarto ex quo cœperat anno, terminatur. Cuius occasionem penitus se ignorare Orosius testatur. Inter hæc Scipio, Masinissa mortuo, inter filios suos regnum Numidiæ partitur.

Oros. lib. 4.

De nominibus horum consulum dissentiunt authores.

Capvt XLII.

Supputatio diuersa, quo tempore Machabæi fuerint.

CIrca idem tempus fuisse Simonem vltimum ex Machabæis Hebræorum ducem, tam ex supputatione regni Græcorum, quàm ex consulatu præfati Lucij conjici datur. Cum enim, 172. anno regni Græcorum, clypeus aureus Romā à Simone

Simone missos inuenitur, rescriptumque fuisse à Lucio consule Ptolemæo regi Ægyptiorum, idem liber testatur; ante destructam Carthaginē, quæ 177. Græcorum regni anno facta est, quarto anno amicitiæ fœdus inter Simonem magnum sacerdotem, ac Romanos initum, prudēs lector inueniet. Et vt apertiora quæ diximus fiant, anno 527. ab vrbe condita, Alexander, qui primus in Machabæorum historia regnasse dicitur in Græcia, Philippo in regnum successit. Anno verò ab vrbe condita, 603. Carthaginem deletam inuenies. Supputantur ergo à primo regno Græcorū, idest ex quo Alexander regnare cœpit, vsque ad destructam Carthaginem anni 177. legatum verò à Lucio Ptolemæo regi Ægyptiorum pro Iudæis missum 174. anno reperies, ante destructā Carthaginem anno 4. Verùm si à sexto regni Alexandri anno, idest ex quo occiso Dario Medos & Persas subegit, Græcorum regnum, quod tūc auctoritatem habere cœpit, supputari incipit: biennio post destructam Carthaginem, tertiumque Punicum bellum finitum, hanc legationem, vel potius præceptum ad potentissimos Orientis reges Ptolemæum & Antiochum datum inuenies. Nec mirum, si tantæ vrbis, vtpote quæ non solum Africam, sed & Sardiniam, Siciliam ac pene Hispanias sibi subiecerat, potiti victoria, jam etiam Orientis Romani didicerant imperare regibus. Si autem non ab Alexandro, sed à successore suo in Syria Seleuco, regni Græcorum supputatio inchoatur, anno 20. deletam Carthaginem, pro Simone, & populo Iudæorum hæc legatio Romanis facta cognoscitur: Iudasque, & Ionathas ante destructam Carthaginem fuisse creduntur. Sicque non incongruè optimi legis Dei zelatores Machabæi, & inclyti Romanæ vrbis, ac paternarum legum defensores Scipiones contemporanei inueniūtur. Quod enim à Seleuco regni Græcorum supputatio, iuxta Machabæos incipiat, Hieronymus in Daniele velle videtur, vbi ait. Post mortem Iaddi sacerdotis, qui sub Alexandro templo præfuit, suscepit pōtificatum Onias, quo tempore Seleucus subiugata Babylone, diadema totius Asiæ capiti suo imposuit anno 12. mortis Alexandri. Ex qua ætate scriptura Machabæorum regnum Græcorum enumerat. Appone ergo priori supputationi 6. Alexandri annos, quibus post mortē Darij toti Asiæ imperauit, & hos 12. Seleuci, & reperies 18. quibus si biennium, quo prior supputatio excidium Carthaginis excessit, addatur, 20. annorum, vt dictum est, numerum supplebis. Vtrū vero sic, vel sic fuerit; post victoriam Pyrrhi, & triumphum Africani belli secundi, Romanos primò claros apparuisse, primò in exteras regiones imperium dilatasse, innuitur.

Romani Orientis Regibus Imperantes.

CAPVT XLIII.

Subuersio Corinthi, excidium Numantiæ, & excursus breuis.

EVersa Carthagine, iisdem quos numeraui cōsulibus, Corinthus veluti omnium opificum officina, inter omnes Macedoniæ, Achaiæque vrbes opulentissima, ferro, igneque à Romanis deletur; & sic duarum nobilissimarum vrbium triste, ac miserabile vno anno orbi illuxit incendium. Hinc mixtis ex incendio diuersorum metallorum generibus, Corinthium æs, seu Corinthia vasa nomen, & exordium susceperunt. Tātam victoriam subsequens clades obnubilauit.

Corinthia vasa.

In Hispania siquidem non multò pòst Numantinis, Mancino consule malè pugnatum est, fœdusque turpiùs pro redimēdo milite, sicut priùs à Pompeio initum est. Senatu ergo decernente fœdus rumpitùr, Mancinusque auctor fœderis Numantinis vinctus mittitur. Scipio vero Africanus consensu omnium consul creatus, ad expugnandam Numantiam exercitum ducit. Itaque tam virtute, quàm prudentia ducis Numantini dum se superari viderent, mori potiùs, quàm seruire parati, barbara priùs potione debriati, in castra Romanorum ruunt, fugassentque procul dubio hostes, si Scipio non affuisset. Vltima demum desperatione fracti, seipsos cum vniuersa suppellectile, ne quem ibi in homine, seu qualibet possessione triumphum Roma videret, igni dare, quàm Romanis seruire maluerunt. Sufficiunt ad comprobandum mortalium mutabilitatem malā quæ posuimus, multisque de ciuibus mundi dictis, ad ciues Christi, ac Christiana tēpora festinandum arbitramur. Meminisse enim lectorē volumus, nos ad ostendēdas rerū mutabilium miserias, conflictationes sæculi ponere ex promisso debere, quatinus earum consideratione, ad regni Christi quietem, permanentemque sine fine fælicitatem transeundum rationis intuitu, ducamur.

Numantinorum barbaries.

CAPVT XLIV.

De Iugurthino bello, & variis euentibus Romanorum cum Cymbris, Gallis Germanis. De intestinis malis sub Sylla & Catilina, Macedonioque. De Asia minore Romanis tradita.

ROmani, quamvis iam penè totius orbis potirentur dominio: tamen nondum ad plenū subjugatis gētibus, bella habuere exteriùs: intestinis verò malis abundabāt interiùs. Hinc Iugurthinum bellum sub Metello, Marioq; terminatū: hinc Cimbricum, ac Teutonicum, Gallorū Germanorum bellum acerrimum tam miserabiliter ac immaniter est actum, vt in vno à prędictis gentibus bello 80. millia Romanorum, & 40. millia calonum & lixarum C. Manlio consule, & Quinto Cepione proconsule, cùm duobus filiis consulis fusa inuenies. Cum quanto verò detrimento eorum, quanto consulatu Marij deuicti fuerint, dicere necesse non est: cùm victorum tanta damna præcesserint. Sequitur hoc malum maxima ex intestino bello Romanorum clades, Sylla, Caio, Marioque auctoribus, quo per decem annos protracto centum quinquaginta Romanorum millia cæsa fuisse inueniuntur. Ex hinc Romanorum Rempublicam non solum imminutam, sed pene amissam, testis est Tullius, sic in libro Officiorum dicens [Verumtamen quādiu Imperium Romani populi beneficiis tenebatur, non injuriis bella, aut pro sociis, aut de Imperio gerebantur: exitus erant bellorum aut mites, aut necessarij. Regum, populorum, nationū portus erat, & refugium senatus. Nostri autem magistratus Imperatoresque ex vna hac re maximam laudē capere studebant, si prouincias, si socios æquitate & fide defendissent. Itaque illud patrocinium orbis terræ veriùs quàm Imperium poterat nominari. Sensim hanc consuetudinem & disciplinam iam antea minuebamus: post Syllæ verò victoriam penitus amisimus. Desitum est enim videri quidquam in socios iniquū, cùm extitisset etiam in ciues tanta crudelitas. Ergo in illo secuta est honestam causam non honesta victoria. Est enim ausus dicere hasta po-

Cicero Offic. lib. 2.

sita, cùm bona in foro venderet, & bonorum virorum & locupletum, & certè ciuium prædam suam se vendere.] Et infrà. [Ad exemplum amissi Imperij reportari in triumpho Massiliam vidimus, & ex ea vrbe triumphari, sine qua nunquam nostri Imperatores ex transalpinis bellis triumpharunt.] Et post pauca. [Nec verò vnquam bellorum ciuilium semen & causa deerit, dum homines perditi hastam illam cruentam & meminerint, & sperabũt.] Ex quo apparet, Romanos quidem creuisse in diuitiis & potentia; sed decreuisse, ex quo auaritiam sequi cœperunt, in veritate & iustitia. Vnde est rursum illud Tullij. Vtinam, inquit C. Pontius Samias, ad illa tempora me fortuna seruasset, & tunc essem natus, quando Romani dona accipere cœpissent: non essem passus eos diutius imperare] Ne illi quidẽ multa secula expectanda fuerunt: modò enim hoc malũ hanc Rempublicam in vasit. Sylla iste tabulas proscriptionis instituit, occisisque pluribus consularibus viris. C. etiam Marium effossis oculis, membrisque trũcatis vita priuauit. De quo Tullius in Paradoxis. C. Marium vidimus, qui mihi secundis in reb' vnus ex fortunatis hominibus, in aduersis vnus ex summis viris videbatur, quo beati' esse mortali nihil potest. C. verò Marius ob hanc causam viso capite socij, desperatione captus, seruo ingulam præbuit. Deinceps Catilinarium ciuile sequitur bellum, quod Salustius prudenter ac luculenter satis, sicut etiam Iugurthinum, executus est. Macedonicum quoque iisdem diebus grauissimum fuisse inuenitur. Tunc etiam Attalus Rex Asiæ moriens, regnum cum testamento Romanis reliquit.

Offic. 2. circa finem.

Bellum Catilinarium.

Capvt XLV.

Difficile bellum habitum cum Mithridate, & tandem victo illo terminatum. Quomodo prædictus Rex, tam ob hoc malum, quàm ob filium eum deponere molientem, terminum vitæ fecerit.

INter hæc quæ diximus mala, Mithridatici belli clades omnibus prioribus, excepto Africano, maior, per 40. vel iuxta alios per triginta annos tenditur. Anno ab vrbe cõdita 660. quo etiam ciuile bellum cœperat, inardescere cœpit, Cicerone & Antonio Consulibus terminata, & vt ait Lucanus, Barbarico tandẽ vix consũmata veneno est. Mithridates enim Ponti, Armeniæque Rex, dum Bithiniæ Regem Nicomedem amicum populi Romani regno priuare conatur, à Senatu ne faciat, monetur; minis etiam, si non faceret, appositis. Proinde motus Mithridates nõ solum regno Nicomedem expulit, verum etiam Cappadociam alio Rege, Ariobarzane scilicet inde eiecto, igne ferroque vastauit. Præterea Ephesum veniens, omnes ciues Romanos necari præcepit. Inde Archelaum ducem suum in Græciam mittens, tam Athenas, quàm totam Græciam in deditionem accepit. Contra quem Sylla cum exercitu missus, Archelao centum millia interfecit, vrbemque Atheniensium diu obsessam ad vltimum recepit. Mithridates strage suorum comperta, exercitum octoginta trium millium militum electorum Archelao in auxilium mittit: ex quibus quinquaginta milla cæsa feruntur fuisse. Tertiò rursus Archelaus cum Sylla congressus vincitur, ibique vniuersæ copiæ eius funduntur. His aliisque innumerabilibus, quæ longũ est dinumerare, malis, ad hoc tandem potentissimus ille, qui penè totam Orientem sibi subiugauerat, peruenit Rex, vt qui antea non solum gẽtibus, sed & Regibus imperando venenum tantum timeret, non gladium, ac naturam suã multis firmasset antidotis: ad hoc inquam tam bellorum infortuniis, quàm filij sui regno eum deponere molientis, molestia deductus est, vt veneno se necare vellet, sed medicinis antea firmata natura non posset. Occisis itaque vxoribus ac filiabus suis, dum nullo veneni genere ipse, vt dixi, perire posset, militi iugulum præbuit: sicque septuaginta duos ætatis annos habens vita decessit, nobisque miseræ mortaliũ conditionis exempla reliquit. Fertur de ipso, quòd à filio dum regno pelleretur, ipse ex altissimo muro prospiciens, exorabat filium, sed non est auditus. Quoniã inquit, Pharnaces mori iubet, dij si estis patrij, precor, vt quandoque ipse hanc vocem à liberis suis audiat. Sicque, dij si estis patrij, dicens, eos veros esse deos dubitauit.

Lucanus

Mithridatis miserabilis sors.

Capvt XLVI.

Quòd Romani Pompeium in Orientem miserunt, qui deuicto toto Oriente templum quoque Domini polluit, captoque & vincto Aristobolo, fratri ejus sacerdotium tradidit.

IGitur Mithridatico terminato bello, malisque tam socialibus quàm ciuilibus sopitis, factioneque Catilinæ ad plenum abolita, Romani se intra se cohibere non valentes; nec terminis suis quos jam habere cœperant, contenti, totum orbem in prouinciam redigere cupiunt. Cujus rei Gratia Pompeius clarissimus eorum dux exercitum gubernandum in Asiam suscepit, totamque Orientem penè Romanorũ Imperio in breui subjecit: Regibus alijs mutatis, aliis subactis. Inter alia Orientis regna Ierusalẽ veniens, capta ciuitate, templũ, quo soli populo Dei immolare licuit, oblatis hostiis polluit: Regemque eorum Aristobolum vinctum Romam misit, & Hircano fratri suo summum sacerdotiũ tradidit. Quoniã autem Iudæorum mentionem fecimus, in quibus tunc tantum, juxta Prophetam, (exceptis paucis, qualis fuit Iob) notus fuisse Deus traditur, qualiter post Prophetas & relaxatam captiuitatem vsque ad id tempus ciuitas Dei fuerit, paucis aperiam. *Psalm. 75.*

Capvt XLVII.

Qualiter & sub quibus principibus seculi Israël à transmigratione Babylonis vsque ad id tempus sese habuerit, & de Herode alienigena.

POst mortem Alexandri, cùm principes eius diuersas sortirentur prouincias, Ptolemæo Lagi filio sorte deuenit Ægyptus. Is multos ex Iudæis captiuauit. Cui successit Ptolemæus Philadelphus, qui non solum religionis intuitu captivos relaxauit, verùm & templo regalibus muneribus donato, libros legis ab Eleazaro sacerdote poposcit. Quos dum accepisset, ac in bibliotheca nobili deposuisset, interpretes eorum, qui eos de Hebræo in Græcum transferrẽt sermonem, requisiuit. Hinc de singulis tribubus dati sunt Presbyteri vsque ad 72. qui in vtraque lingua periti, Spiritu sancto dictante, singuli singulis cellis, vniformem, ciuitati Dei vtilem valde, ediderunt interpretationem. Hieronymus tamen in vna domo Alexandriæ refert eos conferendo simul interpretatos fuisse. Post hoc à Ptolemeo, qui & Epiphanius, Alexandriæ Rege capti, deinde ab Antiocho multis malis sunt attriti, ac ad idolatriam coacti. Cui fortissimus Iudas

Ioseph lib. 12. c. 1.

Hieron. in prol. bibli.

cum fratribus suis fortissimè restitit. Successit Iudæ Ionathas, cui Simon, ac post ipsum filij ejus. Quia ergo omnes Canonicæ in Machabæis terminatur historiæ, qualiter post hoc gentis Hebræorum regnum vsque ad Christum steterit, ex historiis tantum eorum cognosci datur. Non enim, vt ipsi perfidè argumentatur, vnctio in captivitate Babylonica defecit; sed secundùm eorũ historiographos, populus ille post illud tẽpus non solum summos Sacerdotes, sed etiam Reges habuit. Quorum primus post Simonem, eiusque filios, Aristobolus fuit. Cui Alexander & ipse Rex & Sacerdos successit. Cui ob nimiam, quã in suos exercuit, crudelitatem, dum qualiter eis conciliari posset, requisivit, responsum est, si moreretur. Post hunc vxor ejus Alexandra, cuius filij fuerunt Hircanus & Aristobulus. Ex quibus dum regnaret Aristobolus, Pompeius Romanorum Princeps ab Hircano vocatur, captoque ab ipso, vt suprà dixi, Aristobolo, & in vinculis posito, Hircanus fratri subrogatur. Sicque velint nolint, ex propriis Iudæi conuincuntur testimoniis, Herodo primo alienigena regnante, natoque Christo, illam impletam fuisse prophetiam, qua dicitur, ***Non auferetur sceptrũ de Iuda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio Gentium.*** Qui verò his diebus ciues Christi fuerint, non facilè perpendi potest. Iam enim prophetę siluerãt, eratq; (juxta q scriptum est,) medium silentiũ, ac profundissima nox, venturumque in proximo à regalibus sedibus omnipotentis sermonem hoc ipsum silẽtium, ac cæcitas noctis præsagiebat. Sicut enim appropinquante luce claritatis nox amplius densatur, cunctisque sopore depressis silentio omnia tenentur: sic apparituro in carne Dei Verbo, cunctumque suo mundum ortu irradiaturo, nõ solum malorum turbines civitatem mundi obnubilando tenebant: verùm ipsam ciuitatẽ Dei tenebræ operiebant, silentium tenebat: vt venientem in carne lucem tantò ardentiùs homines conspicerent, quanto eam tenebris ante depressi, malis fessi, avidiùs præstolati fuissent. Extitisse tamen & tunc ciues Christi, quamvis propter silentium scriptorũ quidem taceantur; ex hoc præcipuè intelligi datur; quod septẽ millia virorum, quæ sub Elia fuerunt, vsque ad finem mundi non defutura ciuitati Dei credimus. At Hircanus Herodem Antipatris filium alienigenam, ad regni negotia administranda assumpsit. Qui iniqui & perfidi tyranni officium exequens, Hircano vita & regno exempto, regnum inuasit, ac permissione Romanorum tandem obtinuit. Hic etiam, vt regno liberiùs potiretur, nõ solum regiam, sed & sacerdotalem vnctionem aboleuit; vestemque sacram solis sacerdotibus gestare licitam ad vsus suos prophanè ac sacrilegè redegit: vt meritò vnctione tam regali quàm sacerdotali cessante, Sanctus sanctorum invisibili oleo in verum Regem & Sacerdotium vngendus in breui venturus cognosceretur. De cujus adhuc nequitia, & multifaria, qua erga Romanum Imperiũ vsus est versutia, qui scire vult, legat Iosephum.

Reges Iudæorum post captiuitatẽ.

Genes. 49.

Sap. 18.

3. Reg. 19.

Herodes regnat.

CAPUT XLVIII.

De victoria Iulij Cæsaris, & quomodo à ciuibus non susceptus, in ipsos arma conuerterit, & ærarium fregerit.

ANno ab vrbe cõdita 693. reuerso ab Oriente Pompeio, ac propter multas victorias cũ ingenti triumpho suscepto, ipso & L. Bibulo Cõsulibus, C. Iulius Cæsar ad Occidentem Gallias cisalpinam & transalpinam, ac Illyricum domiturus, à senatu mittitur. Is itaque fortissimas orbis gentes cum multo Romanorum sanguine in prouinciam redigit: transitoque regno Germanicos omnium ferocissimos ac bellicosissimos acri ac periculoso non solum bello, sed & muneribus, multaque prudentia devicit. Quorum virtutes ac fortitudinem qui scire desiderat, ipsius historiam à Suetonio scriptam legat. Meminit etiam horum fortitudinis, & tantum imperterritæ, vt mortem quoque vix timeãt, Iosephus, seu Egesippus in oratione Agrippę, ex horum comparatione Iudæos ad subiectionem Romani Imperij hortantis. Porrò cùm in domãdis huiusmodi gentibus vltra statutum terminũ, idest quinquennium moram faceret, Iulio Romam reuertenti à senatu, consilio Pompeij, & auctoritate Marcelli Consulis, debitus ei triumphus, ac denuò consulatus negatur. Quæ res belli maximi, & non solum ciuilis, sed & intestini mali causa fuit. Cæsar enim hæc audiens Ravennam se contulit; ac deinde Ariminum proficiscens lacrymabiliter sociis iniurias suas exponens, ad vrbem cum exercitu properauit, diffugientibusque primo in Brundusium, pòst in Dyrrachum Græciæ vrbem, trepidis cum Pompeio ciuibus, victor vrbem ingressus est, fractisque foribus ex ærario septem millia centum triginta quinque auri pondus, argenti vero prope nongenta millia protulit. Inde reuersus ad legiones, quas in Arimino reliquerat, Alpes transit, ibique tam Gallis quàm Germanis, quos paulò antè subjecerat, magnificè donatis, contumelias sibi à ciuibus irrogatas deplorat, auxiliumq; poscit & impetrat. Soli ex Gallis Massilienses, qui & Phocenses, eo quod de Græcis in Gallias venerint, auxilium Cæsari ferre negabant. Vnde & graui & laborioso cõflictu deuicti sunt. Eo quoque tempore Petreius & L. Afranius acerba siti ad deditionem Cæsaris coguntur.

Germanorũ fortitudo.

CAPUT XLIX.

De occisione Crassi, & incendio vrbis; de intestina pugna Romanorum, victoria quoque Cæsaris, & morte ejus.

ANno ab vrbe condita 697. Crassus in consulatu collega Pompeij in Asiã destinatus, avaritiæ facibus, Ierosolimam pro templi diuitiis, quas Pompeius intactas reliquerat, adiit, easque diripuit. Inde per Mesopotamiam iter agens, dum rursum malè castigata auiditate auro Parthico nimium inhiat, ab eis ignominiosè cũ multò exercitus detrimento occiditur. Anno ab hinc tertio inusitato incendio, vtpote quatuordecim vicis cum vico Vigario consumptis, vrbs conflagrauit. Sequitur hæc mala maximis dissensionibus ac motionibus paratum ciuile bellum. Nam Cæsare cum Gallorum & Germanorum viribus veniente, Pompeius patriam defensare volens, gentes & Reges, quos in Oriente subegerat, in auxilium per filium asciscit. Principes Romanorum Senatusque cum Lentulo Consule, Pom-

Crassus ærarium templi Salomonici diripit.

peium magnum in Græcia morantem, circa tempus quo Consules mutari solebant, adeunt, semotoque à Consolatu Lentulo, omnium fauore Magnum ducem exercitus creant. Cæsar verò hibernis tempestatibus non territus, inuitò milite, periculosè mari se committens, proficiscitur in Epyrum, ibique haud longè à Magno castra metatus est. Vbi dum à paupere Amycla ad hoc vt Antonio occurreret, insidiis procellis impatiens moræ se credit, ventis obortis naufragium penè passus, ad suos redire compellitur. Igitur ex omni parte mundi vires contractæ, multoq; Romanorum sanguine gentes deuictæ, ipsorum modò vocatione congredi coguntur. Iam enim intantum Reipublicæ profecerat status, vt vlterius non posset. Et cùm extrinsecùs corrumpi nō valeret, juxta Poëtam, in seipsam ruere debuit. Itaque octoginta octo cohortibus ex vtraque parte triplici ordine compositis, in campis Pharsalicis vterque conuenit exercitus. Videres lacrymabilem ac miserabilem pugnam, ciues totius orbis dominos in se diuisos, cum totius vrbis viribus ad inuicem pugnare, & vt ita dixerim, vnius matris filios propriis manibus volentes se euiscerare. Dum ergo dubia diu sorte se vterque cæderet exercitus, Pompeius tandem atrocitate Iuliani militis cum suis fugere cogitur, & sic victoria Cæsari cessit. Cęsa sunt in eo prælio 15. millia Pompeianorum, 33. Centuriones. Pompeius fuga elapsus navim onerariam conscendit, ac per Cyprum in Ægyptum navigans, mox vt littus attigit, iussu Ptolemęi ob gratiam Cęsaris interimitur. Pompeij vxor cum filiis fugit: ceterum occisis multis, classis direpta est. Cæsi sunt Pompeius, & Bithinius ibi; apud Pelusium verò Lentulus vir Consularis.

Ab Orico, ait Florus lib. 4.

Pompeij mors.

Caput L.

Quomodo Cæsar in Ægyptios arma converterit, Cleopatraque regnum dederit, & dehinc Romā veniens rursus fautores Pompeij persecutus fuerit. De morte Catonis. Quòd Cæsar monarchiam obtinnerit, Tulliumque, ac per ejus interventum M. Marcellum in gratiam susceperit, ipseque ad vltimum in Senatu occisus sit.

CÆsar compositis omnibus Alexandriam venit, ibique oblato sibi cum armilla Pompeij capite fleuit: dumque insidias persensisset, in Ægyptios arma conuertit. Quibus victis, Cleopatræ regnum Alexandrinum tradidit. Nam Ptolemæus nauali prælio cùm victus fuisset, & in scapham conscendisset, multis irruētibus mersus, & ad littus actus, judicio loricæ aureæ cognitus fuerat. Post hæc Cæsar Romam veniens, à ciuibusque dictator & Consul vocatus, in Africam bellum transtulit, & apud Thapsum cum Iuba & Scipione manum conserens, plurimā Romanorum & Barbarorum stragem fecit. Iuba militi iugulum præbuit, Scipio semetipsum interfecit. Cato rigidus hausto veneno Vticæ se occidit. Cæsar adhuc Pōpeij nepotes, Pompeiāque filiam ejus necari jussit. De hinc vrbem cū quatuor triumphis ingreditur, ac pòst in Hispaniam contra Pompeianos milites proficiscens, ibi cum ipsis atrox bellum gessit. Quibus cum multo sudore deuictis, ad vrbē regressus, quarto ex quo id ciuile bellum cœperat anno, totam vrbem potenter tenuit, ac vacantibus omnibus quæ in vrbe erant dignitatibus, Cæsar fuit omnia solus in vrbe. Receptus est tunc ab eo in gratiam M. Tullius Cicero, per eiusque intervētū. M. Marcellus, pro quo disertam & luculentàm orationem edidit, quæ sic incipit. *Diuturni silentij P. C. quo eram his temporibus vsus.* In qua super omnes virtutes Cæsaris, quibus diuersas nationes domuit, fuisse dicit, quod domito animo M. Marcellum antea inimicum in gratiam susceperit. Ait enim [Animum vincere, iracundiā cohibere, victoriam temperare, aduersarium nobilitate, ingenio, virtute præstantem, non modò extollere iacentem, sed etiā amplificare ejus pristinam dignitatem: hæc qui facit, non ego eum cum summis viris comparo, sed simillimū Deo iudico.] In summo ergo statu Cæsar positus, dū contra majorum exempla Rempublicam instaurare cogitat, conscio senatu, Bruto & Cassio authoribus, in curia necatur. Quam quidem historiam à nobis compendio strictam, pulchro ac luculento versuum ordine Lucanus prosequitur.

Cæsar in Senatu perimitur.

Caput LI.

Exclamatio contra rerum mutabilitatem.

EXclamare hic contra mutabilium rerum miserias cogimur. Ecce enim Romanæ Reipublicę status cum quanto non solum hostium, sed & ciuium detrimento profecerit, videmus. Alterna quippe mutatione ad instar maris, quod nunc succiduis attollitur incrementis, nunc naturali damno ac defectu subducitur, Romanorum Respublica nunc gentes & regna bello premēdo, & subjiciendo, ad cælos attolli videbatur: nunc rursum ab eis pressa, vel pestilētiis ac morbis desolata, ad abyssum vsque mergi putabatur. Quodque his majus est, omnibus bene ordinatis ac compositis, intestino ac ciuili malo in seipsam ruens, miserabiliter euiscerabatur. Hæc omnia nutantium rerum mala, & vt ita dixerim, quotidianæ mortalium mortes, ad veram ac permanentem æternitatis vitam nos mittere debebent. Verùm, vt suprà diximus, huiusmodi aliisque ciuitate mundi attrita malis, quasi post densę noctis tenebras, lucis veræ ortus appropinquabat. Itaque decursis tam Mœdorum, quàm Persarum, & Græcorum, ac Romanorum alternantium malorum casibus, quia iam ad eius ortum, qui verè pacificus, omnia quæ in cælo, & quæ in terra sunt, pacificauit; Christus Iesus, appropinquamus; huic secundo operi finem dem⁹: quatenus ad eam, quæ sub Augusto ex natiuitatis Christi adventu toti mundo reddita est, pacem dicendā festinemus.

LIBER TERTIVS.

PROLOGVS.

SPONSIONIS meæ non immemor dilecte frater N. de duabus ciuitatibus vsque ad Octauiani Cæsaris tempora, qualicumque deductam historiam eloquio, præsertim cum ad Christiana tempora jam venerimus, donante Deo, tanto libétius, quanto de ciuitate Dei ob nascituram fidem vberiùs dicere potero, cóplere nó dubitauerim. Prioribus enim de ciuibus Christi pauca, multa verò de mundi ciuibus dicendi materiam habui: quia à primo homine ad Christum, totus pene orbis, exceptis de Israelitico populo paucis, errore deceptus, vanis superstitionibus deditus, dæmonum ludicris captus, mundi illecebris irretitus, sub principe mundi diabolo militasse inuenitur. At vbi venit plenitudo temporis, misit De[us] filium suum in terras, qui vt homines per inuia ac deuia more pecudum oberrántes, ad viam reduceret, viam se hominem assumendo hominibus præbuit: & vt à falsitatis errore exorbitátes ad rationis lumen reuocaret, veritatem se ostendit, vt verò deficientes reficeret, vitam se veram exhibuit. *Ego sum* inquiens, *via, veritas, & vita.* Ac si diceret. Erratis, ad me venite, qui sum via: quam viam vt intrepidè ambuletis, audite quod sum veritas. Si vero viaticum non habetis, sentite quod sum vita. Multi enim viam quærunt, sed dum non inueniunt veram, errant potiùs quàm recto tramite incedant. Multi rursum viam, quę vera videtur, incedunt, sed vitam non consequũtur. De quibus arbitror dictum. [Sunt viæ, quæ videntur hominibus rectæ, nouissima vero earũ ducũt ad interitum,] Saluator autem in mundũ veniens dicit, *Ego sum via, veritas, & vita*: idest per me tantum salubriter itur, ad me veraciter peruenitur, in me vitaliter permanetur. Sed in prima fronte non incõueniéter quæri potest, cur in fine temporum, quem plenitudinem Paulus vocat, saluator omnium nasci voluit? Cur vniversitatem gentium tamdiu, tot retroactis sæculis, in errore perfidie perire permiserit? Cujus rei rationem profundissimis, ac justissimis judiciorum Dei thesauris repositam, quis corruptibili mortalium carne circumdatus inuestigare audeat? Cum Apostolus dicat, *O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ! Dei quàm incomprehensibilia sunt judicia eius, & inuestigabiles viæ eius?* Quid ergo faciemus? Si comprehendere non possumus, numquid tacebimus? Et quis obloquentibus respondebit, impugnantesque arcebit; postremò destruere eam, quæ in nobis est, fidé volentes, ratione ac virtute verborum confutabit? Comprehendere itaque occulta Dei iudicia nó possumus; & tamen plurimam de his rationem reddere cogimur. Quid? rationem reddemus de his, quæ comprehendere non possumus? Rationes reddere possumus, sed humanas: cùm tamé rationes comprehendere non possimus diuinas. Sicque fit, vt cùm de diuinis causis loquimur, cognatis de his sermonibus caréntes: verbis nostris, qui homines sumus, vtamur: itaque de Deo loquendo humanis vtimur verbis confidentiùs, quò ipsum figmentum nostrum cognoscere non dubitamus. Quis enim meliùs cognoscit, quàm qui creavit? Inde est, quòd cùm Deus dicatur ineffabilis, fari tamen nos multa in sua laude velit. Cũ ergo dicatur ineffabilis, secũdum quemdã modum videtur esse effabilis. Quæ, vt ait Augustinus, pugna verborum silendo meliùs, ac credendo, quàm disputando solvitur: vel silentio potiùs, quàm voce pacanda est. Et alius. *Quod ineffabile est, ratione taciturnitatis adoretur.* Igitur si Deus, juxta Apostolum, in multa patientia sustinuit vasa iræ apta in interitum; si diuitias bonitatis suæ volens ostendere Ecclesiæ suæ, diutissimè in propriæ libertatis arbitrio civitatem mundi permisit temporaliter florere, culpandus non est; tam quod eam propriæ voluntati deseruit, quàm quod electis suis isti[us] comparatione castigatis, diuitias bonitatis suæ ostendit. Non enim si homines permittit facere, quod ipsi tamen facere volunt, ab eis iustè est arguendus: sicut econtrà ab eis, quibus gratuitam gratiam offerens; à talibus, quæ contra salutem suam facere volunt, arcendo, ac prohibendo, ne quę proponunt, perficiant: plurimùm est laudádus ac diligendus. Nec iniustè facere dici potest, si gratiam ex justitia non largitur: sicut misericorditer tantùm facere credédus est, cùm eàm gratuitè quibus vult impertit. Itaque si tot retroacta secula non ad peccata impellendo, sed quod suũ erat non largiendo, ad hoc vt superuenientibus seculis exemplo priorum quid fugiendum esset, vnde gratias Salvatori suo referrent, ostenderet; si inquam eos ad hoc voluntati suæ deseruit, vt & ipsi quid sine eo possent, cognoscerent; & & redempti quid ex gratia Saluatoris haberent, addicerent; sicut ab illis justè non potuit culpari, sic his maximam materiã dedit, vnde iure debeat amari. Est præterea ratio, quare hoc potissimum tempore, sexta videlicet ætate, ac vnito ad Romanorum imperium mundo, vniuersoq; sub Augusto Cæsare destripto, Christus nasci voluit. Cùm enim pro primi parentis, qui paradisi delitias postponens, ex proprij arbitrij voluntate, hanc terram maledictionis inhabitare maluit, culpa abolenda incarnari voluit, sexta id ætate potissimùm fieri conueniens fuit, quia & ipsum sexta die creauit. Nec in primęua hominum ætate id facere debuit. Homines enim ex transgressoribus nati parentibus, vitiataque per inobedientiam naturâ, proniores & procliuiores ad malum facti, necdũ ratione vtentes, ferino magis ac belluino more, obliterato in eis naturali bono, oberrantes, non socialiter viuere, non legibus informari, non virtutibus adornari, non rationis vi ad cognoscendam veritatẽ illuminari didicerãt. Extant hinc fabulę turpissimæ, facta turpiora, historiæ immanissimę, opera immaniora: de quibus omnibus in superioribus satis me dixisse arbitror. Cùm ergo hoc modo homines rationis immunes, veritatis non capaces, iustitiæ ac legum inexpertes essent, altissima à Christo vitæ præcepta danda quomodo caperẽt, quomodo intelligerent, quomodo animaduerterent? Itaq; data est primò lex, quæ infirmis auditorib[us]

Galat. 4. — *Ioann. 14.* — *Prouerb. 16.* — *Rom. 11.* — *De ineffabili loqui cogimur.* — *Rom. 9.* — *Deus non potest justè argui.* — *Cur Christus non venerit in prima ætate.*

conveniret; & quæ teneram mundi ætatem nō solido cibo, sed lacte aleret. Deinde paulatim crescente, ac proficiente, tam ex societate simul commanentium hominum, quàm ex collatione eorumdem ad leges condendas, sapientia, philosophorumque mediante doctrina, cùm, vt dixi, jam totus mundus tam virtute Romanorum inclinatus, quàm sapientiâ Philosophorum informatus esset, fuissentque hominum ingenia ad altiora vitæ præcepta capessenda habilia, Saluatorem omnium in carne apparere, nouasque leges mundo condere decuit. Hoc jam quod suprà distuli, soluendum puto, quare vnius vrbis imperio totum orbem subjici, vnius vrbis legibus totum orbem informari, Dominus orbis voluerit. Primò, vt dixi, vt ad maiora intelligenda promptiores ac capaciores essent mentes hominū. Secundò, vt his modis vnitis vnitas commendaretur fidei; quatenus vnius vrbis terrore, ad vnum hominem colendum homines vniuersi constricti, vnam quoque fidem tenendam, cælestemq; in ea non hominem tantum, sed auctorem omnium colendum, ac adorandum Deum addicerent. Hinc toti mundo in eius aduentu census indicitur: vt ille videlicet venisse doceretur, qui omnes ad se venientes in æterna patria cives ascriberet. Hinc in ejus ortu per totum orbis circulum mundus attritus malis, ipsisque suis seditionibus fatigatus, sponte quiescere, ac Romanorum principi seruire potiùs, quàm rebellare voluit; vt ipsum in carne venisse daretur intelligi, qui sub terrenorum mole onerum depressis ac fatigatis clementer diceret. *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos.* Pax idcirco tunc mundo noua reddita fuit: vt noui Regis ministri liberiùs orbem terræ peragrare, salutiferaque vitæ præcepta seminare possent. Non igitur fortuitis casibus, nec falsorum Deorum cultui; sed Deo vero formanti lucem; & creanti tenebras adscribendum reor: quod ad tantum fastigium, principatusq; monarchiā, ex humili ac paupere statu, Romanorum respublica creuit. Quare autem illi populo, vel illi vrbi hanc potiùs, quàm aliis gratiam contulerit, discutere non possumus, nisi fortè ex principis Apostolorum meritis, quem ibi sessurum præuidit, super quem Ecclesiam suam etiam se fundaturum promisit, factum dicam: vt videlicet locus qui propter principis Apostolorum cathedram super vniuersam principatur[9] foret Ecclesiam, in Gentium quoque, vnde fideles congregandi erant, ante proficeret monarchiam. Pulchrè igitur eadem vrbs antea fuit caput mundi, quæ postmodum futura fuit caput Ecclesiæ. Si quis verò contentiosus est; audiat in potestate figuli esse, aliud vas in honorem, aliud facere in contumeliam. Audiat, in potestate iudicis esse, quem velit humiliare, & quē velit exaltare. Denique si dominus, vt pote iudex discretorque rerum, calicem in manu habens, primò Babylonē inebriando, à Mœdis humiliauit, Mœdisq; à Persis, Persis rursum à Græcis, postremùm à Romanis humiliatis, Romam quoque humiliandā ad tempus exaltare voluit: si has æqua lance pensans, omnium mortalium varietates nectit; numquid argui à factura sua factor poterit? Sub potenti itaque manu Domini regna mutantis ac pro voluntate sua cui voluerit miserantis humiliemur: ipsiusque misericordiæ si quid sumus, qui per nos nihil sumus; ipsius gratiæ quidquid dicimus, qui per nos nihil scimus, ascribentes, cœptum opus prosequamur.

Christus venit, quando vigebat Philosophia.

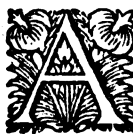
Mat. 11.

Cur Roma à Deo sic euecta.

Matth. 16.

CAPVT I.

Qualiter Octauianus primo dolorem de auunculi morte dissimulans, postmodum eius interfectores tractauerit. De judiciis eius Romæ factis. De plurimis victoriis ejus contra Antonium, & Cleopatram, & quem finem Antonius, & Cleopatra sortiti sint.

ANno ab vrbe cōdita 710. interfecto C. Iulio Cæsare, Octauianus qui testamento nomen, & hæreditatem auunculi acceperat, primo dolorē de morte eius dissimulans, cum Antonio, qui Brutum & Cassium ob vindictā Cæsaris, apud Mutinam obsidione cinxit, à senatu hoste pronuntiato, certamen iniit, eùmque fugauit. Quo postmodum in gratiam recepto, simul cum ipso ciuile bellum parat, multisque commissis præliis, Pompeium tandem, Cn. Pompei filium interfecit, Brutum quoque, & Cassium ad hoc vt mortē sibiipsis inferrent, coegit. Inde post multos triumphos Romam veniēs 20. M. militum exauctorauit 30. M. seruorum dominis restituit: 6. M. quorum domini non extabant, patibulo affixis. Antonius vero repudiata sorore Cæsaris Octauia, in Ægyptum se transtulit, ibique copulata sibi in vxorem Ægypti regina Cleopatra, Cæsari rebellare attentauit. Cæsar domitis, subiectisque sibi omnibus, contra Antoniū quoque nauale bellum parans, à Brundusio in Epyrū proficiscitur. Congressi itaque acerrimè, diuque, idest à quinta hora diei vsque ad septimam, cum vtriusque exercitus detrimento ancipiti pugnarunt victoria. Sequens pars diei cum sequēti nocte in victoriam Cæsaris cessit. Prior ex bello cum suis fugit Cleopatra, quam fugientem insequitur Antonius. Cæsa fuisse ibi de exercitu Antonij 12. millia feruntur, vulnerata 6. M. Cæsar tunc imperator dictus 5. cum M. Licinio consul fuit. Antonius nauali prælio victus, terrestre parans, congressu habito, denuo vincitur. Dumque rursum Calendis Sextilibus ad struendam classē descendit, omnibus ad Cæsarem confugientib[9], in vrbem Alexandriam suis destitutus, se recepit. Vbi dum imminere sibi cerneret Cæsarem, gladio se interfecit. Cleopatra autem appositis ad mamillas serpentibus, mortua fuisse perhibetur.

Pompeij iunioris Bruti & Cassij mors.

Antonij & Cleopatra interitus.

CAPVT II.

Excursus quomodo Græci ab Alexandro vsque ad id tempus Orienti imperauerint, & vnde Patriarchales sedes esse cœperint. Numerus Græcorum regum, copiaque Romæ ex Alexandriæ subiectione accrescens.

CÆsar ergo opulentissima omnium potitus vrbe Alexandria, regnum finiuit Græcorum In hac enim vrbe ab Alexandro in Ægypto condita, reges Græcorum vsque ad id tēpus regnasse inueniuntur. Vnde & quidam monarchiam Græcorum vsque ad Cæsarem extendunt. Nam post mortem Alexandri magni, dum commilitones eius Asiam ab eo subiectam partirentur: in quatuor mundi partibus, quatuor emerserunt regna. Inter quę duo fuere principalia: ad Austrū Ægypti, cuius metropolis fuit Alexandria: ad Orientem seu Aquilonem Syriæ & Mesopota-

miæ, cuius caput erat Antiochia, quam Seleucus magnus, de quo supradictum est, à nomine patris sui Antiochi dicitur instaurasse, sedemque regni loco Babylonis ibi collocasse. Nam antea Reblatha, vt volunt quidam, vocabatur, eratque
Isai. 7. tunc iuxta Prophetam, caput Syriæ Damascus. In his ergo ciuitatibus reges potentissimi Ptolomæi, & Antiochi habitabant, dominandique libidine in alterutrum sæuientes, Orientis imperium vicissim rapiebant: auctoritas tamen maior
Daniel. 7. ad vltimum Ptolemæis cessit. Quæ omnia non solum gentium historiis, sed & ex visione Danielis, vbi de regnis austri & Aquilonis loquitur, & expositione Hieronymi in eundem prophetã, melius cognoscuntur. Vnde duæ hæ ciuitates cum processu temporis, Ecclesia à primitiuis patribus secundum distributionem gentium ordinaretur, tamquam per Romanam vrbem dignissimè, ad ipsius instar vrbis, solæ Patriarchales sedes habere meruere. Constantinopolitana siquidem, & Hierosolymitana postmodum crescente Ecclesia, altera ob imperij sedem, altera ob sanctum sepulchrum, & antiquum illud, ac toti orbi venerabile Domini templum, Patriarchales sedes permissione patrum sortitæ sunt. Vnde de Hierosolymitana Ecclesia in Nicena synodo legimus, [Episcopus Heliæ ab omnibus honoretur, saluo iure sui metropolitani.] Quod quidam ad Cæsaream Palestinæ interpretãtur, eo quod
Ierusalem olim Cæsareæ subiecta Hierusalem à Tito, & Vespasiano destructa, metropolis Palestinæ facta fuerat Cæsarea. Sicque consequenter iure Ecclesiastico eiusdem prouinciæ metropolis remansit. Vbi enim sub principibus gentium flamines erant, ibi postmodum à nostris locati sunt Episcopi. Vbi illi archiflamines, nos Archiepiscopos: vbi illi protoflamines, nos primates seu Patriarchas habere cœpimus; omnes quidem vnius ordinis, sed pro differentia ciuitatum diuersæ dignitatis. Alij præfatum capitulum, saluo iure metropolitani legunt, & sic interpretantur. Postquam dictum fuit, Episcopus Heliæ idest Ierusalem, ab omnibus honoretur, ne videretur ab omnibꝰ tamquam summus, idest Romanus Pontifex honorandus, adiunctũ est, saluo iure metropolitani: hoc est, sic dicimus eum honorandum, non sicut summum Pontificem, sed sicut metropolitanum. Vtrum vero sic sit, constat eum tamen nondum fuisse Patriarcham. Sed hæc hactenus. Diximus secundum quosdam, Græcorum monarchiã vsque ad Cæsarem extendi: verisimilius tamen videtur, Græcos monarchiam quidem post mortem Alexandri perdidisse, reges vero præclaros Orienti imperantes habuisse. Vnde & Daniel de regno A-
Daniel. 11. lexandri loquens ait. [Diuidetur in quatuor vẽtos cæli, sed non in posteros eius, neque secundum potentiã illius qua dominatus est.] Et rursum de Antiocho legitur, quòd in obsidione Alexandriæ legatum Romanorum acceperit. Qui eum dum ambulantem in arena inuenisset, & ab impugnatione vrbis reuocasset, frustratus baculo, quem forte gerebat, terram in circuitu eius gyrabat, dicens. Hæc dicit senatus, populusque Romanus, vt antequã de isto circulo exeas, ab vrbe recedas. Quo audito perculsus rex, mox obsidionem soluit. Ex his, & aliis intelligimus Romanos, etiam antequam reges haberent, summorum tamen regum habuisse imperium, Quare ergo Græcis monarchiam attribuimus? Nisi quòd & Roma nondum ad vnam personã imperium contraxerat, & quod ciuitas nostra in Iudæa manens, vsque ad Cæsaris tempora,
sub illorum imperio degebat? Nã & Nabuchodonosor regem regum propheta vocat, qui tamẽ illo in tempore regni auctoritatem Mœdis habẽtibus, rex regum non erat. Nisi quod eum tam ex dignitate vrbis, quam inuaserat, quàm ex sup- *Ezech. 26.*
plicatione populi Dei, quem captiuum tenebat, hoc nomine dignum iudicabat. Fuerunt autem ab Alexandro vsque ad Cleopatram reges omnes Ptolemæi dicti, 11. Tantam vero copiam pecuniarum Cæsar apud Alexandriam inuenit, vt ex hoc duplicia Romæ venalium statuerentur pretia. *Eusebius.*

CAPVT III.

Qualiter finito regno Græcorum, deuictaque Alexandria cum tota Asia Cæsar Augustus dictus sit.

ANno ab vrbe condita 725. Cæsar Alexãdrinorum potitus victoria, totaque sub- *Orosius aliter habet.*
iugata Asia, ciuilibus etiam ad plenũ sedatis malis, ipso & L. Apuleio quinquies consulibus 8. Idus Ianuarij, ab Oriẽte victor rediẽs, vrbem triplici triumpho ingreditur, Ianique portas claudens, Augusti nomine ab omnibus consalutatur. Quod nomen cunctis vsque ad id tẽpus inauditum seculis, apicem declarans imperij, solis Romanorum debetur regibus. Hic tertio ab vrbe condita, primo sub Numa, secundo post Carthaginiense primum bellum, Ianũ clausum inuenies. Augustus qui per 12. annos cum his quos nominaui consulibus rempublicã rexerat, ex hac die, & deinceps solus imperabat. Sicque plurium potestates in vnius cessere principatum, quem Græci monarchiã vocant. Ex hoc Romani post consules reges habere cœperunt, qui ob hoc quod totius orbis tenuere monarchiam, imperatores, & Augusti sunt dicti.

CAPVT IV.

De victoriis eius in Hispania, Ianoque clauso, quomodo per Claudium Drusum diuersas prouincias subegerit. De amissis legionibus in Germania à Varo.

CÆsar post hoc apertis Iani portis, Cantabris, & Asturibus fortissimis Hispaniæ gentibus, bellum indixit, ac per quinquenniũ graui & laborioso conflictu subactis, victor ad vrbem rediens, secundo Ianũ clausit. Dehinc per Claudium Drusum Galliam & Retiam in prouinciã redegit, Noricos, Illyricos, Pannonios, Dalmatas, Mæsios, Dacos, Thraces, per duces suos vel subegit, vel maximorum fluuiorum Rheni, & Danubij obiectu seclusit. Hic Drusus Moguntiam in Gallia, & Augustam in Retia, quæ antea Vindelica dicebatur, ex nomine Augusti vocatã, fundasse, vel instaurasse dicitur. Monstratur adhuc monumentum eius Moguntiæ in modum pyræ. Ea tempestate cum tribus legionibus Varꝰ *Varus vincitur.*
Romano more superbè, & auarè erga subditos se gerens, à Germanis deletur. Quam militis Romani cladem intantum ægre tulisse fertur Augustus, vt sæpissime caput parieti collideret, ac *Orosius.*
per vim doloris diceret. Quintili Vare redde legiones. Grauissimum, & atrocissimum hoc Romanorum, & Germanorũ bellum, & post Africanum maximum, tribus annis cum 15. legionibus gestum scribit Suetonius. Vnde notari potest, quanti roboris prædicta gens Germanorum fuerit, quæ in summa auctoritate Romani impe-

rij, tantam stragē Romani militis dederit. Tradunt Augustenses hanc cædem ibi factam, ostēduntque in argumentum collem ex ossibus mortuorum compactum, quem in vulgari Perleich, eo quod legio ibi perierit, vsque hodie vocant, vicumque ex nomine Vari appellatū monstrant.

CAPVT V.

Qualiter Augusto in Hispania morante, totus Oriens subiectionem vltro obtulerit, Parthusque pacem postulans, signa quæ Crasso ablata erant, remiserit, totoque orbe descripto, Ianus clausus sit. De humilitate Augusti.

INter hæc Augusto apud Tarraconem citerioris Hispaniæ vrbem morante, legati Indorum & Scytharum cum muneribus pacem postulantes veniunt. Et sicut quondam Alexandro in Babylone posito summi Occidentis nationes, sic & nunc Cæsari à summo Oriente gentes, ad vltimum Occidentem supplices, subiectionemque promittentes, vltro occurrunt. Parthi etiā transmissis signis, quæ occiso Crasso Romanis abstulerant, obsidibusque datis pacem postulant. Et sic toto orbe Romanis subiecto, & descripto, tertiò ab Augusto Ianus clauditur, ac per 12. annos clausus mansit. Ipse vero Augustus, quamvis jam totius orbis esset Dominus, numquam tamen serio, vel joco Dominum passus est se vocari. Vbi profectò superbiæ nostræ obuiatur, qui hoc summopere Christiani, & sacerdotes exposcimus, quod rationis intuitu etiam gētes declinarunt. *Orosius.*

CAPVT VI.

Quod Iudæis sicut cæteris gentibus, sub Cyrino census indictus sit, & de Iuda Galilæo.

EO tempore dum Iudæis sicut cæteris gentibus, census ab Augusto, Cyrino præside, indicitur, Iudas Galilæus, qui in Actibus Apostolorum memoratur, fuisse inuenitur. De quo in historia Iudaici belli secunda Iosephus sic ait. Quo tempore vir Galilæus, Iudas nomine, ad discessionem cogebat, pessimum fore eis persuadens, si acquiescerent soluere tributa Romanis; & post Deum mortalem suscipere dominatum. De Cyrino vero sic ait. Cyrinus vir vnus ex consensu curiæ per singulos magistrat⁹ vsque ad gradum consulatus ascendens, cæterū quoque honorabilis, cum paucis in Syriam venit, à Cæsare jus dare gentibus missus. *Act. 5.* *Ioseph. lib. 18. cap. 1.*

CAPVT VII.

De incarnatione Domini, & quomodo ea quæ sub Augusto facta sunt, regno Christi conueniant. Inchoatio annalium ab Incarnatione Domini.

ITaque jam sedatis omnium seditionum motibus, pace inaudita sæculis reddita, totoque mundo ad Romanorum censum descripto, anno imperij Cæsaris Augusti 42. anno verò ab vrbe condita 703. Olympiade 193. revolutis ab Adā 5. milibus 500. annis, regnante in Iudæa Herode filio Antipatris alienigena, juxta ebdomadas Danielis 70. IESVS Christus filius Dei, secundum carnem filius David, ex Maria virgine in Bethleem Iudæ nascitur. Qui vt lux mundi, paxque vera monstraretur, eadem qua natus est nocte, pastoribus cum magna luce Angelus gaudiū nati prædicans apparet. Cui multitudo cælestis exercitus consonans, gloriā in excelsis Deo decantat, pacemque in terra hominibus bonæ voluntatis venisse denunciat. Et nota, quod sicut supra dixi, Romanorum, ac Babyloniorum regna similem ortum, progressumque in plurib⁹ habuerunt. Regnāte enim apud illos primo rege Nino 42. regni eius anno, Abraham, ad quē prima de Christo facta promissio, natus est. Regnante rursum primo apud Romanos Cæsare Augusto 42. item regni eius anno, promissus Abrahæ, cunctisque desideratus gentibus, nascitur Christus. Notandum prætereà, quod Augusti regnum, regni Christi, qui eius temporibus est natus, in pluribus fuit prænuntium. Ille enim 8. Idus Ianuarij ab Oriente rediens, regibusq; sibi subiugatis, ac ciuilibus sedatis motibus, cum triplici triumpho in vrbe suscipitur, Augustusque vocatur. Iste natus, humiliterque in carne latēs, similiter eadē die, idest 8. Idus Ianuarij, quā nos Epiphaniam dicimus, stella duce, ab Oriente trinis adoratur muneribus, apparensque qui ante latuerat, Augustus, ac rex regū declaratur. Quod quidem tunc præfigurabatur, sed jam completū esse, Christum scilicet non solum in cælis regnare, sed & in terris regibus omnibus imperare, luce clari⁹ cernitur. Vnde pulchrè ea, qua hoc præfiguratum esse diximus die, in laudem eius canit Ecclesia. *Ecce aduenit dominator Dominus, & regnum in manu eius, & potestas, & imperium.* Et in Offertorio. *Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes seruient ei.* Per hoc enim quod dominator Dominus vocatur, Augusti ei nomen attribuitur. Per hoc verò quod imperium, & regnum in manu eius dicitur, imperatoria ei dignitas adscribitur. Per hoc autem, quod reges eum adorare, omnesq; gentes seruire asseruntur, monarchiæ apex, idest singularis super totum mundum principatus, eius esse decernitur. Illis diebus largus olei riuulus in trāstyberina vrbis regione fluxisse invenitur: vt nasciturus in carne, qui super omnes reges oleo lætitiæ, & exultationis Spiritusancto vngendus foret, monstraretur. De pace vero, & descriptione orbis rationē me in prologo reddidisse recolo, vbi & hoc adjiciendum puto, quod Dei filius in carne veniens, Romanæ ciuitatis ciuis ascribi voluit. Cùm enim ciuitas illa in perfidia posita, proculdubio ciuitas fuerit mundi, quare ei ciuitatis Dei princeps & auctor natus ascribi voluit: nisi quod per hoc ostēdebat se adhoc venisse, vt de ciuitate mundi miro & ineffabili modo faceret ciuitatem suam? Vt apertiùs loquar, inter Iudæos natus gētibus ascribitur, vt per hoc transferendam gratiam ex illo populo ad gentes, manifestè daret intelligi. Igitur nouo homine, qui veterem evacuauit, nato, annalibus quoque à Nino ad vrbē conditam, ac inde vsque ad id tempus productis, terminum demus, ab eiusque ortu annales nostros ordiamur. *Luc. 2.* *Matth. 2.* *Introit. Missæ.* *Psalm. 71.*

CAPVT VIII.

Quod crudele piaculum Herodes in coæuos Christi exercuerit, & quem vitæ ab hoc exitum juxta Iosephum sortitus fuerit, & de Archelao.

ANno ab incarnatione Domini 3. Herodes Iudæorum Rex, à magis Christum natum audiens, immanissimū scelus perpetrauit. Timens enim, cùm esset alienigena, de semine Dauid natum esse puerum, qui jure hæreditatis regnum requireret patris; callidè loco, ac tempore perscrutato, circa Bethleē à bimatu & infrà pueros occidi præcepit, nutricio Christi antè per Angelum præmonito, pueroque in Ægyptum

Ægyptũ translato. Quod scelus Dominus aduertens, dirissima & indecora cùm morborũ clade in extremis flagellauit. Vnde Iosephus in 17. antiquitatum libro de ipso sic ait. [Herodem porro amarior indies morbus vrgebat, supplicia Deo commissi sceleris expetente. Lento namque igne extrinsecus in superficie vrebatur, intrinsecus vero vastum condebatur incendiũ. Auiditas quoque inexplebilis semper inerat cibi, nec tamen satietas vnquam rabidis incitata faucibus, valebat implere ingluuiem. Intestina interius vlceribus tabida putrescebant.] Et post pauca. [Sed & verenda ipsa putredine corrupta scatebant vermibus: spiritus quoq; incredibilis, erecta rigor.] Et infrà. Dicebatur igitur ab his, quibus inerat divinandi peritia, divinitus has pœnas ob impietatem eius, & multa crudeliter gesta deposci. Refert etiam, quòd vbi desperare salutẽ cœpit, ex singulis vicis atq; castellis nobiles ac primarios viros ad se vocatos in vincula posuerit: accersitaq; ad se sorore sua Salome, atq; viro eius Alexandro, Noui, inquit, Iudæos de meo interitu gavisuros: sed potero habere lugẽtes, & exequias honorabiles ex plangentium multitudine, si volueritis vos meis parere præceptis. Statim ergo vt exhalauero spiritum, omnes quos in custodia habeo interficite; vt omnis Iudæa, & omnis domus defleat obitum meum. Et nõ multò pòst cùm vitæ exitum adesse sentiret, ad incidendum malum, petiuit cultrum: quo accepto ictum in seipsum vibrauit. Prosequitur etiam idem scriptor, quod antequam moreretur, post duos, quos antè necauerat, tertium quoq; filium interfecit. Et ita tã maximis doloribus corporis, quàm flagitiosissimis parricidij piaculis infelicissimè vitã finiuit. Quod illi proculdubio ob sacrilegium in Christum, ejusque coævos crudele commissum piaculũ euenisse creditur. Mortuo Herode, Archelaus filius eius successit in regnum.

Caput 8.

Herodes impietatis pœnas luit.

Herodes filios tres occidit.

CAPVT IX.

De fame in vrbe Roma: & aperto Iano pro Dacorum & Atheniensium seditione.

ANno ab Incarnatione Domini 6. maxima fames in vrbe Roma fuit: quæ intantum invaluisse dicitur, vt lanistarum familias, & peregrinos, seruos quosque, absq; medicis & præceptoribus, ab vrbe expelli Augustus præceperit. Ea tempestate Augusto jam sene, Iani portæ, quæ ex longo otio rubiginem contraxerant, propter Atheniensium & Dacorum seditionem aperiuntur: nec ante Vespasianum clausæ fuerunt. Nulla tamen, quamvis in procinctu miles esset, post longa tempora bella sonuerunt. Quod profectò ob noui Regis ortũ euenisse credendum est, vt tantæ seditiones sine bellorum cladibus terminarẽtur. Hucusq; Corn. Tacitus.

CAPVT X.

De morte Augusti, & regno Tiberij, & triumpho de Germanis per Germanicum Drusi filium, de adulterio callidè à quodam perpetrato, & à Cæsare quomodo vindicatum sit.

ANno ab incarnatione Domini 15. Augustus 58. imperij sui anno, viuendi finẽ fecit, eique Tyberius priuignus in regnum successit. Hic moderatissimè rempublicã gubernans, nec ciues intus injuriauit, nec foris bellorum tempestates mouit. Quarto vero imperij anno, idest ab incarnatione Domini 19. Germanicus Drusi filius, Caligulæ pater, de Germanis triumphauit. Intantum autem tunc tẽporis humanus fuisse fertur Tyberius, vt dum augẽda tributa præsides suaderent, responderit, Boni pastoris esse pecus tõdere, non deglubere. His diebus sceleratus quidam, Mundus nomine, callidissimè quamdam matronam castam Paulinam decepit. Cum enim sæpe de adulterio eam attẽtaret, nec proficeret, sacerdotes templi pretio conduxit, vt quempiam deorum cum illa commisceri velle denuntiaret. Refert marito mulier, maritus laudat. Sicque in templum nocte veniẽs mulier, Deum illum præstolabatur. Veniens ergo Mundus, voto potitur sub nomine Dei. Post hoc improperat mulieri, quod fecerat. Illa rursum marito refert. Quod scelus dum Cæsar à marito comperisset, debita animaduersione tẽplum quidem subuertit, sacerdotes in crucem egit, juueni verò tamquam amoris magnitudine decepto, inani ductus misericordia pepercit, ac vrbe cedere persuasit. Hæc idcirco ponere volui, vt ostenderem Tyberium quidem mansuetum fuisse, sed in judiciis suis contra peccantes remissum: quod penè omnium mansuetorum judicũ est vitium.

Tyberius mansuetus & remissus.

CAPVT XI.

De predicatione & baptismo Ioannis, & pòst ipsius Domini. De morte Ioannis, testimonium de hoc Iosephi, & item testimonium ejus de Domino.

ANno ab incarnatione Domini 30. anno vero Tiberij Cæsaris 15. cùm jam in Iudæa quatuor principes, quos Græci tetrarchas vocant, Archelao mortuo præsiderent, Ioannes in deserto baptismum pœnitentiæ prædicare cœpit. Ad cuius baptismũ Dominus quoque aquas sanctificaturus, baptizandus venit: & exhinc prædicare, & miracula facere cœpit. Elegit ergo principes ciuitatis suæ 12. quos vocauit Apostolos, inter quos pro bono civitatis, vnum constituit principem Petrum. Post quos secundi ordinis viros 72. posuit discipulos. Breui post hæc interiecto tempore, maximus ille ciuitatis Dei ciuis Ioannes, vtpote cui ipsa veritas testimonium dans, *Inter natos* inquit *mulierum non resurrexit major Ioanne Baptista*, Herodem de incestuoso arguit connubio. Ob quam causam ab eo in carcerem ponitur, dieque natalis sui, quod in Evangelio plenius habes, eductus, flagitiosè inter epulans necatur. Idipsum Iosephus refert, bellumque maximum inde ortum inter Herodé, & Aretham regem Arabiæ, ignominiã filiæ vindicatũs, in quo Herodis exercitum extinctũ memorat. Ait ergo Iosephus hec modo. [Quibusdam autem Iudæorũ videbatur ideo periisse Herodis exercitum, quòd in eum satis juste vltio divina commota sit, pro vindicta Ioannis, qui vocabatur Baptista. Hunc enim Herodes occidit, virum valde bonũ, qui præcipiebat Iudæis virtuti operam dare, justiciam colere, in Deum seruare pietatem, & per baptismum in vnum coire. Tum demũ enim baptismum acceptabile fore, si non solum ad abluenda peccata, verumetiã ad castimoniam corporis sumatur, atque ad animæ justitiam, purificationemque feruetur, omniumque pariter virtutum velut signaculũ, & custodia quædam fidelis habeatur. Quæ cùm ab eo præcepta huiusmodi docerentur, atque ad audiendum eum perplurima multitudo concurreret, veritus Herodes, ne fortè doctrinæ eius persuasione populi à suo regno discederent: videbat

Matth. 11.

Matth. 14. & Marc. 6.

Ioseph. 18. Antiq. c. 14

enim, quod præceptis eius ac monitis obedire in omnibus parata esset plebs: melius credidit priusquam noui aliquid fieret, præuenire hominẽ nece, quàm postmodum turbatis rebus serã pœnitudinem gerere. Ex sola hac suspicione Herodis, vinctus in castellum Macheruntа abducitur Ioannes, ibique obtruncatur.] Hæc de Ioanne. De saluatore verò sic ait. *Fuit iisdem temporibus Iesus sapiens vir, si tamen virum eum nominare fas est, erat enim mirabilium operũ effector, & doctor omnium eorum hominum, qui libenter quæ vera sunt audiunt: & multos quidem Iudæorum, multos etiam ex gentibus sibi adiunxit. Christus hic erat. Hunc accusatione primorum nostræ gentis virorũ, cùm Pilatus in crucem agendum decreuisset, nõ deseruerunt hi qui ab initio eum dilexerant. Apparuit enim eis tertia die iterum viuus, secundũ quod diuinitus inspirati prophetæ, vel hac, vel alia de eo innumera miracula futura esse prædixerant. Sed & in hodiernum diem Christianorum, qui ab ipso sunt nuncupati, & nomen perseuerat, & genus.* Hoc ideo de religione nostra doctissimi viri, sed Iudæi testimonium ponere volui: vt ostenderem, Iudæos de aduẽtu Christi non ignorare, sed ad dãnationis augmentum inuidia excæcatos, credere nolle. Lib. 18. c. 9

CAPVT XII.

De passione Domini, quod Tyberius auditis miraculis Domini, de eo Romæ decreuerit; & quomodo senatum reclamantem sibi tractauerit, & quæ mala Iudæis fecerit. De passione Stephani, & malis Iudæorum.

ANno ab incarnatione sua 34. regnãte adhuc Tyberio, in Hierosolymis verò præsidẽte Pontio Pilato, Dominus ad passionem venire dignatus fuit, ac in loco Caluariæ extra portam in parasceue à Iudæis gentib⁹ traditus, sexta hora crucifigi. Tenebræ ab eadem hora vsque ad horam qua expirauit nonam, non solum in Iudæa, sed & per totum mundũ factæ sunt. Et sicut scriptum est, *Impiaque æternam timuerunt secula noctem.* Quas tenebras nõ ex ecclipsi solis, sed ex miraculo accidisse 14. luna, quæ tunc fuit, etiam ipsis infidelibus probauit. Terræmotus quoque tunc factus, quasdam ciuitates Asiæ diruit; quæ propter hoc etiam à tributo libertati datæ à Tyberio fuerunt. Dixisse tunc ferunt vnum ex philosophis, quem Dionysium Ariopagitam putãt. *Deus naturæ patitur.* Post Resurrectionem ergo, & Ascensionem Domini, Pilatus de conuersatione, miraculisque eius, passione quoque, ac resurrectione Tyberio Cæsari scripsit. Quo audito, Tyberius colendum eum inter deos esse decernens, ad senatum retulit. Senatus autem eo quod prius ad eos causa delata non fuisset, edictum Cæsaris recipere recusauit; quinimo exterminandos ab vrbe huius nominis sectatores censuit. Ob quam causam Augustus ex mansuetissimo principe factus est, sæuissima bestia; plurimosque senatorum ac nobilium perdi præcepit. Sicque factum est, vt dum regem Christum recipere nollent, regem Cæsarem vltorem sustinerent. Nunquе tamen Dei id factum creditur, ne fides Christi ab homine infideli testimonium, & à terreno Principe auctoritatem accepisse videretur. Eodem anno magnus princeps ciuitatis Dei Stephanus, ab his qui & Dominum occiderunt, lapidatur. Tyberius Iudæos persecutores Christi in prouincias grauioris cæli relegauit, in vrbeque manentes submouit, & perpetuæ seruituti addixit. Initia dolorũ hæc. Qualibus enim malis, secundum prophetiam Domini, eo quod non cognouissent tempus visitationis suæ, postmodum à Romanis attriti sint, cùm ad id temp⁹ ventum fuerit, dicemus.

Aliis an. 36

Sibylla.

Noluit Christus à Tyberio testimoniũ habere.

CAPVT XIII.

De morte Tyberij, & subrogatione C. Caligulæ, quomodo Caius Iudæos persecutus fuerit, legationemque eorum per Philonem factam spernens, templum prophanauerit. De fine Pilati, de victoria Cæsaris, & de pluribus abominationibus eius, mortemque ipsius.

ANno ab incarnatione Domini 39. Tyberi⁹ 23. imperij sui anno veneno periit. Cui C. Caligula tertius ab Augusto in regnum successit, vir omnium ante se sceleratissimus, & qui verè Romanis blasphemantibus, ac Iudæis persequẽtibus vltor adhibitus videretur. Huius diebus cũ in Alexandria plurimis malis opprimerentur Iudæi, Philo Iudæus primus inter primos philosophorum, ab eis ad depromendam querimoniam, ad Cæsarem mittitur. Hic est Philo, qui inter multa præclara opera, librum in quo plurimum Christianos commendat, composuit. Librum quoque sapientiæ, qui sic incipit, *Diligite iustitiam*, quia Græcam redolet eloquentiam, à quibusdam edidisse creditur. In cuius rei argumentum quædam ibi posita de Christo, nõ prophetarum, sed historiographorum more, non futura prophetantium, sed præterita narrantiũ, inuenies, vt est illud. *Dixerunt impij, opprimamus virum iustum iniustè.* Et infra. *Promittit se scientiam Dei habere, filium Dei se nominat.* Et item *Morte turpissima condemnemus eum.* Hunc Philonem intantum fuisse sectatum Platonem, refert Hieronym⁹, vt in prouerbio apud Græcos de ipso diceretur: *e Platon Philonizei, e Philon Platonizei* aut Plato Philonis est: aut Philo Platonis. Cũ ergo ad Cæsarẽ legatione fungeretur Iudæorum, non solum spernitur ab eo ob illius populi odium; sed & vt templum prophanetur, ipseque ibi vt Deus colatur, ab Augusto præcipitur. Pilatus quoque tantis à Cæsare malis atteritur, vt suo se gladio interfecisse dicatur. Vide iustissima, ac occultissima Dei iudicia de inimicis suis; per flagitiosissimum hominem se vleiscitur, ipseque immobilis manens, cum labore ac furore ciuium mundi de hostibus triumphat. Sunt etiã nonnulli, qui eum apud Viennam vrbem Galliæ, in exilium trusum, ac post in Rhodanũ mersum dicant. Vnde hodie naues ibi periclitari ab incolis affirmantur. Hisdem diebus Cæsar Germaniam, Galliamque percurrens, in Britãniam tendit. Vbi dum Bellinum Britannorum regis filium in deditionem accepisset, Romam reuertitur. Sed non minor eius in suos crudelitas, quàm in hostes fuit. Sorores enim suas, quas primò stupro polluit, postmodum exilio damnauit. His & aliis multis tam flagitiosè, quàm crudeliter commissis sceleribus, à protectoribus suis quarto imperij sui anno interficitur. Inuenti sunt post mortem eius duo libelli, quorum vnus pugio, alius gladius dicebatur, in quibus lectissimorum Romanorum nomina morti destinatorum, scripta fuisse dicuntur. Arca quoque variis venenis plena apud eum inuenta est, quæ in mare fusa plurimos etiam piscium interfecerunt. Haud dubiũ quin propter germinantia Christianorum tempora, tam immanem tyrannum ab hac luce Dominus subtraxerit, qui si vixisset, quantam po-

Aliis an. 42

Philo de Christianis scripsit.

Sap. 2.

Hiero. de viris illustr.

puli stragem facturus fuerat, ex morte piscium intelligi datur.

CAPVT XIV.

De Tyberio Claudio, quòd fames sub ipso in Iudæa fuerit, quod Iacobus occisus, Petrus in vinculatus eodem tempore sit. De morte Herodis iunioris: & Theoda.

ANno ab incarnatione Domini 43. occiso Caio, Tyberius Claudius 4. ab Augusto *Act. 11.* imperium suscepit. Huius diebus famem fuisse in Iudæa, quam Agabus ante prædixerat, Lucas refert: addens fratribus ibidē manentibus eleemosynas ex Antiochia, per Paulum & Bernabam missas. Iosephus quoque Helenam reginam Adiabenorum, necessitatibus pauperum hisdem diebus plurima largitam memorat. Adiungit etiam Lucas, quod in illo tempore, quod sine dubio sub Claudio fuisse Eusebius confirmat, Herodes Iacobum occiderit, Petrum in vinculis ab Angelo liberatū posuerit. Hoc scelus regis perpetratum vltio diuina animaduertit, quod Lucas hoc modo prosequitur. *Act. 12.* Cùm inquit in Cæsaream descendisset Herodes, & in die solemni præclara veste, & regia indutus, pro tribunali consedisset, ac de sublimi concionaretur ad populū, cumque populus acclamaret ei, Voces Dei, & non hominis, statim percussit eum Angelus *Mors Herodis iunioris.* Domini, eo quod non dederit gloriam Deo, & scatens vermibus expirauit. A Iosepho quoque idem, sed prolixiùs dictum inuenies. Hisdem diebus fuisse Theodam, de quo Lucas Gamalielē inducit loquentem hoc modo, *Surrexit Theodas quidam, dicens se esse magnum quemdam, qui de-* *Act. 5.* *structus est, & omnes qui sequebātur eum, dissoluti sunt,* Iosephus similiter affirmat.

CAPVT XV.

De diuisione Apostolorum in omnes gentes. De Petro & Simone mago. De Marco Euangelista, & discipulis Petri ab eo in orbem missis. De victoria Claudij, ac seditione Iudaici populi. De expulsione eorumdem de vrbe, & seditione Romani populi, de occisione Senatorum & militum. De morte Claudij.

CVm igitur ciuitas Christi, & imperiū, quod penè in Iudæa tantum ante natiuitatem eius fuit, dilatandum in omnes gentes foret: Apostoli, vtpote principes & architecti huius ciuitatis, in omnem terram verbum vitæ prædicaturi exeunt, in finesque orbis terræ disperguntur. Hinc *Diuisio Apostolorū.* Petrus aliorum Princeps totius orbis dominam sortitur Romam. Paulus, qui alios sapientia præcellebat, omnium prudentissimam, totiusq; Philosophiæ fontem adiit Græciam, Ioannes Asiam, Andreas Achaiam, Matthæus Æthiopiā, Thomas & Bartholomæus vtrasque Indias, Simon & Thadæus Ægyptum & Mesopotamiam, ac ad vltimum Persidem & Scythiam, Philippus Hierapolim: Iacobus in Iudæa permanens, Ierosolymorum rexit Ecclesiam. Nam alter Iacobus ab Herode decollatus erat: qui tamen priùs, vt dicitur, Hispanis prædicauerat, vbi & adhuc sepulchrum eius clarum habetur. Hi non armis, sed longè efficaciùs verbo Dei orbem aggressi, non alieno, sed proprio sanguine, multò quàm Romani clariùs, de vniuerso mundo triumpharunt. Petrus itaque Romam veniens, Simonem hæresiarcham, omnium in magica arte peritissimum ac spurcissimum, vrbem subuertentem inuenit. Iste dudum à Philippo in Samaria baptizatus, dum gratiam miraculorum ab Apostolis oblata pecunia peteret, & non impetraret, conuersus retro post Satanam, apostatauit: seque ex multis dæmonum præstigiis miracula faciendo, Deum asserere non erubuit. Petrus verò in vrbe Roma salutifera vitæ verba docere cœpit; & quæ ore docuit, signorum efficacia confirmauit. Exhinc, Romæ cœperunt esse Christiani. His diebus Marcus, qui primus Alexandrinam rexit Ecclesiam, ex ore Petri Euangelium in Italia Latino scripsit eloquio. Nam Matthæus suum antea in Iudæa Hebraico sermone scripserat. Reliqui duo, Lucas scilicet & Ioannes, sua postmodum Græcâ linguâ ediderunt. *Quibus linguis 4. Euāgelia scripta sint.* Petrus exhinc cathedram Romæ suscipiens, ciuitatemque Dei viuis ex lapidibus verbo & exēplo construere studens, nobilissimas orbis vrbes ciuibus Christi ac sacerdotibus illustrauit. Nempe B. Apollinarem Rauennam, Metas Clementem, ad florentissimam verò Galliæ vrbem Treuerim, tres simul proceres, Valerium, Eucharium, ac Maternū destinauit. Qui dum Alpes transissent, Maternus in via moritur; quo facto perculsi socij Romam reuertuntur. Beatus itaque Petrus Apostolus pastoralem virgam, vt traditur, per eos ad suscitandum eum misit. Qui venientes ad locum sepulchri 33. dies inue[illegible]runt eum in monumento jacentem. Ceterum viri Dei fide & operibus bonis pleni, sub obedientia magistri admota virga sociū à morte suscitaverunt. Qui, vt fertur, pòst Eucharium & Valerium per tot annos Treuerēsem & Agrippinensem rexit Ecclesiam, quot dies antea in sepulchro iacuerat. Ostenditur autem adhuc eadem virga in argumentum rei, quam diximus, Treueri, ac Agrippi[illegible], ita quod superiorem ejus partem Treverenses, inferiorem Colonienses habeant. Ea tempestate Claudius Britannos, eoquod transfugas non reddidissent, exercitu petit, ac sine sanguine vel prælio, mirum dictu, ferocissimam gentem in deditionem accepi[illegible]Orcadas etiam in vltimo positas Oceano in[illegible]s imperio adjecit; sextoque mense, ex quo p[illegible]ficisci cœperat, in vrbem rediit. Anno imperij ejus septimo tanta seditio in festiuitate Paschæ Ierosolymis orta est, vt de his qui constipatione populi in foribus templi opprimerentur, triginta millia Iudæorum inuenta sint. *Iosephus lib. 20. cap. 10.* Anno imperij nono Iudæos vrbe trudi præcepit; quod non solum Iosephus, sed & Suetonius refert. *Claudius,* inquit, *Iudæos impulsore Christo assiduè tumultuantes Roma expulit.* Sequenti anno tanta fames *Orosius.* in [illegible]rbo fuit, vt Imperator in medio foro igno[illegible]osè fragmentis panum proiectis, in palatiū fu[illegible]ns concitatæ plebis furorem euaserit. Nō multo pòst elapso tempore 35. senatores, & 300. e[illegible]es paruis de causis interfecit: ipse verò 14. imperij sui anno veneno interiit.

CAPVT XVI.

De flagitiosa vita Neronis, & persecutione in nostros. De Ægyptio falso propheta. De morte Iacobi Apostoli, scriptisque Apostolorum.

ANno ab Incarnatione Domini 57. Nero quintus ab Augusto imperium suscepit; vir omnium flagitiosissimus, vtpote qui C. Caligulam auunculum suum nequitia transcenderet. Tantæ quippe petulantiæ fuit vt assumpto varij vestitus decore, tam Græciæ, quàm Italiæ vrbes & theatra perlustraret, ipsosque histriones ineptiis suis vinceret. Luxuriæ verò effrænatæ, vt

retibus aureis piscatus fuisse:in comitatu quoque numquam minùs quàm mille carrucas habuisse dicatur. *Nero vrbis incēdiarius.* Hic etiam ex nimia lascivia vrbē incendi præcepit. Quæ dum sex dies, septemque noctes iugiter arderet, ipse in altissima Mecenatiana turre stans, pulchritudine flammę delectatus, Iliadem tragico decantabat habitu. De libidinibus eius dicere abhorreo: quippe qui nec matre, nec sorore abstinens, contra naturā quoque peccare non abhorruit. Quid eo sceleratius, qui magistro suo Senecæ à morte non pepercit? Hic enim vita & scientia clarus, Philosophię studium coluit, frequentesque ad Paulum Apostolum literas mittens, & ab eo rescripta suscipiens, Christianæ religionis amicum se ostendit. Vnde & à Hieronymo in libro illustrium virorum inter ciues nostros ponitur. Præterea pluribus occisis Senatoribus, in matrem, in fratres, sorores, ac vxores parricida & incestuosus extitit. Auaritiæ verò tam inexplebilis erat, vt post innumerabilem pecuniæ thesaurum, quem negotiatoribus rapuerat, centies centena millia sestertiorū singulis annis à senatu sibi dari instituerit. His flagitiosissimis factis impietatem in Deum adiecit. *Prima persecutio Ecclesiæ.* Primus enim persecutionem in Christianos mouit. Quod non sine consilio Dei factum credimus, vt videlicet ciuitas sua talem hostem primò haberet, quem ob flagitiorum suorum scelera ciuitas etiam mundi abhorreret: cui nihil præter honestatem inhonestum videbatur. Anno imperij ejus primo post Marcum Evangelistam Anianus sacerdotium sumpsit Alexādriæ. Per idem tempus Iudæos grauiter afflixit Ægyptius quidam falsus propheta, qui in breui magica arte prophetiæ fidem fecerat; adeo vt collectis sibi 30. millibus virorum montem Oliueti occupasset, paratus inde vrbem irruere, & tyrannidi suæ subjugare. Felix autē congressione cum ipso facta, eum in fugam vertit; aliisq; peremptis, siue captis, cœpta facilè restinxit. Vnde in Actibus Apostolorum Felix ad Paulum dicit. *Act. 21.* *Nonne tu es Ægyptius, qui ante hos dies concitaueras populum?* Post Felicem Festus Iudææ à Nerone præponitur; apud quē dum Pauli causa ventilatur, Iudæis insistentibus, Paulus Cæsarem appellans, vt Actus Apostolorum referunt, *Act. vltimo* Romam vinctus mittitur: ac eò veniens verbum vitæ incessanter prædicauit. Huc vsque Lucas librum Actuum Apostolorum perduxit. Iudæi postquam frustratas insidias, quas Paulo intenderant, viderunt: in Iacobum fratrem Domini, qui dicebatur iustus, Ierosolimorum Episcopum immanitatem nequitiæ suæ vertunt, eumque fidem Christi abnegare expetunt. Statuunt itaque eum Scribæ & Pharisæi super pinnam templi, & voce magna clamantes ad eum dicunt. Virorum iustissime, cui omnes obtemperare debemus, quoniā populus errat post Iesum, qui crucifixus est, enuntia nobis, quod sit ostium Iesu. At ille dum libera voce, intrepidaq; mente Christum confitetur sedere in cælo à dextris summæ virtutis Dei, de pinna templi præcipitatur; illæsusque manens, fullonis vecte, aut pertica percussus, martyrio consummatur. Is tantæ sanctitatis ac iustitiæ fuisse ab ipsis quoque Iudæis credebatur, vt ob eius necem Iosephus ciuitatem à Romanis postmodūm destructam esse velit. Hic ciuitatem Dei non solum factis informavit, sed & vnam de 7. Epistolis, quæ Canonicæ dicuntur, vtilem valde, & sale sapientiæ conditā scripsit Epistolam: aliorum enim Apostolorum scripta, præter Petri & Pauli, Ioannis & Iudæ Epistolas, Ioannis quoque & Matthæi Evangelia, in Canone non habētur. Iacobo successit Cleophæ filius, qui in Euangelio memoratur Simon, quē consobrinum Domini juxta carnem fuisse, Egesippus memorat.

CAPVT XVII.

De passione Petri & Pauli, & imminutione Romani Imperij, de morte Neronis.

IGitur dū Nero Christianos persequendò, ciuitatē Dei destruere molitur, beatissimos Apostolorū principes Petrū & Paulū, Petrū in cruce pedibus sursum versis, Paulū gladio plecti pręcipiens, vtrosq; beato coronauit martyrio. *Mors Apostolorum.* Quod sequenti anno vrbs misera sensit: nam intantū pestilentia eam inuasit, vt 30. millia funerū supputarentur. Sub eadem persecutione occiduntur Processus & Martinianus, aliique plurimi. Petro Romæ successit Linus, Antiochiæ Euodius. Iisdem diebus cum maxima ciuium ac sociorum clade duo oppida in Britannia capiuntur. Eodem tempore Romani milites, pluribus in Oriente amissis prouinciis, sub jugum Parthorum ignominiosè venerunt. Tres ciuitates in Asia, idest Laodicia, Hierapolis, Colosa, terræmotu conciderunt, Et nota, quod Apostolis in vrbe martyrio coronatis, secularis illius vrbis dignitas minui cœpit. Nero, vt audiuit in Hispania Galbam ab exercitu Imperatorem factum, animo concidens, cùm perturbare Rempublicā molitur, à Senatu hostis pronunciatur. Videns itaque malitiam suam ad effectum se perducere non posse, fugiens ad quartum ab vrbe lapidē, 14. imperij sui anno se interfecit: in ipsoque familia Cæsarum defecit. Non defuerunt tamen, qui dicerent, hoc quod in Apostolo legitur, *Et nunc quid detineat scitis, vt reueletur in suo tempore*: *2. Thessal. 2* Et illud, *Qui tenet nunc, teneat: donec de medio fiat*: de Nerone, sub quo Paulus scripsit, dictum fuisse: *Nero an Antichristus.* arbitranturque Neronem non mortuum, sed humanis rebus viuum subtractum, vsque ad vltimum tempus, in ea qua tunc fuit ætate appariturum, ipsumque fore Antichristum. Sed jam ad historiæ seriem reuertamur.

CAPVT XVIII.

De ciuilibus malis in vrbe, & captiuitate Iosephi, Imperioque Vespasiani.

GAlba sextus ab Augusto, morte Neronis cōperta, Romam venit. Vbi dum nobilem quemdam Pisonem sibi in filium adoptaret, ab Ottone vterque septimo imperij sui mense necatur. Itaque dum Romæ Otto vsurpat imperium, Vitellius in Germania idem arripere conatur, Vespasianus in Syria: qui contra Iudæos à Nerone missus, multis eos malis attriuerat, Iosephumque fortissimum ac prudentissimum Sacerdotē eorum in vinculis tenebat; ab exercitu, audita Neronis morte, imperator creatur. Quod nimirum malum ciuile, & nobilissimi imperij distractionem, ob piaculum in Apostolorum principes commissum, Roma meruit. Iosephus iste Matathiæ filius tantæ non solum inter Iudæos, verumetiam apud Romanos postmodum authoritatis fuit, *Iosephi dignitas & libri.* vt statua ei in vrbe donata, libri quoque eius bibliothecæ traderentur. Extant ejus opera in 20. libris antiquitatum, historia de Iudæorum cum Romanis bello libri 7. Liber quoque Machabæorum secundus ab eode m esse cō-

positus, à quibusdam dicitur. Alia verò ejus etiã opera præclara Eusebius ponit. Otto contra Vitellium bellum parat. Vbi dum primò circa Alpes, 2. juxta Placentiam, 3. juxta locum, qui Castoris dicitur, victor extitisset, 4. cùm suos apud Bebryacum vinci videret, tertio ex quo imperare cœperat mense, seipsum interfecit. Vitellius Romam veniens regnum vsurpat: multisque ibi crudeliter ac nequiter actis, vt audiuit de Vespasiano, primò quidem imperium deponere cogitat, sed pòst à sociis confortatus, Sabinum Vespasiani fratrem in Capitolium cum suis fugavit, ibique omnes flamma ac ruina in vnum tumulum dedit. Vespasianus ergo, qui post mortẽ Neronis hortatu principum, & præcipuè Iosephi, qui cùm in vinculis poneretur, constantissimè se ab eodem, sed imperatore, soluendum dixerat, imperium suscepit; relictoque ad obsidionem Ierosolymorum filio suo Tito, per Alexandriam Romam tendit. Porrò inter hæc Vitellius à suis capitur, turpiterque tam per viam sacram, quam per forum ductus, unco trahitur, & in Tyberim mersus, communi quoque caruit sepultura. Aduersus Senatum etiam interea à militibus ejus multa crudeliter peracta fuerãt. Cognita morte Vitellij Vespasianus Alexandriæ substitit.

Otto & Vitellius de imperio decertant.

CAPVT XIX.

De excidio Ierosolymorum, & captiuitate Iudaici populi, auctoritates de hoc Iosephi, quod Titus & Vespasianus ob hoc imperatores dicti, Romæ cum triumpho suscepti sint. De Iano clauso, & incremento Romani imperij. De terræmotu, & pestilentia. De morte vtrorũque, & amphiteatro.

IGitur dum Iudæi post 40. à passione Domini annos, quos in spatium pœnitentiæ acceperant, de commisso in saluatorem scelere pœnitere nollent, imo in Stephano, & in duobus Iacobis occisis, peccatum peccato apposuissent, vltio diuina, quæ à Domino eis prædicta fuerat, jam in populũ impium exardescere debuit. Præmonitis autem diuino responso ciuibus Christi, vt de vrbe sacrilega, populoque impiissimo, tãquam Lot de Sodomis, trans Iordanem in oppidum, Pella nomine, transirent; vrbs infidelis à Tito obsidione in ipsa Paschali festivitate, cunctis vndecumque populis ad festum confluentibus, cingitur, tandemque cum multo Romanorum sanguine expugnatur. Verum à templo, quod sacerdotum, ac principum multitudo tuebatur, Titus arcetur. Quod dum magno labore suorũ caperet, tamquam Ecclesia Dei germinante abolitum, cum ipsa vrbe funditus deleuit, ac juxta Prophetiã Domini, lapidem ibi non reliquit, transactis à prima conditione sui 1100. annis. Sexcenta tunc millia Iudeorum interfecta fuisse, referunt Cornelius, & Suetonius. Verum qui miserrimum omnium Iudæorum exitium ad plenum scire desiderat, ipsorum historiographum Iosephum legat: qui in ipsa Paschali festiuitate, tamquam vno carcere conclusos, tricies centena millia hominum in vrbe fuisse commemorat. Ex quibus tam fame, quam ferro, & igne, vndecies centena milla, exceptis illis qui in vrbibus, aut castellis aliis perierant, in hac tantum periisse idem scriptor narrat. Ait ergo inter cetera. [Arbitror enim, quod etiamsi aduersus impios ciues Romanorum paulisper arma cessassent, aut hiatu terræ, aut aquę diluuio aut Sodomitanis ignibus, aut fulminibus cœlitus tortis, supplicium

Christiani Ierosolymis exeunt.

Quot Iudæi perierint in excidio Ierusalem.

ciuitas dependisset: quæ multò infaustiorem illis, qui hæc perpessi sunt, & nequiorem virorũ præsentem hanc pertulisset ætatem, pro quibus & omnis gens pariter mereretur extingui. Reliqui Iudæorum, qui vsque ad 900. millia fuisse dicuntur, per totum orbem vsque in præsentem diem dispersi sunt. Titus post tam magnificum triumphum, imperator ab exercitu appellatur. Vespasianus dehinc cum Tito filio vrbem ingreditur, vbi cum maximo tripudio, inauditoque triumpho, vno curru cum filio sedens, actis ante se captiuis, & bibliotheca Iudæorũ suscipitur. Iusto id judicio Dei factum creditur, vt qui in Patrem & Filium peccauerunt Deum, ab hominibus patre & filio plecterentur. Itaque imperatores omnibus bellorum motibus sedatis, sexto Iani ab vrbe condita portas clauserunt. His diebus Romanorum respublica plurimùm est aucta. Achaia enim, Lycia, Rhodus, Byzantium, Samothracia, Cilicia, Comagena in prouincias redactæ, Romanis legibus, ac judiciis paruere. Nono imperij eorum anno ciuitates Cypri terræmotu corruerunt, vrbsque pestilentia consumitur. Eodem, vel iuxta alios 10. anno Vespasianus profluuio ventris, in villa propria juxta Sabinos moritur. Cuius filius Tit⁹, segregatis ànumero principum Ottone & Vitellio, octauus ab Augusto succedit, vir omniũ ante se principũ modestissim⁹, intantũ vt delitię hominũ vocaretur. Diem enim in qua nihil boni fecisset, perdidisse se, dicere solebat. Huius diebus bella non fuere. Roma verò in pluribus sui partibus per se conflagrauit incendio. Is amphiteatrum Romæ ædificans, quinque millibus ferarũ dedicauit. Anno Imperij secundo cum omnium planctu in eadem qua & pater villa moritur. Eodem anno Linum 12. annis in sacerdotio transactis, vrbis Romæ Episcopatum tradidisse Anacleto refert Eusebius.

Quot Iudæi excidiosu perstites.

CAPVT XX.

De persecutione Domitiani in suos, & nostros. De Clemente successore Petri, quod tunc Domitianus Ioannem Apostolum in exilium miserit.

ANno ab incarnat. Domini 83. Domitian⁹ Tito fratri nonus ab Augusto successit: qui non solùm crudeliter in suos, quosdam interficiendo, quosdã in exilium mittendo, sæuire cœpit: sed etiam plurimum ei reipublicæ damnum, exercitum incautè Germanis & Dacis exponendo, intulit. Hic etiam in tantam prorupit vesaniam, vt se Deum ac Dominũ appellari, ac coli fecerit. Secundus quoq; post Neronem persecutionem in Christianos movit. Anno imperij eius 4. Annianus, qui 22. annis Alexandriæ Ecclesiã Dei rexerat, moritur: cui successit Abilius. Anacletus quoque, qui juxta Eusebium in vrbe Roma 12. annis sacerdotio functus erat, vita decedit, sedemq; Clementi reliquit. Alij verò hunc Cletum dicunt, & Anacletum post Clementem ponunt. Hic est Clemens, cuius, tamquam coadjutoris sui Paulus meminit, vbi ait. *Cum Clemente, & ceteris adiutoribus meis*. Hic est magnus ciuitatis Dei princeps, sapientia præditus, intantum, vt à Iudæis & Gentibus diligeretur, tractabilis: nõ solùm verbis & factis Ecclesiam Dei informauit, verum etiam monimenta librorum ciuitati Dei profutura reliquit. Extat eius, inter cetera opera, quam ex persona Romanæ Ecclesiæ dictauit, ad Corinthios epistola: quæ intantum ei, quam ad Hebræos Paulus conscripsit, consimilis esse cer-

Secunda persecutio Ecclesiæ.

Philip. 4.

nitur, vt propter hoc illa, quā nominaui, epistola nō Pauli, sed sua à pluribus putetur. Huic Clementi Petrus sibi à Domino traditam ligandi ac soluendi potestatem tradidit, eumq; sacerdotio sibi subrogauit. Quare vero inter eum & Petrū duo medij inveniantur, ab aliis satis dictū manifestum esse putamus. Domitianus dum ciuitatem Dei persequi intentat, Ioannem Apostolum, ceteris martyrio coronatis, solum ex Apostolis superstitē, in Pathmo insulā relegari præcepit; vbi Apocalypsin diuina reuelatione composuit. Ex Dauid quoq; genitos exquiri præcepit. Quos dū ascitos pauperes cognouisset, requisitosq; de regno Christi, dum illud cæleste, non terrenū audisset, liberos abire permisit. Sed & persecutionem, quā adversùs Ecclesias agitari jusserat, datis rursum cōpescit edictis. Ipse verò 15. imperij sui anno in palatio necatus, dedecorosè sepelitur. Cui in regnum successit Nerva, anno ab incarnatione Domini 99. Hic revocari exules præcepit: vnde & Ioannes à Pathmos ad Ephesum redire permissus est.

Apocalypsis in Pathmos scripta.

CAPVT XXI.

De Trajano, victoriisque eius, ac persecutione in nostros. De domo aurea Neronis, & seditione Romanorum: de Sacerdotibus Christi, qui eo tempore erant. De obitu Ioannis Apostoli, & hæresibus, quæ tunc pullulabant.

ANno ab incar. Dom. 110. imperij sui 1. Nerva moritur: regnavitque pro eo Trajanus, vndecimus ab Augusto: quem ipse viuens in filium & heredem regni adoptaverat. Hic apud vrbem Galliæ Agrippinā regni gubernacula suscepit: transitoq; Rheno Germaniam in pristinum statum reduxit: ac multas trans Danubium gentes subegit. In Oriente quoq; regiones trans Euphraten, ac Babylonē subjugauit. Hinc est illud exemplum, Traiano bellante victi sunt Parthi. Is tertius à Nerone Christianos persecutus, relatu ac monitu Plinij iunioris mitior est factus. Huius diebus domus aurea Neronis, fulmine concrematur: Iudæi etiā tunc multis seditionibus turbauerunt Orientem. Eo tempore apud Antiochiam post Evodium, tertius post Petrum, regebat Ecclesiam Ignatius, Romæ Euaristus, qui Clementi 9. annis regenti Ecclesiam, successerat. Ierosolymis post Symeonem Iustus, Smyrnæorum cathedram Policarpus, Hierapolim Papias ambo Ioannis discipuli gubernabant. Quorum Papias quinque libros, qui appellantur verborū Dominicorum, scripsisse dicitur. Ioannes post multa virtutum suarum insignia, apud Ephesum sol⁹ ex Apostolis sine effusione sanguinis, in pace migrauit ad Deū. Ea tempestate Menander post Simonē surrexit hæreticus. Cherinti hæresis, qui terrenū futurum esse Christi regnū, & eorū quæ sub ventre sunt incitamēta, cibis, potibus, nuptiis, prędicabat explenda, pullulabat. Fuerūt etiam Ebiones, id est pauperes, pro paupertate intelligentiæ vocati, Christum solùm hominem putantes. Sed & Nicolaitarum hæresis tunc efferbuit: qui sine vlla reuerentia & pudore, promiscuos & illicitos concubitus licere affirmabāt. Hi Nicolaum, vnum de 7. illis, qui cum Stephano Diaconi sunt constituti, auctorē se huius rei habere iactant: eo quòd vxorem suam, quam valde pulchram habuit, in medium produxerit. Excusat verò hunc Clemens Alexandrinus, dicens inter cetera. [Mihi compertum est, Nicolaum nullam prors⁹ agnouisse mulierem, præter eam, quā in matrimoniū acceperat; eiusq; liberi casta virginitate & sanctitate incorrupti corporis, vsque ad vltimam senectutē durarunt]. Quæ cùm ita se habeant, constat illud, quòd in medium Apostolorum pro zelotypiæ suspicione produxerit vxorem, ex contemptu vitij vel libidinis gestū: quòd per hoc continentem se ostenderet eius rei, quam eximiè putabatur expetere. Increpabatur enim ab Apostolis, quòd nimis tenerè illam diligeret. Sic Clemens 12. Traiani anno post Cerdonem primus, quartus ab apostolis Alexandrinam, Romanam vero post Evaristū Alexander gubernabat Ecclesiam. Post Ignatium Heros Antiochenę præsidebat Ecclesiæ.

Tertia persecutio.

Libri Papiæ

Nicolaitarum hæresis.

Clem Alexand Strō. 3

CAPVT XXII.

De mansuetudine, & operibus Adriani Ælij, sacerdotibusque, qui tunc clari habebantur.

ANno ab incarnatione Domini 118. Traianus 19. imperij sui anno, profluvio ventris apud Seleuciam Isauriæ, vt dicitur, vrbem moritur, eique consobrinę suæ filius 12. ab Augusto in regnum successit Adrianus Ælius. Hic à Quadrato Apostolorum discipulo, & Aristide Atheniensi, viro & fide, & sapientia pleno commonitus, præcepit ne sine obiectu criminis Christiani punirētur. Is etiam rempublicā justissimè gubernans, pater patriæ appellatus est, & vxor ei⁹ Augusta. Idem Sauromatas bello pressit, Iudæos tumultuantes, ac in Palestinam redire conantes, coërcuit: præcipiens, vt vltra licentiam introeundi Ierusalem non haberent, Christianos verò ibi habitare permisit. Anno imperij eius 4. Alexander Romanæ vrbis Pontifex decedit, eique Sixtus successit. Alexandriæ quoque Primo mortuo subrogatur Iustus. Sanè Ierosolymorum ciuitas, expulsis ab Ælio Adriano Iudæis, plurimum ab imperatore reparata, ex nomine eius Ælia dicta, à gentibus inhabitabatur. Post 15. ergo sacerdotes, quos ciuitas Dei ex circumcisionis pariete à Iacobo Apostolo, vsque ad id tempus habuit, jam ex alio pariete credentium Pontifices habere cœpit, quorum primus Marcus fuit: Sixto jam mortuo, ac Thelesphoro Romanam Ecclesiam gubernante, post Iustum quoque Eumene Alexandrinam Ecclesiam regente.

Quadratus & Aristides florent.

CAPVT XXIII.

De hæresibus, & ciuibus Christi illis resistentibus, & exemplar Epistola Adriani pro Christianis.

IGitur dum ciuitas Dei, quæ est Ecclesia, lōgè lateque per orbem terræ diffunderetur, antiquus hostis subtiliùs eam persequi molitur, & qui prius eā exteriùs persecutionibus oppugnauerat, nunc intestino bello, hoc est hæreticorum veneno, callidè inficere attentat. Post Menandrum ergo duo flagitiosissimi, Saturninus Antiochenus, & Basilides Alexandrinus, surrexerunt hæretici. Quorum Basilides sectatores suos ad morem Pythagoricum, quinquennio silere, fideque Christi persecutionis tempore negandam asseruit. Carpocraten quoque hæreticum tunc fuisse Hyrenęus scribit. Porro ciuitas Christi supra firmam Petram fundata, nec foris tempestatibus, nec intus seditionibus quassari valens, nō solum sacerdotes, qui eam verbo, & exemplo informarent, præclaros habuit, sed & summa sapientia præditis viris illustribus, qui eam non solum dictis, sed scriptis à prauorum impugna-

Menander & alij hæretici.

tionibus defenderent, non caruit. Inter quos Egesippus clarissimus habebatur, qui Apostolicæ prædicationis traditionē simplici sermone quinque libris conscripsit. Sed & historiam Iudaici belli à Machabæis, vsque ad excidium Ierosolymorum, luculenter, ac prudenter contexuit. Iustinus etiam tam nostra, quàm Philosophorū scientia plenus, ad Antoninum apologeticū pro nostra religione scribēs, horum meminit. Scribit etiam de Adriano Cæsare, quod pro Christianis huiusmodi literas miserit. Accepi literas ad me scriptas à decessore tuo Sereno Granio, clarissimo viro, & non placet mihi relationem silentio præterire, ne etiam noxij perturbentur, & calūniatoribus latrocinandi tribuatur occasio. Itaque si euidenter prouinciales huic petitioni suæ adesse valent, aduersum Christianos, vt pro tribunali eos in aliquo arguant, hoc eis exequi nō prohibeo: precibus autem in hoc solis, & acclamationibus vti eis non permitto. Etenim multo æquius est, si quis volet accusare, te cognoscere de obiectis. Si quis ergo accusat, & probat aduersus leges quicquam agere memoratos homines, pro merito peccatorum etiam supplicia statues. Illud mehercule magnopere curabis, vt si quis calumniæ gratia quemquam horum postulauerit reum, in hunc pro sui nequitia suppliciis sæuioribus vindices.

Iustini Apologia.

Caput XXIV.

De principatu Antonini, cognomento Pij, heresibusque sub eo ortis. De Sacerdotibus & Doctoribus Christi contra heresis. Epistola etiam Imperatoris pro nostris.

Anno ab Incarnatione Domini 139. Adrianus 21. principatus sui anno diē obiit. Cui Antoninus cognomento Pius, 13. ab Augusto in regno, successit: qui adeo tranquillè Rempublicam gubernavit, vt patet patriæ ex hoc appellatus sit. Huius diebus Hermes librum Pastoris conscripsit. Anno Imperij ejus primo Thelesphorus vndecim annis sacerdotio functus vita decedit: cui Higinus substituitur. Hujus diebus Valentinus & Cerdon, quem postea Marcion secutus est, heresiarchæ fuere. Cerdonis dogma fuit, quod is qui in lege & in prophetis prædicatus est Deus, non esset ipse Pater Domini nostri Iesu Christi: quia ille quidem notus esset, hic autem ignotus: ille iustus, hic autem bonus. Eo tempore Iustinus Philosophus, cuius mentionē fecimus, de Neapoli Palestinę nobili prosapia oriundus, inter cætera præclara opera, apologeticum Imperatori de fide nostra scripsit, eumque benignum Christianis fecit. Vnde pro his qui in Asia patiebantur iniuriam tale scriptum promulgauit. [Imperator Cæsar Marcus Aurelius Antoninus Augustus Armenius, Pontifex maximus, tribunitiæ potestatis, quindecies, Consul tertiò, vniuersis simul plebibus Asiæ salutem. Ego quidem non ambigo, etiam ipsis diis curæ esse, ne quis noxius lateat; multò enim magis ipsis conuenit punire eos, qui sibi immolare nolunt, quàm nobis.] Et post pauca. [Vos autem ceteros quidem Deos negligitis; cultum verò immortalis Dei, quem Christiani colunt, expellitis. Sed paternam ego secutus sententiam, pari moderatione statuo, quod siquis perfistit huiuscemodi hominibus absq; vllo crimine mouere negotia, ille quidem qui delatus pro hoc nomine fuerit, absoluatur, etiā si * perhibetur id

Libri Hermetis Pastor dictus

Cerdonis dogma.

** Portò probetur*

esse, quod objicitur Christianus. Is autem qui crimen obtendit, reus pœnæ ipsius, quam obiecit, existat. Higino successit Pius. Post Neumenē Alexandriæ Marcus sedit. Pius Aniceto sedem reliquit. Marcus Celadionem sibi substituit. Aniceti diebus refert se Egesippus, quem suprà nominaui, Romam venisse, & vsque ad Eleutherij tempora ibi fuisse.

Caput XXV.

De Imperio Antonini Veri cum Aurelio Commodo, bellisque eorum. De ciuibus nostris, grauiq; persecutione, & quomodo per Christianos Imperator Germanos deuicerit.

Antoninus ad duodecimū ab vrbe lapidem 22. imperij sui anno diem vltimum clausit. Post quem 14. ab Augusto M. Antoninus Verus cum Aurelio Cōmodo fratre regni gubernacula suscepit, anno Domini 162. Hi Vologesum Parthorum Regem, Armeniam, Capadociam, Cyriamque vastantem graui bello presserunt. Horum diebus cùm multi ciues Christi vbique terrarum pro fide fortiter dimicarent, Polycarpus Smyrneorum Episcopus, & Apostolorum discipulus gloriosissimo pro Domino martyrio coronatur. Fertur de ipso, quod ad exemplum magistri sui Ioannis, qui apud Ephesum cùm balneas lauandi gratia intrasset, & vidisset ibi Cherinthum, exiliit, Fugiamus, inquiens, ne balnea ipsa corruant, in quibus Cherintus lauat veritatis inimicus. Sic inquam Polycarpus Marcioni occurrens, interrogatusque ab ipso, si eū agnosceret, respondit. Agnosco primogenitum Satanæ. Cum Polycapo pluribus martyrio coronatis, Metrodorus quidam de Marcionis hæresi Presbyter ignibus est traditus. His diebus Aniceto Romæ successit Sother, Alexandriæ verò Celadion Agrippinus substitutus erat. Anthiochiæ post Hieronem Cornelio substituto, eodémque defuncto, sextus ab apostolis Theophilus sedebat. Hic ciuitatem Dei non solum factis, sed & scriptis informans, vtilia librorum monimenta reliquit. Per idem tempus præclari ciuitatis Dei principes fuere Dionysius Corinthiorum, Melito Sardensium, Apollinaris Hieropolitanorum Episcopi. Ex quibus Dionysius multis Ecclesiæ scripturis vtilibus relictis, de Dionysio quoque Areopagita refert, quod Athenienūium Episcopus à Paulo fuerit ordinatus. Reliqui verò duo inter alia scripturarum suarum insignia Apologeticum de fide nostra Imperatori scripserunt librum. Antonini, qui quartus à Nerone persecutionem in Christianos movit 17. anno Sothere mortuo, Eleutherius successit. Ea tempestate grauissima apud Gallias persecutio Christi ciuitatem vrgebat. Feruebat hoc malum potissimùm apud nobilissimas Galliarū vrbes, Lugdunum & Viennam. Verùm multis hac tempestate martyrio coronatis, Photinus quoq; Lugdunensium Episcopus, senio ac moribus grauis, gloriosa pro Domino passione consummatur. Cui successit Irenæus Polycarpi discipulus, quorum supra mentionē fecimus vtilis admodum ciuitati Dei, non solum prædicatione, sed etiam scripturarum executione. Extant de his temporibus epistolæ à Gallia martyribus Christianis in Asiam missæ; quas in historia Eusebij, quā Ecclesiasticam vocāt, inuenire poteris. Eo tempore apud castrum Diuionense Benignus Polycarpi discipulus in Gallias missus, martyrio coronatur. Grauissimæ pestilentiæ in pluribus Ro-

Persecutio quarta

manorum tunc fuere prouinciis. Iisdem etiam diebus dum imperator contra Germanorum fortissimam gentem manum conserere parat, exercitu plurimùm siti fatigato, ac tam ex hostiū multitudine quā fortitudine pauore perculso, Christianorum, qui in procinctu erant, precibus, & Romanis ad subsidium subitò largus imber profunditur, & barbari qui jam exitialiter imminebant, crebris fulminibus deterrentur. Sicque Sāctorū precibus hostib⁹ fugatis Romani non suis, sed Dei virtutibus victoria potiuntur. Feruntur Imperatoris literæ ad plerosque missæ, testātes victoriam sibi Ghristianorum precibus collatam fuisse.

Christiani impetrant victoriam.

Caput XXVI.

De principatu Commodi, obscœnitateque ejus, & hæresibus. De incendio, fulmine, & igne Romæ facto.

ANno ab incarn. Dom. 181. Antoninus 19. imperij sui anno in Pannonia moritur: eiq; filius suus M. Aurelius Commodus 15. ab Augusto successit. Hic luxuriæ & obscœnitati deditus, plurimos ex senatoribus interfecit. Commodus iste per omnia reip. incommodus fuit, nisi quod contra Germanos bellum feliciter gessit. Per idē tempus innumeræ hęreses pullulabāt: inter quas Encratitarum, Tatianum quemdam auctorē habens, magis pestifera fuit. Hi ab animalibus abstinendum prædicabant: ingrati existentes Deo, qui hæc humanis vsibus procreauit, Sed & nuptias refutantes, accusabant illū, qui ab initio masculum & feminam ad restaurationē humani generis fecit. Sanè Clemens, cuius suprà mentionē feci, scribens adversum eos, inter cetera dicit. [An & Apostolos improbant ? Petrus enim & Philippus & vxores habuerunt, & filias virgines etiam nuptui dederunt. Sed & Paulum Apostolum nō tædet in quadam epistola sua mentionem vel salutationem facere cōpatis suæ: quam se ideo negat circumducere, vt ad prædicationem euangelij expeditior fiat. Ea tempestate Capitolium Romæ fulmine percutitur: ac bibliotheca magna maiorum cura cōposita concrematur. Aliud quoque incendium Romæ exortum, ædem Vestæ, ac palatium, plurimasque vrbis partes consumpsit. His diebus Eleutherius diem obiit, Victoriq; sedem reliquit.

Clem. Alexand. Strom. 3. inmed.

Caput XXVII.

De morte Commodi, & substitutione Ælij, qui & Pertinax: rursumq; de morte illius.

COmmodus post multa vitæ suæ flagitia, in domo Vestiliani 13. imperij sui anno strangulatus esse dicitur: regnauitque post eum Ælius senex 16. ab Augusto, ex hoc quòd ad regnum electus pertinaciter restitit, Pertinax dictus: quem quinto quàm regnare cœperat mēse, Iulianus jurisperitus in palatio occidit. Qui dum regnū invadere molitur, iuxta pontem Milvium septimo ex quo imperiū vsurpauerat mense, à Severo vita priuatur.

Caput XXVIII.

De principatu Seueri, & persecutione eius in nostros, belloque contra gentes: de Patribus & Sacerdotibus qui illo tempore pro domo Dei stabant: & de controuersia, quæ inter Romanum Pontificem, & Orientales Episcopos de die Paschæ fuit: de Iuda & Origene: de victoria Seueri.

ANno Domini 195. Seuerus natione Afer, qui ex eo quod imperatorē vltus est, Pertinax est dictus, 17. ab Augusto rerū summam obtinuit. Hic natura ferox, quintam post Neronem persecutionem in Christianos mouit: Iudæos quoq; & Samaritas, Parthos, Arabas, Adiabenos bello pressit: Pesceninumq; ex Ægypto & Syria tyrannidem affectantem interfecit. His diebus cùm persecutio vbique terrarum ferveret in Christi ciues, apud Alexandriam post multos alios pater Origenis Leonides martyrij palmam accepit, Origene adhuc puero, martyrium tamē plurimùm affectante. Hoc in tempore fuerunt non solùm Martyres, qui ciues Christi exemplo suo ad patientiam animarent, sed & Doctores, & scriptores disertissimi viri: qui eos, docendo ac scribendo ad sapientiam informarent. Ex quib⁹ post Iulianum apud Alexandriā Demetrius substitutus, apud Antiochiam octauus ab Apostolis Serapion Episcopus ordinatus, apud Cæsaream Palestinæ Theophilus, in Ierosolymis Narcissus, Ecclesias procurabant. Multi quoq, in aliis locis egregij sacerdotes fuere, Victore adhuc Romanæ Ecclesiæ cathedram gubernante. Quibus pręsidentibus in Ecclesia, in prouinciis Asiæ quęstio oritur de die Paschæ, confirmantibus quibusdā, quacumq; die septimanæ 14. luna venisset, solvi debere ieiunium: cùm talis consuetudo nō vspiam in Ecclesia obseruaretur. Ob quam causam conuentus Episcoporū & Concilia, tam per singulas prouincias, quàm in vrbe Romana, çui Victor præfuit, conuocantur: communiq; decreto confirmatur, ne liceat aliquādo nisi in die dominica Paschæ celebrare mysterium. Sed Episcopi regionis Asiæ consuetudinem à veteribus traditā confirmabant: in quibus Policrates, quia maiorem videbatur habere auctoritatem, Victori Romanæ vrbis Episcopo scribens, inter cætera ait. [Nos igitur intemeratum Paschæ colimus diem, neque addentes, neque auferentes aliquid. Etenim magna quædam luminaria apud Asiam dormierunt, summi & electi viri, in quibus est Philippus euangelista, & duæ filiæ eius, necnon & Ioannes, qui supra pectus Domini recubuit, Policarpus quoque, aliiq; sancti, qui expectant adventum Domini de cælis, vt resurgāt à mortuis. Isti ergo omnes diem paschæ in 14. die mensis obseruarunt, secundùm Euangeliū. Sed & ego omnium vestrum minimus Policrates, secundùm traditionē eorum patrum, qui 7. fuerunt ante me, per ordinem Episcopi, obseruo hūc diem, vt conveniat cum illo, quo fermentum Iudæorum populus aufert. Vnde, fratres carissimi, 65. annos ætatis gerens in nomine Domini, multorū quoque Episcoporum per orbem terræ notitiam habens, & sanctis scripturis intendens, non perturbabor ex his quæ ad terrorem proferuntur: quia & maiores mei dixerunt, *Oportet magis obtemperare Deo, quàm hominibus*: certi, quòd non inaniter canos attulimus: sed in disciplina Christi semper conuersati sumus. Sed ad hoc Victor constantius agens, totius Asiæ Ecclesias cum vicinis prouinciis, à communione abscindere nititur. Sed non omnibus hoc placebat Episcopis, quin potius econtrario scribentes ei jubebant, vt magis quæ pacis sunt ageret, & concordiæ studeret. Extant etiam literę, quibus asperiùs obiurgant Victorem, velut inutiliter Ecclesiæ commodis consulentem. Eodem tempore Iudas de septimanis Danielis prudenter disseruit: Origenes quoque apud Clementem doctissimū Alexandriæ Presbyterum, qui & ipse vtiles cōposuit libros, tunc erudiebatur. Itaque postquā

Persecutio quinta.

Policratis epist. ad Victor. Papā.

Actor. 5.

Origenes

Origenes ad juuenilem peruenit ætatem, non solùm Alexandriæ docendi officiũ à Demetrio Episcopo assumpsit, sed & vbique verbum Dei prædicare cœpit. Dumque indifferenter tam mulieribus quàm viris prædicat, lubricæ ætatis incentiua metuens, zelum Dei, sed non secundùm scientiam habens, manũ sibi injiciens semet castrat: illud euangelicum, *Sunt eunuchi, qui seipsos castrauerunt propter regnum Dei*, etiam ad litteram complendũ credens. Hic est Origenes, qui à Seueri diebus vsq; ad Galli secundi tẽpora durans, multa de diuinis scripturis vtilia composuit: sed nimium humanis viribus confidendo, ac mundanis rationibus incautè innitendo, labori & religioni suæ omnimodè hæsitationem induxit, bene dicta erroribus, vt quidã asserunt, permiscẽs. Vnde de ipso habes, quod vbi bene, nemo meliùs; vbi malè, nemo deteriùs. Seuerus Iuliano, Pescennioq; interfectis, adversùs Albinum Iuliani socium in Gallia bellum machinantem exercitum parat: quod cũ multo vtriusque partis sanguine, occiso demum apud Lugdunum Albino, terminatur. Post hoc Britannis bellum indicit. Quos cum magna difficultate cùm subjugasset, partem insulæ vallo cinxit.

Matth. 19.

qui & Niger.

CAPVT XXIX.

De morte Seueri, substitutioneque Caracallæ: & de morte illius.

Seuerus Antoninus apud Eboracum oppidum 15. imperij sui anno diem vltimum clausit. Cui Aurelius Antoninus Bassianus, qui & Caracalla, 18. ab Augusto successit. Anno ab incarn. Domini 213. Victore mortuo, Zepherinus successit. Caracalla verò patre asperior, libidineq; intemperãtissimus fuit: vtpote qui nouercam suam in vxorem duxit. Is dum contra Parthos bellum molitur, inter Edessam & Carras ab hostibus interficitur. Quo mortuo Macer Opilius, seu Macrin᷒, præfectus prætorij 19. ab Augusto regnũ inuasit: primoq; imperij sui anno militari tumultu vita priuatur.

Macrinus Ophilus.

CAPVT XXX.

De Imperio Marci Aurelij, vitaque ejus, & de Romanis pontificibus, morteque Aurelij.

Anno ab Incarnatione Dñi 221. Marc᷒ Aurelius sacerdos Heliogabali templi 20. ab Augusto imperiũ sortitur. Hic flagitiosam vitã duxisse fertur. Huius dieb᷒ Zepherino mortuo, Calixtus Romanam Ecclesiam gubernandam suscepit. Aurelius 4. imperij sui anno à tumultu militari cum matre necatur.

CAPVT XXXI.

De principatu Aurelij Alexandri, & victoria ejus. De martyribus qui sub eo passi sunt, & Romanis Pontificibus, morteque Aurelij.

Anno ab Incarnatione Domini 225. Aurelius Alexander 21. ab Augusto, voluntate omnium imperator creatur. Hic ex Christiana muliere Mammea natus, justè rempublicã gubernauit. Xerxem quoque regem Persarum maximo bello deuicit. Vlpiani etiam consilio reipublicæ moderatissimum se exhibuit. Passi tamen sunt sub eo Gordianus & Epimachus, Palmatius quoque consul cum vxore, & filiis: aliique promiscui sexus 42. decollati. Simplicius etiam Senator, quem Calixtus papa baptizauerat, cum multis aliis passus est. Huius diebus Calixto Romæ successit Vrbanus. Vrbano modicùm durante, Pontianus Ecclesiam Romanam gubernandam suscepit. Alexander 13. imperij sui anno, tumultu militari apud Moguntiam occiditur.

CAPVT XXXII.

De Imperio Maximi, persecutioneq; ejus in nostros, morteque etiam ipsius.

Anno ab Incarnatione Domini 238. Iulius Maximus, seu Maximinus, natione Trax, 22. ab Augusto, sine senatus voluntate, ab exercitu, eò quod bellum in Germania prospere gesserat, rex creatur. Hic propter odium prædecessoris sui Alexandri, ex Christiana matre nati, sextus à Nerone ciuitatem Dei persequitur. His diebus feruente tribulatione persecutionis, Origenes necessarium, & egregium de martyrio librũ conscripsit. Maximus verò tertio imperij sui anno à Pupieno Aquileiæ interfecitur. Pupienus, autem & frater eius Albinus, dum regnum vsurpare contendunt, in palatio vita priuantur.

Persecutio sexta.

CAPVT XXXIII.

De principatu Gordiani, Romanisque Pontificibus, & scriptoribus Ecclesiasticis, fine quoque Gordiani.

Anno ab Incarnatione Dñi 241. Gordianus post Maximũ 23. ab Augusto imperator creatur. Pontiano quoq; defuncto Anther᷒ successit. Quo mortuo, Fabianus, vt traditur, per columbam cœlitus elapsam, & super caput eius manentem, Episcopatu dignus judicatur. Quod tamen alij super Zepherinum gestũ tradunt. Tunc etiam apud Antiochiam Episcopo Zebenno defuncto, Babylas Ecclesiæ suscepit principatum. Apud Alexandriam verò Demetrio successit Heraclas. Eo tempore extiterunt multi, qui ciuitatem Dei scripturarum suarũ documẽtis illustrarent: è quibus Africanus vir inter scriptores Ecclesiasticos nobilis, multa monimenta librorum reliquit. Gordianus admodum puer Parthis bellum indicit. Quos dum diuersis præliis sæpe prospere gestis oppressisset, ipse suorum fraude 6. imperij sui anno, super Euphraten interficitur.

Africanus scriptor nobilis.

CAPVT XXXIV.

De Imperio Philippi Christiani, & humilitate ipsius.

Anno ab Incarnatione Domini 247. Iulius Philippus 24. ab Augusto, cum filio suo Philippo regnum sortitur. Hic primus imperator Christianus fuit. Anno imperij eius 3. millesimus ab vrbe condita impletus annus, cum omnium gaudio magnificis ludis ab imperatore celebratur. De hoc fertur, quod dum in vigilia Paschæ Ecclesiasticis vellet interesse sacramentis, ab Episcopo loci non priùs est admissus, quã inter pœnitentes, culpas, quæ de eo ferebantur, ablueret. Quod ipsum cum magna humilitate suscepisse dicunt.

CAPVT XXXV.

De morte Philippi, & successione Decij persecutioneque eius in nostros.

Anno imperij eius 6. tumultu militari, ac Decij fraude, cum filio suo necatur, regnauitque pro eo Decius 25. ab Augusto, anno ab incarnatione Domini 254. Hic ob odium Philippi, immanissimam in ciuitatem Dei 7. à Nerone persecutionem mouit. Qua Fabiano Romano pontifice martyrio coronato, Cornelius cathedram suscepit. Ierosolymis quoque magnus ciuitatis Dei princeps Alexander martyrio coro-

Persecutio septima.

natur. Heracleæ quoque apud Alexandriã paulosupra successerat Dionysius in episcopatu.

Caput XXXVI.

De occisione Decij, & imperio Galli, & Volusiani, ac morte Origenis.

DEcius imperij sui anno 3. cum filio suo inter Barbaros interficitur. Cui Gallus cum filio Volusiano 26. ab Augusto in regnum succedit. Huius diebus 70. ætatis suæ anno Origenes moritur.

Caput XXXVII.

De quæstione inter Cornelium, & Cyprianum: de Romanis Pontificibus, aliisque sacerdotibus: de passione Laurentij, & pestilentia in vrbe Romana.

TVnc etiam inter Cyprianum Carthaginensem Episcopum, & Cornelium Romanum pontificem, ambos eximiæ sanctitatis ac sapientiæ viros, scrupulosa oritur quæstio: Cypriano cum Africanis Episcopis asserēte, hæreticos, qui ad Ecclesiæ vnionē redeunt, rebaptizandos fore: Cornelio verò cum sacerdotibus per Italiam cōstitutis confirmante, sola eos manus impositione purgandos, sacramentumque baptismi nulla ratione iterandum. Scripsit autem Cyprianus eximiæ sapientiæ, ac affluentissimæ eloquentiæ de fide nostra libros. Romæ Cornelio martyrio coronato, sedem suscepit Lucius. Quo 8. tantum mensibus sedente, successit Stephanus. Huius diebus nobilissimus inter Episcopos, Alexandrinorum Ecclesiam regebat Dionysius: qui inter cætera eximiæ virtutis suæ documēta, de abiecta Nouati præsũptione, paceque Ecclesiæ Dei reddita, Stephano Romano Pontifici scripsit, dicēs inter cætera. [Scito autem, frater, omnes Ecclesias in Oriente, quæ prius conturbabantur, nunc redisse in concordiam: & omnes sibi vnanimiter cohærere gaudentes, & exultantes de pace, quę vltra spem Ecclesiæ reddita est.] Huius diebus, vel priori Decij tempore, dum vbique terrarũ ciues Christi ad exquisita tormentorum genera exquiruntur, beatus Laurentius, juxta quosdam, Romæ in craticula martyrio coronatur. Sed sub Galieno & Valeriano proximis post hunc regibus, Sixtus, cuius diaconus Laurētius fuit, martyrio consummatus inuenitur. Potest autē fieri, quod omnes hi reges Decij sint vocati, vel ordo Pontificum vitio scriptorum transmutatus. Hac tempestate in vniuersis Romanorum prouinciis pestilentia extenditur

Baptismus hæreticorũ validus.

S. Laurentius sub Valeriano pass[us].

Caput XXXVIII.

De morte Galli, & Volusiani, & sacerdotio Sixti.

GAllus & Volusianus dum contra Æmilianũ ciuile bellum parant, secundo imperij sui anno interficiuntur. Æmilianus verò tertio ex quo inuaserat imperium mense, vita priuatur. Stephano etiam mortuo Sixtus Romæ sacerdotium sumpsit.

Caput XXXIX.

De principatu Valeriani & Galieni, persecutioneque in nostros, & passione Sixti: de captiuitate Valeriani, & inundatione diuersarum gentium contra Romanum Imperium, & intestinis malis: de morte Galieni, & sacerdotib us Christi, Maneque heretico vnde Manichæi.

ANno ab incarnatione Domini 259. post Augustũ loco 27. Valerianus in Rhætia, Galienus à senatu Romæ Cæsares creantur. Hi octauam à Nerone persecutionem in ciuitatem Dei mouerũt. His diebus glorioso martyrio duo præclara ciuitatis Dei lumina, Sixtus Romæ, Carthagine Cyprianus consumuntur. Sixto successit Dionysius. Valerianus autem à Persarum rege Sapore captus, & luminibus orbatus, ignominiosè in Persarum seruitute consenuit. Hoc enim apud eum sortitus est officium, vt ipso equũ ascendente, incuruatus regem non manu, sed dorso leuaret. Galienus tam misero socij permotus exemplo, Christianis mitior est factus, & datis decretis, instituit, vt quo quisque putet more, exoret quod diuinum est. Huius diebus Alpibus transcensis, Rhætia, Italiaque vastatis, Rauennã vsque perueniunt Alemani, per Gallias euntes, Italiam populantur, Gothi Græciam, Macedoniam, Pontum, Asiam peruagantur. Quarti, & Sarmatæ Pannonias armati ingrediuntur. Vlteriorum Germanorum inundatione Hispania deletur. Parthi Mesopotamia, Syriaque potiũtur. Super hæc mala dum graui pestilentia, & plaga terribili totus orbis premeretur, Romanorum respublica non solum foris ab hostibus atteritur, sed & intus ciuili malo laceratur. Nempe Genuus dum imperium inuadere molitur, apud Smyrnam occiditur. Posthumius etiam, qui in Galliis cum multo tamen reipublicę commodo imperium vsurpauerat, decimo anno à militari tumultu vita priuatur. Æmilianus pro simili causa Moguntiæ necatur. Marius qui in Galliis post Posthumium regnum inuaserat, interficitur. Cui cùm rursum Victorinus succedere parat, vita eximitur. Cùm hæc aguntur in Galliis, in Oriente Odenatus agresti collecta manu, Persas repressit, Mesopotamiamque recepit, & vsque ad Ctesiphōtem cum rusticis Syriæ victor venit. Galienus deserta republica, ac Mediolani manens, voluptatique deditus, interfectus est. Dionysio successit Felix Antiochiæ, post Dionysium Thime[us], post Thimeum Cyrillus. Cyrillo successit Dorotheus, huic Anatholius. Ea tempestate Manes quidam genere Perses, moribus & vita barbarus, execrabilem hæresim docuit. Nunc enim Christum sese credi volebat, nunc ipsum se esse paracletum prædicabat, & elatus in insaniam, ad similitudinem Christi 12. discipulos eligens, ad prædicandum mittebat impia dogmata, à prioribus hæreticis mutuata. Huius sectatores Manichæi vsque hodie vocantur.

Vindicta Dei in Valerianum.

Manichæi hæresis.

Caput XL.

De principatu Claudij, triumphoque ejus ac morte.

ANno ab incarnatione Domini 274. Claudius 28. ab Augusto, voluntate senatus imperator creatur. Hic Gothos, qui per 15. annos Illyricum, & Macedoniã peruagati fuerant, bello pressit, ac incredibili strage deleuit. Ob quam causam clypeus ei aureus in curia, & statua equestris aurea à senatu decernitur. Anno autem imperij sui 2. morbo correptus, apud Syrmium diem obiit. Cui Quintillus frater suus ab exercitu substitutus, 17. imperij sui die vitam finiuit.

Caput XLI.

De imperio Aureliani, plurimisque triumphis ejus ac de vrbe Roma, quam ampliauit: de illaque quam in nomine suo in Gallia condidit: de persecutione in nostros, morteque ipsius.

ANno ab incarnatione Domini 276. 29. ab Augusto regnauit Aurelianus. Hic dum esset vir bellicosus, procinctum ad Danubium mouit, ibique Gothos multis ac grauibus prælijs

pressit, Romanique imperij terminos restaurauit. Inde ad Orientem digressus, Zenobiam, quæ occiso marito suo Odenato Syriam vsurpabat, in potestatem redegit. In Gallia quoque Tetricum seditiones proprij exercitus compescere non valentem, sine graui labore superauit. Sicque tam Orientis, quam Aquilonis victor, triumphans vrbem ingreditur: quam etiam post modum firmiori murorū ambitu decorauit. In Gallia quoque super fluuium Ligerim, pulcherrimam vrbē condidit, quam ex nomine suo Aurelianim vocauit. Is 9. à Nerone ciuitatem Dei, erga quam tamen in principio benignior extiterat, afflixit: ante cuius oculos fulmen, cum maximo omniū pauore corruit, & ipse non multo post tempore, anno imperij sui sexto occiditur.

Persecutio nona.

CAPVT XLII.

De Imperio Taciti, morteque eius.

ANno ab incarnatione Domini 281. Tacitus 30. ab Augusto imperator fact⁹, sexto mense in Ponto necatur. Post quem dum Florianus partem regni inuaderet, tertio mense ex quo id vsurpauerat, apud Tharsum vita priuatur.

CAPVT XLIII.

De Imperio Probi, victoria eius, ac morte.

ANno ab incarnatione Domini 281. 31. ab Augusto Probus regnum adeptus, Barbaros, qui Gallias occupauerant, per multa & fortia bella deuicit. Deinde ciuilibus bellis Saturninum in Oriente, Proculum & Bonosum apud Agrippinam pressit. Ipse vero apud Sirmium in turre ferrata à militibus interficitur, anno imperij sui 7.

CAPVT XLIV.

De principatu Cari, bellisque eius, quæ in Oriente gessit, & de morte ipsius.

ANno ab incarnatione Domini 288. Carus Narbonensis 32. ab Augusto imperium sortitur. Qui assumptis sibi in regnum duobus filiis Carino, & Numeriano, bellum cum Parthis gessit, duasque ibi nobilissimas vrbes Choten, & Ctesiphontem oppugnauit. Ipse vero super Tygrim fulmine percussus, imperij sui anno 2. diem vltimum clausit. Numerianus quoque filius eius à socero suo Apro vita priuatur.

CAPVT XLV.

De principatu Diocletiani, & victoriis eius, qualiter Maximianum sociū imperij legit, & Christianos super omnes qui ante eum fuerāt, afflixit: de triumpho Constantini, quomodo Diocletianus, & Maximianus imperium reliquerint.

ANno ab incarnatione Domini 280. Diocletianus 33. ab Augusto imperator ab exercitu creatur. Hic in principio dignitatis suæ, Aprum interfectorem Numeriani propria manu interfecit. Charinum vero flagitiose viuentem, quem pater Cæsarem in Dalmatiam miserat graui, ac laborioso bello deuicit. Post hoc cùm Amandus, & Helianus rustica manu seditiosos tumultus in Gallias mouerent, Maximianum Herculeū Cæsarem constituit, ac in Gallias misit. Qui imperitorum hominum agrestem manū, facilè virtute ac ordine militari deuicit. Carausi⁹ quidā, ignobilis genere, manu verò ac consilio non ignobilis, dum Maximiano suspectus haberetur, Britāniam inuadens, purpuram assumpsit. Ea tempestate in Ægypto Achille⁹ rebellat, Africā Quingentiani impugnant, Narseus Persarum rex Orientem deuastat. His ergo malis motus Diocletianus, Maximianum Herculeum ex Cæsare promouit in Augustum, Constantium vero & Maximianum Galerium Cæsares fecit. Hic est Constantius, qui ex Theodora priuigna Herculei Maximiani 7. filios, Constantinumque ex Helena concubina habuit. Hāc Helenam ex pago Treverorum oriundam dicunt, vnde eadē Ecclesiam plurimum eam decorasse tradunt. Carausius vero 7. quo purpuram vsurpauerat anno, ab Alecto socio suo fraudulenter occiditur. Ipse etiam tertio dehinc anno Asclepio doto præfecto necatur. Imperatores ergo decimam à Nerone in Ecclesia Dei persecutionem mouent: quæ omnibus superioribus ex antiqui hostis versutia modicum jam tempus habentis, ac propter hoc amplius incandescentis, tam grauissima, quam nouissima inuenitur. Per decē enim annos protracta, proscriptionibus fidelium, cædibus martyrum, incendiis Ecclesiarum, indesinenter agebatur. Vnde quot millia sanctorum his diebus ciuitas Dei, non secundùm illorum opinionem perdiderit, sed juxta rei veritatem æternaliter victuros in sinu suo collegerit, nemo enumerare posset. Ciuitas enim Christi huiusmodi tunsionibus, & pressionibus expolitur, & tamquā aurum in fornace probatur, vt quomodo vinis ex lapidibus constat: non nisi probatos, ac politos recipiat. His diebus dum Augustus contra supra fatos tyrannos Amandum, & Elianum bellum parat, Mauricius cum legione Christiana Romā ad Marcellum Papam, qui Caio successerat, venit, acceptaque ab eo benedictione, cum imperatore contra inimicos imperij contendit. Qui dum transcensis alpibus, apud Ottodorum consedissent, cōperto quod Christiani essent, Mauricius tamquam primicerius, & conductor aliorum, ad idololatriam vocatur. Sed fortissimus athleta Christi, ac signifer, qui regi impio ac sacrilego, ad debellandos hostes regni justè parueral, contraria regi cælorum præcipienti, obedire recusat. In quo monemur, regibus quidē de justicia subditos nos esse debere: si qua vero cōtra Deum, & salutem animæ præcipiunt, vt cum Petro sciamus dicere. *Obedire oportet Deo magis, quam hominibus.* Mauricius ergo cum sociis suis, qui 6666. fuisse dicuntur, apud Agaunum super Rhodanum situm oppidum, martyrio coronātur. Elapsi sunt de collegio illo plures, quos insequentes Romani 9. in oppido Galliæ Bunna occiderunt. Gereonem verò cum sociis suis 330. in suburbio Coloniæ Agrippinæ vrbis interfecerunt. Victorem etiam cum 360. in vrbe Troia, quæ nunc Xantis dicitur, interemerunt. Nec offendi debet lector, si quis sanctos fugisse martyrium audit, cum Petro dictum fuerit [Alius te cinget, & ducet quo non vis.] Sancti enim dum carnem suam odio habere non possunt, vitā diligunt: sed ei cœlestem vitam, & amorem præponunt. Nec inconueniens puto credendum, si dixerimus Dominū ad hoc martyres suos fugere voluisse, ac vni loco, vel vni patriæ tantus relinqueretur thezaurus: quin potius per diuersa loca, & prouincias diuideretur. Eodem tempore beatus Vitus ætate puer, vtpote septennis, vt dicitur, sed maturis moribus, à patre suo Hila, qui ex ordine patritiorum fuisse memoratur, primo flagellatur, & post à Diocletiano diuersis tormentorum generibus martyrio coronatur. Afra

Æliandus Orosio.

Persecutio decima & grauissima.

Act. 5.

Ioan. 21.

quoque cum matre sua Hilaria, ac puellis Digna, & Eunomia, & Eutropia, aliisque compluribus, à Caio judice ignibus tradita, apud Vindelicam Augustam palmam martyrij accepit. Hæc primò peccatrix, postmodum à Narcisso Episcopo conuersa, & baptizata, per ignem examinata, & perennis gloriæ corona donata, fiduciam impetrandæ gratiæ peccatoribus à Domino magnam dedit. Sed jam ad cives mundi revertamur. Constantius Alemannis bellum indicit, à quibus primo victus, postea cum incredibili barbarorum strage 70. millibus occisis, victor extitit. Porro Maximianus Augustus Quingentianos in Africa bello pressit. Diocletianus autem Achilleum in Alexandria obsidione cinxit, captaque post 8. menses, ac diruta vrbe, & Ægypto tota proscripta, ipsum interfecit. Maximianus autem dum Narseum regem Persarũ aggredi parat, inter Galienicum & Carras congressu facto vincitur, victusque ad Diocletianũ fugit. Ob quam causam indignatione motus Augustus, Maximianum ante vehiculũ per aliquot millia passuum purpuratũ currere turpiter permisit. Qua de re inflammatus Maximianus, collectis vndecumque copiis, in hostem ruit, victoque ac fugato Narseo, vxoribus etiam ac sororibus, ac liberis captis, cum magna præda, ad Augustum in Mesopotamiam veniens, cum maximo honore suscipitur. Igitur Diocletianus, & Maximianus dum multis malis Ecclesiam Dei attrivissent, & crudeli animaduersione statum civitatis Christi perturbassent, vltrix Dei dextera, quæ castigari paucis cines suos permiserat, in tantam eos amentiam & permutationẽ tradidit, vt vterque eorum, Maximianus tamẽ vel inuitus, sed compatis amore fractus, imperium deponeret, priuatumque habitum & plebeium Diocletianus in Nicomedia, Maximianus Mediolani 20. imperij Diocletiani anno assumeret. His dieb us Marcellino substituitur Marcellus, cui succe ssit Eusebius, post quem Melchiades Romanam Ecclesiam gubernandã suscepit.

Diocletiani & Maximiani gesta.

Eorum ab imperio depositio.

Caput XLVI.

Qualiter Galerius, & Constantius regnum diuiserint, Constantiusque moriens Constantinum imperatorem in Gallia reliquerit.

Relicto imperio ab Augustis, Galerius & Constantius, qui ab ipsis electi Cæsares erant, imperium diuidunt. Galerius Maximianus Illyricum, Asiam, Orientem obtinuit. Constantio Italia, Africa, Gallia sorte deuenit. Sed Constantius vir suauissimus Gallia, ac Hispania cõtentus, Galerio cæteras terras reliquit. Hic Cõstantius multa clementia erga homines, erga Deũ vero religione maxima vtebatur, cultoresque Dei venerationi habuit & honori. Galerius ergo duos Cæsares fecit, Maximianum in Oriẽte, Seuerum in Italia: ipse vero Illyricum retinuit. Constantius autem in Britannia moriens, Constantinum Helenæ filium, imperatorem in Gallia reliquit.

Constantius Pater Constantini.

Caput XLVII.

Terminus tertij libri, & recapitulatio 10. persecutionum.

Igitur quia finitis persecutionibus, quasi post noctis tenebras lux desiderabilis Ecclesiæ Dei, sub Constantino principe, pax illuxit, jam tot malorum turbinibus fessi, tertio jam operi finẽ demus: vt ad ea quibus Dominus ciuitatem suã depressam & humiliatam exaltare voluit, tempora veniamus. Decem enim persecutiones à Nerone vsque ad id tempus inuenies. Decem etiam plagis ciuitatem mundi, sub principibus, qui eas quas diximus persecutiones mouerunt, percussam maiores nostri tradiderunt, & scriptũ reliquerunt: quæ omnia diligens inquisitor rerũ inuenire poterit. Sicut ergo 10. plagis percussa Ægyptus, populum Dei liberum abire concessit, sic ciuitas mundi in 10. persecutionibus 10. plagis percussa, populum Dei, idest Ecclesiam, quiescere permisit. Sicut etiam Pharao insequendo populum Dei ad mare rubrum, quæ 11. persecutio fuit, cum exercitu suo funditus est deletus: sic ciuitas mundi, quæ modo multis modis diuina vltione percussa est, & percutitur, cũ capite suo Antichristo vndecimam, idest nouissimã, ac omnium periculosissimam persecutionem movebit, ibique percusso Antichristo funditus delebitur. Civitas autem Christi exaltata exaltabitur, ac in æternum cum ipso regnatura, fœliciter consummabitur.

Decẽ plagæ Ægyptiorũ

LIBER QVARTVS.

PROLOGVS.

Nullum jam esse sapientum puto, qui Dei facta non consideret, considerata non stupeat, ac per visibilia ad invisibilia non mittatur. Dominus enim, qui ciuitatem suam ante constitutionẽ mundi præordinatam ad tempus latere voluit, tẽpore quo decuit, exaltare disposuit. Vnde ipsam, tempore humiliationis suæ tempus ei exaltationis per Prophetam prædicẽdo, blandè consolatur. *Dilata*, inquit, *tentoria tua, & pelles tabernaculorum tuorum extende. Longos fac funiculos tuos.* Et rursum. *Pro eo quod fuisti abiecta, ponam te in superbiam seculorum.* Cùm ergo multis tentationibus ac persecutionibus attritam vellet exaltare Ecclesiam, personam potissimùm, per quã id habiliùs facere posset, elegit. Proinde Romanorum Imperatorem, ad quẽ tunc vniuersus respiciebat orbis, ad id faciendum ordinauit: eiq; non solùm fidem, qua ab errorum tenebris discedendo, ad verã lucem agnoscendam veniret: sed & dilectionem, qua ciuitatem suam multis honoribus exaltaret, multis facultatibus ac possessionibus locupletaret, dedit. Et vt cognoscam', non fortuitis casibus, sed Dei profundissimis ac iustissimis iudiciis id factum: vide pridie latitantem, ac quamlibet infimæ conditionis virum fu-

gientem, in breui tantæ auctoritatis fieri, vt Regibus imperet, de Regibus iudicet. Vide, tantæ à seculo venerationis haberi, vt veniãt curvi, vestigiaque pedum eius in solio sedentis adorent orbis domini. Sed grauis hic oritur quæstio, magnaque de regni ac sacerdotij iustitia dissensio. Quidam enim religionis obtentu, alij verò secularis dignitatis, qua regni auctoritas imminuta cernitur, intuitu, hanc gloriam honoremq; temporalem Sacerdotibus Christi, quibus cælestis regni gloria promittitur, non licere autumant, multaque eius rei argumenta monstrant. Duæ, inquiunt, personæ à Deo in Ecclesia sunt constitutæ, sacerdotalis & regalis. Quarũ vna Christi debet tractare sacraměta, ac Ecclesiastica spirituali gladio exercere iudicia: altera gladium materialem contra hostes Ecclesiæ, pauperes, Ecclesiasque Dei ab incursione malorum defensando, sceleratos puniẽdo, ad secularia iudicia* exercẽda portat. Hi sunt duo gladij, qui in passione Dñi leguntur, sed vno tantũ Petrus vsus inuenitur. Sicut ergo ad spiritualem gladiũ spirituales quoq; possessiones pertinent, idest decimæ, primitiæ, oblationes fideliũ, & alia huiusmodi; sic materiali omnes terrenæ dignitates, ducatus, comitatus, & eiusmodi, subjacent. Hæc verò Deus ordinatè & non confusè, idest non in vna persona simul, sed separatim in duabus, quas nominaui, in Ecclesia sua esse voluit. Proinde sicut illi personę, quæ gladium materialem portat, attingere ea que spiritualia sunt, non licet: sic & isti vsurpare ea quæ huius sunt, non conuenit. Inducunt etiam ad hoc confirmandum multa testimonia Scripturarum, ipsiusque Domini, ac Sanctorum exempla; vt illud Evangelicum. *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo.* Idque sicut Dominus prædicauit verbis, ita factis declaravit; quando cui tributum, tributum recognoscens, pro se & Petro tributum dedit. Paulus etiã cui honorem, honorem attribuendũ intelligens, omnemque potestatem à Deo esse considerans, in causa positus, non Petrum, qui Romæ tunc cathedræ præfuit, sed hominem flagitiosissimũ & impiissimum ex Dei voluntate super orbem terræ Regem constitutum, Neronẽ appellauit. Hæc de honore Regum. Quòd verò omnis possessio eorum gratia fit, ex Augustino probant, qui ait. Quo iure possides villas? Diuino, an humano? Diuino, Domini est terra, & plenitudo ejus. Humano, hoc à Regibus. Hinc dicimus, Hæc terra mea, hic fundus meus. Item si dicis, Quid mihi & Regi? Dic, quid tibi & possessioni? Quibus hoc modo respondetur. Quòd mundiali dignitate quæ regalia dicuntur, Dñs Ecclesiam suã honorare voluit; ex Dei enim ordinatione id factum, ratio quam supra reddidim* declarat. Denique credendum non est, Christum Ecclesiam suam, sponsam suam, corpus suum, cui in arrhã Spiritum suum dedisse creditur, spiritu erroris decipi permisisse; cui, vt dixi, spiritum veritatis contulerat. Præterea probatæ sanctitatis viri inueniuntur, qui hæc habuisse, qui cum his regnũ Dei acquisisse creduntur. His ergo aliisque modis, quos longum est exequi, probatur, & Constantinum Ecclesiæ justè regalia contulisse, & Ecclesiam licitè suscepisse. Dum enim ab eis quęrimus, quo iure id Reges habeant, respondere solent, ex electione populi, & ordinatione Dei. Si ergo Deus ordinando, quòd Regibus prædictus honor impenderetur, injustè non fecit, quanto magis ad id ordinando, vt ab illa persona ad ecclesiasticam traduceretur, injustus dicendus non est? Denique si ad hoc quod ipse ordinauerat, tã hic quàm ibi voluntati suæ electionem populi, & insuper hic traditionem principis concordare voluit: nec ipsum iniustè deposuisse, nec principem malè tradidisse, nec Ecclesiam illicitè suscepisse, credendum est. Si dicis, priori personæ licuisse, quod istam ex sanctitate officij habere nec decet, nec expedit: ad hoc fateor, aliud refugiũ nescio, nisi quod sanctos Apostolicæ fidei ac meriti viros, Silvestrum, Gregorium, Vlricum, Bonifacium, Lampertum, Gothordum, aliosque complures ea cognoscimus habuisse. Ego enim vt de meo sensu loquar, verum Deo magis placeat hæc Ecclesiæ suæ, quæ nunc cernitur, exaltatio, quàm prior humiliatio, prorsus ignorare me profiteor. Videtur quidem status ille fuisse melior, iste felicior. Assentio tamen Romanæ sanctæ Ecclesiæ, quam supra firmam petram ædificatam non dubito; credendaque quæ credit, licitè possidẽda quæ possidet, credo. Quòd enim nullo errore decipi possit, ex hoc probari potest, *Et portæ inferi non præualebunt aduersus eã.* Quòd autem fides in æternum maneat, ex hoc intelligi datur, quòd Petro dictum est. *Ego pro te rogaui Petre, vt non deficiat fides tua.* Quòd verò omnis controuersiæ, ipsius authoritate & exemplo soluatur scrupulus, in hoc rursum latenter innuitur quod Petro dicitur. *Duc in altum, & laxate retia vestra in capturam.* Hæc de sacerdotij regnique iustitia dicta sufficiant. Cæterum siquis subtiliùs ac profundiùs inde ratiocinari vult, à nobis minimè præiudicium patietur.

Quæstio de temporali potestate Ecclesia.

**aliàs exercendum*

Luc. 22. — *Matth. 22.* — *Matth. 17.* — *Psalm. 23.*

Sancti Pontifices temporali dignitate potiti.

Matth. 16. — *Luc. 22.* — *Luc. 5.*

CAPUT I.

De occisione Maximiani, & morte Galerij tyranni: de Maximini, Licinij, & præcipuè Maxentij Maximiani filij. Quomodo Constantinus iuxta visionem sibi monstratam, Maxentio merso, vrbem ingressus, crucem in triumphali loco poni fecit, ipseque à Sylvestro baptizatus fuit.

IGitur anno ab incarnatione Domini 311. Constantinus 34. ab Augusto patri succedit in regnũ: religiosi patris heres religiosior. Inter hæc prætoriani milites Maxentium Herculei filium Augustum crearunt. Contra quẽ Seuerus Cæsar à Galerio Augusto missus, Ravennam fugatur, ibique interficitur. Herculeus autem Maximianus vt audiuit Constantinum in Galliis creatum imperatorem, priuatum habitum deponẽs, Constantinum dolo circũvenire cogitat. Verùm dum ad hæc in Gallias venisset, à filia sua Constãtini vxore proditus, & in fugam versus, in Massilia occiditur. Porrò Galerius Severo occiso, Licinium Imperatorem fecit. Dum ergo persecutionem in Christi ciuitatem per 10. annos crudeliter mouisset Galerius, à Domino vindicta percussus cælesti, pœnas soluit. In tantum enim, dissolutis introrsum vitalibus, horrorẽ venit: vt vermes eructuaret. Cumq; desperatus à medicis, diuinam id vltionem esse cognouisset, à persecutione cessauit. Ipse verò vim doloris non sustinẽs, diem obiit. Constantino autem, vt suprà dixi, à patre in Galliis imperatore constituto, Maximinus & Licinius crudelitatis in nostros, & libidinis nullum habentes modum, ad imperium aspirabant, Maxentius quoque Romæ multis malis

cives premebat. Denique inter cetera eius facinora hoc de ipso dicitur, quòd Senatorũ, & maximè nobilium matronas publicè abstrahi, & ad libidinem suam, ipsis patribus metu oppressis tacentibus & gementibus deduci præciperet. Senatores etiã, vel qui in curia clariores esse videbantur, falsa criminũ obiectione proscribi fecit. Addebat his malis magicę artis nefandas præstigias: vt videlicet mulieribus prægnantibus occisis viscera perscrutarentur, ac præcantationib⁹ dæmoniaca arte compositis futura prædicerent. Itaque dum contra sceleratissimum tyrannum Constantinus imperator religiosus, fautorq; Christianæ fidei bellum parat, multisq; modis ad cælos sæpius oculos attollit: nocte sopore depressus, ad Orientis partem signum crucis igneo fulgore in cælo coruscare videt. Perquirens autẽ quid esset, Angelos sibi dicentes audit. en tauto nyca, quod est, In hoc vinces. Mane expergefactus. milites Christianos ad se vocat, cognitoq; de hoc, quòd Christianæ fidei signaculum esset, lætus ac secur⁹ de visione, frontem signo crucis munit, Christianumque se futurum, si prospera successerint, promittit. Erat autem multa serenissimo principi anxietas, quòd tyrannum non sine magna effusione sanguinis civium superare posset. Dominus ergo tam devotioni principis satisfacere, quàm afflictioni Ecclesiæ subvenire volens, ipsum tyrannum miro modo sine periculo tã Augusti quàm Romani populi pdidit. Naves enim iuxta Pontem Milvium in modum muscipulæ colligaverat, vt per hoc ignarum huius rei militem venientem deciperet. Iam Augustus appropinquabat, jam signa comminus volabant; & ecce tyrannus nutu Dei dæmoniaco raptus spiritu in machinamenta quæ hostibus paraverat, juxta quod scriptum est, *Et incidit in foveam, quam fecit*, nullo comitatus socio, solus juxta desiderium principis, absque vtriusque exercitus discrimine periit. *Psalm. 7.* Igitur dum Constantinus desiderata victoria potitus, vrbem ingressus fuisset, cũ magno tripudio à civibus suscipitur. Cumque ei ad morem triumphus pararetur, ipse non sibi, sed Christo victoriam attribuendam prædicavit. Crucem etiam, cuius virtute hostis devictus erat, in triumphali loco poni fecit, & adorari. Melchiade mortuo Silvester successerat. Ab hoc iuxta traditionem Romanorum, in Ecclesia quę sancti Ioannis dicitur, baptizatur. Hæc autem conversionis eius causa fuit. Proinde quæ in beati Silvestri vita de lepra & conversione leguntur, apocrypha videntur. Refert tamen tripartita historia, eum in Nicomedia circa finem vitæ suę baptizatum esse.

Maxentij scelera.

Apocrypha scriptura de Constantini lepra.

CAPUT II.

Quomodo ipse & Licinius pro Ecclesia scripserunt, Maximinus quoque idem falsò fecerit, sed postmodum in certamine victus rursum pro Christianis scribens Maximinus obierit. De fine Licinij sororij Constantini, Crispi etiam & Licinij nepotum ejus morte.

CONstantinus Christianus factus pacem Ecclesiis reddidit: cui etiam ad hoc Licinius consensum præbuit. Ambo itaque Imperatores datis legibus Christum, qui Rempublicam à tyranno liberaverat, Deum colendum statuunt: initoque consilio Maximino de hoc, qui Orientis imperium tenebat, scribunt. Quo comperto, Maximinus, ne amplius Christiani persecutionẽ pro fide patiantur, scripto præcepit. Reddit etiã causam, quia quanto magis inhiberi videantur, tanto magis crescant; idcirco nullum ad deorum cultum, nisi propria ad id voluntate ducatur, cogendum affirmat. Hæc Maximinus, cùm præ timore Augustorum faceret, ex propria id auctoritate se facere fingebat. Ipse vero omnium intemperatissimus moderatissimis principibus non solum æquari voluit, sed & præferri: brevi quoq; interiecto tempore fœdere rupto Licinio bellum inferre parat. Ergo multis tam vrbib⁹ quàm provinciis profligatis, dæmonum fretus auxilio, & vsus instinctu, tandem ad bellum progreditur, pugnamque aggreditur. Vbi dum fundi cernit exercitum, detractis imperij insignibus, calonũque se turbis immiscens, ignominiosè, vt dign⁹ erat, è prælio fugit. Inde reversus ad propria, primò quidem sacerdotes suos tamquam deceptores interfecit. Pòst cùm dirissimis morbis se à Deo percussum videret, gravissimamque mortem imminere cerneret, sera pœnitentia ductus, Deum Christianorum confessus, pro ipsis scripsit hoc modo. [Imperator Cæsar Galerius, Maximinus, Germanicus, Sarmaticus, pius, felix, invictus, Augustus. Indesinenter causam provincialium nostrorum gerentes, vtilitatibus eorum consulentes, quę ad commune & publicũ bonũ spectant, numquam desivimus providere. Vnde cognitum esse omnibus hominibus non dubito, manifesteque compertum ex eo fomite, quòd justum fuerat à divis principibus Diocletiano & Maximiano parentibus nostris, inhibere conventus, Christianoque plurimas direptiones & prædas ab officialibus factas.] Et infrà. [Igitur vt in posterum omnis metus vel ambiguitas auferatur, huius edicti nostri legẽ sancimus, vt cunctis innotescat, licere his qui Christianã sectam religionemque venerantur, hac nostra indulgentię largitate, vt vnusquisque quemadmodum vult, & prout animo libet, religioni huic solemnitatique deserviat. Sed & orationum domus, idest Dominica sua, vt instaurent, pro voluntate permittimus. Sanè quo in omnibus cumulatior habeatur hæc nostra largitio, etiam illud hac lege sancimus, vt siqua domus agri, vel quælibet præda ex Christianorum bonis, antehac parentum nostrorum præceptis ad fisci jus fuerant sociata: siqua etiam ab aliquo expetita sunt, vel siqua distracta, aut dona in aliquẽ collata; hæc omnia in antiquum jus Christianorum præcipimus revocari, dominisque propriis vniversa restitui.] Hanc mutationem dexteræ excelsi quis non miretur; quod homo impiissimus, qui tabulis æneis velut in ęternum mansuris nostros proscripserat, tam subitò manu Dei tactus, pro ipsis scriberet invitus? Post hæc Maximinus gravissimis morborum malis consumptus, amissis primò luminibus, vivendi finem fecit. Licinius vero, qui antea Constantino erga civitatem Dei benignum præbuerat auxiliũ, instinctu dęmonum in furorem versus, à palatio trusos Christianos persequi intentat. Contra quem Constãtinus procinctum movet, victumque in Pannonia primò, ac pòst apud Cibalas, postremò crebris terra marisque bellis assurgentem ad deditionem cogit. Sed Herculi Maximiani veritus factum, privatum occidit. Constantinum verò & Crispum filios, Constantium & Licinium sororis suæ ex præfato Licinio filios, Cæsares fecit. Ex quibus postmodum, quo zelo nescio, Crispum & Licinium interemit.

Maximinus fauet Christianis invitus.

Maximini mors.

Licinij mutatio & interitus.

Cibalas.

CAPVT III.

De monarchia Constantini, & pace Ecclesiis reddita, Imperioque juxta Romanos Ecclesiæ tradito, & sede regni Byzantiū translata: & de hoc allegatione plurimorum.

ITaque cùm jam sociis regno perfunctis, Cōstātinus solus regnaret, regnique teneret monarchiam, pax desiderata diu tribulatæ ad plenū redditur Ecclesiæ, & juxta quod dicitur, *Vidi impium super exaltatum, & eleuatum: & transiui, & ecce non erat*, viris impiis & persecutoribus de terra sublatis, iustisque de angustia liberatis, velut nube detersa, lætus dies vbique terrarum ciuitati Dei coruscare cœpit. Videres tunc vtique & vndecumque lętantes populos ad populos cōcurrere; & tamquam vnius capitis membra in vnum corpus adunatos sociari. Cerneres etiam, luctū verso in gaudium, festiuitates ac dedicationes Ecclesiarū in singulis vrbibus, castellis, vicis, cum maximo nostrorū tripudio celebrari. Christian⁹ enim Imperator hoc ex deuotione fidei cū summa claritate fieri volebat. Tunc primo edicta dabantur, vt Ecclesiæ ædificarentur; tunc primò Catholicis hominibus promittebantur, vt Ecclesiæ eorum prædiis ditarentur. Et vt Romanorum habet historia, non solùm his serenissimus Imperator assensum præbebat: sed & aliis exempla dans, caput omnium intantum Romanam exaltauit Ecclesiam, vt beato Sylvestro ejusdem vrbis Pontifici insignibus regni traditis, ipse se Byzantium transferret, ibique sedem regni constitueret. Ex hinc Romana Ecclesia Occidentalia regna tamquam sui juris à Constantino sibi tradita affirmat: in argumentumq; tributū, exceptis duorum Francorū regnis, vsque hodie exigere nō dubitat. Verùm Imperij fautores, Constantinū non regnū Romanis Pontificibus hoc modo tradidisse: sed ipsos tamquā summi Dei sacerdotes, ob Domini reuerētiam in patres assumpsisse, ab eisq; se & successores suos benedicendos, & patrocinio orationum fulciendos, contendunt: atque ad hoc probandum, quòd ipse Constantinus regno inter filios diuiso, alij Occidentē, alij Orientem tradiderit: & sic per successiones Theodosio quoq; & aliis, non solùm hæreticis, sed religiosis principipus, cum Occidente Roma deuenerit, inducunt. Aiunt enim, numquam tam religiosum principem, quod priùs Ecclesię tradiderat, filiis reliquisse: vel tam pium Imperatorē, vtpote Theodosium, quod suum nō erat, sed esset Ecclesiæ, vsurpasse. Quæ omnia diffinire, pręsentis negotij non est.

Psalm. 36.

An Constantinus Ecclesiæ donarit regna Occidentis.

CAPVT IV.

Breuis epilogus ab Adam vsque ad id temporis, de exaltatione ciuitatis Dei.

INtueri tamen libet, quàm miro & ineffabili modo ciuitas Christi inter ciues mundi progressa, paulatim crescendo ad tantum fastigium profecerit. Vt enim altiùs repetam, primo homine creato à deliciis paradisi lapso in hac valle lacrymarum, vestigium cognoscendæ veritatis misericors Deus reliquit. Ab hoc dum hominū genus traduceretur, quibusdam in cognitione veritatis manentibus, plurimis autē exorbitantibus, reseruatis ciuibus suis, reliquos aquis diluuij perdidit. Dum ergo rursum ab his hominum genus propagatur, oblita paulatim in eis cognitione veritatis, error crescere cœpit: intantum, vt circa tempora decimi à Noë Abrahæ, excepto ipso, vxoreq; sua, paucos inuenias ciues Ierusalem. Ab ipso quoque vtriusq; ciuitatis fines, à filio etiam suo Isaac duos, quos dixi, populos ortos inuenies. A tertio verò Iacob, qui & Israël, natos inuenies 12. principes populi Dei, qui ab ipso vocatus est Israël. Hic in Ægyptum descendens, cùm inter ciues mundi diu peregrinaretur, ac in ipsa peregrinatione sua in multum creuisset populum: prodigiis & signis ad terram patrum suorum, accepta in itinere tamquā viatico lege, inducitur: multisq; bonis ibi temporalibus acceptis, quamuis processu temporum Reges potentissimos haberet, numquam tamen monarchiā regni obtinuit. Cùm verò Dominus ciuitatem suam dilatare vellet, & ab illo populo in omnes gētes diffundi; peccatis suis exigentibus, regnum debilitari ac ipsum captiuari populum permisit. Ipse verò in gentibus, quas ad fidem suam vocaturus erat, regnūm Romanorū, quod ceteris dominaretur, constituit. Quod dum ad optimum statum, summumq; imperij apicem profecisset: Christum filium suum carnē suscipere voluit. Qui cùm, iuxta Euangelium, in propria venisset, & à suis non receptus, quinimo ab eis contumeliosè tractatus, & cruci etiā affixus fuisset; iusto iudicio, assumptis de illo populo electis, ceteri excæcantur; ac datis induciis cùm non resipiscerent, miserabiliter captiuati, in omnes gentes disperguntur. Dominus ergo ciuitatem suam ab illo populo ad gētes transferens, primo humiliari, contemni, multis malis atteri, iuxta quod scriptum est, *Flagellat omnē filiū, quem recipit*, voluit. Sed quia flagella, dū modum excedūt, tamquā medicina vltra modum sumpta, animum potiùs frangunt, quàm emendent; desolatam & humiliatam, vt suprà dixi, tempore quo decuit, exaltauit Ecclesiam. Vt etiam securior de regni cælestis promissione fieret, regnum ei temporale regnorum omniū maximum tradidit: sicque, vt dixi, paulatim ciuitas Dei crescens, ad summū apicem atq; monarchiā profecit. Et notandum, quòd ante incarnationem suam ciuitas Dei ad plenum honorata non fuit: postmodum verò, cùm assumptam carnem ad cælos attolleret, & quasi accepto regno, iuxta parabolam, regnum suum, id est Ecclesiam, ad summum fastigiū, quo altius in terra nihil, prouexit: vt per hoc ciuibus mundi se nō solùm Deum cæli, sed & dominum orbis ostenderet: ciuesque suos patriæ dulcedinem ex peregrinationis prosperitate doceret appetendam. Nec mouere debet, quòd suprà mutationes & miserias rerum, nunc verò prosperitates earum viam nobis ad patriam esse diximus. Sicut enim tam varietas eius quàm prosperitas stultum ampliùs prouocant ad amorem suum: sic vtraque sapientem ea contemplatione, qua diximus à se abstractum, ad amorē patriæ inflāmat. Vnde puto, Sapientem in libro, qui Ecclesiastes, id est Concionator vocatur, tā calamitatibus, quàm prosperitatib⁹ rerum inductis, de vtrisque concionari: vt vtriusq; consideratione status ad contemptū mundi, amoremque patriæ se allici, luce clariùs ostenderet. Vnde cùm de vtraq; satis abundeq; concionaretur parte, illo, ad quem omnia tendunt, fine litem decidit, *Finem*, inquit, *loquendi pariter omnes audiamus. Deum time, & mandata eius obserua: hoc est omnis homo.* Et vt cognoscas, quod vna eademque res stultū ad voraginem vitiorum trahit, sapientem ad cælestis vitæ desideriū mittit, audi Prophetā.

Ciuitas Dei ab Hebæis ad Gentes transiit

Hebr. 12.

Luc. 19.

Eccle. 12.

Psalm. 91. *Quia delectasti me*, ait, *Domine in factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabo* Subiungitque. *Vir insipiens non cognoscet : & stultus non intelliget hæc.* Ac si diceret. Factura tua, quæ cur, vel ad quid facta sit, à stulto non cognita, illum ad perniciosum sui amorē inordinatè trahit, me ad te cognoscendum, qui illam pulchrā & delectabilem ipse pulcherrimus, & suavissim⁹ fecisti accendit. Ciuitas igitur Christi, pene omnia sibi excepta immortalitate promissa, in præsenti jam accepisse cernitur. Denique vt per ea quæ jam impleta vides, cætera quoque quæ promittuntur, sine dubio cognoscas, vide crucem Christi, ignominiam eius, supplicium eius, totique orbi antè solo nomine horribile, jam in tantam profecisse gloriam, vt à regibus adoretur, omnibusque pene hominibus factum sit venerabile, ac amabile. Cerne quod jam reges inde insignia sua decorari gloriantur, vnde antea sceleratis, & flagitiosis supplicia impendebantur. Si ergo Deus sic honorauit supplicium suū: quomodo honorabit corpus suū, sanctos suos, imaginem suam? Argumentum igitur futuræ beatitudinis sapientis animo, prosperitates sunt præsentis tranquillitatis. Sed jam ad historiæ seriem reuertamur.

Crux Christi ab omnibus adoratur.

CAPVT V.

De exaltatione vrbis Constantinopolitanæ, de Arriana heresi, & Nicano concilio: de Paulo & Antonio, primisque eremitis, & inuentione sanctæ crucis: de conuersione Indorum & Hyberorū, & morte Constantini.

CONstantinus, vt dixi, sedem regni Byzantiū transtulit, eamque omnium penè vrbiū diuitiis locupletatā ex nomine suo Constantinopolim vocauit: quæ exhinc, & ob hoc regia vrbs, vel Nea Roma vocata, patriarchalemque sedem sortita, secundum locum post Romanam Ecclesiam, quem priùs Alexandrina habuerat, obtinuit. Ex hoc regnum Romanorum ad Græcos trāslatum inuenitur, mansitq; propter antiquam vrbis dignitatem solo nomine ibi, re hic, sicut Babyloniorum. Vide regno Christi crescente, regnum mundi paulatim imminui. Igitur dum ciuitas Christi multis modis proficeret, pacēque exteriùs ab hostibus haberet, hostis humani generis diabolus intus eam lacescere attentat. Dū itaque Petro persecutionis tēporé martyrio coronato, Achillas Alexandrinam sedem gubernādam suscepisset, hoc in pace Ecclesiæ defuncto, eandē Alexander regebat Ecclesiā. Huius dieb⁹ omniū spurcissimus Presbyter Arrius, nefandissimam hæresim de inequalitate Trinitatis condidit. Contra quem celeberrimum illud Nicenum congregatur concilium, damnatoque ibi cum fautoribus suis Arrio, fides catholica in præsentia principis roboratur. Fuerunt his diebus clarissimi regni Christi principes Paulus & Antonius primi Eremitæ, quorum prior persecutionem Decij fugiens, ac in desertis latitare cupiēs, necessitatem vertit in voluntatem: ibique continentissimè viuens, plenus dierum moritur, animaque eius inter choros Prophetarum & Apostolorum deducta cernitur ab Antonio. Alter verò & ipse sanctissimæ, & arctissimæ vitæ, multis ad arctioris vitæ zelū prouocatis, in pace quieuit. Circa idē tempus Helena Constantini mater crucem Domini Hierosolymis inuenit: mediaque parte eius ibi relicta, alteram ad vrbem regiam transportauit. Vnum quoque sacrorum clauorum fabricari fecit, ac inde filio suo Augusto frenum compegit. Prophetiam ibi impletam esse volunt, qua dicitur. *Et erit quod in freno est, sanctum Domino.* Eodem tempore vlterior India occasione duorum puerorum, quorū vnus Edisius, alter Frumēticius vocabatur, verbi Dei semina accepit, vbi & postmodum Frumenticius episcopus ordinatus, multis virtutibus claruit. Gens quoque Hiberorum, quæ sub axe Pōtico jacet, mulieris captivæ occasione, fidem recepit. Quæ qui plenius scire desiderat, in ecclesiastica Hieronymi historia inueniet. Constantinus ferocissimam gentem Gothorum in Sarmatarum regione deleuit. Dalmatium verò fratruelem suum, Galli & Iuliani fratrem, Cæsarē fecit. Ipse autem cùm in Persas ire proponit, in via publica juxta Nicomediam, republica bene ordinata, ac filiis suis tradita 30. imperij sui anno moritur.

Zacha. 14.

Orosius habet in villa.

CAPVT VI.

De principatu filiorum Constantini, qualiter Constantius in Arrianam heresim inciderit, de morte Arrij, & sacerdotio Athanasij.

ANno ab incarnatione Domini 341. Constātino successit cum duobus fratribus Constante, & Constantino, Constantius filius suus, 35. ab Augusto. Hic à quodam presbytero Arij discipulo deceptus, in Arrianam hæresim incidit. Causa autē erroris hęc fuit. Soror patris sui Augusti moriens, prædictum presbyterum fratri cū summa diligentia commendauerat. Cùm ergo & ipse in suburbana villa Nicomediæ moriens inter filios regnū partiretur, Constantius, cui regnum Orientis sorte deuenit, forte aberat. Cui testamentum pater per Arrianum illum misit, obtestans eum, ne alij traderet. Presbyter cum testamento regnum tradens Constantio, intantum familiaris efficitur principi, vt facilè veneno perniciosissimi dogmatis imbutum, eum ad suam sectam traheret. Eusebius Nicomediæ episcopus, eodemque veneno infectus, Arrium, qui ob perfidiæ suæ virus, ab Alexandro episcopo venerabili Alexandria pulsus erat, reuocari, conciliumque congregari suadet: & sic iussu principis, tam Alexander, quam Arrius ad audientiam Cōstātinopolim vocantur Itaque tota nocte vir Dei Alexander in oratione jacens, causam ecclesiæ Domino commendabat. Mane facto Eusebius Arrium ad Ecclesiam vocat. Qui dum in itinere humanæ necessitatis causa, ad secessum declinaret, justo Dei judicio, blasphemiæ, ac fœtidæ mentis pœnas solvens, in fœtido, ac turpi loco euisceratus moritur. Fautores sui pudore ac cōfusione pleni, diffugiunt. Imperatorem verò, rē gestam celando, per eunuchos contra catholicæ fidei doctores ampliùs accendunt. Non multis post diebus Alexandro mortuo, Athanasius substituitur. Hic feruentis ingenij, & in ecclesiasticis negotiis vigilantissimus, non solùm contra hæreticorum versutias solertissimus fuit, sed & contra imperatorum potentiā fortissimus extitit agonista. Cujus virtutes, agones, & labores qui scire vult, legat tripartitam historiam, siue ecclesiasticam, à B. Hieronymo scriptam.

Arij mors turpis.

CAPVT VII.

De morte Constantini, ac laboribus Athanasij.

COnstantinus, dum Constantem fratrem suū bello insectatur, non longè ab Aquileia juxta Alsam fluuium, à ducibus ejus occiditur. Cōstantius, occiso Constantino, solus Orientem,

Constante

Constante Occidentem habente, tenuit. Nam Dalmatius Cæsar patruelis eorum, à militibus antè occisus fuerat. Igitur hæretici verentes, ne forte si Athanasius adeundi principem locum haberet, catholica eum imbueret fide, circumuento prius Augusto, Athanasium sceleratum, & flagitiosum mentiuntur. Ostenduntque in argumentum cujusdam Arsenij brachium, quod ab ipso magicæ artis gratia, præcisum dicebant. Quod idcirco fecerunt, quia præfat⁹ Arsenius ab Athanasio certis de causis de Ecclesia pulsus, vbi esset, ignorabatur. Itaque jussu Imperatoris apud Tyrum congregatur Concilium, positoque in causa Athanasio producitur Arsenius. Qui dum vtrasque manus haberet, calumniatorum apparuit mendacium. In eodem etiam Concilio meretrix, quæ se ab eo corruptam fateretur, inducitur. Sacerdos Christi Timotheum presbyterum suum monet, vt pro se loquatur. Ille verò, dum quæreret ab ea, si ipse scelus hoc perpetrauerit, Tu inquit, in illo loco fecisti. Tũ omnes ridiculosus pudor habere cœpit; nec propterea persecutio principis in Athanasium cessauit: quinimo post multa pericula ad fratris Imperium in Occidentem eum fugere compulit. A quo humanè susceptus, honorificè habitus, ac postmodum in cathedram suam potenter remissus est. Ibidem manens in Ecclesia Treuerorum sub Maximino eiusdem Ecclesiæ Episcopo, *Quicumque vult*, à quibusdam dicitur edidisse.

Hereticorũ in Athanasiũ mendacia

Symbolum Athanasij.

CAPVT VIII.

De expulsione Liberij Romani Pontificis, de Victorino & Donato, de aliis præclaris sacerdotibus, & persecutionis immanitate.

EO tempore Liberius Romanus Pontifex habita cum Imperatore disceptatione, in qua cùm Constantius eum tamquam suæ ciuitatis Episcopum primò commonendum, post obiurgandum putauit, in exilium truditur, Felixque diaconus suus ab hæreticis ei subrogatur. Inter hunc Liberium & Siluestrum medius sedit Iuli⁹. Iisdem diebus Victorinus Rhetor, & Donatus Grammaticus Romæ clari habentur. Floruerunt tunc ciuitatis Dei principes Paulinus Treuerensis, qui Maximino successerat, Dionysi⁹ Mediolanensis, Eusebius Vercellensis, Hilarius Pictauiensis Episcopi. Qui omnes ob fidei Catholicæ testimonium in exilium missi feruntur. Ex quibus Hilarius non solum verbo & exemplo Ecclesiam Dei informauit, sed etiam multa scripturarum monimenta Gallicanam subtilitatem & eloquentiam redolẽtia, reliquit. Pulso de sede propria Athanasio Georgius procaciter Episcopatũ sibi vendicabat. Antiochena & Ierosolymitana Ecclesia his malis plurimùm laborabant. Non solum autem illæ, sed vbique terrarum diffusa ciuitas Christi his malis intestinis angebatur.

Pontifices illustres.

CVTAP IX.

De morte Constantis, & vltione super hoc fratris sui Constantij: de Iuliani apostasia, & morte Constantij.

COnstans autem aduersus Saporem Persarũ Regem, qui Mesopotamiam inuaserat, vario euentu nouem gessit prælia. Nouissimè dum indiscretè pugnam adoriri cogitat, nocte victus aufugit, ac postmodum in oppido Helena juxta Hispaniam dolo Magnentij occisus est. Magnẽti⁹ apud Augustodunum Imperium inuasit. In Illyrico Veteranionem quendam senem Imperatorem milites creant. Nepotianus Constantini sororis filius imperium vsurpans à Magnentianis militibus opprimitur. Igitur dum Constantius vlcisci fratrem statuit, Veteranionem quidẽ primò purpuram deponere compellit: & post Magnentio bellum indicit: pugna horribilis cũ maximo Romanorum detrimento committitur. Magnetius tamen victus non multò post apud Lugdunum seipsum interfecit. Decennius etiam frater ejus, quem ipse in Gallus Cæsarem fecerat, laqueo se apud Senonas suspendit. Constantius verò Gallum patruelem suum Cæsarem factum tyrannicè agentem occidit. Post hoc Iulianum fratrem Galli Cæsarem legit, ac in Gallias misit. Hic primo Clericus ab Augustis factus, Lector ordinatus, à peruersis hominibus deceptus, militiæ cingulum sumpserat. Iulianus oppressas ab hoste Gallias, fusis Alemannis, ac Germanis Rheno flumine sejunctis, in priorem statum restituit. Dumque his elatus successibus in templum quoddam veniret, corona subitò super caput ejus cecidit. Quo viso milites imperium sibi à diis hoc omine affirmant auguratum. Qua vesania priorisque prosperitate deceptus Iulian⁹ Augusti nomen vsurpat, fidemque Christi abdicat. Inter hæc Constantius aduersus Parthos procinctum mouerat: sed Iuliani fraude comperta, dum ad ciuile bellum reuertitur, anno imperij sui 24. in via moritur.

Primordia Iuliani Apostatæ.

Imperium vsurpat.

CAPVT X.

De persecutione astuta Iuliani, & ciuibus Christi, qui ei viriliter restiterunt: & ad vltimum quomodo, & vbi percussus fuerit Iulianus.

ANno ab incarnatione Domini 364. Iulianus Constantio mortuo 36. ab Augusto Imperium assumpsit. Hic primò velut antecessoris sui facta arguẽs, Episcopos ab exilio reuocari iubet; pòst verò Ecclesiam Dei arte potiùs quàm vi persequi intentat. Denique tamquam religionis consideratione remouendos eos à ludis, & à sacramento militiæ arcendos, postremò ab omni possessione terrena; vtpote quib⁹ lex propria, dicat *Nisi quis renuntiauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus*, cohibendos decrevit. Templa verò Paganorum aperiri iussit, fastigia imperialia, vt pote cocos, eunuchos, tonsores, publicum cursum caballorum, & mularum, tamquam philosophus amputauit: lectionique, nocte vigilans & scribens, die scripta in Senatu recitans, operam dedit. Vnde & Philosophos super omnes amplexatus fuit, solusque Imperator post Iulium Cæsarem Philosophiæ studium coluit. Scriptis vero suis non solum antecessores suos Imperatores, sed etiam Christianos lacerauit. Vnde de ipso Socrates in tripartita historia sic ait. [Vt cocos atque tonsores expelleret, opus philosophi, non tamen imperatoris egit: vt autem detraheret atque laceraret, neque imperatoris fuit.] Ea tẽpestate præclari ciuitatis Dei ciues fuere Miletus Antiochenus, Marinus Chalcidonensis, Basilius Cæsariensis, Gregorius Nazianzenus Episcopi. Quorum vnus Marinus provectus ætate & moribus, oculisque imbecillis, Iuliano in vrbe regia Fortunæ sacrificanti in faciẽ restitit, eumque impium, & sine Deo, apostatamque, vt Sozomenus in tripartita refert historia, vocare non metuit. Cui dum Iulianus tamquam philosophicæ patientiæ, nihil aliud quàm

Doli Iuliani.
Luc. 14.

Marinus Iuliano in faciẽ resistit.

cæcitatem improperasset, dicens. Neque Galilæus Deus tuus te curare potest, respondisse fertur Ego Deo meo, pro cæcitate gratias ago; quia hoc ideo est gestum, ne te videam pietate nudatum. Basilius verò & Gregorius ex philosophica & Eremitica vita ad culmen sacerdotij assumpti, non solum huic tyranno, & Valenti hæretico, authoritate Pontificali resistere, sed & scripturarum suarum monimenta, vtilia admodum, & profutura Ecclesiæ Dei reliquere. Iulianus ex subtilitate ingenij philosophos sectari volens, in tantam super se leuatur vesaniam; vt juxta Pythagoram spiritum Alexandri in se requieuisse diceret; ipseque ad instar ejus totum orbẽ sibi subjugare pararet. Hujus rei gratia dum aduersus Persas procinctum moueret, à quodam in insidias vocatur. Vbi dum ex sterilitate locorum miles deficeret, ipse telo in incertum misso, post annum & menses octo ex quo imperare cœperat, ex quo verò Cæsar ordinatus fuerat, anno ætatis 31. ictus interiit. Fertur de ipso, quod cùm iaculum contra se venire videret, ex diuina id animaduersione fieri cognoscens, non ad pœnitentiam motus, sed ad obstinationem deuolutus, ore blasphemo dixerit. Vicisti Galilæe. Hoc enim nomine Christum vocare solitus erat. Sic ergo Dominus ciuitatem suam impiissimo tyranno, qui Christianum sanguinem diis suis vouerat, ad plenum liberauit. Legitur in vita B. Basilij, ex precibus ejusdẽ sancti viri, eo quod Cæsaream Capadociæ, cui præsidebat, in reditu funditus delere decreuerat, hoc telum à B. Mercurio martyre cælitus missum: in argumentumque hujus rei, ferrum: quòd juxta ejusdem martyris tumbam jacebat, cruentum mane dicitur fuisse inuentum. Quia verò Porphirius & Calixtus, & ceteri fautores ejus, sapientiam pietatemque Iuliani prædicant; qualia post mortem ejus simulacra magicæ artis gratia instituta inuenta fuerint, breuiter aperiam. Ait ergo Socrates in tripartita hoc modo. [Cumque mortuus fuisset, & impio pius successisset in imperium: ingredientes in templum viderunt mulierem à capillis appensam, extensas habentem manus; cujus vterum aperuerat, vt Persarum victoriam in jecore eius inspiceret. Hoc scelus in Carris inuentum est. Verùm in Antiochia plurimas arcas in palatio aiunt fuisse repertas, humanis capitibus plenas, & innumera in puteis demersa corpora mortuorum. In qua ciuitate comperta nece eius, non solùm in Ecclesiis nostros, sed & in theatris paganos exultantes resultasse, præfat' scriptor commemorat, & clamasse. Maxime fatue, vbi sunt nunc tua vaticinia? Vicit Deus, & Christus ejus.

Iulianus à S. Mercurio occisus creditur.

Magica opera Iuliani.

CAPVT XI.

De principatu Iouiniani Christianissimi & orthodoxia illius: & ad vltimum quomodo, vel vbi obierit.

ANno ab incarn. Dom 366. Iuliano mortuo, ac in summo discrimine posito milite, Iouinianus, natione Pannonius, vir Christianissimus, votis omnium petitur. Qui dũ se gentilibus, eo quod Christianus esset, imperare non posse diceret: & ipsi se Christianos affirmabant. Iouinianus ergo 37. ab Augusto imperator creatur. Hic pro exercitus periculo, cum Sapore rege Persarum fœdus Romanis quidem inglorium, sed tempori congruum iniens, tradito quodam oppido, cum superiori parte Mesopotamię, militem redemit. Cumque esset catholicus, Episcopos à Constantio in exilium trusos ad proprias sedes reuocauit: templa deorum claudi fecit, ac sacerdotes eorum fugauit. Athanasium verò catholicæ fidei defensorem, vt eũ fide imbueret, scripto rogauit. Cui ille assumptis probatioribus Episcopis, rescripsit in hunc modum. Piissimo, atque clementissimo victori Augusto Iouiniano, Athanasius, & reliqui Episcopi conuenientes ex persona omnium Episcoporum Ægyptiorum, Thebaidis, & Libyæ. Decet Deo amabilem principem discendi habere voluntatem, desideriũque cælestium. Sic enim & cor habes in manu Dei, & Imperium multis annorũ curriculis gubernabis. Volente igitur à nobis tua discere pietate catholicæ Ecclesiæ fidem, gratias ob hoc Domino referentes, curauimus, vt prolatã ab omnibus Patribus in Nicæa tuæ pietati insinuaremus fidem. Hanc enim quidam repudiantes: nobis equidem frequenter insidiati sunt: eo quod Arrianæ non consentiremus insaniæ. Arrius enim quidam, eiusque sectatores irrupere, & impietatem aduersus eam introducere tentauerunt, dicentes ex nõ extantibus, & creaturam atque factum convertibilemque esse filium Dei: plurimosque per talia seduxerunt; ita vt etiam qui aliquid esse videbantur, blasphemia huiusmodi traherentur.] Et post pauca. [Necessariò considerantes læsionem, quæ huiusmodi causa contra populũ generatur; offerre tuæ pietati confessionem consilij Nicæni curauimus.] Est autem hæc Nicæni concilij fides. [Credimus in vnum Deum patrẽ omnipotentem &c. Eos autem qui dicunt, erat quando non erat, & antequam nasceretur, non erat: & quia ex non extantibus factus est, aut ex altera subsistentia, vel substantia, dicentes esse, aut creatum, aut convertibilem aut mutabilem filium Dei: hos anathematizat sancta catholica, & Apostolica Ecclesia.] Quas literas imperator legens, gratanter suscepit, fidemque catholicã datis roborauit edictis. Legem etiam, qua sacrarum virginum non solùm raptores, & violatores, sed & impudici inspectores capite plecterẽtur, promulgauit. Verùm Athanasius ad imperatorem Antiochiæ morantem venit, eumque, familiari vsus colloquio, de fide catholica informauit. Ipse christianissimus princeps ab Antiochia Tharsum Ciliciæ venit: ibique antecessoris sui Iuliani corpus honorificè sepeliens, consul vocatus est. Inde ad Illyricum digrediens, ac per Galatiam iter agens, in domo quadã nuper calce illita dum prunæ ponerentur, ex calore prunarum, & nidore parietum suffocatus, immatura morte 33. ætatis suæ anno, imperij verò 8. mẽse, regno simul, & vita perfunctus obiit.

Athanas. & aliorum literæ ad Imper.

Mors Iouiniani.

CAPVT XII.

De Imperio Valẽtiniani, eiusque industria sub Iuliano: de fratre suo Valente.

ANno ab incarnatione Domini 368. Valẽtinianus itẽ Pannonius, ac mediocri stirpe ortus, sed animi ac corporis magnitudine valens & vrbanus, 38. ab Augusto, consensu militum in Nicæa assumpsit imperium. Is dũ sub Iuliano Augusto millenarius, ac circa palatium constitutus esset; ipso quodam die Fortunę templum ingrediente, ministrisque templi introeuntes gentili ritu purificare volentibus, dum imperatorem præcederet, guttam forte aspersionis in chlamyde habuit. Quod ægre ferens tãquam eiusmodi non purgatus, sed pollutus ex-

piationibus, ministrū templi, verè fortis & strenui militis officium gerens, pugno percussit. Ob quam causam à Iuliano à militia trusus, custodiæque mancipatus, post eius mortem, juxta promissum Domini, centuplum recipiens, pro militia imperium est adeptus. Hic Valentem fratrē suum imperij socium legit; Procopium etiam tyrannum cum complicibus suis occidit. His diebus terræmotus maxim⁹ pelagus quoque excussit; quod plurimas insulas & vrbes inuoluit.

CAPVT XIII.

De filio eius Gratiano, Synodoque Illyrica.

ANno imperij sui 4. Gratianum filium suum Imperatorem fecit. Tunc apud Atrebatas vera lana pluuiis mixta descendisse dicitur. Valentinianus Auxentio Mediolanensiū Episcopo defuncto concilium conuocat Episcoporum: habitoque exhortationis verbo, eos Pontificem eligere suadet. Cumq; clamore oborto alij hunc, alij illum peterent: Ambrosius tandem præses & catechumenus ab omnibus exposcitur. Videns ergo Princeps vota omnium in eum concurrere: baptismi gratiam primùm consecutum Sacerdotem eum ordinari præcepit. Sic Ambrosius, qui non solùm factis, sed & dictis & scriptis plurimū Ecclesiam Dei postmodum fecundauit, baptismi simul & sacerdotij dona suscepit. Verùm Imperator in Illyrico Synodum congregauit: ibique NicænoConcilio confirmato, ipse cum sociis regni Augustis scripsit hoc modo. [Imperatores maximi, pij, victores, Augusti, Valentinian⁹, Valens, & Gratianus, Episcopis diœceseos Asiæ, Phrygiæ, Catophrygiæ, Pacatianæ, in Domino salutem. Tanto Concilio in Illyrico celebrato, & subtiliter habita quæstione de salutari verbo: ostenderūt ter beati Pontifices Trinitatem consubstantialem Patris, & Filij, & Spiritus sancti: quam nequaquam declinantes, iusta mysteria religionis magni Reges exerceant. Hanc ergo prædicari decreuit nostra quoq; potentia: ita tamen, vt non dicant aliqui, Sequimur religionē Imperatoris hanc patriam gubernātis: & non illi potiùs obedientes, qui nobis salutis mandata contradidit. Euangelium namque Christi nostri sic ait. *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo.*

Imperatorū literæ pro fide Catholicā

Matth. 22.

CAPVT XIV.

De morte Athanasij, patribus Ægipti, & Episcopatu Moysi, & errore Valentis, victoriaque Valentiniani, & morte eius.

HIs diebus Damaso post Liberium in vrbe Roma sedente, Athanasius post multos agones 46. sui Pontificatus anno, beato fine quieuit, Petrumque tentationum suarum sibi sociū substituit. Quem Lucius Arrianus sedem inuadens Romam fugauit. Per idem tempus florebat Ægyptus multis sanctorum millibus, ex Antonij discipulis in eremo philosophātibus. Ex quibus duo Macharij, Isidorus, Pambos, Moyses, Beniamin, Scaron, Helias, & Paulus, Hilariō, Pachomius, Ioannes, & alij quamplures, signis & prodigiis apostolicis cæteris mortalibus eminebant. Quorum virtutes, vitamque continentissimam, ac humanam fragilitatē transcendentem, atque labores qui scire cupit, legat Hieronymum; & eam, quæ tripartita vocatur, Vitam patrum. Ex quibus Moyses dum ad Episcopatū traheretur, Lucioque tamquam Alexandrinorū præsuli consecrandus offerretur, publicè hæreticum eum nominans, pollutas & cruentas manus, quibus sanctos, & orthodoxos pro fide catholica in exilium miserat, sibi imponi abnuit; & ab Episcopis qui exulabant, sacerdotium suscipit. Interea Valens imperator, qui primò catholicus fuerat, amore vxoris, tamquam Euæ suæ illectus, fraudeque Eudoxij Constantinopolitani episcopi Arriani circumuentus, ab eo baptizatus, in Arrianam hęresim incidit; atque ad infelicitatis suæ cumulum, miserrimo iureiurando ad seruandū impietatis dogma se obligauit. At Valentinianus fortissimam gentem Saxonum, Francorum terminum inuadentem, bello pressit. Burgundiones etiam, qui quondam à Druso Tyberio subacta interiori Germania, inde progressi Gallias occupauere, graui prælio deuicit. Ipse verò dum contra Sarmatas, qui Pannonias occupauerant, bellum parat, anno imperij sui 11. apud Brictionem oppidū moritur.

CAPVT XV.

De principatu Valentis cum filiis Valentiniani, persecutioneque eius, & victoria Gratiani.

ANno ab incarnatione Domini 383. Valēs 39. ab Augusto Orientis imperium rexit, Gratiano, & Valentiniano, Valētiniani filiis, regnum Occidentis gubernantibus. Hic Arrianorum, vt supra dixi, errore deceptus, legem dedit, vt monachi ad militiā cogerētur. Vnde multi in Ægypto milites Christi, dum terreno regi militare recusant, martyrio coronātur. Inter hęc Necromantiæ arte, quis post eum regnatur⁹ foret, perscrutatur: monstratisque sibi quatuor literis t. e. d. a, omnes quos has literas in capite nominum habere comperit, necari fecit. Ex quo factum est, vt Theodosium comitem, Theodosij, qui pòst imperio præfuit, patrem, quamvis ab eo contra Sirmium missus, tam ipsum Sirmium, quàm ab ipso Maurorum gentes in seditionem concitatas deleslet, occidi præceperit. Qui priùs apud Carthaginem baptismi consecutus gratiam, percussori sponte jugulum præbuit. Interea Gratianus Christi fretus auxilio, apud Argentariam Galliæ oppidum, cum paruo Romani militis detrimento, plus quàm 30. Alemannorum millia fudit.

Orosius Firmum habet.

Argentaria

CAPVT XVI.

De Gothis, & Hunis, qualiter Gothi à Valente Arriani effecti, ipsum postmodum cremauerunt.

CIrca idē tempus controuersia in regno Gothorum, inter Fridegernum & Athalaricū orta, Fridegernum debilioris causæ gratia Romanorum auxilium postulare compulit. Qui dū ad Valentem venisset, accepto ab eo milite, Athalaricum in fugam vertit. Volens autem beneficia reconpensari principi, eius perniciosum dogma amplexatus est. Et hinc Gothi Arriani effecti sunt. Gulfilas Gothorum Episcopus literas tunc Gothicas inuenit: in quas cum diuinas scripturas vertisset, ac in regno Athalarici prædicare cœpisset, Athalaricus eo quod paganus esset, multos ex eis suppliciis affecit, quos Arriani pro martyribus venerātur. Non multò pòst Gothis jam inter se pacatis, Hunorum gens horribilis, tamquam ex incubis & meretricib⁹, vt Iordanis refert, originem trahens, ducatu ceruæ de Meotidis paludibus egressa, fortissimam gentem Gothorum, cum rege suo Hermanarico, intantum

Vnde Gothi facti sint Ariani.

terruit, vt præfatus rex, qui multas ante nationes domuerat, tam huius gentis horrore, quàm inflicto sibi à quodam suo milite vulnere fraudulenter, 100. & 10. annorū mortuus sit. Ostrogothorū hūc regē fuisse describit Iordanis, Duo enim regna Gothos habuisse, quorū aliud Visigothorū, aliud Ostrogothorū, præfat⁹ scriptor, qui & ipse Gothus erat, cōmemorat. Post mortē Hermanarici, fracti animo Gothi, rursus ad Valentem mittunt, locum habitationis petunt. Quibus Valēs in Thracijs habitare concessit. Porro dum ex odio & inuidia vicinorum incredibili fame laborarent, vocati à quodam duce dolo ad conuiuium, insidias primò præcaventes, ipsos qui eos invitauerant, sternunt: pòst tota terra igne, & ferro depopulata, vbique diffunduntur. Contra quos Valens ab Antiochia procinctum mouens, sera pœnitentia ductus, catholicos ab exilio reuocari jubet Episcopos: ipse tamen à perfidia sua propter jusiurandū non recessit. Pugna in Thracia conseritur, vbi dum Romanus fugatur exercitus, imperator sagitta sauciatus, in cujusdam villulæ casa fugiens, latitare voluit. Quē insequentes Gothi anno imperij sui 15. post mortē verò fratris sui 4. cum casa pariter incendunt. Iusto Dei judicio id factum creditur; vt qui eos verám fidem petentes, igne perfidiæ accenderat, ipse ab eis igne materiali accensus, cōmuni quoque careret sepultura.

Valens justo Dei judicio comporitur.

Caput XVII.

De Imperio Gratiani & Valentiniani post mortem patrui, & Theodosij à Gratiano in regnū assumpti: de secunda synodo habita sub Damaso: de morte Athalarici, occisione Valentis, & ejectione Valentiniani.

ANno ab incarnatione Domini 383. Gratianus 40. ab Augusto, imperium quod cum Valente ante habuerat, cum Valentiniano fratre obtinuit. Qui reipublicæ subuenire volens, Theodosium natione Hispanum, fortem, ac religiosum militem, apud Syrmium purpura indutum, imperatorem Orientis fecit. Huius diebus synodus secunda 150. Episcoporū sub Damaso Papa, adversus Macedonium, & Sabellium, quorū prior Spiritum sanctum per Filium factum dicebat, alter verò sine personarum discretione eundem Patrem, quem & Filium esse asserebat, in vrbe regia congregatur: damnatisque & anathematizatis simul cum Arriana hæresi hæresibus, fides confirmatur catholica. Theodosius verò tam virtute, quàm prudentia, Gothorum gentes devicit, fœdereque cum Athalarico rege eorum inito, ipsum ad se Constantinopolim vocauit. Quò cùm venisset Athalaricus, diem vltimum clausit. Gothorum verò gentes virtutem & mansuetudinem principis videntes, Romanorum se subdidere imperio. Theodosius Archadium filiū suum socium imperij legit. Inter hæc Maximus arrepto per tyrannidē in Britānia imperio, Gratianum sexto post mortem Valentis imperij sui anno in Galliis interfecit; fratrēque suum Valentinianū Italia expulit. Qui ad Theodosium fugiens, ab eo paternè excipitur.

Macedonij & Sabellij hæreses damnata.

Caput XVIII.

De Imperio Theodosij, paceque Ecclesiæ, ac Sacerdotibus Christi: de triumphis, humilitate; ac de morte.

ANno ab incarnatione Domini 388. Gratiano interfecto, Theodosius 41. ab Augusto Romanorum Imperium solus obtinuit. His diebus ciuitas Christi, sopitis tam forensibus, quàm ciuilibus malis, plenum gaudium, pacemq; perfectam habere cœpit. Floruerunt autem tunc illustres viri, moribus, vita, ac scientia graues, Martinus Turonorum Episcopus, Ambrosius Mediolanensium Antistes, Seuerinus Coloniensis Præsul, Hieronymus presbyter, Augustinus quoque catechumenus ab Ambrosio tunc baptizatus inuenitur. Itaque Christianissimus Imperator Augustū vlturus occisum, restitutur⁹ verò exulantem, aduersus Maximum, in Deo magis quàm in homine confidens, procinctum mouet. Quem in Aquilejensium finibus aggressus interemit. Quo viso Andagasius comes, qui eius fautor erat, semet mergendo necauit. Peracta victoria; Theodosius cū Honorio filio suo paruulo Romam venit: ibique ordinata bene republica, & Valentiniano Occidentis imperio relicto, Constantinopolim rediit. Porrò Valentinianus dum ad Gallias tenetur, fraude Arbogasti ac Eugenij, laqueo, vt à quibusdam dicitur, suspenditur. Eugeniusque ab Arbogasto imperator creatur. Quidam tamen dicunt, eum proprijs manibus ex dolore hoc genus sibi mortis intulisse. Hic est Valentinianus, qui ab Ambrosio cathechumenus factus, antequam gratiam baptismi perciperet, morte huiusmodi præuentus est. Qua de re prædictus Episcop⁹ epistolā lugubrē dictauit, quā sic incipit. *Ventrē meū doleo, vent. m. dol.* in qua ab eodem inuenitur dictum. *Quia quem in Christo renaturus eram, amisi: ipse verò gratiā, quam poposcit, non amisit.* Ex qua authoritate quidam nostri temporis Theologi diuinantur, post promulgatam sententiam Evangelij, qua dicitur. *Nisi qui renatus fuerit,* &c. aliquos sine sacramento baptismi, vel effusione sanguinis, ob testimonium passionis Christi, vel attestatione Dominica saluari posse: sic ratiocinantes, quòd non alligavit Deus sacramentis potentiam suam: non bene considerantes quid secundū quid loquantur authores; quid opinando, quid asserendo, quid ex magnitudine doloris semet consolando. Quod tamen etsi verum sit, Dei potentiā regulis ecclesiasticis vel sacramentis non cohiberi: mihi tamen, qui Christiana regula stringor, necessarium erit credere, præter hoc neminem posse saluari. Quare quamvis Deo tamquam omnipotenti, Iudæum vel Gentilem, vel non baptizatum sine effusione sanguinis, vt dictum est, attestatione propria possibile sit saluari: mihi tamen hoc credere erit impossibile: & ita diuina potentia in talibus non sibi, sed mihi alligatur. Et mirum, si hoc pietate ducti dicunt, quare nō eadem pietate hoc de paruulis sentiant. Quod si objiciunt, quòd isti tamquam adulti credere possunt, quod non illi: audiant, quòd illi solo originali delicto obligari tenentur, quod non isti. Restat ergo, vt nos cum illis, ac illi nobiscum diuinam admiremur, in talibus non discutiamus potentiam: exclamantes cum Apostolo. *O altitudo!* & cum Propheta, *Iudicia tua abyssus multa.* Sed hæc hactenus. Morte Valentiniani comperta, Theodosius dum contra tyrannos exercitum parat, ad Ioannem Ægypti monachum, Eutropium eunuchum misit; euentumq; rei à viro requisiuit. Cui ille prophetico (vt erat) plenus spiritu, plenam de tyrannis promisit victoriam. Igitur religiosus imperator fide potiùs quàm milite armatus, exercitum contra tyrannum mouet:

Maximus vincitur ac perimitur.

Ierem. 4. Ambros. tom. 5. concion. 2.

Ioan 3. An sine baptismo vel martyrio salus.

Rom. 11. Psalm. 35.

præmissisque Gothis, quorum decem millia ab Arbogasto fusa dicuntur, & ipse cũ aliis iter pergit. Dum ergo in Alpibus conuenissent, tyrannique meliorem pugnandi facultatem in eminẽtiori loci haberent, Augustus totam noctem lacrymis & orationibus pervigilem ducens, Deo se committebat. Mane facto pugna conseritur, victisque tyrannis Eugenius captus interficitur, Arbogastes verò propria manu sibi injecta viuẽdi finem fecit. Quam victoriam meritis piissimi Imperatoris, ac orationibus Ecclesiæ à Domino impetratam, imber cœlitus missus, ventoque in ora hostium impulsus probauit. Quod etiã quidam ex paganis Poëta ex virtute Dei factum cõsiderãs, in laudẽ principis hujusmodi ꝓsecut᷒ est.

Claudianus *O nimium dilecte Deo, cui fundit ab astris*
Æolus armatas hiemes, tibi militat æther,
Et coniurati veniunt ad classica venti. Theodosius itaque omnibus bene compositis ac ordinatis, vndecimo post mortem Valentis imperij sui anno apud Mediolanum beato fine quieuit. Huc vsque Hieronymus Ecclesiasticam perduxit historiam. Hic est Theodosius, qui dum ex humana fragilitate Thessalonicenses effrænatè & sine sententia puniuisset, ab Ambrosio Ecclesiæ liminibus arcetur. Quod ipse humiliter ferens, tamdiu à communione se abstinuit, donec lacrymis, ac bonis operibus pœnitẽtia peracta, à præfato Pontifice reconciliaretur. Ob tam præclarũ factum, sacerdos iste in prædicta ciuitate inter omnes Latinorum Confessores vsque hodie maximæ habetur venerationi.

Capvt XIX.

De principatu Honorij & Arcadij: de Dirimachio monacho, Ioanne Chrysostomo, ac Theophilo, & Epiphanio: de transitu item Martini & Ambrosij.

Anno Domini 399. Honorius Occidentis, Archadius Orientis 42. ab Augusto loco, post mortem patris imperium sortiuntur: Damaso adhuc Romæ, Theophilo Alexandriæ, Ierosolymis Ioanne, Flauiano Antiochiæ, Nectario Constantinopoli sedẽtibus. His diebus Dirimachius quidam monachus ab Oriente Romam veniens, cùm gladiatorum ludum, vel potiùs insaniam religionis intuitu sedare vellet; à circumstantibus lapidibus obrutus, ac necatus est. Quo comperto Honorius eum quidem inter Martyres numerandum censuit: nefandum verò spectaculum huiusmodi de causa amputauit. Non multò pòst Nectario mortuo, Theophilus Alexandrinorum Pontifex cum aliis Episcopis ab Imperatore ad ordinandum regiæ vrbis Episcopum evocatur. Qui dum Isidorum presbyterum suũ præfatæ sedi præponere cogitasset, Ioannes Antiochenus ab omnibus petitur, ac contra voluntatẽ Theophili elect᷒, ab ipso tandem ordinatur. Vnde Theophilus ad depositionem eius semper laborabat. *Theophili in Chrysostomum odiũ vnde.* Iste Ioannes, qui & Chrysostomus, tãquam aurei oris propter eloquentiã vocatus, primò à Meletio Antiochiæ præsule Diaconus in eadem Ecclesia ordinatus, post eius mortem ad eremum se transferens, ibique per triennium Deo vacans, ab Euagrio Presbyter ordinatus fuerat. Fuit autem potens in opere & sermone, ad corrigendos mores vtilis; nimium verò seueritate & zelo Dei improuidus, nimiaque libertate oris: intantum vt à nescientibus arrogans putaretur, & profusus. Vnde postquam ad episcopatum venit, clericis suis, quorum mores corrigere nitebatur, intantum odiosus est factus, vt conspiratione inita, plurimis contra eum derogationibus vsi, furiosum eum dicerent, & procacem, ac tamquam sine testimonio degentem. Cui rei facere fidem videbatur, quòd nullum secum comedere patiebatur; quod tamen ob nimiam abstinẽtiam, qua sæpe caput & stomachum dolebat, fecisse traditur. Porrò à populo, propter sermones quos faciebat, plurimùm amabatur. Qui quales fuerint, ex libris ejus, qui vsq; hodie manent in Ecclesia, conjici potest. Accessit ad inuidiæ suæ cumulum, quòd non solùm clericis asper fuit; sed etiam ipsos primores æquitatis zelo redarguere non dubitauit. Vnde factum est, vt Eutropiũ quemdam eunuchum, & consulem, principique familiarem, cuius consilio lex data, vt ad Ecclesiam confugientes inde traherentur, fuerat; cùm & ipse non multò post, iram principis fugiens, sub altari jaceret, publicè in ambone redargueret, ac contra eum increpatoriam ederet homeliam. Igitur occasione nacta, Theophilus Ioannem tamquam à suis destitutum omnimodis deponere moliebatur. Vnde non solùm proprias aduersus eum oues armauit, sed etiam Episcopos, vicinos quidem colloquiis, remotos autem scriptis contra eum incitauit. Ex quo cõtigit, vt Epiphanium Salamine Cypri Episcopum, virum quidem sanctissimum, sed tamquã in eremo educatũ, simpliciorem conueniret, & occasione librorum Origenis, eum ad depositionem Ioannis sibi adsisceret. Itaque præfatus sacerdos damnationem Origenis portãs, ad vrbem regiam venit, Ioannéque causa Theophili declinans, in propria habitauit mansione. Cumque ad eum Ioannes mitteret, rogaretque, vt ad se veniens, secum inter alios Episcopos maneret, Epiphanius respondit, nec se cum eo manere, nec secum orare velle, nisi in libros Origenis damnationem subscriberet. Quod differente Ioanne, inimici eius Epiphanio suadent, vt in Apostolorum Ecclesiam altera die collectione facta veniat, Origenis libros damnet, Ioannem tãquam Origenis defensorem coram populo infamet. Quo comperto, Ioannes Epiphanio hæc verba mandauit. Contra regulas multa egisti, ô Epiphani: primum quidem, quia ordinationem fecisti in Ecclesiis sub meo jure constitutis: deinde quia me nõ iubente in eis auctoritate propria celebrasti: rursus quia inuitatus excusasti, & nũc denuo in te ipse confidis. Quapropter obserua, ne turbatio nascatur in populo, & huius rei periculum ipse suscipias. Quo audito Epiphanius recessit, Ioanniq; , vt quidam aiunt, remandauit. *Epiphanii inter & Chrysostomum contẽtio.* Spero, quòd non moriaris Episcopus. Ad quod ille respondisse fertur. Spero te ad tuam patriam non redire. Vtrumq; impletum est. Nam & Epiphanius in via mortuus fuit, & Ioannes post paululum depositus. Post hoc Ioannes ad correctionem Eudoxiæ Augustæ, eoquod Epiphanium contra eum armasset, more suo sermonem ad populum cunctarum mulierum vituperatione plenum edidit. *Serm inde collat. S. Ioannis.* Quod illa grauiter ferẽs, marito suo conquesta fuit. Igitur Theophilus quasi iam Ioannem non solùm suis, sed & principibus odibilem factum deponere cogitãs, Episcopos in suburbio Chalcedonensi cõvocat, accusatores producit: eumq; tamquàm responsurum ad ea quæ sibi objiciebantur, ad audientiam vocat. Verùm Ioannes vniuersalem synodum ad hoc fieri proclamabat. At ille dum iterum, atque iterum cum

cæteris Episcopis eum evocaret, ipse vero in sua sententia perduraret, velut inobedientem Episcopatu eum deponendum decernunt: populus verò seditionem mouens, reclamabat. Porro principe eorum sententiam confirmante, Ioannes depositus in exiliũ deportatur. Quod multi, etiam ex his, qui eum odio habuerant, videntes, misericordia moti, Ioannem calumniam pati dicebant; præsertim cùm cunctis jam clarescerer, eum inuidia Theophili damnatum esse. Innocẽtius tunc Siricio, & Anastasio sacerdotio perfũctis, in vrbe Roma sedebat. Ioãnes propter terræmotum, qui in eius depositione inusitatius ciuitati accidit, postmodum à principe, & populo reuocatus, rursum Augustam latenter mordebat. Dumque illa rursum insidias pararet, famosissimam illam edidit homeliam, quæ sic incipit. *Rursusque Herodias vesanit, rursusque turbatur: denuo saltat, denuo caput Ioannis in mensario cupit accipere.* Qua de re magis exardescens Eudoxia, denuo eum deponi, & in exilium trudi fecit. Quod Innocentius audiens improbauit, ac clero ne alium eligerent, scripto demandauit. Verùm inter hæc Ioannes moriens, finem controversiæ imposuit. Sed & Theophilus nõ multò pòst vita decedens, Cyrillo sedem reliquit. Theophilus iste, quamuis in causa Ioannis reprehensibilis fuerit, tamen contra Arrianos & Antropomorphitanos, quorum hæresis nuper exorta Deum lineamentis corporeis circumscriptum dicebat, fortis athleta extitit. Hæc hæresis intantum simpliciores monachos & eremitas Ægypti infecerat, vt Alexandriam venientes, pro assertione veræ fidei, seditionem contra Theophilum excitarent: & nisi maturato præfatus põtifex consilio dixisset, video vos sicut vultũ Dei, concitatæ plebis furorem non evasisset. Circa idem tempus Honorio, & Archadio regnantibus, beatissimus præsul Martinus, & Ambrosius, ciuitati Dei vtilissimi sacerdotes, migrauerunt ad Dominum. Sed jam ad historiæ seriem reuertamur.

Homilia Chrysostomi

Mors Chrysostomi & Theophili.

Caput XX.

De rebellione Gothorum, & perfidia Rufini & Gildonis, euentuque Mazazel, morte Archadij.

IGitur Gothi post mortem Theodosij, dum à filiis solita munera non acciperent, consilio Rufini patritij, regem sibi creantes, à curia recedunt. Rufinus vero postmodum detectus, ante portas vrbis Constantinopolitanæ decollatur, caputque eius cum manu dextera ad ludibrium in vrbe circumfertur. Gildo etiã Africæ comes, cœpit nouis ausibus à Romanorum provincia Africam decidere. Contra quem Mazazel frater eius, cui ipse duos filios occiderat, cum exercitu mittitur. Mazazel ergo plus Dei, quam militis virtute hostem devicit, fusisque cum parua manu idest cum 5. millibus 70. millibus, tyrannum fugauit, qui etiam non multis pòst diebus strangulatus interiit. Porrò Mazazel rerum prosperitate, vt assolet, elatus, Ecclesias Dei persequi cœpit. Vnde justo Dei judicio, qui antea ipsum confitendo exaltatus erat, nunc ipsum contemnendo humiliari debuit. Non multò enim pòst mortuus est. Archadius etiam imperator, vir mitis & quietus, 14. imperij pòst mortẽ patris anno vitam finiuit, Oriẽtisque imperiũ filio suo Theodosio octenni reliquit, Anthemio pręfecto, qui muro maximo vrbem regiam circumdederat, omnia disponente.

Mazazel successibus elatus punitur.

Caput XXI.

De imperio Honorij, & rursum de seditione Gothorum, & irruptione Romana vrbis, sessioneque ipsorum in Gallia.

ANno ab incarnatione Domini 41. defuncto Archadio, Honorius 43. ab Augusto, occidentis imperium tenuit. Verùm Gothi Rufino ac Stilicone incitati, cum Alarico rege suo, qui lingua eorum ex genere Balthorum secũdæ post Amalos nobilitatis, Baltha, id est audax vocabatur, per Dalmatiam & Venetiam digressi, in Æmiliæ finibus castrametãtur: missaque legatione ad imperatorem, qui Rauennæ tunc fortè morabatur, terram habitationis superbè deposcunt; addẽtes, quod si gratis accipere non possent, vltro eam arriperent. Consilio ergo accepto, princeps terram eis versus Hispaniam, quæ ei rebellis erat, tradidit. Ad quam dum possidendam pergerent Gothi, Stilico patricius, & socer Honorij, eos fraudulenter insequitur, commissoque prælio, amisso milite, ipse in fugam vertitur. Qua de causa commoti barbari, ad Æmiliam, vnde digressi fuerãt, revertuntur: totaque igne ferroque vastata provincia, ad vrbem progrediuntur: quam etiam trepidam irrumpunt, datisque præceptis ne sanctorum loca violarẽtur, concrematis aliquibus vrbis regionibus, prædam innumerabilem diripiunt. Innocentius Papa tamquam justus Loth, ne pœnas peccatricis vrbis videret, Ravẽnæ morabatur. His diebus cùm Pagani cõtra fidẽ murmurarent; dicerentque Romam à diis in summo honore conservatam, Christianis temporibus dehonoratam, Augustinus librũ de civitate Dei scripsit, Orosius historiam suam texuit, Hieronymus ecclesiasticã historiam ab Eusebio scriptã, transtulit, duobusque libris appositis, vsque ad mortem Theodosij deduxit. Facta est autem hæc tam famosissima, quàm insolentissima irruptio vrbis per Alaricum, anno à cõditione eius 1164. ab incarnatione verò Domini 415. Et sicut suprà dixi, Romanorum regnum, quod Babyloniorum regno in multis similem ortum ac progressum habuit, juxta maiorum nostrorum supputationem, eodẽ à conditione sua ab Alarico, quo & illud ab ortu suo ab Arbato præfecto, anno, dehonoratum fuit. In eadem irruptione soror Honorij Placidia, inter aliam prædam capitur; quam postmodum Athaulfus in matrimonium sortitur. Inter hæc Constantinus Gallias occupans, Constãtem filium suum ex monacho Cæsarem fecit: sed non multò pòst tempore, pater apud Arelatum, filius apud Viennam, vita pariter & regno priuatur. Gothi verò Romanæ vrbis potiti victoria, per Apuliam & Campaniã, in Siciliam & Africam ire proponunt. Dumq; in confinio Brutiorum incautè mari se committũt, multos de sociis perdiderunt. Alaricus quoque vltimum diem clausit: quẽ intantum barbari dilexerunt, vt amnem Barentum juxta Consentinam ciuitatem de alveo suo deriuarent: ipsoque ibi cũ multis copiis sepulto, occisis omnibus captiuis, qui huius facti conscij erant, amnẽ ad proprium alueum reduxerunt. Quo mortuo, tã hoc quàm priori infortunio perculsi Gothi, Athaulfum sibi Regem creantes, reverti statuerunt: sicque per Romam redeuntes, ea quæ antea reliquerant depopulantur. Sed Athaulfus amore vxoris suæ Placidiæ, à finibus Romanorum cedit, ac in

Gothi Romæ sacris locis parcunt.

Babylonici & Romani imperij similis euentus.

Galliis iuxta prouinciam Narbonensem, quam pòstmodum vir Dei Ægidius inhabitans, metropoli ex nomine suo, vt Villa S. Ægidij dicatur, dedit: in loco, qui vsq; hodie palatium Gothorum vocatur, consedit: sed postmodum à Constantio comite pulsus, in Hispania resedit cũ Gothis. Post quem tertius ab eo Vallia, qui Segerico successit, vicinas gentes, & præcipuè Vuandalos, qui & ipsi nouiter tunc in Hispaniã venerant, bello pressit.

CAPVT XXII.

De gestis Honorij in Africa, & inventione S. Stephani: de morte Hieronymi. De Romanis Pontificibus, & pace Augusti cum Gothis, morteq; ipsius.

HOnorius Eraclidem comitem Africæ cõtra Romam venientem per Marinum comitẽ vicit, & Carthaginem, vbi & postmodũ occisus est, fugauit: pacem etiam, adiuuante Constãtio, qui Constantinum & Constantem in Galliis oppresserat, integram Ecclesiæ Dei reddidit in Africa. His diebus sub Innocentio Papa corpora sanctorum Stephani protomartyris, & aliorum, Luciano sacerdoti reuelata sub Ioanne Ierosolymorũ Episcopo fuere. Non multis pòst diebus, sub Bonifacio, qui Zozimo successori Innocẽtij substitutus erat, Hieronym' presbyter 91. ætatis suę anno in Bethleem ad Dominum migrauit. Defuncto Bonifacio, Cælestinus sedit in vrbe. Vallia cum Augusto fœdus init, eique Placidiam sororem suam reddidit. Hucusque Orosius chronicas suas perduxit. Honorius 31. imperij sui anno, quorum duos sub patre, 13. cum fratre, reliquos cum filio fratris regnauerat, Romæ moritur.

Orosij chronicon hic terminatur.

CAPVT XXIII.

De gestis Theodosij junioris, virtutibusque ejus & synodo tertia. De bellis, quæ per duces suos gessit.

ANno ab incarnatione Domini 427. Theodosius junior 44. ab Augusto, patruo mortuo solus regnauit. Hujus virtutes in tripartita historia omnibus antecessoribus suis præferuntur. Inter quas & hoc commemoratur, quod ad instar Alexandri magni, dum in procinctu esset, ac ex fervore solis, & squalore pulueris fatigat', siti laboraret, poculum sibi iocundissimum allatum, ne solus præ aliis reficeretur, renuit. Floruerunt diebus ejus Ioannes Cassianus monachus, & eremita, qui Collationes patrum descripsit, & Germanus Antisiodorensis episcopus. Synodus etiam tertia sub Celestino Papa, vel eius successore Sixto, mediante Cyrillo Alexandrino, & Archadio episcopo ab Italia destinato, temporibus Iuvenalis Regiæ vrbis episcopi, ducentorum episcoporum, contra Nestoriũ, qui duas in Christo personas asserebat, Ephesi congregatur: ostẽsoque in duabus naturis Christi vnam personam esse, cum fautoribus suis Nestorius justo damnatur anathemate. Theodosius contra Ioannem, qui Hesperiæ regnum inuaserat, Valentinianum amicæ suæ Placidiæ ex Constantio filium, adiũctis sibi Aspare & Ardabure sociis, cum matre in Italiam destinauit. At Ioannes, juxta quosdam Asparis, & Ardaburus dolo, juxta alios verò ducatu Angeli, Rauennæ necatur. Sicque respublica religiosi principis meritis, à tyranno liberatur. Hucusque Theodoritus Episcopus, & Socrates, & Sozomenus viri disertissimi, historias suas perduxerunt: quæ postmodũ in vnum volumen redactæ, & à Cassiodoro senatore per Epiphanium scholasticum à græco in latinũ versæ, à tribus auctorib' Tripartitę historiæ nomen accepere.

Concilium 3 generale habitũ Ephesi.

Tres authores Tripartita historia à Cassiodoro collecti,

CAPVT XXIV.

De Valentiniano Augusto, Vuisegothis, & Ostrogothis: De factione Ætij, & Bonifacij, irruptione Vuandalorum in Africam, morteque Augustini.

OCciso tyranno, Theodosius Valentinianũ, cuius ope ciuile malum sedatum fuerat, remuneratione dignum judicans, imperij socium legit, & Augustum statuit appellari. His diebus Vuisigothi in Galliis habitabant. Ostrogothi, & Gepidæ, ex quibus Auares & Longobardi descendunt, Danubium transeuntes, Gepidæ quidem circa Seigedonem & Sirmium, Ostrogothi verò, qui prius in Pannonia morati fuerant, exhinc in Thracia habitauerunt: vbi per 48. annos morantes, ad Occidentem iter flectunt. Vuandali autem sociatis sibi Germanis, cum Modigisilo duce Hispanias occupauerãt. Ea tempestate fuere duo insignes prætores, Ætius, & Bonifaci'; quorum Bonifacius comitatum Africæ ab imperatore accepit. Sed dũ fraude, & delatione Ætij Bonifacius apud Placidiam Augusti matrem injustè accusatur, missi sunt contra eum duces Mauortius, & Galbio. Quibus à Bonifacio occisis, Sigisbaldus comes contra eum destinatur. At Bonifacius in Hispaniam transiens, ascitis Vuandalis, totam eis Africã tradit. Qui mox ferro, igneque terrã vastantes, vbique diffunduntur; ac inter cætera mala Hyponensem vrbem, cui beatus Augustinus præsidebat, obsidione cingunt. Beatus autem præsul, ne excidium vrbis suæ videret, 3. mense obsidionis eius 76. ætatis suæ anno, migrauit ad Dominum. Non multo pòst elapso tempore, Placidiæ apparuit, falso sibi Bonifaciũ delatum fuisse: vocauitque eum ad se, & magistrum militum fecit. Vuandalis autẽ tradita parte Africæ, Romani pacem dederunt. His diebus Geisericus Vuandalorum rex Arrianus, christianos affligens, Episcopos in exilium misit; Carthaginem invadens, multis diuitiis, ac ecclesiasticis ornamentis spoliauit.

vel Galbilo.

CAPVT XXV.

De terræmotu Constantinopolitano, & Romano. De initio tyrannidis Attilæ, morteque Theodosij.

ANno imperij Theodosij 30. terræmotus horribilis Constantinopoli fuit. Ob eam causam *Agios o Theos, agios ischiros, agios athanatos, eleison imas*, Hoc est, *Sanctus Deus sanctus fortis, sanctus immortalis, miserere nobis*, dum à populo cũ Proculo Episcopo suo cælesti commonitione caneretur, terræmotus cessauit. Vnde ab imperatore, eiusq; sorore Pulcheria, vt per totum orbem canticum hoc cantaretur, præceptũ est. Roma quoque tunc ex terræmotu in multis suis regionibus corruit. His diebus Attila Hunorum Rex, occiso fratre Buda, tyrannidem exercendo Thraciam & Illyricum vastare cœpit. Cui Theodosius datis 6. millib' libris, promissis quoque singulis annis mille libris, à finibus suis exire persuasit. Ipse verò non multis pòst diebus, 41. imperij sui anno, post mortem verò patrui sui 26 apud Constantinopolim diem obiit.

Canticum, quod in adoratione crucis canitur.

vel Bleda.

Caput XXVI.

De principatu Marciani & Valentiniani, Synodoque 4. de tyrannide Attilæ, pugnaq; inter ipsum. & Romanos, & Gothos.

ANno ab incar. Do. 453. Marcianus consilio Pulcheriæ 26. ab Augusto Oriẽtis imperium suscepit, Valentiniano in Occidente regnante. Huius diebus sub Leone Papa, Iuvenale Ierosolymitano, Anatholio Constantinopolitano Episcopis, quarta Synodus sexcentorum & 30. sacerdotum contra Eutychen regiæ vrbis Abbatem, eiusq; defensorem Alexandrinũ quondam Episcopum Dioscorum, Verbi Dei & carnis vnam naturam dicentes, apud Chalcedonem congregatur; damnatisq; simul cum Nestoriana his hæresibus, fides Catholica diuinam in Christo & humanam naturam, sed vnam personam prædicans roboratur. Hæ sunt quatuor Synodi, quas se B. Gregorius vrbis Romæ Episcopus, vt 4. Euangelia, venerari testatur. Igitur regnantibus Marciano & Valentiniano Attila Honorũ rex, subiugatis sibi fortissimis Ostrogothorum, Gepidarumq; populis, aliisque plurimis gẽtibus; Macedoniam, Mesiam, Achaiam, Thraciam pervagatur. Dum ergo Romanos quoque & Visigothos, quorum priores ob antiquã suæ vrbis dignitatem, alios verò ob singularis fortitudinis virtutem ęmulabatur, subiugare cogitat: timens, ne duæ hæ gentes aduersùs eum sociarentur: dolo, vt erat versutissimus, seiungere eas ab inuicem intendebat. Proinde missa legatione, tã ad Valentinianum Romanorũ Augustum, quàm ad Theodoricum regem Gothorum literis, vtrisque verba pacis mandando: Romanis quidem, se non aduersùs eos, sed contra Gothos bellum parare: Gothis verò eadem de Romanis denuntians, vtrosque in alterutrum incitare voluit Sed Ætius, qui tunc Romanorum patritius erat, fraudem Attilæ persensit: scriptisque ex persona Valentiniani ad Theodoricum Regem Gothorũ literis, vt contra immanissimum tyrannum, ac totius orbis inuasorem ambo conuenirent, eumq; intimè monuit. Igitur Attila dũ hoc modo procedere non posset, bellum Gothis apertè indicit. Qui pulsatis per legatos Romanis, Ætium patritium in auxilium accipiunt. Hinc ascitis sibi Frãcis, Sarmatis, Armatianis, Burgundionibus, Saxonibus, Ripariolis, Brigonibus, multisq; Celticæ ac Germanicæ nationis, Gothis succurrit. Attila verò cum Athalarico Gepidarum, & Vualamire Ostrogothorũ regibus, ac innumeris turbis regum ac nationum procinctum mouet. In cãpis ergo Catalaunicis vterque consedit exercitus. Attila euentum rerum in extis pecorũ perquirit: seque vincendum, sed in altera parte omniũ potentiorem casurum, in fœdissimis inuenit præsagiis. Qua de re turbatur: sed de hoc, quòd ex alia parte virum potentissimum, quem ipse Ætiũ putabat, occidendum intellexit, animatus, suos alloquitur: eosq; prioribus virtutis suæ fortunis consolandos denuntians, pugnam aggreditur. Romani eminentiorem locum habebant. Itaque à nona hora diei fortissimis gẽtibus acerrimè vsq; ad noctem pugnantibus bellum protenditur. Theodoricus autem Gothorum Rex, iuxta quod Attilæ prædictum erat, hac illacq; ad exhortationem suorum discurrens occubuit. Attila in fugã versus, victum se prodidit; sed noctis beneficio potuit id occultari. Mane facto Gothi Regem suum requirunt: sed mortuo inuento, cum Thurismundo filio Regis in hostẽ irruere parant. Porro Ætius timens, nè deletis Hunis Gothi in superbiam elati Romam premerent: vocato ad se Thurismundo, Fratres, inquit, tui, qui domi remanserunt, patris morte comperta, regnũ inuadunt. Tu ergo reuertere, ne fortè ipsi te prævenіant. Sic Ætius iuuenem astutè circumveniens, ea qua dixi causa bello declinare, & ad propria redire edocuit. Fertur de Attila, quòd de subselliis pyrã fecisset: cui se, si hostes irruissent, injicere cogitauerat. Ceciderunt in hoc famosissimo prælio, vt Iordanis refert, ex vtraque parte centũ sexaginta quinq; millia, exceptis 15. millibus, qui in cõgressu Francorum & Gepidarum priori nocte corruerant. Thurismundus à suis rex creatus, consilio Ætij in patriam reuersus, Tholosam ingreditur.

Concilium 4. generale.

Attilæ gesta ac versutia.

Prælium famosum in cãpis Catalaunicis.

Caput XXVII.

De euersione Aquileiæ, & processu ipsius vsque ad Ticinum, donec monitu Leonis Papæ rediret.

VErùm Attila Gothis recedentibus securus factus, contra Romanos iter deflectit, Aquileiaque Venetiarũ metropolim, quæ in Adriatico sinu posita est, obsidione cingit. Quam dũ multo tempore obsidens capere non valeret, cũque jam exercitus redire pararet, Attila juxtà muros digrediens, ac secum quid ageret, mente pertractãs, ciconias ex vrbe fœtus suos trahere videt. Quo viso suos ad euersionem vrbis ampli⁹ accèdens. Hoc, inquit, omnium prognosticum nobis est. Hæ inquam aues futuræ cladis præsagæ vrbem ruituram deserunt. Dixit, & instructis machinis, omnimque tormentorum generibus adhibitis, aggreditur vrbem, captamque funditus, ita vt vix vestigia maneant, delevit. Ferunt quidam, quod vacuam habitatore vrbem inuenerit. Elapsi enim per mare ipso ignorante, in insula, quæ Venetia ex hinc ex Venetorum inhabitatione dicitur, translatis secum cum Patriarchali sede beati Hermagoræ primi illi⁹ vrbis Episcopi reliquiis, habitare cœperunt. Vnde vsque hodie inter Gradenses & Aquileienses de Patriarchali dignitate lis esse cognoscitur. Tanta autẽ in obsidione huius vrbis & mora & multitudo fuit, vt miræ magnitudinis montem Vtinum dictum, quem ipse vidi, in modum aggeris ab exercitu comportatum, incolæ vsque hodie affirment. Alij tamen à Iulio Cæsare eundem montem factum tradunt. Attila his elatus successibus ceteras Venetiæ vrbes peruagando, & ad solum vsque prosternendo, Mediolanum quoque Liguriæ caput, ac Ticinum; quæ & Papia, crudeli animaduersione depopulatur. Post hoc dum Romam ire intentat, occurrente sibi Leone Papa, tam auctoritate, ac precibus Pontificis fractus, quàm exemplo Alarici, qui post captam vrbem non diu vixit, territus, ad propria reuertitur.

Augurium ex ciconys.

Venetiarũ origo.

Caput XXVIII.

De morte Aetij, & Valentiniani Augusti, irruptione Vandalorum in Romanam vrbem. De Paulino Episcopo, morteque Attilæ, & Marciani Imperatoris.

INter hæc Valentinianus Aetij virtutem æmulans, eum cum Boëtio senatore necari jubet. Quapropter non multo pòst tempore ab amicis ejus 30. imperij sui anno, è quibus cum Theodosio socero suo 25. cum Marciano reliquos imperaverat, vita priuatur. Quo mortuo, Maximin⁹ accepta vxore eius Eudoxia, Theodosij filia, imperium

imperium vsurpat. At Eudoxia Gensericum Vandalorum ob hanc molestiam vocat. Quem dum venturum Romani cognoscerent, Maximũ quidem, tamquam huius mali incentorem, tertio ex quo imperium inuaserat mense membratim discerpũt: & ipsi antiquæ nobilitatis & virtutis immemores, vbique diffugiunt. Post hoc Genserico vrbem tamquam habitatore vacuã irrumpere volente, Leo Papa occurrit in porta, eumque ab occisione ciuium, & incẽdio vrbis abstinere precatur. Igitur barbarus vrbem quidẽ irrupit, spolia rapuit, ac per 14. percensuit dies. Eudoxiam cum filiabus duab' inter alios captiuos abduxit: ab incendio verò tantùm, & cæde ciuium, juxta Sacerdotis monitum, abstinuit. Facta est autem hæc secunda ab Alarico vrbis irruptio à Vandalis 1204. à cõditione sua anno. Vandali capta vrbe per Campaniam diffunduntur: eaq; tota igne ac ferro vastata, nobilissimas eiusdem prouinciæ vrbes Neapolim & Nolam expugnant. Huius vrbis Episcopus sanctissim' Paulinus, pro redimẽdis captiuis, quod in dialogo Gregorij pleniùs habes, barbaris se tradidit. Porrò Gensericus opibus Italiæ ditatus, Thrasimundo filio suo Valentiniani principis filiam copulauit. Cuius filius Hildericus, matris sequens monita, Catholicus fuit. Ceterùm Attila ab Italia digrediens, Honoriam Valentiniani principis sororem sibi dari cũ rogasset, nec impetrasset: in terram suam cum indignatione reuersus, puellam sibi speciosissimam copulauit. Ob cuius amorem dum luxuriosa celebrat conuiuia, inebriatur: nocteque proxima iuxta puellã resupinus jacens, sanguine proprio effluente de naribus, suffocatur: maneq; facto à suis mortuus inuenitur. Iusto Dei judicio id factum arbitror, vt qui semper humanum sanguinem sitiuerat, proprio quoque sanguine suffocatus interiret. Eadem nocte Marciano in somnis apparuit arcus Atilę fractus. Hic est Atila, qui, vt ait quidam, in concussionem gentium natus in mundo: terrarum omnium metus, superbus incessu, oculos circumferens, bellorũ amator: ipse manu temperans, consilio validissimus, supplicantibus exorabilis, propitius semel in fide receptis, forma brevis, lato pectore, capite grandiore, minutis oculis, rarus barba, canis aspersus, simus naso, teter colore fuit. In exercitu eius fuisse quingenta millia Iordanis scribit. Hic etiam dum vbique terrarum discurreret, Vndecim millia virginum apud Coloniam Agrippinam martyrio coronauit: beatum quoq; Nicasium Episcopum Remis pro Domino occidens martyrem fecit. Non multo pòst tempore Martianus 7. imperij sui anno, fraude suorum Constantinopoli necatur.

S. Paulinus Nolanus.

Atila forma, & dispositio.

Caput XXIX.

De principatu Leonis in Oriente confusioneque Romani imperij in Occidente, morteque Leonis.

Anno ab incarnatione Domini 460. Leo Bissa ortus, ex tribuno militum ab Anatholio Patriarcha coronatus, 47. ab Augusto Orientis regnum accepit, filiumque suum Leonem regni socium legit. Porrò Occidentis imperium apud Ravennam Manrouianus acceperat. Quo quarto regni sui anno juxta Dertonam ciuitatẽ occiso, Severus rursum Ravennæ absque iussu Augusti Imperium inuadit, quod per 4. annos vsurpans, Romę diem obiit. Quo mortuo Augustus Anthemium ex Patritio Cæsarem factum Romã misit. Hic Seruandum præfectũ in Galliis Imperium vsurpare volentem in exilium trusit, Patritium Romanorum eas demolientem occidi præcepit. Verùm Leo Zenonem generum suũ Orienti, Basilistum quoque Verrinæ vxoris suæ fratrem Africæ præfecit. Cum Ostrogothis etiam pacem faciens, Theodoricum Theodemiri Vualamiri Regis fratris filium 8. annos habentem obsidem accepit, quem pòst tamen patri cum honore remisit. Inter hæc Ridice Patritius Anthemium quarto anno regni sui occidit; ipse verò post tertium mensem diem vltium clausit. Porrò Leo, viuo adhuc Anthemio, Olibriũ ad vrbem miserat, qui regium nomen simul cum Placidia Valentiniani principis filia in vxorem accepta sumens, post 7. menses vitam simul finiuit & regnum. Post cujus mortem Rauennæ Licerius imperium assumit. Quo sequenti anno expulso: ac in Salona ciuitate Dalmatiæ Episcopo ordinato, Nepos patricius Nepotiani filius, Occidentis imperium rexit. Leo ergo Leonem Zenonis ex filia sua filium Imperatorem fecit. Ipse verò 11. imperij sui anno diem vltimum clausit. Hic paucis mensibus imperans patrem suum Zenonem Imperatorem creauit, ipse verò diem obiit. Porrò Basilicus magister Africæ vxorem suã Zenobiam Augustam fecit. Igitur dum Zeno ad vrbem regiam perueniens, à Senatu ac populo gratanter suscipitur, Basilicus depositis insignibus ad Ecclesiam fugit.

Eusеb. Basilicũ habet

Glicerius apud Sabellicu.

Caput XXX.

De Imperio Zenonis in Oriente: de Augustulo Romano, & irruptione in vrbem Romã sub Odoacro.

Anno ab incarnatione Domini 476. Zeno genere Ysaurus 489. ab Augusto Orientis imperium sortitur. Porrò Occidentale, idest Romanum, Nepos tenuit. Hoc à regno pulso, Orestes patritius filium non jam Augustum, sed Augustulum Imperatorem Occidentis creauit. Itaque cùm Romanum Imperium, quod ceteris mundi regnis offuscatis solum regnare videbatur, cum & ipsi, peccatis exigentibus, justo Dei judicio ea qua aliis mensum erat gentibus mensura, remetiendum fuit. Odoacer natione Rhugus, ex vltimis Hannoniæ finibus, cũ Sciris Turcelignis Herulis ad inuasionem ejus procinctum mouet. Cui dum Orestes patritius in terminis Liguriæ occurreret, visa manu ejus territus aufugit, ac in Ticinum se contulit. Quem Odoacer insequens, capta vrbe occidit: ac inde per totam Italiã diffuso milite regium nomen vsurpat. Hic à terra sua egressus, dum per inferiores Noricę partes, vel superiorem Pannoniam transiret, virũ Dei Seuerinum Rauennatensium Episcopum; qui verbum Dei prædicãs, juxta radices Comogenis cellam construxerat, adiit, eumque de euentu consuluit. Qui prophetico vt erat plenus spiritu, omnia quæ postmodum exitus declarauit, veraciter ei prædixit. Augustulus patrem occisum, captamque ab hostibus cernens patriã, mente consternatus, sponte purpuram 11. regni sui mense cum regno pariter deposuit. Odoacer ergo nullo sibi resistente, victor vrbem ingreditur vt hostis, subiectamque sibi vt rex disponit. Postremò cum tota Italia seruitio suo mancipata per 14. annos vt Dominus graui seruitute premitur.

Vel Turingis.

Caput XXXI.

Exclamatio, breuisque imperij recapitulatio.

EXclamare contra rerum mutabilium miserias, tempore & loco exigente, cogimur. Ecce enim regnum illud maximum, ac potentissimum, ac quod solo nomine gẽtes terrebat antè, orbem concutiebat, jam paulatim decrescendo, & ex prima irruptione, quæ sub Alarico facta est, dehonoratum, postmodum in conculcationem barbaris patuit. Et vt apertiora quæ diximus fiant, misera vrbs primò ab Alarico, 2. à Genserico capta tantũ, ac populata: nunc verò ab Odoacro non solum capta, sed iure principis in potestatem ac imperium per 14. annos lacrymabiliter subacta inuenitur. Et vide, quòd sicut superiùs dixi, non solum ortus ejus, sed & finis Babylonico similis apparet imperio. Illa post non multos annos conditionis suæ cœpit gentes subjicere. Hæc similiter cùm ad robustam venit ætatem, paulatim crescendo, ac primò vicinas vrbes subvertendo, pòst ad vlteriora se extendendo, ad totius orbis pedetentim apicem venit. Sed sicut nemo repente fit summus, vel pręcipitanter de summo infimus: ita prædicta vrbs cùm in summo, vt dixi, quo altiùs in terra non potuit, fastigio fuit, humiliari deberet, cœpit paulatim vires perdere, & quasi jam in senili ætate posita, defectum honoris, quem in robusta contraxerat ætate, pati. Accessit etiam ad miseriarum cumulũ, quę semper caducarũ rerum interitus est, sedis mutatio sub Constantino facta. Et sicut ibi, regno ad Medos translato, solo nomine mansit imperium: sic & isto ad Græcos seu Francos deriuato, vrbis tantum antiquæ dignitatis ac nominis manet vestigium. Illa primùm ab Arbato præfecto suo dehonorata est, pòst à Cyro etiam subacta. Hæc similiter ab Alarico primò dehonestata, postmodum ab Odoacro jure principis possessa est. Sed quia de rerũ mutationibus, regnorumque imminutionibus, ad ostendendos mortalium casus, mundique instabiles rotatus scribere proposuimus; sicut suprà dixisse me memini, cùm Roma parturiretur, Babylonia finem accepit: sic & modò dum regnum Francorum seminaretur, Roma sub Augustulo suo in vltima senectute, à conditione sua 1227. anno barbaris tradita occasum minatur.

Romanum imperium casu suo Babylonico simile.

Caput XXXII.

Qualiter, vnde, vel quomodo Franci in Gallias venerint, ibique ejectis Romanis, regnare cœperint.

HIc, quod suprà promisi, dicendum puto, qualiter Franci, quorũ mentionem fecimus, in Gallias venerint: & quomodo à Romanorũ principatu sejuncti, in propria authoritate manere cœperint. Hi, vt dixi, à Troia digressi, cùm in Scythia sedes posuissent, dicti sunt Sicambri. Dum ergo toto orbe in prouinciam Romanorum redacto, & ipsi inter alios subacti fuissent, elapso tempore, causâ, quam supra reddidimus, à Valentiniano dicti sunt Franci, ac per Christianos propriæ libertati relicti. Quibus expletis, dũ Romani solitum tributum repeterent, Franci, vt assolet, libertate effręnes facti, tributum dare renuerunt. Habuerunt autem inter se antiqui nominis & virtutis principes Priamum, & Antenorem. Qua de re dum contra eos à Romanis pugnatur, occiso cum multis aliis Priamo rege eorum, reliqui elapsi in partibus Germaniæ, circa Turingiam consederunt, cum principibus Priami & Antenoris filiis Marcomede & Sunnone. Porrò defuncto Sunnone, communicato consilio, Marcomedis filium Pharamundum sibi Regem creauere. Leges quoque Vuisigastaldo & Salagasto auctoribus exhinc habere cœpere. Ab hoc Salagasto legem, quæ ex nomine ejus Salica vsque hodie vocatur, inuentam dicunt. Hac nobilissimi Francorum, qui Salici dicuntur, adhuc vtuntur. Pharamundo mortuo, Clodius filius crinitus, à quo Francorum Reges criniti sunt dicti, successit. His diebus, vt suprà dixi, Francia quasi seminata, Roma paulatim cœpit minui. Iã gentes, quæ Romanorum prouincias, non regna habitabant, reges creare, jam ex illorum potestate subduci, ac in proprij arbitrij authoritate stare discunt. Hinc Gothi, dum ipsam quoq; vrbem depopulati essent, in Gallica prouincia, vt dixi, vltra Ligurium consederunt. Burgundiones quoque juxta Rhodanum habitaverunt, qui & illi non multò pòst reges habere cœperũt. Sic Franci Rheno transmisso, Romanos qui ibi habitabant primò fugant; pòst captis Tornaco & Cameraco Galliæ vrbibus, ac inde paulatim progredientes Remis, Suessonam, Aurelianum, Agrippinam, Treuerim ac propè totam Galliam atque Germaniam, ab Aquitania vsque ad Baioariam sibi subjugant. Clodio mortuo, Meroueus filius ejus, à quo Franci Merouingi dicti sũt, successit. Postquam Hildericus regnum adeptus, dum luxuriosè viueret, à suis pulsus est: Egidiusque Romanus in locum ejus substitutus. Porrò Hildericus post octo annos reuocatus, Agrippinam inuadens, ejectis inde Egidij fautoribus Romanis, positisque suis ex Francorum incolatu Coloniam eam vocauit. Mortuo autem Egidio, filius ejus Siagrius in ciuitate Suessona regnauit. Hildericus etiam vita decedens, Clodoueo suo filio regnũ dimisit. Hic est Clodoueus, qui à B. Remigio baptizatus, primus Francorũ Regum Christianus fuit. Verùm Siagrius Clodoueo decertare non valens, ad Alaricum, qui nonus ab Alarico magno Gothorum regnum tunc gubernabat, confugiens, à Clodoueo reposcitur, traditusque necatur. Romani etiam qui in Galliis habitabant, ita vt nec reliquiæ ibi inueniantur, exterminati sunt. Videtur mihi, inde Francos, qui in Galliis morantur, à Romanis linguã eorum, qua vsque hodie vtuntur, accommodasse. Nam alij, qui circa Rhenum ac in Germania remanserunt, Teutonica lingua vtuntur. Quę autem lingua eis antè naturalis fuerit, ignoratur. Itaque Clodoueus subjugatis Alemãnis, Gothis quoque & Aquitanicis jam Christianus factus bellum indicit. Quò dum pergeret, beato Martino votum vouit. Cumque victis Gothis & occiso Alarico reuertitur, ditata beati Martini Ecclesia à cubicularius suus equum suũ eis traditum dum redimere centum solidorum pretio vult, ille immobilis mansit. Quem dum superadditis aliis centum solidis soluisset, dixisse fertur. Martinus bonus in auxilio, carus in negotio.

Frãci à Troia olim digressij.

Pharamundus.

Lex Salica.

Clodius crinitus.

Meroneus.

Hildericus.

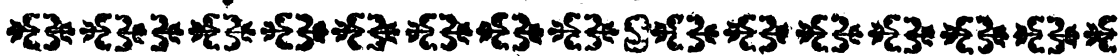
Clodoueus.

Caput XXXIII.

Conclusio libri quarti.

TRanscursis igitur à Constantino vsque ad imminutionem huius maximi regni, Gothorum quoque fortissimæ gentis attenuationem: præcipuè cùm ad Francorum, quibus postea monarchia cessit, principia deuenerimus, cùm jam Roma cadente, Francia ad accipiendam coronã

surrexerit, ac maxima caducarum rerum novitate ac volubilitate, à præsentis vitæ illecebris abstracti, & ad supernæ patriæ stabilitatem appetendam, ex præsentium calamitatum consideratione etiam nolentes attracti, huic quarto operi terminũ demus, vt ea quæ sequuntur expeditiùs exequamur.

LIBER QVINTVS.

PROLOGVS.

INTER prima elementorum rudiméta, ac Grammaticæ artis præcepta, audire solent pueri, quod quàtò iuniores, tantò sint perspicaciores. Quod non conuenienter dictum puto; dum & priorũ, qui ante nos sapientiæ studuerunt, scriptis & institutis informamur; ac processu temporum & experientiis rerum tantò maturiùs, quanto in prouectiori Orbis æuo positi edocemur. Per nos quoque his quę ante nos inuenta sunt, comprehensis, eodem quo & illi spiritu noua inuenire possumus. Hanc in senio mundi ex his quas dixi causis, sapientiam fore multiplicandam Propheta præuidit, qui ait. [Pertransibunt plurimi & multiplex erit scientia.] Hinc est, quod multæ antecessores nostros præclarę sapientiæ, ac excellentium ingeniorum viros latuerunt causæ, quę nobis processu temporum, ac euentu rerum patere cœperunt. Proinde Romanorum imperium, quod pro sui excellentia à paganis æternum, à nostris penè diuinum putabatur, jã ad quid devenerit, ab omnibus videtur. Et sicut suprà dixi, omnis humana sapientia vel potentia ab Oriente ordiens, in Occidente terminari cœpit. Et de potentia quidem humana, qualiter à Babyloniis ad Medos & Persas, ac inde ad Macedones, & pòst ad Romanos, rursumque sub Romano nomine ad Græcos deriuatum sit *, satis dictũ arbitror. Qualiter verò jam ad Francos, qui Occidétem inhabitabant, translatum fuerit, in hoc opere dicendum restat. Sapientiam autem primò in Oriente, idest in Babylonia inuentam, ac inde in Ægyptum, eoquod Abraham tempore famis illuc descendit, translatam fuisse, Iosephus in primo Antiquitatum libro ostendit, ita dicens de Abraham: Arithmeticam eis contulit, & quæ Astrologiæ quoque sunt ipse contradidit. Nam ante aduentum Abraham hoc Ægyptij penitus ignorabant. Dehinc deriuatum ad Græcos Philosophorum tempore, idem auctor innuit his verbis. *A Chaldæis enim hæc plantata in Ægypto noscuntur, vnde etiam peruenisse dicuntur ad Græcos.* Sic Iosephus. Deinde eam ad Romanos sub Scipionibus, Catone, ac Tullio, & præcipuè circa Cæsarum tempora, Poëtarum grege diuersa carmina concinente, ac post ad Occidentem, idest ad Gallias, & Hispanias nuperrimè diebus illustrium doctorum Manigoldi & Anselmi trãslatam apparet. Quarum rerum præuidere, quasi somniare, diuinitus inspirati homines causas potuere. Nos verò non solum credere, sed & videre, quæ præmissa sunt possumus: dum mundum, quem pro mutatione sui contemnendum prædixerunt, non jam deficientem, sed tamquam vltimum senij extremum spiritum trahentẽ cernimus. Porrò de duabus ciuitatibus, qualiter vna in altera latendo vsque ad aduentum Christi, ac inde ad Constantinũ paulatim progressa profecerit, suprà satis dictum puto. A Constantino verò exteriorib⁹ malis ad plenum sopitis, cœpit intestinis malis, instigante diabolo, auctore Ario, cooperãtibus rerum dominis Augustis, grauiter angi vsque ad Theodosium seniorem. Ac deinceps, quia omnis non solum populus, sed & principes Catholici fuerunt, exceptis paucis, videor mihi, non de duabus ciuitatibus, sed penè de vna tantum, quàm Ecclesiam dico, historiam texuisse. Non enim quamuis electi & reprobi in vna sint domo, has ciuitates, vt suprà, dixerim duas, sed propriè vnam; sed permixtam tamquã grana cum paleis. Vnde in sequentibus libellis non solum Romanorum Augustis, sed & aliis nobilium regnorum, Regibus Christianis factis, cùm in omnem terram, & in fines orbis terræ exierit sonus verbi Dei, tamquam ciuitatem mũdi, & ad vltimum plenè exterminanda de ciuitate Christi; sed quamdiu peregrinatur, vtpote sagena missa in mare, bonos & malos continente, cœptam historiam prosequamur Manet tamen adhuc perfida infidelium Iudæorum & Gentiũ ciuitas; sed regnis nobilioribus à nostris possessis, illis jam non solum ad Deum, sed & ad seculum ignobilioribus, vix aliqua ab eis gesta stylo digna, vel posteris commendanda inueniuntur.

An iuniores perspicaciores.

Sapientia & potentia vbi orta, vbi terminata.

* Deest vox imperium.

Cap. 16.

Iosephus.

Hæreses pullulare incipiunt.

CAPVT I.

Quomodo Theodericus Gothorum Rex à Zenone in Italiam Missus Odoacrum occidit, ipseque tyrannicè viuens, Boëtium in carcere posuit, regnumque cum vicinis Regibus confirmauit.

OCcupato à Barbaris Romanorũ imperio, Zeno Augustus Theoderico duodecimo ab Hermanarico Ostrogothorum Regi Occidentis imperiũ permisit, senatum, populumque Romanum summopere sibi commendans Igitur dum Theodericus Gothorum viribus fultus in Italiam tenderet, ac iuxta Sonicium fluuium in Aquileiensium finibus castra metatus fuisset, Odoacer ei cum magno exercitu occurrens, in fugam eum vertit. Inde cùm circa Veronam consedisset, rursum inito certamine Odoacer terga vertere cõpellitur. Fractus his malis Odoacer, ad vrbem iter flectit. Sed dum portis clausis ei introit⁹ negaretur, cunctis in circuitu igne ferroque vastatis, ad Rauennam digreditur. Quem Theodericus subsequens, per triennium obsidione cinxit, tandemque interposita fide ad deditionem susceptum infideliter occidit. Verùm Rhugi Odoacri socij, Ticinum, cui beatus Epiphanius Præsidebat, cum adiacenti regione vastabant. Hic Episcopus tantæ sanctitatis fuit, vt dum à Theoderico pro redimendis captiuis ad Gundebundum Burgundiæ Regẽ mitteretur, sex millia

Epiphanius Ticinensis.

captiuorum pro sola religionis suæ reuerentia sibi à Rege reddita dicantur. Theodericus occiso Odoacro ad vrbem diuertens, cum magno ciuium gaudio suscipitur. Vide Rempublicam miserabiliter labefactatam; cerne populum illũ sapientia ac viribus quondam orbis dominum, ad tantum creuisse defectum, vt à barbarica tyrannide conculcatus, grauique domino mancipatus, non nisi à Barbaro liberari queat: tyrannum subiectè ac gratanter suscipiat, vt alterius tyranni dominationem effugiat. Itaque Theodericus Romanorum potitus imperio, haud memor ab Augusto suscepti mandati, fasque nefasque barbarice commiscens, ac ciues diuersis iniuriis contumeliose afficiens, imperium vertit in tyrannidem. Cernens hoc clarissimus vir, consularis ordinis, Anicius M. Boëtius, ac rationis intuitu animaduertens, dum tyrannidi ejus obuiare molitur, ab eo in exilium trusus, Papiæ in carcere ponitur: vbi de contemptu mundi philosophicum vtile valde scripsit opus. Extant præter hæc, alia scripturarum suarum monimenta præclara, inter quæ contra Sabellium, & Arriũ de fidei S. Trinitatis regulis, ac contra Nestorianam, Eutichianamque hæresim, ecclesiæ Dei tam vtile, quàm subtile reliquit opus. Libros etiam Aristotelis de græco in latinum vertit eloquiũ, & ad eorum lucubrationem plurima commenta vel edidit, vel transtulit. Ad introductionẽ quoque Topicorum Aristotelis librũ de Topicis sententiis. Theodericus vtcumque acquisitum regnum tamquam alienigena firmare volens, Clodouei Francorum regis filiam in matrimonium accepit. Amalfredam germanam suam Vuandalorum regi copulauit. Duas quoque filias, vnam Sigismundo Burgundionum regi, aliam Alarico Vuisigotorum regi dedit. Hic est Alaricus, qui postmodum à Clodoueo, quod nos in priori libro per anticipationem diximus, victis Gothis interfectus est.

Romanæ rei publicæ status miser.

Libri Boetij

Caput II.

De morte Zenonis, & substitutione Anastasij, & schismate Romanæ Ecclesiæ, & exilio Episcoporum Africæ, morteque Anastasij, & Clodovei.

ANno ab incarn. Dom. 491. regnante sexto post Pharamundum Clodovæo Rege Francorum, Zeno 17. imperij sui anno moritur. Cui dũ frater suus Longinus succedere parat, ab Ariagne repellitur: & Anastasius ipsius consilio, cõsensuq; omnium, 49. ab Augusto imperium adeptus, Ariagnem in coniugium sortitur. Ergo regnante in Oriente Anastasio Eutychiano, Theoderico verò Arriano Romam premente, magna discordia in Ecclesia Dei oritur: Symmacho & Laurentio pro sede Pontificali in vrbe contendentibus. Cui cum multo clericorum ac laicorũ sanguine per tres annos continuè protractæ, synodo convocata, Theodericus finem imposuit. Nam Symmachũ saniori electum consilio in cathedra firmauit, Laurentiumq, depositum in Lucerina ciuitate Episcopum fecit: quẽ tamen postea tumultuantem exilio in Dalmatiam relegauit. In hoc schismate Paschasius Diaconus zelũ Dei, non scientiam habens, Laurentio adhærens, post mortem suam, vt B. Gregorius scribit, quamuis tantæ sanctitatis fuerit, quòd eo mortuo, p dalmaticam ipsius feretro impositam cæcus illuminatus sit, pœnas solvit. His diebus Thrasimund' Genserici filius Vandalorum Rex, ob catholicã fidem 220. Episcopos ad Sardiniam insulã in exilium misit. Ea tempestate Fulgentius Episcopus vita & scientia clarus, insignis habebatur. Per idẽ tempus Arrianus quidã, Olympius nomine, dum in Africa indigna ac blasphema verba de Deo diceret, igneo gladio cælitus percutitur in balneo. Quidam etiam, dum ab eiusdẽ hæresis Episcopo baptizari vult, hęretico dicẽte, Baptizo te in nomine Patris, per Filium, in spiritu sancto, subitò aqua non comparuit. Quo viso, qui baptizandus erat ad Ecclesiã confugit, ac iuxta Catholicæ fidei normam baptismum accepit. Porrò Anastasius Clodovæo Regi Francorum per epistolas dignitatem consulatus obtulit: & ipse ab Eutychiana hæresi propter admonitionẽ Hormisdæ Papæ non recedens, sed pertinaciter in ea manens, 27. imperij sui anno fulmine, vt à quibusdam dicitur, ictus interiit. Clodovæus quoque 30 anno & vita & regno perfunct', Lotharium filium cũ tribus aliis reliquit: qui regnũ inter se diuiserunt.

Paschasij, licet sancti, purgatoriũ.

S. Fulgentius floret.

Miraculũ de baptismo

Caput III.

De imperio Iustini, & reuocatione Episcoporum de exilio: De persecutione Theodorici, in qua Ioannes Papa, Simachus, & Boetius extincti sunt. De morte eiusdem tyranni, & visione inde mõstrata, Iustinique obitu.

ANno ab incarnatione Domini 519. regnante in Francia cum fratribus Lothario, Iustinus senex natione Illyricus 50. ab Augusto, senatus voluntate imperium accepit. Huius diebus Hildericus ex Eudoxia Trasimundi filius, regnum adeptus, cum esset catholicus, vniuersos Episcopos à patre exilio relegatos reuocauit. Iustinus etiam Augustus zelo fidei hæreticos persequebatur. Ad quem Theodoricus Arrianus Ioannem Papã misit, denuntiãs vt ab Arrianorũ persecutione cessaret, aut se christianos afflicturum. Quod dum princeps miseratus, ob sacerdotis preces annueret, ac ipsum cum honore susceptum, honorifice dimitteret, reuersum ad se Theodoricus in vinculis posuit, fameque afflictum sacrilegè extinxit. Simachum verò patricium, ac Boëtium senatorem nobilissimum cuius supra mentionem feci, antè crudeliter necauerat. Ob ea non multis post diebus 30. imperij sui anno, subitanea morte rapitur, ac juxta beati Gregorij dialogum, à Ioanne & Simacho in Ætnam præcipitatus, à quodam homine Dei cernitur. Hinc puto fabulam illam traductam, qua vulgo dicitur, Theodoricus viuus equo sedens ad inferos descendit. Quod autem rursum narrant Hermanarico Atilæque contemporaneum fuisse, omnino stare non potest, dum Atilam longe post Hermanaricum constat exercuisse tyrannidem: istumque post mortem Atilæ Ocennem à patre obsidem Leoni Augusto traditum. Defuncto Theoderico Athalaricus filię suę Amalsuildæ filius decẽ annos habens, regni gubernacula suscepit Hunc cùm adhuc viueret pater, principibus Gothorum cõmendauerat, exhortans eos, vt senatum, ac populum Romanum diligerent, principemque Orientis propitiũ habere studerent. Iustinus verò, Iustiniano sororis suæ filio imperatore post se destinato, 8. imperij sui anno finem vitæ fecit.

Theodorici anima in Ætnam iniecta.

CAPVT IV.

De principatu Iuliani, multisque pietatis eius insignibus, triumphisque plurimis: de claris viris, qui sub eo fuerunt. De gente Longobardorum, exaltatione imperij, morteque eius.

ANno ab incarnatione Domini 537. Iustinianus 51 ab Augusto, imperium suscepit, regnantibus adhuc in Francia Clodouei filiis. Hic tam strenuissimus, quam christianissimus, imperium quasi mortuũ resuscitauit, rempublicã labefactatam plurimum reparauit, ac inter cæteras gestorum fortium virtutes, per Belisarium de Persis, qui Romanos fines inuaserant, magnificè triumphauit. Leges ante ipsum editas, profuse, & inordinatè compactas compediauit, & ad ordinem reuocatas, in vnum volumen compilauit: quæ hactenus ex eius nomine Iustinianæ vocantur. Multis quoque per latitudinẽ imperij sui decoris basilicis Ecclesiam Dei adornans, inter alias omnium materia & opere præstantissimam in vrbe regia, in honore diuinę sapientiæ, quam Græci sophiã vocant, construxit. Herulorum regem nomine Gratem, Constantinopolim ad se venientẽ, in Epiphania Domini baptizari fecit. Tunc etiam rex Hunorum Garda, & mulier quædam vidua ex Hunis, cum 100. millibus gentis suæ, fidem & baptismi gratiam accepisse feruntur. Porro Atalaricus adolescentiam suam, ac matris viduitatem, iuxta patris monitum, Augusto commendans, in tuitionem à piissimo principe suscipitur. Ipso vero nõ multo post à suis occiso, mater eius Theodatum in regnum asciuit. Qui ne dicam ingrati, sed infidi militis officium gerẽs, eam in balneo strangulauit. *Theodati insignis ingratitudo.* Igitur Iustinianus Belisarium patricium primo in Africam destinauit, Vuandalisque deletis, prouinciam à Barbaris liberatam, Romano imperio eam restituit. Post cùm eundem contra Theodatum, tamquam traditorẽ, regnique inuasorem mitteret, fact⁹ animo tyrannus, Agapitum Papam ad eum pro impetranda pace direxit. Qui imperatorem cùm Eutychetis errore deceptum, ad catholicam fidem reuocasset, principem ac Anthemium regiæ vrbis Episcopum, eãdem hæresim defendentem, excomunicasset, ipse ibidem vita functus, migrauit ad Dominum. Hic põtifex tantæ sanctitatis fuit, quod in porta vrbis regiæ, in ipso ad imperatorem ingressu, cæcum illuminauit. Inter hæc Belisarius Theodatum perfidiæ suæ pœnam soluere compellẽs, interfecit. Vuittigis post mortem Theodati regnũ inuadentem, captiuum Constantinopolim misit, regnũque Gothorum, quod per duo millia, vel amplius annorum, Iordanis stetisse commemorat, finiuit: & sic tam ex Africa Vuandalis, quàm ex Italia Gothis extirpatis, vtrasque in pristinum statũ reduxit prouincias. Hucusque Iordanis Episcopus, natione, vt ipsemet testatur, Gothus, Gotorum historiam, necnon & chronicas suas perduxit. Belisarius adhuc cum Theodeberto Francorum rege Lotharij fratre, qui cum 200. millibus Italiam inuaserat, pugnam commisit, regnantibus Francis pacem concessit, ac Italiæ finibus eos, sine Romani militis damno, cedere persuasit. Inter hæc Parthi cum exercitu Syriam, Neocæsareãque vastantes, Antiochiam tendunt. Quibus dum Germanus patricius cum Iustino filio consule, decertare non sufficeret, relicta vrbe, ad partes Ciliciæ se contulit. Persæ tanquam vacuam vrbem irrumpunt, prædam diripiunt, vrbes vicinas populantur, & totius Celesyriæ bona vnius anni spatio demoliuntur. Quos Belisarius Gothicæ ac Vuandalicæ victor, collecto milite coërcuit, & Romanorum finibus egredi compulit. Sed recrudescentibus, ac tumultuantibus Gothis, cum rege suo Totila, moræ locum ibi non habens, in Italiam iter reflexit. *Scãdinauia.* His diebus Longobardorũ gentes, quià Scanzia insula, vnde & Gothi, egressi fuerant, cum Alboino rege suo in Pannonia habitabant. Hi non multo post Italiam, quam hactenus incolunt, vt post dicetur, occupauerunt. Belisarius in Italia manens, præcepto Theodoræ Augustæ, Siluerium Papam, eo quod Anthemium hæreticum ab Agapito antecessore suo excõmunicatum, absoluere nollet, falsorum testium accusatione criminatum, inuitus in exilium misit. Vigilio successori eius, sub quo quinta synodus generalis Constantinopoli congregata fuit, similiter fecit. *Conciliũ 5. generale.* Sub hoc pontifice Arator subdiacon⁹, actus Apostolorum versibus deflorauit. *Arator, Cassiodorus, Dionysius & Priscianus.* Per idẽ tempus floruere Cassiodorus senator, ac Dionysius abbas: quorum prior librum psalmorum luculenter exposuit, alter cyclos Paschales subtiliter cõposuit. Priscianus Cæsariensis grammaticæ libros ad Iulianum consulem patriciũ professos, sed necessarios officioso opere edidit. His etiam diebus signis, & prodigiis, vitaque continentissima primo eremita, post Abbas clarus habebatur beatus Benedictus: *S. Benedictus floret.* qui multos verbo & exemplo ædificans, & ad arctioris vitæ viam accendens, monachorum regulam, vt Gregori⁹ ait, sermone luculentam, discretione præcipuã, quæ hactenus in Ecclesia florere cognoscitur, descripsit. Qui verò alij tunc principes, aut ciues ciuitatis Christi, vita & scientia insignes fuerint, si quis scire vult, legat Dialogum Gregorij. Corpus sancti Antonij repertum, Alexandriæ recõditur. Iustinianus princeps egregius, rempublicã iuxta tempus suum satis exaltatam 39. imperij sui anno diem obiit. Hucusque Victor Turonũ Episcopus chronicas suas perduxit.

CAPVT V.

De imperio Iustini, eiusque bonis operibus: De cultu regis Indorum: de plurimis victorijs per Narsem factis, & introitu Longobardorum in Italiam, morteque Augusti.

ANno ab incarnatione Domini 567. regnãte in Francia Hilperico Clotharij filio, cũ tribus fratrib⁹, Iustinus iunior Iustiniani nepos, natione Thrax 52. ab Augusto, imperium ab Euticio patriarcha coronatus suscepit. Hic cùm esset catholicus, Ecclesias Dei, quas antecessor su⁹ ædificauerat, preciosis thezauris, & largis possessionibus ditauit. Huius diebus pax inter Romanos & Persas rumpitur. Imperator verò ad Aretham Indorum regem Iulianum misit. Qui vt postmodum retulit, eum pene nudum, circa lumbos tantũ cincturã, & linea vestimenta auro contexta, & circa ventrẽ indumenta scissa, margaritis preciosis conserta, in brachiis quinos circulos, & armillas aureas, in capite pannum gemmis ornatum, in collo torquem aureum habentem, super quatuor elephãtes rotis quatuor curru excelso innitente stantem, scutum paruissimũ deauratum, cum duabus lanceolis aureis tenentem, inuenit. Quem cùm contra regem Persarũ armasset, reuertitur. Misso enim Narsę auxilio. Longobardorum, Totilam regem Gothorum

interfecit, eandemque gentem de Italia radicitus extirpauit. Bucellinum à rege Francorum ad deuastandum Italiam missum occidit. Sindoaldum Brendorum regem, qui de comitibus Odoacri in Italia adhuc superfuit, suspendio peremit. Itaque cum Narses patricius deletis barbaris, Italiam in pristinum statum reduxisset, Romani, vt assolet, prosperitati eius invidentes, ad imperatorem, eiusque vxorem Sophiam legatione missa, in pluribus eum accusabant. Qua de re motus princeps, Longinum ad occupandum locum eius misit in Italiam. Sophia quoque Augusta muliebriter concrepitans, Narsem vtpote eunuchum, inter fœminas in gynæceo suo se posituram denūciat. Quæ omnia ægre ferens Narses, Neapolim se contulit, missaque legatione, Longobardos de Pannonia in Italiam vocauit. Quorū prodigia maxima adventū, ita vt igneæ acies in cœlo cum sanguine, qui postmodum fūdendus erat, beato Gregorio teste, visæ sint, præcesserunt. Ex hinc Roma non solum transalpinas regiones, sed ipsam etiam Italiam, quæ extunc à barbarorum inhabitatione vsque in hodiernū diem Longobardia vocatur, perdidit. Porro Iustinus Tyberium comitem in filium adoptauit, ac Cæsarem legit. Cum verò pedibus æger jaceret in lecto, ac se moriturum cognosceret, vocato ad se Euticio pontifice, ac senatu, Tyberium ex Cæsare fecit Augustum. Ipse autem 11. imperij sui anno diem obiit.

Narses irritatus Longobardos in Italiam accersit.

Caput VI.

De imperio Constantini, eleemosynisque eius: de pecunia quam inuenit, Persisque, quos per Mauritium deuicit: de Gregorio tunc Archidiacono, ac morte imperatoris.

Anno ab incarnatione Domini 576. Tyberius Cōstantinus, natione Thrax, ab Euticio patriarcha coronatus 53. ab Augusto imperauit. Hic dum vxorem suam Anastasiam Augustam vocaret, Sophia prædecessoris sui cōjunx, eo quod ipsi iungi cogitabat, graviter indignata, Iustiniano ad imperium aspirare persuasit. Sed dum ad effectum res procedere nō posset, Iustinianum quidem accepta ab eo pecunia princeps in gratiam recepit, Sophiam verò, omnibus ei regni deliciis ablatis, priuatā viuere fecit. Pecunias etiam quas Iustinianus malè congregando repositas habebat, largè pauperibus erogauit. Fertur de eo, quod dum in palatio suo deambularet, videretque in pauimento crucem sculptam, jubens eam auferri reuerenter, Crucē ait, Domini in fronte gestare, non pedibus calcare debemus. Qua ablata, dum alia apparuisset, ac illa rursum sublata, dum tertia inuenta fuisset, infinitam pecuniā auri reperisse traditur. Narse quoque patricio mortuo, plurimum auri & argenti in puteo inuenisse memoratur: quæ omnia more suo pauperibus erogauit. Completum in eo cernitur, quod Dominus ait, *Omni habenti dabitur*, dum largè res suas pro Christo distribuens, largas ab eo impensas accepit. Idem vastata Italia à Longobardis sub Benedicto Papa dum Roma plurimum fame laboraret, missis ab Ægypto nauibus, multa frumenti modiorū millia ciuibus donauit. Persas fines imperij irruentes, per Mauritium ducem gloriose deuicit, eique postmodum filiam suam in matrimonio cōjunxit, & Cæsarianam dignitatem contulit. Hilperico Francorum regi magnifica dona misit.

Luc. 19.

His diebus beatus Gregorius Romanæ Ecclesiæ Archidiaconus, à Pelagio Papa Constantinopolim missus, Moralia Iob Leandro scripsit, & Euticium eiusdem vrbis Episcopum, sub præsentia principis in fide resurrectionis errasse conuicit. Verùm Tyberius imperator christianissim⁹, substituto sibi in imperio consilio Sophiæ, genero suo Mauritio, 7. imperij sui anno in pace quieuit.

Caput VII.

De principatu Mauritij, persecutione eius in beatū Gregorium tunc Papam: de viro Dei Columbano, discipulisque suis: de visione & euentibus Mauritij, fineque eius.

Anno Domini 573. Mauritius Capadocus primus ex genere Græcorum, 54. ab Augusto imperium est adeptus. Huius diebus beatus Gregorius ciuitatis Romæ, consensu imperatoris à clero ac populo electus, pontifex ordinatur. Quem tamen princeps, cum esset inexplebilis auaritiæ, quæstus gratia plurimū persequebatur. Ea tempestate vir Dei Columbanus, natione Scotus, Luxouiensis Abbas, à Brunchilde Burgundionum regina, eo quod eam de pessimis operibus suis, ac maleficiis zelo Dei argueret, tamquam justus Helias à Iezabel grauem persecutionem passus, monasterium mutare, ac in Italiam ad locum, qui Bobium dicitur, transire, ibique vsque ad diem obitus sui manere cōpellitur. Huius discipuli clarissimi regni Christi ciues fuere. Leodegarius, qui postmodum Antisiodorēsem regens Ecclesiam, martyrio coronatur: Romaricus, qui in monte, qui ex nomine suo Mons-Romarici dicitur, sanctimonialiū nobile fundauit cœnobium: Gallus, qui in Sueuia in territorio Constantiensi residens, egregiam ex nomine suo, quæ multis honoribus, ac divitiis modo locupletata cernitur, tenet Ecclesiam, & alij quamplures. Fertur enim, quod 300. prædictus vir Dei pater extiterit monachorum, qui omnes patris secuti monita, excepto Eberuino, inter ciues Christi adscripti creduntur. Hic enim solus ex illis caducis honoribus à Brunchilde illectus, retro abiit, & militiæ cingulum sumpsit, maiorque domus effectus, multis malis præfatos Dei seruos afflixit, ac beatum Leodegarium martyrem fecit. Verum Brunehildis scelerū suorum pœnas luens, postmodum à Clotario rege caudis indomitorum equorum alligata, finē vitę miserabilem fecit, nobisque exemplum abhorrendæ immanitatis eius reliquit. At Mauritius cùm à persecutione beatissimi Papæ Gregorij non cessaret 19. imperij sui anno videt in somnis virum monachico habitu, gladium in manu habentem, ad se terribiliter venire, ac eum moriturum palam pronunciare. Quo viso perculsus, culpamque suam recognoscens, tam summo pōtifici Gregorio, quam aliis Episcopis, abbatib⁹, solitariis, scripsit humiliter, vt Deo pro eo exorato, quod in præsenti, & non in futuro pœnas peccatorum suorum solueret, precibus impetrarent. Ipse quoque multis lachrymis idē Deo cōmendabat. Cum ergo Deus ad petitionem Ecclesiæ imperatorē exaudire vellet, vidit in somnis, se coram crucifixo apud æneam palatij portam stare, vocemque terribilē audire, Date Mauritium: & iterum, Vbi vis reddam tibi mala, quæ fecisti? Hic an in futuro? Cumque ille responderet, Non in futuro, jussit eum cum vxore, liberis, ac cognatione Focæ tradi. Mane facto, Phi-

S. Londegarius floret, & alij discipuli S. Columbani.

Mauritij electio optima.

lippico genero suo ad se vocato, narratoque sõnio, si Focam cognoscat, requirit. Tum ille paulisper secum deliberans, Iuvenis est inquit, & temerarius. Nuncij quoque quos ad viros Dei miserat, reuersi, similia visioni reportabant respõsa. Porro exercitus à Mauritio missus, cùm ob eius auaritiá laborarent fame, in seditionē versi, Focam imperatorē creant. Quod audiens Mauritius, ac ex visione sibi monstrata, futura præsagiens, fugit. Quē Focas insecutus, juxta Chalcedonem cum vxore, ac filiis culpam suam humiliter cognoscentem, secundum quod ei in visu monstratum erat, anno imperij sui 21. decollauit. Fertur quod decollato eo lac, quod indulgentiæ à Domino inuentæ signum esse ominantur, cum sanguine effluxerit.

Mauritius cum suis trucidatur.

CAPVT VIII.

De imperio Focæ, transituque beati Gregorij. De duobus, qui post eum erunt, Bonifacio & Cosdroa rege Persarum, interituque Focæ.

ANno Domini 601. Focas 55. ab Augusto imperium sortitur, habens vxorem, Leontiam nomine. Hic primo patricij cuiusdam strátor, post miles, ad vltimũ imperator fuit. Anno imperij eius 2. beatissimus Papa Gregorius, qui verbo & exemplo civitatem Dei plurimum illustraverat, migrauit ad Dominum, scripturarũ suarũ dulcissima relinquens monimenta. A quo 3. Bonifacius impetrauit à Foca, vt ipsius auctoritate, Romana Ecclesia caput omnium diceretur Ecclesiarum. Nam Constantinopolitana se primam, puto propter regni sedem illuc translatam, scribebat. Post hunc alius Bonifacius 4. à beato Gregorio, precibus ab eodē Augusto obtinuit, vt templum à Domitiano imperatore cõstructum quod Pantheon vocabatur, Ecclesiæ Dei datum, in honore omnium sanctorũ dedicaretur. His diebus Cosdroas Persarum rex Orientem persagatus, multas Romanis prouincias abstulit, ac viuificæ crucis vexillum ab Ierosolymis asportans, in solio suo, vbi se vt Deũ adorari fecerat, posuit. Focas autem cum multa scelera, & homicidia perpetrasset, ab Heraclio Heraclij patricij prætoris Africæ filio, vocatu Prisci patricij generi sui 8. imperij sui anno interficitur.

Pantheon in honorē omnium Sanctorum dedicatur.

CAPVT IX.

De principatu Heraclij, magnificoque eius triumpho, & reportatione S. crucis. De Anastasio monacho, & Mahumet, regnoque Dagoberti, & victoria eius: de timendo fine Heraclij.

ANno Dom. 612, Heraclius occiso Phoca, à Sergio Patriarcha coronatus, 56. ab Augusto imperium sortitur: regnante in Francia Lothario Hilperici filio. Anno imperij sui 2. ab Eudoxia filium Heraclium, seu Constantinũ habuit. Mortua verò Eudoxia, Martinam sororis suæ filiam incestè sibi copulauit, ac Heraclonam ex ea suscepit. Huc vsq; Isidorus Episcopus historiã suam perduxit. Anno imperij sui 8. dum pacem à Cosdroa Persarum rege peteret, nec impetraret, quarto post hoc, id est 12. regni sui anno, in Persidem procinctum movet: occisoq; singulari congressu super pontem Danubij Cosdroæ filio, vastata Perside, Cosdroá quoq;, ablato de prophana manu eius ligno sanctæ crucis, interfecit: ac 7. demum ex quo exierat anno ad regiam vrbem victor rediens, nõ multo pòst lignum salutiferum Ierosolymam reportauit. Exhinc exaltatio sanctæ crucis in Ecclesia Dei celebrari cœpit.

Heraclius Cosdroam vincit.

Exaltatio S. Crucis.

His diebus Anastasius Persa primò magus, pòst fide assumpta monachus factus, nobile pro Christo martyrium cum aliis 70. à Persis Marzabona iudice peregit. Cui⁹ tunica mox dæmoniacus indutus curatur. Huius corpus Heraclius cum captiuis de Perside reportauit, ac in monasterio beati Pauli, quod Ad aquas salvias dicitur, vbi nũc religiosorum monachorum cœnobiũ ex nomine suo vocatum esse cognoscitur, honorificè condidit. Circa idē tempus Mahumet, quem Saraceni hactenus colũt, ex stirpe Ismaëlis, patre Gentili, & matre Iudæa fuisse dicitur. His diebus Lothario mortuo, Dagobertus admodum puer educatus à B. Arnulfo maiore domus, qui postmodum Metensium Episcopus fuit: in Francia, excepto, quod fratri suo Herisberto circa Ligurim quasdã vrbes ac pagos dimiserat, solus regnauit. A Clodoveo enim vsq; ad id temporis, regno Francorum inter filios, filiorumq; filios multipharie diviso, confusè regnabant. Erat autem Francorum jam terminus ab Hispania vsq; in Pannoniã, duos nobilissimos ducatus, Aquitaniam & Bajoariam; Aquitaniam quidem ad Occidentem, Bajoariam ad Orientē, habens. Dagobertus ergo totius regni principatum tenens, Bajoariis legem dedit. Hic dum, adhuc viuente patre Lothario, cum Saxonibus pugnam iniisset, ac graviter vulneratus fuisset: misso ad patrem nuntio, acceptoque auxilio, rursum certamē aggreditur: victisq; ac fatigatis Saxonibus, prouinciam suæ ditioni subjiciens, cunctos eiusdem gentis masculos, qui gladij sui, quem tunc fortè gerebat, mensurã excederent, necasse traditur. S. Cunibertus Coloniensem tunc regebat Ecclesiam. Igitur Heracli⁹ à Sergio Patriarcha deceptus, Eutychianus hæreticus efficitur. Mathematicus etiam & astrologus factus, prævidens ex stellis circũcisos imperium suum vastaturos: arbitrans hos Iudæos esse, missis ad Dagobertum Regem Francorum nuntiis, omnes regni sui Iudæos baptizari postulat, & impetrat: ipseque in regno suo similiter facit. Non multo pòst tempore Agareni gens circũcisa imperium vastant. Quos dum Heraclius, misso exercitu cohibere vellet, 150. millia pdidit. Qua de causa dum apertis portis Caspiis gentē sævissimam, quam Alexander magnus ob immanitatem spi super mare Caspium incluserat, educeret, bellumque instauraret: nocte ab Angelo 52 millia de exercitu eius percussa leguntur. Vnde fractus animo princeps, & ex dolore in tumorem versus, ac hydropicus factus, 27. imperij sui anno viuendi finem fecit. Vide iustissima Dei iudicia. Princeps iste, qui primò per virtutem crucis de potentissimo Rege Persarũ triumphauit, postmodum à Saracenis, amisso exercitu, ex dolore, velut rationis expers, eiusq; per quod antè vicerat, signi immemor factus, crudelissimam gentē, quam etiam gentilis homo incluserat, impræmeditatè educēs, à Domino justè flagellatur: vt & ipsi pœnitentiæ locus, & posteris exemplum correptionis relinqueretur. Hæc omnia ad contemptum mundi, amoremque Dei, qui & sperãtes in se remunerat, ac contemnentes condemnat, nos prouocare debent.

Mahometis prosapia.

Termini antiqui Franciæ.

CAPVT X.

De imperio Heraclij, ejusque nece, & de vltione illorũ qui hoc fecerãt: de nona haresi Pyrri & Cyri.

ANno ab incarnatione Domini 639. regnãte in Francia Dagoberto, Constantinus Heraclius, Heraclij filius 57. ab Augusto regnum est adeptus: 4. imperij sui mense, fraude nouercæ suæ Martinæ, Pyrrhique patriarchæ veneno necatur. Ipsaque cum filio suo Heracleona regnum vsurpans, per duos annos tenuit. *Vide Chronicon Eusebij.* Motilatis ergo naribus filij, matrisque lingua abscissa, Constans Constantini Heraclij filij filius, à senatu imperator creatur. Pyrrhus quoque patriarcha, sceleris auctor, in exilium truditur, & in locum eius Paulus subrogatur. Hic est Pyrrhus qui cum Cyro Alexandrino episcopo hæresim, quæ duas in Christo voluntates negabat, condidit.

CAPVT XI.

De imperio Constantis, & Martino Papa: de victoriis ejus, & itinere ad vrbem. De filiis Dagoberti, morteque Constantis.

ANno ab incarnatione Domini 642. pulso cum matre Heracleona, Constans Constantini filius 58. ab Augusto regnauit. Hic cum in eandem, in quam avus suus Heraclius, heresim fuisset lapsus, Martinum Papam, eo quod Paulum Patriarcham, Pyrrhum, & Cyrum habita synodo excommunicasset, apud Chersonam in exilium misit: vbi multis miraculorum signis refulgens, migrauit ad Dominum. Porrò Constans congregata sub Vitelliano papa synodo, hæresim abdicauit, ac beato Petro miræ magnitudinis euangelia auro cooperta, gemmis ornata misit. Ipse vero non multis post diebus Italiam à Longobardorum potestate eripere volẽs, per æquora nauigando Tarentum applicuit. Pòst Beneventũ veniens, omnes pene ciuitates, quas Longobardi inhabitabant, cepit, ac Luceriam vsque ad solum prostrauit. Deinde accepta obside sorore Romaldi Grimaldi regis filia, Neapolim iter flectit, inde ad vrbem iter tendens, Vitellianum Papam in 7. milliario obvium cum clero & populo habuit, ac honorificè Romam ingressus, beato Petro pallium auro textum obtulit. Cogitabat autem imperium ad vrbem trãsferre, eoquod Constantinopolitanos, qui ei de sacrilegio in Martinum papam commisso consilium dederant, tamquam hæreticorum fautores exosos haberet. *B. Gertrudis floret.* Huius diebus beata Gertrudis virgo, Pipini filia, beato fine quieuit. Dagoberto quoque mortuo, Clodoueus filius ejus successit. Nam alij filio, Sigeberto scilicet, dum adhuc viueret, Austrasiam reliquerat, eumque Cuniberto Coloniensium præsuli, & Pipino commendauerat. Constans ab vrbe digressus, Siciliam ingreditur, vbi per 6. annos moratus, fraude suorum 28. imperij sui anno in balneo perimitur. Quo mortuo, Mitium quemdam Armenium imperatorem milites creant. Hoc comperto, Constantinus Constantis filius, Siciliam intrauit, Mitiumque cum interfectoribus, patris occidit, ac compositis rebus in Hesperia, ad vrbem regiam rediit.

CAPVT XII.

De principatu Constantini, & synodo cõgregata, dãnataque haresi Cyri, & Pyrrhi. De Angiso maiore domus Francia, Lamperto Episcopo, morteque Constantini.

ANno ab incarn. Dom. 670. Constantinus Constantis filius, cũ duobus fratribus Heraclio & Tyberio, 59. ab Augusto imperium sortitur: regnantibus in Francia Dagoberti filiis. Huius diebus missis ab Agathone legatis Constantinopolim, 6. Synodus 160. vel juxta alios, 289. Episcoporum, præsidente Georgio eiusdem vrbis Patriarcha, & Macario Antiocheno: qui *Concilium 6. generale.* juxta Sergium, Cyrum, & Pyrrhum, & alios antecessores suos, vnam operationem asserebant in Christo, in præsentia principis congregatur: reuocatoq; per Apostolicæ sedis legatos ad Catholicam fidem Georgio, Macarius cum sequacibus suis anathematizatur, ac Theophanus Abbas de Sicilia in locum eius subrogatur. In eadẽ syno damnata hæresi, tantæ aranearũ telæ in conspectu omnium ceciderunt; vt in hoc facto omnes errorum sordes expulsas cuncti animaduerterẽt. His diebus B. Arnulfo, qui maior domus fuerat, seculo abrenuntiante, postmodũ in Ecclesia Metensi Pontifice facto, Anisus filius eius principatum maioris domus tenuit. B. Lampertus Traiectensem, quæ pòst Leodium translata est, gubernauit Ecclesiam. *S. Lãbertus* Constantinus 17. imperij sui anno diem vltimum clausit.

CAPVT XIII.

De imperio Iustiniani Constantini, Kiliano, Pipino maiore domus, de Tyberio & Leontio, & 7 Synodo.

ANno ab incar. Dom. 687. Iustinianus Constãtini filius 60. ab Augusto imperauit. Hic cum Saracenis pacem fecit, ac Africam ab eis liberatam Romano imperio subjecit. Hic etiam Sergium Papam, qui hæreticæ synodo suæ in vrbe regia celebratæ subscribere noluit, misso Zacharia protospatario, captivũ ad se adduci præcepit: sed militia Ravennatensium erepto de manu eius Pontifice, Zachariam vrbe expulit. Eo tempore sanctus Kilianus cum sociis suis martyrio coronatur. S. Remaclus Traiectensium Episcopus beato fine quieuit. Pipinus filius Angisi Maior domus effectus, regnum Frãcorum administrauit: cuius anni in catalogo regum deinceps annotantur. Reges enim ex hinc omnibus regni negotiis & honore nudati, solo nomine regnabant; maiores verò domus curã regni habebant. Iustinianus à Leontio patritio, quem ipse in vinculis per triennium tenuerat, 10 imperij sui anno, præciso primùm naso, in exiliũ truditur: & Leo, qui & Leontius, per tres annos imperiũ occupauit. Quibus expletis, Tyberius, qui & Absinatus, abscisso naso Leontij, eum in monasterium trusit: regnumq; vsurpatum 7. annis tenuit. His diebus sub Sergio papa 7. synodus Aquileiæ congregatur. *Conciliũ 7. generale.*

CAPVT XIV.

De reditu Iustiniani, vltioneq; eius. Qualiter Constantinum Papam vocans, honestè tractauit: Philippicumque persequens, ab eo occisus est.

ANno ab incar. Dom. 687. Iustinian⁹, qui à Leone pulsus fuerat, adiutorio Terbellis Bulgarorum regis regia vrbe capta, imperium recepit, & postmodum per 6. tenuit. Hic Tyberiũ & Leontium captos, ac in catenis positos, per plateas trahi, & pòst vniuerso populo acclamãte

Super

Psalm. 90. *Super aspidem, & basiliscum ambulabis* &c. pedibus colla eorum calcans, ad vltimum decollavit. Eos vero qui factionis erga eum perpetratæ rei fuerant, diuersis pœnis cruciari fecit, ac pene quotienscumque de mutilatis naribus guttam reumatis detersit, aliquem illorum necari præcepit. Gallicinum patriarcham erutis oculis, Romam in exilium misit, ac Cyrum abbatem Põti, qui ei exuli necessaria ministrauerat, in locum eius substituit, Tyberiumque filium suum regni consortem fecit. Constantino etiam papa accersito, ac honorificè suscepto, culpasque suas humiliter confitetur: ac postmodum omnibus sanctæ Romanæ Ecclesiæ priuilegiis renouatis, eũ cum honore remisit. Porro collecto milite, Philippicum quem in Ponto relegauerat, comprehendere voluit. Qui ab exercitu imperator creatus, sexto ab vrbe regia milliario pugna cõmissa, Iustinianum occidit, filiumque eius fideles Philippici necauerunt.

Capvt XV.

De principatu Philippici, hæresique ejus, & morte.

ANno ab incarnatione Domini 713. Philippicus remotis à catalogo regum Leontio & Tyberio, qui viuente Iustiniano regnum inuaserant 63. ab Augusto regnauit, in Francia solo nomine regnante Dagoberto juniore, Pipino verò maiore domus omnem regni honorem habente. Hic amore cuiusdam monachi inclusi, & hæretici, qui eum regnaturum prædixerat, synodum pseudo Episcoporum conuocat, ac sanctã, & vniuersalem 6. synodum reprobat. Cyro quoque deposito, ac in monasterium truso, Ioannẽ erroris sui socium, patriarcham in vrbe regia ordinat. Misit quoque Constantino Papæ de fide sua literas, quas ille respuit. Præterea populus Romanus statuit, ne eius chartæ, vel figuræ reciperentur, vel nomẽ, vtpote hæretici, inter missarum solennia recitaretur. Hic dum sabbato sancto Pentecõstes egressus à balneo circa meridiẽ in lecto cubaret, à Rufino, ac Theodoro patricio per auream portam egressus, comprehensus, post annum, & 6. menses ex quo regnauerat, excæcatur.

Pipinus maior domus sub Dagoberto.

Capvt XVI.

De imperio Anastasij, augmentoque, ac victoriis rei Francorum, sub Carolo seniore maiore domus ac defectu imperij Romanorum, Anastasioque clerico facto.

ANno ab incarnatione Domini 714. Artemius qui mutato nomine dictus est Anastasius, in die sancto Pentecostes 64. ab Augusto imperator creatur. Hic juxta quosdam tribus annis regnauit. Alij vero scribunt, vno anno, & tribus mensibus. Philippicum verò duobus annis, ac 9. mensibus regnasse. Quam controuersiam scriptores viderint. Anastasius ergo regnũ adeptus, missis Romam literis, catholicæ fidei defensorem, ac sexti Concilij assertorem se pronunciauit. Huius diebus Dagobertus moritur rex Francorum. Pipino quoque maiore domus mortuo, Carolus filius eius regnum Francorum per 27. annos, regibus adhuc, sed sine honore, ac vtilitate manentibus, administrauit. Hic magni Caroli auus, Reginfridum regnum inuadere volentem, multis ac grauibus bellis pressit, ac ad vltimum relicta sibi tamen ad habitandum Andegauensium ciuitate, regno coërcuit. Is etiam victis Baioariis, Alemaniam quoque, quam Sueuiam dicunt, cum Lantfrido duce eorum subjugauit. Gasconiam cum Eudone Aquitanorũ duce deuicit. In Saxonia, ac Frisia fortia bella gessit. Sarracenorum, qui cum vxoribus, ac liberis Aquitaniæ fines ingressi fuerãt, 385. millia fudit, ex Francis tantum mille quingentis, Eudone Aquitaniæ duce, in epistola quam beato Gregorio Papæ secundo scripsit, teste, amissis. Hic rursum 20. imperij sui anno Gasconiam ingressus, Eudonem occidit, ac sequenti anno contra filios ejus bellum instaurauit. Sarracenos denuo Gallias intrare volentes, juxta Narbonam deleuit. Qui dum iterum Prouinciam capta Arelato vastant, à Luitprando Longobardorũ rege, qui filium eius Pipinum, tonsa Cæsarie, adoptauerat in filiũ, petito & accepto auxilio, de finibus eius coguntur. Igitur dum regnum Francorum multis modis sub bellicosissimo principe Carolo augmentaretur, regnum Romanorum quod ad vrbem regiam translatum fuerat, nõ solum ab hostibus amissis prouinciis imminuebatur, sed & intestinis malis intra se collidebatur. Etenim circa principia principatus Caroli, conjuratione facta, milites adversus Anastasium, Theodosiũ creant imperatorem inuitum. Quo cõperto Anastasius Nicæam se contulit. Quem Theodosius in conserto prælio vicit, ac clericum factũ, postmodum in presbyterum ordinari fecit.

Carolus Martellus maior dom⁹

Caroli de Saracenis victoria.

Capvt XVII.

Quod & Theodosius successor illius, clericus factus, Leoni imperium dimiserit, & de inundatione Tyberis.

ANno ab incar. Domini 717. Theodosius 65. ab Augusto imperium sortitus, vno tantum anno imperauit. Leo enim Orientalium prætor, ciuile bellũ parans, filiũ eius Theodosium in Nicomedia comprehendit. Ob ea fractus animo Theodosius, cõsilio Germani patriarchæ, ac senatus, sponte purpura deposita, clericus efficitur. His diebus Tyberis inundans multa ædificia Romæ subruit, durансque 7. dies, ciuibus letaniam agentibus 8. domũ die cessavit.

Capvt XVIII.

De imperio Leonis Syri, eiusq; impietatibus: de Bonifacio, Pirmenio, Beda; & obsidione regiæ vrbis, morteque Leonis.

ANno ab incar, Dom. 718. Leo natione Syrus, 66. ab Augusto imperauit, manente adhuc in Frãcia Carolo seniore. Hic imagines Domini ac Sanctorum incendi, & multos impietati suæ resistentes decollari iussit. Inter cæteros passa fuit virgo Christi Theodosia, cuius usque hodie maximè in vrbe regia manet memoria & veneratio. In ecclesia etiam sanctissimo medullã integro corpore humata servatur: omnibusq; aduenientibus tamquam cęlestis medica, inter manus virginum deportata adhibetur, ac tamquã pro bono omine quoscumq; calcando grauato supposito, habetur. Quod & nuper dum Ierosolymitana expeditio sub Conrado Romanorũ, Ludouico Francorum regibus ageretur, nos cum multis aliis experti fuimus. Leo Germanum etiam patriarcham sede sua pellens, Anastasium in locum eius substituit. Qua de causa Gregorius papa commonito sæpe per literas Imperatore, ac incorrigibili invento, Italiã ab eius imperio recedere persuasit. Per idem tempus ab eodem Pontifice Bonifacius in Germaniam missus, beatus quoque Pirmenius, qui multorum monasteriorum pater extitit, clari habebantur. Reliquiæ S. Augustini à Sardinia in

B. Theodosia passio.

Translatio Reliquiarũ S. Augustini.

Ticinum à Leoprando deportantur. Beda etiam venerabilis Anglorũ presbyter multa scripturarũ suarum monimenta relinquens, in pace quieuit. His diebus Saraceni vrbem regiam per trienniũ obsidione cinxerunt: tandemq; clamantibus ad Dominum ciuibus, fame, frigore, pestilentia correpti discesserunt. In vrbe quoque trecenta millia pestilentia periisse feruntur. Verùm Leo imperator impius 24. imperij sui anno moritur.

Capvt XIX.

De imperio Constantini Leonis filij, eiusq; pessimis operibus, morteque Caroli maioris domus, ac successione filiorum eius.

ANno ab incar. Dom. 742. Constãtinus Leonis filius 67. ab Augusto patri in regnum successit, Hic per omnia patrem malitia supergressus, maleficiis ac cruentis sacrificiis, & inuocationibus dæmonũ, luxuriæ quoque ac immunditiæ inserviens: Ecclesiamq; Dei more antiquorum tyrannorum persequens, tam crudelis ac impius fuit, vt iusto Dei iudicio, tã ob ei⁹, quã ob patris malitiã, regnũ illud nobilissimũ imminutũ videatur. Anno imperij ei⁹ primo Carolus Pipini filius moriens, tres filios, Carolomanum, Pipinũ, & Grifonẽ reliquit. Horũ Grifo, qui minor natu erat, cõsilio vxoris suæ Schuanehilde, Vdulionis Baioariorum ducis consanguineæ, occupata Lauduno, fratribus bellum indicit. Qui collecto milite Laudunum obsidione cingunt, fratremque in deditionem acceptum in castello iuxta Aluernam custodiæ mancipatunt.

Capvt XX.

De bellis filiorum Caroli, fundationeque Fuldensis monasterij: qualiter vnus monachus factus, alter Pipino fratri rebellans in pacem fit vocatus.

ANno ab incarnatione Domini 743. Pipinus & Carolomannus primò in Aquitania contra Hunaldum ejusdem prouinciæ ducem procinctum mouent; captoque castello, quod Lucas dicitur, in loco qui vetus Pictauis vocatur regnum diuidunt. Carolomanno Austriam, Alemanniã, Turingiam, Pipino verò Burgundiam, Neustriam sortitò. Deinde multis prælijs commissis, anno ab Incarnatione Domini 746. cùm, jam Fuldense monasterium fundari cœperat, Carolomannus aperit fratri suo se seculo abrenuntiare velle. Quod sequenti anno ad effectũ perducens, & ad Zachariam Romanum Pontificem veniens, ab eo clericus factus, primò in monasterio S. Siluestri, quod in monte Soracte situm est, monachicum habitum assumpsit. Sed cùm multis ex Francia ad se venientibus optata quiete perfrui non posset, ad monasterium sancti Benedicti in monte Cassino positum se contulit; ibique reliquo vitæ suæ tempore feliciter conuersatus fuit. Verùm Grifo fratri rebellans, Bajoariam, ejecto inde Tassilone duce, occupat. At Pipinus Tassilonem in ducatum restituit; fratrique duodecim Comitatus concessit: quibus ille non contentus, ad Vuaifarium ducem Aquitaniæ fugit.

Fuldense cœnobium fundatur.

Capvt XXI.

Quod Pipinus pro nomine Regio consultum ad Romanum Pontificem misit, regnante Hilderico Merouingo.

ANno ab incarnatione Domini 751. cùm, vt sæpe jam dixi, Regibus Francorum solo nomine regnantibus, maiores domus omnẽ regni curam administraret; Pipinus; qui hanc dignitatem per successionem acceperat, Burchardũ Herbipolensem Episcopum, & Folradum capellanũ suum ad Zachariam sciscitandi gratia misit. Pontifex ergo melius esse, vt ille qui curam omnium haberet Rex diceretur, quàm qui solum nomen Regis gereret, remandauit. Eo tempore Hildericus ex antiquorum Francorum regum, qui à Meroüeo Clodij filio Merouingi dicebantur, sãguine descenderat, inane, vt suprà dixi, regium nomen tenebat.

Pipini quæstio de regno

Capvt XXII.

Quod reuersis nuntiis authoritate Papæ Pipinus ad regnum eligitur, & quòd Stephanus successor Zachariæ pro persecutione ad Regem venit.

IGitur anno ab incarn. Domini 752. reuersis à Roma nuntiis, auctoritate Zachariæ Papæ Pipinus à beato Bonifacio Maguntino Archiepiscopo, alisque regni principibus in Suessiona ciuitate ad regnum eligitur. Anno sequenti Zacharia defuncto Stephanus papa successit. Is cùm multa ab Aistulfo Longobardorum Rege pateretur, Pipino ab expeditione Saxonum reuertenti, vbi & nuntium de fratris sui Griphonis morte habuit, in villa quæ Carisius dicitur, occurrit, eumque vt sanctæ Ecclesiæ suæ Romanæ succurreret, rogauit.

Pipinus eligitur in Regem.

Capvt XXIII.

Quòd Pipinus cum ceteris Francorum primoribus à sacramento absoluitur, & in regem vngitur, & de ciuibus Christi, qui hoc tempore erant.

ANno ab incarnatione Domini 754. Pipin⁹ à Stephano papa primò à fidelitatis sacramento, quod Hilderico promiserat, cum aliis Francorum primoribus absoluitur, ac detonso Hilderico, & in monasterium detruso, postmodum in Regem vngitur. Hic Merovingorum regno finito, Carolingorum, per quod etiã Constantinopolitanum minuendum erat, cœpit. Ex hoc Romani pontifices regna mutandi authoritatem trahunt. Pipinus igitur re priùs, ex hinc nomine simul & re, regnum Francorum gubernauit. Huius diebus floruerunt clarissimi regni Christi principes, Bonifacius prædictus Mogũtinus Archiepiscopus, Virgilius Iuuauiensiũ præsul, Corbinianus Frisingensis Ecclesiæ antistes, & alij quàm plures.

Capvt XXIV.

De beato Corbiniano.

SEd quia beati Corbiniani mentionem fecim⁹, cujus locum indigni tenemus, tanti viri gesta omnino silentio præterire, inconueniens arbitramur. Hic Vualdegiso patre, ac matre Corbiniana, claris ad sæculum parentibus generatus, in ipsa etiam pueritia diuinam gratiam, quam postmodum plenè accepturus erat, prælibauit. Etenim mundi non detentus illecebris, de cuncta parentum substantia solo victu contentus, in cellula quam sibi construxerat, habitauit. Vindemiarum autem tempore dum quidam vini primitias ei obtulisset, musti feruescentis impetus spinam vasis excussit. Sed vir Dei regulare silentium nolens violare, famulis quidem hoc indicare distulit, orationibus tamen vinum, ne inutiliter effluerer, cohibuit. Cùm vero fide, & virtute, qui altius proueheretur, dignus esset, à beato Gregorio vrbis Romæ episcopo, præsul ordinatus, ad gentes destinatur. Igitur per vallem Tridentinam rediens, ac Baioariam ingressus à Tassilone duce, ejusq; filio Theodone, benignè

Regularis silentij strictæ obseruatio.

susceptus, montem Frisigensem, accepit, vbi primò Ecclesiam, quæ vsque hodie cernitur, in honore beati Benedicti construxerat, ac monachorum ibi sacrum conuentum adunavit. Est autem mons idem in pulcherrimo & amœnissimo loco positus, limpidissimarum aquarum, ac præcipuè Isaræ rapidissimi fluuij cursu conspicuus, totam illius regionis faciem, & ex Australi plaga latissimam campi planitiem, tamquam è specula, longè lateque contemplans. Hic illis diebus siluis circumseptus, quasi venatorum specula fuisse traditur. Manent & adhuc siluarum inter arundineta vestigia, scilicet antiqui trunci, ceruorum quoque vsque hodie ac capreolarum multitudo copiosa. Ex Septemtrionali verò plaga adhuc silua non mediocris, quæ forestus vulgò dicitur, ædibus ac igni plurimùm ciuitati vtilis, superstes cernitur. Contigua quoque monti terra, ex Austro Isarâ, ex Aquilone Ambrâ fluuiis inclusa, in sinum quemdam fertilissimum ad quatuor Teutonica milliaria protenditur. In fine cuius, vbi prædicti omnes confluunt, locus, qui Mosenburga dicitur, pulcher valde, & delectabilis, in beati Castuli Ecclesia congregationẽ Clericorum habens, positus cognoscitur. Beatus ergo Corbinianus Frisingensem Ecclesiam plurimis honoribus ac possessionibus locupletauit, ac sanctissimis vitæ documentis informauit. Fertur de eo, quod quadam vice dum pro Ecclesiæ necessitate Romam pergeret, vrsus saginarium suum occiderit; cui vir Dei capto saginam imposuit, & vt eam deferret præcepit: ac verbum Dei omni gladio penetrabilius effectum, indomitam bestiam mandatis viri Dei obtemperare coëgit. Eodem itinere sociis in loco deserto fame laborantibus aquila subitò piscem detulit; cuius esu cuncti qui aderant cũ stupore & admiratione refecti, & exhilarati sunt. Alio tempore ad Regem Pipinum iter faciens, latronem suspendio adiudicatum dum precibus à Iudice liberare non valeret, signo crucis muniuit: profectusque ad regem, reum illum jam suspensum, siue viuum, siue mortuum sibi dari postulat & impetrat; celeriterque reuersus illum triduanum in patibulo viuum repertum, illæsum deposuit, & correctum abire permisit. His aliisque, quæ longum est exequi, virtutibus, virtutumque miraculis iste vir Dei præfatam Ecclesiam primus irradiauit Antistes.

S. Corbinianus ditat Ecclesiam Frisingensẽ.

Vrsum domat.

Suspensum liberat à morte.

CAPVT XXV.

Quòd Pipinus rogatu Stephani in Italiam ingressus sit De morte Bonifacij, rursumque ingressu Pipini in Italiam. De legatione Constantini ad Pipinum: de bellis variis Pipini, morteque eius.

ANno ab incarnatione Domini 755. Pipinus rex rogatu Stephani Papæ contra Aistolfum Longobardorum regem procinctum mouens, Italiam ingredi disponit. Cui dum Longobardi in arctis locis montiumobsisterent, cæsis multis magno labore claustra penetrans, in plano resedit. Porrò Aistulphus Papiam se contulit: quem Pipinus tamdiu circumdedit, donec receptis 40. obsidibus, ac iureiurando interposito, ne ampliùs Romanã Ecclesiam infestaret, obsidionẽ solueret, Stephanoque Pontifice cum militia Francorum honorificè ad sedem propriam remisso, ipse ad propria remearet. Hoc anno beatus Bonifacius Archiepiscopus, qui, vt aiunt, terminos Episcopatuum Baioariæ, sicut hodie manent, distinxit, Foldensesque cœnobium fundaverat, ac multa Ecclesiæ Dei profutura opera tã in Gallia, quàm in Germania patrauerat, verbum vitæ prædicans, à Fresonibus martyrio coronatur. Anno sequenti cùm Aistulphus ea quæ laudauerat, irrita faceret, Pipinus eum denuo Papiæ obsessum promissa implere compulit. Insuper etiam Ravennam cum aliis plurimis Italiæ vrbibus, beato Petro designauit, ipseque reuersus est in Gallias. Anno dehinc proximo, cùm iam, vt sæpe dixi, Francorum regno crescente, Romanum decresceret, Constantini Augusti nuntij Pipino munera deferentes, ad eum apud Compendium veniunt. Tassilo quoque Baioariorum dux, illò cum maioribus suæ gentis veniens, Regi, filiisque suis fidelitatem sacramento promisit. Sequenti anno Rex graui ac laborioso bello Saxones deuicit, eosque tributarios fecit. Non multo pòst elapso tempore, contra Vuailfarium Aquitaniæ ducem, eoquod Ecclesias sui juris infestaret, militem instaurat: acceptisque ab eo obsidibus reuertitur. His diebus beatus Othmarus in insulam Renistein relegatus, migrauit ad Dominum. Pipinus Vuailfarium adhuc rebellantem multis ac grauibus bellis pressit. Tassilo etiam Baioariorum dux, postposita fide avunculo suo Pipino rebellare attentat. Difficilia & periculosa hæc tempora, duobus fortissimis ducib⁹ Aquitaniæ ac Baioariæ regi rebellantibus, f. e. c. Ea tẽpestate Turci à Caspiis portis egressi, cum Auaribus, multis vtrobique profligatis, conflixere. Igitur Pipinus multis ac variis bellis patratis, ad vltimum Vuailfarium interfecit; ac non multò pòst in reditu Turonis infirmatus, & inde Parisius deportatus, anno ex quo in Regem vnctus est 14. ex quo verò principatu post mortem patris cœperat 26. diem obiit; duos relinquens filios, Carolum & Carlomannum.

Pipinus multas Italiæ vrbes S. Petro donat.

B. Othmarus exulat.

CAPVT XXVI.

De regno Caroli, variisque bellis eius contra Aquitanicos & Saxones, ingressuque eius in Italiam, morteque Constantini Augusti.

ANno ab incarnatione Domini 769. imperante adhuc Constantino, Carolus diuiso cum fratre regno, regnare cœpit. Hic primo Hunaldum, qui occiso Vuaifaro bellum in Aquitania renouabat, ad Lupum Gasconum ducem fugauit. Post quem tam ipsum, quàm Lupum in deditionem accepit: & sequenti anno in Vormatia generalem curiam celebrans, orationis causa limina Apostolorum visitare disponit. Tertio regni sui anno, Carolomano fratre suo mortuo, vxoreque illius cum filiis ad Desiderium Lõgobardorum regem fugiente, Carol⁹ solus regnãs, cum exercitu Saxoniam ingreditur, omnibusque ferro ac igne vastatis, acceptis obsidibus, reuertitur. Dehinc rogatu Adriani Papæ Italiã ingreditur, & Desiderium Longobardorum regem Ticini obsidione inclusit, ibique dimisso exercitu, Romam orationis gratia pergit. Inde reuersus vrbem fatigatam ad deditionẽ compulit, regemque captivum abduxit. Inter hæc Saxones absentia regis elati, fide posthabita, cõtigua terræ suæ loca populantur. Porrò rex subacta Italia reuersus in Franciam, tripertito ordine militum Saxoniam ingreditur; incendiisque vastata terra prædam immensam diripuit: & non multò pòst regressus, denuo ab eis obsides accepit. His dieb⁹

Caroli primordia.

Constantinus persecutor 35. imperij sui anno mortuus est: eique filius suus Leo successit.

Capvt XXVII.

De imperio Leonis, morteque ejus: & item de victorijs Caroli contra Saxones.

ANno ab incarnatione Domini 776. Leo 66. ab Augusto imperium accepit. Hic primò visus est mitior; vnde & principes filium ejus Imperatorem postulant. Per idem tempus Saxones more suo non semel, sed sæpe pactum mêtientes Carolus prælijs pressit, ac plurimis ex eis fidem Christianam accipere persuasit. Porrò Leo Imperator 5. Imperij sui anno moritur.

Capvt XXVIII.

De principatu Constantini, & patriciatu Caroli.

ANno ab incarnatione Domini 781. Constantin⁹ filius Leonis 67. ab Augusto, patri in regnum successit. Huic Caroli filia desponsata, à matre sua alij copulatur. Anno imperij eius primo, Carolus rex Romam veniês ab Adriano Papa honorificè suscipitur, ibique sancto Pascha celebrato, Pipinus filius eius in regem Italiæ, & alius, Ludouicus scilicet, in regem Aquitaniæ ab eodê pontifice vngûtur. Ipse vero acclamante populo vniuerso, Patricius Romanorum appellatur. Misit etiam Adrianus Papa nuncios ad Tassilonem, qui eum de fidelitate regis monerent.

Carolus fit Patritius Romanorũ

Capvt XXIX.

De Tassilone duce, qualiter monachus factus sit, & de excæcatione Constantini, imperioque matris suæ Hyrene.

CIrca idem tempus rege Pascha Domini celebrante Ingliheim, Tassilo cum maioribus gentis suæ venit: vbi dum accusatus à Baioariis fuisset, quòd regi nô seruasset fidem, quinimmo Auares, id est Pannonios ad vastandum regnum induxisset; cùm de his, & aliis huiusmodi conuictus fuisset, maiestatis reus, ac capitali sententia plectendus iudicatur. Rex tamen misericordia motus, in monasterio Laureacensi, quod ipse construxerat, eum monachicum habitum assumere, ac de peccatis pœnitentiam agere permisit. Constantinus verò côsilio matris suæ Hyrene, vt aiunt, cæcatus, non multo post 14. imperij sui anno diem obiit, regnauitque post eum mater sua 5. annis: digna, cuius diebus orbis imperium, quod in manus fœminę non dignè devenerat, ad Francos trâsferretur.

Pannonij sunt Hũgari.

Capvt XXX.

Quòd Leo Papa malè à Romanis tractatus Carolum ad vrbem vocauerit, ipseque de obiectis se purgauerit.

ANno ab incarnatione Domini 799. Leo papa qui Adriano successerat, in Letania maiore à Romanis flagitiosissimè, ita vt oculi ejus eruti viderentur, tractatur. Qui ad Regem Carolum veniens, euentum rerum deplorat. Igitur Carolus victoriosissimus, qui jam subjugatis sibi Bajoariis, Aquitanis, Saxonibus, Danis, Nortmannis, Britannis, Pannoniis, multisque aliis prouinciis, regnum Francorum plurimùm dilatauerat, dign⁹ qui altiùs proueheretur, Papam vlturus ad vrbem tendebat. Cui pridie quàm vrbem intraret, Leo ad duodecimũ lapidem occurrit, eumque honorificè suscepit. Mane facto vrbem ingressus, à Pontifice ac cuncto populo susceptus, in Ecclesiam beati Petri inducitur. Pòst septem diebus transactis, Rex concione facta, causam, aduentus sui exponit. Leo quoque cui æmuli sui magnum crimen imposuerant, nemine cogente, ex bona conscientia de objecto crimine coram omnibus suprà sacrosancta Euangelia se purgavit.

Capvt XXXI.

Qualiter Carolus assumpto Pontifice, totoque populo Augustus vocatus, imperium à Græcis ad Francos transtulit sub Hirene: de judiciis ejus quæ fecit. & legatione Hirene. Itemque de legatione Nicephori Imperatoris, muneribusque Regis Persarum

ANno ab incarnatione Domini 801. ab vrbe condita 1552. Carolus Rex 33. regni sui anno à Summo Pontifice ablato patritij nomine coronatus, omni populo tunc acclamâte, Carolo Augusto à Deo coronato, magno & pacifico Romanorum Imperatori vita & victoria, 69. ab Augusto, Imperator & August⁹ vocatur. Exhinc regnum Romanorum, quod à Constantino vsq; ad id tempus in vrbe regia, scilicet Constantinopoli fuit, ad Francos deriuatum est. Augustus ergo conuocatis ciuibus, habita ratione super his, qui in Pontificê sacrilegij rei fuerant, capitali sententia dânatos, interuentu prædicti Papæ ad pœnitentiam conseruatos, tantùm in exilium trusit. Porrò Hirene Constantinopolitana Imperatrix, missis legatis ad Carolum, pacem inter Græcos & Francos firmari rogauit. Cum quibus Imperator missis nuntiis Hirenen in vxorê postulauit: quod dum illa annuisset, Ætius patritius votum Reginæ impediens, manentibus adhuc in vrbe regia legatis Caroli, Nicepharum fratrem suum Imperatorem fecit, eamq; in monasterium trusit. Nicepharus ergo Rex factus cum legatis Imperatoris apocrisarios suos misit: fœdusq; literis ac nûtiis mutuò firmauere. Rex quoque Persarum muneribus Imperatorem honorauit.

Carolus ex Patritio fit Imperator.

Capvt XXXII.

De morte Nicephori, substitutioneq; Michaelis, ac renouatione fœderis inter duos Imperatores. Itemq; de depositione Michaelis, morteque Caroli Breuis epilogus de gestis eius.

ANno ab incar. Dom. 812. Nicepharus Imperator à Bulgaris publico congressu necatur; eique in regno gener suus Michaël substituitur. Hic nuntios Caroli ad antecessorem suum missos honorificè dimisit: suosq; cum eis ad Augustum destinans, fœdus pacemq; cum eo renouavit. Is etiam dum contra Bulgaros exercitũ ducit, non prosperis vsus successibus reuertitur, depositoq; regno monachus efficitur: succedente sibi Leone filio Bardi patritij. Igitur Carolus regno Romanorum ad Francos translato, dũ multa fortiter ac feliciter bella gereret, regnumque multipliciter dilataret, 47. regni sui anno, subactæ verò Italiæ 43. imperij 14. in palatio Aquisgrani, vbi ipse Ecclesiam miri operis in honore S. Mariæ semper virginis construxerat, sedemq; regni constituerat, 72 ætatis suæ anno diê obiit, ac in eadem Ecclesia humatur. Ceterùm actus ejus, & bella quæ gessit: de ponte quoque, quem vltra Rhenum fecerat Moguntiæ; de palatiis etiam quæ Nouiomagi, Inglinheim, aliisq; regni locis opere regio construxerat, qui scire vult, legat historiam eius, & gesta à multis descripta. Erat

Carolus moritur & sepelitur Aquisgrani.

Caroli forma.

autem, vt quidam de ipso ait, corpore amplo ac robusto, statura eminēte, apice capitis rotundo, oculis prægrandibus ac vegetis, naso paululum mediocritatem excedenti, canitie pulchra, facie læta & hilari, eloquentia copiosus & exuberans, in cibo & potu temperans, sed in potu temperantior. Huius virtute regnum Francorū plurimùm augmentatū, omniumq; regnorum maximum, Romanum scilicet, ab Oriente ad Occidentem trāslatum. Regni vero terminus à Bulgaris, seu Illyrico vsque ad Hispanos, à Danis vsque ad Calabros, exceptis adiacentibus regionibus, vtpote Bohemia, Polonia, Dalmatia, Histria, Venetia, aliisque prouinciis, quæ modo duo regna Romanorum, & Francorum, excepta Pannonia, esse noscuntur, fuit.

CAPVT XXXIII.

De principatu Ludouici. & Leone Papa, itemque de Stephano, qui imperatorem coronauit. De filiis imperatoris, factioneque Bernardi, ac exitu.

Ludouicus pius imperat.

ANno ab incarnatione Domini 815. Ludouicus Caroli filius, quem ipse adhuc viuēs successorem ordinauerat, Augustumque vocauerat, morte patris comperta, ab Aquitania ad palatium Aquisgrani veniens, consensu omniū rex creatus 70. ab Augusto imperauit. Anno regni eius primo, delatione quorundam, cōperit primates regni adversus Leonem Papam conspirantes, jussu pontificis interfectos fuisse. Ad quod perscrutandum, vocatum ad se nepotem suum Bernardum Italiæ Regem Romā misit. Qui in vrbe infirmatus, rei euentum per Heroldum Comitem Augusto mandauit. Leo quoq; missis ad Imperatorem nuntiis, qui eius animum lenirent, eumq; ad se venturum prædicerent, iter eorum in Gallias subsequitur. Cui Imperator Remis occurrens, eū honorificè suscepit. Papa ergo celebratis ex more Missarū solemniis, diademate coronatum Romanorum Imperatorem pronunciauit Ludouicum. Hunc annum, quo à Romano Pontifice coronatus est, regni sui alij secundū, alij septimum dicunt. Imperator post hoc generalem curiam Aquisgrani celebrans, primogenitum suum Lotharium imperij socium legit. Nam alios duos Carolum & Ludouicum Reges vocatos, vnum Aquitaniæ, alium Baioariæ præfecerat. Non multò pòst Bernardum Italiæ Regem cum regni sui ciuitatibus adversum se conjurasse comperit. Cōtra quem dum procinctum mouet, fractus animo Bernardus, apud Cabilonem Imperatori se tradidit. Porrò Imperator Aquisgrani ad palatium veniens, ibiq; sanctum Pascha celebrans, habita de his qui coniurationis rei fuerant quæstione, iudicio Curiæ capitali sententia damnatos, vnà cum rege suo luminibus tantùm orbari fecit. Non desunt tamen, qui dicunt, Imperatorem, Bernardum dolo captum primò oculis, ac pòst vita privasse.

Bernardus Italiæ rex excæcatur.

CAPVT XXXIV.

De promotione Lotharij à Paschali, nunciisque Bulgarorum. ac morte Ludouici.

ANno ab incarnatione Domini 822. imperator filium suum Lotharium in Italiam destinauit, ipse vero dum in oppido Frācofurt curiam celebraret, inter cæteros Barbarorum legatos, duo fratres pro regno Vuilsorum contendentes veniunt: quos Augustus sibi subiectos, & fidelitate astrictos, decisa lite ad propria remisit. Verùm Lotharius ordinatis rebus in Italia, dum ad patrem redire parat, à Paschali Papa ad vrbem inuitatur, vbi honorificè susceptus, ac in die S. Paschæ ab ipso coronatus, imperatoris & Augusti nomen sortitur. Iisdē diebus imperatore Aquisgrani conuentum celebrāte, nuncij Bulgarorum pro constituendis terminis venerunt. Igitur Ludouicus imperator propter mala opera vxoris suæ Iudith, regno, vt dicitur, pulsus, ac postmodum restitutus 26. imperij sui anno diem obiit extremum.

Lotharius fit Imperator.

CAPVT XXXV.

De intestina pugna trium fratrum, diuisioneque regni Francorum.

ANno ab incarnatione Domini 841. dū Lotharius reversus ab Italia regnare intentat, mortuo patre, fratres eius Carolus, & Ludouicus grauiter ferentes, si regno paterno priuari deberent, fratri bellum indicunt. Igitur cum regnum Francorū, ad quod post innumeras, quas supra dixi, mutationes regnum Romanorū devenerat; cùm & ipsum ad ostendendas mortaliū miserias, ac instabiles mundi rotatus, auctor omnium Deus, in illo ad quē profecerat statu, manere nollet: in seipsum miserabiliter diuidi, ac per hoc desolari, & imminui permisit. Proinde cōtractis vndecumque regni viribus, fratres prędicti apud Fontoniacum conueniunt, acerrimeque pugnantes, ita in hoc bello ex vtraque parte regni vires imminutæ feruntur, vt exhinc fortissimi omnium Franci, non solū terminos suos non dilatare, sed & parta vix conseruare potuissent. Lachrymabili ergo pugna inter fratres acta, cruenta tandem victoria Carolo & Ludouico cessit, ac ob hoc conuentione facta, diuidunt imperium. Hac diuisione Carolo Occidentalia regna, idest à Britannico mari vsque ad Mosam, Ludouico Orientalia idest omnis Germania vsque ad Rhenum cesserunt. Lothario verò media pars, idest Belgica Gallia, quæ ex eius nomine Lotharingia vsque hodie vocatur, cū Romano imperio sorte deuenit. Exhinc diuiso regno, regna modo duo, Orientale, ac Occidentale, quorum alterum partem Ludouici ac Lotharij, sedemque regni Francorum palatium Aquisgrani, ac imperium vrbis Romæ habet: aliud verò Occidentale, quod adhuc Francorum, eo quod istud Romanorum vocatur, appellatum, partem Caroli tenet, inueniuntur.

CAPVT XXXVI.

Exclamatio, & excursus cōtra volubilitatē rerum.

COnsiderare Dei judicia, mundique volubilitatem, etiam nolentes compellimur. Ecce enim, vt supra dixi, in modum cæli, quod ab Oriente in Occidentem vertitur, simul cum tempore res mundanas, rerumque potestates volui cernimus. Et ne putaremus mortales res in aliqua mundi parte statum inuenisse, ibi etiam defectum eas pati, ac more febricitantis, sicut in Iob habes, *Noctem verterunt in diem, & rursum post tenebras spero lucem:* quocumque se verterint, nihil stabilitatis habentes, dolores, ac labores repperisse conspicimus. Nonne videtur tibi more, vt dixi, febricitantis, mundialis dignitas volui, ac reuoluit Febricitantes enim spem quietis in alteratione situs ponunt: ideoque crebris revolutionibus quando torquentur, se iactant huc, & illuc. Ita nimirum potestas temporalis à Babylone deuoluta ad Medos, inde ad Persas, pòst ad Græcos, ad vltimū ad Romanos, & sub Romano nomine ad Francos translata est. Vbi

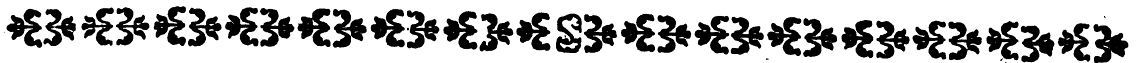
Iob 7.

dum tamquam firmam sedem fixisset, mansura videretur: tot malis, vt superius patet, subiacere cœpit, vt merito cum Iob dicere possit. Cùm ad diem venero, nocturnis cruciatibus fatigat' noctem præstolor: quam dum tenuero, maioribus doloribus affectus rursum diem venire exopto. Denique armis experientissimi Franci, cùm regni terminos plurimum dilatassent, mundique caput Romam ad suam ditionem transfudissent, cùm jam omnibus gentibus horribiles facti essēt, & inexpugnabiles viderentur: in seipsos non solum ciuiliter, sed & intestinè fratribus auctoribus diuisi, regnum quod ab Oriente in Occidētē, tamquam fugiens statum, & requiem inuenisse putabatur, desolandum fore iuxta Evangelium, bene præsagiebāt. Ex his ergo liquet, nullam caducis rebus fidem habendam: nec in se labentem alium quemlibet sibi inniti volentem, sustentare posse. Vnde aptè Propheta ait. *Maledictus qui spem suam ponit in homine, & qui ponit carnem brachium suum.* Quomodo enim te sustentabit, qui stare non potest? Vel qualiter te confirmabit, qui in se infirmus est? Cùm ergo mundus transeat, & concupiscentia eius, ab ipsa migrandum ad Deum viuū esse, qui immobilis, manet: ad eiusque beatam, & æternam ciuitatē quis dubitauerit? Igitur omnibus regnis mundi imminutis, cùm & Francorum, qui vltimi Romā habere meruerunt, ex quo divisum est, minoratum appareat regnū; nos qui ad ostendendas rerū mutationes res gestas scribimus, hac regni mutatione tamquam sufficienti argumento ad regni cælestis immutabilitatem missi, huic Quinto operi finem imponamus.

Ierem. 17.

Ioan. 2.

Francorum regnum minuitur.

LIBER SEXTVS.

PROLOGVS.

BEATVS propheta mūdi instabiles, ac miserabiliter fluctuantes circuitus contemplans, marique eos potissimū comparandos æstimans, *Hoc*, inquit, *mare magnum, & spatiosum, illic reptilia, quorum non est numerus.* Nonne tibi videtur mundus in modum maris inhærentibus sibi procellosis temporibus, tamquam tempestatum fluctibus, interitum minari? Et quid aliud homines pro caducis honoribus decertantes, quàm reptilia maris dixerimus? Vbi minores à maioribus, inferiores à potentioribus sorberi, ac ad vltimum seipsos, cùm materiam non inuenerint, discerpere conspicimus. Vnde illud, In se magna ruunt. Hæc omnia prudens lector inuenire poterit in huius historiæ serie. Ciues ergo Christi non more reptilium salo mergi, vel insidiis eius procellis improuidè se credere, sed naui, id est ligno crucis fide nauigare, manusque per dilectionem operando exercere in præsenti oportet, vt per huius vitæ viam, ad portum patriæ securi valeant pervenire. Qualiter verò regnum Francorum tam miserabiliter diuisum, non solum Romanū imperium, sed & partem Franciæ, ac Galliæ cum palatio Aquis perdiderit, in hoc dicendū opere restat.

Psalm. 103.

CAPVT I.

De imperio Lotharij, & Michaelis, regnoque Caroli, ac monachatu imperatoris, diuisioneque regni inter filios.

DIuiso Francorum regno, Lothari' cui vt dixi, cum Lotharingia Romanorum imperium deuenerat, 71. ab Augusto imperauit. Theophilo mortuo, filioque eius Michaële apud Grecos in vrbe regia imperante, Normanni per mare Ligerim intrantes, ciuitatem Namnetis irrumpunt, ac in sācto sabbato Paschæ episcopum ex more generali baptismum celebrantem, cum clericis interficiunt: ac inde circumquaque diffusi, cunctam ferro flammaque vastantes prouinciam, Andegavensem quoq; ac Turonensem occupantes civitates, beati Martini Eccesiā cremare non verentur. Eo tempore Carolus, cui, vt suprà dixi, Occidentalia regna in diuisione cesserant, Pipinum Aquitaniæ Regem cepit; ac Episcoporum consilio tonsum, monachum Suessione in monasterio S. Medardi fecit. Porrò Lotharius imperator tribus filiis suis regnum, quod eum contigerat, partitur: Ludouico Italiam cum nomine imperatoris, Lothario Lotharingiam, Carolo Prouinciā tradens. Ipse verò ordinatis omnib', in Prumensi monasterio 16. imperij sui anno post mortem patris sui monachus efficitur. Vide, ad quantum defectum Romanum imperiū deuenit: vt in tres partes Francorum regno diuiso, tertiæ partis tertia pars fuerit.

Nortmannorum in Gallias irruptio.

CAPVT II.

De imperio Ludouici & Basilij, & coniugio Lotharij, ac controuersia pro regno Caroli: de victoria Ludouici, & pugna Caroli cum Britonibus. De Noëmeticio rege Britonum, & Herispeo.

ANno ab incarnatione Domini 855. Lothario deponente militię cingulum, priuatumque habitum assumente, Ludouicus filius suus serenissimus 73. ab Augusto imperium suscepit. Basilio, qui Michaëlem jam occiderat, in vrbe regia regnante, Lotharius cui regnū Lotharingiæ deuenerat, Thiebirgā sororē abbatis Hucberti sibi sociauit. Non multis post diebus Carolus, qui prouinciā in diuisione regni acceperat, moritur. Vnde inter Lotharium fratrem, patruumque suum Carolum controuersia oritur. Lotharius Hucberto abbati fratri reginæ ducatum inter Iuram & montem Iouis commisit. Porro Ludovicus senior Orientalis Franciæ rex, aduersus Sclauos multa fortiter bella gessit, captumque principem eorum Rastum luminibus priuauit. His diebus in regno Caroli principibus suis mutuis inter se vulneribus cadentibus, Britones tāquam destitutam terram irrumpunt: ac transmisso Ligeri, Pictauis vsque ferro flammaq; cuncta vastantes progrediuntur; & sic Francorum spoliis ditati, ad propria reuertuntur. Itaq; Carolus conductis pretio Saxonibus, Britones bello petit. Nec mora, commisso prælio, Saxones in prima acie positi, territi spiculis hostium, terga vertunt. Deinde discursantibus hac illacque Britonibus, Francisque ad antiquæ fortitudinis genuinam

Britones Galliam vastant.

virtutem viriliter dimicantibus, multis ex vtraq; parte cæsis, ac vulneratis, noctis præsidio bellum dirimitur. Mane facto dum rursus pugna conseritur, Carolus fugiens, suis etiam fugiendi præbuit exemplum. Quo viso Britones castra Francorum cum clamore irruunt, captisq; & occisis plurimis, ac papilionibus eorum cum aliis spoliis ablatis, revertuntur. At Carolus Roberto viro forti, ob hanc molestiā, inter Ligerim & Sequanam ducatum, ad domādos Britones, dedit. His diebus Noëmeticius Rex Britonum, dum multis modis Ecclesiam Dei persequitur, videt in visione B. Maurelionem Andegauensem Episcopum sibi occurrentem, dicentemq;, vt ab oppressione cessaret Ecclesiarum, baculo se percutere. Nec frustratur visu: nam cōtinuò corruens, à suis domum reportatur: manifestissimisque Dei judiciis vitam simul cum tyrannide finiuit: eiq; filius suus Herispeus in regnū successit. Carol⁹ rursus adversùs Britones bellū instaurat: parūq; proficiens hoc tantùm obtinuit, vt datis ex vtraque parte obsidibus pacem mutuò firmarent. Dehinc tamē Herispeus Rex eorum sponte ad ipsum veniens, suæ potestati se subiecit: quem multis donatum muneribus Rex ad propria remisit.

B. Maurilius tyrannū percutit & occidit.

CAPVT III.

De causa Lotharij, quomodo pro repudio legitimæ à Nicolao Papa excommunicatus fuerit, episcopique eius fautores damnati, & ingressu Ludouici in Occidentalia regna, egressioque Northmanorum.

EA tempestate cum jam regno Francorū multipliciter diuiso, Ecclesia proficeret, Nicolao summum sacerdotium gerente, Lotharius multis modis amore Vualdradæ concubinę suę, occasionem repudiandi reginam Thiebirgā quęrit. Itaque Guntharium Coloniensem Archiepiscopum, qui tunc in regno præcipuæ fuit auctoritatis, ad id quod animo conceperat perficiendum, falsa spe promittens ei, quod si ab ista liberaretur, neptem suam acciperet, pellexit. Gūtharius ascito sibi Treuerorū archipresule Thiegando, Metis concilium congregat, vocatamque reginam in medio statuunt, falsisque productis testibus, inter alia nepharia, de incestu illam conuincunt. Proinde ad voluntatem regis sententia diuortij datur, reginæque pro commisso scelere pœnitentia injungitur. Igitur rex desiderata potitus occasione, cōuentu Aquis habito damnationem Thiebirgæ scripto protulit, seque continere non posse pronunciauit. Consilio Gunthatij omnibus acclamantibus, *Melius est nubere, quàm vri,* Vualdrada producitur, ac regio cultu decorata, comitatuque famulorum stipata, reginæ nomen sortitur. Sicque rex dum ea quæ mente conceperat, ad effectum produxit, Guntharium, quem suæ nequitiæ socium falsis promissionibus fecerat, versutè decepit. Hæc dū ad notitiam Domini Papæ Nicolai venissent, religiosus, ac Dei zelo plenus sacerdos, missis legatis, regem de commisso scelere redarguit, & ad condignam pœnitentiam inuitauit. At legati pecunia corrupti, negotium minimè ad effectum perducentes, multis ditati muneribus reuertuntur: dicentes se penè nullum in præfato regno, qui canones sciret, inuenisse. Quos Treuerorum & Coloniensium præsules subsecuti, dum à sūmo pontifice de facto judicio rationem reddere coguntur, rei inuenti deponuntur: dūque multis modis ad restitutionem sui laborarēt, exules in Italia, permissa sibi tantum laicali communione, moriuntur. Verum Lotharius post crebras admonitiones, post violatum sacramentū, quod sub præsentia Arsenij Episcopi, sanctæ Romanę Ecclesiæ apocrisarij fecerat, à summo pontifice cōmunione priuatur, ex qua causa tam ipsi, quā toti regno grauissimum discrimen oritur. Extāt de hoc epistolæ quamplurimæ vtrobique missæ. Vide jam regno decrescente, Ecclesiam tātæ auctoritatis factam, vt etiam reges judicet. Per idē tempus Ludouicus Orientalium rex, Occidentalia regna quorumdam vocatu principum ingreditur, regnique terminos occupans, Senonas vsque progessus est: sed dum ibi relicto exercitu, ad propria redisset, & principes qui eum inuitauerāt, à Carolo in gratiam recepti fuissent: qui remanserant, fines illos egredi cōpelluntur. His diebus Hucbertus abbas, frater Thiebirgæ, Lothario diu rebellans, ad vltimū à Conrado comite necatur. Eodem tempore Nortmani per Ligerim Nannetensem, Turonensem, Andegauēsem prouinciam vastātes, Robertum ducem occurrentem sibi occidunt.

Prælati peccato Regis patrocinantur.
1. Cor. 7.

Prælatis depositis laicalis communio relicta.

CAPVT IV.

Quem finem Lotharius, fratri succurrere volens, in Italia habuerit: & quomodo post mortem eius patrui regnum diuiserint. De fraude Adelgisi circumuentioneque imperatoris, ac victoriis eius quas gessit in Campania, & Lucania. De locustis.

HIs diebus Saraceni ex Africa venientes, Beneuentanorum regionem, quæ olim Samnium vocabatur, devastant. Contra quos dū Ludovicus Augustus vires vndecumque comparat, Lotharium fratrem suum in auxiliū inuitat. Qui collecto milite, Italiam ingressus, prauorum operum suorum pœnas multipliciter soluens, tam ex insueto calore, quam aranearum morsibus, multos de exercitu suo perdidit. Post hoc Romam veniens, ab Adriano pontifice, qui Nicolao jam successerat, honorificè suscipitur: ac ab ipso si monitis prædecessoris sui Nicolai obtemperaverit, subtiliter exquiritur. Ille dum cum omnibus qui secū venerant principibus, se benè injuncta seruasse falsò affirmaret, corpus Dominicum sub attestatione cōscientiæ sibi, suisque tradidit. Fertur, quod ipso redeunte, omnes qui ficto corde, & polluta conscientia ad mensam Domini accesserant, infra spatium anni mortui fuerint. Lotharius etiam in via morbo correpť, Placentiæ diem obiit. Carolus audiens fratruelem mortuum, regnum eius inuadit. Quod Ludovicus frater eius dum impedire conatur, conventione facta, prædictum regnum apud Marsanam ex æquo diuidunt, Ludouico palatium Aquis sortiente. Non multo post elapso tempore, Adelgisus Beneventorum dux, fiducia Græcorum, Ludouico imperatori, ascitis sibi Samnitibus, Lucanis, Campanis, rebellare parat. Augustus contractis vndecumque copiis, Beneventum petit bello. Cui Adalgisus occurrens, fraude circumuentum, muneribus conciliatum, finibus suis egredi persuadet. Porrò imperator Campaniam, ac Lucaniam peragrans, omnes ciuitates earum, excepta Capua, absque graui negotio cepit: quæ ex quadro lapide extructa, dū non facilè posset expugnari, obsidione cingitur, sūctis in circuitu vallatis. Capuani desperatis omnibus, apertis vrbis portis, cum episcopo corpus

Periuri diuinitus plectuntur.

beati Germani portante, lachrymabiliter ad pedes imperatoris veniunt, veniamque poscentes, misericordiæ suæ se committunt. Imperator vt erat piissimus, ciues in gratiam recepit, expulsisque Græcis, omnes Lucaniæ ac Campaniæ vrbes Romano imperio restituit. Inter hæc Adalgisus dolis iterum regem circumuenire tentat, occurrensque ipsi suadet vt militem dimittat, regioni parcat: adijciens necessarium non esse, regē subjectum sibi inaniter consumere populum. Rex ad monitum ducis, omnibus præter paucos ad propria remissis, Beneventum ingreditur, nihilque perperam sperans, dum circa meridiem strato cubat, subito à Beneuentanis irruentibus, arma arripere cogitur. Ciues autem cum duce suo Adalgiso, palatium incendere volentes, principem pacem petere, ac interposito iureiurando, ne amplius sine voluntate ipsorum fines illorum ingrederetur, promittere cogunt. Imperator hac ignominiosa pactione facta, Romam venit, ibique coram summo pontifice Ioanne, qui Adriano successerat, totoque senatu causam suam exponit. Proinde Adalgisus à senatu hostis, ac tyrannus pronuntiatur, Augustusque à pontifice, auctoritate Dei, ac beati Petri à sacramento, quod nolens, & pro conseruanda vita fecerat, absoluitur. Verum princeps quamuis à sacramento liberatus justè videretur, tamen ad remouendū scandalum, per se ad compescendum tyrannum ire recusat, collecto tamen milite, reginam eò destinat. Audiens hoc Adalgisus, ac timore perculsus, in Corsicam insulā fugit, & sic iram principis declinauit. Non multo post elapso tempore, locusta innumerabilis ceteris locustis maior, ac senas alas habens, ab Oriente veniens, Gallias operit, depastisque vbique segetibus, tandem in mari Britannico resedit, vbi à vento raptæ, ac in salo mersæ, postque mari exæstuante, ad littus in immensum cumulū actæ, vicinas regiones fætore corrupere.

Insignis perfidia.

Papa soluit Imperatorē à iuramēto.

Caput V.

Qualiter Carolus rex Occidentalis Nortmannos obsidione clausos deceptus abire permisit, & quæ mala postmodum ab his pertulerit.

Ea tēpestate Carol' Occidentalis Frāciæ Rex, Nortmannos, qui occiso Roberto, ceterisq; regni primoribus, vbique bacchabantur, cū Britonum auxilio in obsidione Andegauensium, quā occupauerant, clausit vrbe. At Britones videntes totam spem hostium in amne fore, ab alueo eum deriuare conantur. Quo viso, Normāni dextras petūt: pmissaq; pecunia Regē turpiter obsidionē soluere persuadent. Ipsi vero more suo, sicut sunt inquietissimi, minime promissa seruātes, per Ligerim Franciam intrabant: multoq; grauiora, quàm prius, Regi faciebant mala. Quanta autem prædicta gens regno Francorum fecerit, ab aliis satis dictū inuenitur. Est enim leuissima & instabilis, nec propriis contenta terminis: gratiosa tamen, quocumq; venerit, & affabilis. Hæc, vt dixi, Occidentale regnum, sicut & Saxones, qui & instabiles, sed feroces sunt, Orientale sēper infestabāt.

Caput VI.

De morte Ludouici Imperatoris, imperioq; patrui sui Caroli, item Ludouici Orientalis regis: & quomodo regnum fratris sui inuadere gestiens, à filiis eius victus sit, ipsiq; regnum paternum diuiserint: itē de ingressu Caroli in Italiam, morteq; ipsius: de Ludouico Balbo, filiis eius, & pugna eorum cum Bosone.

Anno Domini 874. Ludouicus suauissimus Imperator diem vltimū clausit, imperij sui anno 19. Anno eodem patruus eius Carolus senior Occidentalis Franciæ Rex Romā veniens, à Summo Pontifice Ioanne, ciuibusq; imperium pecunia, vt dicitur, obtinuit: regnauitq, 74. ab Augusto. Nō multò pòst Ludouicus senior Orientalis Rex apud Franconefurt diem obiit, tres filios relinquens, Catlomanum, Ludouicū, Carolum. Porrò Carolus Imperator morte fratris audita regnū Lotharingiæ inuadere nititur: collectoq; milite primò palatium Aquisgrani occupans, Coloniā vsq; progreditur. Inter hæc Carlomannus primogenit' Ludouici Italiam ingressus, imperium arripere attentat. Verùm Ludovicus, qui patris exequiis interfuerat, Orientaliū Rex à Principibus creatus, regnare iam incœperat. Audiēs ergo patruum suum Carolū fines regni intrasse, missa legatione regno cū cedere monet. Quo non acquiescente, ad pugnam progreditur. Nec mora in pago Meginensi, non longè ab Andrenaco, iuxta Rhenum pugna conseritur: fusisq; ex vtraque parte multis, tandem Carolus terga vertere compellitur. Ludouici verò filij cōventione facta regnum paternum diuidunt: & Carolmanus Baioariam, Pannoniam, Carentanum, Bohemiam, Morauiam: Ludouicus Oriētalem Franciam, Turingiam, Saxoniam, Fresiam, Lotharingiam: Carolus Alemaniam, & quasdam ciuitates Lotharingiæ propter vini copiā accepit. Carolus secundus Imperator Romā secundò petiit: indeq; reuersus, ac per Longobardiam iter faciens, Papiam se contulit: vbi dum audiret Carolomannum Ludouici fratris sui filium cum magno exercitu Italiam intrasse, in Franciam redire volens, in via veneno, vt dicitur, anno imperij 3. interiit. Anno sequenti Ludouicus Caroli junioris filius, qui vocabatur Balbus, diem vltimum clausit: duos relinquens filios, Ludouicū, & Carolomannum: nam tertium, qui postmodum Carolus dictus est, mater tunc in vtero portabat. Cuius regni prouinciam, quam pater eius Carolus Lotharij Imperatoris filius in diuisione sortitus fuerat, Boso, cui Carolus Imperator illā tradiderat, inuadere gestiens, Lugdunū venit: ibiq; à Pontifice eiusdem vrbis in Regem Burgundiæ vngitur: sed à prædictis adolescentibus Ludouico, & Carolomanno arcetur.

Ludouici balbi mors.

Caput VII.

De morte Carolomāni, filioque eius Arnolfo, qualiter frater eius Ludouicus regnum sibi subiecerit, Arnolfo ducatum Carentani tribuerit.

Anno ab incarnatione Domini 880. Carolomann' Ludouici filius, cui Baioaria sorte deuenerat, post multos triumphos, quos sub patre, & post patrem peregerat, regnique terminos plurimum dilatauerat, paralysi dissolutus moritur, ac in loco Bajoariæ Odingas dicto sepelitur, relinquens filium ex nobili fœmina, sed non legitima; quem de beati Arnolfi nomine, tamquam Carolorum origine, Arnolfum vocauerat. Hic est Arnolfus, cui postmodum monarchia cessit. At Ludouicus Orientalis Frāciæ Rex, morte fratris comperta, Ratisbonam Baioariæ metropolim adiit: omnesque terræ illius optimates ditioni suæ subiecit. Arnolfo quoq; Ducatū Carentani cum castro Moseburck tradidit.

Caput 8.

Capvt VIII.

De Imperio Caroli tertij, irruptione Normannorũ, mortéque Ludouici, & reditu Caroli imperatoris in Gallias: qualiter omnibus de semine regio mortuis, ipse monarchiam obtinuerit.

ANno ab incarnatione Domini 881. Carolus, qui in diuisione Alemanniam acceperat, in Italiam procinctum mouet, totaque Longobardia in deditionem accepta, ad vrbem vsque progreditur: vbi à Ioanne Papa, omnique populo imperatoris & Augusti nomẽ sortitus 75. ab Augusto imperauit. Ea tempestate Normani Ludouici regnum per Vual fluuium ingressi, Noviomagense palatium cremant, ac inde per circumquaque diffusi, Coloniam, Bunnam, Aquis cum adiacentibus regionibus, vicis, & castellis deuastant. Inter hæc rex Ludovicus Franconefurt diem obiit, & in monasterio Laureacensi juxta patrem humatur. Normani morte regis comperta, securi facti, nobilissimam vrbem Galliarum Treverim, à Iulio Cæsare quondam subversam, in ipsa cœna Domini irrumpũt, ac ibi vsque ad Pascha morantes, tam ipsam, quã adiacentem regionem igne consumunt. Quibus dum præfatæ vrbis antistes cum Bertholfo comite occurrit, bello conserto vita priuatur, cæterique in fugam vertuntur. Normani prædã Francorum ditati, ad classem revertuntur. Hæc dum in Galliis geruntur, Carolus 3. imperator in Italia morabatur. Principes ergo tam Galliæ quã Germaniæ omnes eum precibus pulsant, quatinus ad suscipiendum paternum regnum, fratre mortuo redeat, patriamque ab hostium incursione liberet. Qui nihil moratus revertitur; assumptisque Longobardis, Baioariis, Saxonibus, Fresonibus, Alemannis, Turingis, aliisque compluribus, contra Normanos, qui adhuc in regione morabantur, procinctũ mouet. Itaque Gotfridum Normannorum regem, data sibi filia Lotharij Gisla, cum Fresia provincia christianum fecit, de sacroque fonte suscepit, & sic eum regni finibus cum suis cedere persuasit. Anno sequenti Ludouicus Caroli Occidẽtalis regis nati filius, moriẽs, ac in monasterio S. Dionysij humatus, fratrem suum Carolomannum heredem regni reliquit. Hic inter cætera virtutis suæ opera, hoc quoque memorabile fecit, quod in bello quodam 8000. Normannorũ fudit. Non multò pòst Carolomanus in venatu ab apro percussus, diem obiit. Occidentales ergo Franci principibus amissis, Carolum imperatorem, qui tunc solus ex stirpe Carolorũ superesse videbatur, vltro invitant, eique venienti subjiciũtur: vnde multa, ac varia cum Normannis gessit prælia.

Rex Normannorum fit Christianus.

Capvt IX.

De depositione Caroli, subrogationeque Arnolfi, morte Caroli, & confusione Romani simul & Gallici imperij.

ANno Domini 887 Carolus imperator cùm corpore & animo ægrotare cœpisset, principes regni apud Triburias, circa transitũ sãcti Martini, Arnolfum Carolomanni filium, ad regnum trahunt. Et mirum dictu, imperatorem, qui post Carolum magnum inter omnes reges Francorum maximæ fuit potestatis, in breui ad tantam tenuitatẽ venisse cerneres, vt panis quoque egens, ab Arnolfo jam rege facto stipendia miserabiliter exigeret, ac ab ipso paucos fiscos in Alemannia gratanter susciperet. Vide humanarum rerum miserrimum statum. Rex iste, qui in divisione Orientalis regni acceperat inter fratres minimam portionem, ad tantum primo venit fastigium, vt tam Orientalia, quàm Occidentalia regna cum Romano susciperet imperio; ad tantam postremo deiectionẽ venit, vt panis quoque egeret. Dicere hic poterat cum Iob. *Eleuasti me super nubem, & allisisti valdè.* Et cum Psalmista, *Eleuans allisisti me.* Quid enim prosperitatem mundi, quam nubem dixerim? Quæ innitẽtem sibi transeundo citò decipit, leuitate sui acclinantem sustentare nequit. Quanto ergo quis altiùs super nubem leuatur, eo validiùs terræ allisus quassatur. Hic tam miserrim⁹, & juxta philosophos, fortunæ in modum rotæ, nunc summa, nunc ima vertentis, ludus; secundùm verò rei veritatem, regna mutantis Dei nutũ, anceps rerum status, ad declinandam mundi miseriam, veramque vitam appetendã nos prouocare posset. Ferunt de hoc Carolo, quod christianissimus fuerit. Vnde hęc ei circa finem tentatio ad probationem euenisse creditur. Sequenti enim ex quo regno pulsus est anno, diem obiit; ac in monasterio Augensi humatus est. Exhinc confusũ Romæ regnatum, vsque ad Ottonem inuenitur, Carolo enim mortuo, qui per sex annos imperaverat, ac septimum priuatè vixerat, imperium multis modis scinditur, singulis prouinciis singulos reges creare cupientibus; Arnolfo tamen pars maxima cessit.

Iob 30.
Psalm. 101.

Capvt X.

Quem Itali, quem Franci Occidentales regem fecerint. De Vngaris, & irruptione Normannorum.

IGitur Itali super se duos reges, Berengarium Forijuliensem, & Guidonem Spoletanũ ducem reges statuunt. E quibus Berengarius à Guidone patria pulsus, ad Arnolfum profug⁹ venit. Occidentales quoque Franci Odonem Roberti filium virum fortem, consensu Arnolfi regem creant. Hic multa prælia contra Normanos viriliter gessit. His diebus gens Vngarorũ ex Scythia egressa, ac à Pecenatis pulsa, Auaribus eiectis, Pannoniam inhabitare cœpit. Hæc eo tempore tam immanis, & tam beluina fuisse dicitur, vt crudis carnibus vtens, humano quoque sãguine potaretur. Quod ne cui incredibile videatur, audiat ꝙ Pecenati, & hi qui Falones dicuntur, crudis & immũdis carnibus, vtpote equinis & catinis, vsque hodie vescuntur. Valet autem in sagittarum ictibus plurimum; quibus etiã dorsa vertentes nocere solent. Differunt vero à Britonibus, seu Fresonibus in hoc, quod illi missilibus, isti sagittis nocent. Per id tẽpus Normanni Gallias circa Senonas, Parisios, Trecas pervagantur.

Capvt XI.

Vbi Arnolfus regnauit, opera quæ gessit, victoriaque eius contra Normannos. Controuersia in Occidentali regno Francorum.

POrro Arnolfus totam Orientalem Franciam, quæ modo Teutonicum regnum vocatur, idest Baioariam, Sueuiam, Saxoniam, Turingiã, Fresiam, Lotharingiam rexit. Occidentale verò Odo ex eius auctoritate habuit. Concessit autẽ Zuentebaldo Marahensium regi ducatum Boëmiæ, filiũque suum ex sacro fonte ab ipso levatum, eius nomine Zuentebaldum vocauit. Dilexit verò præ cæteris regni sui locis Metropolim Baioariæ Ratisponam. Vnde & muros eius am-

pliauit; monasteriumque sancti Emmerâni, plurimis ornamentis adornauit, ac largis possessionibus locupletauit. Tradunt ibi, scriptumque monstrant, quod prædictus rex sanctum Dionysium à Galliis ad præfatum monasterium trâstulerit. Quod verum ita sit, ipsi viderint. Nô multò post Arnolfo in Baioaria ad compescendos Sclauos morante, Normanni regnum eius Lotharingiam ingressi, principes qui eis occurrerant, cæsis multis fugant. Quod audiens Arnolfus, collecto milite, hostem petit; pugnaque côserta, tanta eos virtute strauit, vt paucissimi fuga elapsi, ad classê repedantes, solâ vitâ seruarêt. Arnolfus verò victor in Baioariam reuertitur. Ea tempestate in regno Occidentali inter Carolum Ludouici filium, & Odonem grauis de regno controuersia orta, Carolû inferioris causæ gratia, ad Arnolfum supplicem venire, ab eoque auxilium poscere compellit.

An corpus S. Dionysij, Ratisponam translatum.

Caput XII.

Quæ Italiam ingressus Arnolfus fecerit, gesserit, quidque Ludouico Bosonis filio contulerit. De morte Guidonis in Italia, filioque suo Lâberto, & Zuendebaldo filio regis, Ottoneque rege Francorum.

ANno ab incarnatione Domini 886. Arnolfus rex bene in Germania omnibus compositis, Longobardiam cum exercitu ingreditur: captaque fortissima ciuitate Bergamo, comitem Ambrosium in patibulo suspendit. Quo facto, omnes Italiæ vrbes timore perculsæ, amplius rebellare non audentes, vltro se suo ditioni subdidere. Rex quoque Placentiam vsque progressus, per montem Iouis in Galliâ rediens, Vormatiæ conuentû celebrat, ac in vicino eiusdem vrbis Laureacensi monasterio, Ludouico Bosonis filio, quasdam ciuitates & pagos juxta montana concessit. Ea têpestate Guido, qui Italicum regnum vsurpauerat, moritur, cuius filius Lambertus Romam veniês, imperatorem se vocari fecit. Rex rursum conuentum Vormatiæ celebrans, Zuendebaldo filio suo, cum voluntate principum, regnû Lotharij tradidit. Otto quoque rex Franciæ, cum multis muneribus eum adiit; & honorificè susceptus, omnibus pro quibus venerat, impetratis, reuertitur.

Caput XIII.

Qualiter Arnolfus imperium Romanum obtinuerit, quomodo item Ludouicus Bosonis filius illud habuerit; & quod diuersi de hoc sentiant: de morte Ottonis, subrogationeque Caroli, itemque de morte Arnolfi.

ANno ab incarnatione Domini 876. anno verò regni sui 7. Arnolfus rex victoriosissimus, vocatu Formosi Papæ, qui grauem à ciuibus persecutionem patiebatur, Italiam secundò ingressus, ad vrbem vsque progreditur. Qua armis capta, à præfato pontifice coronatus, juxta quosdam imperatoris & Augusti nomen sortitur. Hic eos qui aduersus pontificem seditionem mouerant, decollari præcepit. Reuerso ab vrbe Arnolfo, Lampertus qui imperiû inuaserat, moritur. Ludouicus Bosonis filius, à Longobardis ad imperium inuitatur. Reperi ego in quibusdam gestis Romanorum, post Carolum tertium; tamquâ imperio à Francis ad Longobardos trâslato, Arnolfum in catalogo imperatorum taceri, & Ludouicum, cæterosque post ipsum in numero Augustorû poni. Alij Arnolfum in catalogo ponût, & eos qui post ipsum vsque ad Ottonem confusè regnauerunt, non imperatores & Augustos, sed inuasores & angustos appellare consueuerunt. Non multò pòst Odone Francorum rege mortuo, & in monasterio S. Dionysij humato Carol' voluntate omnium rex creatur. Arnolfus 12. regni sui anno, imperij verò, juxta quod dictum est 5. diem obiit, & in loco Odingas, vt Regino refert, juxta patrê sepelitur. Môstratur tamen sepulchrum eius in monasterio sâcti Emmeranni Ratisponæ. Poterat enim esse, vt ibi humatus, huc postmodum transferretur.

Formosus Papa.

Caput XIV.

De regno Ludouici in Orientali Francia, morteque Zuendebaldi, & discursione Vngarorum.

ANno ab incarnatione Domini 901. Ludouicus Arnolfi filius, in loco qui Forchaim dicitur, rex creatur: ac à principibus Lotharingiæ, eo quod Zuendebaldo offensi essent, in regnum Belgicæ inuitatur. Quo comperto Zuendebaldus cùm multa mala committeret, regnûque plurimum præda, cæde, & incendiis cruentaret, tandem à Stephano, Gerhardo, Mathfrido comitibus, bello publico necatur: sicque Ludouicus regno eius liberè potitur. His diebus Vngari Longobardiam peruagâtes, incolas terræ occurrêtes sibi, sagittis perimunt, crudeliterque depopulata prouincia, ad propria reuertuntur.

Caput XV.

Qualiter Berengarius à Ludouico primo expulsus, postmodum cæcato Ludouico imperauerit: quomodo Ludouicus Orientalis Franciæ rex, Albertum comitem fraude Hattonis decollari fecerit, eiusque terram in fiscum redegerit: de excursione Vngarorum, morteque Ludouici.

ANno ab incarnatione Domini 905. Ludouicus Bosonis filius imperium adeptus, Berengarium expulit; dumque toti Italico regno pro arbitrij sui motu potiretur, dimisso milite, cum paucis se Veronam contulit; vbi à ciuibus traditus, reuocato Berengario, qui in Baioaria exulabat, captus est, & luminibus orbatus. Berengarius exhinc regnum Italiæ simul cum Romano imperio tenuit. Circa idem tempus Albertus nobilissimus Francorum comes, Ottonis Saxonum ducis ex filia nepos, Conradû, qui à quibusdam Ludouici regis frater fuisse creditur, occidit. Ob ea rex prædictum heroem in castro Babenberg, vbi nunc nobilis Episcopatus fundat⁹, cernitur, bello petiit. Cumque viribus se proficere posse non videret, Hattonis Moguntini Archiepiscopi consilio, ad dolum se contulit. Itaque vt non solum in regum gestis inuenitur, sed etiam in vulgari traditione in compitis & curiis hactenus auditur, præfatus Hatto Albertum in castro suo Babenberg adiit, eumque Dei pietatis obtentu de gratia regis adipiscenda conuenit. Ille deuotè monitis eius obtemperans, humiliter conductum de persona propria incolumitate petiit. Ac ne multis morer, interposita sacerdotis præfati fide iter arripuit, vix castro exierant, iam proximo vico, qui Terassiat dicitur, appropinquabant; & Episcop⁹, graue, inquit, erit nobis jejunium sustinere, si placet, antequam regi præsentemur, ad prandium diuertamus. Tû ille simplices aures more antiquorum primorum habens, dolumque minimè præsentiens, gratanter

Simplicem fallit astutus.

eum ad prandendum in castro, vnde digressi fuerant, reduxit. At postquam refecti sunt, ad curiam veniunt; in causa princeps ponitur, ac tanquam reus maiestatis, capite plectendus adiudicatur. Monet ille episcopum de fide data. Quam econtra ille se, bene in hoc quod sanum, & incolumem eum in castrum reduxerat, seruasse respondit. Sic præfatus Albertus capite plectitur, possessionesque eius, è quibus postmodum Babenbergensis Ecclesia locupletata dicitur, in fiscum redactæ sunt. Ex huius Alberti sanguine Albertus, qui postmodum marchiam Orientalem, idest Pannoniam superiorem Vngaris ereptam, Romanó imperio adiecit, originem duxisse traditur. Iudicent de hoc sacerdotis facto alij quod velint, & tamquam pro regni vtilitate commissum tueantur: ego omnino nullius emolumenti gratia, non solum quemlibet christianum fraude circũuenire, sed etiam in corde, & corde in causa capitali loqui non debuisse arbitror Episcopum. Non multo post Vngari commisso cum Baioariis bello, ducem eorum Leoboldum Arnolfi ducis patrem occidunt, ac inde per totum regnum diffusi, Alemanniam, Franciam, Saxoniam. Turingiam percurrunt. Ludouicus Oriẽtalis Franciæ rex 12. regni sui anno, sine hærede discessit: ac in ipso, fratreque suo Suendebaldõ, juxta quosdam, Carolorum genealogia in Oriẽtali regno defecit ad tempus. Vnde quidam modernus, Vltimus, ait, Augustorum Augustulus, vltimus Carolorum Suendebaldus fuit. Defuncto Ludouico, Otto Saxonum dux ab omnibus petitur. Princeps ergo clarissimus tamquam senio grauis, rex fieri recusabat.

Lubaldum.

Zuentebaldo,

Caput XVI.

De regno Conradi in Orientali Francia, & occisione Vngarorum, fuga Arnolfi ducis, morteque regis, & subrogatione Henrici Saxonis.

ANno ab inca. Dom. 913. Contadus Conradi, quem Albertus occiderat, filius, cõsilio præfati Ducis Ottonis, cõsensu omnium Oriẽtalis Franciæ Rex creatur. Hunc quidam Ludouici fratris filium fuisse dicunt, & ob hoc nouissimum eum Carolorum ponunt. Anno regni sui 1. Vngari ad depopulãdam terram rursum effusi, à Baioariis & Sueuis iuxta Enum fluuium sternuntur. Porrò Arnolfus Baioariorum Dux Regi rebellans, cum vxore & filiis ad Vngaros fuga elapsus est. Rex verò 7. regni sui ãno, vita pariter & regno perfunctus, diem obiit: eiusque consilio Henricus Ottonis Ducis filius in regnum subrogatur anno ab incarn. Domini 920.

Caput XVII.

De exordio regni Teutonicorum, diuersisq; allegationes, an regnum Francorum adhuc dici debeat.

EXhinc quidam post Francorum regnum supputant Theutonicorum. Vnde filiũ eius Ottonem in decretis Pontificum Leonem papã primum Regem Theutonicorum vocasse dicunt. Nam iste, de quo agimus, Henricus oblatam sibi à summo Pontifice dignitatem renuisse perhibetur. Mihi autem videtur regnum Theutonicorũ, quod modò Romam habere cernitur, partẽ esse regni Francorum. Denique, vt in superioribus patet, tempore Caroli, regni Francorũ tota Gallia, id est Celtica, Belgica, Lugdunensis, omnisq; Germania, à Rheno scilicet vsque ad Illyricum, terminus fuit. Dehinc diuiso inter filiorum filios regno, aliud Orientale, aliud Occidentale: vtrumque tamen Francorum dicebatur regnum. In orientali ergo, quod Theutonicorũ dicitur, deficiente Caroli stirpe, primus, manente adhuc in occidentali Francia ex successoribus Caroli Carolo, ex gente Saxonum successit Henricus. Cuius filius Otto, qui etiam imperium à Longobardis vsurpatum deduxit ad Theutonicos orientales Francos, forsan dictus est primus Rex Theutonicorum, non quòd primus apud Theutonicos regnauerit: sed quòd primus post eos, qui à Carolo Carolingi, sicut à Meroveo Merovingi dicti sunt, ex alio, id est Saxonum sanguine natus, imperium ad Theutonicos Francos reuocauerit. Sicut autem Merouingis deficientibus, ac Carolis succedentibus, regnum tamen mansit Francorũ: sic & Carolis decedentibus; ex alia familia, seu lingua, in vno tamen regno Ottones subintroiere. Quæ varietas humanarum rerum defectum prodens ab initio mundi vsq; in presentem diem alternatur. Sic in regno Ægyptiorum Pharaonibus successere Ptolemæi; in Romano quoq; post familias Cæsarum, multas & assiduas Regum successiones miserabiliter mutatas, curiosus indagator inueniet. Et sicut ex libro Regum habes, tam ex Regum, quàm ex populi peccatis, post quartã vel quintam generationem decedentibus aliis, alij successere, qui non solùm filios priorum non exaltarent, sed & plurimùm affligerent, & delere cogitarent; vixq; alicuius Regis semen diu stetisse in gloria sua invenies; excepto Dauid, cui promissus Christus. Quæ omnia, vt sæpe jam dixi, humanam miseriam, variumq; rotatũ ostendunt, & ad æternæ beatitudinis statũ nos mittunt. Sed hæc hactenus.

Regnũ Teutonicorum pars est regni Francorum.

An Otto primus Rex Teutonicorum.

Caput XVIII.

De regno Henrici in Orientali Francia, Carolique in Occidentali. Decisio litis duorũ regum pro Lotharingia: victoriaque Henrici super Hangaros: de lancea sacra, morteque Henrici.

IGitur Henricus ducis Ottonis filius, in Orientali Francia regnauit, Occidentalem Carolo tenente. Quidam Celtici scriptores asserunt eum primò ducem tantum Saxonum, Caroloq; subiectum fuisse. Postque consilio generi sui Gisilberti Belgicæ ducis, cum Orientalibus principibus à regno ejus discessisse, ac regium nomen assumpsisse. Alij dicunt, eum post mortem Conradi, ab Orientalibus Francis per electionem principum in regnum subrogatum fuisse: nec vnquã aliquid de manu Caroli suscepisse. Concordant tamen in hoc, quod regnum Germaniæ potenter habuerit: & pro Belgica Gallia cum Carolo controuersiam. Quam scriptorũ varietatẽ ex hoc accidisse arbitror, vt dum translato ad Francos imperio, cum Imperiali gloria crescere simul cœpissent & ingenia, diuisoque regno, diuisi fuissent animi hominum, tantã quique suam rempublicam perfecerunt, quam eam præclaris ingeniis extollere potuerunt. Nos vero medium in his limitẽ seruantes, in quantum q; possumus, ac ex eorum dictis conjicere valemus, veritatis seriem tenentes, nec ad dexteram nec ad sinistram declinare, Deo largiente, studebimus. Itaque dũ secundum quod vtrosque scriptores concordare diximus, Henricus cis Rhenum regnaret, & de Belgica cum Carolo disceptaret: ex voluntate amborum, ad huius litis scrupulum decidendũ, die in oppido Bunnæ constituta, Belgica Henrico cessit, ac Carolo Celtica tantum & Aquitania

Varietas scriptorum vnde orta.

parsque Lugdunensis, Burgundia regem per se habente, remansit. Et sic regnũ, quod Francorum dicitur, ex paterna hæreditate Belgicam Galliã cum palatio Aquis, & maiori parte Franciæ perdidit. Circa idem tempus Arnolfus Baioariorum dux, morte Conradi regis comperta, ex Vngaria in patriam reuertitur, regnareque gestiens, tandem à rege relictis sibi terræ suæ Ecclesiis, in pacem vocatur. Hic est Arnolfus, qui Ecclesias & monasteria Baioariæ crudeliter destruxit, ac possessiones earum militibus distribuit. Is dum primò regnare moliretur, beato Vdalrico Augustensi episcopo duo gladij, quorum alter capulo carebat, in visu monstrati sunt: audiuitque gladium cum capulo regem Henricum, Arnolfum autem gladium sine capulo, tamquam sine capite & iustitia esse. Post hoc Henricus Vngaros more suo irrũpere volentes, in Saxonia incredibili cæde strauit, titulumq; victoriæ in palatio Mersebutck, quæ & Martiopolis, pingi fecit. Lanceam quoque sacram, quam reges nostri hactenus habent, ab Arnolfo Lugdunensis Galliæ, seu Burgundionum rege minis extorsit. Ipse vero post multa virtutis suæ opera, dum ad obtinendum imperiũ Romam tenderet, morbo correptus 17. regni sui anno diem obiit.

S. Vlrici visio.

De lancea Domini.

Caput XIX.

De regno Ottonis, triumphisque ejus, tam de Sclauis, quàm de Belgis. De ejectione Ludouici, ac per Ottonem restitutione, synodique in amborũ præsentia celebratione. Qualiter Otto Italiam ingressus Berengarium debellauerit, ipsumq; postmodum cum Alberto filio in deditionem accepit. De rebellione filij ejus Letalfi, itemque reconciliatione.

ANno ab incarnatione Domini 936. Otto Henrici filius, patri nobilis heres in regno succedens, in Palatio Aquis à Moguntino Archiepiscopo Hildeberto coronatur. Hic Sclauos, qui & Boëmi, resistentes sibi compescuit, Belgas consilio Gisilberti ducis, transitũ Rheni prohibere nitentes in fugam vertit, ac tota terra ferro flammaque vastata, Castrum in monte Capri situatum obsidione cinxit. Igitur Ludouicus Caroli filius Belgicam, quã pater, vt supradixi, perdiderat, hac occasione recipere gestiens, Alsaciam ingreditur. Quo audito rex obsidionem Capri montis soluit, pulsoque Alsacia Ludouico, Bresacum obsedit. Inter hæc Gisilbertus dux, dedecoris injuriam vlcisci volens, collecto militę, Andrenacum vsque progreditur: vbi occurrentibus sibi Germanis, acerrimo prȩlio commisso, Gisilbertus dux fugere volens, Rheno submergitur: ceterique in fugam, cęsis plurimis, vertuntur. Quo comperto, Bresacenses regi castrum dederunt. Rex vero rursum Belgicã ingreditur, totamque in deditionem accepit: & ex hinc prouincia illa à regibus Teutonicorum absque contradictione possidetur. Porro Ludouicus rex sororem Ottonis regis, Gisilberto duce mortuo viduatam, in matrimonium suscepit. Ipse vero non multo post à suis regno pulsus, ad Ottonem supplex venit, eiusque auxilio deuictis hostibus regnum recepit. Post hæc Ingilnheim synodus prȩsente Marino sedis Apostolicȩ legato in præsentia amborum regum celebratur. Verum Otto post multos triumphos Italiam quoq;, quæ per plures iam annos Francis seu Germanis alienata fuerat, regno adjicere parat. Hæc eo tempore à Berengario tyranno multipliciter premebatur, à quo etiam Adelheida Lotharij imperatoris antecessoris sui vidua, in captiuitate tenebatur. Rex ergo Italiam ingressus, reginam à captiuitate liberatam vxorem accepit: pulsoque Berengario, Natale domini Papiæ celebrauit. Et sic verno tẽpore in patriam rediens, Conradum ducem ad persequendum Berengariũ ibidem reliquit. Huius concilio Berengarius in Saxoniam ad regem venit, gratiam eius tam ducis quam Letalfi regis filij impetraturus auxilio. Sed cùm per triduum conspectui regis non admitteretur, intercessione tandem prȩfati ducis ac regiæ prolis obtinuit, quod ei in urbe Rhetiæ Augusta dies prefigatur. Ibi ex omnibus regni visceribus, multis in vnum adunatis, Berengarius humiliter veniens, cum filio suo Alberto regi se dedidit, ab eoque regnũ Italiæ, excepta Marchia Veronensium, & Aquileiensium, suscepit. Reuersus in Italiam Berengarius, multa sicut & antea principib⁹ terræ mala faciens, in se odia omnium excitauit. Eo tempore Letalfus filius regis, concilio quorumdam noua contra patrem molitur: sed in breui à cœpto desistens, paternè ab eo in gratiam recipitur.

Bresacum Gallicè Brisac.

Caput XX.

Triumphus Ottonis de Vngaris, traditioque Sciręsis comitis, itemque triumphus Ottonis de Sclauis.

ANno ab incarnatione Domini 955. Vngarorum gens sæuissima, cũ innumera multitudine erupit, ac totam terram more locustarũ operiens, ad Licum vsque contra vrbem Augustensem, cui tunc venerabilis, ac Deo dignus sacerdos Vlricus præsidebat, peruenit. Quibus gloriosissimus rex fide magis quã armis, præfati viri Dei hortatu tutatus occurrit. Tantaque prędictos barbaros virtute stravit, vt ex hinc gens omnium immanissima, non solum regnum inuadere non auderet, sed & suum desperatione correpta vallibus & sudibus in locis palustribus contra nostros munire cogitaret. Cecidit in eo prælio dux illustris Vuormatiensis, & gener regis Conradus. Barbari verò, quod etiam incredibile dictu videtur, vsque ad internecionem 7. tantum residuis, omnes deleti dicuntur. Huius maximæ concussionis auctor fuisse ex Baioaria quidam Scirensis comes memoratur, qui tamen perfidiæ suæ pœnas solvens, dum Vngaros incautè eductos morti exposuisset, ab eis tamquam traditor necatus est. Porro terra ejus in fiscum redacta, partim à rege inter Ecclesias diuisa, partim hæredibus eius cum castro Sciręsi relicta, æterno anathemati ab Episcopis addicta fuisse traditur. Ex hujus origine cùm multi hactenus tyranni surrexerint, Otto Palatinus comes perfidi & iniqui patris haud dissimilis hæres, omnes priores malitia supergrediens, Ecclesiam Dei vsque in præsentem diem persequi non desistit. Sic enim, mirabile dictu, quo diuino judicio nescię, pene tota illa posteritas in reprobum sensum tradita est: vt vel nulli, vel pauci vtriusque sexus, cuiuscumque professionis seu ordinis ex ea inueniantur, quin vel aperta tyrannide desæuiant, vel omnino infatuati ad omnem tam ecclesiasticum, quàm sæcularẽ honorem indigni, furtis & latrociniis inseruientes, miseram vitam mendicando transigant. Rex inde digrediens, Sclauos resistentes sibi bello petiit, ac tam de ipsis, quàm de Vngaris victor existens, pater patriæ appellatus est.

S. Vlricus Augustensis Præsul.

Palatini Comitis posteritas scelera eius sectatur

CAPVT XXI.

Querimonia Romanorum super tyrannide Berengarij. Rex sublimato prius ad regnum filio, Italiã ingressus, Palatium Papiæ reædificat.

ANno ab incarnatione Domini 960. dum rex rursum contra Sclauos procinctũ moueret, Ioannes diaconus & Azo Scriniarius, ab Apostolica sede missi, ad regem veniunt, tam de tyrannide Berengarij querimoniam facientes, quam ipsum ad defensionẽ sanctæ Romanæ Ecclesiæ, ac totius Italię inuitantes. Vualbert⁹ quoque Mediolanensis, & Vualdo Cumanus Episcopi, cum aliis regni Italiæ principibus, eadem petentes, ad regem supplices veniunt Rex ergo Natali Domini Ratispone celebrato, in Belgas proficiscitur: ibiq; filio suo Ottone in Palatio Aquis ad regnum sublimato, in Saxoniam rediit: collectoque milite, per Baioariam, ac Tridentinam vallem Italiam armatus intrauit. Totaque terra subacta, NataleDomini Papiæ celebrans, palatiũ à Berengario destructum reædificari jussit.

Natale alterius anni à superiori intellige.

CAPVT XXII.

Otto Romam veniens Augusti nomen sortitur, sicq; Imperium ad Francos Orientales deriuatur: Imperator Papiam venit. Berengarius fugit.

ANno ab incarn. Domini 964. Otto gloriosus Rex à Papia vsque ad vrbem progrediens, honorificè à summo Põtifice Ioanne, ac toto populo susceptus, applaudentibus cunctis Imperatoris & Augusti nomen sortitur. Hic juxta eos, qui Arnolfum in catalogo ponũt, & eos, qui interea in Italia regnabant, secludunt, 77. secundũ Romanos autẽ, qui semoto Arnulfo Ludouicum, Berengarios duos, Vgonem, Berengarium, Lothariũ, itemq; Berengarium cum filio suo Alberto, quãvis obscurè regnantes, in numero priorum statuunt, 84. inuenitur. Exhinc regnum Romanorum, quod post Francos & Longobardos ad Teutonicos, vel, vt aliis videtur, rursum ad Francos, vnde quodammodo elapsum fuerat, translatum est. Cui scilicet opinioni accõmodatum videtur, quòd regnum Romanorum, juxta maiores nostros, Babyloniorum imperio similẽ ortum & progressum habere dicitur. Sicut ergo illud duabus famosis mutationibus, Medorum scilicet & Persarũ succubuisse constat: sic & istud item duabus tantùm, Græcorum & Francorum, subjacere debere volunt. Nam ceteros huius sicut & illius à diuersis gentibus incursus, ecclipsin potius eorum, quàm mutationem fuisse dixerunt. Imperator ab vrbe rediens, Papiæ Pascha Domini celebrauit. At Berengarius in monte, qui sancti Leonis dicitur, imperatorem fugiens, latitauit.

Otto an 77. an 84. Imperator

CAPVT XXIII.

Imperator Ioannem Papam, eo quòd Albertũ susceperat, Pontificatu deponit, & ei Leonẽ substituit.

ANno sequenti, dum rursum Imperator Pascha Domini Papiæ celebraret, ac inde progrediens Berengarium in monte Leonis obsidione clauderet, Albertus filius ejus primò Corsicã, furorem principis declinans, intrauit: pòst Ioãnem Romanũ Pontificẽ adiens, eum ad sui partẽ inclinauit. Eapropter imperator obsidione castri relicta, contra vrbem aciem dirigit. Quidã verò ex ciuibus metu perculsi, vna cum Pontifice fugiunt. Alij datis obsidibus Augusto subduntur. Otto missa legatione Papam reuocat; sed eo venire nolente, collecta Synodo Episcoporum, Leonem ei in Pontificatu substituit. Quod videns Albertus, denuo Corsicam fugit. Quæ omnia vtrum licitè an secus acta sint, dicere præsetis nõ est operis: res enim gestas scribere, non gestarũ rerum rationem reddere proposuimus. Inueni tamen in quibusdam Chronicis, sed Teutonicorum, præfatum Ioannem reprehensibiliter vixisse; & frequenter super hoc ab Episcopis, aliisque subditis suis conuentum fuisse. Cui rei durum videtur fidem accommodare: quia Romana Ecclesia hoc speciale priuilegium Sacerdotibus suis ascribere solet, quòd meritis Petri super firmam petram fundati, nulla eos porta inferorum, vel turbo tempestatum ad exitialẽ ruinam inuoluat.

Papam Imperator persequitur.

Mat. 16.

CAPVT XXIV.

Imperator Berengarium capit, Romanos seditionẽ mouentes sternit, & sic ad Spoletũ diuertit: rursumque rediens vrbem obsidione claudit: ac Papam, quem Romani posuerant, captiuum abducit: denuo rediens quosdam ex Romanis suspendit: coronatoque priùs à summo Pontifice filio in Saxonia moritur.

IMperator NataleDominiRomæ celebrans, Berengarium in monte Leonis obsessum cum castello in deditionem accepit; ac in Baioaria custodiæ mancipatum exilio relegauit. Vide regnũ Teutonicorum cum regno Francorum affine, & quodammodo cognatum principum habere. Ibi primùm Carolus sine Regis nomine honorem Regis gerebat. Hic magnus Otto Saxonum dux, Regibus adhuc ex stirpe Caroli manentib⁹, regni summã administrabat. Illius filius Pipinus non solum re, sed & nomine Rex cœpit esse, & dici. Hujus similimodo filius Henricus regis nomine meruit honorari. Illius filius Carolus magnus non solùm regnum, sed & imperium, capto Desiderio primus obtinuit ex Francis. Istius filius Otto magnus post multos triumphos primus ex Teutonicis post Carolos capto Berengario Romanis imperauit. Manente in vrbe imperatore, ciues communicato cum vicinis Castellanis consilio eum occidere tentant. Hæc Augustus persentiens, insidias præcauit primò, mox infinitam ex eis multitudinem strauit. Sequenti verò die interposito iureiurando, centum ab eis obsides accepit. Ipse autem septem apud eos dehinc dies manens, ad Spoletum diuertit: rogatuque Leonis Papæ Romanis eorũ obsides relaxauit. Quo recedente Romani Ioannem recipiunt, Leone expulso. Is nil moratus, Augustum in ducatu Camerino morãtem adiit, secumque sanctum Pascha celebrauit. Inter hæc Ioannes moritur, & in locum ejus Benedictus à Romanis subrogatur. Augustus itaq; tam pro expulsione Leonis, quàm subrogatione Benedicti inflammatus, spretis Romanorum legatis, quos ad conciliandum animũ ejus miserant, exercitum contra vrbem mouet. Quam obsidione clausam, & incredibili fame fatigatam tandem ad deditionem coëgit. Hac ergo conditione sunt in gratiã recepti, vt portis apertis ipsum honorificè susciperent, & Benedictum ei traderent. Quo facto Imperator Leonem restituit; celebrataque ibi sancti Ioannis Natiuitate ac Apostolorum Petri & Pauli festiuitate, ab vrbe digressus, in via multos ex inęqualitate aëris perdidit. Deinde Natale Domini Papiæ agens, ad Cisalpinam reuertitur, Benedictum jam depositum secum ducens non multò pòst deficientibus à se denuo Italicis Alpes transcendit, Na-

Disparitas est, quòd Franci non persecuti sũt pontifices vt Germani.

taleque Domini celebrans Romæ, tredecim ex maioribus vrbis post præfectum, qui factionis erga Leonem Papam rei fuerant, patibulo suspēdit. Dehinc vocato ad se filio suo Ottone, eum à summo Pontifice coronari, & Augustum vocari fecit: eique Constantinopolitani Imperatoris Theophanij filiam in matrimonium conjunxit. Omnibus itaque bene compositis, reuersus ex Italia, Paschaque Domini Quitelinburg celebravit: ac inde Martianopoli Ascensionem ex more ferians, morbo tertia ante Pentecosten feria correptus 37. regni sui anno, imperij 13 diem vltimū clausit. Hic est Otto, qui post multas quas noui victorias, Græcos quoque in Apulia & Calabria superauit: ac imperium Romanorum virtute sua ad Francos Orientales reduxit: primasque venas argenti & æris iuxta ciuitatem Goslariam in Saxonia inuenit. Metropolim etiā Magdeburgensem, vbi adhuc cultu regio humatus cernitur, pluribus ornamentis decoravit. Berengarius verò & vxor eius Vuilla exules Babenberg moriuntur. Eodemque anno beatus Vdalricus Augustensis Episcopus migrauit ad Dominum. S. Vdalrici mors.

CAPUT XXV.

De imperio Ottonis secundi, euentuque eius in Calabria, ac morte ipsius. Traditio Romanorum De beato Bartholomæo.

ANno ab incar. Do. 975 Otto 2. magni Ottonis filius, qui viuēte patre à Romano Pōtifice coronatus fuerat, patri in regnum succedens, 83. ab Augusto imperauit. Hic dum Græcos incautè in Calabria persequeretur, amisso milite de naui exiliens, natatibus euasit. Ipse verò 9. imperij sui anno Romæ moritur: ac ante beati Petri Ecclesiam in cōcha marmorea honorificè humatur. Tradunt de ipso Romani, quòd Beneuento capta, B. Bartholomæi ossa inde asportauit: ac Romæ in Lycaonia insula in tumba porphyretica ea collocauerit: in terramq; suam per Tiberim & mare in præfato sarcophago deportare cogitauerit; sed eo in breui vita exempto, pretiosum thesaurum ibidem remansisse.

CAPUT XXVI.

De imperio Ottonis tertij, martyrio B. Adalberti, ac morte Imperatoris.

ANno ab incarn. Domini 984. Otto 3. patri in regnum succedēs admodum puer, 86. ab Augusto imperium est adeptus. Huius diebus beatus Adalbertus Pragensis Episcopus prædicans Brutis*, martyrio coronatur. Otto verò 17. imperij sui anno diem obiit, & in Ecclesia S. Mariæ Aquis sepelitur. Hi duo posteriores Ottones, quamvis breuitatis causa pauca de eis dixerimus, tam feroces, tam mirabiles fuere; vt vnus pallida mors Saracenorum, alter mirabilia mundi diceretur.

*Fortè Prutenis

S. Adalbertus martyr.

CAPUT XXVII.

De imperio Henrici, triumphis eius, fundatione Babenberg, conuersione Vngarorum, morteq; ipsius.

ANno ab incar. Dom. 1001. mortuo sine herede Ottone, Hēricus patre Hercilone, patria Noricus, eiusdemq; gentis Dux, ab omnibus regni primorib' electus, 87. ab Augusto Rex creatur. Hic multis in Germania, Bohemia, Italia, Apulia fortiter ac prospere bellis gestis: postremò data sibi à Domino requie, cùm esset Christianissimus, nobilissimum Episcopatū Babenberg fundauit: ac possessionibus & honoribus, sicut hodie cernitur, locupletauit: sororeq; sua Gisila Stephano Vngarorum Regi in vxorem data, tam ipsum, quàm totum regnum eius ad fidem vocauit. Hunc Stephanum Vngari hacten' fidem seruantes Christianam, velut principium fidei suæ inter sanctos colendum dignum ducunt. At Henricus Imperator piissimus 24. regni sui, imperij autem 11. rebus humanis exemptus, in Ecclesia Babenberg humatur: & vt illa testatur Ecclesia, sepulchrum eius vsq; hodie crebris miraculis celebre habetur. S. Stephanus Vngarorum Rex.

CAPUT XXVIII.

De regno Conradi, eiusque vxore Gisila. De virtutibus eius, & victoria de Polonis: de rebellione Conradi & Ernusti, & expeditione eius in Italiam.

ANno ab incarn. Dom. 1025. defuncto sine filiis Henrico, Conradus natione Francus, consilio antecessoris sui, cuius tamen dum adhuc viueret, gratia carebat, ab omnibus electus 88. ab Augusto regnum sortitur. Hic ex parte patris à Conrado Varmatiensium duce, qui in prælio cū Vngaris sub Ottone habito, occubuerat, prosapiā ducens, ex parte matris ex probatissimorum Galliarum principum, qui ex antiqua Troianorum stirpe descenderāt, & à beato Remigio baptizati fuerant, originem trahens; vxorem Gisilam nomine, de antiquo & glorioso Carolorum sanguine oriundam habuit, sicut quidam his versibus attestatur. [Quando post decimā numeratur linea quarta. De Carolo magno processit Gisila prudens.] Hæc primum Ernusto duci Sueuorum, fratri Alberti superioris Pannoniæ Marchionis nupta fuit, geminosque ex ea filios Ernustum, & Hermannum suscepit. Quo mortuo, Conradum hunc de quo agimus, accepit. Erat autem idem rex armis strenuus, consilio prouidus, sapientia tam forensi, quam ciuili præditus, in religione Christiana satis devotus, humilitate, quæ regem decebat, adornatus. Itaque in primordio regni ejus Boleslaus Polonorum dux, qui ab antecessore suo Henrico nouiter subactus fuerat, à regno diuidi, rexque per se vocari molitur. Qui non multo post moriens, Misiconem filium suum successorem reliquit. Is dum patrē imitari cogitaret, insuperque fratrem suum Ottonem expulisset, rex tam pro fugum in patriam reducturus, quàm de contumace regni injuriam vindicaturus, in Poloniam procinctum mouet. Misico regis impetum ferre non valens, fractis quibusdam regni insignibus, ad Vlricum Boëmiensiū ducē, qui & ipse tunc temporis hostis regni fuerat, fugit. Quē cum Vlric' regi dare, & sic ad gratiā ei' redire vellet: ipse vt erat serenissim', eum hoc modo à perfido duce recipere noluit. Otto verò liberè ducatu potitus, diadema, quod patri eius ad ignominiā regni illicitè fecerat, regi misit: seq; per omnia ditioni eius subiecit. Ipse verò nō multò pòst fraude armigeri sui vita priuatus est. At Misico à Rege exul factus, ad Imperatorem supplex venit: interventuq; Reginæ diuisa in tres partes prouincia, tertiam partem ipse obtinuit. Ex hinc prouincia illa Regibus nostris sub tributo seruire cognoscitur. Circa idem tempus consanguineus Regis Cōradus Vangionum, & Ernustus privignus eius, Suevorum, seu Alemannorum Duces Regi cum multis aliis rebellare attentant. Rex verò, filio suo Henrico adhuc infantulo rege post se designato, Italiam ingreditur: ad quem Ernustus dux consilio matris suæ reginæ venit, gratiamq; suā eius auxilio promit- Polonia tributaria imperio.

tens, se cum rege in Italiã profecturum obtinuit. Rex verò castra movens, sanctum Pascha Vercellis celebrauit. Ibi Reinherum Marchionem cum ciuibus Lucensibus obvium habuit: susceptisq; ad deditionem omnibus, ad vrbem iter tendit.

CAPVT XXIX.

De promotione Conradi in Imperatorem, seditioneque orta in populo. De reditu ejus, rebellioneq; item Ernusti, morteque ejus.

ANno ab incarnatione Domini 1027. Conradus Romam veniens, in ipsa die Paschalis solemnitatis inter duos Ciuitonem Anglorũ, & Reginæ Gislę avunculum Rodulphum Burgundiæ reges honorificè procedens, à summo pontifice Ioanne coronatus, ab omni populo Romano Imperatoris & Augusti nomen sortitur. In ipsa verò paschali hebdomada tumultu orto inter milites Imperatoris & ciues, gravis pugna cõmittitur: cæsisque multis, Romanis fugiẽtibus Imperator victoria potitur. Post hoc facta cum civibus pace ab vrbe regreditur: captumque latronem famosissimum Thaselgart nomine suspendio peremit: Indè per Pyrenæum in

Latro famosissimus suspenditur.

Franciam rediens, denuo sibi ducem Ernustum priuignum suum consilio Comitis Vueronthari sibi rebellare nitentem audiuit. Quem censura iustitiæ, ac viribus regalis excellentiæ terra marique pulsum in siluis latitare coëgit: vbi postmodum à fidelibus regis occisus est; ejusque ducatũ Hermannus eius frater accepit.

CAPVT XXX.

De morte Rudolphi regis Burgundiæ, Burgundiaque data filio Imperatoris. Descriptio Galliarum.

EA tempestate Rudolphus Burgundiæ, seu Galliæ Lugdunensis Rex moriens, Henrico filio regis nepoti suo regnum cum diademate, aliisque insignibus sub testamento reliquit. Esse enim Gallias, Cisalpinam & Transalpinam, scriptores testantur. Quarum Cisalpinã seu Togatam in Italia inter Padum & Alpes dixerunt. Transalpinam verò seu Comatam in tres, idest Belgicam, Lugdunensem, Celticam (Aquitaniã Celticę partem facientes) divisere. Alij æquè tres constituentes, Celticam in Belgica ponunt, & Aquitaniam tertiam per se constituunt. Vnde & tribus his Galliis tres Primates præesse volũt, Belgicæ Treuerensem, Aquitaniæ Bituricensem, tertiæ Lugdunensem. Quòd enim in Belgica contineatur Celtica, Orosius velle videtur: qui in diuisione orbis terrarum eam in Britaniam, seu prouinciam Narbonensem: cùm juxta priorem diuisionem ad fontem Mosæ seu siluæ Argonam à Rheno protendatur, extendit; [Gallia,] inquiens, [Belgica habet ab Oriente limitem fluminis Rheni & Germaniam, ab Euro Alpes Penninas, à meridie Narbonensem, à Circio Oceanum Britannicum, à Septentrione Britanniam insulam.] Item de Lugdunensi Gallia. [Lugdunensis ducta per longum, & angustum inflexa Aquitanicam prouinciam semi cingit. Hæc ab Oriente habet Belgicam, à meridie parte prouinciæ Narbonensis, in qua Arelata ciuitas sita est, & vbi mari Gallico Rhodani flumen accipitur.] Porrò de Aquitania, non sicut de tertia parte Galliarum, sed ejus prouinciæ loquens, sic ait. [Aquitania prouincia obliquo cursu Ligeris fluminis, qui ex plurima parte terminus ejus in orbem agitur. Hæc è Circio Oceanum, qui Aqui-

Imò primas Belgicæ est Remensis præsul.

tanicus dicitur sinus, ab occasu Hispanias habet, & à Septentrione & Oriente Lugdunensem, ab Euro & Meridie Narbonensem prouinciam cõtingit. Vnde juxta hanc diuisionem duæ tantum Comatæ Galliæ partes esse videntur, Lugdunensis videlicet & Belgica; ita vt Aquitania non pars tertia, sed vna earum, vt dictum est, prouincia sit: sicque Gallię item trina diuisio cũ Togata inuenitur. Secundum priorem enim Comatæ sine Togata tres itidem inueniũtur diuisiones Galliæ. Quæ omnes, vt suprà dixi, dum regno Francorum primitus subjacerent, pòst diuisæ, singulæ singulos Reges habere cœpere: illiq; quod Francorum hactenus vocatur, juxta priorem diuisionem Celtica, iuxta sequentem verò Aquitanica, & pars Belgicæ tantum remansit,

CAPVT XXXI.

Rebellio Odonis in Gallia; expeditioque Imperatoris super ipsum, vbi cogitur ad deditionem. Expeditio Imperatoris in Italiam, victoriaque ejus. Occisio Odonis à fidelibus Imperatoris, captiuitas Pontificum, excidium Parmæ, processio Imperatoris in Apuliã, victoriaque ibi, pestilentia redeuntium, obitusque Augusti.

IGitur dum Rudolfus Galliam Lugdunensem Henrico traderet, Odo Celticæ comes, eoquod sororius ejus esset, præfatum regnum iure hereditario ad se pertinere calumnians, armata manu ingreditur. Hoc eo tempore, dũ Imperator in subjugandis Polonis, quod nos per prolepsin supradiximus, moraretur, contigit. Augustus ergo contumacia Odonis audita, in Burgundiam iturus, circa Natalem Domini militem instaurat. Sed dum propter nimium frigus proficisci non posset, proxima æstate rursũ Gallias ingressus est; vastataque per tres continuas hebdomadas ferro ac flamma Odonis terra, ille supplex venire compellitur; interpositoque iureiurando, ne ampliùs præfatum regnum quoquomodo lacessat, Imperatori reuertitur. Anno sequenti rex Burgundiam denuo ingressus, omnes terræ illius principes cum Lugdunensi Primate in deditionem accepit, ducensque secum obsides terræ, in pace repedauit. Non multò pòst ad sedandam ignobilis vulgi contumaciam, qui penè principibus præualuerant, Italiam ingreditur; Natalemque Domini celebrans, per Brixiam ac Cremonam Mediolanum venit: ejusdemque vrbis Episcopum, eoquod coniurationis contra eũ factæ reus diceretur, cepit, ac Pupioni Aquileiensium Patriarchæ custodiendum commisit: Episcopus verò clam elapsus aufugit. Eapropter Imperator Pascha Domini Rauennæ celebrato, verno tẽpore præfatę ciuitatis territoria vastãs, multa castra partim vi capta destruxit, partim in deditionem accepit. Inde Cremonam veniens Romanum Pontificem obuium habuit: quem cum multo honore susceptum & habitum dimisit, & ipse declinando calorem montana loca subiit. Dum hæc aguntur in Italia, Odo comes sacramento rupto, denuo Imperatori in Gallia rebellat. Cumque ad ignominiam eius castrum quoddam Barrum nomine obsidione cinxisset, à Gosilone Belgarum duce, aliisque regni fidelibus occiditur; ac vexillum eius in signum victoriæ Augusto in Italiam mittitur. Ea tempestate Placentinus, Vercellensis, Cremonensis Episcopi, dubium vtrum licitè, an secùs, maiestatis rei iudicati, in exiliũ deportantur. Proximo dehinc

Imperatore Natale Domini Parmæ celebrante, tumultu orto dapifer Regis necatur. Qua de re commotus princeps, omnium nisu vrbem impugnat, Ciuibus autem fortiter se defendentibus, sed tamen impetum Regis diutius ferre non valentibus, fosis multis, tandem misera ciuitas crematur. Iisdem diebus Romanus Pontifex Mediolanensium Archiepiscopum, eoquod Imperatori suo Domino iniustè rebellaret, excommunicauit. Itaque Conradus Rex subacta ad plenum Italia citeriori Apenninum transiens, regina Romam orationis gratia eunte, ac pòst ad ipsum reuertente, ipse Apuliam ingressus, ac terræ illi' vrbes, Capuam, Beneventum, aliasque quamplures peruagatus, per Adriatici maris oram domum remeare disposuit: sed cùm per lethifera loca iter ageret, ex corruptione aëris plurimos de exercitu, & de claris principibus perdidit. Mortui sunt ibi inter alios Hermannus dux reginæ filius, Kunigunda filij Regis sponsa, Cono Francorum dux, & alij quamplures. Vnde quidam ex nostris rerum humanarum casum deplorans, Rhitmum in modum tragœdiæ simplici stylo composuit, qui sic incipit. *Qui habet vocem serenam, proferat hanc cantilenam.* Non multò pòst reuerso ab Italia Imperatore, sanctamque Pentecosten in inferiori Trajecti Frisiæ vrbe celebrante, in ipsa solemnitate infirmatus, 17. Regni, Imperij verò 14 anno diem clausit vltimum, sepultisque ibidem intestinis eius, reliquum corpus in Spirensem vrbem deportatur, ibique in Ecclesia sanctæ Mariæ humatur.

Rithmus cujusdam.

Capvt XXXII.

De Imperio Henrici, virtutibusque ejus. De euentu ipsius in Boëmia, triumphoque ejus in Pannonia. De nuptijs ejus, & de morte Leopoldi Marchionis. De schismate Romana Ecclesia. De depositione Gratiani, ac subrogatione Clementis; & quid Hildebrandus inde senserit.

ANno ab incarnatione Domini 1040. Henricus tertius supradictæ Gisilæ filius, qui patre viuente regnare cœperat, ipso mortuo 89. ab Augusto solus regnauit: in ipsoque dignitas Imperialis, quæ per longum jam tempus à serie Caroli exulauerat, ad generosum & antiquum germen Caroli reducta est. Hic per omnia patrem in virtutibus non solum æquasse, sed & transcendisse perhibetur, regnum moderatissimè gubernans. Verùm in principio regni sui, dum Boëmos resistentes sibi incautè bello peteret, plurimos de exercitu in abditis siluarũ claustris perdidit. Contra quos cùm debitę indignationis aculeos exereret, gentemque præfatã multis malis attereret, tandem ducem ejus in deditionem accepit. Vngaros quoque variis ac diuersis præliis premens, Petrum regem eorum ab Ottone regno fraudulenter pulsum, intercessione Alberti Marchionis, cuius leuir erat, exulem suscepit; ac cum exercitu Pannonias ingressus, congressu habito, cum paucis incredibilem multitudinem Vngarorum fudit, Petrumque regno restituit. Vnde rursum est ille rhitmus Hermanni contracti de præfato triumpho, qui sic incipit, *Vox hac melos pangat.* Accepit autem nobilissimi Galliarum principis, Pictauiæ ac Aquitaniæ ducis sororem Guillelmi Agnetem in vxorẽ. Cumque ex more regio nuptias Inglinheim celebraret, omne balatronum & histrionum collegium, quod, vt assolet, eò confluxerat, vacuum abire permisit: pauperibusque ea quæ membris diaboli subtraxerat, largè distribuit. In ipsa verò nuptiarum solemnitate tristia lætis admixta sunt. Nã illustrissimus Alberti Marchionis filius Leopaldus adolescens immatura morte omnium planctu rapitur, & à patruo suo Popione Treuerorũ Archiepiscopo in vrbe Treuerensi sepelitur. Hic est Leopaldus, qui cum patre suo Alberto marchiam Orientalem Vngaris eripuit, ac inter cetera virtutis suæ opera, exercitum Ottonis innumerabilem fines suos ex improuiso vastantem, subitò correptis armis, quod tamen in omni conflictu etiam fortibus incautum est, penè funditus cum paucis deleuit. Circaidem tempus pudẽda confusio Ecclesiæ Dei in vrbe Roma fuit: tribus ibi inuasoribus, quorum vnus Benedictus dicebatur, sedem illam simul occupantibus; atque ad maioris miseriæ cumulum divisis simul cum redditibus patriarchis, vno ad sanctum Petrum, altero ad sanctam Mariam maiorem, tertio, idest Benedicto in palatio Lateranensi sedente, flagitiosam & turpem vitam, vt egomet in vrbe Romanis tradentib' audiui, duxere. Hũc miserrimum statum Ecclesiæ religiosus quidam presbyter, Gratianus nomine, videns, zeloque pietatis matri suæ compatiendo animaduertens, præfatos viros adiit, eisque à sede sancta cedere pecunia persuasit; Benedicto redditibus Angliæ, quia maioris videbatur auctoritatis esse, relictis. Ob ea ciues præfatum presbyterũ, tamquam Ecclesiæ Dei liberatorem in summum Pontificem elegerunt, eumque mutato nomine Gregorium 7. vocauerunt. Quod audiens Rex, procinctum mouet in Italiam. Porrò Gratianus Regi apud Sutrium occurrens, ad leniendum ipsius animũ diadema pretiosum obtulisse dicitur. Quem Rex primò, vt decuit, honorificè suscepit: postmodũ autem collecto Episcoporum conuentu, à Pontificatu pro nota simoniæ cedere persuasit: eique Suidegerum Babenbergensem Episcopum, qui & Clemens, consensu Romanæ Ecclesiæ substituit. Hunc Gratianum Alpes transcendentem secutum fuisse tradunt Hildebrandũ, qui postmodum summus Pontifex factus, ob ejus amorem, quia de catalogo Pontificum semotus fuerat, se Gregorium 7. vocari voluit. Et sicut in Lucano habes, *Victrix causa diis placuit, sed victa Catoni:* ita & huic Hildebrando, qui semper in Ecclesiastico rigore constantissimus fuit, causa ista, in qua sententia principis & Episcoporum præualuit, semper displicuit. Hinc Romana Ecclesia in electione Canonica Pontificum intantum infirmata inuenitur, quod iste, quatuorque sequẽtes ab Imperatore ibi positi in catalogo inueniantur. Qualiter autem industria & opera præfati Hildebrandi sub Leone iuniore libertatem suã ex parte, sub Alexandro verò plenè rehabuerit, sicut probatorum virorum relatu cognouimus, infrà dicemus.

Rithmus Hermanni contracti.

Tres Pontifices.

Gratiani egregium factum.

Lucanus.

Capvt XXXIII.

Henricus Roma à Clemente coronatur, ac per Apuliam transiens in patriam venit; & qui postmodum ab ipso Romana sedi præpositi sunt; & qualiter Bruno, qui & Leo, ad Episcopatum venerit. De deditione Gothfridi, & Balduini ducum, & Synodo celebrata, expeditione Vngarica. De irruptione Normannorum in Apuliam, trãsituque Leonis, subrogatione Teutonicorum Pontificum, morteque Imperatoris.

Anno ab

ANno ab incarnatione Domini 1047. Henricus Rex victoriosissim⁹ in die Natalis Domini à Clemente coronatus, Imperatoris & Augusti nonagesimus ab Augusto nomen suscepit. Inde per Apuliam exercitum ducens, cum honore ad patriam revertitur. Eodem anno Suidegero mortuo, Papio Aquileiensium patriarcha in locum eius subrogatur. Non multò pòst Petrus Vngarorum Rex à quodam cliente suo, Andrea nomine, oculis ac regno priuatur. Papione quoque, qui & Damasus, mortuo, Bruno, qui & Leo, Tullensium Episcopus, Romanam Ecclesiam gubernandam suscepit. Hic ex nobili Francorum prosapia oriundus, authoritate regalis excellentiæ ad sedem beati Petri destinatus fuerat. Cumque assumpta purpura Pontificali per Gallias iter ageret, contigit eum Cluniacum venire; vbi fortè tunc præfatus Hildebrandus prioratus, vt dicitur, obedientiam administrabat. Is Leonem adiens, æmulatione Dei plenus, constanter eum de incœpto redarguit; illicitum esse inquiens, per manum laicam summum Pontificem ad gubernationem totius Ecclesiæ violenter introire. Verùm si suis se credere velit consiliis, vtcumque, & quod majestas imperialis in ipso non exacerbetur, quodque libertas Ecclesiæ in electione canonica renouetur, se pollicetur effecturum. Inclinatus ille ad monitũ eius, purpuram deponit: peregrinique habitum assumens, ducens secum Hildebrandum iter carpit. Igitur ad vrbem vsque venientes, consilio Hildebrandi à clero & populo Bruno in summum Pontificem eligitur: sicque vtcumque Romana Ecclesia ad faciendam electionem informatur. Imperator Belgicam ingressus, Gothfridum & Balduinum ducens ad deditionem coëgit. Post hoc synodus Moguntiæ celebratur, in præsentia summi Pontificis Leonis, & Imperatoris. Rex iterum ad cōprimendam Andreæ, qui eiecto Petro Vngarorum regnum invaserat, contumeliam, Pannonias ingreditur: sed latitantibus vndique incolis terræ, & victui necessariis vel reconditis, vel contaminatis, militem ibi sustentare non valens, cunctis tamen vastatis revertitur. Anno sequenti denuo Pannonias hostiliter petens, summũ Pontificem Leonem secũ duxit. Ea tempestate Nortmannorum gens inquietissima Roberto Guiscardo duce humilis cōditionis viro, sed strenuissimo, Apuliam irrupit; multisque malis fraude & vi incolas terræ afflixit. Quos dum Leo Papa cum militia ad vrbem rediens, Ecclesiæ & Imperij finibus coërcere vult, commisso prælio, cæsis multis fugere Beneventum compellitur. Tanta verò strages vtrorumque ibi facta fuit, quod acervus ex ossibus mortuorum compactus hactenus ab indigenis illic monstratur. Anno dehinc proximo Leo moritur, & in Ecclesia beati Petri Romæ humatus, miraculis clarus habetur. Cui Gebehardus Eistensis, qui & Victor, successit: & illi Stephanus item natione Teutonicus. Imperator rursus Italiā ingressus, Beatricem Mathildæ matrem consanguineam suam, marito suo Bonifacio Marchione defuncto, secum reduxit. Ipse verò non multò pòst in termino Saxoniæ & Thuringiæ, in loco, qui dicitur Botfelt, infirmatus, publicè culpas suas recognoscens, 17. regni sui, imperij verò 11. anno diem vltimum clausit, ac juxta patrem humatus est. Ceterùm tam ejus, quàm patris sui actus & virtutes Hermannus contractus in libello quodam, quem ipsi destinauit, luculenter satis disseruit.

Leo Pontificatum dimittit, & in eo restituitur.

Victor & Stephanus Pontifices.

CAPVT XXXIV.

De imperio Henrici, matrisque eius Agnetis: de liberatione Romanæ Ecclesiæ, ac rebellione Saxonum: de morte Alexandri, subrogatioeque Gregorij 7. & schismate inter regnum & sacerdotium orto: de virtutibus eiusdem sacerdotis, institutisque salubribus: de pugna Saxonum & regis.

ANno ab incarnatione Domini 1057. Henricus quartus Henrici filius admodũ puer, patri in regnum succedens 81. ab Augusto regnare cœpit. Hic primo sub custodia matris suę Agnetis imperatricis fuit, ipsaque per aliquod tempus prudenter ac strenuè imperiũ rexit: postmodum consilio quorumdam, matri alienatus, per se regnauit: quod seminarium maximæ dissensionis fuit. Porro nobilissima imperatrix, mutationis rerum intuitu, ad monasterium Fruteriam religiosè viuens se contulit, ac inde Romam veniens, & per aliquod tempus ibidem manens, vita decessit, & in Ecclesia beatæ Petronellæ honorificè in tumba marmorea sepulta est. His diebus Alexander primo Lucensis Episcopus, post communi voto & electione in summum pontificem promotus, Ecclesiam jamdiu ancillatam in pristinam reduxit libertatem: Carolum que Parmensem Episcopum, armata manu sedem Romanam occupare volentem, constantissimè repressit. Vnde de ipso in palatio Lateranẽsi scriptum reperi. [Regnat Alexander, Carolus cadit, & superatur.] Itaque cùm vt sæpe dixi, diadema regni à sacerdotali gladio feriendum foret, in seipsum diuiditur, Saxonibusque rebellionem machinantibus, conspirationes fiunt, detractiones in principem dictantur, multaque inhonesta de ipso ad aures summi Pontificis referuntur. Deinde missis à rege Annone Coloniensi, Hermãno Babenbergensi, pro justitia regni Romã Episcopis, peracta legatione revertentes, literas summi Pontificis reportant, regem ad satisfactionem pro simonia, aliisque multis, quæ ei obiecta fuerant, inuitantes. Ea tempestate Saxones conceptam diu corde malitiam, amplius celare non valentes, manifestè regi rebellant: castellaque ac munitiones, quas ibidem fecerat, dissipãt. Anno sequenti Alexander vita & sacerdotio perfunctus decessit, sedemque Hildebrando Archidiacono suo, qui Gregorius 7. dict⁹ est, reliquit. Exhinc schisma grauissimum, eo quod absque consensu regis per electionem constitutus fuerat, oritur. Ipse autem, qui per multum temporis ad libertatem Ecclesiæ obtinendam priuatus laborauerat, jam ad sacerdotalem dignitatẽ prouectus, & cœpto desistere indignum ducens; tã ob hoc, quam pro simonia extirpanda, ac incontinentia clericorum reprimenda, plurimùm desudabat. Denique non solum regẽ pro eiusmodi ad synodalia responsa crebrò vocauit; sed & datis decretis, clericorum, à subdiaconatu, & suprà, connubia in toto orbe Romano cohibuit: formaque gregis factus, quod verbo docuit, exemplo demõstrauit: ac fortis per õnia athleta, murum se pro domo Domini ponere nõ timuit. Rex verò ex omnibus regni visceribus contractis copiis, Saxones bello petit, cõmissoque juxta fluvium Vnstrot prælio, cæsisque ex vtraque parte multis, cruenta tandem victoria regi cessit. Ceciderunt in hoc conflictu Gebehardus pater Lo-

Alexander Papa.

Gregorij 7. laus.

tharij, qui postmodum rex fuit, Ernestus Marchio, Alberti, cuius supra mētio habita est, filius, & alij innumerabiles.

Caput XXXV.

De viso cometa, & expugnatione Angliæ. De nuptiis regis, sententiaque in eum à summo pontifice lata, depositis super eum regibus, & in breui occisis.

Anno ab incarnatione Domini 1066. stella, quæ cometes dicitur, visa, effectu non caruit. Eodem enim anno Guillelmus Normanniæ comes, Britanniam maiorem, quæ nunc Anglia dicitur, occiso rege eius Heraldo expugnavit, totaque in servitutem redacta prouincia, ac Northmannis ibi positis, illo tempore regnauit. Anno sequenti rex Bertam Ottonis Italici Marchionis filiam vxorem accipiens, nuptias apud Triburias celebrauit. At Romanus pontifex regem sæpe vocatum, excommunicauit: eiusque, vt dicitur, consilio & auctoritate Rudolfus Alemannorum dux, à quibusdam principibus rex creatus. Quo non multo post in publico bello occiso, atque Hermanno Lotharingiæ principe sibi substituto, & ipse non multo post à fidelibus regis occiditur. Lego, & relego Romanorum regum & imperatorū gesta, & nusquam inuenio quemquam eorum ante hunc à Romano pontifice excommunicatum, vel regno priuatum: nisi fortè quis pro anathemate habendū ducat, quod Philippus ad breue tēpus à Romano Episcopo inter pœnitentes collocatus, & Theodosius à beato Ambrosio propter cruentam cædem, à liminibus Ecclesiæ sequestratus sit.

Papa Imperatorem excommunicat.

Philippus Imperator, & Theodosius inter pœnitentes positi.

Caput XXXVI.

Excursus, qualiter intelligi possit, quod in Daniele legitur, lapidem excisum de monte sine manibus, statuā in pedibus, qui ex parte ferrei, ex parte fictiles erant percussisse. Mala temporis illius, obitusque Gregorij, & terminus libri.

Hic, quod supra distuli, soluendū puto, quod Romanum imperium ferro in Daniele cōparatum, pedes ex parte ferreos, ex parte fictiles habuit, donec à lapide præciso de mōte sine manibus, excisum subueretur. Quid enim aliud sine melioris sententiæ præjudicio, lapidem sine manibus excisum, quàm Ecclesiam capitis sui corpus, sine carnali commixtione ex spiritusancto conceptum, de virgine natū: ipsam quoque sine humana operatione, & ex spiritu & aqua regeneratam dixerim? Quæ virgo speciosa, quia sine macula, in novum hominem tamquam juvencula regenerata, ideoque sine ruga, sic quotidie virgo manens, novum ac speciosum parit populum: sicut mater capitis eius virgo manens, contra legem naturæ novum, ac speciosum edidit partum; sic de virginitate gaudens, vt tamen sterilis non maneat. Hoc nimirum regnum circa finem suum, quem pedes significant, ferreum propter Martem, fictile propter conditionem, in ea parte quæ infirmior fuit, percussit, dum regem orbis non tamquam orbis Dominum vereri, sed tamquam de limo per humanam conditionem factum fictilē, gladio anathematis ferire decuit. Ipsa verò quæ antea parua fuit, & humilis, in quantum montem excreuerit, ab omnibus jam videri potest. Quanta autem mala, quot bella, bellorūque discrimina inde subsecuta sint: quoties misera Roma obsessa, capta, vastata, quòd papa super papam, sicut rex super regem positus fuerit, tędet memorare. Denique tot mala, tot schismata, tot tam animarum, quam corporum pericula, huius tempestatis turbo inuoluit, vt solus ex persecutionis immanitate, ac tēporis diuturnitate, ad humanæ miseriæ infœlicitatē sufficeret comprobandam. Vnde à quodam Ecclesiastico scriptore, densissimis Ægypti tenebris cōparatur. Prædictus enim pontifex Gregorius à rege vrbe pellitur, Gibertusque Rauennatensis Episcop⁹ in locum eius subtruditur. Porro Gregorius Salerni manens, appropinquante vocationis suæ tempore, dixisse fertur. *Dilexi justitiam, & odiui iniquitatem, propterea morior in exilio.* Quia ergo in principe suo regnum ab Ecclesia præcisum grauiter percussum fuit: Ecclesia quoque tanto pastore, qui inter omnes sacerdotes, & Romanos pontifices præcipui zeli, ac auctoritatis erat, orbata, dolorem non modicum habuit. Tanta mutatione, tamquam à perfectione ad defectum vergente tempore, Sexto operi finem imponamus, vt ad septenarium, requiemque animarum, quæ miseriā præsentis vitæ subsequitur, Deo ductore properemus.

Daniel. 2.

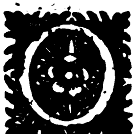
Christus Lapis excisus sine manibus.

Mors Gregorij Papæ 7.

LIBER SEPTIMVS.

PROLOGVS.

Omnis homo ad hoc rationis capax est, vt auctorem suum Deum cognoscat, factaque sua cæco corde non transeat, surdis auribus non audiat. Denique ad hoc hominem creatum esse, forma quoque corporis non in modum ceterorum animantium acclinis, sed cælum respiciendo sublimis, probat. Interior etiam homo ad imaginem creatoris sui factus, materiam investigandę veritatis non solum in creaturis aliàs pulchris & magnis foris accipit: sed & in seipso, eo quod lumen vultus Domini super se signatum habeat, intus inuenit. Proinde non juxta quosdam, Deum negligere mundum, sed potentissima majestate, quæ non erant, creasse, sapientissima prouidentia creata gubernare, benignissima gratia gubernata conseruare, ex hoc liquidò datur intelligi, quod quilibet sapiens, & bonus propria benefacta diligit, & amplectitur. Quòd si homo id mutabilitati subjacens, participatione, imò denominatione sapientiæ sapiens; participatione, imò denominatione bonitatis bonus, facere nouit: quāto magis Deus solus immutabilis, solus sua sapientia sapiens, solus bonus sua bonitate, & idcirco solus bonus, facere credendus est? Vnde est illud Augustini. Duo sunt propter quæ Deus amat creaturam suam: vt sit, & vt maneat. Vt esset quod maneret, spiritus Domini ferebatur super aquas. Vt autem maneret, *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona.* Si ergo Deus quæ fecit diligit, nihilque eorum quæ sūt, sine eius nutu fieri potest ... potestates omnes

Dei prouidētia.

Genes. 1.

ordinat, multo magis regna, per quæ alia minora disponit, eorumque mutationes fieri permittit. Quòd sine odio, sine inuidia prouenire, non solum ex hoc quod ab optimo, juxta Platonem, longè inuidia relegatur, sed & per hoc quod auctor, & creator omnium, nihil eorum quæ fecit, odire potest, innuitur. Vnde in libro Sapientiæ pulchrè de ipso dicitur.

Sap. 11. *Misereris omnium Domine, & nihil odisti eorū quæ fecisti.* Et rursum.

Ibid. c. 12. *Tu autem Domine cum tranquillitate iudicas omnia.* Quòd igitur mund⁹ transit, quòd tam miserabiliter variatur, cum sine nutu eius, vt dixi, fieri non possit, non crudeliter, quia miseretur omnium; non ex odio, quia nihil eorum odit quæ fecit; non extra, quia cum tranquillitate judicat, sed iusto eius judicio, causaque, quæ & si nos lateat, vtilissima tamen creditur, contingit.

Cur Deus bonus permittat mala. Nullum enim malū actor bonitatis, & fons pietatis, fieri permittere credendus est, præter id quod quamuis in seipso noceat, vniuersitati prodest. Quod in malo Iudaïcæ gentis considerari potest, quia illo excæcato populo, vniuersitas gentium lumen veritatis accepit. Sic & regnorum mutationes, & ad vltimum imminutiones, qui fructus sequatur, quia non sine graui scandalo dicere possumus, Deo, apud quem nihil inutiliter effluere potest, relinquamus. Non desunt tamen, qui dicant, Deum ad hoc regnū imminui voluisse, vt Ecclesiam exaltaret. Regni quippe viribus, ac beneficentia regum exaltatā, & ditatam nemo ambigit Ecclesiam: constatque non priùs eam intantum regnum humiliare potuisse, quam ipso ob amorem sacerdotij eui scerato, ac viribus exhausto, non eius tantum, idest spiritali, sed suo proprio, materiali scilicet gladio percussū destrueretur: quod judicare, vel discutere supra nostras vires est. Videntur tamen culpandi sacerdotes per omnia, qui regnū suo gladio, quem ipsi ex regum habēt gratia, ferire conantur: nisi forte, David imitari cogitent, qui

1. Reg. 17. Philisteum primò virtute Dei strauit, postmodum proprio gladio jugulauit. Verum quia regno decrescente, Ecclesia, vt dixi, brauium æternæ patriæ, ac post vitæ præsentis laborem, requiem adeptura, in præsenti quoque in magnū montem crescēs, in magna auctoritate stare cœpit: ea quæ sequuntur, præsertim cùm ad nostra tempora, recentemque memoriam ventum sit, tam defectu rerum tēporalium, quam profectu spiritalium, mundi contemptum prudentia, in hoc opere dicenda restant. Nemo autē propter hæc verba nos christianum imperium ab Ecclesia separare putet, cum duæ personæ in Ecclesia Dei, sacerdotalis & regalis esse noscantur: memineritque nos supra dixisse, à tempore Theodosij senioris, vsque ad tempus nostrum, non jā de duabus ciuitatibus, immo de vna pene idest Ecclesia, sed permixta, historiam texuisse. Quod temperamentum propter hæreticos, vel excommunicatos, ex regibus posuim⁹. Alios enim christianam fidem, & si opere quæ credunt non sequuntur, in Ecclesia secundum præsentem statū computandos esse, nemo qui sagenam Domini malos & bonos continere scit, dubitat. Nō enim discerni possunt in præsenti, Ecclesia tantū quæ manifesta sunt judicante: Deo solo, qui nouit qui sint eius, cuius ventilabrum in manu eius, merita singulorum pensante. Porro Ecclesiam, Ecclesiasticas personas, idest sacerdotes Christi, eorumque sectatores, tam ex vsu locutionis, quā consideratione potioris partis diximus: nō ignorantes quod & ipsi, si reprobam vitam duxerint, ad ciuitatem Dei in æternum non pertinebunt.

CAPVT I.

De electione Victoris, consecrationeque eius, & morte.

DEfūcto Salerni beatæ memoriç summo pontifice Gregorio, Ecclesiaque in sūmo discrimine posita, eo quod Gibert⁹ auctoritate imperatoris Romanam sedem, & vrbem occupasset, Abbatem Cassinensem Cardinalem Desyderium, qui & Victor, inuitum pauci de Romanis ad culmē sacerdotij summi trahunt, corruptisque pecunia Leoninæ vrbis custodibus, ob metum schismatis, nocte consecrandum in Ecclesiam beati Petri inducunt. Vbi profluuio ventris correptus, moxque vrbem egressus, rebus humanis in breui excessit, ac Ottoni Hostiensi Episcopo, qui & Vrbanus, Ecclesiæ regimen reliquit.

CAPVT II.

De expeditione Hierosolymitana sub Vrbano, exitu, progressuque ipsorum: de captione Antiochiæ.

EA tempestate, regnāte adhuc Henrico quarto Romæ, Constantinopoli Alexio, vbique terrarum juxta Evangelium, gens contra gentē surrexit, Orientalisque Ecclesia grauem à Paganis persecutionem passa fuit. *Mat. 24.* Ciuitas etiam sancta à gentibus conculcabatur, sepulchrum tantum Domini ab eis quæstus dumtaxat gratia in magna veneratione habebatur. Itaque christicolæ qui miserabiliter illic sub tributo viuebant, simul cum Alexio Constantinopolitano imperatore, missi ad Vrbanum Papam epistolis, auxiliū flagitabāt. Qui super afflictione populi Dei motus, laboriosa via in Galliam profectus est, habitoque ibi concilio, verbo sanctæ prædicationis circiter centum 1000. hominum ex diversis nationibus in militiam Christi coadunauit, præfectis sibi ducibus Gotfrido Lotharingiensi, Roberto Flandrensi, Regimundo comite de sancto Egidio, Hugone fratre Philippi regis, Gallisque nobilibus, & viris bellatoribus: quorū omniū curam venerabili Podiensi Episcopo commisit. *Belli sacri duces & milites.* Hæc fama commouit diuersos populos & ignotos, scilicet ex Aquitania, atque Northmannia, Anglia, Scotia, Hybernia, Britannia, Gallitia, Gasconia, Gallia, Flandria, Lotharingia, Burgundia, cæterosque populos non solum terram, sed & insulas maris, ac vltimum oceanum inhabitantes. E quibus tam ignotæ, & lingua, & moribus, & operibus visæ sunt gentes, vt alij tantū pane & aqua, alij pro omnibus vtensilibus argēto vti dicerentur. Hi omnes è diuersis nationib⁹ & linguis in vnum corpus adunati, crucem in vestibus portantes, crucis Christi discipulos verbo, & opere se fore prædicabant, ac crucis virtute confisi, contra inimicos crucis in Domino dimicaturi, iter Gofrido duce, in Orientem aggrediuntur. Verùm Orientales Frācos, Saxones, Toringos, Bajoarios, & Alemānos propter schisma, quod eo tempore inter regnum & sacerdotium fuit, hæc expeditio minus permouit. Fuere quidam tamen ex eis, qui falsa specie religionis, eamdem militiam aggrederentur, inter quos

Emicho quidam comes de partibus Rheni, vsurpans sibi ducatum fere 12. millium, Iudæos vbicumque repperit, vel delere, vel Ecclesiæ incorporare satagebat. In Pannonia itaque incolis transitum in arctis locis prohibentibus, ad propria redire coguntur. At Gofridus, & cæteri prænominati duces, Deo propitio Bulgariã, quamvis difficulter permeatã, Constãtinopolim pervenere, vbi multa dolis Alexij imperatoris perpessi, dum seditione orta, mortis periculum evasissent, ponte vrbis regiæ expugnato, suburbia eius destruxerunt. Inde recensitis absque parvulis, & mulierib' 300. millia pugnatorum, Niceam catholicæ fidei quondam turrem devenerũt: eamque fugato principe paganorum Solomanno, cepere, captamque imperatori tradidere. Deinde progredientes, maritima Rutenorum attingunt, vbi tanta vsi sunt rerum humanarum abundantia, vt aries nummo, bos siclo, teste Roberto comite, venundaretur. Principes quoque seu reges Sarracenorum occurrẽtes sibi, opitulante Deo, oppresserunt. His elati successibus, Antiochiam Syriæ metropolim obsidione cingunt. Vbi per 9. menses morantes, deficiente exercitu, ac exhaustis copiis, plurimũ humiliantur. Dominus ergo afflictionem populi sui aspiciens, vrbem cum copiis Turcorum, in manus eorum tradidit.

Alexij Græci Imperatoris doli.

Capvt III.

Legatio Sarracenorum ad Gofridum ducem, descriptioque antiqua, ac nova Babylonis.

Circa idem tempus Christianis in obsidione Antiochiæ morantibus, cunctis Orientalibus populis terrore perculsis, Ægyptiorum regis, qui vulgò Babyloniorum putabatur, legati ad Gofridum ducem veniunt; eique auxilium contra Turcos, qui tunc Ierosolymam cum tota Palestina Sarracenis ablata tenebant, in dolo promittunt. Est enim antiquæ Babylonis, vt à probatis transmarinorũ viris cognovimus, pars adhuc habitabilis, Baldach dicta: pars, vt in prophetia habes, deserta, & invia, per 10 milliaria vsque ad turrim Babel extensa. Ipsa autem quæ inhabitatur, & Baldach vocatur, maxima est, & populosa: & cùm de imperio debeat esse Persarum, summo sacerdoti suo, quem ipsi Caliph dicunt, à regibus Persarum concessa, vt & in hoc quædam habitudo, sicut sæpe jam dictum est, inter Babyloniam & Romam eluceat: quia ꝙ hic à christiano imperatore, summo nostro pontifici in vrbe Roma traditum est; hoc ibi à paganis Persarum regibus, quibus ex longo tempore Babylonia subiacuit, eorum summo sacerdoti indultum est. Ipsi vero Persarum reges, sicut & nostri vrbem regiam, velut Aquisgrani, Egbatani, quam Arphaxat in libro Iudith fundasse legitur, lingua eorum Hani dicta 100. vel ampli', vt volunt, pugnatorum millia habentem, sedem regni constituerunt, nihil sibi de Babylone, præter nomen imperij reservantes. Porro ea, quæ nunc vulgò, vt dixi Babylonia vocatur, non super Eufraten, vt illi putant, sed super Nilũ circiter sex dietas ab Alexandria posita est, ipsaque est Memphis, à Cambyse filio Cyri olim Babylonia vocata: & ibi rex Ægyptiorum, quamuis caput regni sui Alexandria sit, propter ortum balsami, morari dicitur. Quod etiam ex hoc perpẽdi potest, quia cùm in vtraque christiani, sed sub tributo maneant vrbe, Mempheorum Episcop', Alexandrinorum Patriarchæ jure ecclesiastico subditus est. Quem non Assyriis seu Babyloniis, sed Ægyptiis & Africanis ex prima institutione, & Nicei concilij auctoritate prælatum fuisse invenimus.

Isai. 13.

Iudith 1.

Quæ hodie Babylonia, non est illa antiqua.

Capvt IV.

Item legatio Gofridi ad regem Babylonicũ, fraus Sarraceni, afflictioque populi Dei, victoriaque subsequens, & post famem expugnatio vrbis Ierusalem.

Itaque præfati regis legatis duci Gofrido præsentatis, lectissimi proceres Francorum (sic enim omnes Occidentales populos, ob antiquã gentis illius dignitatem, vt puto, & virtutem, Orientales appellare solent) Babyloniam destinantur. Barbari ergo fortitudinem, proceritatem, habitum, incessum, elegantiam virorum mirantes, eos deos esse, non homines affirmabant. Proinde habito consilio, Babyloniorum rex ductis secum Francorum legatis, Ierusalem obsedit: præfatosque heroas in medium producens, se cum eis fœderatum dicit, & sic eorum potius quam suo terrore ciuitate in deditionem accepta, Turcis expulsis, Sarracenos ibi collocauit. Inter hæc christiani capta Antiochia, vt diximus, Deum non dignè glorificantes, tanta Sarracenorum multitudine cinguntur, vt priorem vbertatem tam intoleralilis sequeretur fames, quod & ab humanis carnibus vix abstinerent. Itaque contritionem populi sui misericors Dominus clementer animaduertens, ac intuitu gratiæ suæ considerans; lanceam sacrã, qua Christi' filij sui latus in passione perforatum legitur, vsque ad id tempus incognitam superna reuelatione fidelibus suis monstrauit. Cuius fiducia Christiani, quamuis fame attenuati, egressi, Sarracenos non sua, sed virtute Christi fuderũt. Inde in Syriam profecti, Barram & Marram vrbes ceperunt. Vbi moram facientes, tanta rursus famis inopia narrantur attriti, vt humana quoque corpora jam fœtentia comederent. Pòst contra civitatem sanctam jam à Sarracenis inhabitatam, aciem dirigunt. Quam obsidione clausam, cum capere non possent, habito consilio, humilitatis magistrum imitãtes, nudis eam pedibus circuire disponunt. Igitur octaua idest ea qua diuisio Apostolorum celebratur die, ciuitas capitur: ac hostes qui ibidem reperti sunt, tanta strage cæduntur, vt in porticu Salomonis sanguis interfectorũ nostris ad genua vsque attingeret equorum. Et nota, quod pulchrè post humiliatum populum Dei, precesque ad Dominum fusas, octaua die civitas sancta à gentibus conculcata, à nostris obtinetur. Sicut enim Hiericho sub obseruatione sabbati, à priore populo septimo die, sic & hic è christiano populo, octaua tamquam abolita lege, ac sabbato, resurrectionis die sequẽte, Ierusalem gyrata expugnatur. Exhinc Ierusalem, & sepulchrum Domini à nostris possidetur.

Sarraceni Turcas è terra sancta pellunt.

Festum divisionis Apostolorum.

Iosue 6.

Capvt V.

Dolus item Babylonici Regis, victoria nostrorũ, reditus primatum, ducatusque Gothfridi super eos qui remanserant.

Porrò Mempheorum seu Alexandrinorum Rex, qui Babyloniorum admiraldus à peregrinis vocatur, apud Ascalonem manens, ducẽs secum Francorum legatos Antiochiam, eo quo & vrbem sanctã dolo capturus, iter flectit. Christiani verò relictis in vrbe sarcinis & infirmis, cõ-

ita Saracenos pracinctum monent. Cumque infinitam multitudinem hostium conspexissent, fusis ad Deum precibus, audacter eos cum paucissimis aggrediuntur. Et mirum dictu, Dei, qui potest omnia, virtute, cum 5. millibus equitum & 15. millibus peditum, centum millia equitum, & trecenta millia peditum terga vertere compellunt, ac spolia multa diripiunt. Ceciderunt in hoc prælio ex Saracenis plusquam centum millia gladio, duoque millia suffocata circa portã vrbis narrantur; innumeri eorum submersi, seu spinis obruti feruntur. Peracta verò victoria, reversis ad propria primoribus, Gothfridus ducatum eorum qui remanserant, strenuissimè rexit. Hic etiam inter Francos Romanos, & Teutonicos, qui quibusdam amaris & inuidiosis iocis rixari solent, tamquam in termino vtriusque gentis nutritus, vtriusque linguæ scius, medium se interposuit, ac ad commanendum multis modis informauit.

Paucissimi Christiani innumeros vincunt Saracenos.

CAPVT VI.

Quomodo Vrbanus ejecto Giberto sedem receperit, ipseque moriens Paschali eam reliquerit.

VErùm Vrbanus à Concilio Claromontensi regressus, auxilio eorum, quos ad Ierosolymitanum iter accenderat, Gibertum, ab vrbe excepto castro Crescentij, ejecit; sedemque propriam recepit. Inde per Apuliam & Calabriam, Ciciliam, quas tunc Normanni inhabitabant, ingressus, pecuniam magnam collegit: sicque ad vrbem regrediens corruptis eis qui castrũ Crescentij seruabant, muneribus, Giberto tam vrbe quàm castro expulso, liberè tota potitur vrbe. Ipse verò non multò pòst rebus excedens humanis, Paschali catedram reliquit.

CAPVT VII.

De morte Gothfridi, & regno fratris sui Balduini. De morte Giberti schismatici, Conradique Imperatoris filij, de secũda trasmarina expeditione, exituque ejus, ac martyrio Thimeonis Episcopi.

ANno ab incarnatione Domini 1100. cùm ex omnibus mundi partibus ad Ierusalem terrestrem, cælestis typum gerentem, fideles orationis causa confluerent; multis ex corruptione aëris mortuis, Gothfridus quoque gloriosissimus dux, infausta morte post vnum ducatus sui annum raptus, in Ecclesia juxta sepulchrũ Domini humatur: eique frater ejus Balduinus, authoritate summi Pontificis regio nomine sublimatus, subrogatur. Signa verò ac prodigia cælo terraque circa hæc tempora visa, tam schisma regni, quàm iter Ierosolymitanum portendentia ab aliis posita sufficiant. Eo tempore Gibertus moriens horribili schismati, tamquam densissimis Ægypti tenebris finẽ imposuit. Anno sequẽti Conradus Henrici Imperatoris filius Christianissimus, cui pater Italiam commiserat, 9. ex quo à patre discesserat anno, immatura morte præventus, diem obiit, ac in ciuitate Florentia Tusciæ honorificè sepultus est. Eodem anno Guillelmus comes Pictauiensis, & dux Aquitaniæ, Themo Iuvaviensis Archiepiscopus, Guelfo Noricorum dux, qui in guerra cum imperatore Frisingẽsem & Augustẽsem destruxit vrbes, Itha Marchionissa Leopaldi Marchionis Orientalis mater, Guillelmus, Stephanus Italici barones, cum multis ex Aquitania, Germania, Italia, Ierosolymam, per Vngariam & Græciam pergunt; quos Alexi⁹ imperator in arctis locis fraudulenter expositos, penè omnes crudeliter extinxit, elegantioribus ex eis captis, & Memphetorum regi seu Admiraldo præsentatis. Quam historiam miserabiliter, ac luculenter in modum tragœdiæ quidam ex his, qui se eidem expeditioni interfuisse testatur, executus est. Comprehensus inter alios venerabilis præsul Thiemo, ad idolatriam, vt tradunt à rege angariatur. Ille inducias petens, phanum ingressus, animi & corporis viribus robustissimus, idola quæ adorare debuit, non deos, sed opera manuum ostẽdẽs, in frustra comminuit. Ob ea productus, ac exquisitis suppliciis, & tormentorum generibus affectus, glorioso martyrio coronatus est. Quod ob fidem Christi passus sit, fidelissima traditio habet. Quod autem idola cõminuit, ex hoc credere difficile est; quia constat vniuersitatem Saracenorum vnius Dei cultricem esse; librosque legis, nec non & circumcisionẽ recipere; Christum etiam & Apostolos, & Apostolicos viros non improbare. In hoc tantùm à salute longe esse, quod Iesum Christum humano generi salutem afferentem, Deum vel Dei filium esse negat. Mahometque seductorem, de quo supra dictum est, tamquam prophetam magnum summi Dei veneratur, & colit. Cuius seductionis, vt ipse mentitur, prædicationis, tale apud eos traditur esse exordium. *Initium evangelij Mahumet filij Dei, propheta altissimi. Lauamini, mundi estote.* Quod præceptum prædicta gens stolidè seruans, secretiores corporis partes quotidie ablauere solet.

Balduinus Rex Ierusalem.

B. Thiemo & alij pro Christo interfecti.

CAPVT VIII.

De occisione Sigehardi, intestinisque malis inter regem Henricum, & filium eius.

ANno ab incarnatione Domini 1103. imperator Henricus natale Domini Moguntiæ celebrans, ibique Henrico filio suo rege post se designato, sepulchrum Domini se visurum publicè denunciat, multos ex diuersis partibus regni ad idem accendit. Anno dehinc proximo natale Domini Ratisponæ agens, orta seditione, Sigehardus comes à familia principum, qui ministeriales dicuntur, eo quod justiciam eorum infringere diceretur, occisus est. Anno dehinc iterum sequente natale Domini Moguntiæ imperatore celebrante, Henricus filius eius rebellionem contra patrem in Noricis partibus consilio Theobaldi Marchionis, & Berengarij comitis, sub specie religionis, eo quod pater ei⁹ à Romanis pontificibus excommunicatus esset, molitur: ascitisque sibi quibusdã ex Orientali Frãcia, Alemannia, Baioaria principibus, Saxoniã terram, & gentem contra regnum facile animãdam ingreditur. Vbi honorificè susceptus, ac Pasche Domini Quintelinburg manens, vniuersos gẽtis illius primates ad voluntatem suam inclinauit: habitoque in villa regia Northusen Episcoporum conuentu, præsidente Rotardo Moguntino Archiepiscopo, qui à sede propria jam per multum temporis à rege pulsus fuerat, simoniam, aliaque Romanæ Ecclesiæ contraria condemnauit: ac post Pentecosten Martinopoli ferians, Henricum Magdeburg electum, sed à patris sui fidelibus repulsum, consecrari fecit. Inde collecto milite, Moguntiam Archiepiscopũ restituturus, iter flectit, sed patre cum multis adventum eius armata manu intra muros præstolante, votum ad effectum producere non potuit.

Henricus patri imperium eripit.

Exhinc Herbipolim petens, Erlongo eiecto, Robertum eidem præfecit Ecclesiæ. Quo pacto, dimissis Saxonibus, cum Baioariis castrum Noricum obsidione cingit, ipsoque per duos vel amplius menses expugnato, Ratisponam Norici ducatus metropolim adiit. Quem pater evestigio subsequens, Roberto fugato, Erlongum restituit. Inde progressus, Ratisponensium auxilio, filio vrbe fugato, ipse pontificem ibi Vlricum quemdam constituit, ac Theobaldi marchiam per Boëmos vastauit.

Capvt IX.

Qualiter post multa mala, ambo in ripa fluminis Regini armati conuenerint, paterque ad vltimum cedere compulsus sit.

IGitur regno in seipso miserabiliter diuiso, ex omnibus ejus viribus coadunato milite, ferro, flammaque crudeliter vastata terra, in ripa Regini fluminis, vterque, scilicet pater & filius consedit. Iam castra disponuntur, jam acies ordinantur, jam ad paricidiale scelus pater in filium, filius in patrem à suis inflammatur. Sed fluminis alueo nepharij conatus impediebantur. Videres lacrymabiles, ac miserabiles apparatus, cerneres mundum contemptum sui, luce clarius effectib⁹ suis prodentem, quod videlicet contra legem naturæ filius in patrem assurgeret: contra normam iustitiæ miles regem, servus Dominum impugnare pararet; frater contra fratrem, consanguineus contra consanguineum staret, ac proprii sanguinis consortis sanguinem fundere cogitaret. Nonne tam inauditum, tam inhumanũ hoc mundi factum, ad contemptum sui solum nos prouocare posset? Numquid non ipse mũdus, vel potius juxta Augustinum immundus, sic amatores suos falsis delectationibus pellectos decipit, huiusmodi commercia inhærentibus sibi tribuit, ac ad vltimum transeundo, ad interitũ trahit? Hæc sunt iuxta Paulum, tempora nouissima, & ideo periculosa, in quibus homines quæ sua, non quæ Iesu Christi quærentes, & ideo seipsos amantes, scelerati, sine affectione, parentibus inobedientes effecti, ad ausus nefarios, factaque nephandissima, per diuersa voluntatum æstuũ flagitia volutati rapiuntur. Et nota, quod hæc nostra tempora, quæ vtique nouissima creduntur, tamquam prioribus sceleribus finem imposituræ, ac velut mundi terminum ex flagitiorũ immanitate minantia, & ex opposito regnum Christi appropinquaturũ prodentia, sicut quosdam dixi sceleratissimos, ac mundi amatores auidissimos, sic alios zelo Dei feruentissimos, ac cælesti desiderio plenissimos habent: vt sicut hos nequitiæ spiritus jam modicum tempus habẽs, & ob hoc amplius inardescens, amplius ad vitia inflammat; sic istos dulcedo regni cælestis, quasi iam in jannis posita, ad amorem suum magis alliciat. Vnde circa hæc tempora dum regnum Romanorũ non solum ciuiliter, sed & parricidialiter libidine dominandi diuiditur: alij contemptis suis pro Christo, ac militiæ cingulum se non sine causa gestare considerantes, Ierusalem tendunt: ibique nouum militiæ genus exorsi, sic arma contra inimicos crucis Christi gestant, vt crucis Christi mortificationem iugiter in suo corpore portantes, vita & conuersatione non milites, sed monachi videantur. Rigor etiam tam in monasterio, quam in clericali ordine exhinc vsque in præsentem diem amplius cœpit crescere, vt

Filius in patrem assurgit.

2. Timot. 3.

Dum alij deficiunt, alij ad meliora assurgunt.

iusto Dei judicio ciuibus mundi in sordibus magis sordescentibus, ciues sui ad summam virtutũ per eius gratiã magis ac magis proficiant. Sed iam ad historiam reuertamur. Igitur dum in ripa fluminis prædicti vterque consedisset exercitus, ac quibusdam in ipso flumine sibi invicem occurrentibus occisis, Henricus junior omnes vires patris in duce Boëmiæ Beroë, ac Marchione Leopaldo, cuius sororem præfatus dux habuit, fore considerans, ipsos multis modis promissa sorore sua, quæ tunc nuper à Friderico Sueuorum duce viduata fuerat, in vxorem Marchioni inductos, ambobus vt patrem relinquerent persuasit. Quibus recedentibus, imperator cedere cõpellitur, & exhinc vires eius imminui, iuniorisque crescere cæperunt. Rotardus tunc Moguntinus archiepiscopus, sedi suæ per iuniorem Henricum, 8. ex quo pulsus est anno restituitur.

Capvt X.

De curia quæ ad decisionem litis indicta est. De victoria Balduini Regis, ac perfidia Alexij imperatoris.

NOn multo post filius patrem in opido Rhenibingæ alloquens, ad obedientiam Romanæ fidei de anathematis vinculo exhibendam hortatur. Pater verò conuentum pro hac re principum coadunari rogat, sicque ad petitionem suam curia Moguntiæ in proximo Natali Domini celebranda, cunctis regni primoribus indicitur. Circa idem tempus Balduinus rex Ascaloнẽ obsidione cinctam, tributariam fecit. Commisso etiam cum Sarracenis prælio, cũ paucis idest quatuor millibus diuina magis, quam humana virtute, vno principe eorum capto, altero occiso 50. millia fudit. At Alexius imperator perfidissimus, jamdiu conceptam corde malitiam, celare amplius non valens, cum Turcis, qui iam penè desperati erant, turpissimè fœderatur: eisque Niceam multo nostrorum sanguine acquisitã, impiissimè tradidit. Vide tempora periculosa, de duobus imperatoribus, Orientis videlicet & Occidentis, Deo contrariis.

Balduinus ascalonem capit.

Capvt XI.

Qualiter curia celebrata, pater regalia remiserit, filiusque in regnum sublimatus sit.

ANno ab inca. Dom. 1106. in Natali Domini, maximus conventus Principũ Moguntiæ factus est: vbi supervenientes Apostolicæ sedis legati, anathema à Romanis Põtificibus in Imperatorem factum manifestè omnibus qui aderant promulgabant. Eapropter dũ ipse in quodam castro positus, ac custodiæ mancipatus audientiam peteret, principes seditionẽ vulgi timentes, ei apud Inglinheim occurrunt: ibiq; multis modis commonitum, vel, iuxta alios, circumventũ ac coactum, insignia regni resignare, ac filio mittere, 43. regni sui post mortem patris, imperij 5. anno: ad quod tamen potentes magis, quã justè, à Guiberto capta vrbe sublimatus fuerat, persuadent. Quæ omnia vtrum licitè, an secus acta sint, non discernimus. Sunt tamen, qui credant, ei ad probationem, non ad damnationem hanc tentationem circa finem suum contigisse: affirmantq; ipsum eleemosynis, ac multis misericordiæ operib⁹ à Domino meruisse, vt excessus eius, lasciuiaq; ex fastigio regni conversatio hoc modo in præsenti puniretur. Reuersi ad filium optimates, imperialia deferunt: cumque

Anathema in Imperatorem promulgatum.

primùm à patre electum, per impositioné manus Apostolicæ sedis legatorum, multorumq; electioné 95 ab Augusto Regem creant, anno, vt dixi, dominicæ incarn. 1106. Hucusq; tam ex Orosij, quàm Eusebij, & eorum, qui post ipsos vsque ad nos scripserunt, libris lecta posuimus. Ceterùm quæ sequuntur, quia recentis memoriæ sunt, à probabilibus viris tradita, vel à nobisipsis visa & audita ponemus.

Caput XII.

Qualiter pater adhuc in Belgas transiens, à quibusdam receptus querelas fecit, ac post pugnam commissam Leodij mortuus sit.

Resignatis ab Imperatore regalibus, ipse jam ex Rege opulentissimo, ac potentissimo, miserabile mortalibus relinquens exemplum, egenus factus, ad inferiores partes Rheni in Belgas se contulit: ibiq; à Coloniésibus non vt exul, sed vt Rex regio apparatu susceptus est. Hæc ciuitas in Belgica Gallia super Rhenum posita, omnibus Galliæ ac Germaniæ vrbib', ex quo Treueris labi cœpit, tam diuitiis, quàm ædificiis, magnitudine ac decore sui præferenda cognoscitur. Inde Leodiú digressus, ab eisq; fastigio regali susceptus, omnibus, se fraude circumventum, se ad reddéda regalia vi coactum, quibus potuit in regno suo, seu aliis regnis positus declamauit. Extat de hoc inter ceteras eius epistolas, ad Regem Celticæ, qui Francorum dicitur, seu Aquitaniæ Ducé epistola missa: quæ miseriarum eius tragœdiam continens, saxeas quoq; mentes ad mutabilium rerum ærumnas contemplandas ac deplorandas emollire posset: quæ sic incipit. [Princeps carissime, & omnium, in quibus post Deum speramus, amicorum nostrorum fidissime, primum & præcipuum inter omnes vos excepi; cui conqueri & & deplorare calamitaté, & omnes miserias meas dignum duxi, & etiam pedibus vestris aduolui, si liceret, salva maiestate imperij.] Filius itaq; iam Rex factus collecto milite patré subsequés, circa Mosam consedit: vbi ab Henrico Duce Belgarú, aliisque patriæ sui fidelibus, super pontem Mosæ, in loco, qui Guegesat dicitur, bello tentatus, cedere compellitur. Non multò post, ipso ad superiores Rheni partes redeunte, ac rursum militem restaurante, pater Leodij moritur: sicq; intestino hoc malo terminato, pacis negocia tractantur.

Imperatoris ad Regem Galliæ epistola.

Caput XIII.

De obsidione Coloniæ, restitutione Episcoporum, ac expeditione contra Vngaros.

Henricus quint' patre mortuo liberè regnás Coloniam Agrippinam obsidione cingit: eamq; tandem, multæ pecuniæ pactione accepta, ad deditionem coëgit: omnibusq; in Gallia, seu Germania rite compositis, Episcopos etiam, qui in schismate propriis sedibus pulsi fuerant, restituit. Inter quos venerabilis Iuuauiensis Ecclesiæ Archiepiscopus Conradus: qui hactenus in Ecclesia Dei florere fructuoso labore noscitur, ad sedem, quam post mortem felicis memoriæ martyris Themonis Bertholdus quidam concessione senioris inuaserat, missus est. Eo tempore Colomannus Vngarorum Rex fratrem suum Almum de consortio regni suspectum habens, persequitur. Qui profugus ad Regem Henricú veniens, injuriamque suam deplorans, auxilium eius impetrat. Itaque condicta Rex expeditione, Vngaros bello petit: sed in castro, quod Posoniú dicitur, inconsultè se occupans, parum proficere potuit; sicque infecto negotio, ad propria rediit.

Caput XIV.

De magna expeditione Italica, captione summi Pontificis, ac cæde Romanorum.

Anno ab hinc tertio, ex omnibus regni visceribus infinito contracto exercitu, Romá iturus, per montem Iouis Pyreneum transit, ac in plano Italiæ residens, iuxta Padum milité recensuit. In comitatu eius 30. millia equitum electorum, exceptis his qui ex Italia ad eum confluxerant; tantumq; castrorum ambitú, qui adhuc superstites sunt fuisse tradunt, vt visu vix penetrari potuisset. In plano ergo Italiæ castrametátes, vnusquisq; militum ante papilionem suú lumen noctu accendit. Quod ad humanæ ostentationem gloriæ factum, quantum spectaculú indigenis in tá amplo ambitu præbuerit, dicere non oportet. Inde castra mouens, Apenninum transcendit: oppidumq; quod Pons-tremulus vocatur, natura locorum, ac altissimis turribus munitissimum, transitú prohibens, expugnauit, & cepit. Post hoc per Tusciam iter agens, Ariciam in robore mœnium, ac altitudine turrium confidentem, eo quod ciues eius vrbis Ecclesiam S Donati extra muros, ne sedes Episcopalis ibi haberetur, destruxissent, ad solum vsque prostravit. Verùm Nouariam Liguriæ ciuitatem, dum per Longobardiam pergeret, ceperat, ac igne cremauerat. Multis ergo tam in vlteriore, quàm in citeriore Italia, quæ modò Longobardia & Tuscia vocatur, fortiter gestis, ad vrbé progreditur. Ibi à Paschali Papa cum clero & populo Romano in vrbe Leonina ante fores B. Petri cum crucibus & thuribulis, aliisq; ecclesiasticis, seu forensibus ornamentis stante, & adventum eius præstolante, cú maximo tripudio suscipitur. Ipse autem præfatú Pontificem, consilio quorumdam sceleratorum, cum magna tamen reverentia, captiuauit: ac Vlrico Aquileiensium Patriarchæ custodiendum commisit: sicq; tumultu orto, ac omnibus pretiosis rebus ad decorem & regale fastigium expositis immaniter distractis, in luctum versum est gaudium. Occasio autem sceleris huius hæc fuit: quòd Rege Romam tendente, inter ipsum & Papam conuentio facta, ab obsidibus firmata narratur; vt scilicet Rex inuestituras Episcoporum remitteret, & Papa ipsi regalia eorum resignaret. Itaque dum Romam venisset, ac à pontifice promissa sibi persolui exegisset, Papa eo quod reclamantibus Episcopis, ea quæ petebantur adimplere non posset, tamquam nocens, cùm per omnia esset innocens, custodiæ mancipatur. Videns hoc venerabilis Iuuauiensis Ecclesiæ Archiepiscopus Conradus, qui cum rege venerat, zelo æquitatis viam Dei dolens, factum hoc improbauit. Cui dum quidam ex ministris Regis, Henricus, cognomento Caput, euaginato gladio mortem intermínaretur, tánquam pro iustitia mori optans, iugulum præbuit: malens, si minas ille ad effectum perducere voluisset, temporalem vitam finire, quàm tanti piaculi scelus dissimulare. Populus enim Romanus cum infinita erumpens multitudine Tyberim transeunt, ac Regem pené improuiso, multis de exercitu in vrbe, sive in ægro manentibus, ante gradus Ecclesiæ sancti Petri inuadunt. Rex ergo, vt erat armis experientissimus, cum paucis quos ibi habebat in hostem ruit, diutissimeque ac acerrimè suis jam aduenientibus pugnans, occisis multis ceteros in fugam vertit. Romani fuga in ponte juxta castrum Crescentij constati, Tyberi se

Gallicè Le Pôt qui tramble.

Imperator Papam captiuum abducit.

committunt; pluresque aquis quàm gladijs periisse narrantur. Rex tam crudeli facto perpetrato angustias portarum suspectas habens, muros vrbis rupit, egressusque Papam captivum secum duxit. Huius maximi sceleris auctor fuisse dicitur Albertus, natione Lotharingus, qui postmodum factus est Moguntiæ Archiepiscopus; tunc verò Regis Cancellarius, & primus inter primos ejus præcordialis consiliarius. Quem tamen post reditum rex captiuatum, & in carcere positum diuersis tormentis, & incredibili famis inedia afflixit: ipsumque de amicissimo inimicissimum, ac regni sui pestiferum hostem, diuino iudicio, vsq; ad vitæ terminum sensit. Sed hæc hactenus. Igitur per aliquot temporis sacrilego ausu tento summo Pontifice, ac extorto ab eo per vim de inuestitura Episcoporum priuilegio, in vrbem ingreditur. Tunc quasi pœnitētia ductus, ciues ac Pontificem muneribus conciliat; ab eoque coronatus, fauore omnium Imperatoris & Augusti nomen sortitur. Anno ab Incarnatione Domini 1111, Anno verò regni ejus post resignata à patre eius Imperialia 5. hoc priuilegium, quod à Romano pontifice minis extorsit, postmodum Synodo congregata, Episcoporum auctoritas tamquam prauilegium reprobavit.

Imperator à Papa extorquet inuestituras.

CAPVT XV.

De captione Reginoldi, nuptijs Imperatoris, schismate regni, anathemate contra imperatorem dato. De Burdino & terramotu, egressione Vngarorum, vltioneque nostrorum.

IMperator ab vrbe regrediens, ad transalpina reuertitur. Ergo non tantum finitimis locis, sed & ceteris gentibus ob eius metum trepidantibus, cunctis ad imperium & voluntatem suam inclinatis, Belgas ingressus, Reginaldum comitē hostem iudicans, bello petiit. Quem in castro Barra, in termino regni sito obsidione clausum, ad vltimum eum expugnato castro in deditionem accepit, & captivum abduxit. Post hoc Moguntiæ regio apparatu coniuncta sibi filia Henrici Regis Anglorum Mathilda, magnificè nuptias celebrauit. In ipsa nuptiarum solemnitate Lotharius dux Saxonum nudis pedibus sago indutus, coram omnibus ad pedes eius venit, seque sibi tradidit. Tantus enim vsque ad id temporis timor principes inuaserat, vt nullus rebellare auderet, vel rebellans eum maximo damno sui, vel etiam vitæ detrimento, in gratiam ejus non rediret. Verùm in hac curia, quia pene omnes principes regni confluxerant, conspirationes fiunt; ac ex hinc non solùm occulta consilia, sed & publica contra eum machinamenta disponuntur. Hinc iterum miserum Imperium, quod per paucos vix quieuerat annos, sciinditur, ac tā in transalpinis quàm in cisalpinis regionibus intra se colliditur. Hinc etiam publica bella cum magna sāguinis effusione, tam præsente Imperatore, quàm in Italiam migrante; rerumque summæ sororiis suis Conrado & Friderico committente, peragūtur. Sententia quoque excōmunicationis à Calixto, qui Paschali & Gelasio successit, suadente Alberto Moguntino, Friderico Coloniensi, Cōrado Iuuaviensi, in eum datur: iterumque schismate renouato totum imperium perturbatur. Ipse autem procinctum contra vrbē movens, Burdinum Hispanum Episcopum Romanæ sedi violenter imposuit; qui non multò pòst apud Sutriū recedente Imperatore, à Romanis captus, apud Clauam custodiæ mancipatur. Circa idem tempus terræmotus horribilis oppida, templa, villas, montesque plurimos, sicut vsque hodie in valle Tridentina apparet, subuertit. Ea quoque tempestate Stephanus Vngarorum Rex Colomanni filius, cū magna multitudine fines regni clanculo inuasit, ac vastatis terminis manubias abduxit. Quem illustris vir Leopaldus Marchio, adjuncto sibi duce Boëmorum subsecutus, vsque ad claustra terræ progreditur: captoque ac succenso castro, quod ferreum vocatur, & cunctâ in circuitu ferro igneq; vastatâ terrâ, sine damno ad propria reuertitur.

Excommunicatur iterum Imperator.

CAPVT XVI.

De pace reformata sub Calixto, & victoria Imperatoris. De Vangionibus. De Tributo indicto, morteque Imperatoris.

IGitur Romano Imperio multis modis in se attrito, Imperator propter anathema deficere à se regnum videns, patrisque metuens exemplum, congregato iuxta Vormatiam maximo principū conuentu, inuestituram Episcoporum Apostolicæ sedi Lamperto, qui postmodum summus Pontifex factus Honorius est dictus, resignauit: per eumque ab anathematis vinculo absolutus est. Privilegium ergo de hoc Ecclesiæ scribitur, ac ipsi rursum, vt electi tam Cisalpini, quàm Transalpini non priùs ordinētur Episcopi, quàm regalia de manu ejus, per sceptrum suscipiant, scripto confirmatur. Hoc pro bono pacis sibi soli, & nō successoribus datum, dicunt Romani. Ex hinc Ecclesia libertati ad plenum restituta, paceque ad integrum reformata, in magnum montē creuisse sub Calixto Papa secundo inuenitur. Vnde de ipso Romæ scriptum est. [Ecce Calixtus honor patriæ, decus Imperiale. Burdinum nequam dānat, pacemque reformat.] Pòst Imperator in Celticam cum exercitu profecturus. Metis vsq; progreditur. Ibi dum Vangiones à se defecisse, ac palatium suū extra muros positum comperit destruxisse, iter reflexit, vrbemque obsidione cinxit. Dū autem cives quadam die incautè erumperent, & cum Augusto pugnare cogitarent, à muris callidè prouocati, plurimis occisis, ac per fugam paucis elapsis, ceteri capiuntur. Qui ad refrænandā aliorum insolentiam, alij naribus mutilati, alij luminibus orbati dimittuntur: & sic demum infinitæ pactione pecuniæ in gratiam Imperatoris redierunt. Omnibus itaque bene compositis, consilio generi sui Regis Anglorum, totum regnum vectigale facere volens, multum in se optimatum odium contraxit. Huius rei gratia dum inferiores Rheni partes circuire parat, in Trajecto Fresiæ vrbe morbo correptus, 19. regni anno, imperij verò 14. diem vltimum clausit: ac per Coloniam Agrippinam deportatus, in ciuitate Galliæ Spira, juxta patrem, avum, proavū Imperatores cultu regio sepelitur.

Inuestituras dimittit Imperator.

Calixti Papa laus.

CAPVT XVII.

De imperio regis Lotharij, rebellioneque ducum Friderici, & Conradi: qualiter Conradus à Mediolanensibus susceptus, in regem fit vnctus.

ANno ab incarnatione Domini 1125. defuncto absque hærede Henrico quinto, principes Moguntiæ conueniunt, ibique habito de successore consilio, quatuor regni optimates, Lotharius dux Saxonum, Fridericus dux Suevorum, Leopaldus Marchio Orientalis, Carolus comes Flandriæ, ad regnum designātur. Tādem

dem Lotharius natione Saxo, patre Gebehardo, voto omnium, renitens valde, ac reclamans, ad regnum tractus, sub præsentia sedis apostolicæ legati 43. ab Augusto regnauit. Hic per omnia progeniem imperatoris Henrici humiliauit, vt planè Dei iudicio iusto, sicut in libro Regum habes, ex peccatis, ac præuaricatione patrum, semē ipsorum affligi videretur. Vnde grauis dissensio regni in multos annos protracta, plurimos in anima & corpore periclitari fecit. Prædicti enim Fridericus & Conradus iuvenes, sororij Henrici imperatoris, dum se viderent opprimi, inquantum poterant, reniti conabantur. Ob quā causam à summo pontifice Honorio, qui Calixto successerat, excommunicātur. Porro Conradus à fratre, ac quibusdam aliis rex creatus, Pirenæum per iugum septimi montis, quo Rhenus & Ænus fluuij oriuntur, transcendit, vbi à Mediolanensibus, qui tunc Cumanum bellum per 10. annos pro afflictione populi vtriusque ciuitatis miserrimè protractum, capta ac deleta vrbe, prospere consummarunt, honorificè suscipitur, ac ab eorum Archiepiscopo Anshelmo Modoyci sede Italici regni, in regem vngitur. Pro his aliisque præfatus Episcopus à summo pontifice deponitur, & alter in locū eius subrogatur.

Reg. 3. & 4.

CAPUT XVIII.

De schismate Romanæ Ecclesiæ, qualiter Innocentius Gallias ingressus, conciliis celebratis, regem ad defensionem Romanæ Ecclesiæ inuitauerit. De expeditione eius in Italiam, ac sublimatione eius imperatoria.

NOn multo post Honorio mortuo, grauissimum schisma in Ecclesia Dei oritur, Innocentio canonice electo, sed Petro Petri Leonis filio, violentia amicorum suorum, qui fortissimi in vrbe erant, fauente sibi Rogerio Siculo, intruso. Cui dum Innocentius resistere non valeret, vrbe cedit, transcensisque Alpibus Gallias ingreditur: vbi in regno Gallici regis in ciuitate apud Clarum montem Concilium celebrans, nuntios Lotharij, Conradum Iuuauiensem, & Eribertum Monasteriensem Episcopos, obuios habuit. Indeque profectus apud Leodium Belgicæ vrbem, synodum Episcoporum conuocans, regem Lotharium ad defensionem sanctæ Romanæ Ecclesiæ inuitauit. Qui nil cunctatus, exposito tamen prius modestè, inquantum regnum amore ecclesiarum attenuatum, inuestituram eorum quanto sibi dispendio remiserit, auxilium Romanæ Ecclesiæ promittit. Reuersoque in Italiam summo pontifice, sequenti anno militem instaurat, exercitumque, sed propter discordiam regni paruum, per vallem Tridentinam in Italiam duxit: in multis locis tam amore Conradi, quām respectu paucitatis suæ, ab incolis terræ subsānatus, & despectus. Verùm paulo ante Conradus, qui à Mediolanensibus rex constitutus fuerat, penè omnibus suis amissis, periculosè ad patriam repedauerat. Rex autem plus mente quàm milite confidentiam gerēs, ad vrbem vsque progreditur, ibique qualibus potuit, cū paucis strenuè peractis, in Ecclesia S. Saluatoris, quę Cōstantiniana dicitur, à summo pontifice Innocentio coronatus, imperatoris & Augusti adeptus est nomen. Nempe Ecclesiam beati Petri, vbi mos coronari erat imperatoribus, Petrus eo tēpore occupauerat.

Ecclesia S. Saluatoris.

CAPUT XIX.

Qualiter duo fratres in gratiam regis venerint. De duce Polonorum, rege Daciæ. De secunda expeditione Imperatoris, gestisque fortibus.

IMperator ab vrbe rediens, Germaniam ingreditur, non multo post generalem curiam Babenberg circa mediam quadragesimam celebrās, Conradum & Fridericum duces, interuētu Clareuallensis Abbatis Bernardi, in gratiam recepit: at ita renouata pace, omnibusque in Gallia & Germania compositis, expeditionem rursum in Italiam edixit. Inde in Saxoniam diuertens, Polonorum ducem cum multis muneribus obuium habuit, quem tamen non ante dignatus est suo conspectui præsentari, quam tributum 12. annorum, hoc est 500. libras ad singulos annos persolueret, & de Pomeranis & Rugis homagiū sibi faceret, subiectionemque perpetuam sacramento confirmaret. Regemque Daciæ in signū subiectionis, ad decorem imperialis reuerentiæ, gladium sibi sub corona deferre fecit, ac ab Vngarorum rege terrore perculso, multa & magnifica munera suscepit. Post hoc exercitum non vt prius paruum, sed copiosum & electum, per vallem Tridentinam secundò in Italiam duxit: habens secum Conradum: qui vt suprà dixi, à quibusdam rex creatus, postmodum resipuerat, captisque in arctis locis fortissimis castellis, cum quodam capitaneo, qui ei aditum viæ claudere moliebatur, in plano Italiæ iuxta Gardam castra posuit. Quo in deditionem accepto, ad Padum vsque progrediens, Garistallium cepit. Ibi Mediolanenses, & Cremonenses diuturnum inter se bellum habentes obuios habuit, discussaque vtriusque vrbis causa, Cremonenses à principibus Italiæ hostes iudicantur, proscriptique diffidunt. Quos imperator subsecutus, territoria eorum, ac villas, seu castella destruxit: indeque Papiam veniens, ciues illos pactione pecuniæ in gratiam suscepit. Bononienses quoque ac Emilienses, qui cum priori eum expeditione despexerant, supplices, ac multum seruitium offerentes, vltro occurrunt. Post vsque ad Thaurinum progrediens, totam citeriorem Italiam perlustrās, in prouinciam redegit. Inde Apenninum transiens, ac interiorem Italiam perlustrans, Anconā, Spoletum, cum aliis vrbibus, seu castellis, in deditionem accepit. Dehinc contra Rogerium aciem dirigens, Campaniam & Apuliam peragrauit. Porro Henricus Noricorum dux, gener regis, per Tusciam exercitum ducens, summo pontifici vsque ad imperatorem conductum præbuit. Augustus verò tam fortia in Apulia ac Campania gessit, vt nullus ex Francorum regibus à Carolo magno, vsque ad id temporis, tanta ibi fecisse inueniatur. Denique non solùm ciuitates, vtpote Capuam, Troiam, Salernum, Barletum, Barram cepit, verumetiam munitissima castra, & arces inaccessibiles expugnauit. At Henricus dux cum militia Baioariorum Beneuentum cepit, ac Papæ restituit. Nam apud Albam suburbia ciuitatis sibi resistere nitentis, ante expugnauerat, ac destruxerat.

S. Bernardus pacis mediator.

Lotharij gesta inclyta.

CAPUT XX.

De fuga Rogerij, & substitutione Reginaldi. De lite Romani pontificis & imperatoris, morteque Lotharij.

MOrante in Apulia imperatore, Rogerius, cùm cum auri & argenti multo pondere

attentatum flectere non potuisset, exercitum lõge copiosiorem congregat, seque publico bello confli&urum cum eo denunciat. Imperator verò vt erat armis strenuissimus, & imperterritus, militem instaurat, aciem ordinat, eosque respectu genuinæ fortitudinis, ac innatæ hostium ignaviæ, nulla inimicorum multitudine frangendos denunciãs, præsertim cùm in extera, remotaque regione positi, ad patriam fugere nequeant: ac contra tyrannum non solum regni, sed & Ecclesiæ hostem, & excommunicatum justè arma sũpserit, ad bellum confortat. Cumque in occursum eius procederet, fractus animo Rogerius fugit, ac ad montana se contulit. Imperator vero occurrente sibi summo pontifice Innocentio, Barram vsque progreditur, ibique à ciuibus cũ magno gaudio susceptus, castrum quoddam ibi positum, vbi præsidia Rogerij erant, artificiosè valde expugnauit, militesque ibi repertos, & precipuè Sarracenos patibulo suspendit. Itaque Augustus eiecto de Campania & Apulia Rogerio, dum eum in Calabria quoque, seu Sicilia persequi intentat; à suis qui jam longo tempore extra patriam morati, vxores liberos, & amicos visere cogitabant, reuocatur. Rogerio ergo hoste judicato, Reginaldo viro forti, ac nobili, ducatus Apuliæ, relicta sibi parte militum, traditur, & sic princeps victor, de reditu disponit. Verũ silentio præterire nolumus, quod in dando ducatu, inter ipsum, & Romanum pontificem pene controuersia orta fuit: vtroque ducatum Apuliæ sui fore juris affirmante, quæ lis consilio tandẽ hoc modo decisa dicitur, vt in dãdo duci vexillo vterque manum adhiberet. Igitur Lotharius ex Italia rediens, apud Tridentũ morbo correptus, in ipsis montibus in vilissima casa imperator potentissimus, miseram humanæ conditionis relinquens memoriam 13. regni sui, imperij verò 7. anno, plenus dierũ obiit. Futurus, nisi morte præventus foret, cuius virtute, & industria corona imperij ad pristinam dignitatem reduceretur. Regalia dux Henricus gener eius, in cuius finibus obierat, accepit, & ipse per Augustam, ac Orientalem Franciam, in Saxoniam ad monasterium Luter, quod construxerat, deportatus, honorifice sepelitur: actusque eius, vt nulla possent aboliri obliuione, in plumbeis laminis descripti, juxta eum reconduntur.

alii Barrũ

Imperator in vili casa mortuus.

Caput XXI.

De claris viris, qui illo tempore obierunt, & plurimis malis, qua diversis in regnis tunc pullularunt.

Circa illa tempora, multi ex claris optimatibus mortem sui principis præcesserunt, & secuti sunt. Bruno Coloniensis Archiepiscopus venerabilis, & apprime eruditus, in Apulia decedens, in Ecclesia S. Nicolai Barræ honorificè est humatus: eiusque successor Hugo infra duos menses vita & sacerdotio functus, item in Apulia apud Melpham quieuit. Ex his vero qui remanserant, Albertus Moguntinus vir ad sæculum prudens, & potẽs, locupletissimusque, Hẽricus Frisingensis Episcopus, Abbas Fuldensis, Leopaldus Orientalis Marchio, vir christianissimus, ac clericorum & pauperũ pater, cum aliis plurimis nobilibus & illustribus viris, viuẽdi finem fecerunt. Rex etiam Francorum Ludovicus, & Anglorum Henricus, & Remorum Archiepiscopus Reginaldus, comesque Pictauiensis Ganfridus, eodem tempore obierunt: & exhinc Anglia terra hactenus abundãtissima, tantis malis subiacere cœpit, quod multi ibidem fame & egestate attriti, vitam etiam miserabiliter finisse tradantur. Præfato enim rege mortuo, Stephanum principes sororis suæ filium, ex Gallia inuitauerunt ad regnum. Porrò vxor comitis Andegauensis Mathildis, quondam imperatoris Hẽrici quinti coniunx, illius vero Henrici regis filia, hæreditario jure paternum regnum reposcẽs, vsque in præsens illud affligere non desistit: intantum, quòd in manus eiusdem fœminæ prædictus rex ante paucos annos incidens, captus sit. Francia quoque occidẽtalis rege suo amisso, sub illius filio Ludouico, qui adhuc superstes est, ob ipsius ac Theobaldi Blesensis comitis guerram, tot prædis & incendiis perpessa est discrimina, quod nisi religiosorum, qui ibi morabantur, meritis, orationibus, & consilio nuper pacata fuisset, vsque ad internecionem deleta putaretur. At Pannonia non longè ante hoc tempus, mortuo suo rege Stephano Colomanni filio, qui & ipse dum viueret, cum imperatore Græcorum diutinam dissensionem habuerat, multis itidem incõmodis oppressa est. Substituto quippe in regno Bela Almi filio, à Colomanno quondam pariter cum patre Almo luminibus orbato, Boritius, qui & ipse Colomanni, sed ex alia quàm Stephanus matre, Rutenorum seu Chios regis filia natus dicebatur, regnum paternum requirit. Proinde in Græciam transiens, consanguineam sibi imperatoris Caloioannis copulauit, ac pòst Poloniam ingrediens, ducem terræ illius ad voluntatem suam inclinauit: sicque cum exercitu adiutorio illius, ex vocatione quorumdam Vngarorum comitum, syluam quæ Polonos & Vngaros seiungit, transiens, Pannoniam ingreditur. Verũ Bela rex, mox ascito sibi Alberto Leopaldi Marchionis filio, qui eius sororem habuerat, & quibusdam de regno nostro nobilibus, Boritio occurrit. Ille vero audito strepitu, ac adhortantium voce, ex linguæ idiomate multitudinem Teutonicorum in acie fore cognoscens, illorum potiùs quàm Vngarorum terrore perculsus, vnà cum Polonorum duce amissis in fuga multis, terga vertit. At in ipso primo Vngarorum, & Polonorum congressu, antequam Teutonici supervenirent, ex vtraque parte cæsis plurimis, quidã ex illis qui ex parte Belæ aderant, sed hostibus suos perfidè tradiderãt, justo judicio fraudis suæ pœnas soluentes occubuerunt. Hæc mala nostris diebus in vicinis regnis pullulare cognoscimus. Quanta verò ex remotis, & transmarinis regnis in dies audiamus, pro fastidio vitando ad præsẽs supprimimus. Tanta enim sunt, quòd nisi sanctorum, quorum per Dei gratiam magna nunc copia est, meritis & suffragiis staret mundus; in breui omnino eum peritur ũ timere cogeremur.

Plurima in orbe mala.

Meritis sanctorum stat mundo.

Caput XXII.

De sublimatione Conradi Regis, contradictioneque Saxonum, & Henrici Ducis, fuga Roberti, & morte Petri Leonis.

Anno ab incar. Dom. 1137. defuncto in autumno sine filiis Imperatore Lothario, conventus generalis Principum Magontiæ in proxima Pentecoste indicitur. Quidã autem ex Principibus timentes, ne fortè in generali curia Henricus dux, qui tunc præcipui nominis & dignitatis in regno fuit, per potentiam præualeret: circa mediam Quadragesimam consilio habito, in op-

pido Galliæ Confluentia conventum celebrant: ibiq; Conradum Imperatoris Henrici sororium, de quo suprà diximus, præsente Theodouuino Episcopo Cardinali, ac sanctæ Romanæ Ecclesiæ legato, summi Pontificis ac toti⁹ Romani populi, vrbiumque Italiæ assensu permittente, 94 ab Augusto Regem creant. Qui mox ad palatium Aquis veniens, à prædicto Cardinale (nam Coloniensis, qui id facere iure debuerat, nouiter inthronizatus pallio carebat) cooperantibus Coloniensi, & Treuerensi Archiepiscopis, cum cæteris Episcopis, in Regem vngitur. Proximū dehinc Pascha Coloniæ celebrans, Maguntiā, quæ tunc fortè pastore carebat, adiit: ibiq; Albertū prioris Alberti fratruelem, per electionem cleri & populi, Archiepiscopum constituit. At Saxones & Dux Henricus, aliiq;, qui electioni non interfuerant, Regem non legitimè, sed per surreptionem electum calumniabantur: quibus omnibus in proxima Pentecoste generalis curia Babēberg indicitur. Porrò post egressum Imperatoris Lotharij, Rogerius Apuliam recipere gestiens, congressu cum Reginaldo duce habito, in fugam vertitur. Petrus quoq; Leonis moriens, pessimū schisma terminauit.

CAPVT XXIII.

Qualiter Saxones in pacem vocati sint, & Henricus Dux proscriptus, & eiectus. De tyrannide Rogerij, & ducatu Leopaldi, synodoque Romæ celebrata.

ITaque Conradus rex Pentecosten & curiam in præfata ciuitate, vt condictū erat, cum maximo regni fastigio, & maximo conuentu principum habuit: vbi omnes Saxones simul cum viduata imperatrice Richinza veniētes, vltro sesuę ditioni subdidere. Solus ex principibus dux Hēricus regalia seruās, aberat: ad quæ reddenda, in festiuitate Apostolorū Petri & Pauli dies ei præfigitur Ratisponæ. Quò veniens, regalia quidem multis illectus promissis reddidit: sed tamen ea minimè consecutus, infecto pacis negotio, sine gratia eius recessit. Cumque multis modis homo præpotens & animosus, sed nutu Dei humiliatus, misericordiam peteret, nec impetraret; tandem iudicio quorumdam apud Herbipolim proscribitur: ac proxima Natiuitate Domini in palatio Goslariensi ducatus ei abjudicatur. Et mirum dictu! princeps antè potentissimus, & cuius authoritas, vt ipse gloriabatur, à mari vsq; ad mare, id est à Dania vsque in Siciliā extendebatur, in tantam in breui humilitatem venit; vt penè omnib⁹ fidelibus & amicis suis in Baioaria à se deficientibus, clam inde egressus, quatuor tantùm comitatus sociis in Saxoniam veniret. Ea tēpestate Reginaldo mortuo, Rogerius Apuliam rectore suo destitutam ingreditur, expulsisque cum multis nobilibus Reginaldi fratre, ac principe Capuano, tàm ipsam, quam Campaniam recepit, ac multis malis incolas eius afflixit, & vsque hodie premit. Beati etiam Benedicti monasterium in monte Cassino positū, totique orbi venerabile, multis ecclesiasticis ornamentis immaniter spoliauit. Tradūt eum in prima irruptione, ac Barrensis vrbis expugnatione, crudele, & inhumanum piaculum perpetrasse. Capta quippe vrbe, non solum viuos diuersis tormentorum generibus affecit, sed etiam in mortuos sæuiens, Reginaldum ducem, ac Brunonem Archiepiscopum effossos, per plateas trahi iussit. Hæc & alia crudelitatis opera, ad antiquorum Siculorum formam tyrannorum, quæ indesinēter de ipso audiuntur, quia penè cunctis nota sunt, obmittimus. Sunt tamen qui dicant, eum hæc potius intuitu justitiæ, quam tyrannidis exercere: aiuntq; ipsum præ omnibus principibus pacem diligere, pro qua conseruanda volunt eum tāta seueritate rebelles cohibere. Alij verò amore pecuniæ, quā etiā omnes Occidentales reges excessit, plus quā justitiæ, pacem eum sectari dicunt. Conradus rex Baioariam ingressus, ducatū Leopaldo juniori, Leopaldi Marchionis filio, fratri suo ex patre matris, tradidit: & exhinc prouincia nostra multis malis subjacere cœpit. Proxima media quadragesima synodus maxima circiter mille Episcoporum, præsidente Romæ summo pontifice Innocentio celebratur: ibique post multa salutifera decreta promulgata, schismatici qui parti Petri leonis fauerant, damnantur.

Tyrannis Regis Siculi.

CAPVT XXIV.

Excursus de fortuna regis Conradi, de rebellione Saxonum.

COnsiderare hoc loco Dei consilia super filios hominum terribilia, mundique volubilitatē libet. Ecce enim Henrico imperatore mortuo, consanguinei eius, qui tunc in regno præcipui nominis, & quasi regij culminis per hoc securi erant, non solum ad regnum non eliguntur, sed & apposito super se rege, plurimum affligūtur, & conculcantur. His ergo in summa tenuitate positis, cùm dux Henricus authoritate soceri sui imperatoris, propriisque viribus in tantum excreuisset, vt omnes despiciens, nulli pro regno supplicare dignaretur, Dominus qui humilia respicit, & alta à longe cognoscit, deponit potentes, & exaltat humiles, illum humiliatū, & pene desperatum ad fastigium regni prouexit; hunc de alto in gloria & potentia sua gloriantem deiecit. Quid hic aliud dicere possumus, nisi quod prius Conradum magnum in oculis suis humiliauit, humiliatum respectu pietatis suæ exaltauit? Quæ varietas humanarum rerum, ex vbertate gratiæ Dei descendens, ad vitandam superbiam, ac humilitatem appetendam, nos incitare debet. Et quid aliud tam misera mortalium conditio, nunc ab inopia ad regnum, nunc ad inopiā de regno trahens, & crucians hominem: quàm contemptum præsentium parit, & ad æternorū stabilitatem, quæ nec mutantur, nec transeunt, nos mittit? Quanta vero mala toti regno, & præcipuè miseræ Baioariæ ex hoc euenerint, nos quotidie experimur. Saxones exhinc regi rebellātes, plus mansuetudine ipsius, quam armis inclināntur. At Rogerius Innocentium Papam in Apuliam cum militia Romanorum venire volentē, flagitiosè in Christum Dei manum mittens, ex insidiis cepit, & regij nominis in Sicilia ab eo authoritatem, & absolutionem anathematis extorsit, cum ducatu Apuliæ, Calabriæ, ac principatu Capuæ.

Humiliantur à Deo superbi.

CAPVT XXV.

De pugna Guelfonis, & item illius cum rege. Seditione Ratisponensium, expeditione ducis contra Guelfonem, morteque ipsius.

CVm hæc aguntur in Italia, Leopaldus marchio suscepto à Rege ducatu Norico, omnibus penè Baronibus ad eum pertinentibus, amoreque seu terrore vltro ad eum confluentibus, primo metropolim, ac sedem ducatus Ratisponā ditioni suæ subdidit, post collecto milite copioso, totam Baioariā pertransiens, in ipso eius

termino juxta Licum fluvium, cōtra vrbem Augustensem negotia terræ per triduū tractās, strenui judicis officium exercuit. Ea tempestate Hēricus dux dum in Saxonia Albertum marchionem sibi rebellantem, intantum humiliasset, vt castris eius dirutis, terris circumquaque vastatis, ad regem auxilij gratia ire compulisset; omnibusque suis ibidem rite dispositis, jam in Baioariam ire proposuisset: morbo correptus, diem clausit extremum, ac in monasterio Luter, juxta socerū humatur. Quo mortuo, Saxones amore filij sui paruuli, quem eis adhuc viuens commēdauerat, regi denuo rebellant. Leopaldus verò ducatum exhinc Noricū potenter se habere confidens, dum in obsidione castri Phaleia duorum fratrum, qui soli ex Noricis baronibus in parte ducis Henrici steterāt, incautè moraretur, Guelfo ducis Henrici frater, ex improuiso collecto milite superueniens, fortissimè pugnando, cæsis ex vtraque parte pluribus, multis captiuatis, ducem cedere coëgit. His elatus successibus, dum regem quoque non multo post in obsidione castri Vuinsperg morantem, pugna aggredi attentat, amissis multis, cum paucis fugit è prælio. Non multo post, duce Leopaldo in vrbe Ratispona civilia jura disponente, ex Palatini comitis Ottonis importunitate, seditio oritur. Dux cum suis, populo circumquaque concurrente, arma arripuit, succensisque aliquibus vrbis vicis, ciuibus tam armorum, quam incendij metu discurrentibus, periculum evadens, vrbe recessit: ac vastatis in circuitu agris, ad tempus inde divertens, collecto milite, non longe à ciuitate castra posuit: tandemque terrore perculsos, pecuniæ pactione in deditionem accepit. Dehinc dedecus à Guelfone sibi apud Phaleia illatum vlcisci statuens, armata manu ad Licum vsque progreditur, ibique destructis quorumdam inimicorum suorum munitionibus, cunctisque circūquaque vastatis, per fines nostros cum multo Ecclesiæ nostræ detrimento revertitur. Ipse verò non multò pòst Ratisponæ infirmatus, in territorio Patauiensi diem obiit, & in monasterio sanctæ Crucis, quod à patre suo fundatum ipse plurimum ditauerat, humatur: eique in Marchia successit frater suus Henricus,

Felices successus elationis causa.

Caput XXVI.

De factione Boëmorum, expeditioneque regis illo. De ducatu dato Henrico fratri Leopaldi, malisque plurimis ob hæc à Guelfone, & prædicto Hērico prouincia Baioaria irrogatis.

EO tempore Conradus Morauiensis comes, conspiratione facta cum Boëmis, ducatum terræ illius affectans, de Morauia in Boëmiam exercitū ducit. Cui cùm dux Ladislaus cum copiis occurrere parat, à suis proditus, fugæ præsidio vix periculum mortis evasit, sicque profugus ad regem veniens, casum suum deplorat. Quem rex misericordia motus, cum exercitu in Boemiā reduxit, ac Pentecoste in vrbe Praga prouinciæ illius metropoli celebrata, Conrado fugato, in ducatum restituit. Non multo post Saxoniam ingressus, data in vxorē vidua ducis Henrico Marchioni, pacem cum Saxonibus fecit, eidemque Marchioni Noricum ducatum, quem consilio matris ducis Henrici filius jam abdicauerat, cōcessit. Quæ res in terra nostra maximæ discordiæ seminarium fuit. Guelfo enim princeps, præfatū ducatum se jure hereditario contigisse calumnians, armata manu in præsentia ducis Baioariam ingreditur, parteque prouinciæ vastata, regreditur. Ob ea dux inflammatus, immenso coadunato milite, fines nostros ingreditur: multisque Ecclesiarum redditibus direptis, tandem etiam ipsius nostræ ciuitatis munitiones, propter quosdam ex ipsa, qui fautores Guelfonis dicebantur, destruxit. Cui dum Guelfo cum copiis occurreret, audito quòd rex superuenturus esset, cessit. Porrò dux simul cum rege castrum comitis Conradi, qui ex parte Guelfonis erat, obsidione clausit, vastatisque in circuitu vniuersis, adiutorio regis in deditionem coëgit, ac igne succendit.

Caput XXVII.

De expugnatione Tiburtinorum, seditioneque Romani populi, & instauratione senatorū, ac morte Innocentij Papæ. Item de victoria Veronensium de Paduanis.

CVm hæc aguntur in Gallia, & Germania, Romanus pontifex Innocētius, qui jam per multum temporis Tybertinos excommunicauerat, ac aliis modis presserat, coangustatos ad deditionē acceptis obsidibus, ac jurejurando interposito coëgit. Populus verò Romanus volens vt eos per obsides, & sacramentum ad durissima præcepta, idest vt muris ruptis omnes prouincia cederent, cogeret: dum nobilissimus, ac liberalissimus sacerdos tam irrationabili, & inhumanæ petitioni annuere nollet, seditionem mouent: ac in ipso impetu in capitolio conuenientes, antiquam vrbis dignitatem renouare cupientes; ordinem senatorum, qui jam per multa curricula temporum deperierat, constituunt, & rursum cum Tyburtinis bellum innouant. Causa verò tantæ immanitatis fuit, quod in priori anno dum cum pontifice suo in obsidione præfatæ civitatis moraretur, civibus egressis, & cū ipsis manum conserentibus, multis amissis spoliis, turpiter in fugam cōuersi sunt: idcirco nulla nisi quam diximus conuentione, vsque hodie se posse placari asserunt. Verùm sapientissimus antistes præuidēs, ne fortè Ecclesia Dei, quæ per multos annos sæcularem vrbis honorem à Constantino sibi traditum potentissimè habuit, hac occasione quandoque perderet: multis modis tā minis, quam muneribus, ne ad effectū res procedat, impedire conatur. Sed inualescēte populo, dū proficere nō posset, lecto cubans juxta quosdam, de futuris visione sibi monstrata, in pace quieuit: eique Celestinus vir religione & literarum scientia præditus, cum magna vnanimitate electus successit. Circa idem tempus Veronēses, qui longo tempore cum Paduanis dissēsionem habuerant, amnemque qui ciuitatem eorum præterfluit, à balneo deriuauerant, congressu cum eis habito, plurimis captis, cruentissima potiuntur victoria.

Papa benignitas contra Romanorum duritiā

Caput XXVIII.

Quem finem Ioannes Constantinopolitanus post expeditionē Syria haberit: & qualiter, vel quare filius eius Manuel fœdus cum rege nostro inierit.

ANno ab incarnatione Domini 1143 Caloioannes Constantinopolitanus imperator, qui filio suo Manuel sororem reginæ Gertrudis desponsando, cum Romano rege Conrado amicitiæ fœdus inierat, ab Antiocheno principe Raimundo, qui ei provinciam illam pro pecunia cum ipsa vrbe juraverat, Syriā cum maximo

ingressus exercitu, promisso frustratur. Cui venerabilis Episcopus Gabulensis N. in faciem viriliter restitit, eumque ex parte Romani pontificis, & imperatoris, eo quod præfata ciuitas à Latinis possideatur, vt ab eius impugnatione desistat, intrepidè commonuit. Ille autem eo quod à principe delusus esset, ciuitati quidem pepercit, sed totam ferro, flammaque depascens prouinciam, eremitas quoque, quorum grandis ibi copia est, de cellulis suis eductos, non kalo idest boni Ioannis officium agens, crudelissimè tractauit. Ipse vero non multo post sagittis toxicatis venationi inseruiens, ab vna earum ex improuiso vulneratus, miserrimè rex opulentissim[us] in ipso procinctu diem obiit, ac Manuel filio suo regnum reliquit. Per idē tempus Folco Ierosolymorum rex moriens, filio suo Fulconi adulescentulo, regni gubernacula dimisit. At Manuel ad regnum sublimatus, nuncios ad regem Conradum cum pretiosis muneribus, sicut priùs pater ejus fecerat, dirigens, fœdus renovauit. Et sicut frequenter inter hos duos imperatores, à translato ad Francos imperio, pro diuersis opportunitatibus mos iste seruatus est, sic & nunc inter Ioannem patrem huius, & Conradum cōtra Rogerium, vtriusque imperij inuasorem, hæc facta est confœderatio.

CAPUT XXIX.

De diuersis bellis vrbium Italiæ, variisque euentibus.

HIs diebus propter absentiā regis, Italiæ, vrbibus in insolentiam decedentibus, Veneti cum Rauennatensibus, Veronenses & Vincentini cum Paduanis & Taruisiensibus, Pisani Florentini cum Lucensibus, & Senensibus, atrociter debellantes; totā pene Italiam cruore, prædis, & incendiis permiscuere. Propter illa enim quæ supra diximus, Paduanis priori anno illata incommoda, Veronenses & Vincentini sequenti anno castella, vicos, & agros Taruisiensium ferro, flammaque vastauere. Veneti etiam ac Rauennatenses plurima mala terra marique alterutrum intulere. At Pisani & Lucenses propter nimiam viciniæ opportunitatem, indefesso furore bellantes, ruinæ suæ omnes Tusciæ vires implicuere. Nam & Florentini vna cum Marchione terræ Vlrico, vsque ad ipsas portas Senensiū procedentes, suburbia eius cremauerunt. Senenses verò in numero & viribus impares se cognoscentes Florentinis, Lucensium auxilium flagitant. Lucenses tam pro ipsis, quam pro comite Guidone Guerra, qui & ipse cum Florentinis atrox bellum gerens, eos adierat, Florentinos hostes pronunciant. Illi autem Pisanis adiuncti, nō solum Lucenses bello attentant, sed & castella, oppida, agros præfati comitis incēdio & rapina deuastant. Senenses etiā, qui ad vastandos agros eorum egressi fuerant, insidiis à tergo positis, vix paucis fuga elapsis, captiuant. Porro ex Pisanis & Lucensibus non tantum plurimi ferro cæsi compendio mortis* miseriam miserabiliter terminauere, sed & innumerabiles vtrobique cōprehensi, ac longa, vt ipse vidi, carceris inedia, & squalore macerati, omnibus prætereuntibus lacrymabile humani casus in se spectaculū præbent.

Vrbes Italiæ semutuis bellis vexant.

* *aliàs* miseram vitam.

CAPUT XXX.

Qualiter Edissa capta sit, Ecclesiaque prophanata.

ANno Dominicæ incarnationis 1145. incipiente, in ipsa sacrosanctæ Natiuitatis Christi solemnitate, lugubre & miserabile ex peccato Christiani populi accidit in Oriente piaculum. Sanguinus enim quidam Halapensis Syriæ ac Mesopotamiæ, excepto Antiochia & Damasco, princeps, Persarum verò & Medorum regis, seu Soldani subditus, Edissam quæ nunc Rohas dicitur, vnicum Ierosolymitanæ Ecclesiæ pro magnitudine, ac abundantia sui refugium, cum infinita Sarracenorum multitudine circumdedit, ac in ipsa, vt dixi, Natiuitate Domini irrupit, cunctis ibidem cum Episcopo vrbis christianis in ore gladij occisis, vel miserabili captiuitate in seruitutem redactis, Ecclesias Christi, & præcipuè beatæ Mariæ semper virginis basilicam, & eam in qua reliquiæ S. Thomæ Apostoli reconditæ sunt, ad Saluatoris nostri ignominiam introferens, ea quæ non licebat, fœde polluit: nostrisque penitus exterminatis, vel tributo subactis, Sarracenos ibi ad habitandum locauit. Ob hoc nata est expeditio maxima contra Paganos, & regem Persarum, à Conrado rege Romanorū, & Ludovico rege Francorum, cum summis & pluribus vtriusque regni principibus, & innumerabili multitudine populi, qui absque omni effectu reuersi sunt.

Edessa capta Christiani occisi vel captiuati.

CAPUT XXXI.

De persecutione Lucij Papæ, legationeque ipsius ad Regem. qualiter Romanus populus patritium adiecerint, & ob hoc anathematis gladio percussi sint.

PEr idem tempus Lucius Papa, vir pro mansuetudine & humilitate sua officio sacerdotali dignus, Cælestini, qui non plenè sex mensib[us] sederat, successor, grauem à ciuibus persecutionē passus, humiles ad Regem Conradum, tam suam oppressionem cōtinentes, quàm de incolumitate & prosperitate eius Deo gratias agentes: ipsumq; ad patrocinium Romanæ Ecclesiæ inuitantes literas mittit in hunc modum. *Lucius Episcopus seruus seruorum Dei, carissimo Conrado Romanorum Regi illustri, salutem, & Apostolicam benedictionem. Omne datum optimum,* &c. Populus enim Romanus nullas insaniæ suæ metas ponere volēs senatoribus, quos antè instituerant, patritiū adjiciunt: atq; ad hanc dignitatem Iordanem Petri Leonis filium eligentes, omnes ei, tamquā principi subjiciuntur. Deinde Pontificem suum adeūt, ac omnia regalia ejus, tam in vrbe, quàm extrà posita ad ius patritij sui reposcunt: eumque more antiquorum Sacerdotum de decimis & oblationibus tātùm sustentari oportere, dicentes, de die in diem animam iusti affligere nō timuerunt. Ipse autem quotidianis cruciatibus, ac tædio vitæ affectus, infra anni spatiū Pontificatus diem obiit: ac Eugenium, virum religione ac sanctitate perspicuum, communi voto cleri & populi electum successorem reliquit. Hic in principio dignitatis susceptæ, eoquòd totus populus ad tradenda vrbi regalia, sicut antecessores suos, ipsum solicitare vellet: cum Episcopis & Cardinalibus vrbe cedit: ac proxima Dominica in monasterio Pharsensi consecratione Pontificali, ob persecutionis immanitatem morem mutans, sublimatur. Ad hunc Papam Eugenium venerabilis Bernardus Abbas Claræuallensis librum *De consideratione sui*, 4. distinctionibus ordinatum conscripsit;

Initium epistolæ Lucij Papæ ad Imperatorem.

in quo perfectæ vitæ, ac subtilissimi ingenij perspicacitate euidentissime demonstrauit. Nam idē Apostolicus prius Bernardus dict⁹, primùm vicedominus Pisanus, ac demū in Claraualle, omnibus mundanis pro Christo spretis, eiusdem venerabilis Bernardi Abbatis discipulus effectus, ac ab eo postmodum monasterio beati Anastasij Cisterciensis Ordinis, in vrbe Roma Abbas prælatus, summus Pontifex, vt prælibauimus, constituitur. Inde post consecrationem furorem populi Romani declinans, ad munita loca se trāstulit: postq; Viterbium veniens, ibi per aliquod temp⁹ moram fecit. At Romanus populus cum patritio suo Iordane in furorē versus, præfecturæ dignitatem abolentes, omnes principes ac nobiles ex ciuibus ad subiectionem patritij compellunt: & non solùm quorumdam illustrium laicorum turres, sed etiam Cardinalium ac clericorum domus subruentes, prædā immensam diripiunt. Ecclesiam etiam B. Petri, omnium Ecclesiarū caput, incastellare sacrilegè ac profanissimè nō metuunt: peregrinos orationis causa aduenietes, ad oblationem quæstus gratia plagis & verberibus cogunt: ac quosdam ex ipsis offerre nolentes, in ipsa porticu & vestibulo templi nefario ausu occidere non verentur. Quos venerabilis Pontifex, percusso prius cum quibusdam fautoribus suis anathematis gladio Iordane, adiunctaTyburtinis Romanorum antiquis hostibus militia coërcuit, tandemq; pacem petere coëgit.

Papa Eugenius olim Clareuallis monachus.

Capvt XXXII.

De nuntio Armeniorum, causaque itineris ipsius, ac miraculis, quæ in Romana curia vidit.

EA tempestate Armeniorum Episcoporum, eorumque metropolitani, (quem ipsi Catholicon, idest vniuersalem, propter infinitum, id est ampliùs quàm mille Episcoporum sub se habentem numerum, vocant) legati ab vltimo penè Oriente summum Pontificem Viterbij, laboriosum iter per annum & 6. menses complentes, adeunt: eique ex parte illius Ecclesiæ subiectionem omnimodam, eum consalutando, offerētes, causas viæ, nobis cum alijs multis præsentibus, apud veterem aulam aperiunt: quæ tales erant. Inter ipsos & Græcos quædam de ritu sacrificij habitudo est in quibusdam, in aliis verò discrepantia. Ponunt enim fermentatum panē, sicut illi: aquam autem vino non admiscent sicut nos, & illi. Præterea Natiuitatem Domini Epiphaniæ continuantes, duas illas festiuitates vnā faciunt. Pro his & aliis dum inter se dissentirēt, Romanam Ecclesiam iudicem eligentes, consultum veniunt: formāque sacrificij iuxta consuetudinem ejus sibi tradi deposcunt. Quod Romanus Antistes gratanter suscipiens, missarum solemniis, ac sacrificij secretis adhibuit; diligenterque ea quæ fiebant, ibidem, eos animaduertere monuit. Quod dum facerent, intentique sacro altari astarent; vnus ex eis Pontificali dignitate præditus, sicut postmodum in plena curia retulit, in S. Martini octaua, quando dedicatio Ecclesiæ beati Petri celebrari solet, summo Pontifice diuina mysteria agente, splendido fulgore radium solis super caput eius coruscare, & in ipso duas columbas ascendentes & descendentes vidit. Cumque diligentiùs hac illacque oculos circumferret, nullūque aditum, per quem lux illa transfunderetur, inueniret, deificum hoc esse cognoscens, ac ad obediētiæ Romanæ sedis amplius accensus, cunctis, quæ viderat, aperuit. At venerabilis pater non suis hoc meritis attribuens; ipsius potius fide cælitus hoc sibi monstratum affirmabat: vt videlicet Ecclesia, à qua ipse missus fuerat, sacramentorum virtutem virtutis luce perfusam cognosceret: ac deinceps quali ea reuerentia & forma tractare deberet, addisceret. Retulit etiam præfatus Episcopus, quòd in confinio Armeniæ quædam gentes essent, quæ fœtus suos fœtentes generarent; eosque statim ad aquas Armeniorum lauandos transmitterent. Quos cùm illi baptismatis vnda tingentes, innatum eis fœtorem propellerent, remissi ad paganismi ritum & spurcitiam redibant. Quod vtrum faciendum esset, item Romanam Ecclesiam consuluerunt.

Ritus sacrificandi Armenorum.

Visio pro Ecclesia Romanæ approbatione.

Notabile de baptismo.

Capvt XXXIII.

De Episcopo Gabulensi, ac rumoribus, quos de trāsmarinis regionibus retulit.

VIdimus etiam ibitunc prætaxatum de Syria Gabulensem Episcopum; cuius præcipuè opera ad plenum Antiochia Romanæ sedi subesse cœpit: tam de patriarcha suo Antiocheno, & de principis matre Balduini Ierosolymitani quondam Regis filia, querimoniam faciētē, quàm de spoliis Saracenis ablatis, iure antiquitatis exemplo Abrahæ decimas, qui eas Deo recognoscens, victoriam de suis spoliis Melchisedech dedit, exigentem, ac super hoc Apostolicæ sedis authoritatem requirentem. Audiuimus eū periculum transmarinæ Ecclesiæ post captam Edessam lacrymabiliter conquerentem, & ob hoc Alpes transcendere ad Regem Romanorū & Francorum pro flagitando auxilio volentem. Narrabat etiam, quòd ante non multos annos Ioannes quidam, qui vltra Persidem & Armeniam extremo Oriente habitans, Rex & Sacerdos cum gente sua Christianus est, sed Nestorianus, Persarum & Medorum fratres Samiardos dictos, bello petierit, atque Ecbatanis, cuius suprà mentio facta est, sedem regni eorum expugnauerit. Cui dum præfati reges, cum Persarum, Medorum, & Assyriorum copiis occurrerent, triduo vtrisque mori magis quam fugere volentibus, dimicatum est; presbyter Ioannes, sic enim eum nominare solent, tandem versis in fugam Persis, cruentissima cæde victor extitit. Post hāc victoriam dicebat prædictum Ioannem ad auxilium Ierosolymitanæ Ecclesiæ procinctum mouisse, sed dum ad Tygrim venisset, ibique nullo vehiculo traducere exercitum potuisset, ad Septentrionalem plagam, vbi eandem amnem hyemali glacie congelari didicerat, iter flexisse. Ibi dum per aliquot annos moratus, gelu expectaret, sed minimè, hoc impediente aëris temperie, obtineret; multos ex insueto cælo de exercitu amittens, ad propria redire compulsus est. Fertur enim iste de antiqua progenie illorū, quorum in Euangelio mentio fit, esse Magorum, eisdemque quibus & isti gentibus imperans, tanta gloria & abundantia frui, vt non nisi sceptro smaragdino vti dicatur. Patrum itaque suorum, qui in cunabulis Christum adorare venerunt, accensus exēplo, Ierosolymam ire proposuerat, sed prætaxata causa impeditum fuisse asserunt. Sed hæc hactenus.

Presbyter Ioannes an de progenie SS. Magorum. Matth. 2.

CAPVT XXXIV.

De pace Romani Pontificis cum Romano populo, & item perturbatione. De Boritio, & variis per orbem commotionibus: terminusque historiæ.

AT Eugenius cum Romanis hoc tẽpore fecit, vt patriciatus dignitatem exfestucarẽt, & præfectum in pristinam dignitatem reciperẽt, Senatores vero ex eius auctoritate tenerent: sicque in vrbem rediens, natiuitatem Domini ibidem celebrauit, incipiente anno Dominicæ incarnationis 1144. vbi rursum à populo Romano pro excidio Tyburtinorum intantum de die in diem sollicitatur, vt à Lateranẽsi palatio improbitatem eorum non sustinens, ad transtyberinã regionem migrans, animam suam vitæ suæ tędere confiteatur. Rex quoque eadem natiuitate in palatio Aquis celebrata, Baioariã ingreditur. Ibi eum Boëmorum dux Labezlaus, supranominatum Boritium secum ducens, adiit. Is flebili ac miserabili voce querimoniam suam de priuatione paterni regni depromens, quatenus auctoritate imperiali, ad quam totius orbis spectat patrocinium, ei subueniat, deposcit: eiusque super hoc promissum interuentu prædicti Boëmorum ducis, eiusque consortis Gertrudis, regis sororis, honesto intercedente placito impetrauit. Exhinc non solum in præsentiarum perturbationes sentimus, sed & maiores superuenturas, ex his aliisque argumentis formidando conjicimus. Ecce enim inter nostrum, & Vngarorum regnum, non solum isto militem instaurante, sed & illo multos ex nostris pecunia corrumpente, valida expectatur commotio. In Polonia etiam inter tres fratres terræ principes, miserabilis auditur tumultuatio; in Belgica Gallia virorum potentum indefessa conflictatio. Apud nos verò tam terra jam videtur confusio, vt non solùm reliquo anni circulo præda, sed & incendio cuncta permisceant: sed & in ipso Quadragesimali & pœnitentiali tempore, contra diuinas & humanas leges desæuire nõ pertimescant. Tanta postremò præteritorum memoria, præsentium incursu, futurorum metu discriminum vrgemur; vt responsum mortis in nobis accipiẽtes, etiam tędeat nos viuere: præsertim cum tam ex peccatorum nostrorum multitudine, quam tumultuosissimi imperatoris fœtulẽta improbitate, haud diu stare posse mundum putaremus, nisi sanctorũ meritis veræ ciuitatis Dei ciuium, quorum in toto orbe copiosa variè & pulchrè distincta florent collegia, sustentaretur. Sed quia mutabilium rerum ab Adam vsque in præsentem annum, qui ab incarnatione Domini 1146. ab vrbe condita 1918. Conradi nonagesimiquarti ab Augusto, nonus, Eugenij tertij, summi Pontificis secundus est, seriem qualitercumque percensui, multiplicesque mortalium miserias inuolui, diuersos religiosorum ordines, quorum, vt dixi, sanctitate à misericordissimo judice malignitas mũdi supportatur, silentio præterire incongruum arbitramur: vt tantorum malorum turbulentiæ, clarorum virorum gesta insignia, metam & articulum ponamus.

Eugenium Papam tædet viuere.

Diversi Religiosorum ordines florent.

CAPVT XXXV.

Descriptio diversorum Ordinum religiosorum, terminusque libri Septimi.

IGitur exceptis his, qui sobriè, piè, & justè ex clericis & laicis, sua tamquam non sua possidentes, fratrum necessitatibus misericorditer deseruiunt, diversa sunt sanctorũ agmina: qui propriis desideriis, facultatibus, parentibus juxta mandatum evangelicum, abrenuntiantes, crucemque mortificationis in carne jugiter portantes, cœlesti desiderio pleni, Christum sequuntur. Quorum alij in vrbibus, castellis, & vicis, & agris commorantes, proximis normam rectè viuendi verbo & exemplo tribuunt. Alij quidem commanentiam hominum aspernantes, & quieti suæ amplius providentes, frequentiam fugiunt: solique Deo vacantes, ad syluarum, abditorumque locorum latibula se conferunt. Illi lucem suam lucere coram hominibus ad gloriam Dei non abnuunt. Isti mortuos se mũdo cognoscentes, vitam suam cum Christo in Deo in præsenti abscondunt; gloriamque suã, donec Christus vita eorum gloriosus appareat, enitescere non cupiunt. Æquè tamen omnes vitæ & conscientiæ puritate, ac sanctimonia cœlesti etiam angelica in terris vita degunt. Commanent autem, cor vnum & animam vnam habentes, in vnum in cœnobiis, vel Ecclesiis, somnum simul capiunt, vnanimiter ad orationem surgunt, in vna domo reficiuntur, pariter orationi, & lectioni, operique die noctuque ita indefessa incumbũt vigilantia; vt excepto illo, quo lassa quieti membra vilibus & vimineis stramentis, seu sago tradunt momento, aliquot horarum spatium sine diuina occupatione nephas arbitrentur effluere: intantum, vt in ipsa naturali refectione diuinæ scripturæ jugiter intenti, spiritũ malint saginare, quàm corpus. Abstinent verò omnes communiter à carnibus. Alij autem ab omnibus delicatioribus cibis vinoque se cohibentes, legumine interdum cum pane vtuntur & aqua. Quid de cœlibatu ipsorum dicam? Cum ita communem & indultam humano generi nuptiarum legem transcedẽrint, vt quidam ex eis nõ solum interna, sed & externa claustra tanta cum diligentia obseruent, quòd nulli vmquam qualibet de causa, sed nec orationis obtentu, introeundi aditus pateat fœminarum. Omnibus enim diversorum opificum officinis, id est pistorum, fabrorum, textorum, aliorumque, ne foras vllus eorum evagandi occasionem habeat, intro positis, hisque studiosissimè septis, porta in exteriori atrio posita est. Vbi religiosus, & timoratus frater jugiter manens, omnes superuenientes hospites, peregrinos, pauperes, alacriter & benignè, tamquam ipsum Christum suscipiens, primò ad oratorium ductis, in cellam hospitalẽ, lotis ante eorum pedibus, ac deinde omnibus humanitatis officiis deuotè exhibitis, collocat. At fœmina si exhortationis, seu alterius officij causa superuenerit extra dimittitur, eam monasterij pater, vel aliquis ex fratribus, non in domo, nec solus, sed sub diuali & patenti loco, solum & rarum tectũ propter pluvias habenti, alloquitur. Alij verò etsi eas orationis gratia ab oratorio non secludãt, ad interiora tamen fratrum receptacula introire non permittunt. Porrò seipsos tanta sollicitudine custodiunt, vt non solum maiora delicta abhorreant, sed & à minimis ac levissimis, & quæ nobis ex ipso vsu viluerunt, ita sensus suos cohibeant, vt rarissimè nisi soli Deo, patrique congregationis colloquentes, nutibus magis, ac signis, quàm lingua, ea quæ necessaria sunt, ab invicem requirant. Si verò in aliquibus vel minutissimis ex humana infirmitate, negligentia, vel surreptione quis eorum offenderit, ad locũ ad

Diversa religiosorum instituta.

Abstinent à carnibus cõmuniter religiosi.

Minima peccata diligenter vitant.

hoc deputatum, circa primam, vel tertiam horã concurrunt: ibiq; diuino priùs adiutorio inuocato, culpas suas humiliter recognoscunt, ac cum caritate mutuò se corrigunt. Ibi sedens senior, mansueta seueritate, sine ira & disceptatione eos dijudicat: frequenterq; diuinarum scripturarũ, sereno vultu, mellifluo ore, informans eloquiis; ita defæcatos, & ad vnguem purificatos, ad cælestis militiæ contubernium dignos tyrones in præsentis vitæ stadio præparat. Sed quia in ipso vestibulo speciosa dom⁹ agnoscitur, qualiter interior eorum homo coram discretore cordiũ Deo int⁹ fulgeat, habitus exterior foris declarat. Sicut enim intus variis rutilant virtutum fulgoribus: ita foris diuersorum vtuntur colorum vestibus, juxta illud Psalmographi. *Omnis gloria filiæ Regis ab intus, in fimbriis aureis, circumamicta varietate.*

Psalm. 44.

Alij quippe apostolicam vitam ducentes, in ipsoque habitu innocentiæ puritatem prætendentes, munda & linea toga vtuntur. Alij eiusdem ordinis viri, ob mortificationem, tunica lanea asperiùs vestiuntur. Alij omnibus occupationibus liberi, angelicam vitam in veste prætendentes, eius suauitatem forma potiùs ipsa, quàm sui mollitie typicè figurant.

Forma vestis religiosorum.

Ponunt enim ad carnem tunicas asperrimas, superq; eas alias cum caputiis latiores, ex senis partibus, tamquam totidem alis, ad instar Seraphim constantes. E quibus, duabus, id est caputio caput tegentes; duabus, id est manicis omnem actionem suam, velut manus, ad Deum dirigendo, ad superna volantes: duabus reliquũ corpus ante & retro velãtes, diuina se gratia præueniente, & subsequẽte, contra omnia sæua tentatoris jacula se munitos ostendunt.

Alludit ad Isai. 6.

Differunt autem in hoc, quòd alij ob contemptum mundi exprimendum, eamdem vestem nigram tantùm gerunt: alij verò de colore vel grossitudine nihil causantes, albam, vel griseam, aliamve abiectam tantùm & asperam ferre consueverunt.

Color vestiũ religiosorũ.

Taliter intus & foris instructi, ac per totum terrarum ambitum fertili copiosaq; propagine, merito & numero in immensum in brevi multiplicati, signis radiant, virtutibus coruscant, diuina reuelatione sæpius subleuantur, angelica & dominica visione in exitu vitæ crebrò consolantur. Infirmos curant, dæmones fugant, cælestisque patriæ dulcedinem, quantum in præsenti licet, per contemplationem interdum prægustãt, atque ob hoc quamuis laboribus attriti, vigiliis exinaniti, ieiuniis attenuati sint, more cycadarũ, quæ famelicæ plus grillire solent, totã pene noctem in psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus peruigilem ducant. Manent autem, sicut olim in Ægypto, sic & nunc in Galliis, Germaniæque partibus abundantiùs, vt in hoc haud miteris potentiæ, seu sapientiæ, ab Oriente ad Occidentem translationem, cùm de religione itidem factum eniteat.

Gallia & Germania cœnobiorũ feraces.

Est præterea diuersis in locis ad singulare certamen specialiter instructum anachoretarum, & solitariorum in genere optimo pugnæ sanctum collegium, in numero quidem rarius, vitæ vero austeritate superioribus vel æquale, vel eminentius. Quorum alij sub priore degentes, in remotis & abditis locis singuli singulas cellas velut sepulchra inhabitant. Operibus manuum sustentantur, modico contenti pabulo. annonam totius hebdomadæ sabbato accipiunt, ac omnimodæ humanæ consolationis expertes, à colloquiis tantum diuinis, & oratione non recedunt. Dominicis solum diebus ad oratorium, quod in communi positum est, concurrunt: ac verbo sanctæ cohortationis à seniore irrigati, deificis salubriter refecti mysteriis, cũ omni alacritate reuertuntur. Alij vitæ suæ solum Deum testem habere cupientes, antris, speluncis, parietibus se includunt, tantoque ardentius cælo suspensi sabbatizare creduntur, quantò ampliùs omnis humanæ societatis extorres inueniuntur.

Eremitæ regulares.

Sunt etiam, qui squalores solitudinum requirant, bestiale ferarum consortium non pertimescant: herba pascuntur, pelle carnis pro operimento vtentes, algore noctis, & calore solis in modum Æthiopum denigrati, velut tympanum obrigescant; atque terreno habitaculo in terra positi, includi dedignantes, tectoque cœli tantũ vtentes, non se tam homines, quàm cœlestis curiæ contubernales esse demonstrant. Omnes hi ab omni misero mundi rotatu, de quo supra disputatum est, seclusi, post senarij laboris perfectionem, in veri sabbati pace æternam quietem prægustando positi, nostræ enormitatis benigni & idonei intercessores, huius Septimi operis terminus existãt: nosque ad ea quæ sequuntur, quis scilicet finis ciuitati Dei maneat, quæ perditio reprobam mundi ciuitatem expectet, dicenda, precibus suis aptos efficiant. Amen.

FINIS.

MONITVM.

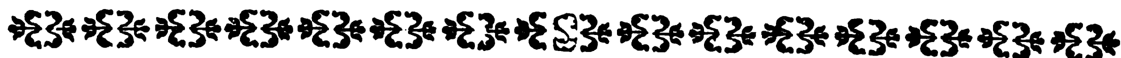
Sequitur in alia editione Catalogus Pontificum, & Imperatorum: sed constat illum non esse Ottonis nostri, qui & in fine capitis 35. dicit, se terminum libro 7. imponere: & plusqum 50 Pontifices in eo catalogo ponuntur Ottone ano posteriores, ideo illum hic omittimus. Caput quoque sequens, quod dicitur vltimum, non est eius: cùm narret ea quæ post mortem eius contigerunt: & Author libro 7. se finem imposuisse capite præcedenti monuerit.

CAPVT VLTIMVM.

De morte Conradi Imperatoris, &c.

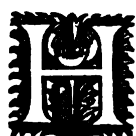
ANno ab incarnatione Domini 1152. Conradus dux de Zeringem obiit, post quem etiam Conradus rex eodem anno defunctus est, in cuius locum Fridericus dux Sueuorum, filius fratris eius Friderici 95. ab Augusto rex electus est apud Franconefurt, vnanimi principum, totiusque regni consensu. Hujus 8. principatus anno, Adrianus venerabilis Papa obiit: & inter duos alios, Alexandrum videlicet & Octavianum, qui alio nomine Victor appellatus est, maximum schisma Ecclesiæ oriri cœpit, quod 19. annis miserabiliter durauit, Friderico rege contra Alexandrum pertinaciter resistẽte, & in idipsum plures Episcopos regia potestate cõpellente. Quod demum multo labore Dei gratia sanatum est, & Alexander vniuersalis totius Ecclesiæ pater canonicè confirmatus est: qui secundo confirmationis suæ anno maximum Romæ Concilium congregauit: in quo plures Episcopos schismaticos, & plures diuersorum ordinum per ipsos ordinatos

tos degradauit, & damnauit. Eo etiam tempore prædictus imperator Fridericus expeditionem maximam contra Longobardos mouit, & Mediolanum cepit, atque ædificiorum ciuitatis ejusdem plurimam partem subuertit. Transactis autem paucis post hæc annis, iterum cum exercitu, multoque comitatu episcoporum, ducum, & comitum, diversorumque principum Teutonici regni, secundò Longobardiam ingreditur, & ibidem regali potentia grandia multa perficere molitur. Sed circa finem Augusti mensis, facta est immanis mortalitas in eodē exercitu principum Teutonici regni, episcopi scilicet Coloniensis, Friderici de Vuinsberg, Velfonis iunioris de Rauenesburg, cum multis aliis. His etiā diebus prædictus imperator Fridericus Henricū filium suum regia dignitate sublimauit, eique puellam nobili genere procreatam, Rogerij scilicet & Vuillelmi Apuliensium principum filiam copulauit: nuptiasque ipsius Mediolani regali gloria, multaque potentia perpetrauit. Postea verò idem rex Henricus castrum quoddā in Brisagaugia Bresacum dictum, in refugium pauperum, velut misericordiæ asylum, cœpit ædificare: cunctosque confugientes illuc à totius iniustitię violentia regali potentia studuit defensare. Brisac.

LIBER OCTAVVS.

PROLOGVS.

Hoc opus nostrum, quod de duabus ciuitatibus intitulavimus, trifariè distinctum inuenitur. Cùm enim ciuitas Christi, seu regnum ejus, secundū præsentem statum vel futurum Ecclesia dicatur, aliter se modò, quamdiu bonos & malos in vno gremio fouere cernitur, habet: aliter tunc, cùm solos bonos in superni sui gloria seruabit, habitura erit: aliter antequam plenitudo gentium introiret, sub principibus gentium viuens se habuit. Denique quòd Ecclesia non solùm cum Christo regnans, sed & in præsenti horreo granum & paleam continens, regnum Christi vocetur, in Evangelio manifestissimè habes: vbi de regno suo scandala, quæ nulla profectò in cælesti patria trāquillissima & felicissima fore poterunt, auferenda prædicuntur. Ea ergo locutione, qua Christ⁹ propter sacramentorum cōmunionem malos & bonos, fidem istos per caritatem operantem, illos sine operibvs mortuam habentes, regnum suum nominat: eā etiam nos ciuitatem eius hunc præsentem statum vocamus. Neque enim subtilitatē eorum in hoc sequimur, qui vtrùm mali in Ecclesia manentes veraciter sacramentis communicēt, an exteriùs tantùm ea accipiant, solerter inquirunt: vel si itē mali Ecclesia, quæ corpus est Christi, dici, propter temporalem commixtionem, ac sacramentorum communionem, debeāt, acutissimè disputant: sed communem sacræ Scripturæ vsum simplici oculo intēdendo, omnes in Ecclesia fidem tenentes catholicam, ciuitatem Christi vocamus: Deo, qui solus novit, qui sint eius, judicium discussionemve singulorū relinquentes. Ciuitatis peruersæ triplex æquè status reperitur: quorum primus ante gratiam, secundus tempore gratiæ fuit, & est: tertius post præsentem vitam erit. Primus miser, secundus miserior, tertius miserrimus. Econtra verò alterius partis prim⁹ abjectus, secundus prosper, tertius beatus. Vel, primus humilis, secundus mediocris, tertius perfectus. Ac de duplici vtriusq; partis statu, quomodo scilicet vnus primò humilis, cùm latuit; pòst datis sibi non solùm internis bonis, sed & exteriori prosperitate, nō vt priùs abiectus; nec adhuc, vt in futuro erit, gloriosè beatus & perfectus, sed medius, seu mediocris: alter verò tam infinitarū mutationū motibus, quàm veræ religionis ignorantia primò miser, secundò post reuelatam lucē tantò miserior, quantò post manifestatam veritatem inexcusabilior fuit, in præcedentibus satis dictum est. De tertio verò, quomodo videlicet hæc ad summam beatitudinem profectura, illa ad vltimam miseriam defectura & casura sit, judicante ac examinante in vltimo iudicio iustissimo iudice vtriusque vrbis causam, in hoc octauo opere dicendum restat. Verùm, quia vt ait Salomon, ante ruinā exaltari cor, & ante gloriā frequenter solet humiliari: quæ hanc gloriam ciuitatis suæ humiliatio, quæ hanc ruinam ciuitatis peruersæ momentanea sub Antichristo præcedat elatio, quantum ex authenticis libris colligi datur, præmittere aptum reor. Sic enim post densissimas persecutionū tenebras gratior æternus ęternæ pacis dies, & post temporalē afflictionē molestissimus pœnarum turbo, æternaque nox grauior apparebit: quatenus & istius spes præsentes labores breues efficiat: & illius timor ab hac tēporali, si qua est, quia transitoria est, voluptate deterreat. Nunc eis respondendum videtur, qui fortè hunc nostrum laborem tamquam inutilem euacuare conabuntur; quasi tot alternantium malorum historicis narrationibus, tam ardua & arcana Scripturarum documenta non dignè commisceamus. Et primò quidem quamuis de hoc exemplo beati patris Augustini, quē imitari proposuimus, idem in libro de Ciuitate facientis excusemur: tamen rationum & authoritatum spiculis eis obuiandum erit. Numquid non gratior est dies sequens noctem, dulcior quies post laborem, somnus post lassitudinem, cibus post esuriem? Quid de heptatico, regnorum libro, & Paralipomenon dicam? Deficiet me tempus enarrantem, si vniuersas sacræ Scripturæ paginas, vtpote Ruth, Iudith, Esdræ, Esther, Machabæorum, percurrere velim: qui dum mystico sensu, & deifica sapientia sunt grauidi, diuersas tamen mortalium ærumnas, & bellorum tempestates continent. Taceo prophetas, qui inter crebras mutabilium miserias, secreta Sancti Spiritus nonnumquam vaticinia posuere. Omitto Apostolos, qui profundissimis diuinorum mysteriorū arcanis nefandissima huius mundi facta frequēter interseruere. Sic Daniel ab historica narratione ordiens, profundissima visione opus suum terminauit. Et egregius ille prædicator, secundū datam sibi præ ceteris Apostolis sapientiam, de secretissimis Dei magnalibus excellenter disputans, ad correctionem nostram quędam turpia tenebrarum opera in capite epistolarum obiurgando cōmemorare non erubuit. Sed & dilectus

Ecclesia bonos & malos continet.

Prouerb. 16.

ille Christo discipulus euãgelicæ narrationem veritatis alto illo inchoatã principio cõcludens, cùm dixisset, *Multa quidem & alia signa fe. Ie. in cõ. dis. suorum, quæ non sunt scri. in li. hoc. Hæc autem scr. sunt*, &c. exemplum dominicum, statum futuræ vitæ in captura piscium, & retis soliditate, necnon & cibi suauitate præsagiens, subtexuit, *Manifestauit*, inquiens, *se Iesus ad mare Tyberiadis*: sicque huius tam eximiæ rei prærogatiuam in calce libri ponẽs, omnem retroactæ narrationis seriem, eiustamquam proœmiũ fecit. Dominus quoque qui in principio fecit cælum & terram, inuisibilem primò & incompositam materiam edidit; ac postmodum in ordinem eã & lucem redegit. Non ergo delinquere nos arbitramur, si enumraetis præsentis vitæ miseriis, de æterna sanctorũ quiete, tamquam de luce post tenebras, quantum Deus permiserit, tractare conabimur.

Ioann. 20.
Ioann. 21.
Genes. 1.

Capvt I.

De quadrifaria Ecclesiæ persecutione. Ex qua tribu Antichristus nasciturus sit.

Icvt ex Scriptura sacra docemur, ciuitas Christi primò violentã à ciuitate mundi sub tyrannis infidelibusque Regibus, secundò fraudulẽtam hæreticorum, tertiò fictam hypocritarum tempore persecutionem passa, vltimam tam violentam, quàm fraudulentam, fictamque; ac omnium grauissimã sub Antichristo passura erit. Qui ex hoc quòd Christum se mentiens, Christo per omnia vita & doctrina oppositus erit, Antichristus tamquam contrarius Christo vocatur; Græci enim *anti contra* dicunt. Porrò de tribu Dan, seruili scilicet conditione, ex illa qua dicitur authoritate, *Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita*, nasciturus creditur.

Genes. 49.

Capvt II.

De discessione, quæ ejus aduentum præcedet.

Qvæ verò aduentum eius indicia præcedãt, Apostolus insinuat, qui Thessalonicensibus scribens ait. *Et nunc quid detineat, scitis, vt reueletur in suo tẽpore. Nam mysterium jam operatur iniquitatis: tantum, vt qui tenet nunc teneat, donec de medio fiat*. Et rursum. *Nisi venerit discessio primum, & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis* &c. Quod quidam ad Neronem, cuius tempore Paulus scripsit, interpretãtur, sicut suprà dixisse me memini. Alij verò de diabolo, cuius membra omnes ad reprobam ciuitatem pertinentes sunt, dictum æstimant: aiuntque Paulum intellexisse Zabulum, qui per membra sua sanctos persequendo, mysterium iniquitatis tũc operabatur, tempore suo, idest, in fine mundi ad manifestam impietatem reuelandum fore, ac collectas vires per Antichristum effusurum. Vnde in Apocalypsi habes, quod post mille annos, qui quidem numerus plenitudinem significat temporis, Sathan, qui modò in reproborum mentibus malitiam intra se cohibentibus, tamquam in abysso ligatus noscitur, soluendus, idest ad manifestam nequitiam proruptorus, totas vires effusurus sit. Et nota, quòd Paulus omnem præsẽtis diei malitiam non iniquitatem, sed mysteriũ iniquitatis nominauit: vt per hoc omnis, quem Ecclesia à primo tempore vsque ad Antichristum patitur, labor, aspectu illi⁹ quẽ tunc passura erit, non iniquitas, sed tamquam mysterium, idest species iniquitatis appareat. Vel mysterium vocat, tamquam occultum: res enim secretas mysticas dicere solemus: & est sensus. In illo tempore tam manifesta, tam periculosa, & cruenta erit tribulatio, vt omnem quam nunc patitur, vel passa fuit Ecclesia, comparatione illius quasi occultam reputet. Quod verò subsequitur, & ait. *Qui tenet nunc, teneat, donec de medio fiat*, prædicto sensui accommodatum cernitur, velut qui nunc sub honesto pudore vitia velata tenet, teneat, donec processu temporis inuerecunda frõte commissa, ad medium, idest ad publicum veniant. Hoc etiam videtur innuere, cùm præmisit. *Quid detineat, scitis, vt reueletur in suo tempore*. Tamquam diceret. Non antè reuelabitur, quàm completa malitia Amorrhæorum, tempus quo manifestari debet adueniat. Vnde & hanc ipsius reuelationem discessionem præcessuram narrat. Tunc enim verè caput erroris apparebit; cùm relicta veritate, à veritatis auctore totus penè mundus discedet. Quidam discessionem, & hoc quod dicitur, *qui tenet, teneat, donec de medio fiat*. ad regnum interpretãtur, vt scilicet omnibus amore scelerum iustitiæ renitentibus, ac per hoc à iustitia regni discedentibus, ad tantam, qui regnum tenet, deiectionem veniat; vt sine reuerentia de medio, idest de communi, quasi quilibet de plebe fiat. Vnde & aiunt, Apostolum hæc sub tegumento, verborumque inuolucris posuisse: ne videlicet Romano Imperio, quod ab ipsis æternum putabatur, calumniam intulisse videretur. Qua de re & hoc dictum putant, *Quid detineat, scitis*; ac si diceret. Hoc quod vos scitis, alienigenas manifesta demonstratione scire volo. Alij verò eadem verba, eodem quo de regno diximus, sensu, de sacerdotio & Romana sede interpretantur.

2. Thessal. 2
Apoc. 20.
1. Thessal. 2
Ibidem
Discessio quænam ab Apostolo significetur.

Capvt III.

De ipso ejus aduentu, & persecutione, quæ sub ipso fiet.

Ostenso, quæ eum indicia præcedant: nunc de ipso aduentu, ac ea, quæ tunc fiet, persecutione prosequamur. Dominus Iudæis prædicans, ac non auditus, inter alia dixit. *Ego veni in nomine patris mei, & non recepistis me: si alius venerit in nomine suo, hunc recipietis*. Et Paulus [Eoquod caritatem veritatis non receperunt, vt salui fierent, ideo mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio.] Nec timuit Paul⁹ dicere, quod Dominus mittat eum. Mali enim etsi ciuitatem Dei non iustitiæ, sed iniquitatis zelo affligant; nihil tamen nisi quod, & quantum permittuntur, facere possunt. Vnde spiritus Domini malus irruisse dicitur in Saul. Malus quippe, propter nequissimam voluntatem; & idem Domini, propter acceptam ab eo iustissimã potestatem. Quòd si Dominus omnes reprobos regnare permittit; quantò magis omnium reproborum caput temporalis prosperitatis, ac sæuiendi in suos potestatem, eius sine nutu non accipit. Mittet ergo eum Dominus, quia malitiam corde conceptam non ampliùs quàm ipse permittet, exercere valebit. Sed quærendum est, quare Dominus ciuitatem suam tam immaniter tribulari permittat: cur ejus hosti tantam malefaciendi efficaciam tribuat. At non est mirum, si Dominus Ecclesiam suam de nihilo suscitatam, & ad summum in terra fastigium, vt suprà dixi-

Ioann. 5.
2. Thessal. 2
1. Reg. 18.

mus, exaltatam, ante vltimæ tribulationis brauium, ne longo dissoluta otio in amore sui conditoris torpeat, excitatam grauissimâ priùs exerceat palestrâ. Erit autem hæc persecutio, vt suprà dictũ est violenta, & fraudulenta. Et violenta non quidem per se, sed per potentem personam, vt mihi videtur, exercebitur. Vnde Psal-
Psal. 9. mista. *Sedet in insidiis cum diuitibus in occultis, vt interficiat innocentem:* idest occultis machinamẽtis potentes mundi, ad hoc vt manifesta sanctis irrogent supplicia, incitabit. Et hanc puto bestiã
Apoc. 17. in Apocalypsi vocatam. Nam ipsum Antichristũ
& 20. eadem scriptura pseudoprophetam nominat: diabolum verò instigantem draconem. Ex hoc conjici potest, ipsum per omnia in hypocrisi venientem, non tormenta exteriora per se sanctis inferendo; sed signis mendacij, & specie religionis, ac imagine rationis fraudulenter mundum decepturum: tormenta verò per potentem adhoc sibi ascitum sanctis intentaturum. Si qui verò vnũ cum potentem, vt pote Romanorum Imperatorem ad hoc ascire contendunt, & hunc bestiam dictum, non calumnior.

Capvt IV.

De vita & doctrina ejus.

QVoniã verò suprà vitã & doctrinã eius Christo contrariã testati sumus, qualiter id fiat, Deo adiuuante dicamus. De vita quidem constat: quia Christus de solio Patris ac superis descendens, se ad redimendũ genus humanum humiliauit: ille de inferis ascendere nitens, ac supra omne quod dicitur aut quod colitur Deus, se extollens, ad decipiendos homines subleuabit. Ille virtutem & excellentiam deitatis occultans, assũptam carnem sputis & flagris exposuit: iste fragilitatem suam non considerans, ac se super hominem Deum jactans, de hoc quod non est, gloriam & honorem ab hominibus expectabit. Doctrina verò eius, quantum ab illius dissideat, lu-
Mat. 11. ce clarius est: cùm Dominus humilitatis, *Disci-*
Ezech. 29. *te*, inquiens, *à me, quia mitis sum, & humilis corde:* istæ superbiæ, *Mea sunt*, dicens, *flumina, & ego feci illa*, magister appareat. Et nota, quod in fide nostra in duobus præcipuè calumniandi materiam inueniet; quia videlicet alia humanæ rationi, alia carnis voluptati contraria prædicat. Humanæ rationi contraria; vt partum Virginis, Sacramentum altaris adorare, crucifixum hominem credere Deum, & cetera huiusmodi. Volu-
Mat. 16. ptati contraria; vt hoc est. *Qui vult venire post me,*
Luc. 14. *abneget se*, Et, *Nisi quis renuntiauerit omnibus quæ*
Luc. 6. *possidet, non potest meus esse discipulus*. Et, *Væ vo-*
Mat. 5. *bis diuites*, Et *Beati pauperes*, & huiusmodi. Sapientes ergo argumentis ac ratione inducẽs, stultos rerum temporalium deliciis alliciens, vtrosque falsis promissionibus seducet. Quapropter
Mat. 24. Dominus in Euangelio ait, quod tantum erit illius temporis periculum, *vt in errorem ducantur, si fieri posset, etiam electi*. Et in Iob habes, quod esca eius sit electa. Illi quippe, qui humanam rationem sequentes, de rerum causis philosophantur, faciliùs rationibus & argumentis, ad hoc vt fidem negent, inducuntur, quàm adhoc faciendum minis deterreantur, delectationibus seculi alliciuntur. Hæc de vita & doctrina eius dicta sufficiant.

Capvt V.

De Enoch & Elia.

PRædicante autem ipso, humanumque genus, & præcipuè Iudaicum populum seducente, Enoch & Elias, qui adhuc superstites sunt, venturi creduntur: vt eorum, quorum vnus ante legem, alius sub lege fuerunt, auctoritate mundus errore deceptus ad agnitionem veritatis redeat. Et de Elia quidem Dominum in Propheta dicentem habes. *Ecce ego mittam vobis E-*
liam Thesbiten, qui conuertat corda patrum ad fi- Malac. 4.
lios, & corda filiorum ad patres eorum; antequã veniat dies Domini magnus & horribilis. De vtrisque verò in Apocalypsi scriptum inuenies: vbi rursũ quod ab Antichristo interficiendi, ac quod ipse post hoc spiritu oris Domini, tam ipsorũ quàm aliorum sanctorum sanguine ad Deum clamante, percussus, finem persecutionis sit impositurus, legitur.

Capvt VI.

De tempore tyrannidis ejus.

TEmpus quoque tentationis tribus annis & dimidio; totidem scilicet, quot & Dominus
prædicauit, ex hoc quod ibidem dicitur, *Vsque* Daniel 7.
ad tempus & tempora, & dimidium temporis, pro-
tendi, latenter innuitur. Euidentiùs autem ex Apoc. 11.
illa authoritate Apocalypsis. *Ciuitatem sanctam calcabunt mensibus 42.* declaratur. Quam breuitatem tẽporis ex immanitate persecutionis, propter electos à misericordissimo Iudice promissã
esse, Dominus insinuat, cùm ait. *Nisi abbreuiati* Marc. 13.
essent dies illi, non fieret salua omnis caro: sed propter electos abbreuiabuntur dies illi.

Capvt VII.

Quæ percusso eo Aduentum Domini signa præcedãt.

PErcusso impiæ ciuitatis capite, infidelis Iudæorum populus jam se delusum cernens, ad cõuersionem venire creditur, iuxta illud Prophetæ.
Si fuerit numerus filiorum Israel sicut arena ma- Ose. 1.
ris, reliquiæ saluæ fient. Post hoc locus pœnitentiæ manet; cuius spatium omnes mortales latet. Igitur omnibus quæ prædicta sunt consummatis, signisque vniuersis in sole, & luna, & stellis, marique transactis, cunctis præ timore & expectatione quæ superueniẽt vniuerso orbi arescentibus: reprobæ ciuitatis interitus, & ciuitatis Christi prouectus, diesque Domini iuxta veri-
tatis vocem; quæ suos blandè consolans, *Cum* Luc. 21.
videritis, inquit, *hæc fieri, scitote quia prope est re-* Mat. 24.
gnum Dei: qui tamquam fur in nocte, idest non prouisus edentibus, & bibentibus, nubentibus, nuptui tradentibus, iuxta Domini rursus vocem, venire non dubitat. Quod non crudeliter, sed magna conditoris prouidentia sapienter fieri credendum est: vt semper de aduentu Iudicis pauidi, semper ad rationem reddendam parati inueniamur. Lõgo me jam otio torpentẽ, & diuersas ob occupationes quasi dormitantem, vltimo de tempore locuturũ tuba salutaris excitet. Quis enim hac audita, somno pigritiæ depressus non euigilet; per quam etiam exurgunt mortui? Fateor, quia ad plurima sensu iamdiu distracto minorem me, imò nullum ad tam ardua tractanda iudicans, digitum ori superposui, malens dies malos silentio transigere: quam magnis de rebus in perturbatione temerariè disputare. Scio enim
qui dixit, *Vacate & videte.* Noui etiam pertur- Psal. 33.
bationẽ consilij semper esse nesciam, amicam otij, & 45.

negotiosa officia renuero sapientiam. Quibus dum numquam ad plenum carere mereor, quãdoque tamen minùs importunè ingruentibus, quamuis requiter, alleuiari videor. Proinde hoc resurrectionis tempore non nostris, sed illius, qui *Rom. 4.* propter delicta nostra mortuus est, & resurexit propter iustificationes nostras, viribus & ope fulti, de resurrectione mortuorum, sineque temporum dicere ordiamur: ipsum obnixè inuocantes, vt à morte animæ suscitatos, dignè tanta nos eloqui mysteria concedat.

Capvt VIII.

De exterminatione saeculi per ignem.

CVm, juxta Apostolum, dixerint, pax & securitas, repentinus interitus superveniet, *1. Thessal 5.* terribiliq; ignis virtute cuncta cremabuntur. Quam seculi per ignem exterminationẽ, non solùm nostri prophetico spiritu veridicè prædixerunt: sed & quidam ex Gentibus humana subnixi ratione, physicis opinionibus somniauerunt. Vnde præcipuus philosophorum Plato mundũ ab ditis naturæ rationibus aqua priùs, pòst igne purgandũ, Timæo suo asserit: & quidam Poëtarum de eadem re sic ait. *reminiscitur affore tempus,*

Quo mare, quo tellus, immensaque regia cæli
Ardeat, & mundi moles operosa laboret.

Sed & Sibylla in prophetia de Christo habita, vltimi huius incendij, extremiq; iudicij manifestè meminit. Refert etiam Iosephus, primum hominem, qui rerum causas tantò subtiliùs & sublimiùs rimari potuit, quantò primordialem eorũ creationẽ recentiùs vidit, rerum omnium exterminationem vnam ignis virtute, alteram aquarum multitudine, prædixisse. Cui concordans ex nostris Petrus, *2. Petri. 3.* *Cæli*, inquit, *erant priùs, & terra de aqua, & per aquam consistens verbo Dei: per quæ ille tunc mundus aqua inundatus periit. Cæli autem qui nunc sunt, & terra eodem verbo repositi sunt, igni reseruati in diem judicij, & perditionis impiorũ hominum.* Et infrà. *Adueniet autem dies Domini magnus: in quo cæli magno impetu transibunt.* Quibus verbis nonnulli volunt, Petrum sensisse, tãtùm flammam ignis debere ascendere, quantùm priùs aquas diluuij constat ascendisse. Ait enim cælum & terram, (cælum nimirum aereum intelligens, vnde & aves cæli dicimus) priùs aquarum inundatione periisse: eos verò qui nunc sunt, eodẽ verbo repositos, & igni reseruatos: id est, eodem modo & qualitate ignis, quo priùs aquæ, exterminandos, vel in melius mutandos.

Capvt IX.

Qualiter intelligendum sit, cęlũ & terra transibũt.

HIc non incongruè quæri potest, quomodo *Mat. 24 & Luc. 21.* juxta hanc auctoritatem, ipsiusq; veritatis attestationem, cęlum & terra transeat, vel potiùs pereat: Psalmista dicente. *Psalm. 101.* *Ipsi peribunt, tu autem permanebis.* Quomodo enim principales creaturæ in principio factæ peribunt: cùm nulla substãtia perire credatur: & scriptura sacra omnibus fluxis & transitoriis priùs enumeratis, dicat, *Eccle. 1.* *Terra autem in æternum stat?* Numquid terra stante, cælum, quod dignius est & superius, peribit? Qui scrupulus faciliùs solvitur: si quod, secundùm quid dicatur, intueamur. Dicimus enim transire *Multis modis aliquid dicitur transire.* diuersis modis. Est namque transitus de non esse ad esse, vel de esse ad non esse; vel de esse ad aliter esse, id est transitus, vt ficto nomine dicam, aliationis, à faciendo aliud; vel alterationis, à faciendo alteratũ. Qui transitus alterationis in diuina pagina diuersis modis fieri dicitur; id est vel de bono in malum, vel de malo ad bonum: vel de bono in melius; vel de malo in deterius. De bono in malum transiuit Lucifer, factus de Angelo diabolus, de vita ad mortem vergens. *Isai. 14.* De malo in bonum Paulus, ex persecutore factus Apostolus, de morte ad vitam transiens. *Act. 9.* *Act. 12.* De malo in deterius Herodes: de cruciatibus corporis ad sæuissima gehennæ transmeans tormenta. De bono in melius quilibet fidelis, de bona huius vitæ conuersatione ad brauium trãsiens retributionis æternæ. Etenim de Christo dicitur, quia transiuit *Ioann. 13.* de hoc mundo ad Patrem. Sic ergo cælũ & terra dum transire dicuntur, nequaquam de esse ad nõ esse vergere, velut abolenda, quæ essent, transire ad aliud; sed de hoc statu ad aliter esse, id est ad aliam pulchriorem, longeq; præcellentiorem cõmutanda, & transfiguranda asseritur. Vnde Paulus. *1. Cor. 7.* *Præterit figura huius mundi* Figura, inquit, nõ natura. Psalmista quoque, ne quod dixerat, *Psalm. 101* *Ipsi peribunt*, asperiùs interpretaremur, subjũxit. *Sicut vestimentum veterascent: & sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur.* Ac si diceret. Tabescentia, & senescẽtia ex longa & multimoda corruptione hæc elementa meliori statu, velut decentiori amictu decorata, innouabis. Quamvis si rectè inspiciamus, quid, & cui dixerit; haud miremur, cælum & terram perire dixisse. Ait enim & Deo. *Tu autem permanes.* Et rursum. *Sicut vestimentum veterascent. Et sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient*, & non mutaberis. Rem stabilissimam, sed creaturam, ad creatoris sui incommutabilitatis & idẽtitatis comparationẽ ait perire, veterascere, commutari debere. Puritatis intuitu res mũdissimæ non mundæ judicãtur: sicut dicitur. *Iob 25.* *Astra non sunt munda in conspectu eius.* Erit igitur non abolita substantia, sed mutata figura, cælum nouum, & terra noua, novo vsui, novo decore, nouis corporibus decenter præparata; omniq; inæqualitate ac squalore deterso, ad instar paradisi Dei purificata. Sunt, qui dicant, duo elementa, aërem & aquam, tamquam post resurrectionem non necessaria, vno in terrã, altero in æthera commutato, non superesse. Vnde in Apocalysi. *Apoc. 15.* *Et mare iam non est.* Non enim vt suprà, cælum & terram, transire mare: sed non esse dixit. Alij, ea non deperire, vt nõ sint; sed in majus, sicut & terram, immutari, opinantur: sicut rursum Ioannes in Apocalypsi, mare vitreum se vidisse testatur: quod tamen mysterialiter potiùs quàm ad literam intelligendum videtur. Hoc de aqua. Aër autẽ, siue in subtilitatem ætheris trãseat, siue in propria substantia manens liquatus & defæcatus existat; nequaquã in ipso fallit, quod dictũ est. *Cælum & terra transibunt.* Quòd si quis acutiùs discutiens, ipsum quoque ætherem huius purificationis participem esse futurum, & in ampliorem claritatem transiturum autumat, de ipsoque dictum, quòd cælum transeat, non calumniamur.

Capvt X.

De bifaria resurrectione mortuorum.

HIs trãsactis, vera octaua resurectioque mortuorum restat. Resurgent ergo omnes, sed non pari modo omnes: aliis juxta Danielem, in *Dan. 12.* vitam eternam: aliis in opprobrium, vt videant semper, de terræ puluere evigilantibus. Hic profectò notandum est, duas resurrectiones esse, a-

nimæ videlicet, & corporis: quarum juxta duas naturas Christus filius Dei primogenit' ex mortuis auctor existit. Est enim vita corporis anima, vita animæ Deus. Secundũ hoc ergo quod Deus est, animas peccato mortuas suscitat Verbũ Dei: filius secũdum quod homo est, suscitat corpora, homo hominis filius, quod ipse in Evangelio lo-
Ioann. 5. quens insinuat his verbis. *Amen amen dico vobis, quia venit hora, & nunc est, quando mortui audiẽt vocem filij Dei, & qui audierint vivent.* Hoc de prima resurrectione dictum, ex hoc quod dicitur, nunc est, nemo ambigere permittitur. Subsequenter autem de alia loquens ait. *Sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso.* Habet quippe Deus solus vitam in semetipso, qui ex se, à se, in se vivens, aliunde vitam non accipit: cui est vivere quod esse, nec aliud esse quàm vivere: quia ipse est vita, & sic vita, quod ab eo omnis vita. In ipso enim vivimus, movemur, & sumus: sine ipso nec vivimus, nec movemur, nec sumus: quia quod factum est, non in se, sed in ipso vita est. Dedit ergo & filio vitam habere in semetipso, dum homini in Deũ assumpto dedit habere ex gratia, quod Deus Dei filius habuit ex natura. Unde subsequentia præcedenti sensui per conjunctionem continuans
Ioann. 5. *Potestatem* inquit, *dedit ei & judicium facere, quia filius hominis est.* Ac si dicat, qui dedit vitam habere in semetipso, dedit potestatem & judicium facere: non quia filius Dei, sed quia filius hominis est. Non enim ex hoc quod filius Dei est, aliquid dedit ei pater, vel aliquam potestatem accepit à patre, cui sicut consubstantialis & coæternus, ita coomnipotens ab æterno genitus est, nisi fortè dedit dicamus, quod genuit. Quid autem amplius de secunda agat resurrectione, consequenter audiamus. *Nolite* ait, *hoc mirari: quia venit hora* hora profectò novissima, non quæ nunc est, sed quando qui in monumẽtis sunt, audient vocem eius, & procedent. Superius dixit.
Ibidem. *Venit hora, & nunc est, quãdo mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint vivent,* primam resurrectionem ex se, in hoc quod Deus Dei filius est, fieri declarans. Secundò cum dixisset, quod potestatem dedit ei pater & judiciũ facere, quia filius hominis est, subiunxit. *Nolite mirari, quia venit hora, quando qui in monumentis sunt, audiẽt vocem eius, & procedent.* Ac si diceret. Ne miremini, si potestatem accepit filius hominis judiciũ facere: cum & potestatem acceperim corpora in cinerem redacta ex monumentis ad vitam revocare. Qui ergo in prima resurrectione à morte animæ suscitatus fuerit, in secunda de corruptione ad incorruptionem immutatus trãsibit. Un-
Apoc. 20. de est illud. *Beatus & sanctus, qui partem habet in resurrectione prima: in his secunda mors potestatem non habet.* Sequitur ex opposito, eum qui in peccatis suis moriẽs, primæ resurrectionis particeps non fuerit, maledictum, secundæque morti æternaliter addicendum.

Caput XI.

Qualiter auctoritate, & ratione probari possit resurrectio mortuorum.

QVod autem resurgant mortui, non solum Evangelia, & Apostoli, novæque legis doctores affirmant, sed & antiqui patres prophetico spiritu prædixerunt: quale est illud legislatoris testimonium, quod Dominus ad confutãdos Saduceos produxit, dicens. *Ego sum Deus Abrahã, Deus Isaac Deus Iacob, eum non sit mor-* Marc. 12.
tuorum, sed vivorum Deus. Et in Iob. *Putasne* Iob. 14.
mortuus homo rursum vivat. Cunctis diebus quibus nunc milito, expecto donec veniat immutatio Iob. 19.
mea. Credo quod redemptor meus vivit: & in novissimo die de terra surrecturus sum. Et illud Eze- Ezech. 37.
chielis. *Ossa arida, audite verbum Domini. Hæc dicit Dominus. Ecce ego intromittam in vos spiritum, & vivetis: & dabo super vos nervos, & succrescere faciam super vos carnes, & superextendã in vobis cutem, & dabo vobis spiritum, & vivetis.* Et infra. *Et accesserunt ossa ad ossa, unumquodque ad juncturam suam.* Item, *Ecce ego aperiam tumulos vestros, & educam vos de sepulchris vestris, popule meus.* Quid rogo planius, quid evidentius de re tam secreta, tam profunda, tam abdita dici potuit? Ossibus enim & aridis quasi jam sementem in se amisso physico virore non habentibus nervos succrescere, carne vestiri, cute superextendi, spiritu reanimari, postremò talibus de tumulis suis produci divina virtute prædicit. Quãquam & illa ratione, cuius & Paulus meminit,
vbi ait. *Tu quod seminas, non vivificatur, nisi prius* 1. Cor. 15.
moriatur, ad credendam resurrectionem inducamur: qui singulis annis mundum æstivali fervore decoqui, autumnali siccitate decoctum arefieri, hyemali algore arefactum emori, veris benigna humiditate rediviuo virore, tamquam de morte suscitari conspicimus. Qualiter verò quędam ex causis naturæ inditis naturaliter, alia ex causis sibi reservatis potentialiter creator omniũ operetur, alibi dicta, præsentem locum non flagitant.

Caput XII.

Qua ætate, sexu, vel forma resurgant mortui.

HIs dictis, videndum est, quomodo, qua ætate, quo sexu, qua forma mortui resurgãt. Vbi primo sciendũ est, omnia humana corpora, sive aquis absorpta, sive flammis cõsumpta, sive in visceribus terræ in cinerem redacta, sive à bestiis devorata & incorporata, sive per diversa terrarũ spatia distracta & separata fuerint, iuxta
Apostolum, jussu Domini in voce Archangeli, & 1. Cor. 15.
tuba Dei ad pristinam vitæ substantiam indubitanter redire. Resurgent autem omnes, vt ait Augustinus, tam magni corpore, quàm vel erant, vel futuri erant ætate juvenili: quamvis nihil oberit, etiamsi erit infantilis, vel senilis corporis forma, vbi nec mentis nec ipsius corporis formę, vlla remanebit infirmitas. Vnde etiamsi quis in eo corporis modo in quo mortuus est, resurrecturum vnumquemque hominem contendit, nõ est cum illo laboriosa contradictione pugnandum. Nonnulli hæretici propter hoc quod dictum est, *Donec occurramus omnes in virum per-* Ephes. 4.
fectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, & conformes imaginis filij Dei, nec in sexu fœmineo resurrecturas fœminas credunt, sed in virili omnes: quoniam Deus solum hominem fecit ex limo, fœminam ex viro. Sed mihi meliùs sapere videntur, qui vtrumque sexum resurrecturum esse non dubitant Non enim libido erit ibi, quæ confusionis est causa. Corporibus ergo illis vitia detrahentur; natura servabitur. Non est autem vitium fœmineus sexus, sed natura. Erunt enim membra fœminea non accõmodata vsui veteri, sed decori novo: quo non illiciant inspicientis concupiscentiam, quæ nulla erit; sed Dei laudetur clementia, & sapientia, quæ quod non erat fecit, & liberavit à corruptione, quod fecit. Et

post pauca. Creatura Dei est fœmina, sicut vir: sed vt de viro fieret, vnitas commendatur. Quia ergo vtrumque sexum instituit, vtrumque restituet. Hæc Augustinus. Superest vt de forma eorum disputemus. Non enim gigantes in tam magnæ staturæ quantitate, nanos in tã exigua parvitatis extremitate contractos, vel debiles tam imbecilli inęqualitate, Æthiopes in tam tetra coloris deformitate, pingues vel macilentos in sua superfluitate vel tenuitate, ad vitam, quæ omni macula & labe carere debet, credendum est renocari. Vnde item Augustinus. Omnis pulchritudo corporis est partium congruẽtia cum quadam coloris suauitate: vbi autem non est partiũ congruentia, aut ideo offendit, quia parvum, aut ideo quia nimium. Proinde nulla erit deformitas, quam fecit incongruentia partium, vbi, & quæ praua sunt corriguntur, & quod minus est quàm decet, vnde creator nouit, inde supplebitur: & quod plus est quàm decet, materiæ seruata integritate, detrahetur. Coloris porro suauitas quanta erit, vbi iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum? Quæ claritas in Christi corpore cùm resurrexit, ab oculis discipulorum potiùs abscondita fuisse, quàm defuisse credenda est. Hæc de iustis: reproborum enim qualitatem investigare superfluum est. Sap. 3.

Caput XIII.

An monstruosi, & abortiui resurgent.

DE monstruosis vero & abortiuis id sentiendũ reor, quod omne cui hæc diffinitio, animal rationale & mortale, cõgruit, vel ad vitã, vel ad mortẽ resurrecturum esse credam. Si ergo sunt aliquæ gentes monstruosæ, quæ rationales sint & mortales, vel abortiui, qui jam animam habere cœperunt, de quibus Moyses in Deuteronomio loquens, *Si quis* ait, *percusserit mulierem, & illa abortiuum fecerit, si formatum fuerit, reddat animam pro anima*, huic legi subiacent. Cetera verò ratione carentia, quantumcumque similitudini humanæ accedant, vt simiæ: vel quocũque modo humano generi antiquus hostis per hoc illudat, vt Fauni, & siqua sunt huiusmodi, ab hac resurrectione aliena noscuntur. Ceterũ de Hermaphroditis & bicipitibus, quos naturæ error vel male coniunxit, vel male diuisit, laboriose disputare necesse non est: præsertim cùm in aliis scripturæ locis, copiose satis à patribus hæc enodata sit questio.

Deuter. 19. *Sola rationalis creatura resurget.*

Caput. XIV.

Vtrum qui viui reperientur in illo statu, obviã Christo rapiantur, vel moriantur, vt denuo resurgant.

NVnc inquirendum est de his, qui viui reperiuntur, vtrum in illo statu ad judicium rapiantur, vel potiùs sicut & alij moriantur, & iterum resurgant. Nemo enim resurgere potest qui priùs non moritur. Non desunt quippe, qui putent hoc quod dicitur, judicare viuos & mortuos, sic accipiendum; vt viuos eos qui in carne residui inueniantur, dicãt: eos vero qui dormierunt, & de puluere terræ evigilabunt, mortuos intelligant. Quibus accommodatum videtur, quod in Paulo legitur *Nolumus vos ignorare de dormientibus, vt non contristemini, sicut & ceteri qui spẽ non habent. Si enim credimus, quod Iesus mortuus est, & resurrexit: ita & Deus eos qui dormierunt, per Iesum, adducet cum eo. Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, quia nos qui, viuimus qui residui sumus in adventu Domini, non praveniemus eos qui dormierunt: quoniam ipse Dominus in jussu & voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cœlo, & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi. Deinde nos qui viuimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Christo in aëra, & sic semper cum Domino erimus.* Quæ verba sonare videntur, Domino ad judicium descendenti sãctos, qui adhuc viuunt, siue qui à morte resurgunt, simul in aere occurrere. Velocitatem enim resurgendi significans, mortuos à viuis ait non præueniri: sed istos simul eadem hora, eodem momento cum illis obuiam Christo in aëra rapi. Sed juxta hunc sensũ, si, qui viui reperti fuerint, non morientur, quomodo generalis erit resurrectio? Quomodo stabit quod dicit Paulus, *Omnes quidem resurgemus*? Nunquid sibi ipsi contrarius æstimabitur? Absit. Iuxta maiorum igitur nostrorum diffinitionem, & verum est, quod viui cum his qui resurgunt, simul rapiantur in aëra & verum est, quod iuxta quod in Psalmo canitur, Quis est homo qui viuit, & nõ videbit mortem, à debito vniuersæ carnis, quod & Dominus qui nil rapuerat, exoluere voluit, immunes non erunt. Potest quippe omnipotens, qui cuncta creavit ex nihilo, mira eos celeritate in ipso raptu morte dissoluere, statimque ad vitam reuocare: quamvis viui & mortui typicè boni & mali accipi non incõgruè possint. Si quis verò dicat, eos in illo generali incendio cremandos, & sic ad vitam cum aliis reuocandos, non est cum eo decertandum. Tantùm videat, quomodo verba Apostoli, quibus obuiam Christo in aëra rapi dicuntur, intelligat.

1. Thessal. 4. 1. Cor. 15. Psal. 88.

Caput XV.

De nouissima tuba.

HVius in verbis nec hoc transeunter legendum est, quid vocem Archangeli, quid tubam Dei intelligat. Nam & alibi de eodem loquens mysterio, *Omnes* ait, *resurgemus, sed non omnes immutabimur. In momento, in ictu oculi, in nouissima tuba. Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur.* Nouissimã tubam ponens, alias priùs increpuisse declarat. Habes profecto in Apocalypsi. *Et septem Angeli qui habebant septem tubas, parauerunt se, vt tuba canerent, & primus Angelus tuba cecinit*, & secundus, & tertius, ita vsque ad septimum. Quam tubam novissimam Paulum vocasse non inconuenienter intelligi potest. Sunt qui sex tubas ante novissimã, sanctos prædicatores, qui per sex mũdi ætates verbo sacræ exhortationis torpentia corda, nunc quasi cõcisiùs in sonando præmiorũ promissis allexerint, nunc velut asperiùs increpando, minis & terrore pœnarum perculerint, intelligant: qualis in prima Enoch, in secunda Noë, in tertia Abraham & Patriarchæ, in quarta Moyses, in quinta David & Prophetæ, in sexta Christus & Apostoli, eorumque sequaces fuere. At septimam, quam & nouissimam vocem, ad excitationem dormientium emissam, tantò terribiliùs concrepantem, quantò præsentiùs, & quasi realiùs ea quæ antè prædicta fuerunt, ipso effectu prodentem vocant. Qui sonus quia per mysterium Angelorũ fieri creditur, vox propter rem, tuba propter significatum non inconuenienter appellatur. Si enim Domino tranquillo, & sereno ad cœlos ascendente, vox Angelica, *Sic veniet, quemadmodum vidistis eum ascendentẽ in*

1. Cor. 15. Apoc. 8. Act. 1.

cælum, leniter insonans voci tubæ, juxta illud Psalm. 46. Psalmi. *Ascendit Deus in jubilatione, & Dominus in voce tubæ.* comparatur: quanto magis ipso in majestate metuendo & severo descẽdente ad iudicium, vox angelica viuos & mortuos ad judicium terribiliter exuscitans, tuba vocatur? Si prędicantium futurum judicium vox tuba fuit, quãto magis realiter & præsentialiter illud idem edicentium sonus tuba erit? Nonnulli septem tubas, septem donis spiritussãcti exquisitiùs comparãt, singulis ętatibus descendendo tribuentes, nouissimam tubam spiritum timoris appellant.

CAPVT XVI.

De vltimo judicio, & terrore seu forma judicantis.

HIs consummatis, ad iudicium, & vtriusque ciuitatis vltimam discussionem Dominum venire, non dubium est. Veniet autem in ea forma iudicaturus, in qua priùs venerat iudicandus: vt ęqua lance mundus eum seuerum discretorem inueniat, quem in carne humiliter venientem elata prius mente contempserat. Vnde est illud
Zachar. 12. propheticum. *Videbunt in quem transfixerunt.*
Ioann. 5. Pater in persona sua non judicans, omne judicium filio dedit: vt quẽ diuersis opprobriis, crucique innocentem exposuerat, hunc cœlestium, terrestrium, & infernorum Dominum constituens, judicem viuorum & mortuorum faciat. Quę tamẽ humana forma cum mitis appareat, justis tanto erit clarior, & formidabilior impiis, quãto eis antea visa fuit obscurior, & despicabilior. Aspectus enim eius, & fortitudo, quæ in priori adventu non perdita fuscabantur, non visa abscõdebantur, tanto in eo erunt manifestiùs, quãto ad vindictam adversariorum execebuntur vehementius. Vnde est illud Malachiæ. *Quis poterit*
Malac. 3. *cogitare diẽ aduentus ejus? Aut quis stabit ad vidẽdum eum? Ipse enim quasi ignis conflans, & quasi herba fullonum: & sedebit conflans & emundãs argentum, & purgabit filios Leui,* Quod est dicere, Non solum eos, qui quasi stipula ab igne furoris eius consumuntur, condemnabit: sed & illos qui sortem hæreditatis non habentes in terra, Leui filij vocantur. Vel eos qui argento comparati, digni qui in cœlesti theca reponãtur, inuenti fuerint, virtutis suæ superexcellenti majestate terrebit, territosque juxta beatum Iob purgabit. Nã
Mat. 24. & virtutes cœlorum mouebuntur. Et hanc districtionem, fulgoremque judicantis arbitror in-
Daniel 7. tellexisse Danielem, cum diceret. *Thronus eius flamma ignis, rota eius ignis accensus, fluvius igneus, rapidusque egrediebatur à facie eius.* Cum quãta enim & superinæstimabili gloria, cœlestisque curiæ perlucida frequentia, gloriosus & admira-
Ibidem bilis appareat, idem propheta subjungit. *Millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei.*

CAPVT XVII.

De facilitate judicandi.

ITaque ambabus his ciuitatibus corã throno maiestatis suæ præsentatis, vna ad dexteram, id est partem potiorem, altera ad sinistram positâ, causa vtriusque justissimo judicio terminabitur. Porro nulla erit in judicando difficultas, vbi cognoscendarum conscientiarum seinuicem accusantium seu defendentium, tanta erit judicis viuax facilitas. Vnde Daniel in libro visionis suę,
Apoc. 2. *Iudicium* inquit, *sedit, & libri aperti sunt.* Manifestius autem Ioannes in Apocalypsi sua. *Vidi* ait, *thronum magnum candidum, & sedentem super eum, à cuius conspectu fugit cœlum & terra, & locus non est inuentus ab eis Et vidi mortuos magnos & pusillos stantes in conspectu throni, & libri aperti sunt.* [Et alius liber apertus est, qui est vitæ, & judicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libro secundum opera ipsorũ.] Qui sunt libri isti, quod Daniel, simul & Ioannes posuit? Vel quis est ille alius liber quẽ Ioannes adiecit, quẽ etiam vitæ nominauit? Nunquid Deus humano more facta singulorum, ne memoria ipsius elabantur, conscripsit, & secundum hoc vnũquẽque judicabit? An nõ magis vniuscuiusque conscientiam nouit vt creator, non obliuiscitur vt incommutabilis, judicabit vt verus & subtilis ab æterno discretor? Sunt ergo libri conscientiæ singulorum, semetipsas ad mortem, vel ad vitã judicãtes. Liber vero alius, qui vitæ dicitur, pręscientia conditoris, qui & ab æterno justè damnandos præuidit, & misericorditer vocandos, & justificandos prædestinauit. De hoc libro impios
deleri imprecatur Psalmista, cum ait. *Deleantur* Psal. 68.
de libro viuentium, & cum justis non scribantur.

CAPVT XVIII.

De quadripertito ordine judicantium, & judicandorum.

QVid vero sibi vult ꝙ dicitur, judiciũ sedit, cùm in judicio sedere, nõ judicium sedere
dicere soleamus? Ait siquidẽ & Psalmista. *Quia* Psalm. 121.
illic sederunt sedes in judicio. Sedentne sedes? Quę sunt istæ sedes? Quod judicium? Quæramus, petamus, pulsemus: vt inueniamus, vt accipiamus, vt intromitti mereamur. Non possunt sedere, nisi viuæ sedes: non possunt sedere, nisi iudicium viuum. Sunt ergo aliquæ sedes & viuæ, in quibus Deus sedeat. Est judiciũ & viuum, in quo judicia sua discernat. Qui tropus frequẽter in diuina scriptura inuenitur, vt sicut in humana pagina Parthenopeus pictus, pro parma Parthenopei picta, ratione consortij dicitur: ita eadem ratione sedes pro sedente, judicium pro iu-
dicante, sedere pro iudicare affirmetur: quam- Qui judicantur. & qui judicanas.
uis & alia ratione iudicium, vel sedes hic vocari possint, non solùm quod judicent, sed ex eo ꝙ Deus in eis judicet: non solùm ex eo quod se-
deãt, sed & quod Deus in eis sedeat, id est mane- Psam. 9.
at. *Sedisti* inquit propheta, *super thronum, qui judicas æquitatẽ.* An de angelis hoc tantum dictum putamus? An non etiam de sanctis, qui cum eo sedebunt: in quibus ipse sedebit, & judicabit? Sedent quippe cum eo sancti judicãtes, sicut eis in Evangelio ipse promittit. Sed & ipse in sanctis judicans, mentes eorum, ne vlla perturbatione vacillare valeant, inhabitando regens: ne vlla prauitate à rectitudinis norma exorbitent, viuificando implẽs, sicut dicitur. *Anima justi sedes est sapientiæ.* Sedet ergo ad judicium, sedẽt & sedes: quia sancti Apostoli, sacer ille senatus, eorumque imitatores, quos Deus inhabitat, ad judicium venientes, non judicandorum, sed judicantium officio fungentur. Erũt enim ibi quatuor ordines, duo bonorum, & duo malorum: ex bonis vnus judicans, alter judicand': ex malis item vnus judicandus, alter judicatus. Iudicãs perfectorum, qui propriis voluntatibus, & facultatibus abrenuciantes Christum secuti sunt,
quibus dictum est. *Sedebitis & vos super sedes duo-* Mat. 19.
decim, judicantes duodecim tribus Israel, duodenis thronis perfectionem illius ordinis declarantibus. Iudicandus non tam perfectorum, & ta-

morum justorum,' qui sua licite possidentes, operibus misericordiæ obtinere meruerunt, vt ad dexteram collocati, judicati prius & examinati, benignè audiant. *Esuriui, & dedisti mihi manducare, & Venite benedicti Patris mei, possidete regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi.* Malorum judicandus & damnandus, qui bona transitoria ad communem vsum humano generi à creatore indulta, malo auaritiæ sibi vsurpãtes, indigentiæ pauperum viscera clauserunt, quib' item dicitur. *Esuriui, & non dedistis mihi manducare, & Discedite à me maledicti in ignem æternum* &c. Malorum judicatus & damnandus, qui in obstinatione incredulitatis permanentes, ad agnitionem veritatis, verique Dei verum cultũ, quem Græci theosebiã, nos pietatẽ appellamus, non peruenerunt, de quibus dicitur. *Qui non credit, jam judicatus est.* Et Psalmista. *Ideo non resurgunt impij in iudicio, neque peccatores in cõsilio iustorum.* Non enim ait, Peccatores non resurgunt: sed cum dixisset, quod impij idest infideles, non resurgerent in judicium, idest vt ponantur in judicio, de istis adjunxit, Neque peccatores in concilio justorum: ac si diceret, Resurgent, quidem ad judicium, sed non ad justorum consortium. Vnde non videtur solum auaros, sed & quoscumque criminosos sub nomine christianæ religionis in peccatis suis morientes, ad judicãdorum damnandorum pertinere collegium. Neque enim vllos vmquam per immisericordiam justiùs discutiendos & damnandos putauerim, quam qui vitæ suæ negligentes, ne dicam proximis, sed nec propriæ animæ misereri, & subuenire curauerunt. Est enim veridicum Prouerbium. *Qui sibi malus, cui bonus?* Et illud sapientis. *Miserere animæ tuæ, placens Deo.*

Mat. 25.

Ioann. 3.

Psal. 1.

Eccli. 14. & 30.

Caput XIX.

Vbi iudicium fiat.

DEhinc videndum est, & dicendum, vbi extremi illius judicij conuentus agatur. Nõnulli propter prophetiam, quæ dicit, *In valle Iosaphat diiudicabo eos*, ad literam eam intelligẽtes, non lõge à ciuitate sancta, in valle Iosaphat futurum judicium putant: vt in locum, quo judicatus fuit, judicaturus quoque Dominus adueniat. Vnde quidam simpliciores, sepulchrũ Domini orationis causa visitantes, in præfata valle tamquam loca sibi ad illam horam denotantes, lapillos seu aliam metam collocãt. Nunc vt verbis Hieronymi vtar, pium errorẽ ex simplicitate, & deuotione fidei procedentem non dãnamus, nec tamen pro sententia approbamus. Alij mystice intelligentes, eo quod Iosaphat hebraicè, latinè judiciũ sonet; vbicumque locorum celebretur, illum Iosaphat, idest judiciũ dicunt. Alij propter verba Apostoli suprà posita, quod postquam rapiendos in aëra obuiam Domino sanctos dixit, & sic semper cum Domino erimus, subjunxit: in aëre futurum judicium æstimant. Mihi autẽ meliùs sentire videtur, qui hoc in terra futurum dicunt. Corpora quippe de terra facta, nunc ad incorruptionem vtpote malorum immutata, verisimilius est in terra ad judicium collocari, quam ad subtilius elementum sua cũ põderositate, qua potius ea ad ima vergere oportet, sursum transuehi. Nec repugnat illud Apostoli testimonium, qui sanctos exquo Christo in aëra obuiauerint, semper eos cũ ipso futuros esse dicit: cùm possint cum illo ad terram quocumque loco sibi placito, sine molestia grauedinis redire, postque sublato impio, ne videat gloriam Dei, in gaudium Domini sui, vbi semper cum ipso maneant, introire.

Ioël. 3.

An in valle Iosaphat futurum sit judicium.

Caput XX.

De celeritate iudicij.

POrro quanta velocitate hoc judicium transeat, dicere non oportet: vbi omnes tergiuersationes, & cauillationes quas in hoc sæculo in causis pati solemus, perspicua judicis subtilitas, & rerum cordiũque scrutatoris acutissima prouisio euacuabit. Hic enim juxta formam judicij, in rei causa, qua accusator impetit, patronus defendit, testis ad conuincendum intendit, judex internorum nescius, vt homo sæpe fallitur, reusque qui damnandus erat, frequenter absoluitur: quod quia conscientia vnumquemque accusãte seu defendente, ibi esse non poterit, inæstimabili velocitate illud judicium consummari credendum est.

Nihil tardare potest judicium.

Caput XXI.

De interitu reprobæ ciuitatis.

REstat, vt de fine vtriusque ciuitatis, qui profectò resurrectionẽ, judiciumque sequitur, inquiramus. Discussa enim, vt dictum est, in judicio ambarum causa, illa pro qualitatate meritorum coronabitur: ista cum capite suo diabolo, principeque ac seductore suo Antichristo, æternis pœnis condemnabitur. Quod Ioannes in Apocalypsi præuidens, ait. *Et diabolus, qui seducebat eos, missus est in caminum ignis & sulphuris, vbi & bestia, & pseudopropheta cruciabuntur die ac nocte in secula seculorum.* Tria posuit, bestiam, pseudoprophetam, & diabolum: diabolum suo nomine, in bestia Babylonem seu mundum, in pseudo propheta Antichristum intelligens: quos in caminum ignis & sulphuris missos, cruciandos die ac nocte in secula seculorum, dixit. Per ignem enim & sulphur atrocitatem incendij, per caminũ horrorem loci, per diem & noctem, ac secula seculorum, pœnarum indeficientem perpetuitatẽ demonstrauit. Erit ergo ibi incendium sine modo, locus sine refrigerio, continua nox sine die, pœnarum diutina miseria sine fine. Porrò de ipsius ciuitatis damnatione, quam hic bestiam vocat, alibi loquens, *Sustulit*, inquit, *vnus Angelus fortis lapidem molarem, & misit in mare, dicens. Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa magna: & vltra iam non inuenietur.* Talis locutio apud Græcos symbolica dicitur: vbi videlicet diuina scriptura de re inuisibili, vel spiritali loquens, collatione facta, materialibus seu visibilibus signis vtitur: velut cùm Angelorum velocitatem notare volumus, pẽnatos eos scribimus. Non enim credendum est, Angelum lapidem realem in mare misisse: sed præfato vsu locutionis impetũ & velocitatẽ damnationis eius Auctorem insinuasse: juxta quod in Psalmo legitur. *Periit memoria eorum cum sonitu.* Vnde rursũ in Apocalypsi prædictæ ciuitatis interitus largiùs describitur, cùm dicitur. *Cecidit cecidit Babylon magna, & facta est habitatio eius dæmoniorum, & custodia omnis spiritus immundi, ac custodia omnis volucris immundæ, & odibilis: quia de vino iræ fornicationis eius biberunt omnes gentes, & Reges terræ cum illa fornicati sunt.* Volunt quidam, Ioannis Apocalypsin antiquis visionibus, & præcipuè Danielis & Ezechielis affinem esse: prioresq; prophetias necessariò per ipsã elucubratas fuisse. In vltima enim visione

Apoc. 20.

Apoc. 18.

Psal. 9.

Apocal. 18.

Iudaeorum perversa intelligentia. visione templi & Ierusalem, Ezechieli in extremo judicio, Christiq; regno Danieli similis, hûc non judaeorum peruersum sensum, de Ierusalem seu templo terrestri, sed cœlesti locutum fuisse, & illum itidem non juxta eos de judicio gentiũ, regnoque Messiae sui terreno, sed de Christi vero cœlesti & aeterno judicio, & regno prophetasse ostendit. Sic etiam quia multi prophetarum cõtra Babylonem multa dixerant, ne de illa tantũ vrbe, quae olim injusta dominatione gentes premens, justam suae iniquitatis eversa mercedem recepit, egisse viderentur: ad totum illud reprobae ciuitatis corpus, sub illius typo eos respexisse declarans, vltimam eius perditionem insinuat, cum ait. Cecidit cecidit Babylon. Similis est enim duabus Isaiae & Ieremiae prophetiis, illi in principio, isti in fine concordans. Nam & apud Isaiam legimus. *Cecidit cecidit Babylon, & omnia sculptilia deorum eius contrita sunt.* Et alibi largius. *Erit Babylon illa ciuitas gloriosa in regnis, inclyta in superbia Chaldeorum subuersa sicut subuertit Dominus Sodomam & Gomorram. Non habitabitur vsque in finẽ, & confundetur vsque ad generationem & generationem. Nec ponet ibi tentoria Arabs, nec pastores requiescent ibi: sed requiescent ibi bestiae, & replebuntur domus eorum draconibus: habitabunt ibi struthiones, & pilosi saltabunt ibi, & respondebunt ibi, vlula in aedibus ejus, & syrenae in delubris voluptatum.* In Ieremia vero sic *Calix aureus Babylon in manu Domini, inebrians omnem terram. De vino eius biberunt omnes gentes, & ideo commota sunt. Subito cecidit Babylon, & contrita est.* Primò videamus quomodo hoc illi Babyloni, quae à Cyro, vt in historia diximus, subuersa est, ad literam conuenire possit. Ponamus eam ita funditus eversam, quod tamẽ à multis orientalibus negatur, vt non habitetur in finem, nec in generationem & generationem, vt requiescant ibi bestiae, vt repleantur domus draconibus & struthionibus, vt sint in delubris voluptatis syrenae, & alia monstruosa quae ibi ponuntur. Nũquid tamen sicut Sodoma & Gomorra subuersa fuit? Nusquam enim cœlesti eam igne conflagrasse, sed humana manu captã, ruinis & vestutate collapsam & dissolutam legimus, Restat, vt si quaedam ibi ad literam impleta fuerint, reliqua plenius & verius in significato illius consũmari credantur. Potest quidem ad literam verum esse, quod ciuitas priùs illa gloriosa in regnis, tamquam mero vicinas gẽtes, & regna inebriatas & commotas subiecerit: postmodum & ipsa tamquã inebriata, collapsa & contrita, mõstrorum latibulum, non hominum habitaculum fuerit. Sed quia plaeraque & ita vera sunt significantia, quod & vera sunt eorum significata: sicut quod Abraham duos filios habuit, verũ fuit in re; nec eo minùs verum fuit, quod haec sunt duo testamenta in significatione. Qualiter mundo, quae de Babylone dicta sunt, conueniat, breuiter aperiemus. *Cecidit*, inquit Ioannes, *Babylõ magna*. Isaias. *Cecidit cecidit Babylon, & omnia sculptilia deorum eius contrita sunt.* Et rursũ. *Erit Babylon illa gloriosa, sicut subuertit Dominus Sodomam & Gomorram: non habitabitur in finem, & confundetur à generatione vsque in generationem.* Peruersorum enim ciuitas, quae hic temporali gloria florens in daemonum pompa, tamquam in Caldeorũ superbia inclyta in oculis suis fuit, non solum à gloria sua tracta vsque ad inferos corruet, sed & ad instar Sodomae, sulphureo subuersa incendio, nunquam amplius ad priorum voluptatum desideria, tamquam ad habitationẽ pristinam reuersura, sine spe restaurationis in aeternum ardebit. Quod verò subsequẽter ait. *Nõ ponet ibi tentoria Arabs, nec pastores requiescẽt ibi, sed requiescent ibi bestiae* &c. vel juxta Ioannem, daemones spiritus immundi, volucres immundae, sic dictum videtur, quod per Arabes & pastores, electi, sese proximosque bene pascentes, qui praesentem mundum, non quasi manentem ciuitatẽ, sed tamquam tentorium seu habitaculum inhabitant, accipiantur. Per bestias autem, pilosos, dracones, struthiones, syrenas, vlulas, volucres immundas, multiplex, & diuersum spurcissimũ illud immundorum spirituum collegium intelligatur. Reproba ergo illa ciuitas, quia ex quo illa cum capite suo diabolo aeterno supplicio addicitur, non solum ab electis, quos prius vt triticũ palea premebat, mentium, sed & locorum intervallo separatur, rectè audiat, quod non ponet ibi tentoria Arabs, nec pastores requiescent ibi, sed requiescent ibi bestiae &c. Nã quod dicitur, Cecidit cecidit Babylon, & omnia sculptilia deorum eius contrita sunt: insinuatur, quia quotquot res transitorias inordinatè amantes Deo praeponimus, tot nobis quasi sculptilia fabricamus. Ruente ergo Babylone, cõteruntur & sculptilia, dum transeunte mundo, eò acriùs plectẽdus quisque rapitur ad pœnam, quantò tenerius Deo contempto propriam secutus est concupiscentiam.

Isaiae 21. Et 13.

Ierem. 51.

Galat. 4.

Isaia 21. & 13.

CAPUT XXII.

De aureo calice Babylonis.

Dehinc qualiter juxta Ieremiam, & itidem Ioannem, Calix aureus in manu Domini Babylon, omnem terram, omnesque reges cum illa fornicantes, de ira fornicationis suae commouens & inebriãs, ipsaque ad vltimum collidenda & conterenda sit, tropologicè videamus. Habet Babylon aurum suum, habet sapientiam suã, per quod astutis cauillationibus, & argutis ac sophisticis argumẽtationibus simplices quosque & vecordes, quasi monstrato poculo allicit, allecto falsis promissionib⁹ potando trahit, tractos in praecipitium inebriatos ducit. Et sicut in libro Sapientiae habes, non solùm garrulitate, sed & cultu & gestu meretricio ad illicitos sui amplexus, quasi ad fornicationem illaqueatos in interitum dejicit. Est enim spiritualis fornicatio, qua vnaquaeq; anima ab amore sui creatoris recedens, & diuersas daemonũ ludificationes amplectens, à Deo suo fornicatur, juxta illud. *Perdidisti omnes qui fornicatur abs te.* Quia ergo mũdus amatores suos inani sapientia pellicit, sed & diuersis desideriis volutatos, quasi toridem immundorum spirituum fornicationis furiosa libidine subigit, rectè à duobus his primarijs dicitur, Babylon calice aureo omnem terram, omnesque reges & gentes cum ea fornicantes, de ira fornicationis suae inebriare. Sed videndum est, quomodo calix iste aureus, omnem terram cõmouens, in manu Domini esse dicatur. Nũquid eius nutu & voluntate mundus sic concutitur, sic illuditur, & postremò cum dilectoribus suis in interitum praecipitatur? Quod etsi eius beneplacito non fiat, sine ipsius tamen potestatis permissione, cui formanti lucem sic bonum placet, vt sine ipso creante tenebras, malũ esse non possit, nequaquam euenire creditur. Est itaque Babylon calix aureus in manu Domini, quia nõ so-

Proverb. 7.

Quin̄ fornicentur à Deo.

Psal. 72.

lum eius, vt dixi, permissione concutitur; sed & ipsius dono aurum habet, quo inflata malè abutitur, juxta illud prophetæ. Ose. 2. *Dedi eis argentum & aurum; ipsi verò sacrificauerunt inde Baalim.* Babylon igitur quæ calice suo aureo omnes gentes commouerat, ad vltimum cadet, & corruet, dum mundus nullum potentiæ seu sapiētiæ suæ emolumentum in extremo examine, Sapien. 6. apud justum & districtum judicem inueniens, potens potenter tormentis deputatus, in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & Angelis eius, mittetur. Ponamus ante oculos illud tempus quasi præsens, omnesque imperatorum seu regum ciuitatis illius ordines considerantes, in persona omnium Sapien. 5. cum Sapiente dicamus. *Quid nobis profuit superbia? aut quid diuitiarum jactantia contulit nobis? Transierunt omnia illa quasi vmbra, & quasi nuncius præcurrens, & tamquam nauis quæ pertransit fluctuantes aquas, cuius cùm præterierit, non est vestigium inuenire, neque semitā carinæ illius in fluctibus: aut auis, quæ transuolat in aëre, nullum inuenitur argumentum itineris illius &c. Sic & nos nati continuo desiuimus esse: & virtutis quidem signum nullum valuimus ostendere, in malignitate nostra autem consūpti sumus.* Satis arbitror de fine illius ciuitatis, quæ juxta beatū Iob, Iob. 21. in bono ducens dies suos, & in puncto descendens ad inferos, operum suorum stipendium mortem immortalem sortietur, disputatum est. Restat, vt de qualitate pœnarum eius dicamus.

Caput XXIII.

De qualitate pœnarum, & quid sit, Vermis eorum non morietur.

Itaque secundum qualitatem operum, & diuersarum desideria voluptatum, extendi creditur & mensura pœnarū, juxta illud in Apoca. Apocal. 18. *Quantum glorificauit se, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum.* Et in libro Sapien- Sap. 11. tiæ. *In eo quod quis peccat, & punitur.* Vnde diues Luc 16. ille, qui delitiosè viuens, in lingua plus peccauerat, eamdem apud inferos cæteris membris plus ardere demonstrans, gutta aquæ refrigerari petebat. Qualiter autem vnum eumdemque ignē Aug. de Ciuit. lib. 21. c. 16. diuersè sentiant, si quis scire cupit, in Augustino de Ciuitate Dei, pleniùs inueniet, vbi & quomodo dānati æternaliter in igne viuere possint, non solum ex Dei omnipotentis potentia fieri Lib. 12. c 4 posse; sed exemplo quorumdam animalium, quę in præsenti in igne viuunt, rationi non obstare declaratur. Nonnulli propter illam auctoritatē, Isai. 66. *Vermis eorū nō morietur, & ignis eorum non extinguetur;* malos nō solū igne materiali apud inferos cremari, sed & verme vero excruciari æstimant. Alij vermem ac cruciatum conscientię interpretantes, duplex itidem tormentum, aliud spiritualiter intus, aliud materialiter foris ponunt. Vermis dānatorū quid. Alij spiritualiter vtrumque accipientes, taliter reprobos igne vri, qualiter verme rodi putant: illud Augustini in auctoritatem ducentes, qui ait. *Talis flamma, qualis lingua.* Mihi autem meliùs sentire videntur, qui corpus vera flamma, animum cruciari dicūt conscientia. Quia ergo de malè transacta vita immortalis mors rodet, conscientia ignis indeficiēs sine fine aduret corpus & animam, bene dicit propheta. *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur.* Sunt etiam qui dicant, ab igne inextinguibili ad frigus eos intolerabile rapi, iuxta illud in Iob. Iob. 24. *A calore ignium transibunt ad aquas niuium.* Quod & Dominus in euangelio videtur velle, cum dicit. *Ibi erit fletus, & stridor dentium.* Luc. 13. Fletus enim ex calore, stridor dentium euenire solet ex frigore. Non desunt etiam, qui ad maiorem miserię cumulum, his malis fœtorem adiungant, juxta illud Prophetę. *Et erit pro suaui odore fœtor.* Isai. 3. Quidam verò his tribus pœnarum generibus sex alias adjiciunt, atque juxta 9. cœlestis curiæ ordines, totidem infernalis ergastuli puniendorum cuneos constituunt. De quibus omnibus curiosiùs non est inuestigandum: sed potiùs ne experiamur, præcauendum: dum hoc tantū constet, quod omnium externorum & internorum miseriam misertimus ille & infœlicissimus status, tā tormentorum magnitudine, quam æternæ mortis mortem fugientis indefessa perpetuitate, exuperet.

Caput XXIV.

Quomodo intelligendum sit, Eadem mensura qua mensi fueritis &c. *si temporaliter peccantibus æterna pœna irrogantur.*

Solet autem quæri, qua justitia temporaliter peccantibus æterna pœna debeatur: cum Dominus dicat. Mat. 7. Luc. 6. *Eadem mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis.* Vnde nōnulli inani pietate ducti, peccatores æternaliter puniri negabant, atque ad argumentum sui erroris illud Psalmographi inducebant. Psal. 76. *Numquid obliuiscetur misereri Deus, aut cōtinebit in ira sua misericordias suas?* Et illud Psam. 30. *Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ, quā abscōdisti timētib⁹ te. Perfecisti eis qui sperant in te.* Hoc enim sic intelligendū putabant, quod Deus vbertatem dulcedinis, & copiosæ misericordiæ, peccatoribus minas intentando, in hac vita abscondat, ad augendum timorem, & per timorem correctionem: sed in futuro veniam sperantibus reuelando perficiat. Alij omne hominum, sed & dæmonum genus à pœnis liberandū post mille annos hæreticè dicebant: illud Isaiæ non Isai. 24. rectè intelligentes, [Retrudētur in carcerem, & post multos dies visitabuntur.] Nos vero catholicæ veritatis normam sequentes, secundū ipsius Domini testimonium, dicentis. Mat. 25. *Ibunt hi in supplicium æternum,* reproborum pœnas æternas credimus. Si enim ad terrorē tātum malorū pœnas æternas dixit, adulatoriè quoque tantum bonorum gloriam æternam prædixisse putandus erit: quod nequaquam stare posse, nemo qui ipsum veritatem & vitam esse cognoscit, dubitare permittitur. Nec auctoritates, quæ positæ sunt, ab hoc sensu discrepant: cùm miserator & misericors Dominus, quamdiu tempus est miserendi, patienter & longanimiter expectando, largam peccatoribus pœnitendi materiā tribuat, in ipsaque ira sua, hoc est in judicio, miserationes suas non contineat, minùs fortasse quam meruerant puniendo, vel interdum refrigerij solatiū in pœnis eis indulgendo. Hoc enim videtur velle illa Isaiæ auctoritas, quæ eos post retrusionē in carcerem visitandos dicit: vt videlicet visitationem vocet quantulamcumque consolationem. Illa Psalm. 30. verò, quā rursum inducūt, *Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine,* longe alium sensum requirit. Abscondit enim Deus multitudinē dulcedinis suæ timentibus se: quia timor qui non est in caritate, seruiliter Deum quærens, ad degustandam dulcedinem eius, quā in caritate radicati, spe gaudentes, in tribulatione patientes, ex meritorum conscientia inueniunt, non perueniunt. Spes siquidem, quæ sine præcedenti merito,

vel saltem sine ea charitate, quæ operit multitudinem peccatorum, procedit, non spes, sed præsumptio vocanda est. Vel certè & castè timentibus, in hac vita dulcedinem suam Deus abscondit, quam eisdem in futuro sperantibus, facie ad faciem seipsum videndum demonstrando, perficit; vt sint idem timentes, qui sperantes. Quid est ergo quod dicit, *Eadem mensura qua mensi fueritis* &c. si temporaliter peccantiũ æternæ sunt pœnæ malorum? Qui scrupulus faciliùs enodatur, si Deum non solum operum, sed & cordiũ esse scrutatorem intueamur. Remetietur itaque eadem mensura, qua mẽsi fuerint homines, dum eis facultate peccandi, non voluntate subtracta, in æterna malefaciendi voluntate morientibus, æterna supplicia irrogat.

Luc. 6.

CAPVT XXV.

Si in pœnis positi, de transactis malis vere pœniteat, vel peccandi adhuc voluntatem habeant?

SEd & hoc inquirendũ videtur. Si tantis cruciatibus addicti, vel de transactis malis verè pœniteant, vel rursum peccandi, si pœnis carerent, voluntatem habeant? Legitur enim in libro Sapientiæ. *Videntes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in subitatione insperatæ salutis, dicentes intra se, pœnitentiam agentes.* Et in evangelica parabola, diues ille de salute fratrum solicitari inducitur, cum ait. *Rogo ergo te, pater, vt mittas eum in domum patris mei, habeo enim adhuc quinque fratres vt testetur illis.* &c. Si enim eos, ne in locum tormentorum veniant, affectuosa solicitudine præmoneri cupit, quanto magis semetipsum hoc velle præcauisse putãdus erit. Sed notandum est, diuersis modis accipi pœnitentiã. Accipitur interdum eo modo, quo & describitur. Pœnitentia est commissa deflere, & deflenda non committere. Qualiter Paulus quosdam pœnituisse gloriatur, quibus ait. *Gaudeo vos contristatos esse, non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam.* Et de qua Dominus in evangelio. *Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum.* Talis siquidem pœnitentia vera, & fructuosa est, per quam non solum remissionem consequimur peccatorum, sed & meremur ad regnum peruenire cælorum. Dicitur etiam pœnitentia quasi pœnitudo, qualis est latronum, & omnium sceleratorum in criminibus suis comprehensorum, ac suppliciis addictorum, Pœnitet eos enim nõ scelus perpetrasse, sed pro scelere tormento deputatos esse, nec vellent odio mali carere vitio, sed si fieri posset, post commissum crimen debito carere supplicio. Tali pœnitentia apud inferos agi malos credibile est: cũ tam ex instantia horroris pœnæ propriæ, quàm ex æmulatione salutis & prosperitatis alienę amplius conturbentur, & crucientur. Sic quippe Sapiens ille dixit. *Videntes,* scilicet justos in magna tranquilitatis constantia stantes, *turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in subitatione insperatæ salutis.* Et tunc demum duobus his, videlicet propriæ damnationis, & alienæ saluationis consideratione; *dicunt intra se pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes. Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum, & in signum improperij.* Exhinc liquet, sapientem illum non de vera & fructuosa pœnitentia, sed de falsa & extorta pœnitudine, vel potius de dolore & indignatione locutum fuisse. Videamus etiam, si prætaxatus ille diues vera pœnitentia ductus fuerit. *Rogo ergo te pater, vt mittas eum in domum patri mei, habeo enim quinque fratres, vt testetur illis.* &c. Non enim ait, vt testetur eis vitare malum, sed moneat præcauere tormentum: nec ait vt moneat eos, vt bona siqua faciunt, virtutis agant amore, sed seruili pœnæ timore. Sed si quis hoc quasi parabolicum ad literam dicat non esse intelligendum, non est in determinatione eius valde desudandum. Pœnitet ergo malos esse in tormentis: sed non sic, vt si redire ad pristinam vitam permitterentur, vellent carere peccatis. Si quis verò contentiosus adeo est, vt putet eos verè ibi pœnitere, sed effectu pœnitentiæ carere, juxta illud Apostoli, *Ecce nunc tempus acceptabile:* quasi non tunc acceptabile, non est cum eo litigandum Quamvis non desint qui dicant, sicut boni cũ Deo in æterna gloria perfectè vnus spiritus effecti non possunt, nec volunt velle, nisi bonũ: sic & reprobos in supplicio capiti suo diabolo velut plenè incorporatos, ita obstinationi eius configurari, vt deinceps nec velint, nec possint velle nisi malum. Iuxta quorum sensum non solùm de transacta vita verè non pœnitent, sed & si liceret, in peccatis adhuc manere vellent.

Sap. 5. — *Luc. 16.* — *Pœnitentia variè accipitur.* — *2. Cor. 7.* — *Mat. 3.* — *Sap. 5.* — *Ibidem* — *Luc. 16.* — *An & quomodo malos peccati pœniteat.* — *2. Cor. 6.*

CAPVT XXVI.

Si post judicium extra infernum inferiorem ad leniora pœnas locus remaneat. Et quid de paruulis, qui solo originali tenentur.

HIs dictis, indagandum puto, si transacto iudicio, extra infernum inferiorem ad leviores pœnas locus remaneat. Esse quippe apud inferos locum purgatorium, in quo saluãdi vel tenebris tantùm afficiãtur, vel expiationis igne decoquantur, quidam asserunt, juxta illud Patriarchæ. *Lugens descendam ad inferos.* Et illud Apostoli. *Ipse autem saluus erit: sic tamen quasi per ignem.* At si terminatis in judicio causis singulorum, pro qualitate meritorũ æternis pœnis deputatus nullus vltrà purgabitur: quomodo locus ille superior purgatorius residuus erit? Si verò non remanebit: vt de aliis taceã, quid de paruulis, qui solo originali delicto tenentur, fiet? Numquid in puteum inferni inferioris & ipsi retrudẽtur? Denique nonnulli tenebris tantùm eos, sicut antiquos patres, eo quod in nullo rei inueniantur, nisi quòd ad gratiam baptismi, & ad agnitionẽ veræ lucis non peruenerant, teneri affirmant: ad ipsas tantùm tenebras interpretãtes, quòd mitissima pœna Augustin⁹ eos plectendos esse testatur. Alij præfata verba Augustini duriùs accipientes: vera eos pœna, sed mitissima, puniendos dicunt. Quòd si locus ille superior, non vt priùs ad purgationem, sed ad eorum, vel minùs malorum punitionem, perpetuam tamen, reservabitur: non huic æstimationi oppositum, quod post judiciũ purgatorius locus non remaneat; cùm non mutato loco, sed officio, qui priùs erat purgationis, tunc fiat punitionis. Quamvis etsi loco illo penitus abolito in generalem pœnarum locum deputentur, non est incredibile: cùm possit omnipotens manus Dei eos in illo horribili incendio vel intactos seruare, vel minùs affidere; qui quondã tres in camino ignis pueros illæsos conseruauit. Nam & vno eodemq; solis calore non omnes æqualiter vri, vel affici videmus. Cuius tamen rei assertionem, quia nondum certa auctoritate invenimus, Dei judicio relinquamus.

Genes. 37. — *1. Cor. 3.* — *Vbi paruuli post iudicium, & an puniantur.* — *Daniel. 3.*

Caput XXVII.

Quomodo ignis ibi ardeat, & non luceat.

Videndū quoq; est de igne illo æterno, quo modo luce careat: cùm veri ignis sit natura nō solùm vrere, sed & lucere. Nam si lucet, quo modo sunt ibi tenebræ exteriores; tenebræ palpabiles? Qua in re considerandum est, quòd naturæ creator Deus, quasdā ipsi causas & vires indidit: quas si certis rationibus, sicut Deus, quandoq; subtrahit, mirari non oportet: quia & ignis ille in fornace Chaldæorum habuit virtutē suam ad consumenda puerorum vincula, sed non habuit ad delenda ipsorum corpora. *Daniel 3.* Et olim in rubo, quē ardere voluit, & non consumi. Ardebat, & non comburebatur: quia naturam suam ignis habebat ad lucem, non ad consummationem. Sic è contrario infernalis ignis virtute sua in luce carebit, & plenariè eā habebit in exustione. Erit itaq; tormentum ignis ibi sine consolatione lucis adurens, non illuminans; afficiens, nō reficiens: vt omne genus miseriæ plusquam, ne dicam, edici, sed nec excogitari possit, habeat: omniq; delectamento, quo miserrimi valeant subleuari, careat.

Caput XXVIII.

De gloria & exaltatione ciuitatis Dei.

Tandem decurso laboriosa disputatione fine malorum, quasi graui pelago enatato, ad suavem & jucundum ciuitatis Christi finem, ipsius freti gratia, veniamus. Igitur ciuitate mundi Babylone miserabiliter præcipitata, qualiter ciuitas Christi Ierusalem sancta glorificetur, audiamus. *Apoc. 20.* Ioannes cùm de illa dixisset in Apocalypsi, quòd cum seductore suo diabolo, & pseudopropheta suo Antichristo, missa esset in caminum ignis & sulphuris, vbi cruciabūtur die ac nocte in secula seculorum; post pauca subjunxit. *Apoc. 24.* *Vidi ciuitatem sanctam Ierusalem nouam descendentem de cælo à Deo: paratam sicut sponsam ornatam viro suo. Et audiui vocem magnam de throno dicentem. Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis.* Putabant Iudæi, in adventu Messiæ sui Ierusalem terrestrē magna cum gloria restaurari: ibique cum maxima rerum abundantia se cum illo regnaturos; omnis mundialis gloriæ deliciis affluere: ædificium illud Ezechielis in monte, necnon prophetiam Isaiæ, *Surge illuminare Ierusalem, quia venit lumen tuum, & gloria Domini super te orta est: Tunc videbis, & afflues, & mirabitur & dilatabitur cor tuum: quando conuersa fuerit ad te mult. maris, fort. gent. venerit tibi. Inundat. camel. operiet te,* &c. ad literā intelligentes. *Iudæi carnaliter intelligunt promissiones spirituales.* *Isai. 60.* Quorum errorem quidam sub Christiano nomine secati, regnum Christi in terra futurū putauerunt: ibiq; in Ierusalem terrestri, Sanctis cum ipso deliciosè regnantibus, post mille annos soluendum Satanam, ac tunc demum præcipitandum, Sanctosq; in regnum cæleste assumēdos fore. A qua æstimatione filij Zebedæi nondum virtute ex alto induti non longè fuerunt, cùm mediante matre peterent, vt vnus ad dexteram, & alter ad sinistram in regno Christi sederent. *Mat. 20.* Ioannes ergo, vt omnes has opiniones & errores destrueret, primò damnationem reprobæ ciuitatis, eiusq; vltimum incendium enarrare studuit: ac postmodū cælo & terra innouatis, de cælestis, non de terrestris gloria Ierusalem loquens subjunxit. *Vidi ciuitatem sanctam Ierusalem nouam descend. de cælo.* *Mat. 23.* Quomodo enim sanctam vocaret, quā Prophetas occidentem, & eos qui ad se missi fuerant lapidantem, Babylonē prius nominauit? Quomodo nouam, quæ in vetustate legis adhuc manet, diceret? Quomodo postremò eam, quæ semper in terra terrena fuit, de cælo descendentem assereret? Vnde bene Apostolus eā, quæ in terris est, Agar comparans, servire cum filiis suis ait: illam tamen, quæ sursum est, matrem nostram, & liberam attestans. *Galat. 4.* Sed & Psalmista, cùm iucundari se de hoc, quòd in domum Domini, & atria Ierusalē iturus esset, attestaretur, *Ierusalem*, inquit, *quæ ædificatur vt ciuitas.* *Psalm. 121.* Non enim ciuitatem ædificari, sed vt ciuitatem eam ædificari dicens, nō more nostro, nec nostris lapidibus, sed diuina virtute, viuisq; ex lapidibus ipsam ædificandam declarauit. Quòd & si quis incredulus est, audiat quod sequitur. *Ibidem.* *Cuius participatio eius in idipsum.* Quomodo enim casuræ, non permansuræ participatio eius in idipsum? Est ergo illius ciuitatis, quæ mater nostra est, & sursum est, participatio eius, qui dixit. *Ego sum, qui sum:* Et, *qui est, misit me ad vos.* *Exod. 3.* Eius dico in idipsū, id est in diuinitate sua æternaliter & incommutabiliter semper vno eodemq; modo permanentis. Cujus quia tunc cùm videbis eum sicuti est, æternitatis & identitatis verè perfecteq; particeps eris, bene dicitur. *Cuius part. eius in idips.* Itaq; secluso illorū errore, verba Apostoli prosequamur. *Vidi*, ait, *ciuit. sanctā Ierus. nouam descen. de cælo.* *Apoc. 21.* Res mystica, & profunda, prorsusque ingenium nostrum excedens. Quid est enim, quòd ciuitatē illam sanctam, id est ad incōmutabilitatem firmatam, nouam tamquā ab omni corruptione & mortalitate liberatam & innouatam descendisse de cęlo dicit? An merces, quæ in cælis futura promittitur, in terra erit? Si enim, juxta Augustinum, nec in his cælis visibilibus merces Sanctorum reposita est: quanto magis nec in his inferioribus locanda erit. *Merces Sanctorum nec in cælis visibilibus reposita.* Quid ergo sibi vult, Vidi ciuit. sanctam Ierus. nouā desc. de cælo? Ego quidē quid senserit, etsi debita veneratione tamquam sacrum secretum amplectar, ad plenum tamen me non intelligere profiteor: nisi fortè cælum ipsam superexcellentem diuinitatis naturam, de qua Psalmista, *A summo cælo egressio eius*, intellexerit: vt sic dictū videatur, quòd gloria illius ciuitatis in solius Dei prædestinatione ab æterno collocata, ipsiq; soli nota, tunc demum ad Sanctorum cognitionem plenariā, quādo Deus omnia in omnib⁹ erit, & videbitur sicuti est, descendat. *Psal. 18.* Quòd enim in hac vita plenè, etiā ab electis, illa superinæstimabilis beatitudo comprehendi non valeat, illo prophetico & apostolico probatur testimonio. *Oculus non vidit, auris non audiuit, & in cor hominis non ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se.* *Isai. 64. 1. Cor. 2.* Descendere ergo dicitur de cælo, cùm ab arcano diuini consilij ad electorum notitiam, non solùm per scientiam, sed & per experientiam, incomparabilis illa corona perueniet. *A Deo paratam sicut sponsam ornatam viro suo.* *Apoc. 21.* Quē ornatum in spiritu Propheta præuidēs, *Gaudens*, inquit, *gaudebo in Domino, & exultabit anima mea in Deo meo.* *Isai. 61.* Causamq; gaudij depromens, *Quia induit me*, ait, *vestimento salutis, & indumento justitiæ circumdedit me: quasi sponsum decoratum corona & quasi sponsam ornatā monilibus suis.* Erit ergo ornatus eius corona, & monilia. Corona scilicet immarcessibilis perpetuæ immortalitatis & incorruptionis adornans gloria: monilia ineffabili cordis puritate, quā & De⁹ videtur, decorans eam munditia. Denique quia à factore suo non solùm vt factura æternaliter

præscita in cæleste habitaculum potentialiter introducitur; sed & vt sponsa decorata in ejus regni thalamo amabiliter collocatur: tamen de cælo descendens, à Deo parata, & sicut sponsa ornata narratur. Mira enim & ineffabili benignitatis affluentia factura fit sponsa, cùm eam, quam mirabiliter ex nihilo creauit, ad famulatum mirabiliùs reformatam, ad cælestis thalami iucundum assumet amplexum. *Et audiui vocem* Apocal. 21.
magnam dicentem. Vox ista vox suauis, vox lætitiæ de alto sonans, de sublimi diuinitatis concessu dulciter increpitans quid dicat, audiamus. *Ecce tabernaculũ Dei cum hominibus, & habitabit cũ eis.* Num. 24.
Quod est istud tabernaculum Dei? An fortè inter illa reputabitur, de quibus dicitur, *Quam pulchra tabernacula tua Iacob, tentoria tua Israël?* An Psam. 83.
potiùs inter illa, quæ Psalmista concupiscens, alto suspirio proclamat: *Quam dilecta tabernacula tua Domine virtutum: concupiscit & deficit anima mea in atria Domini?* Sunt enim tabernacula luctantium in præsentis vitæ militia, agone, & exercitio gravia: sed intuitu coronæ spectaculo pulchra: bona semper, sed nõ semper jucunda. Sunt & tabernacula Dei tabernacula regnantium in cælestis patriæ curia, omni calcato metu plena tranquillitate suauia, de percepta corona plenè gaudentia: non solum bona semper, sed sine tristium intermixtione, sine laborum fatigatione semper læta & iucunda. Bene ergo illa pulchra, ista dilecta vocantur. Quid enim pulchri*, quàm spe coronæ cum vitiis & concupiscentiis luctam inire? quid amabilius, quàm victoria peracta de percepta corona gaudere? Sũt itaque tabernacuca Iacob pulchra, tabernacula Dei dilecta: quia de labore certandi peruenitur ad fructum præmij percipiendi. Quia verò in cælesti curia diuersa sanctorum Angelorum contubernia caritatis nexu vnam faciunt rempublicã; bene quæ Psalmista dixerat tabernacula, hic tabernaculum vocatur: quibus dũ sanctorũ agmina coniuncta vnã condunt vnius vrbis commanentiã, bene cum hominibus tabernaculum Dei ad æternam mansionem iunctum narratur. Sed inæstimabili dulcedine omnia prædicta exuperat, quod subditur. *Et habitabit cum eis.* Si enim species tabernaculorum delectat, quanto magis inhabitatoris eorum, qui fecit illa, visio & mansio delectabilis erit? Habitabit ergo Deus in eis, pleno eos & vero gaudio replens; ne vnquam vacillare valeant, 1. Cor. 9.
plenam eis suæ visionis notitiam largiens; atque omnibus omnia factus, perfectam eis beatitudinem tribuens. Vnde pulchrè subjungitur. *Et ipsi* Apoc. 21.
populus ejus erunt: & ipse Deus cum eis erit eorum Sapi. 9.
Deus. In hac enim vita terrena habitatio sensum multa cogitantem deprimit. Quoties curis & solicitudinibus succumbimus; quasi toties Deum, quem in omnibus fluxis & transitoriis præponere debueramus, Deum nostrũ esse obliuiscimur. In illa verò ciuitate, vbi sic diuina contemplatio omnes in idipsum conglutinans beatificat, vt interno & æterno gaudio perfectè suffusis foras euagari non oporteat, ipsi populus ejus erunt, & ipse Deus cum eis erit eorum Deus. Vbi profectò quia sic æternæ iucunditatis & lætitiæ vino debrientur, vt omnis transactæ vitæ miseria vltra non afficiantur. Quod subsequenter declatat, cum subjungitur. *Et absterget Deus omnem lacrymarum ab oculis eorum, & jam non erit neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra: quæ prima abierunt.* Porrò quod alibi ciuitas ipsa ex auro mundo, fundamẽto omni lapide pretioso constare dicitur, duodecim portæ ejus ex singulis margaritis, plateæ ex auro mundo tamquam vitro perlucido ornatæ feruntur; quãtam cælestis illius patriæ iucundissimam mansionem depromunt? Si enim ad literam intellecta pulchra sunt & decora: quanto magis spiritualiter intellecta longè incomparabiliùs iucunda & delectabilia inueniuntur? Si pretiosum est,* quanto pretiosius est, quod significatur per aurum? * Deest vox aurum
Luci enim comparata purior inuenitur sapientia. Diximus, vt potuimus, qualiter sublato impio, ne videat gloriam Dei, Christi ciuitas sancta Ierusalem glorificatur: pluribus quæ de tãta jucunditate dici possunt suppressis, dum ad ea quæ restant dicenda festinamus.

CAPVT XXIX.

Qualia post resurrectionem sancti corpora habeãt.

QVæri potest, qualia sancti post resurrectionem in illa ciuitate corpora habeant. Ait enim Apostolus. *Seminatur corpus animale, resurget spirituale* Et rursum. *Caro & sanguis regnum* 1. Cor. 15.
Dei non possidebunt. Vnde nonnulli in spiritualem substãtiam corpora sanctorum post resurrectionem transmutari potauerunt. Alij tametsi corpora, non spiritus ea futura dicerẽt, tamen in tantam subtilitatem, ut nec palpari, nec excogitari posset, ipsa redigenda credebant. Quia verò juxta Domini exemplum post resurrectionẽ suam dicentis, *Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere,* vera Luc. 24.
corpora in vera carnis substãtia resurrectura credimus; qualiter prædicta verba Apostoli accipienda sint, videamus. *Seminatur*, inquit, *corpus animale, resurget spirituale.* Sed intueamur ex subsequẽtibus, quid per spirituale intellexerit Cum 1. Cor. 15.
enim dixisset, *Seminatur corpus animale, resurget spirituale,* subseqenter adjunxit. [Si est corpus animale, est & spirituale; sicut scriptum est, primus homo Adam in animam viuentem: nouissimus Adam in spiritum viuificantem. Sed non priùs quod spirituale est, sed quod animale, deinde quod spirituale. Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cælo cælestis. Qualis terrenus, tales & terreni: & qualis cælestis, tales & cælestes.] Numquid his verbis secundũ hominem Christum Iesum, quem spiritualẽ vocauit & cælestem, veram carnem habere negauit? *Quomodo corpora Sãctorum calestia.*
Spiritualem ergo, seu cælestem dicens, non carne carere voluit: sed ad differentiam primi, qui voluntatem carnis secutus, mandati Dei præuaricator extitit, carnis operibus alienum vita & doctrina esse declarauit. Vnde & dicit. *Primus homo terrenus,* &c. Ac si diceret. Primus homo terrenis operibus nos perdidit, sed secundus cælesti vita nos reparauit. Ideoque subjunxit. *Igitur sicut portavimus imaginem terreni, portemus &* Ibidem
imaginem calestis. Ac deinde. *Hoc autem dico fratres, quia caro & sanguis regnum Dei non possidebunt,* idest possidere non possunt. Corpus itaque quod seminatur animale, resurget spirituale; cùm substãtiæ vitium subtrahitur, veritas naturæ relinquitur. Hoc est enim quod subdit [Seminatur in corruptione, resurget in incorruptione.] Ad hanc quippe vitam mortalem per concupiscentiam nascentes, animales seminamur: ad illam verò vitam immortalem per gratiam renascentes, spirituales resurgimus. Huic assertioni & hoc suffragatur, quia cùm dixisset, quod caro

& sanguis regnum Dei non possidebunt,] ne de substātia carnis dictum putaretur, subiunxit. *Neque corruptio incorruptelam possidebit.* Habebūt ergo in illa ciuitate sancti de vera carnis substantia vera corpora, sed ab omni corruptione aliena; puritatis dignitate, & agilitatis subtilitate spiritibus non inferiora; ac ita concorditer spiritibus suis connexa, vt nusquam esse velint, vbi esse non possint: nec vsquam sint, vbi esse non velint. Nulla enim poterit esse discrepantia, quos diuinus spiritus intus alens, veræ pacis perfecta connectit concordia. Quapropter vbi sint, quæri non oportet, cùm juxta Dominicum exemplum, qui post resurrectionem ianuis clausis intrauit, tantæ sint agilitatis, vt siue in cælo, siue in terra jam innouatis esse voluerint, in potestate habeant; vbi nec voluntas facultati, nec facultas repugnat voluntati.

1. Cor. 15.

Ioann. 20.

CAPVT XXX.

Qualiter præteritorum memoriam habeant.

NVnc inquirendum est; si in illa beata patria præteritæ vitæ memoriam, seu sciētiam habeant. Ait enim Prophetarū eximius Isaias. *Non erunt memores priorum, nec ascendent in corda illorum.* Sed quid est, quod alibi dicit, *Egredientur, & videbūt cadavera mortuorum, qui prauaricati sunt in me?* Numquid credendi sunt illas beatas sedes relinquere, ac ad videndum malorum tormenta localiter exire? Absit. Si ergo à fruitione æterni boni non recedentes, egredientur per scientiam, quomodo non erunt memores priorum? An scient pœnas alienas: suasque transactas miserias, vnde liberatori suo gratias habere deberent, obliuioni tradent? Qua in re sciendum est, duas esse scientias, duasque obliviones. Scit enim aliter æger infirmitatem per experientiam, aliter medicus per artis notitiam. Sic etiam aliter obliuiscimur eorum, quæ experimento cognouimus; aliter illorum, quæ artis tantùm industria inexperti comprehendimus. Sicut ergo sancti habebunt omnium, quæ delectare possunt, plenam memoriam: sic nihil quod officere possit, eorum tanget conscientiā: vt plenè habeant, vnde Redemptori suo gratias agant: & nihil recolant, vnde læso corde de priorum recordatione doleant: sed omnimodis deliciis affluentes, paceque Dei, quæ exuperat omnē sensum, perfecte gaudentes, sicut foris nulla pulsantur tentatione, ita intus nulla recordationis tristium afficiuntur passione. Scient itaque ad maiorem beatitudinis suæ cumulum, Redemptoris sui largum recolendo beneficium; non sicut experti tam suos actus, quàm malorum apud inferos cruciatus: vt non solùm de sua felicitate gaudeant, sed & Deo suo eos de vna massa factos, ab illorum perditione misericorditer separanti gratias agere habeant. Scient, inquam, vt dictum est, per omnia scientē, & sua & aliena; non per experientiæ miseriam, sed per internæ & æternæ sapientiæ superefflu-entem gloriam.

Isaie 52.
Isaia 66.

Duplex scientia, & duplex oblivio

Philip. 4.

CAPVT XXXI.

De diuersis in cælesti curia mansionibus.

HIs decursis, qualiter illa cælestis curia ordinata sit, inquiramus. Numquid enim omnes æterna illa beatitudine pari modo pariter omnes fruuntur, juxta illud parabolicū, vbi omnes in vineaDomini non æqualiter desudantes, æqualem operis mercedem, tamquā singulos denarios recepisse feruntur? Sed quomodo intelligemus testimoniū ipsius Domini dicentis, *In domo Patris mei mansiones multæ sunt?* Et illud Apostoli, *Alia claritas solis, alia claritas lunæ, alia stellarū: & stella à stella differt in claritate, sic erit & resurrectio mortuorum?* Verum est igitur, quòd singuli singulos denarios accipiunt; & verum est, quod diuersas mansiones inhabitantes, alius alio clarior existat: quia omnes quidem in vnam beatitudinem recipientur; sed pro qualitate meritorum diuersas ibi mansiones sortientur. Nam & Dominus non in domibus, sed in vna domo mansionum hanc varietatem esse dicens, vnam fore beatitudinem, sed in beatitudinis fruitione distantias ostendit. Quod etiam in præsenti videmus; vbi in vna Ecclesia diuersis dignitatum ordinibus alium alio clariorem, alium alio superiorem conspicimus. Quam ad instar illius curiæ distinctam Dominus Moysi loquens ostendit, cùm ait. *Vide, vt omnia facias iuxta exemplar, quod tibi monstratum est in monte.* Sunt itaque in domo illa diuersæ mansiones, quas alius alio clarior, alius alio sanctior habitet: quia tantò quisque viciniùs, & quasi proximiùs diuini luminis splendore irradiatur, quāto ardentiùs & vehementiùs in præsenti vita ad eius amorem per fidem operantem ex dilectione inflammatur. Et sicut pluribus ad vnum fontem confluentibus, simulque vndam eius gustantib⁹, qui plus sitit, plus haurit: ita ad Deum fontem vitæ festinantes, tantò largiùs ab vbertate dom⁹ eius torrente voluptatis suæ inebriantur, quantò eum ampliori sitis ardore vehementiùs & auidiùs præstolantur. Pro diuersitate igitur operū, & capacitate singulorum, varia & vna, beata tamen omnium erit gloria sanctorum.

Mat. 20.

Ioann 14.
1. Cor. 15.

Beatitudo eadem & inæqualis.

Exod. 25.

Psalm. 35.

CAPVT XXXII.

De tribus ternis Angelorum.

POrrò quia ciuitas illa duobus parietibus cōpacta, ex Angelis constat & hominibus; quis & qualiter inter eos ordo sit, intueamur. Tres Angelorū Hierarchias, idest sacros principatus, præcipuus Theologorum ponit Dionysius: & vnamquamque in tres ordines subdiuidens; vt nonem Angelorum ordines compleat, tria terna constituit. In prima Hierarchia Seraphim, Cherubim, Thronos: in secunda Dominationes, Potestates, Virtutes: in tertia Principatus, Archangelos, & Angelos ponit. Primam autem Hierarchiam immediatè Trinitatem circumstare, ab eaque sola illuminari; secundam verò inter primam & vltimam mediam, tam à superiore illuminari, quàm inferiorē illuminare, asserit. Quorum sacratissimæ humanumque ingenium trāscendentis naturę causas rimari, supra nos est, nec præsens opus exposcit. Ait nempe suprà nominatus Theologus. [Quanti quidem sunt, & quales supercælestium essentiarum ornatus, & quomodo secundum eos Hierarchiæ perficiuntur, solam diligenter scire dico contemplatiuam eorum perfectionis principem.] Quibus verbis cùm solam diuinam sapientiam, à qua principiū habent vt sint, & ad quam contemplandam respiciunt, vt perfecti sint, scire dicat, sacram & superornatam ordinationem, temerarium de ipsorū natura videtur inuestigare: cùm & ipsos Angelos, quales facti, vel qualiter dispositi sint, fateatur non posse comprehendere, [Propterea, inquit, dico & eos adhuc ignorare proprias virtutes & illuminationes, & suam sacram & super-

Dion. lib. de Celesti Hierarc.

ornatam ordinationẽ.] Vnde & subiungit.[Impossibile est enim nos scire supercęlestiũ animorũ mysteria, & sanctissimas eorum perfectiones: nisi ibi dixerit quis, quæcumque per eos nos tamquam propria bene scientes diuinitas mysteria docuit; & est dictum. Incassum ad comprehensionem supercælestium mysteriorum laboram⁹: cùm nec ipsos supercælestes spiritus, quorum reuelatione illa cognoscere deberemus, plenè illa posse comprehendere credamus. Quid est autem, quòd suprà eos nescire affirmans, hic nos per eos tamquam propria bene scientes erudire diuinitatem dicit: nisi quòd sciunt propria mysteria, quantum sufficit ad nostram eruditionem: sed non sciunt ad plenam & perfectam comprehensionem?] Quamvis igitur ex proprio motu nil de eorum natura comprehendere valeamus, hoc tamen quod diuina eloquia de illis sacris ordinibus, necnon & iste Theologus testantur, indubitanter credamus. Ait ergo.[Omnis theologia cælestes essentias novem vocauit manifestativis cognominationib⁹.] Deinde ab egregio doctore Gentium, magistro suo Paulo, qui ad tertium cælum raptus arcana Dei audierat, quid edoctus sit, subsequenter annectit dicens.[Has scilicet novem cælestes essentias diuinus noster sanctus perfector in tres segregat ternas dispositiones.] Quodquia nusquã in Paulo legitur, ab eo familiari colloquio tamquã diuin⁹ philosophus didicisse innuitur. Nec repugnat, ꝙ arcana, quę audiuit, homini loqui licere Apostolus negat: cũ nec homo, sed super hominẽ, velut huic vitæ funditus mortu⁹ fuerit, vel qui docuit, vel qui didicit. Dicat ergo. [Has diuinus noster perfector in tres segregat ternas dispositiones. Et primã quidem esse dicit circa Deum existentem semper, & ante alias immediatè vniri traditam sanctissimos Thronos, & oculosos, & pennosos Ordines Hębreorum voce Cherubim & Seraphim nominatos.] Quia enim Seraphim incendentes, Cherubim plenitudo scientiæ interpretatur, Cherubim oculosos propter contemplationis cognitionẽ, Seraphim pennosos propter ardentissimi amoris dilectionem, symbolicè nominat. Thronos verò, in quibus Deus sua iudicia decernit; quos alibi compactas & altissimas sedes, hic sanctissimos Thronos anagogicè vocat: altissimas sedes, propter dignitatem; compactas, propter iudicij veritatem: sanctissimas, propter incommutabilitatis firmissimam æternitatem. Est ergo propriũ Thronorum judicij discretio, Cherubim veritatis cognitio, Seraphim cognitionis perfecta dilectio. Et quia in his tribus omnis constat perfectio, rectè amantes, agnoscentes, iudicantes, velut intus præsidentes, & ab interna contemplatione ad exteriora officia numquam exeuntes, immediatè Deo vniri, & ante alias circa ipsum sẽper attentè existere dicuntur. Vltimos verò tres ad exteriora mitti, vt Angelos & Archangelos; vel dimittendis invisibili potestate dispensare, vt principatus testatur. Porrò medios, quæ à superioribus ad inferiores deferenda sunt, secundùm dignitatem & officium suum administrare dicit. In quibus Dominationes quasi solo imperio ad nuntianda formantes primò, Virtutes tamquam per acceptum ab eis imperiũ Potestatibus edentes secundò, Potestates quasi conceptum mandatum in Principatibus, Archangelis, Angelis sibi ad operationem subiectis perficientes tertio loco ponit. Qui verò post Angelos & Archangelos Virtutes, & deinde Potestates, & sic Principatus constituũt, Virtutes eos, per quos signa & miracula fiunt: potestates eos, qui adversas virtutes spirituum comprimunt, ne tantũ nocere possint, quantum volũt. Principatus, qui etiam bonis spiritibus principãtur accipiunt; pl⁹ etimologiam nominum, quàm rationes officiorũ secuti. Vsu enim nostro plus est potestate agere, quàm virtute. Deinde maior est principatus, quàm potestas. Non enim omnis potestas principatus; sed omnes principatus sunt potestates. Quòd autem ampliùs sit in principatu dominari quàm principari, nemo ambigit: & idcirco Dominationes quasi Principatibus dominantes in eminentiori loco posuerunt. Quid est autem, quòd cùm suprema illa Hierarchia immediatè circa Deum, & ita sẽper attentè, vt numquam à jucundissima maiestatis ejus præsentia foris prodeat, assistere credatur; ad mundanda labia prophetæ Seraphim exisse narratur, cùm dicitur. *Volauit ad me vnus de Seraphim*, &c. Vbi profectò iuxta eundem Dionysium innuitur, quòd ex inferiori ordine missus, superioris ordinis vocabulum ex officio est sortitus. Prophetæ quippe labia purgare, ejusque mentem ad divinitatis amorẽ accendere veniens, Seraphim, id est incendentis vocabulum accepit. Quamvis non desint, qui dicant non incongruè, ad alta consilia de altissimo ordine spiritus mitti: cùm & ipse vnigenitus de sinu Patris ad terras missus, magni consilij dictus sit Angelus. Quòd enim omnes mittãtur, testari videtur Apostolus, vbi ait *Nonne omnes sunt administrotorij spiritus, in ministeriũ missi?* Vnde Michaëlem, Gabrielem, Raphaëlem, quos præ ceteris spiritibus Ecclesia Dei veneratur, altissimorum illorum Ordinum principes esse putant: nec idcirco eos ab intima diuinitatis pręsẽtia recedere dicunt: cùm tantæ subtilitatis eos, & inæstimabilis puritatis esse velint; vt sic ad exteriora prodeant, vt tamen in cælis semper Deo assistant. Vnde est illud Gabrielis in Euãgelio. *Ego sum vnus de illis, qui semper assistunt ante Deum & hunc missus sum annuntiare tibi.* Cùm enim hoc diceret, ad terras missus fuerat: & tamen Deo se assistere dicebat. Porrò quòd quidam à superioribus erudiantur, alij verò ab ipso Deo immediatè illuminentur, prophetica auctoritate probatur. Quidam enim mysterium Incarnationis ignorãtes, cùm Iesum in gloria cælos ascendere conspicerent, noui Regis aduentũ admirantes, à superioribus inquirebant, dicentes. *Quis est iste Rex gloriæ?* Sed & superiores nõ omnino ignorantes, sed immediatè ab ipso discere volentes, nec tamẽ ad interrogationem festinè præsilire audentes, primùm apud se deliberãbãt. *Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra?* Cumq; ad doctrinam vltro ipse se offerret, dicens, *Ego sum, qui loquor justitiam*: tunc demum assumpta fiducia, ad ipsum quæstionem dirigunt. *Quare ergo rubrum est indumentũ tuũ, & vestimentã tua sicut calcantium in torculari* In eo enim quod interrogant, ostendunt se illuminationem appetere: in eo verò quò inter se cõferendo deliberant, significant, quia diuinam in se processionem non audent præuenire. Vnde Theologus iste, Apud se, inquit, ipsas deliberant ante interrogare: ostendentes, quia discunt, & deificam scientiam appetunt: non autẽ præsilientes per diuinam processionem inditam illuminationem. Et notandum, quòd interrogatio Spirituum illorum ad Deum,

Marginalia: *Dion.* — *Dionysij præceptor Paulus.* — *Quid Seraphim & Cherubim designent.* — *Isai. 6.* — *Isai. 9. apud 70.* — *Hebr. 1.* — *Luc. 1.* — *Psalm. 23.* — *Isai. 63.* — *Ibidem*

nō est aliud, quàm ipsa illuminationis perceptio, ipsaque eius responsio, vel locutio non est aliud quàm illuminationis datio. Quia igitur ipsi nō præueniunt illuminationem in perceptione, sed diuina eos gratia præuenit in datione, non ante interrogare dicuntur vt discant, sed ipse largitor & doctor offerre asseritur eis, quid doceat. Et hoc est quod dicit. Non præsilientes per diuinā processionem inditam illuminationem. Præsilirét enim inditam illuminationem, si humano more per studium inquisitionis ad lumen peruenirent *cogitationis: sicq; processio esset non Dei ad ipsos, sed eorū ad Deum. Sed quia diuina processio, hoc est à Deo procedens datio, sponte veniens in ipsos, sic eos illuminat, vt nullum inquisitionis studium hanc illuminationem efficiat: bene dicitur, quòd inditam illuminationem per diuinam processionem nō præsiliunt. Hæc de Angelorum natura, non de nostro sensu, sed de diuinis eloquiis prolata sufficiant: in quibus nihil temere diffiniendo, sed secretum venerando, indubitanter credimus, quòd siue omnes mittantur, seu omnes omnia supercælestium sciant arcana, vel non: indeficienti tamen iubilo omnes simul in creatoris sui contemplatione jucūdantur. Vnde idem Dionysius ad superprincipale principium, & ad ipsum principium vniuersaliter eos cōuerti testatur. Qui etiā ad hoc vt supernæ Hierarchiæ spiritus sic Deo semper assistant, vt numquam ad externa officia foras prodeāt: & quòd inferiores spiritus quandoq; secreta Dei lateant, donec superiorum reuelatione addiscant, inclinat⁹ videtur. Quod tamen & si ita est, eorum beatitudinē non minuit, quia omnia scientem videntes, sic in eo omnia sciunt, vt quidquid expedit eos scire, scire velint: nec aliquid scire velint, quod scire eos non expedit.

*Videtur legendum cognitionis.

CAPVT XXXIII.

Qualiter in eorum ordines sancti proportionaliter assumantur.

QVia de cælestium spirituū hierarchiis, eo quod in eorum ordine electi assumendi vnam rempublicam facere creduntur, incidenter disputauimus: superest, vt adhuc qualiter in ipsorum consortia proportionabiliter assumantur, inquiramus. Ait itidem de hoc sæpe nominatus optimus Theologus. *Ad quas*, idest super cælestes essentias, *secundum differentiam progressionum, & incrementa illuminationum, proportionaliter nobis ipsis ascendimus per gradus spiritualium profectuum in nobis, vel diuinorum donorum inter nos.* Et est dictum, quod sicut in præsenti per dona gratiarum & gradus dignitatum proportionaliter, hoc est differenti & ordinata participatione disponimur: sic in cælestis curię contubernia promoueamur. Iuxta ipsius enim Domini testimonium, Qui in modico fidelis est, supra multa constituetur: & qui bene ministrat, gradum bonum acquiret: & quia fideles dispensatores Ecclesiæ tantò ampliùs coronantur in cælis, quanto magis verbo & exemplo gregem Domini pascentes desudauerunt in terris. Vnde qui accepto ad vsuram talento plus fœnerauit, iuxta differentiam meritorum proportionaliter accipit stipendia retributionum, dum isti dicitur. *Tu esto super 5. ciuitates:* & illi, *Tu esto super decem.* Ascendent ergo sancti per differentiam progressionū, idest quantum bene operando progrediuntur; & incrementa illuminationum, idest quantum bene docendo, subditos illuminando profecerunt; per gradus spiritualium profectuum; quod est de virtute in virtutem, non pedum sed mentium in diuersis dignitatibus progressus; vel differentiam donorum, quæ sunt diuersa dona charismatum, idest diuersos ordines beatorum spirituum. Quæ quoniam in ipsis, & inter ipsos sūt, iuxta illud Psalmistæ, *Beatus vir cuius est auxiliū abs te, ascensiones in corde suo disposuit in valle lacrymarum: in loco quem posuit*, bene Theologus iste dicit, quod secundum differentiam progressionum, & incrementa illuminationum proportionaliter nobis ipsis ascendimus per gradus spiritualium profectuum in nobis, vel differentiam donorum inter nos, ad contubernia Angelorum. Qualiter autem in singulos ordines beatorū spirituum singuli quique electorum assumantur, vt non solū mentis & corporis puritate, sed graduum dignitate Angelis similes, & pares in beatitudine fiant, beatus Gregorius mellifluo ore disseruit, tantum, juxta illam auctoritatem, [Cōstituit terminos populorum juxta numerum Angelòrum Dei,] in illa ciuitate numerum electorū futurorum ostendens, quantus ibi sanctorū remansit Angelorum.

Mat. 25. Ioann. 12. Luc. 19. Psalm. 83. *Homines Angelis pares in gloria*

CAPVT XXXIV.

Quomodo stare possit, quod tantus numerus electorum sit, quantus ibi remansit Angelorum, si juxta decimam dragmam, decima tantum pars Angelorū perdita, per homines restauranda putabitur.

SEd inquiri potest, cùm decima dragma tamquam Angelorum pars perdita, per homines restaurari debeat, quomodo tantus fiat numerus electorum, quantus mansit Angelorum? Qua in re profectò videndum est, quod 10. 100. & huiusmodi in diuina pagina non semper numerum, sed significatum numeri ponunt. Quia enim denarius in sacra scriptura perfectionem significare solet, decima dragma periisse dicitur, cum reprobæ illius partis globus à Deo exorbitans, à creationis suæ dignissima perfectione, ad propriæ voluntatis motum declinās, superbiendo corruit: vt dicant, non quod illa decima pars corruerit, sed quod illa pars corruerit decima, idest vt decima qualitatem suam seu substantiam verbi reddat verbo, vt non intransitiuè, sed substātiuè jungatur, cum *corruit*, quod est dicere, vt non numerum, seu literam, sed juxta significationem numeri mysticum sensum respiciat: vt non sit aliud dicere corruit decima, quam corruit perfecta, idest in eo quod perfecta, sicut solemus dicere, video te sapientem, verbum jungendo trāsitiuè, ad *te* substantiue ad *sapientem*. Vel corruit decima, idest perfecta, idest à decima, vel à perfecta, vt sit ablatiuus decima seu perfecta, vel sensum habeat ablatiui. Sicut enim nominatiuus apud grammaticos frequenter substantiam sui, sic ablatiuus vel nominatiuus ex parte prędicati, semper qualitatem eiusdem nominis innuit. Vt cum dico, Martinus est homo, non prædico secundum Logicos hoc, sed ex hoc: sicut econuerso cum dico, homo currit, non subjicio ex hoc, sed hoc. Nam si hac parabola, ad hoc vt decimā partem Angelorum, quæ per homines restaurari debet, cecidisse credere compellimur, nihilominus etiam centesimam tantùm partē ex parabola, & ouiū corruisse cogemur cōfiteri 100. Prædict⁹ ergo denarius, vel centenarius, quia vt dictū est, non ad numerum, sed ad significatū numeri nos mittit, nec ad hoc cogit, vt decimam partem seu

centesimam

centesimam corruisse credamus, nec ad hoc impellit, vt tantumdem restaurandorum, quantum lapsorum numerum fore confiteamur: sed hoc tantùm ostendit, quod illorum miseria istorum fœlicitate, illorum imperfectio istorum perfectione suppleatur. Neque propter hoc quod decima dragma perdita dicitur, 10. ibi ordines, quorum vnus corruerit, quandoque fuerût, sed de singulis 9. illis ordinibus cadentes, vnum inordinati ordinis globum fecerunt. Quamuis si dicat quis Gregorium hoc nô sub assertione posuisse, non sit multum in eius determinatione laborandum, dum hoc tamen credatur, quod verè in singulorum Angelorum ordines, siue in numero pares, vel impares sint, beatitudine pares electi assumantur. Non enim Gregorius ait, ad quot tot ascensuros scimus, sed credimus. Hæc illa quam posui auctoritas, ***Constituit terminos populorum, juxta numerum Angelorum,*** huic sêtentiæ accômodata cernitur, cum ibi subsequêter dicatur. ***Pars autê Domini populus eius.*** Quod sic reste Dionysio dictum videtur. Ceteræ nationes religionem Angelorum sectantes, diuersam militiam cœli coluerunt: solus Israeliticus populus vnius Dei cultum seruans, ipsi tamquam sua pars, & funiculus hæreditatis in possessionê peculiariter cessit. Vnde est illud Psalmistæ ***Notus in Iudea Deus, in Israel magnum nomen eius.*** Si verò juxta aliam translationem, juxta numerum filiorum Dei legatur, longe iterum alium sensum requirere innuitur; nisi eosdê filios Dei, quos & Angelos dixerimus, juxta illud Genesis, vbi alius translator filios Dei, alius Angelos ad filias hominum accessisse commemorat. Quod si juxta nostrum vsum, juxta numerum filiorum Israel dicatur, peregrinum penitus ab hoc intellectu erit. Igitur de re secretissima prorsus à nostris oculis remota, judicium prudentioribus relinquentes, ad ea quæ restant transeamus: hoc tamê credentes, quod in libro sapientissimæ præscientiæ Dei, quam nullum fugit profundû, nullum fallit secretum, certus est numerus electorû, & verax corona pro meritis singulorum.

An Grego. assertiuè loquatur. — *Deutero. 32* — *Psal. 75.* — *Genes. 6.*

CAPVT XXXV.

De beatitudine Sanctorum.

NVnc videndum est, quæ illius patriæ sit beatitudo. Non enim credendû, animas exutas corpore, vel post resumpta spiritualia corpora, Angelicis spiritibus puritate ac dignitate non inferiores, rebus exterioribus sicut in hac vita delectari. Proinde sicubi sacra scriptura floridis & virentibus campis, amœnis locis, garritu auium, odoriferis rebus, vtpote cynnamomo & balsamo, sensus eorum refici & affici dicit, spiritaliter hoc potius quam carnaliter accipiendum videtur. Quamuis & propter simplices, qui lacte, non solido cibo alendi sunt, quorum sensus nôdum exercitati, spiritalem iocunditatem comprehendere nequeunt, hæc frequenter à quibusdam doctoribus ponantur, vt sic per visibilia ad inuisibilia cognoscenda & inquirenda mittantur. Est igitur beatitudo sanctorum, visio conditoris sui, juxta illud Dominicum. ***Hæc est vita æterna, vt cognoscant te verum Deum, & quem misisti Iesum Christum,*** intelligendum cum Spiritu, qui est amborum. Hęc est, inquit, vita æterna. Quid enim aliud est vita æterna, quam beatitudo ipsa? Si enim esset vita temporanea, beata non esset, quæ de termino solicita foret. Rursus quantumcúque diuturna, nisi omni miseriæ defectu carens, omnimodæ felicitatis afflueret abundantia, beata dici nô posset, quæ aliquo neuo infecta esset. Est itaque illa vita æterna, & beata & æterna. Vt cognoscant te verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Vide, quod fruitionem beatitudinis, cognitionem dixit esse diuinitatis. Vnde frustra quidam ad comprehensionem diuinæ substantiæ in hac vita laborant, quæ à sanctis per speculum & in ænigmate vix in præsenti visa, sicuti est videnda, pleniterque cognoscenda, in futura eis tantum vita promittitur. Delectantur igitur sancti in plenè jocunda, & æterna beata visione Dei, juxta illud Psalmistæ ***Benedictionem dabit qui legem dedit, ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus deorum in Sion.*** Quid maius; quid jocundius, quid gloriosius? Quanto desiderio in tenebris positi desideramus hunc solem? quanto studio optamus hanc lucê? Quod si hæc lux desiderata cum gaudio suscipitur, suscepta cum admiratione inspicitur, visusque frequenter reuerberatur, rursus ad videndum sustollitur, nec vsu vilescit, nec frequentia fastidiû gignit: quam putas lux lucis videntibus se jocûditatem afferat, admirationem tribuat, nec tamê fastidium inferat? Si reges, vel imperatores terrenos in gloria sua fluxa & transitoria cum admiratione, & quadam hilaritate videmus: quàm inæstimabili gaudio suffusos, inæstimabili jubilo mentis repletos æstimabimus, qui regem regum, creatorem vniuersorum in decore suo, & gloria incomparabili, & immarcescibili, cœlesti Angelorum & hominum stipatum militia, videbunt? Nec videbunt tantum, sed & visum amabunt, amatû laudabunt. Vnde pulchre Psalmista. ***Beati qui habitant in domo tua Domine, in sæcula sæculorû laudabunt te.*** Est ergo beatitudo videre Deû, in quem desiderant Angeli prospicere incessanter, sine tędio visum amare indesinenter, sine fastidio amatû indefessè laudare, sine fatigatione, atque de his in ineffabili cordis jubilo, gaudio inæstimabili, sine tristitiæ intermixtione in sæcula sæculorum gaudere. Quod quia in hac vita plenè haberi non potest, illi cœlesti ciuitati dignè reseruatur. Vnde rursus Psalmista. ***Sicut lætantium omnium habitatio est in te.*** Per hoc enim quod non lætantium dicit, longè illud gaudium nostro in hac vita superexcellere ostendit. Cùm itaque plenè ac perfectè de visione Dei gaudio quod nemo tollere potest, gaudeant, quomodo rebus exterioribus delectari putabuntur: cum etiam in præsenti, vbi per speculû & in ænigmate gloria illa vix prægustatur, nonnumquâ sancti contemplatione supernorum sic subleuantur, vt omnibus sensibus propriis officiis carentibus, interna tantû dulcedine suauiter afficiantur? Quare credendum non est, quod etsi in cœlo nouo, & terra noua omnibus in melius mutatis, splendido decore cuncta clarescât, tamen vt dictum est, sanctos visione, ac laude creatoris sui jocundantes, horum pulchritudine occupatos, ab illa lætitia reuocari. Nam quamuis juxta Prophetâ, tanta ibi claritas fiet lunæ, quanta nunc solis, Solisque septempliciter quanta nunc est: tamen alibi habes, quod ciuitas illa non eget sole, neque luna, vt luceant in ea. Nam claritas Dei illuminabit eam, & lucerna eius agnus est. Quod si claritate Dei illuminati, contemplationis, veræque visionis eius luce ineffabiliter perfusi, supernis ad delectationis augmentum non egent lumina-

Ioann. 17. — *Psalm. 83.* — *Quanta beatorum lætitia.* — *Psalm 83.* — *1. Petri. 1.* — *Psalm. 86.* — *Isai. 60.* — *Apocal. 21.*

ribus, multo minus inferioribus his, quibus sensus coporis, vt supra dictum est, affici solent, ad delectamentum indigebunt. Quamuis non desunt, qui dicant illam etiam ibi ad delectationem non deesse. Aiunt enim, quod omnimodis ibi delitiis affluant, & quamquã visione Dei plene delectati, exteriora non desiderent, illa tamen istã tamquã affeclę assequantur, sicut in sanctorũ libris nonnumquã sæcularis scientia, diuinã sapiẽtiam non affectata, tamquam pedissequa comitari cognoscitur. Erunt ergo hæc omnia ibi, (si erunt) famulantia ad ornatum: sed non erunt ibi ad necessitatis obsequium.

Beati etiam externis deliciis fruentur.

Capvt XXXVI.

Qualiter Deus videatur.

Restat indagare, Vtrum Deus corporeis oculis simul & spiritalibus videatur; vel spiritalibus tantum, juxta illud. *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Quod nonnulli sic intelligunt, vt Deum tantum corde, tantum etã illic in suæ naturæ simplicissima puritate videndum asserant. Quibus intantum accommodatus videtur Augustin⁹, vt in libro de Ciuitate Dei, dicat durum esse credere, quod illic oculos claudere non possimus; durius, vt clausis oculis, Deus ibi non videatur. Sed videndum est, multa in eodem opere prædictum patrem non sub assertione posuisse, sicut ipse testatur dicens. *Nam nec ego volo temere credi cuncta quæ posui, quia nec à meipso ita creduntur, tamquam nulla de illis sit in mea cogitatione dubitatio.* Vnde cum de hac ipsa à ceteris redargueretur sententia, tamquam contra auctoritatem, *Quem visurus sum ipse, & non alius, & oculi mei conspecturi sunt,* diceret; respondit se in hoc non peccasse, quod Deum istis oculis videndum negauit, cùm aut ipsis non videatur; aut si videbitur, oculi non sunt ipsi qui nunc sunt, quia longè in digniorem statum alterati. Quare non desunt, qui Deum vtroq; modo videndum affirmant. Dicunt enim plenã beatitudinem in visione Dei cõsistere, à qua si tũc fraudarentur corpora, nequaquã sancti in vtroq;, sed in spiritu tantũ summa beatitudine fruerẽtur. Nec multũ ab hoc statu ille distaret: cùm & nunc corporibus in terra putrescentibus, spiritus & animæ justorum in cœlo Deum videant. Nec repugnat quod dicitur, *Beati mundo corde, quia ipsi Deum videbunt,* quem profectò nõ impuri, sed soli mundi cordis videre merebuntur. Verum ergo est ex parte subiecti, solum mundo corde Deum videre: sed non verum est ex parte prædicati, Deum videbunt mundi corde solùm. Verbi gratia. Verum est, pater est solus Deus, sed non est verũ, solus pater est Deus. In priori propositione ponitur alius Deus non esse à Patre, quod verum est: in secunda ponitur Deus non esse alius à Patre, quod falsum est: quia filius Deus est, & alius à Patre personaliter, sed non alius Deus: quare & à theologis negatur Deus dici singularis, vel solitarius. Siue igitur mente tantummodo, siue ad maiorem beatitudinis cumulum, vt duplici stola vestiti in vtroque, corpore scilicet ac spiritu saginati, vtrisque Deum oculis videant; hoc constat, quia reuelata facie ipsum sicut est videbunt: in ipso, & de ipso gaudebunt: ipsum in secula seculorum laudabunt. Hæc est octaua, quæ sabbatum vesperam nõ habẽs subsequitur, vel potiùs continuat. Hæc enim vespera non in noctem vergẽdo tenebrescit, sed in prima sabbati, quæ octaua non terminata animarum requie, sed receptis corporibus duplicata lucescit. Hæc requies ex requie, sabbatum ex sabbato, mensis ex mẽse. Hæc erit in fine fine fine. En habes, diuina sapientia maliciam semper vincẽdo, quàm fortiter à fine ad finem attingat, quàm suauiter omnia disponat. Quid enim fortius, quàm diabolo cum membris eius in abyssũ putei inferioris præcipitato, ad supercœlestia gaudia mẽbra sua perducere? Quid suauius, quã cũcta hæc sine aliquo perturbationis motu peragere? A fine igitur ad finem, idest à principio vsque ad consummationem, vnde Alpha & ω vocatur, fortiter attingit; hoc est vtrisque diuersa meritorum stipendia justè distribuit: vel à fine bonorum ad finem malorum. Vnde propheta. *Qui sedes super Cherubin, intueris abyssos.* Sedet enim tamquam incommutabilis super altissima, & intuetur tamquã justus discretor infima. Sedet, quia cum tranquillitate judicando suauiter omnia disponit. Intuetur desuper Cherubin abyssos, quia à fine ad finem fortiter attingit. Attingit intuendo, justeque moderando finem, quo nihil inferius; à fine, quo nihil superius: finẽ, quo nihil amarius, à fine, quo nihil suauius: finem, quo nihil miserius, à fine, quo nihil beatius. Hęc est hereditas seruorum Dei. Ibi vt ait Augustin⁹, vacabimus, videbimus, amabimus, laudabimus. Erit autem juxta Prophetam, nomen ciuitatis ex illa die, Dominus ibidem.

Mat. 5. *Non omnia affirmando scribit Augustinus.* *Iob 19.* *Mat. 5.* *Sapien. 8.* *Daniel. 3.* *Ezech. 48.*

Capvt XXXVII.

De fine vtriusque ciuitatis.

Hæc de fine ciuitatis Christi, juxta capacitatẽ sensus nostri, dicta sufficiant. In quibus, vt verbis vtar Dionysij, quædam prætermisimus, commensurationi sermonis prouidentes, simul & honorificantes secretum, quod supra nos est, cum silentio. Est enim gloria regum celare verbum: & majestatem minuit, qui mystica vulgat. Noui quippe sic magna dici oportere, vt semper supersit, quod cum diligentia inquiratur; ne vile appareat, si totum vulgariter pandatur. Proinde sicut ea quæ non de nostro, sed scripturarũ sensu, quamuis inculto prolata eloquio, charitati tuæ deuotè offerimus: sic nolentibus, & spernentibus impudẽter non ingerimus. Nam, vt suprà de Augustino dixi, nonnulla ibi non sub assertione, sed opinione, & inuestigatione posita sunt, finitiuæque sententiæ examen prudentioribus relictum. Tuum verò erit minùs dicta supplere, malè dicta corrigere, superflua resecare: meque in hoc salo mundi peccatis oneratum laborantem, orationum tuarũ remediis subleuare.

FINIS.

EIVSDEM OTTONIS EPISTOLA

Ad Fridericum Imperatorem. Qua, opus præcedens ei mittens, officij illum admonet.

Domino suo FRIDERICO *victori inclyto, triumphatori, Romanorum Imperatori, ac semper Augusto, Otto Dei gratia Frisingensis Ecclesiæ id quod est, in eo prosperari, qui dat salutem regibus.*

PEtiuit vestra imperialis maiestas à nostra paruitate, quaten' liber, qui ante aliquot annos de mutatione rerũ, à nobis ob nubilosa tẽpora conscriptus est, vestræ transmitteretur serenitati. Parui ergo libens vestro imperio tanto deuotiùs, quãto regiæ excellentiæ conuenientius esse considero, ob reipublicæ non solum armis tutandæ, sed & legibus, & judiciis informandæ incrementũ, antiqua regum seu imperatorum gesta vos velle cognoscere. Sic magnus ille Persarum rex Assuerus seu Artaxerxes, quamuis ad agnitionẽ veræ lucis per cultum vnius Dei non peruenisset, ex nobilitate tamen animi, regiæ magnificentiæ id expedire cogitans, annalia quæ sub ipso, vel antecessoribus suis scripta erant, reuolui jussit: ita gloriam hanc, ne videlicet innocens tamquam reus puniretur, nocensque vt innoxius pœnam effugeret, adeptus est. Præterea cùm nulla inueniatur persona mundialis, quæ mundi legibus nõ subjaceat, subiacendo coërceatur: soli reges, vtpote cõstituti supra leges, diuino examini reseruati, sæculi legibus non cohibentur. Vnde est illud tam regis, quam prophetæ testimoniũ, *Tibi soli peccaui*. Decet ergo regem, non solum animi magnanimitate nobilitatũ, sed & ad cognoscendum creatorem suum diuina gratia illuminatũ, Regem Regum, Dominum dominantium Deũ præ mente habere, & ne in manus eius incidat, quantum potest modis omnibus præcauere. Cũ enim juxta Apostolum, omni mortali horrendũ sit incidere in manus Dei viuentis: regibus tamẽ, qui nullum præter ipsum supra se habent quem metuãt, eò erit horribilius, quò ipsi cæteris possunt peccare liberiùs: secundum illud viri Sapientis, vbi ait. *Audite reges, & intelligite, discite judices finium terræ; præbete aures vestras, vos qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum: quoniã data est à Domino potestas vobis, & virtus ab Altissimo: qui interrogabit opera vestra, & cogitationem scrutabitur. Quoniam cũ essetis ministri regni illius, nõ rectè judicastis, neque custodistis legem justitiæ, neque secundum voluntatem Dei ambulastis. Horrendè & citò apparebit vobis, quoniam judicium durissimum in his qui præsunt, fiet.* Vos autem, princeps clarissime, qui re & nomine pacificus jure appellamini; quia noctem nebulosam & pluuiosã ad delectabilia matutinæ serenitatis spectandam, cuique quod suũ est conseruando reduxistis, pacemque amabilẽ mundo reddidistis; Deo, qui & principium, perseuerantiam largiente, huius tam amaræ sententiæ, diuina fauente clementia, judicium non incidistis. Honesta ergo erit, & vtilis excellentiæ vestræ historiarum cognitio: qua & virorũ fortium gesta, Deiq; regna mutantis, & cui voluerit dantis, rerum mutationem paueatis, virtutem ac potentiam considerando, sub eius metu semper degatis; ac prospere procedendo per multa temporum curricula regnetis. Vnde nobilitas vestra cognoscat, nos hanc historiam, nubilosi tẽporis, quod ante nos fuit, turbulentiã inductos, ex amaritudine animi scripsisse: ac ob hoc non tam rerum gestarum seriem, quàm earumdem miseriam in modum tragœdiæ texuisse: & sic vnamquamque librorum distinctionem, vsq; ad septimum & octavum, per quos animarum quies, resurrectionisque duplex stola significatur, in miseria terminasse. Itaque si vestræ placuerit maiestati, gestorum vestrorum nobilissimã in posterorum memoriam stilo commendare, seriem per notarios vestræ celsitudinis digestis capitulis, mihique transmissis, Deo dante, vitaque comite, ea læta læto animo prosequi non pigritabor: nihil aliud pro munere expectans, nisi quod Ecclesiæ cui deseruio, in opportunitatibus suis vestra subueniere velit imperialis clementia. De expeditione quam contra Mediolanensium superbiã ordinastis, ob honorem imperij, vestræque personæ exaltationem, libenter audiui, præceptumque vestrum super hac re humilitati meæ destinatum, reuerenter suscepi. Misimus autem præsentium latores venerabilem Abbatem Rapatonem sancti Stephani, & capellanum nostrum Ragauinum, qui hanc historiam ex ore nostro subnotauit: vt de hoc verbo sub gratia vestra sufficienter respondeant.

Esther. 6.

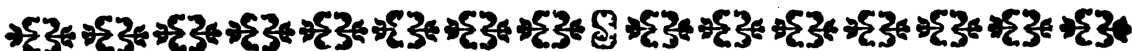
Psal. 50.

Hebr. 10.

Sapien. 6

Vtilis est historia cognitio.

Auctoris historia est quasi tragœdia.

ALTERA EIVSDEM EPISTOLA AD RENALDVM CANCELLARIVM IMPERIALEM.

Qua excusari se apud Imperatorem rogat, quòd, veritatis causa, quorumdam Imperatorum præcedentium praua opera descripserit.

Præcordiali amico, summique inter orbis principes principis nobili Cancellario Renaldo, Otto Dei gratia Frisingensis Ecclesiæ Episcopus, salutem & obsequium.

CVm juxta Boëtium, in omnibus philosophiæ disciplinis ediscendis atque tractandis, summum vitæ positum solamen existimem, vestræ nobilitatis personam eo familiariùs ac jocundiùs amplector, quo ipsius studio vos hactenus insudasse, in eaque apprime eruditum esse cognosco. Eapropter non vt rudi, sed vt philosopho, de libro quem Domino imperatori transmisi, vestræ industriæ cõfidentiùs scribo: petens, ne in quibusdam ibidem positis sinistrum, sed bonum vos interpretem experiar. Scitis enim, quòd omnis doctrina in duobus consistit, in fuga, & electione. Vt ergo ab ea, quæ accedentibus ad philosophiam prima est, Gram-

matica, ordiar, ipsa est quæ secundum suam disciplinam docet eligere ea, quæ conueniunt proposito, & fugere quæ impediunt propositum, Verbi gratia. Certa lege dictionem dictioni secundum consimilia accidentia construere jubes, ea quæ nõ sunt talia, vtpote Barbarismos & Solœcismos purgando fugere docet. Sed & Logica, cuius ad syllogismorum doctrinam principaliter spectat intentio, judicium purgans, & instruens, propositionũ coniugationes inutiles ad syllogizandum purgando fugit, vtiles autem instruendo eligit. Quare cum sedecim propositionum conjugationes inueniantur, in prima tantum juxta Aristotelẽ figura, quatuor vtiles, duodecim inutiles, in secunda itidem quatuor vtiles, duodecim inutiles, in tertia sex vtiles, decem inutiles reperiuntur. Geometer quoque partem falsigraphi ad impossibile ducens fugiendam, suãque demonstrationem necessariis probans rationibus, eligendam ostendit. Sic chronographorũ facultas habet quę purganda fugiat, quæ instruendo eligat. Fugit enim mendacia, eligit veritatem. Itaque non indignetur vestra discretio, nec sinistrè, vt dixi, imperialibus auribus interpretetur, si in historia nostra contra antecessores, vel parentes suos, ad obseruandam veritatẽ, aliqua dicta fuerint: cum melius sit incidere in manus hominum, quam terræ fucatum superducendo colorem faciei, scriptoris amittere officium. Pręterea quoq; quo ordine currat hæc historia, breuiter exponam, vt hoc cognito, qualitas operis facilius pateat legenti. Quatuor principalia regna, quæ inter cetera eminerent, ab exordio mũdi fuisse, in finemque eius secundum legem totius successiuè permansura esse, ex visione quoque Danielis percipi potest. *Daniel. 2.* Horum ergo principes secundum cursum temporis ennumeratos, primos Assyrios, post suppressis Chaldæis, quos inter ceteros historiographi ponere dedignantur Medos & Persas, ad vltimum & Græcos & Romanos posui, eorumq; nomina vsque ad prę sentem imperatorem subnotaui. De ceteris regnis incidenter tantum, & ob ostendendam rerum mutationem disputans. De diversis quoq; religiosorum ordinibus, & catalogo regum in Laurento, Latio, Alba ante vrbem conditam regnantibus, & post vrbem conditam. Item de catalogo Imperatorum, seu Pontificum Romanorum, vsque ad eum qui in præsentiarũ, est disserui. Sicque in Octauo de resurrectione mortuorum, fineque vtriusque loquens, opus terminaui. Qualiter etiam regnum à regno supplantatum vsque ad Imperium Romanorum fuerit, ostendi: hoc quod de ipso dicitur, quia de lapide exciso de monte plenariè subuertendum sit, vsque in finem temporum, juxta Methodium, expectandum æstimans, Valete.

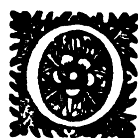
FINIS.

MONITVM PRO SEQVENTI OPERE.

DIVTIVS *animi anceps fui, num opus sequens, seu Historia nostri Ottonis secundam partem edere foret vtile, statueramque illam penitus omittere, quòd Friderici Ænobarbi olim legitimorum Pontificum Romanorum ac proinde Ecclesia hostis acerrimi gesta contineret: aut pauca tantùm capita ex ea decerpere, qua ad Ecclesiastica historia notitiam pleniùs assequendam conducere viderentur. Re tamen maturiùs considerata, satius visum est, eam totam hic cum additis à Radeuico Frisingensi Canonico duobus libris ponere, quòd difficile sit desecta historia parte vna, reliquam perfectè nosse. Accedit, quòd qua à Schismaticis infauorem Antipapa dicta vel facta narrat Radeuicus, (nihil enim de ijs habet noster Otto, qui ante schisma obierat, & antequam Fridericus legitimo Pontifici bellum indixisset,) ea mores impiorum depingunt natiuis coloribus, qui vt principi adulentur, falsa quaque comminisci non verentur, vt ex his Radeuici libris liquet, qua talia sunt, vt nisi aliunde de legitima electione Alexandri 3. veritas certissimè constaret, Antipapam legitimum fuisse Pontificẽ, falsis testimoniis ibi relatis, quibus ipse Radeuicus videtur assentiri, penitus persuaderent. Praterea in antiquis illis nostri temporis hareticorum & erronum faciem, velut in speculo, intuebimur, et si sapimus, auersabimur. Vtilis ergo erit hac historia de gestis Friderici titulo pranotata, quam nec Radeuicus absoluit, morte prauentus. Friderici autem hic finis fuit. Post multas clades ob contumaciam & schisma, atque in eum prolatum anathema, tandem Ecclesia reconciliatus, post aliquot de infidelibus triumphos, amnem nandi gratia ingressus, aquis prafocatus est.*

HISTORIAE OTTONIS FRISINGENSIS EPISCOPI PARS ALTERA.

PROLOGVS

Mnium qui ante nos res gestas scripserunt, hæc vt arbitror fuit intentio, virorum fortium clara facinora, ob mouendos hominum ad virtutẽ animos extollere, ignauorum verò obscura facta vel silentio supprimere, vel si ad lucem trahãtur, ad terrendas eorumdem mortalium mentes promendo ponere. Vnde hoc tempore scribentes quodammodo judico beatos, dum post turbulentiam præteritorum non solum pacis inaudita reluxit serenitas, sed & ob victoriosissimi principis virtutes, tanta Romani imperij pollet auctoritas, vt & sub eius principatu gens viuens, humiliter silendo conquiescat, & barbarus quique, vel Græcus extra terminos ipsius posit⁹, auctoritatis eius pondere pressus contremiscat. Fateor, dum ante aliquot annos priorem historiam terminassem, spiritusque peregrini Dei ad sumẽda contra gentes quæ Orientem inhabitant arma, totam pene Hesperiã afflasset, pro pacis jocunditate, quæ orbi momentaneè tunc arriserat, stilum vertere cogitaram, jamque scribere cœperam. Sed quo instinctu nescio, tamquam animo futura præsagiente, fineque inspiciente, cœptum proieci opus. Sic tamquam à nolente, seu nesciente præsenti tempori propositi implendi negotium reseruatum fuisse æstimo, dum firma quies, si tamen rebus caducis aliqua fides adhibenda est, sub strenuissimo principe in Romano orbe expectatur. Quod autem dixi illo in tempore spiritu peregrini Dei Occidentales populos afflatos, nemo sic intelligat, ac si quisquam à nobis peregrinus Deus putetur: sed ab illo scripto, quod illis in diebus in multis Galliç locis lectitabatur, nos hoc dictum mutuasse sciat, quod tale fuit.

Verba cuiusdam fabulosi libelli.

[Tibi dico, L. pastor corporum primo elemento materiæ tuæ syluæ, quẽ inspirauit spiritus diei peregrini Dei.] In cui⁹ scripturæ tenore quodam verborum inuolucro de expugnatione regiæ vrbis, nec non antiquæ Babylonis, & ad instar Cyri regis Persarum, vel Herculis, totius Orientis triumphus præfato Ludouico Francorum regi promittebatur. Vnde talia ibidem dicta reperta sunt.

Prædictio inanis eiusdem libelli.

[Cum perueneris ad costam tetragoni sedentis æterni, & ad costam tetragonorum stantium æternorum, & ad multiplicationẽ beati numeri per actualem primum cubũ, surge ad eam quam promisit Angelus matris tuæ visitare, & nõ visitauit, & pertinges de ea vsq; penultimũ primum, cuius cum ascenderit promissor, defecit promissio propter optimam mercem, & figantur vexilla tua rosea vsque ad extemos labores Herculis, & aperietur tibi porta ciuitatis, B. Nam erexit te sponsus Arthemonem, barcha cuius pene cecidit, in capite cuius triãgulare velum, vt sequatur te qui præcessit te. Tuum ergo L. vertetur in C. qui dispersit aquas fluminis, donec pertransirent illud, quæ student in procuratione filiorũ.] Quod scriptum tantæ auctoritatis à probatissimis & religiosissimis Galliarum personis tunc putabatur, vt à quibusdam in Sibyllinis libris repertum, & ab aliis cuidam Armenio diuinitus reuelatum affirmaretur. Sed quisquis fuit ille propheta, seu Trotannus, qui hoc promulgauit; videat, si in futuro adhuc aliqua expeditione implendum expectetur, an tamquam jã non impletum cõculcandum gallicanę leuitati, quod fidem aliquam habere potuit, imputetur. Hoc tantum sciens, quod non sine rationis proportione spiritus ille omnes pene Occidentales in peregrinationem mittens, spiritus peregrini Dei tam à nobis, quàm ab illo vocatus est. Sicut enim juxta quorumdam in logica notorum positionem, cùm non formarum, sed subsistentium proprium sit prædicari seu declarari; genera tamen & species prædicamento transsumpto ad causam prædicari dicuntur. Vel vt communiori vtar exemplo, sicut albedo clara, mors pallida, eo quod claritatis altera, palloris altera causa sit appellatur: vtque dicitur, Eurus fundit aquas: sic & causam dicti considerantes, spiritum peregrini Dei dixim⁹, qui vt tot & tanti propter Deũ peregrinandi habitum assumerent, causa fuit. Cũ igitur rebus in melius mutatis, post tẽpus flendi tẽpus ridendi, post tẽpus belli tẽpus pacis aduenerit, indignũ rat⁹ sum Augustorũ clarissime Friderice, cæterorum regum seu imperatorũ gestis enumeratis, tua silẽtio supprimere, imò vt verius dicam, dignissimum putaui priorum virtutibus tua sicut auro gemmam supponere. Inter omnes enim Romanorũ principes tibi pene soli hoc reseruatum est priuilegium, vt quamuis à prima adolescẽtia bellicis desudasse cognoscaris officiis, obscœnum tibi nondũ vultum fortuna verterit.

At postea iste Fridericus maximus hostis legitimi Papæ fuit, & antipapam fecit & fouit diu.

Sic etiam temperans in prosperis, fortis in adversis, justus in judiciis, prudens & acutus in causis esse cognosceris, vt non solum ex conuictu hæc tecum coaluisse, sed tamquam diuinitus inspirata & à Deo tibi ob vniuersale totius orbis emolumentum concessa videantur. Hanc ergo tuæ nobilitati offero historiam, ab omniũ bonorum datore Deo postulãs & petens, vt tuo bono principio melior finis apponatur. Sed antequam tuorum gestorum seriem attingam, de auo, patre, patruoque tuo quædam summatim prælibare cogitaui, vt sic quasi quodam filo narrationis descendens, per clara clariora quæ de tua persona dicenda fuerint, appareant. Si qua verò ex aliis regnis Ecclesiasticæ, secularis ve personæ gesta incidenter interserta fuerint, ab huius negotij materia aliena non putabuntur: dum omnium regnorum vel gentium ad Romanæ reipublicæ statum tamquam ad fontem recurrat narratio. Nec si à plana historica dictione ad euagandum opportunitate nacta, ad altiora velut philosophica acumina attollatur oratio, præter rem eiusmodi æstimabuntur: dũ & idipsum Romani Imperij prærogatiuæ non sit extraneum, rebus simplicioribus altiora interponere. Nam & Lucanus, Vergilius, cæteriq; Vrbis scriptores, non solùm res gestas, sed etiam fabulosas, siue more pastorum, vel colonum summissi⁹, vel principum dominorumque orbis altiùs narrando, stylum tamen frequenter ad intima quædam philosophię secreta attingenda sustulerunt. Sic enim non solùm hi quibus rerum gestarum audiendi seriem inest voluptas; sed & illi quos rationum amplius delectat subtilitatis sublimitas, ad ejusmodi legenda seu cognoscenda trahuntur. Ac propositæ historiæ Deo auctore tale sumatur exordium.

EIUSDEM OTTONIS
FRISINGENSIS EPISCOPI.

De gestis Friderici I. Ænobarbi Cæsaris Augusti, Libri duo. Item Radeuici Frisingensis Ecclesiæ Canonici Libri duo prioribus additi, de ejusdem Friderici Imperatoris gestis.

LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

Qua occasione Hildebrandus ab Imperatore abiectus, & Guibertus in ejus locum subrogatus sit.

Gregor. 7. prius Hildebrandus dictus.

CVM sub imperatore Henrico, qui inter Reges quartus, inter Imperatores tertius huius nominis inuenitur, imperium grauissimè scissum fuisset: parteque maxima optimatum principi suo rebellante, tota penè regni latitudo ferro & flamma fœdaretur; Gregorius septimus qui tunc vrbis Romæ Pontificatum tenebat, eundem Imperatorem tamquam à suis destitutum, anathematis gladio feriendum decernit. Cuius rei nouitate eò vehementiùs indignatione motum suscepit imperium, quò numquam ante hæc tempora huiusmodi sententiam in principem Romanorum promulgatam cognouerat. Eapropter pluribus ex Italia, Gallia, Germania, apud Baioariæ ciuitatem Brixinoram, in ipso Pireneo haud procul à valle Tridentina sitam, coadunatis Episcopis, princeps curiam magnam celebrauit. Vbi omnibus aduenientibus iniurias sibi à Romana Ecclesia irrogatas affectuosè conqueritur; quod videlicet ipso inconsulto, qui tamquam rex & patritius, primus in electione suæ vrbis Episcopi esse deberet, Romani sibi Pontificem præfecissent: cùm à patre suo Imperatore plures ibidem quasi sine electione inthronizati fuerint. Hac querimonia omnium animi eò faciliùs contra Romanam Ecclesiam inclinari poterant, quò & laici secularis honoris consideratione accensi, & Episcopi consilio clericorum suorum, quibus recenter connubia ab eodem Pontifice inhibita fuerant, inflammati, voluntati principis accedebant. His igitur acclamantibus, præfata electio ab eis cassanda iudicatur, Guibertusque Ravennatensium Archiepiscopus, Clemens vocatus, assensu principis vrbis Episcopus creatur; Gregoriusque septimus ab ipsis pseudomonachus, vel necromanticus appellatus exsufflatur. Vnde communi consilio prænominato Pontifici scriptum conviciis & detractionibus plenum dirigere præsumpserunt, inter cætera dicentes. Sicut hactenus solebas dicere, quòd nullus nostrum esset Episcopus: ita scias, quòd nulli nostrum deinceps eris Apostolicus.

Guibertus antipapa.

CAPUT II.

Quòd Imperator Italiam ingressus Gregorium vrbe fugauit.

POst hæc Princeps copiosum militē colligens, Italiam ingreditur: ad Vrbemq; progressus, Romani populi fauore pulso Gregorio, Guibertum ibidem ponens, Imperatoris & Augusti nomen sortitur. Venerabilis autē Sacerdos persecutionem fugiens, ad tutiora mōtana Thusciæ in terram Comitissæ Mathildis, quæ Imperatoris consanguinea fuit, se contulit: ibique per aliquot dies manens, sententiamq; anathematis renouans; epistolis, quæ multis in locis habentur, Principes regni aduersùs Imperatorem suum cōcitauit. Deinde Campaniam seu Apuliam ingrediens, in municipia Nortmannorum, quæ nuper Roberto Guiscardo duce prouincias illas, indigenis necatis, vel ejectis, seu servituti subactis, irruperant, se recepit: ibiq; diē mortis expectauit.

CAPUT III.

Quomodo Robertus Guiscardus cum Romanis Campaniam & Apuliam occupauit.

ROBertus iste ex mediocri stirpe in Nortmānia, ex eorum militum ordine, quos Vavassores vulgò ibi dicere solent, in plaga, quam Constantiam indigenæ dicunt, editus, cum Rogerio fratre tam patri famis tempore morem, vt aiunt, gerens, quàm ob locorum sterilitatis molestiam à natali solo progressus; multo tempore multas prouincias opportuniorem ad inhabitandam terram quærens; oberrauit: vnde & ab oberrandi circuitu patria lingua Guistardus, tamquam oberrator vel gyrator appellatus est. Cùm ergo non paucis, vt dictum est, dieb' multarum regionum gyrator existeret, à citeriori Italia, quæ modò Apulia seu Calabria dicitur, tandem excipitur. Quam dum à Longobardis possessam, inertis plebis inhabitatione tamquam industriæ defensionis vacuam inueniret; remissis in Galliam nuntiis, expositaque locorum idoneitate, ac gentis inertia, ad expugnationem earū prouinciarum consocios inuitauit. Et ne multis detinear, virtute, dolo, arte, ignaui populi victor existens, Campaniæ, Apuliæ, Calabriæ, Siciliæ ad vltimum possessor inuentus est. Reliquit autem Rogerio fratri ex parte sui Comitatū Siciliæ tenendum. Ipse verò ducatum Apuliæ cū Calabria sibi retinuit. Hujus filius, qui multa postmodum tam in Græcia, quàm in ceteris Orientis partibus fortia & gloriosa gessit opera, Boimundus fuit. Fratris vero sui Rogerij Rogerius, qui postmodum regium nomen vsurpauit, natus, erat huius, qui in præsentiarum est, Guillelmi pater. Sed hæc hactenus.

CAPUT IV.

De rebellione Saxonum.

CIrca idem tempus Saxonum gens inquietissima more suo principi rebellans, castrum quoddam, Harzeburg dictum, ob ejusdem gentes oppugnationem, ab Imperatore in ingressu prouinciæ in loco munitissimo fundatum, cum

Ecclesia pariter, in qua congregatio Canonicorum fuit, funditus deleuit. Occasio tamen huius rebellionis non tantum ex prædictæ gentis instabilitate, sed ex principis lasciuia ortum sumpserat. Cùm enim prædictus princeps in iuuenili adhuc positus ætate, toto regno silente, dominumque suum humiliter portante, præfatam terram ingressus fuisset; iuueniliter dixisse fertur, se mirari, nullum per totum imperij ambitum inueniri, in quo vires suas exercere posset: ideoque non virtuti, sed ignauiæ deputabat. Quod dictũ non secundum naturã generis sui percusso aëre mox pertransiit; sed tam efficaciter in mentibus plurium radices figens germinauit; vt tota in breui prouincia illa aduersus ipsum commota, & in vnum corpus coadunata, innumeris populis & gẽtibus lætifera pocula ministraverit. Discant ergo principes orbis in summo positi, omnium summum Creatorem suum præ mente habendo, moderantiam seruare: vt iuxta Ciceronem, quãtò maiores sunt, tantò se gerant submissiùs. Optimè enim à physicis fallaciã complexionum cõsiderantibus dictum cognoscitur. *Melius ad summum est, quàm in summo.* Cùm enim homo natus ad laborem, breui viuens tempore, natura tamquam ex multis compositã ad dissolutionem tẽdente, numquam in eodem statu manere valeat; si in summo fuerit, mox eum declinare oportebit. Cuius rei causã paulisper philosophari liceat. Etenim *Felix qui potuit rerum cognoscere causas.*

Cicero in Officiis.

Virgil. in Georgicis.

CAPVT V.

Excursus philosophicus, vel potiùs Theologicus.

QVidquid est; genuinum est, aut nativum. Sicut autem genuinũ non potest esse nõ simplex, & vt ita dixerim, non singulare, non solitarium: ita nativum non potest esse non compositum, non conforme, non cõcretum. Primò ergo videamus, quid genuinum, quid nativum appelletur: vt ex hinc horum sensus verborum faciliùs appareat. Genuinum dicitur, tamquam generans, & non genitum, id est carens generatione. Nativum, velut natum aut genitum, descendens à genuino. Vnde Plato. *Est igitur, vt mihi videtur, in primis diuidendum, quid sit, quod semper est, carens generatione: quid item quod gignitur, nec semper est.* Et Boëtius. *- qui tempus ab aeuo Ire iubes.* Generationem vero largè accepimus, pro ingressu in quamlibet proprietatẽ: vel, vt manifestiùs loquar, pro quolibet ingressu de nõ esse ad esse. Vnde Aristoteles, *Ex oppositis fiunt generationes. In omni natiuo negatio prior est affirmatione.* Genuinum est igitur carens generatione, carens principio. Quale apud nos vnum solum inuenitur: æternitas videlicet, soli diuinitati accõmoda. Non enim tria apud nos, quæ Plato posuit, inueniuntur principia, sed vnũ tantùm: Deus Pater, ex quo omnia: Deus Filius, per quem omnia: Deus Spiritussanctus, in quo omnia. Et hi tres sicut nec tres Dij, ita nec tria principia, nec tria æterna: sed vnum principium, & vnum æternum. Sola ergo diuinitas principio carens, simplex esse necessariis probatur rationibus. Quidquid enim componitur, ab alio componi necessarium est. Nulla enim res, sicut se non gignit, ita nec se componit. Quod autem ab alio componitur, ab alio esse necesse est. Diuinitas verò ab alio non est; ab alio ergo componi non potest. Simplex ergo est. Vnde Boëtius in 3 libro de Cõsol. *Quòd si natura quidem inest, sed ratione diuersum: cùm de rerum principe loquamur Deo, fingat qui potest, quis hæc diuersa coniunxerit.* Hæc eadem diuina essentia, eo quod nec actu, nec natura conformem habeat, singularis esse probatur. Quod ex intuitu naturalium faciliùs consideratur. Cũ enim ad cõtẽplanda celsa diuinitatis attollimur, eoquod intellectus noster in quo sedeat, non habet; tamquam de re incerta palpitantes, meliùs negando quàm affirmando, id est quid non sit, quàm quid sit, cõspicimus. In natiuis igitur omnem naturam seu formam, quæ integrũ esse subsistentis sit, vel actu & natura, vel natura saltem conformem habere necesse est. Verbi gratia, humanitas Socratis actu & natura cõformis est humanitati Platonis: dum secundùm omnes partes, & omnimodum effectum, quod quidam formã substantiæ, & substantiam formæ vocant, tam in isto quàm in illo inueniatur. Vnde quamvis Socrates & Plato ratione partiendi in naturã veniant, vt duo dicantur homines: tamen ratione assimilandi vnus possunt dici homo. Substantialis namq; similitudo non solùm subiecta cõformia, sed & eadem, & vnum dici facit, iuxta illud. Participatione speciei plures homines vnus: & secũdùm quod solemus dicere, Idem vinum bibitur hic, quod Romæ. Partes autem hic voco eas formas, quæ ad componendam speciem aut in capite ponuntur, vt generales; aut aggregantur, vt differentiales; aut eas comitantur, vt accidẽtales. Omnis quippe diffinitio alterius est, & alteri cõvenit: nam formæ est, & subsistenti convenit. Iã ex his, vt arbitror, patet quod dixi, humanitatẽ Socratis, secundùm omnes partes, & omnimodũ effectum humanitati Platonis conformem esse; ac secundũ hoc Socratem & Platonem eumdem & vnum in vniuersali dici solere. Si enim altera rationalis, altera esset mortalis; nec tota esset in isto, nec tota in illo: sed aliam partem ista, aliam partem caperet illa. De effectu quoq; clarum est, quòd sicut hæc illum rationalem, seu mortalem, ita illa hunc rationalem seu mortalem facit. Cõcretio, etiam in naturalibus, nõ solùm coadunationem formæ & subsistentis, sed ex multitudine accidentium, quæ substantiale esse comitantur, considerari potest: verbi causa, humanitas, quæ est integrum esse hominis, & ex multis, vt ostensum est, formis composita, ad hoc vt subiectũ informet, risibilitatem, ceteraq; trahit accidentia. Sunt aliæ formæ subiectum integrum informantes, quæ naturâ tantùm conformem habent. Esse quippe solis etsi non actu, naturâ cõformem habere noscitur. Quare quamvis plures soles non sint: sine repugnantia tamen naturæ plures esse possunt. Patet igitur ex opposito per negationẽ, quòd diuina essentia nec conformis est, nec concretioni subjacet. Quare vt verba naturalia in divinam vertantur prædicationẽ; sicut simplex, sic & singularis, & solitaria dicatur: vt simplex contra compositionem, singularis contra conformitatem, solitaria diuidat contra concretionẽ. Nec igitur actu, nec natura cõformis est: quia nec fuit, nec est, nec esse poterit alius Deus, alius Creator, alius Omnipotens. Vnde Psalmista. *Deus, quis similis tibi?* Concretionem non recipit; cùm nec subiectum, quod informet, habeat: nec aliquam comitantiam accidentium admittat. Quare nec substantia propriè dici potest. Substantia enim potest quodammodo subjectum vocari. Forma verò nullo modo subjectum esse potest. Hoc verò, cùm, juxta Philosophum, nec passionibus,

Plato.

Boet. de Consol.

Aristot. 1. Physic.

Boet.

Diuina essentia cur singularis.

Sol non est singularis, sicut diuina essentia.

Psalm. 82.

nec motui subjiciatur, ex hoc aut ex illo constãs, sed quidquid est, vnum est, & ideo verè est, & fortissimum, nullo nitens, multò meliùs forma dicitur. Omne namque esse ex forma est. Non est ergo hoc & hoc: sed hoc tantùm pulcherrimum & fortissimum. Si enim cõforme haberet, pulcherrimum dici non posset: si subiecto nitens, comitantiâ accidentium egeret, fortissimum nõ esset. Quare pulcherrimũ & fortissimum est, nullo nitens. Et vt optimè à prædicto Philosopho dictũ est, Nec diffinitioni, nec diuisioni, multò minùs demonstrationi, vel resolutioni apta est verè. Cũ enim superueniens genus quo componatur, non habeat, diffinitionem non admittit. Diuisionis sectionem quomodo reciperet, quæ omnibus in quas diuidi posset, speciebus caret? Demonstrationi quoque qualiter pateret, quæ velut omniũ principium, & primum primiora, veriora, notiora super se habere nõ potest? Vnde necessario ex simplicitatis, singularitatis, solitaritatis vt ita dicã, natura, resolutionis necessitudinem excludit, vt jure solum externũ, invariabile, incommutabile & sit, & naturaliter esse credatur. Cetera namque siqua sint, quæ variationem non suscipiunt, vt Angeli, non ex propria natura, sed ex opificis sui gratia, à cuius inuariabilitate ipsi inuariabiles denominantur, hoc habere probantur: vt secundum hoc, cum dico, Deus est inuariabilis, Angelus est inuariabilis, non alia in secunda, quam in prima propositione prædicetur inuariabilitas, sed eadem. Verbi gratia. Cùm dico artificem humanum; & opus humanum, non aliam & aliam prædico humanitatem, sed hoc quod de artifice substantiuè, de opere prædico denominatiuè. Vel vt cum dico, Socrates ridet, pratum ridet, non aliam de Socrate, aliam de prato prędico proprietatem, sed eandem quam de Socrate propriè, de prato impropriè vel transsumptiuè enuntio. Quod considerans Boëtius ait. Tropus nullius est proprietatis. Ostenso de diuina essentia, juxta judicium negationis, cùm nec cõposita, conformis, concreta dici possit, simplicé, singularem, solitariam eam quoquo modo comprehendi: nunc qualiter omne nativum compopositum, conforme, concretum intelligatur, dicendum restat. Omne quippe quod natum est, ab alio sine dubio originem sumit. Nihil enim à se nasci potest. Quod autem ex alio est, principium non est, ergo est hoc & hoc, ergo simplex non est, compositum est igitur. Non enim hic ad effandum de theologica, & ineffabili generatione seu natiuitate attollimur: sed tantum de ea quæ à philosophis genitura, à nobis factura, seu creatura dici solet, disputationem instituimus. Sed notandum, quòd compositio alia formarũ, alia est subsistentium. Formarum ex formis, subsistentium ex subsistentibus. Nulla enim forma subsistentium, nec subsistens formarum compositionem admittit. Nam tanta diuersitate, esse, & id quod est, sejunguntur, vt nec quod est esse sui, nec esse ejus quod ipso est, compositionem admittat: & cùm sub nullo genere conueniant, compositionemque, (vt dictum est) alterum alterius non admittat, alterum tamen sine altero esse nequit. Hæcque talis diuersissimorum, vt ita dixerim, compactio, concretio potius oppositorum, quam compositio similium vocatur. Cõpositio igitur alia, vt dictum est, formarum, alia est subsistentium. Formarum autem aliæ compositæ, aliæ simplices. Simplices, vt albedo. Cõpositæ, vt humanitas. At simplices in compositione compositæ venire possunt. Nulla autem simplex per se in naturalibus subjectum informare valet, sed tantum compositam informantem comitatur. Omnem igitur formam, ad hoc vt integre subsistenté informet, compositam esse necesse est, & esse hoc & hoc. Subsistentes quoque ex subsistentibus constare, nulli dubium est. Omne enim corpus ex corporibus constat. Nec inconueniens arbitrantur philosophi, sicut quantitatem in immensas quantitates, sic & corpus in infinita secare corpora. Nullum itaq; subsistens simplex: nulla forma, quæ sit integrum esse, potest non esse composita. Sed sciẽdum est, quòd subsistens aliud suscipit conjunctionem partium, aliud non. Corpus suscipit, spiritus non. Quare & spirit' simplex esse videtur. At hoc videndum est, simplicitatem quandoq; contra cõpositionem tantùm; quandoq; contra cõpositionem simul & concretionem diuidere. Vnde Boëtius in octaua regula libri Hebdomadæ. *Omni composito aliud est esse, aliud ipsum est.* Non enim in hac regula diuersitas inter id quod est, & quo est, quæ in 2. regula, qua dicitur, *Diuersum est esse, & id quod est*, assignata est, notatur: sed potiùs ea diuersitas formarum, qua subiectum alio est, & alio aliquid est: verbi gratia, vt corporeitate esse, colore aliquid esse dicitur. Sic & spirit' creatus cùm alio sit, alio sapiens sit, quamuis copulatione partium carens, simplex esse videatur: tamen quia formam ex formis compositã habet, & ex concretione huiusmodi formæ & subsistentis, plenariè simplex dici non potest. Omne igitur natiuum cõpositum. De conformitate & concretione suprà probatum est, quòd videlicet ex substantiali similitudine conforme, ex eo quòd subiectum informet, multitudinemq; post se accidentium trahat, concretum dicatur. Inter omnia verò natiua nihil magis compositum inuenitur, quàm homo: qui non solùm ex esse compositum habet esse, vel subsistentem ex subsistentibus: sed & ex oppositis compact' subsistentibus, oppositorum subsistentium juncturam, & earũdem diuersarum subsistentiarum compositioné recipit. Quare haud mirandum, si ex tota & tanta compositione compactus, faciliùs resolutioni subjaceat. Item cùm iuxta Boetij nonam regulã, Omnis diuersitas discors, similitudo appetenda sit: & quod appetit aliud, tale ipsum esse naturaliter ostenditur, quale est illud ipsum quod appetitur: tantò vehementiùs ad dissolutionem tendimus, quantò diffidenti' ex oppositis partibus constamus. Verbi causa, corpore ex 4. elementis compacto, igne sursum, terra deorsum, aqua & aëre quasi è regione distrahentibus, sibique hoc modo partibus diffidentibus, quid inęqualius esse poterit? Id ipsum etsi non sensus, ratio tamen in compositione formæ percipit. Accedit ad hoc, quòd non solùm forma substãtiale est esse ex formis composita: sed quod ipsæ formæ cõponentes nunc nascentes, nunc occidentes, neq; vnquam in existendi conditione constanti & rata perseuerantes, subiectum quiescere non permittunt. Vnde decedentibus aliis, aliæ sine interuallo succedunt. Quem celerrimum fluxum formarum cùm sequatur fluxus motarum, tempus tam acutum emergit, vt eius instans vix vel numquam cõspici queat. Bene ergo tam mutabilitaté naturæ quàm moræ considerantibus dictum est, Melius est ad summũ, quàm in summo: quia cùm ampliùs quò crescat

Esse est à forma.

Omne natiuum compositum.

Continuum in infinitum diuisibile.

Boet.

Nihil magis compositum quàm homo

Melius est ad summũ quam in summo.

crescat non habeat, decrescere necesse est. Sicut autē à medicis præcipitur, vt bonæ habitudines, cùm in summo fuerint, solvantur: sic non immeritò à probatis animarum medicis suadetur, vt mēs, quæ rerum prosperitate in summo posita eleuari assolet, malorū intuitu reprimatur. Vnde est illud. *In die bonorum ne immemor sis malorum.* Sed jam ad propositum redeamus.

Eccli. 11.

Caput VI.

De Saxonibus bello graui superatis: & quòd Guelfo Dux Noricorum, & Rudolphus Dux Sueuorum rebellare cœperunt.

IGitur Saxonibus à capite suo dissidentibus, ex omnibus regni visceribus Princeps ad debellandos eos fortem & magnum militem cogens, instauransq; exercitum, prædictam prouinciam ingreditur. Fuerūt in comitatu eius quatuor magni Duces, singuli cum singulis legionibus; Zuendebaldus Dux Bohemorum, Guelfo Dux Noricorum, Rudolphus Dux Sueuorum, Gotefrid' Dux Lotharingiorū, & alij Principes & Comites, nobilesq; innumerabiles. Ita juxta fluuiū Vnstruot dictum publico bello commisso, cruenta Rex potitus victoria redijt. Non multo pòst tēpore duo præfati Duces Guelfo & Rudolphus, qua occasione dubium, Principi rebellantes Saxonibus junguntur. Gotefridus autē Lotharingiæ Dux Orientalem expeditionem aggressus, Ierosolymis ducatum populi Dei tenens, in pace quieuit.

Caput VII.

Quod idem Rudolphus instinctu Gregorij Rex creatur, & paulò post in prælio occiditur.

AT Romanus Pontifex Gregorius, qui jam, vt dictum est, principes aduersus Imperatorem concitabat, omnibus, vt alium crearent, latenter & manifestè scribebat. Igitur Rudolphus dux Sueuorum ab eis Rex factus, diadema à Romana Ecclesia accepisse traditur, cum hujusmodi scripto *Roma dedit Petro, Petrus diadema Rudolfo.* Hujus Rudolphi filiam quidam ex nobilibus regni optimatibus, Bertolfus nomine, de castro Zeringen, habuit. Non multo pòst tempore Rudolfus in publico bello à fidelibus Imperatoris necatur, & in Ecclesia Merseburg colta regio sepelitur. Fertur de Imperatore, quòd cùm pacatis paulisper his seditionum motibus ad prædictam Ecclesiam Merseburg venisset, ibique præfatum Rudolfum velut Regem humatū vidisset; cuidam dicenti, cur eum, qui rex non fuerat, velut regali honore sepultum jacere permitteret, dixerit. Vtinam omnes inimici mei tam honorificè iacerent. Occiso Rudolfo, gener ejus Bertolfus ducatum Sueuiæ tamquam à socero sibi concessum vsurpat.

Papa dat duci diadema regni.

Caput VIII.

De comite Friderico, quod gener Imperatoris factus, ducatum Sueuiæ obtinuerit.

EA tempestate comes quidam, Fridericus nomine, ex nobilissimis Sueuiæ comitibus originē trahens, in castro Stoyphe dicto coloniam posuerat. Hic cùm esset consilio prouidus, armis strenuus, ad curiam Imperatoris assumptus, per multos dies ibidem militarat; strenuissimique ac nobilissimi militis officium implens, in omnibus periculis suis viriliter Imperatori astitaert. Vidēs Princeps ergo Reipublicæ tam dubium statū, vocato ad se secretò præfato comite, sic eum alloquitur. Virorum optime, quem inter omnes in pace fidelissimum, & in bello fortissimum expertus sum, cerne qualiter Romanus orbis tenebris involutus, fide vacuus, iuxta quod dicitur,

Vltima cælicolum terras Astræa reliquit, Iuuenal.

ad ausus nefarios, factaque nefandissima concitatur. Nec parentibus reuerentia, nec dominis debita subiectio seruatur. Sacramenta, quæ tam iure poli quàm jure fori principi à milite publicè exhiberi solent, contemnuntur; factiosaque iuramenta, quæ contra leges diuinas & humanas in angustiis fiunt, diabolo instigante, pro sanctis habentur. Nullis legibus, nullis diuinis sanctionibus honor impenditur. Cùm enim omnis potestas à Deo sit, qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Assurge igitur huic tam pessimo morbo, atque ad debellandos imperij hostes viriliter accingere. Neque enim priorum meritorum tuorum immemor existo, nec futurorum ingratus ero. Filiam quippe quam habeo, vnicam, tibi in matrimonium tradam, ducatumque Sueuiæ, quem Bertolfus inuasit, concedam. Sic itaque prædictus Fridericus dux simul Sueuorum, & gener Regis factus, ad propria redijt. Et ne multis morer, Bertolfum tandem pacem petere coëgit; quod tamen quidam sub filio suo Friderico factum tradunt. Conditio autem pacis talis fuit, vt Bertolfus ducatū exfestucaret; sic tamen, quod Turegum nobilissimum Sueuiæ oppidum à manu Imperatoris ei tenendum remaneret. Hoc oppidum in faucibus montium versus Italiam, super lacum, vnde Lemannus fluuius fluit situm, Imperatorum seu Regum olim colonia fuit, tantæque, iuxta maiorum nostrorum traditionem, auctoritatis, vt Mediolanenses, si quando ab Imperatore ad transalpina vocarentur iudicia, ibi discuti, vel iudicari de jure deberent. Vnde ex eiusdem tam in rebus quàm honoribus abundātia, in ipsius porta scriptum dicitur.

Rom. 13.

Nobile Turegum multarum copia rerum.

A prædicto etiam Lemanno fluvio, vnde Lucan',

Deseruere cano tentoria fixa Lemanno,

tota illa prouincia Alemannia vocatur. Quare quidam totam Teutonicam terram Alemanniam dictam putant, omnesque Teutonicos Alemannos vocare solent: cùm illa tantùm prouincia idest Sueuia à Lemanno fluuio vocetur Alemannia; populique eam inhabitantes solum modò vocentur Alemanni. Bertolfus iste, quamvis in hoc negotio imperio simul & iustitiæ cesserit, tamen strenuissimus ac fortissimus fuisse traditur. Vnde & adhuc ab antiquioribus dicitur, quod si quando nunti' aliqua tristia ipsi apportans, secundum quod fieri assulet, hæsitare voluisset, dixerit. Dic dic: scio enim quòd sēper læta tristia, vel tristia præcedunt læta. Quare tantundem mihi est primò audire nubilosa, cùm postmodum auditurus sim serena, quàm primò auditis serenis, pòst auditurus sim nubilosa. Magnifica vox, & viro forti digna, qui nationum volubilitatem fine literis, naturali percipiens ingenio; nec in dieb' bonorū immemor malorum eleuatus, nec in diebus malorum immemor bonorum, fuit fractus. Fridericus autem ducatum Alemanniæ exhinc sine contradictione habuit, ac strenuè diebus non paucis rexit.

Qui propriè dicatur Alemanni.

CAPVT IX.

Quod post genitos sibi filios Fridericum & Conradum diem obijt.

SVscepit verò ex nobilissima cōpare sua Agnete duos filios, Fridericum & Conradum, & ipse post multa virtutum suarum insignia, in senectute bona diem vltimum claudens, in monasterio Lauracensi in proprio fundo constructo humatus est. At suprà nominatus Bertolfus vacuum exhinc nomen ducis gerens, id quasi hereditarium posteris reliquit. Omnes enim vsque ad præsentem diem duces dicti sunt, nullum ducatum habentes, soloque nomine sine re participantes. Nisi quis ducatum esse dicat comitatum inter Iurum & montem Iouis, quem post mortem Wilhelmi comitis filius suus Conradus ab Imperatore Lothario suscepit: vel à ducatu Carentano, quem numquam habuerunt, ducis eos nomine honorandos, contendat: in aliis tamen rerum & honoris non parua pollentes magnificentia.

CAPVT X.

De vxore ejus Agnete, quod Leopaldo Marchioni nupserit & quod defuncto Imperatore filius eius Henricus potenter regnum obtinuit.

MOrtuo Alemannorum duce Friderico, Agnetem ab ipso viduatam frater suus Henricus Imperatoris Henrici filius in sua suscepit: eamque Leopaldo orientali Marchioni, quod aliàs à nobis pleniùs dictum est, in vxorem dedit: filiis ipsius Friderico quindecim, Conrado duodecim annos habentibus. Porrò Fridericus qui maior natu erat, patri in ducatum successerat. Circa idem tempus Imperator Henricus apud Leodium Belgicæ vrbem diem obiit. Sepultisque ibidem intestinis ejus, corpus in Galliæ ciuitatem Spiram deportatur: ibique in Ecclesia beatæ Dei Genitricis, semperque Virginis Mariæ, quam ipse miro & artificioso, sicut hodie cernitur, construxerat opere, iuxta patrem, & avum Imperatorem cultu regio sepelitur, eique in regnū successit filius suus Henricus, in ordine Imperatorum 4. Regum verò 5. Hic armis strenuissimus totum imperium ita in breui suæ subiecit ditioni, vt & omnes in Romano orbe positi subiectionis iugum humiliter portarent, & vicini dominationem ejus suspectam habentes, metu obrigescerent.

Spira Galliæ olim ciuitas

CAPVT XI.

Quomodo apud Barum Comitem Renaldum cepit & abduxit.

QVot ergo & quanta tam Romæ quàm in Italia fortia gesserit, quia in priori dicta sunt historia, supersedemus. Hoc tantum ad præsens ponere sufficiat, quod cùm in summo statu positus, omnibus Gallicanis trepidantibus, castrum Barum contra operationem multorum assultu cepisset, ibique comitem Reinaldum cōprehensum captivum abduxisset, juxta ejusdem comitis arcem Munzun dictam castrum posuit. Quam in altissimo monte sitam, naturaque locorum munitissimam dum nulla arte vel vi capere valeret, patibulum erigi præcepit, dicens, quod nisi velociter castrum redderetur, comitē ipsum suspendio perimeret. Oppidani vsque in alterū diem inducias petunt. Illa in nocte Comitissa filium genuit. Itaque oppidani conuenientes, infantulo recenter genito sacramento fidelitatis adstringuntur. Mane facto cùm Imperator ad deditionem castri oppidanos exposceret. Dominoque illorum comite coràm ducto suspendiū interminaretur, ipsi responderunt, se propter mortem illius castrum reddere nolle: præsertim cùm nouum dominum, quem illa nocte vxor ejus peperisset, haberēt. Qua de re inflammatus princeps, prædictum Comitem ad patibulum trahi iussit. Cumque à principibus qui aderant, ne id faceret rogaretur, ipsoque in proposito perseuerante, à quibusdam, vt saltem diuina animaduersione à cœpto desisteret, turbato præ ira oculo respondisse fertur. *Cœlum cœli Domino, terram autem dedit filiis hominum.* Tandem tamen irrationabili motu deferuescente, cunctorum precibus Augustus inclinatus, à mortis sententia animum reuocauit; prædictumque comitem secum captivum ducens, ad familiaria domicilia rediit,

Psalm. 113.

CAPVT XII.

Quòd in nuptiis apud Moguntiam regnum scissum est, & de gestis Frederici ducis.

NOn multo pòst tēpore ipso in ciuitate Galliæ Moguntia nuptias cum multorū principum astipulatione magnificè celebrante, imperium, vt alibi à nobis profusiùs dictum est, scinditur. Quæ scissura illo tempore tam grauis fuit, vt præter Fridericum ducem, fratremque suum, & Godefridum Palatinum comitem Rheni, vix aliqui ex principibus regni fuerint, qui principi suo non rebellarent. Quot & quanta ergo Fridericus Sueuorum Dux nobilissimus, vel Imperatore præsente, vel in Italia moràte, stilo tunc digna gesserit, quia in multorum adhuc habentur memoria, summatim dicemus. Ipse enim de Alemannia in Galliam transmisso Rheno se recipiens, totam prouinciam à Basilea vsque Moguntiam, vbi maxima vis regni esse cognoscitur, paulatim ad suam inclinauit voluntatem. Nam semper secundum alveum Rheni descendens, nunc castrum in aliquo apto loco ædificans, vicina quæque coëgit. Nunc iterum procedens relicto priore aliud muniuit, vt de ipso in prouerbio diceretur. Dux Fridericus in cauda equi sui semper trahit castrum. Erat autem prædictus dux in bellis fortis, in negotiis ingeniosus, vultu & animo serenus, in sermone vrbanus, donisque tam largus, vt ob hoc multitudo maxima militum ad eū confluerent, seque ad seruiendū illi vltro offerret.

CAPVT. XIII.

Quomodo Moguntiam obsedit: & quomodo de ipsis & suo Archiepiscopo triumphauit.

IGitur omnibus circa Rhenum, vt suprà dictū est, ad nutum suum inclinatis, Moguntino Archiepiscopo Alberto, omnium illius temporis regni principū versutissimo & locupletissimo, eo quod prædictæ factionis caput & auctor fuerat, bellum indixit. Vastatisque cunctis in circuitu, tandem & ipsam ciuitatem cum infinita multitudine militum ac plebis obsidione cinxit. Est autem prædicta ciuitas magna & fortis, super Rhenum posita; & ex ea parte qua Rhenum attingit spissa & populosa, & ex alio latere rarum habitatorem habens vacua, muro tantum forti, non paucas turres habenti circumdata. Porrecta in immensam longitudinem, in plano angustior necessitas locum signauit. Nam ex ea parte, qua Galliæ contigua est, monte mediocriter in altū sublato, arctatur: ex alio verò latere, quà Germaniam respicit, Rheno. Vnde fit, quòd circa Rhenum nobilibus templis & ædificiis vestita sit, & versùs montem vineis, aliisque vsibus ex-

Moguntiæ descriptio.

posita. Vulgus quod cum duce in obsidione fuit, ex illa parte, qua rara est ciuitas, prædandi gratia eam assultu capere voluit. Timens autem nobilissimus dux, si irrationabili plebis furori talis daretur licentia, Sanctorum fortè loca direptioni & flammæ exponi: ne voluntas eorum effectui manciparetur, summopere laborauit. At Episcopus ciuitatis fidei ducis non rectam recompensationem reddens, directis de ciuitate ad ipsum in dolo nuntiis, treugam postulat; diē quando & vbi conueniant petit; se ad gratiam Imperatoris velle venire promittit: sicque ducem exercitum dimittere, obsidionem solvere, ac ita cū paucis ad propria redire persuadet. Episcopus solutam obsidionem, dimissum cernens exercitum, apertis portis, cum magna ducem sequens militia, ex improuiso inuasit. Dux cum suis, quos adhuc de tanto exercitu habebat, tunc primò dolum sentiendo, non vt assolet arma ex improuiso arripientibus accidere, mente turbatus; sed ex præsentia hostium ampliùs ad virtutem animatus, arma sumit, in hostem ruit, viriliterque pugnantibus Alemannis, tandem ex parte Frācorum comes Emicho, qui cæterorum primipilarius erat, lethali sauciatus vulnere, occubuit. Qua de re fracti animo Franci terga verterunt, præsidioque fugæ se committunt. Quos fortissim' dux insecutus, occisis plurimis, & captis, reliquos vsque ad portas ciuitatis cum Episcopo suo, triumpho potitus, fugaui t. Ciues qui parentes, & amicos in illa cæde amiserant, tanta cordis amaritudine affecti erant, vt penè in proprium episcopum, velut hujus concussionis auctorem irruerent.

Infidelitas Episcopi.

CAPVT XIV.

Qualiter idem dux castrum Lympurg ab obsidione liberauit, & de eius conjugio.

IDem dux illustrissimus, alia vice dum prædictus Albertus Episcopus cum Lothario Saxonum duce, aliisque principibus, in magna & valida militum manu castrum Lympurg, in territorio Spirensi situm, obsidione clausisset, & jā oppidanis fame & inedia afflictis, castrū penè ad deditionem coēgisset, militem colligens, superuenit; prædictosque principes obsidionē soluere fecit. Fertur prætaxatos oppidanos, dū fame laborarent, quid facto opus esset, consilium iniisse, Dumque alij & alij sic & sic consulerent, Vlricum quemdam de Horningen, natione Alemannum, vi mentis, corporisque proceritate insignem, dixisse; melius fore, vt pingues monachi, nam monachorum cœnobium in eodem castro positum erat, ederentur, quam castrum propter ciborum inopiam hostibus traderetur. Quo dicto cognito, monachi perculsi, cibaria quæ reposita habebant, publicauerunt: cūctosque ibidem manentes milites, vsque ad liberationem castri, in his quibus poterant alimentis pauerunt. Quid plura? Prætaxatus dux, vt breviter dicam, per omnia patrem induens, tam fidus principi miles, tam vtilis auunculo amicus extitit, vt sua virtute honorem regni labefactatum, viriliter contra hostes tamdiu decertando sustentaret, donec membra à capite diffidentia, ad gratiam principis veniendo, ad cor redirent. Accepit autem Henrici Noricorum ducis filiam in vxorem, ex qua postmodum Fridericum gloriosissimum, qui in præsentiarum imperator est, & Iuditham, quæ modo Matthæo Lotharingiorum duci copulata noscitur, genuit.

Alemanni concilium contra monachos.

CAPVT XV.

Vbi Imperator Henricus mortuus, & sepultus.

IMperator Henricus, reuocatis in pacem, qui erant ei oppositi, principibus, liberè potitus imperio, apud inferius Trajectum Fresiæ vrbem in Pentecoste curiā celebrauit: vbi morbo correptus, rebus humanis exēptus, sepultusque ibidem interioribus, per ripam Rheni ad superiora deportatus, in ciuitate Spira patribus suis appositus est. At imperatrix Mathildis Henrici regis Anglorum filia, regalia in potestate sua habebat. Quam prædictus Albertus Moguntinæ Ecclesiæ Archiepiscopus ad se vocauit, falsisque promissionibus ad sibi tradenda regalia induxit.

CAPVT XVI.

Lotharius dux Saxonum in imperatorem eligitur, qui mox heredes Henrici persequitur, & Noricum castrum ab ipso obsidione cingitur.

IGitur Albertus, (nam id juris dum regnum vacat, Moguntini Archiepiscopi ab antiquioribus esse traditur,) principes regni in ipsa ciuitate Moguntina tempore autumnali conuocat, malorumque à duce Friderico sibi illatorum haud immemor, cùm prædictus dux ad regnū à multis exposceretur, ipse Lotharium ducem Saxonū, virū tamen ex probitatis industria omni honore dignum, plus familiari rei, quantum in ipso erat, quàm communi commodo consulens, in Regē à cunctis qui aderant principibus eligi persuasit. Quæ res laudabiliter facta, grauissimæ tamen scissuræ seminarium deinde fuit. Nam prædictus princeps consilio ejusdem Alberti Moguntini Episcopi, iuxta quod dicitur,

Non missura cutem, nisi plena cruoris hirudo: *Horat.*

nondum odio in heredes imperatoris Henrici satiati, Fridericum ducem, fratremque suū Conradum persequitur. Cuius rei gratia castrū Noricum, vbi ipsi præsidia posuerant, & tamquam iure hæreditario possidebant, adiuncto sibi Boëmorum duce Vlrico, & Baioariorum Henrico, obsidione clausit. Dux autem Boëmorū, eo quod Barbari qui cum ipso venerant, nec Deum, timētes, nec hominem reuerentes, omnia vicina depopulando, nec etiam Ecclesiis parceret, à principe post aliquod tempus redire permissus est.

CAPVT XVII.

Fridericus & Conradus fugato Lothario, oppidum muniunt.

ITaque Fridericus dux, frater que suus Conradus militem colligunt, ac data oppidanis die ac signo, ipsi quadam die cum militia sua castro appropinquant Quod videntes oppidani, læticiam cordis dissimulare non valentes, in voces magnas & cantus prorumpunt. Princeps tutius iudicans, alio in tempore præfatum castrum obsidione cingere, quam infidæ fortunæ fidei se incautè committere, obsidionem soluit, ac per Babenberg transiens, in ciuitatem Herbipolim se contulit. Oppidani cum ingēti clamore descendentes, castra jam vacua irruunt, & siqua ibi remanserant diripiunt, dominosque suos cum magna lætitia suscipientes, in castrum ducunt: duces oppidum ipsum victualibus, aliisque necessariis muniunt: sicque regem insequētes, illo in civitate manente, tyrocinium, quod vulgò nunc Turnomentum dicitur, cum militibus ejus extra exercendo, vsque ad muros ipsos progrediuntur. Post hæc Rhenum transeunt, in Spirensique ciui-

tate, cuius populus eos ob fidelitatem imperatorum, qui ibidem humati sunt, tamquam ejusdé sanguinis consortes deuotè susceperat, præsidia collocant. Quam princeps iuncto sibi Alberto Moguntino, obsidione circúdat, multos ibi dies consumens, prævalere tunc non potuit.

Capvt XVIII.

Quomodo iidem duces Henricum Noricorum ducem ex Alemannia fugauerunt.

Porrò Henricus Noricorum dux, supra nominati Henrici ducis filius, ob gratiam principis, cuius filiam Gertrudim nouiter in vxorem duxerat, Friderico duci haud memor affinitatis, quæ ex copula sororis suæ Iudith inter ipsos erat, bellum indicit. Coadunatoque ex Baioaria non paruo milite, Alemanniam ingressus, non longè à Danubio super fluvium Vuerenza dictú, tabernacula locauit. Quo comperto, sæpedicti duces & ipsi militem colligunt, nec longè ab eo castramentátur. At dux Noricorum missis exploratoribus, quod hostium robur sit, inquirit. Quibus redeuntibus, & ea quæ viderant enarrátibus, suos consuluit, quidque facto opus sit requirit: illi incautum fore si hostes expectentur judicantes, fugam consulunt. Tanta ergo cum festinatione Norici hostes tamquam sibi jam imminentes declinauerunt, vt pontis angustias suspectas habendo, in Siridis prædicti amnis procellis, qui ex multitudine imbriú plus solito excreuerat, incautè se committerent: ipsoque non tam transuadando, quam transnatando periculosè transmisso, ad propria cum rubore remearent.

Capvt XIX.

Quomodo Fridericus insidias ejusdem ducis euasit.

Alio inde tempore prædictus dux Henricus Alemanniam ingressus, ad propria ibi domicilia se contulit. Erat enim natione Alemannus, ex antiqua & nobilissima Guelforum familia originem trahens; ac per hoc multas possessiones ex ea parte, qua Pyrenæos montes attingit Alemannia, jure hæreditario habés; vir per omnia laudabilis, tam animi, quam generis nobilitate insignis: in hoc solo facto tantú reprehésibilis. Missis itaq; legatis ad Fridericú ducé Sueuorú, eum amicè tamquá sororis suæ maritum monet, vt ad gratiam principis redeat: durum esse dicens, quempiam quantumcumque magnum, vel probum principem totius imperij pondus solum sustinere. Addit etiam huius negotij se, si monitis eius acquiescere vellet, fidum fore mediatoré. Vbi ergo, & qua die simul conueniant, oreque ad os de hoc familiariùs conferant, monasteriú quoddam Zuifalten dictum constituitur. Dux Fridericus nil perperam expectans, ad prædictú locum cum paucis venit. Ille verò non simpliciter ambulans, quo loco nocte cubare vellet, latenter explorauit. Itaque sole ad inferius hemisphærium descendente, cùm tenebrosis mentibus tenebrarum opportunitas se offerret, cubiculum in quo dux jacebat, circumdatur; & quod non amicus, sed vt hostis aduenerit, re & voce aperitur. Quid faceret, quo se verteret? arma corriperet? sed penè nullum, quo juvaretur, habuit. Fugeret? sed nullum cubiculi meatum sciens, fugæ præsidium non inuenit. Dolum itaque cognoscens, ad diuinæ tantum gratiæ se vertit adiutorium. Qua opitulante, per abdita quædam cubiculi penetralia tunc sibi primò quasi cœlitus ostensa, Ecclesiam introiuit, turrim quæ Ecclesiæ contigua erat, ascendit. Hostes cubiculum irrúpunt, & non inuento duce, claustra etiam monachorum ingrediuntur, cunctas officinas ipsorum ferro perscrutantur. Phœbo ab inferis redeunte, superioremque aëris regionem illuminare incipiente, vicini quique fideles ducis, jam teterrimo cognito facto, aggregatim in adiutorium eius aduolant. Hostibus adhuc secretiora claustri rimantibus, ignemque minantibus, Fridericus suos de turre aduentare prospiciens, jam securus factus, Henricum ducem exposcit, eumque sic affatur. Contra fas, bone dux, fecisti; qui me in pace vocatum, pacis non ferens signa, inimicum te potiùs quàm amicum ostendisti. Nec te ab hoc facto propriæ famæ reuocauit honestas, nec carnis qua conjungimur affinitas. Ne autem malum pro malo reddere videar, te tamquam amicú fideliter admoneo, ne fideles meos, quos vndique aduentare cerno, expectes. Excusatur à quibusdam hoc factum ducis, non solum ex hoc quod eo tépore inimici fuerunt, juxta illud. *Dolus an virtus, quis in hoste requirat?* sed ex eo quod pro fidelitate regni & reipublicæ quiete, principi eum tradere, pacemque imperio instaurare volens, hoc fecerit.

Fraus Henrici adversus Fridericum.

Dux diuinitus ab hostibus erept.

Virgil.

Capvt XX.

De expeditione Lotharij in Boemiam.

Dissensio igitur inter Fridericum ducem, Lothariumque imperatorem pene per decem annos protracta, imperium quiescere non permisit. Qualiter autem ad vltimum pacatum fuerit, & quot, & quanta virtutum insignia Lotharius reliquerit, in priore historia dictú sufficiat. Verùm silentio præterire nolumus, quod prædictus princeps aduersam nimis circa regni primordia fortunam sensit. Quidá enim Otto Morauiæ comes, ducatum Boemiæ affectans, principem adiit, eique magnam pecuniam promittens, ad hoc vt Boemiam secum intraret, ibique eum ducem crearet, inclinauit. Quod Vlricus, qui eumdem ducatum forte habebat, impedire volens, nullo principem obsequio à cœpto reuocare potuit. Igitur rex Saxoniam intrans, militem instaurat, ducensque secum Ottoné, claustra siluarum, quæ Boemiam & Saxoniam sejungunt, hiemali tempore ingreditur. Dux Bohemiæ Vlricus in ipsis siluarum abditis locis, septis vndique siluis, super amniculum quemdam castra posuit. Rex cum suis propter nimietatem niuium à recta via exorbitans, ac per deuia siluarum obertans, ad prædictum amnem fortè venit, suis viæ labore nimio & inedia exhaustis quiescere volentibus. Barbari turbatum cernentes amnem hostes in proximo esse præsentiunt. Ex improuisoque superuenientes, Saxones, qui in prima acie erant, jam per niues deambulando fatigatos inuadunt, ac paucis per fugam elapsis, quibusdam captis, cæteros crudeliter occidunt. Videns hoc princeps, suisque ex angustia viarú nullum præsidium ferre valens, sæuissima mentis amaritudine perculsus, rerum tamen quas ab adolescentia gesserat, ac antiquæ virtutis memoria, quasi cœlesti rore replet⁹, in collem quédam cum paucis, quos adhuc residuos habebat, se recepit. Quem præfatus dux suis in circuitu positis, magnarumque arborum jactu, & clausura reditum negantibus, tamquam clausum te-

nuit. Tandem Henrico Saxoniæ Marchione, qui de sorore ducis natus, cum rege aduenerat, mediante, ad pedes Imperatoris satisfactionem offerens, humiliter Dux venit, homagiumque sibi cum sacramento fidelitatis exhibens, ducatum ab eo suscepit, captiuos reddidit; sicque princeps portatis secum eorum qui nobiliores erãt, funeribus, cum multo mœrore rediit.

CAPVT XXI.

Qui principes ibi occubuerint, & de secundis nuptiis Friderici.

INter cæteros nobilissimus Marchio Saxoniæ Albertus captus fuerat. Tãta vero strages Saxonum, & præcipuè nobilium, & illustrium virorum ibi facta fuit, vt perpetui odij inter Saxones & Poemos fomes tunc accensus, nondum extinctus sit. Otto quoque, qui huius concussionis auctor fuerat, ambitionis suæ pœnas luens, ibidem necatus est. Sed vt dicitur, Flebile principium melior fortuna sequetur: sic & hunc principem melior fortuna secuta ad tantum apicem prouexit, vt sedatis omnium tempestatũ motibus, cum triumpho & victoria de Italia rediens, in ipsis montibus viuendi fecerit finẽ. Verùm Fridericus dux mortua vxore sua Iuditha dissẽsionis tempore, Friderici comitis de Sarbur, fratris Alberti Episcopi filiam Agnetem in vxorem duxit, ab eaque Conradum, qui Palatinus comes nunc Rheni esse noscitur, & Claritiã Lodouici Turingiæ Comitis vxorem accepit.

CAPVT XXII.

Quod mortuo Lothario Conradus rex creatur, & quis Alberto Moguntino successerit.

DEfuncto imperatore Lothario, ac in monasterio Lutre, quod in eius proprio fundo situm est, humato, principes regni apud Galliæ oppidum Confluentiam, vbi Mosella Rhenũ influit, conueniunt, & de eligendo principe consilium ineunt. Igitur Conradus Friderici ducis frater, ab omnibus qui aderant, exposcitur, ad regnumque leuatus in palatio Aquis coronatur. Quod eò faciliùs fieri potuit, quòd imperatoris Henrici odium in mentibus plurium jam deferbuerat, Albertusque Moguntinus Archiepiscopus, jam recenter viuendi finem fecerat, Accessit etiam ad huius negotij promotionẽ, quòd Henric' Noricorũ dux, pro nota superbię, penè omnium, qui in expeditione Italica cum Lothario imperatore fuerant, odium contraxerat. Itaque Fridericus dux Moguntiã, quæ tunc pastore suo orbata vacabat, venit; omnesque tam clericos, quam laicos ad hoc vt Albertum juniorem, vxoris suæ quam secundò acceperat fratrem, eligerent, induxit, principe ad hoc corroborandũ ascito. Qui patruum suum seniorem Albertum non exuens, non bene gratus beneficiorum extitit, nec plenè fidũ principi suo se exhibuit. Qualiter vero Henricus dux Noricorum prædictæ sublimati oni principis contradixerit, & quem finem ipse sortitus fuerit: quomodo etiam princeps tam de ipso, quam de multis aliis triũphaverit, in priori historia dictum sufficiat.

Couvlance

CAPVT XXIII.

Qualiter soror Gerdrudis regina, sociata Manuel Græcorum Imperatori.

CIrca idem tempus, Ioannis Regiæ vrbis imperatoris Apocrysiarij, viri clarissimi, Romanorum principem adeunt, tam confœderationis vinculum ob Rogerij Siculi insolentiã inter duo imperia, Hesperiæ videlicet, & Orientis renouare cupientes, quàm in huius rei argumentũ aliquam regalis sanguinis puellam filio suo in vxorem dandam postulantes. Princeps comparis suæ sororem potiùs illo destinauit, in huiusque rei confirmationem venerabilem Herbipolensem Episcopum Embriconem virum prudentem, & literatum, in Græciam misit, Ioanne jã mortuo, sedenteque in vrbe filio suo prædicto Manuel. Qui omnia sapienter, & solerter ordinans, nuptias proxima post Epiphaniam hebdomada, in vrbe regia celebrari cum fastu, & decore regio persuasit. Et ipse non paucis ibi dieb' ad promotionem huius, & aliorum regni negotiorum manẽs, dum remigrando ad patriã redire cogitaret, multis Græcorum xeniis honoratus, & oneratus, apud Aquileiam vita decessit. Super his autem negotiis, inter vtrumque principem huiusmodi directæ inueniuntur epistolæ. Quæ ne omnes ponerentur, compendiũ in causa fuit. Conradus Dei gratia Romanorum imperator Augustus, Ioanni eadem gratia Constantinopoli imperatori, Salutem; & dilectionem fraternam, amicitiam, honorem, & gloriam. Vt parentes nostri videlicet Romanorũ imperatores, antecessores nostri, ad antecessores vestros, scilicet regnum & populum Græcorum, constituerunt, constituo: & sicut seruauerunt, conseruabo. Non est gens, regnum, aut populus, qui non nouerit, nostræ Romanæ reipublicę vestram nouam Romam & dici, & fore filiam: ex huius radice ramos, & fructus eius processisse, Propter quod hereditatẽ, quæ à matre debetur filiæ, cõstituimus, æternamque volumus, & eò ampliùs, quod quæ matri debetur, filiam velle cernimus: scilicet vt auctoritas materna præcinat consilio, auxilio: respondeat autem gloria, & honore filiastina dilectio. Sunt ergo res vtriusque communes, vtriusque amicus idem, idem inimicus, siue in terra, siue in mari: & cognoscat, ac timeat matris virtutem & valentiam, qui non honorauerit filiam: siue Normannus, siue Siculus, siue quis alter quicumque, vbicumque. Neque enim obliti sumus, vel ego, vel principes nostri imperij, quoscumque hostium nostrorum incursus, vel inuasiones in imperium, & magnificentiam Romanam. Sed cùm diuina clemẽtia subueniet, retribuemus vnicuique ipsorum secundùm multitudinem ipsorum malitiæ. Videbit ergo, & audiet vniuersa regnorum latitudo, quã facili manu prosternentur latrones, qui insurrexerunt in vtriusque imperij nostri monarchiam, quia cooperante Deo, si alas excutiemus, hostem modò volitãtem capiemus, & cordis eius euiscerabimus, audientiam * quæ modo extollitur cõtra vtriusque imperij nostri honorem & gloriã. Cõseruamus igitur quæ justa & amicabilia sunt ad vos; eadem vos ad nos, & tantò studiosiùs, quãtò per coniugium sororis dilectissimæ coniugis nostræ, imperatricis videlicet nobilissimæ, & filij tui confœderati sumus propinquiùs. Verùm quia de nostris hilarescere successibus dilectionis & nobilitatis tuæ credimus experientiã, quid post discessum prudentissimorum apocrisiariorum tuorum in generali, & solemni curia cum vniuersis imperij nostri principib' celebrata, cui eos interesse voluimus, Deo auxiliante actum sit, tibi sicut vnico fratri nostro, & amico dilectissi-

Constantinopoli noua Roma.

*Meliùs * audaciam*

mo dignum duximus intimare. Noueris igitur quod omnes qui imperium nostrum offendisse videbantur, cooperante Deo, potenter in nostro imperiali jure inclinauimus, eosque in plenitudinem gratiæ nostræ suscipientes, vniuersas imperij nostri partes abundanti pace ditauimus. Ad hoc Francia, & Hispania, Anglia, Dania, cæteraque regna imperio nostro adiacentia, quotidiana legatione sua, cum debita reverentia & obsequio nos frequentant, ad ea quæ imperij nostri mandata sunt se prompta esse tam obsidibus, quã sacramentis affirmantes. Nolumus etiam latere discretionis tuæ prudentiã, quod Dominus Papa, totaque Apulia, Italia, & Longobardia, de die in diem adventum nostrum desiderant, & vt nostra eis imperiali subveniamus potentia, cum omni deuotione expostulant. Huius rei gratia dilectissimũ, & præcordialẽ imperij nostri principem Embriconem, venerabilem Herbipolensem Episcopum amicum tuum, ad exquirendam Domini Papæ voluntatem, Romam direximus. Cognita verò ipsius circa nos voluntate, communicato principum nostrorum consilio, ea quę ad vtriusque imperij nostri honorem spectant, per charissimos & prudẽtes nũcios nostros, Robertum scilicet principem Capuanum, illustrem vtique virum, ac nobilem, nobisque fidelẽ, necnon Albertum dilectum capellanum nostrum, & in fide constantem, tuæ significamus nobilitati. Hos igitur tamquam nos audias, & quæ tibi dixerint, sicut decet excellentiam tuam, & sicut de te speramus & credimus, ad effectum perducas, & honestos & idoneos apocrisiarios tuos, vna cum nunciis nostris sine dilatione ad nos remittas. Præterea de Rutenis, qui ad contemptũ imperij nostri occisis hominibus nostris, pecuniã nostram sibi vsurpauerũt, sicut conuenit in causa amici, & propinqui tui, sicut nobis scripsisti, ita facias. Militibus quoque imperij nostri, Alemannis scilicet, qui apud te sunt, sicut decet excellentiam tuam, benignus existas. Nihilominꝰ etiam te rogamus, vt hominibus imperij nostri, Teutonicis videlicet, qui Constantinopoli morantur, locum; in quem ad honorem Dei Ecclesiam ædificent, concedas, tum respectu diuinæ remunerationis, tum & interuentu, ac petitione nostræ dilectionis. Recordari quoque debet tua discretio, quod nos in literis prioribus per præfatum capellanum nostrum tuæ nobilitati præsentatis, hoc idem à te pro Dei amore & honore petiuimus: quia si ipse qui dat salutem regibus, fuerit in medio nostri, certum est quod non gaudebunt inimici nostri. Datum 18. Calen. Ratisponæ, in Christo feliciter. Amen.

Caput XXIV.

Exemplar literarũ eo tempore hincinde missarum.

Epistola Imperatoris Græcorum ad Imperatorem Romanorum.

IOannes in Christo Deo fidelis Rex Porphirogenitus, sublimis, fortis, Augustus, Cominos, & Imperator Romanorum, ad nobilissimum fratrem & amicum imperij mei. Nobilissime, & amice domine imperij mei Rex. Litera tuæ nobilitatis fraterni affectus signum, ad nostram delata mansuetudinem per prudentissimũ apocrisiarium nobilitatis tuæ multa nos lætitia repleuit. Nam bona tuæ nobilitatis voluntas, & cognationis, & amicabilis affectio & dilectio, quam demonstrasti per literas, per verba, & per opera ipsa erga imperium nostrum, nostram consequenter pietatem totam, toto animo ad tuum amorẽ pertraxit. Quare etiam diuersos fidelissimorum & familiarissimorum hominum suorum ad tuam nobilitatem emisit: re communicare per eos volens nobilitati tuæ totis de causis, propter quas & mãdasti, & scripsisti ei. Vult enim in Deo in omnibus amicè sapere, & cognationabiliter & fraternè ad tuam voluntatẽ: & omnia agere secundùm quod videtur ei, quæ ad honorem sunt nobilitatis tuæ. Quia verò prudentissimus Dux Venetiæ Petrus Polanus mediator à nobilitate tua in his causis assumptus est, sicut vir bonus & fidelis ambabꝰ partibus: & hoc nobis placere dignũ visum est. De causa Apuliæ ac Lõgobardiæ, prudentissimis apocrisiariis nostris, quæ à nobis visa sunt, jussimus. Nam etsi quidam horũ ad susceptionem magis nobilissimæ cũ Deo futuræ nurus imperij mei missi sunt, tamen etiam cõmuniter eis notum imperij mei velle. De causa, quæ facta est in Russia, sicut imperio meo scripsisti, sicut cõvenit imperio meo facere in causa propinqui & amici sui, sic & feci. Sed de caballariis nobilitatis tuę, quod scripta tua nominatim comprehendebant, & magis de eo, qui defecit in viuentibus ex eis, sic fecit imperium meum, vt scripsisti. Vale nobilissime amice imperij mei Rex.

Epistola Imperatoris Romani ad Imperatorem Græcorum.

Conradus Dei gratia Romanorum Imperator Augustus, carissimo fratri suo E. Porphirogenito Comino, illustri & glorioso Regi Græcorũ, Sal. & fraternam dilectionem. Nobilitatis tuæ literas, vt à tãto & tam caro amico nostro serenitati nostræ transmissas, gratanter excepimus: & viso earumdem tenore, de incolumitate & sublimitate tua admodum gauisi sumus. Sed auditis à Nikyforo tuæ dilectionis prudẽti apocrisiario, prętet illa quæ in literis continentur, quibusdã verbis duris, & vt verum fateamur, ab omni retro tẽpore inauditis, & nostræ maiestatis vltra quàm lingua explicare valeat, perturbata est mansuetudo, & est admirata vniuersa imperij nostri latitudo. Vnde, vel à quo tam amarum verbũ processerit, miramur: præsertim cùm inter cetera huius mundi regna, Græcorum regnum omni sapientia & discretione hactenus floruerit. Si enim idẽ nuntius tuus Nikyphorus vnicum filium nostrũ Henricum in præsẽtia nostra morti dedisset, ad maiorem iram majestatis nostræ animum provocare non poterat. *Nicephorus.* Cumq; jam per triduũ in hoc acervo laborasset, & rigorem animi nostri nullo ingenio, nullaq; sapientia ad suam voluntatẽ inflectere potuisset: vix tandẽ quarta die aliis verbis dulcioribus excellentiam nostram exhilarauit: nostræq; furore indignationis mitigata, nobilitatis tuæ voluntatem nobis aperuit. Et quoniam ita nunc est, & esse debet, quòd tu amicorũ amicissime vxorem accipies dilectissimam filiam nostrã, sororem videlicet contectalis nostræ, volumus, vt inde sit æternum fœdꝰ perennis amicitiæ: quam videlicet amicitiam præsente apocrisiario tuo ore & manuscripto firmari jussimus: ita videlicet, vt & amici amicorum tuorum, & inimici simus inimicorum tuorũ. Proinde certa sit prudentia tua, quòd si tuæ nobilitati vndecumq; aliqua molestia vel injuria fuerit illata, non hanc tibi tantùm, sed etiam nobis factam jure dilectionis reputamus: quoniã virtutis tuæ nobilitas, & maximè generosi sanguinis, quo in pignꝰ perpetuæ dilectionis confœderati sumus, ꝓpinquitas nos inuitat, vt te tamquam filium carissimum totis vlnis caritatis amplectamur, & cuncta quæ tibi placita sunt libenti animo faciamus. In qua

re justum arbitramur, vt eamdem amicitiam nobis, & imperio nostro firmari facias: vt completis omnibus honorificè, vtrique imperio debitus honor exinde deferatur: & pax & nomen Christi per vniuersum mundum inde magnificetur. Porrò de quingẽtis militibus, quos nobilitas tua petiit, hoc tibi respondemus, quòd non solùm 500. sed etiã duo vel tria millia, si necesse habueris, tibi mittemus: & quod maius est, antequã detrimentũ aliquod honoris tui pati videremus, elaborata toti⁹ imperij nostri fortitudine, in propria persona tibi sicut præcordiali filio, & fratri carissimo deficere & deesse non possemus. Præterea scripsit nobis tua nobilitas, quòd magnos & caros nuntios sinceritati tuæ mitteremus: in quo voluntati tuæ acquieuimus: quoniam quos cariores habuimus, Excellẽtiæ tuę transmisimus: scilicet carissimum præcordialem nostrum Embriconem, venerabilem Vuitzburgen Episcopũ illustrem, & magnum imperij principem, qui est cor nostrum & anima nostra: necnon dilectissimum nostrum Robertum, illustrem & nobilem principem Capuanũ. Misimus etiam quasi vtrasque manus nostras germanos duos fratres, scilicet fratrem Bernonem, virum sapientẽ & religiosum, & fratrem ipsius Rivuinum, qui nobis valde carus est, & familiaris, ac nobilis: & honorandum principem imperij nostri Rogerium illustrẽ Comitem de Ariadno, cuius fidem & constantiam sæpius experti sumus: & Gualterum fidelem nostrum. Istis itaque ea quæ in literis non continentur, industrię tuæ referendã cõmisimus: quorum verbis fidem adhibeas, & quæ tibi dixerint, tamquam à nobis dicta credas. De Ruthenis verò, pro quibus patri tuo divæ recordationis Ioãni Imperatori per fidelissimum Capellanum nostrum Adalbertum, & per Comitem Alexandrũ de Gravina scripsimus: & de loco, in quo nostris Teutonicis ad honorem Dei Ecclesiam ædificari volumus; & de nobilibus Baronibus Apuliæ, Alexãdro videlicet Clarimontis, Philippo de Sarte, & Henrico Comite, & Senne Pustell. iste noster præcordialis Vuitzburgensis Episcopus, & ceteri familiares nostri, voluntatem nostram tibi referent; quibus tamquam mihi credas. Super his omnibus fidelem apocrisiarium tuum Nicyphorum, licet in principio legationis suæ nos cõturbauerit, tibi attentiùs cõmendamus: & quia constanter perdurauit, vt eum remuneres, rogamus. Vale.

CAPVT XXV.

De Friderico juniore, & de his quæ gessit apud Vuolfrateshusen.

CReverat Fridericus, Friderici strenuissimi Ducis filius, militiæq; cingulũ jam sumpserat, nobilis patris futurus heres nobilior. Igitur bonæ indolis virtutem non dissimulans, educat⁹, vt assolet, ludis militaribus, ad seria tandem tyrocinandi accingitur negotia, adhuc patre viuẽte, terramq; suam plenariè tenente. Nam & Comitem quemdam nobilem Henricum de Vuolfrateshusen hostem denuntians, Baioariam cum magna militum copia ingreditur. Norici, & maximè comites & nobiles, velut tyrocinium celebraturi, quod modò nundinas vocare solemus, in prædicti comitis castro se recipiunt. Itaq; strenuissimus superveniens adolescẽs, Noricos ante murum stantes, ipsumque armatos expectantes, non vt jocando, sed vt rem seriam agendo viriliter aggressus est, diuque & fortiter vtrisque pugnantibus, tamdem vt hostes castro se reciperẽt, coëgit. Versis in fugã Noricis, ac angustia portarum arctatis, comes quidam Conradus de Dachouue tũc nobilis comes postea dux fact⁹ Croatiæ & Dalmatiæ, qui incautus extra remanserat, ab hostibus capitur. Sicque adolescens præfatum ducens comitem, ad propria cum victoria reuertitur. Cumque à multis sibi suaderetur, vt pecuniam magnã ab eo extorqueret, ipse ex innata sibi nobilitate, prauorum declinauit consilia. Nam sicut fortiter captum, sic eum liberaliter dimissum ad propria redire sine pecuniæ exactione permisit.

CAPVT XXVI.

Quomodo etiam Bertolfum ducem superauit.

POst hæc Conrado duci, supradicti Bertolfi ducis filio, bellum indicit, captoque suprà memorato Alemanniæ opido Turego, præsidia ibidem posuit. Dehinc junctis sibi etiam quibusdam de Baioariæ nobilibus, præfati ducis terram cum magna manu militum introiuit, atque ad vltima pene Alemanniæ procedens, ad Zaringẽ vsque ejusdem ducis castrum peruenit, nullo sibi obuiante, vel resistere valente. Non multò pòst etiam arcem ipsius quamdã, quæ cunctis adhuc cernentibus inexpugnabilis esse videtur cepit & expugnauit, ac contra multorũ opinionem, fortissimũ & ditissimũ ducem tã acriter debellauit, vt ad patrem, patruũque suum supplicem cum venire, ac pacem petere cogeret. Hæc & alia tam ardua in ipsa puerili ætate gessit negocia, vt nõ immerito cum multorum stupore, de ipso dici posset illud Evangelij, *Quis putas puer iste erit?* *Luc. 2.*

CAPVT XXVII.

Quomodo instinctu Arnoldi, Romani adversus suum Pontificem concitantur, & senatoriam dignitatem instaurare moliuntur.

HIs diebus Arnaldus quidam religionis habitum habens, sed eum minime, vt ex doctrina eius patuit, seruans, ex Ecclesiastici honoris inuidia vrbem Romam ingreditur, ac senatoriam dignitatem, equestremque ordinẽ renouare ad instar antiquorum volens, totã penè vrbem, ac præcipuè populum adversus pontificem suum concitauit. Vnde & ad eorumdem temeritatis, vel potius fatuitatis corroborationẽ, ab eis ad principem destinatum tale scriptum invenitur.

CAPVT XXVIII.

Epistola Romanorum ad Regem.

EXcellentissimo atque præclaro Vrbis & Orbis totius Domino, Conrado Dei gratia Romanorum Regi semper Augusto, Senatus populusque Romanus Salutem, & Romani Imperij felicem & inclitam gubernationem. Regali excellentiæ, per plurima jam scripta nostra, facta, & negotia diligenter exposuim⁹, quomodo in vestra fidelitate permaneamus; ac pro vestra imperiali corona exaltanda, & ideo modo augenda quotidie decertamus. Ad quæ quia regalis industria, vt postulauimus, rescribere dignata nõ fuit; planè tãquã filij & fideles de dño & patre satis miramur. Nos enim quidquid agimus, pro vestra fidelitate & honore facimus. Et quidem regnum & Imperium Romanorum vestro à Deo regimini concessum exaltare, atque amplificare cupientes, in eum statum, quo fuit tempore Constantini & Iustiniani, qui totũ orbẽ vigore senatus & populi Romani suis tenuere manibus, redacere, senatu pro his omnibus Dei gratia restituto, & eis qui vestro imperio sẽper rebelles erant, quique tantum honorem Roma-

no imperio subripuerant, magna ex parte conculcatis, quaten⁹ ea quæ Cæsari & imperio deberentur, per omnia & in omnibus obtineatis, vehementer atque vnanimiter satagimus, atque studemus. Et ob hujus rei effectum bonum principium ac fundamentum fecimus. Nam pacem & iustitiam omnibus eam volentibus obseruamus: fortitudines, idest turres & domos potentũ vrbis, qui vestro imperio vna cum Siculo & Papa resistere parabant, cepimus, & quasdam in vestra fidelitate tenemus: quasdam verò subuertentes, solo coæquavimus. Sed pro his omnibus, quæ vestræ dilectionis fidelitate facimus, Papa. Frangipanes, & filij Petri Leonis, homines & amici Siculi, excepto Iordano nostro, fidelitate in vestra vexillifero & adiutore, Tolomeus quoque, & alij plures vndique nos impugnant; ne liberè, vt decet, imperialem regio capiti valeamus imponere coronam. At nos, quoniam amanti nullus labor grauis est, licet inde plurima damna sustineamus; pro vestro amore & honore gratanter patimur. Scimus namque nos à vobis proinde præmium sicut à patre accepturos; vosque in eos, sicut in imperij hostes vindictam daturos. Cùm tanta igitur nostra in vobis fidelitas sit, tantaque pro vobis sustineamus, precamur, ne spes ista nobis deficiat, ne regia dignitas nos vestros fideles & filios despiciat: neque si in regalibus auribus aura sinistra de senatu & nobis flaverit, in eam intendat, aut respiciat: quia qui de nobis vestræ altitudini mala suggerunt, de vestra & nostra, quod absit, dissensione lætari volunt: & vtrosque vt soliti sunt, callidè opprimere moliuntur. Sed circa hæc ne fiant, regalis prudentia, vt decet solicita sit, & prouida: reminiscaturque vestra solertia, quot & quanta mala Papalis curia, & dicti quondam ciues nostri Imperatoribus, qui fuerunt ante vos, fecerint: & nunc deteriora vobis cum Siculo facere tentauerunt. Sed nos Christi gratia in vestra fidelitate eis resistimus; ac plures ex illis ab vrbe, sicut pessimos hostes imperij, vt sunt, pepulimus. Appropinquet itaq; nobis imperialis celeriter vigor: quoniã quidquid voltis in vrbe obtinere poteritis: & vt breuiter ac succinctè loquamur, potenter in vrbe, quæ caput mundi est, vt optamus, habitare: toti Italiæ ac regno Teutonico, omni clericorum remoto obstaculo, liberiùs & meliùs quàm omnes fere antecessores vestri, dominari valebitis. Sine mora ergo precamur, vt veniatis: & interim de statu vestro, quem sẽper desideramus salubrem & prosperum, de his regalibus literis ac nuntiis nos lætificare dignemini: sumus enim per omnia vestræ voluntati semper obtemperare parati. Sciatis præterea, quia pontem Miluium extra vrbem parum longè per tempora multa pro Imperatorum contrario destructum, nos, vt exercitus vester, per eum transire queat, ne Petri Leonis per castellum sancti Angeli vobis nocere possint, vt statuerant cum Papa & Siculo, magno conamine restauramus; & in parui temporis spatio muro fortissimo, & silicibus adjuvante Deo cõplebitur. Concordiã autem inter Siculum & Papam hujusmodi esse accepimus. Papa concessit Siculo virgam & annulum, Dalmaticam & mitram, atque sandalia: & ne vllum in terram suam mittat legatum, nisi quem Siculus petierit: & Siculus dedit ei multam pecuniam pro detrimento vestro, & Romani imperij, quod Dei gratia vestrũ existit. Hæc omnia solicitè vestra animaduertat optime Rex prudentia. Rex valeat, quidquid cupit obtineat, super hostes Imperium teneat, Romæ sedeat, regat orbẽ, Princeps terrarũ, seu fecit Iustinianus, quę Cæsaris accipiat Cæsar, quæ sũt sua præsul; vt Christus jussit, Petro solvente tributum. Nos de cetero legatos nostros precamur vt benignè recipiatis: & quod vobis dixerint credatis; quia scribere cuncta nequiuimus. Sunt enim nobiles viri Guido senator, Iacobus filius Sixti procuratoris, & Nicolaus eorum socius. At Christianissimus princeps hujusmodi verbis siue næniis præbere aures abnuit: quinimo venientes ad se ex parte Romanæ Ecclesiæ viros magnos & claros, quorum vnus Guido Pisanus eiusdem curiæ Cardinalis & Cancellarius erat: renouationemque antiquorum priuilegiorum suorum postulantes, honorificè suscepit, & honestè dimisit.

Siculus hic dicitur Siciliæ Rex.

Romani Papæ temporale jus auferre nituntur.

Spreta Romanorum preces ab imperatore.

CAPVT XXIX.

De diuersis præliis per expeditionem Ierosolymitanam sopitis.

EA tempestate, vbique terrarum bellorũ turbine orbẽ replente, fermeque totum imperium seditionũ motibus inuoluente; (Nam & in Alemannia inter prædictum adolescentem Fridericum, & prænominatum ducem Conradũ hoc dissensionis malum agitabatur. In Baioaria inter Henricum Leopaldi marchionis filium ejusdem terræ ducem, & item Henricum Ratisponẽsem Episcopum grauissimum bellum excitatum, in dies augmentabatur. In Belgica Gallia viris magnis & egregiis Alberone Treverorum Archiepiscopo, & Henrico Namurcense comite debellantibus, omniaque præda & incendio commiscentibus, maximum reipublicæ dispendium expectabatur. Polonia quatuor fratribus, tribus cum quarto pro ducatu contendentibus, maximam effusionem sanguinis minabatur. Cæteris quoque imperij prouinciis huius mali nõ extortibus;) repente per dexterã excelsi, tanta facta est mutatio, vt sopitis omnibus his bellorum tempestatibus, in breui totam terram quiescere, & innumerabiles ex Gallia & Germania contra inimicos crucis, crucibus acceptis, militiã profiteri cerneres. Sed antequam huius tam inauditæ mutationis historiam attingamus, pauca de priori turbulentia præmittenda sunt.

CAPVT XXX.

Qualiter castrum regis Vngariæ Bosan, quod & Bresburgc captum, & requisitum sit, & de Boritio.

IGitur eo tempore, quo prædictus Henric⁹ Noricorum dux cum prænominato Henrico Ratisponensium Episcopo, ciuibusque suis, ac Styrensi Marchione Odoacro grauissimam guerrã agitabat, quidam milites de Orientali marchia egressi, Pannoniam latẽter ingrediuntur, ac noctu castrum Bosan, quod & Bresburg quod olim imperator Henricus obsidione cinxerat, ex improuiso aggressi, capiunt, quibusdam comprehẽsis, nonnullis occisis, aliis per fugã elapsis. Quod audiens rex Vngariæ Geiza Beli regis filius, pręmissis quibusdam comitibus suis, qui quare, vel qualiter hoc factum fuerat, inquirerent, ipse eosdem subsecutus, ad liberationẽ castri cum magna Vngarorum properat multitudine. Comites qui præcesserant, ab oppidanis, cuius rei causa tam grauem regi intulerint iniuriam, solerter percunctantur. Qui responderunt se, nec per Romanorum

[Pa]nnorū principe, nec pro duce suo hoc fecisse, sed pro Domino suo Boritio. Erat autem Boritius Colomanni quamdam regis Vngariæ filius, prædictum regnū Vngariæ, vt in prioribus chronicis dictum est, iure hæreditario repetens, ac ob hoc adipiscendum, vtrosque principes, Romanorum scilicet ac Græcorum frequenter sollicitans, multosque ex militibus nostris ad fauorem suum pecunia inducens. Igitur rex Vngariæ superueniens, castraque ponens, oppidum cinxit, diuersis instrumentis, tormentorumque generibus adhibitis, ac sagittariis oppido circumfusis. Teutonici, eo quod dux in superioribus Baioariæ partibus moraretur, princeps vero in remotis regni maneret locis, cùm nullum liberationis suæ solatium haberent, de facienda cum Vngaris pace pertractare incipiunt. Ita ne multis morer, mutuo colloquentes, accepto à rege sub iureiurando promisso trium millium librarum in pondere, castrū sibi reddunt, ipsique ad propria redeunt. Rex autem Vngarorum damnum sibi à Teutonicis illatum grauiter ferens, ducem Noricum habens suspectum, hostē denunciat, exercitumque maximum per totam regni sui latitudinem colligit. Sed antequam de egressione huius gentis dicamus, breuiter quædam de ipsius terræ situ, nationisque ritu prælibanda videtur.

CAPVT XXXI.

De situ Vngariæ, & more gentis.

HÆc enim prouincia, eo quod circumquaq; siluis & montibus, & præcipuè Apennino clauditur, ex antiquo Pannonia dicta, intus planitie campi latissima, decursu fluminum & amnium conspicua; nemoribus diuersarum ferarum generibus plenis conserta, tam innata amœnitate faciei læta, quàm agrorum fertilitate locuples esse cognoscitur: vt tamquam paradisus Dei, vel Ægyptus, spectabilis esse videatur. Habet enim pulcherrimum, vt dixi, naturaliter spectaculum: sed ex barbaricæ gentis mœniorum vel ædium rarū ornatum, terminosq; non tam montium vel siluarum; quàm cursu maximorum fluminū septos. Attingitur ab Oriente, vbi Souua famosus fluuius Danubio recipitur, Bulgaria, ab Occidente Morauia, & Orientali Teutonicorū marchia, ad Austrum Croatia, Dalmatia, Histria, vel Carinthia; ad Septentrionē Boëmia, Polonia, Rutenia: inter Austrum & Orientem Roma, inter Aquilonem & item Orientem Pecenatorū & Falonum maximam venationum copiam habenre, sed vomere ac rastro penè experte cāpania. Crebras verò barbarorū irruptiones passa, haud mirum, si moribus aut lingua agrestis manet & insulsa. Nam primò, quod alibi latiùs à nobis dictū est, Hunorum, qui iuxta Iordanum, ex incubis & meretricibus orti fuerant, direptioni patuit: pòst Auarorum crudis & immundis carnibus vescentium conculcationi: ad vltimum Vngarorum à Scythia egressorum, qui & adhuc eam incolunt, subiecta est possessioni. Sunt autem ipsi Vngari facie tetri, profundis oculis, statura humiles, moribus & lingua barbari & feroces: vt iure fortuna culpāda, vel potiùs diuina patientia sit admiranda: quæ ne dicam hominibus, sed talibus hominum monstris tam delectabilem exposuit terram. In hoc tamen Græcorum imitantur solertiam, quod nullam rem magnam sine crebra & longa consultatione aggrediuntur. Deniq; cùm vilissima in vicis vel oppidis ibi, idest ex cannis

Pannonij dicti sunt Huni & Hungari.

tantum, rara ex lignis, rarissima ex lapidibus habeatur habitacula, toto æstatis vel autumni tempore papiliones inhabitant. Ad curiam regis sui singulis ex primoribus sellam secum portantibus conueniunt: ac de suæ reipublicæ statu pertractare & discutere non negligunt. Hiemis algore in domiciliis qui habent, idipsum facientes. At omnes sic principi suo obsequūtur, vt vnusquisque ne dicam manifestis illum contradictionib' exasperare, sed & occultis susurriis lacerare, nefas arbitretur. Hinc est, vt cùm prædictum regnū per 70. vel amplius diuisum sit comitatus de omni iustitia ad fiscum regium duæ lucri partes cedant, tertia tantum comiti remaneat, nullusque in tam spatioso ambitu, rege excepto, monetā vel Teloneum habere audeat. Quòd si aliquis ex comitum ordine Regem vel in modico offenderit, vel etiam de hoc quandoque non justè infamatus fuerit, quilibet infirmę conditionis lixa à curiā missus, eum licet satellitibus suis stipatum solus comprehendit, in vinculis ponit, ad diuersa tormentorum genera trahit. Nulla sententia à principe, sicut apud nos moris est, per pares suos exposcitur: nulla accusato excusandi licentia datur: sed sola principis voluntas apud omnes pro ratione habetur. Si quando verò exercitum rex ducere voluerit, cuncti sine contradictione quasi in vnum corpus adunantur. Coloni quidem, qui in vicis morantur, nouemdecimum, vel etiā septem octauum, vel infra, si necesse fuerit, cum supellectili ad bellum necessaria instruunt, cæteris pró cultura terræ domi relictis. Qui verò de militum ordine sunt, nulla occasione nisi grauissima, domi remanere audebunt. At in ipsa regis acie hospites, quorum ibi magna copia est, & qui apud eos principes dicuntur, latus principis ad muniendū ambiunt. Omnes penè tetri, tetris in armis procedunt: nisi quod jam ab hospitibus, quos nunc solidarios dicimus, educati, vel ab eisdem etiam geniti, quandam non innatam, sed quasi extrinsecus affixam virtutē trahentes, principes tantum & hospites nostros in pugnādi peritia, armorumque splendore imitantur. Sed de prædictæ gentis ritu hæc dicta sufficiant.

CAPVT XXXII

De pugna habita inter Regem Hungariæ, & ducem Henricum.

IGitur Rex ad portam Musiam 70. pugnatorū millia, vel amplius habens, erupit: in campoque inter portam præfatam & fluuium Lithahe, qui Teutonicā lingua Virvelt, quod nos vacantem campum dicere possumus, castra posuit. Dux etiam cum suis non longè ex altera parte eiusdem fluuij, qui imperij Romani & regni illius ex vno Danubij latere (nam ex altero Maraha fluuius limes est) suos conuocans, ibidem castrametatur, missis exploratoribus, qui statum hostium diligenter inquirendo edicerent. Altera die Rex in prædicto campo ad quamdam ligneā Ecclesiam accedit, ibique ab Episcopis (nam eo vsque in puerilibus annis positus nondum militem induerat,) accepta sacerdotali benedictione ad hoc instituta, armis accingitur. Post hæc acies ordinat, militem instaurat, positis in capite duabus alis, in quibus sagittarij, quatenus vim hostium eminus repellerent, erant: & è regione vna magna acie, cui avunculus suus Bela dux præerat in propria legione, vt aiunt, plusquam duodecim millia equitum retinens. Dehinc fluuium

Litahe ex improuiso, exploratoribus ducis non bene propter quod missi erant obseruantibus, transuadando, permeat Apposito mox in vicinis igne, dux iridem acies instituerat, & jam quid facto opus esset, consultabat: frustra exploratores, qui aut dolo, aut pigritia tardabant, expectans. Cumque alij pugnandum, nonnulli ex alio latere amnis Viscahe, super quem residebat, à termino ad duo tantum Teutonica milliaria distantem expectandum, atque robur hostium melius explorandum consuluere: subitò fumus apparens ignis & hostium certum signum dedit: quibusdam ex nostris putantibus ac dicentibus ab hostibus in fugam versis propria castra ignibus data esse. Itaque dux, est enim manu fortis, mente audax, sed moræ impatiens, subitò arma corripit, & secus quàm disciplina militaris & ordo exposcit, non pedetentim incedens, sed præcipitanter aduolans, in hostem ruit; suis gregatim aduentantibus, sed dirupto legionum ordine venientibus. Denique ex præpetis cursus nimia velocitate sagittariorũ impetum, qui in duabus præcedentibus alis positi erant, præuenit, ac illas cum duobus comitibus, qui eisdem præerãt, ferme funditus deleuit. Post hæc illas duas magnas acies, regis scilicet, & avunculi sui ducis impegit, ex regis legione nullo egrediente, sed tãquam in modum siluæ fixa immobiliter manente. Iamiam Vngari de fuga cogitabant, dorsaque vertere volebant; & ecce Teutonici, qui in posterioribus alis ducem suum sequebantur, fugã ineunt, duce ignorante, vel ea quæ fiebant, ex pulueris multitudine, qui in illis partibus siccitatis tempore maximus esse solet, conspicere non valente. Barbari tunc primò vires sumunt; ducique tamquam à suis destituto circumfunduntur. Dux tunc demum terga hosti dare compellitur; ac tam pugnacis dexteræ, quàm pulueris aërem obducentis beneficio belli periculis exemptus, in vicinum oppidum Hyenis, quod olim à Romanis inhabitatum Fauianis dicebatur, declinauit. Vngari vsque ad prædictum fluuium tantũ Viscahe hostes persequentes ad propria redeunt. Cecidit in hoc prælio virorum nobilium & illustrium pars magna, vulgi verò multitudo innumerabilis, maior tamen, vt dicitur, ex Vngaris. Cuius rei & tam dedecoris facinoris vltio nondũ facta, Deo opitulante, à victrice præsentis Imperatoris dextera futura expectatur.

Capvt XXXIII.

Quomodo Rogerius triremes in Graciam destinat, captis atque expugnatis quibusdam ciuitatibus ac arcibus captivos abducens.

CIrca idem tempus Rogerius Siculus, aptatis in Apulia, Calabria, Sicilia, triremibus & biremibus, quas modò galeas seu sagittas vulgò dicere solent, aliisque nauibus bellicis onerariis, classem in Græciam destinat: præfectis eis ducibus strenuis, & in nauali prælio gnaris. Armatis itaque nauibus Græciæ fines ingrediuntur, ac Mutino sine impedimento grauique negotio capto, ad Gurfol vsque fortissimum Græciæ castrum procedunt. Quod dũ nulla capere vi prævalerent, ad dolos & ingenia se vertunt. Igitur præmissis quibusdam, qui se quempiam mortuũ humandi gratia deferre simularent, (est enim in prædicta arce castri, sicut Græcis mos est, congregatio Clericorum seu Monachorum) idem castrum irruunt, arcem occupant, Græcis eiectis, præsidijsque suis ibidem locatis. Inde ad interiora Græciæ progressi, Corinthum, Thebas, Athenas, antiqua nobilitate celebres; ac maxima ibidem præda direpta, opifices etiam, qui sericos pannos texere solent, ob ignominiam Imperatoris illius, suique principis gloriam, captivos deducũt. Quos Rogerius in Palermo Siciliæ metropoli collocans, artem illam texendi suos edocere præcepit: & exhinc prędicta ars illa priùs à Græcis tantum inter Christianos habita, Romanis patere cœpit ingeniis. Sed vt ad id, vnde paulisper digressi fuimus, stylus redeat; de pacis serenitate, quæ post hanc orbis conflictationem, contra multorum opinionem subitò reluxit, breviter aliqua dicenda essent.

Capvt XXXIV.

Quomodo auctoritate sedis Apostolica trasmarina expeditio persuasa est.

EVgenio in vrbe Roma sedente, Conrado in eadem, Ludouico in Occidentali Francia regnantibus; imperante in vrbe regia Manuel, Ierosolymis Falcone, Ludouicus dum occultè Ierusalem eundi desiderium haberet, eo quod frater suus Philippus eodem voto astrictus morte præventus fuerat, diutius protelare nolens propositum, quibusdam ex principibus suis vocatis, quid in mente volueret, aperuit. Erat illo in tempore in Gallia Cœnobij Claræuallensis Abbas quidam Bernardus dictus, vita & moribus venerabilis, religionis ordine conspicuus, literarumque scientia præditus, signis & miraculis clarus. *S. Bernardus floret.* Hunc principes vocandum, ab eoque quid de hac re fieri oporteret, tamquam à diuino oraculo consulendum decernunt. Vocatur præfatus Abbas, consiliumque ipsius super prædicti exposcitur principis voluntate. Ille de tam grãdi negotio ex propriæ authoritatis arbitrio responsum dare friuolum iudicans, vt ad Romani Pontificis audientiam & examen deferatur, optimum esse respondit. Itaque missa ad Eugenium legatione, totum illi negotium aperitur. Qui antecessorum suorum exempla reuoluens, quod videlicet Vrbanus huiusmodi occasione transmarinam Ecclesiam, duasque Patriarchales sedes, idest Antiochiam & Ierosolymam ab obedientia Romanæ sedis scissas in pacis vnitatem receperit, votis prædicti Regis pro dilatando Christianæ religionis ritu annuit: auctoritatem prædicandi, animosque cunctorum ad hoc commouendi, prænominato Abbati, qui apud omnes Galliæ ac Germaniæ populos vt Propheta vel Apostolus habebatur, concessa. Vnde eius scriptum tale ad regem, principesque suos directum inuenitur.

Capvt XXXV.

Epistola Eugenij Papa super prædicta re.

EVgenius Episcopus seruus seruorum Dei, charissimo filio Ludouico illustri & glorioso Francorum regi, & dilectis filiis principibus, & vniuersis Dei fidelibus per Galliam constitutis, salutem & Apostolicam benedictionem. Quantum decessores nostri Romani Pontifices pro liberatione Orientalis Ecclesiæ laborauerunt, antiquorum relatione didicimus, & in gestis eorũ scriptum reperimus. Prædecessor etenim noster fœlicis memoriæ Papa Vrbanus, tamquam tuba intonuit, & ad ipsius deliberationem sanctæ Romanæ Ecclesiæ filios de diuersis mundi partibus solicitare curauit. Ad ipsius siquidem vo-

cem vltramontani, & præcipuè Francorum regni fortissimi, & strenui bellatores, & illi etiam de Italia, charitatis ardore succensi conuenerunt, & maximo congregato exercitu, non sine magna proprij sanguinis effusione, diuino eos auxilio comitante, ciuitatem illam, in qua saluator noster pro nobis pati voluit, & gloriosū ipsi⁹ sepulchrum passionis suæ nobis memoriale dimisit, & quam plures alias, quas prolixitatē vitantes memorare supersedimus, à paganorum spurcitia liberarent. Quæ per gratiā Dei, & patrum vestrorum studium, qui per interualla tēporum eas defendere, & christianum nomen in partibus illis dilatare pro viribus studuerūt, vsq; ad nostra tempora à christianis detentæ sunt, & aliæ vrbes infidelium ab ipsis viriliter expugnatæ. Nunc autem nostris, & ipsius populi peccatis exigentibus, quod sine magno dolore, & gemitu proferre non possumus, Edissa ciuitas, quæ nostra lingua Rohais dicitur, quæ etiam vt fertur, cùm quondam in Oriente tota terra à Paganis detineretur, ipsa sola sub christianorum potestate Domino seruiebat, ab inimicis crucis Christi capta est, & multa christianorum castella ab ipsis occupata: ipsius quoque ciuitatis Archiepiscopus cum clericis suis, & multi alij christiani ibidem interfecti sunt, & sanctorum reliquię in infidelium conculcationem datæ sunt, & dispersæ. In quo quantū Ecclesiæ Dei, & toti christianitati periculum immineat, & nos cognoscimus, & prudentiam vestram latere non credim⁹. Maximum namque nobilitatis, & probitatis indicium fore cognoscitur, si ea quæ patrum strenuitas acquisiuit, à vobis filiis strenue defendātur. Veruntamen si, quod absit, secus contigerit, patrum fortitudo in filiis imminuta probatur. Vniuersitatem itaque vestram in Domino commonemus, rogamus, atque præcipim⁹, & in peccatorum remissionē iniūgimus, vt qui Dei sunt, & maximè potentiores, & nobiles viriliter accingantur, & infidelium multitudini, quæ se tēpus victoriæ super nos adeptum lætatur, sic occurrere, & Ecclesiam Orientalem tanta patrum vestrorum, vt prædiximus, sanguinis effusione, ab eorum tyranni de liberatam, ita defendere, & multa captiuorum millia confratrum nostrorū, de ipsorum manibus eripere studeatis, vt Christiani nominis dignitas vestro tēpore augeatur; & vestra fortitudo, quæ per vniuersum mundū laudatur, integra, & illibata seruetur. Sit vobis etiam in exemplum bonus ille Matathias; qui p paternis legibus conseruandis, seipsum cum filiis & parentibus suis morti exponere, quicquid in mundo possidebat, relinquere nullatenus dubitauit: atque tandem diuino cooperante auxilio, per multos tamen labores, tam ipse, quam sua progenies de inimicis viriliter triumphauit. Nos autem vestrorum quieti, & ejusdem Ecclesię destitutioni paterna sollicitudine prouidentes, illis qui tam sanctum, tamquam pernecessarium opus, & laborem deuotionis intuitu suscipere, & perficere decreuerint, illam peccatorum remissionem, quam præfatus prædecessor noster Papa Vrbanus instituit, auctoritate nobis à Deo concessa concedimus, & confirmamus, atque vxores & filios eorum, bona quoque & possessiones sub sanctæ Ecclesiæ, nostra etiam, & Archiepiscoporum, Episcoporum, & aliorum prælatorum Ecclesiæ Dei protectione manere decernimus. Auctoritate etiam apostolica prohibemus, vt de omnibus, quæ, cùm crucē acceperint, quietè possederint, nulla deinceps quæstio moueatur, donec de ipsorū reditu vel obitu certissimè cognoscatur. Præterea quoniam illi qui Domino militant, nequaquam in vestibus pretiosis, nec cultu formæ, nec canibus, vel accipitribus, vel aliis quæ portendant lasciuiam, debent intendere: prudentiam vestram in Domino commonemus, vt qui tam sanctum opus incipere decreuerint, ad hæc non intendant, sed in armis, equis, & cæteris, quibus infideles expugnent, totis viribus studium, & diligentiam adhibeant. Quicumque vero ære premuntur alieno, & tam sanctum iter puro corde inceperint, de præterito vsuras non soluant: & si ipsi, vel alij pro eis occasione vsurarū astricti sunt, sacramento, vel fide, apostolica eos auctoritate absoluimus. Liceat eis etiam terras siue cæteras possessiones suas, postquam cōmoniti propinqui siue Domini, ad quorum feudum pertinent, pecuniam commodare aut noluerint, aut non valuerint, Ecclesiis, vel personis ecclesiasticis, vel aliis quoque fidelibus, liberè sine vlla reclamatione impignerare. Peccatorū remissionem, & absolutionem juxta præfati prędecessoris nostri institutionē, omnipotentis Dei, & beati Petri Apostolorum principis auctoritate nobis à Deo concessa, talem concedimus, vt qui tam sanctum iter deuotè inceperit, & perfecerit, siue ibidem mortuus fuerit, de omnibus peccatis suis, quibus corde contrito, & humiliato confessionem susceperit, absolutionē obtineat; & sempiternæ retributionis fructum ab omniū remuneratore percipiat. Datum Vetrallæ, Kalen. Decembris.

1. Macc. 2.

Crucesignatorum priuilegium.

CAPVT. XXXVI.

Quomodo predicatione Bernardi Clarevallensis Abbatis rex Franciæ cum suis principibus cruces acceperunt.

IGitur vt ad narrationis seriem redeamus, Bernardus Abbas venerabilis, concessa sibi Apostolicæ sedis auctoritate non abusus, gladio verbi Dei fortiter accingitur, ac excitatis ad transmarinam expeditionem multorum animis, tandem curia generalis apud Verzelacū Galliæ oppidum, vbi beatæ Mariæ Magdalenæ ossa recōdita sunt, indicitur: conuocatis ex diversis Galliæ prouinciis optimatibus, virisque illustribus. Ibi Lodouicus Francorum rex crucem à prætaxato Abbate cum multa mentis alacritate sumēs, militiam transmarinam professus est, cum Theoderico Flandrensi. & Henrico Theobaldi Blesensis filio comitibus, & aliis de regno suo baronibus, virisque nobilibus.

Corpus B. Magdalenæ an apud Verzelacū.

CAPVT XXXVII.

Quomodo ad predicationem cuiusdam Rodolphi. Orientalis Francia ex magna parte eandem militiā professa est, & de persecutione contra Iudæos.

INter hæc Rudolphus monachus, vir quidem religionis habitum habens, religionisque seueritatem solerter imitans, sed literarum noticia sobriè imbutus, eas partes Galliæ, quæ Rhenum attingunt, ingreditur: multaque populorū millia ex Agrippina, Moguntia, Vormatia, Spira, Argentina, aliisque vicinis ciuitatibus, oppidis seu vicis, ad accipiendam crucem accendit. Hoc tamen doctrinæ suæ non vigilanter interserens, quod Iudæi in ciuitatib⁹, oppidisque passim manentes, tamquā christianæ religionis hostes trucidarentur. Quod doctrinæ semen in multis Gal-

liæ, Germaniæque ciuitatibus vel oppidis tam firmiter radicem figens germinauit, vt plurimis ex Iudęis hac tumultuosa seditione necatis, multi sub principis Romanorum alas tuitionis causa confugerent. Vnde factum est, vt non pauci ex ipsis huiusmodi immanitatem fugientes, in oppido principis, quod Noricum, seu Norenberg appellatur, aliisque municipiis eius ad conseruãdam vitam se reciperent.

Capvt XXXVIII.

Dehortatio Clareuallensis Abbatis ab hac re.

AT præfatus Clareuallensis Abbas huiusmodi doctrinam præcauendam docens, ad Galliæ Germaniæque populos nuncios, seu literas destinauit: in quibus ex auctoritate sacræ paginæ luculenter ostendit, Iudæos ob scelerum suorum excessus, non occidendos, sed dispergẽdos fore. Vnde & Psalmographi testimoniũ induxit, in 57. Psalmo dicentis. *Deus ostendit mihi super inimicos meos, ne occidas eos.* Et itẽ. *Disperge illos in virtute tua.* Psalm. 58.

Capvt XXXIX.

Quomodo idem Abbas regi Conrado, & multis principibus crucem accipere persuasit, & de obitu senioris Friderici ducis.

IGitur innumerabilibus in Occidentali Gallia ad transmarinam expeditionem excitatis, Bernardus prædicationis nomine mouendum Orientale Francorum regnum aggredi disponit, tã ob hoc vt animum principis Romanorum sacræ exhortationis verbo, ad accipiendam crucem emoliretur, quàm vt Rudolfo occasione Iudæorum crebras in ciuitatibus seditiones populo contra dominos suos mouẽti silentium imponeret. Audiens hoc princeps, generalem curiam in Natiuitate Domini apud Spiram ciuitatem celebrãdam indixit. Quo veniẽs prædictus abbas, principi cum Friderico fratris sui filio, aliisque principibus, & viris illustribus crucem accipere persuasit, plurima in publico, vel occulto faciendo miracula. Moguntiam quoque veniens, Rudolfum in maximo fauore populi morantem, inuenit. Quo accersito, præmonitoque, ne cõtra monachorum regulam, per orbem vagando propria auctoritate verbum prædicationis assumeret. Tandem ad hoc eum, vt sibi promissa obedientia, in cœnobium suum transiret, induxit; populo grauiter indignante, & nisi ipsius sanctitatis cõsideratione reuocaretur, etiam seditionẽ mouere volente. Inter hæc Fridericus dux nobilissimus, in Gallia manens graui infirmitate detinebatur, acrem in mente contra Dominum, & fratrem suum Conradum regem, indignationẽ gerens; quod filium suum Fridericum, quem ipse tamquam primogenitum, ac nobilissimæ prioris comparis suæ filium vnicum committẽdo ipsius gratiæ, cum filio suo parvulo secundam vxorem totius terræ suæ heredem fecerat, crucem permiserat accipere. Quem prædictus abbas visitandi gratia adiit, & benedicens ei in orationes recepit. Ipse tamen vim doloris non sustinens, non multis post diebus viuendi finem fecit, ac in monasterio quod sanctæ Vualpurgis vocatur, in terminis Alsatiæ sito, humatus est: successitque ei in ducatu filius suus Fridericus.

Capvt XL.

Quòd multi de principibus, & innumerabilis multitudo apud Ratisbonam cruces acceperunt, & quòd Saxones contra alios paganos expeditionem professi sunt.

POst hæc princeps Bajoariam ingreditur, ibique mense Februario generalem curiam celebrauit: ducens secum vice Clarevallensis Abbatis, *Eberacensem Abbatem Adam, virum religiosum, & honestè eruditum, Qui missarum solẽnia ex more celebrans, inuocataque sancti Spiritus gratia, ambonem ascendit, ac lectis apostolicæ sedis, & Clareuallensis Abbatis literis, breui exhortatione facta, pene omnibus qui aderant, præfatam militiam profiteri persuasit. Neque enim persuasibilibus humanæ sapientię verbis, vel artificiosæ juxta præcepta rhetorum orationis circuitus insinuatione egebat, cunctis qui aderant, ex priori tumore excitatis, ad accipiendam crucem vltro accurrentibus. Accepere eadẽ hora crucem tres Episcopi, videlicet Henricus Ratisponensis, Otto Frisingensis, Reginbertus Pataviensis, & dux Noricorum Henricus, frater regis, de ordineque comitum, nobilium, virorũ illustrium innumerabiles. Tanta etiam, mirum dictu, prædonum & latronum aduolabat multitudo, vt nullus sani capitis hanc tã subitã, quã insolitam mutationem, ex dextera excelsi peruenire non cognosceret, cognoscendo attonita mẽte non obstupesceret. Guelfo quoque Hẽrici prioris ducis frater, de nobilissimis regni optimatibus, in ipsa Natiuitatis Dominicæ nocte, in propria villa Btengou eamdem militiam cum multis professus fuerat. Sed & dux Boëmorum Iaboslaus, & Styrensis marchio Odoacer, & Carinthiæ illustris comes Bernardus, nõ multo post, cum magno suorum comitatu, cruces accepere. Saxones vero, quia quasdã gẽtes spurcitiis idolorum deditas vicinas habent, ad Orientẽ proficisci abnuentes, cruces itidem easdem gentes bello attentaturi assumpserunt: à nostris in hoc distantes, quod non simpliciter vestibus assutæ, sed à rota subter posita, in altum protendebãtur.

* Legendũ Eberbacẽse

Capvt XLI.

Epistola Clareuallensis Abbatis super hac re.

EXemplar autem epistolæ Clareuallensis abbatis, in Orientale Francorum regnum destinatæ, tale est. Dominis & patribus charissimis, Archiepiscopis, Episcopis, & vniuerso clero, & populo Orientalis Franciæ, & Baioariæ, Bernardus Clareuallensis vocatus Abbas, spiritu fortitudinis abundare. Sermo mihi ad vos de negotio Christi, in quo est vtique salus vestra. Nec dico, vt excuset indignitatem personæ loquentis auctoritas Domini, excuset & consideratio propriæ vtilitatis. Modicus quidem sum, sed non modicè cupio vos in visceribus Christi Iesu. Ea mihi nunc ratio scribẽdi ad vos, ea causa, vt vniuersitatem vestram literis audeam conuenire. Agerem id libentiùs viua voce, si vt voluntas non deest, suppeteret & facultas. Ecce nunc, fratres, tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis, copiosæ salutis. Commota est siquidem, & contremuit terra, quia cœpit Deus cœli perdere terrã suam. Suam, in qua visus est, & annis plus quam triginta homo cum hominibus conuersatus est. Suam vtique, quam illustrauit miraculis, quam dedicauit sanguine proprio, in qua primi resurrectionis flores apparuerunt. Et nunc peccatis

nostris exigentibus, crucis adversarij caput extollere sacrilegum, depopulantes in ore gladij terram benedictam, terram promissionis. Prope est, si non fuerit qui resistat, vt in ipsam Dei viuentis irruant ciuitatem, vt officinas nostræ redemptionis euertant, vt polluant loca sancta agni immaculati purpurata cruore. Ad ipsũ proh dolor! religionis christianæ sacrarium inhiant ore sacrilego, lectumque ipsum inuadere & conculcare conãtur, in quo propter nos vita nostra obdormiuit in morte. Quid facitis viri fortes? Quid facitis serui crucis? Itane dabitis sanctum canib⁹, & margaritas porcis? Quàm multi illic peccatores confitentes peccata cum lachrymis, veniam obtinuere, postquam patrum gladiis eliminata est spurcitia paganorum! Videt hoc malignus, & inuidet, dentibus frendet, & tabescit. Excitat vasa iniquitatis suæ, ne vlla quidẽ jam pietatis signa, aut vestigia relictur⁹, si quãdo fortè, ꝗ De⁹ auertat, obtinere valuerit. Verũ idquidẽ omnibus sæculis deinceps inconsolabilis dolor, quia irrecuperabile damnum: specialiter autem generationi huic pessimæ infinita confusio, & opprobrium sempiternum. Quid tamen arbitramur fratres? Nũquid abbreuiata est manus Domini, aut impotens facta est ad saluandum: quod ad tuendã sibi hæreditatem suam exiguos vermiculos vocat? Numquid non potest mittere Angelorum plus quam 12. legiones, aut certe tantũ dicere verbo, & liberabitur terra? Omnino subest ei cũ voluerit posse. Sed dico vobis, tentat vos Dominus Deus vester. Respicit super filios hominũ, vt si forte sit qui intelligat, & requirat, & doleat vicem eius. Miserat enim populum suum Deus, & lapsis grauiter prouidet remediũ salutis. Cõsiderate quanto ad soluendos vos artificio vtitur, & obstupescite. Intuemini pietatis abyssum, & confidite peccatores. Nõ vult mortem vestrã, sed vt conuertamini, & viuatis, quia sic quærit occasionẽ non adversum vos, sed pro vobis &c. In quibus, & circa eamdem, oratorum more vel ordine, versatur materiam. Et quod Iudæi non sint occidendi, ratione probat, & auctoritate. Vnde est illud. Beatam dixerim generationem, quam apprehendet tam vberis indulgentiæ tẽpus, quam inuenit superstitem annus iste placabilis Domino, & vere jubileus. Diffunditur enim hæc benedictio in vniuersum mundum, & ad signum vitæ conuolant vniuersi. Quia ergo fœcunda est terra vestra virorum fortium, & robusta noscitur juventute referta, sic laus est vestra in vniuerso mundo, & virtutis vestræ fama repleuit orbem; accingimini & vos viriliter, & felicia arma corripite. Et de Iudæis sic. *Deus*, inquit Ecclesia, *ostendit mihi super inimicos meos, ne occidas eos.* Viui quidam apices nobis sunt repræsentantes jugiter Dominicam passionem, & plura alia in hunc modum.

Ezech. 18.

Huc vsque Bernardi-ipsi verba.

Psalm. 58.

CAPVT XLII.

Quòd huius rei occasione, subitò pax incredibilis facta est.

IGitur non solum ex Romano imperio, sed etiã ex vicinis regnis, id est, occidentali Francia, Anglica, Pannonia, innumeris populis, ac nationibus hac expeditionis fama ad sumendam crucẽ commotis, repente sic totus pene occidens siluit, vt non solum bella mouere, sed & arma quempiam in publico portare nefas haberetur.

CAPVT XLIII.

Quomodo Conradus rex filium suum Henricum socium regni legit, & coronari facit, & de filio ducis Henrici.

AT Conradus Romanorũ rex principes cõuocans in oppido orientalis Franciæ Franconefurt, quod latinè vadum Francorum dici potest, eo quod Carolus ad debellandos Saxones, cum Francis proficiscens, vadum illo Mogi fluminis, qui Moguntiæ Rheno illabitur, inuenisse dicitur, generalem curiam celebrat. Ibique filio suo Henrico adhuc puero, per electionem principum rege constituto, in palatio Aquis eum Dominica medianæ Quadragesimæ regem inungi, ac coronari jubens, regni participem legit. Ad prædictam curiam Henricus Henrici, de quo supradictum est Noricorum ducis filius, qui jam adoleuerat, venit, Ducatum Noricum, quem patri suo non justè abjudicatum asserebat, jure hæreditario reposcens. Quem princeps multa prudentia, & ingenio inductum, vsque ad reditum suum suspendens, quietè expectare persuasit.

CAPVT XLIV.

Quòd rex Conradus in transmarinam expeditionem procinctum mouit, subsequente eum rege Frãcorum cum suis.

ITaque hiemalis algoris austeritate detersa, cũ Veris benigna humiditate ex telluris partu flores & herbæ procrearentur, camporũque viriditas lætam terræ faciem monstrãs, orbi arrideret, Cõradus rex à Norico castro cum suis procinctum mouens, per Danubium iturus, Ratisponæ naues ingreditur, ac in Ascensione Domini, in Orientali Marchia, juxta Burgum, qui Ardacher vocatur, castra ponens, suos qui jam aduentabãt, duobus, seu tribus diebus expectauit. Inde vsque ad terminos sorme regni sui procedens, non longe à fluvio Viscahe mansionem locauit, celebratoque ibi sancto Pentecoste, cum vniuersis pene copiis suis Litahe trãsiens, in Pãnonia tentoria fixit, aliis per Danubium nauigãtibus, aliis per terram euntibus. Tantam autem post se multitudinem traxit, vt & flumina ad nauigandum, camporumque latitudo ad ambulãdum vix sufficere videretur. Quem Francorum rex Ludouicus, non multò pòst cum suis subsecutus est, duces secum ex nostris Lotharingos, quorum principes, seu primores erant, Stephanus Metensis, Henricus Tullensis Episcopi, Reginaldus Monzunensis, Hugo Vuaidemontensis comes, & de Italia Amedeum Taurinensem, fratremque eius Guillelmum Marchionem de mõte Ferrato, auunculos suos, & alios quamplures. Verùm quia peccatis nostris exigentibus, quem finem prædicta expeditio sortita fuerit, omnibus notum est, nos qui non hac vice tragœdiam, sed jocundam scribere proposuimus historiam, aliis, vel aliàs hoc dicendum reliquimus. Qualiter etiã Saxones, vicinas, vt dixi, gentes aggressi, principibus inter se discordantibus, ad propria remeauerint, à memoria eorũ qui adhuc supersunt, nondũ excidit. Attamen, ne Friderici principis, qui in præsentiarum est fortuna, quæ ei ab adolescentia etiam in periculis grauibus, vsque ad præsentem diem numquam ad plenum nubilosum vultum ostendit, silentio tegatur: vnum de omnibus, & pro omnibus quæ nobis in cadẽ via acciderunt, casum ponere volui.

Caput XLV.

Brevis narratio de eventu huius expeditionis.

PErmeata magno labore, viarumque difficultatis dispendio post Pannoniam Bulgaria; emensaq;, transmisso Hebro, superiore Thracia, cùm jam per aliquot dies in locis fertilissimis per inferiorem Thraciam cum multa mentis lætitia ambulátes, vrbi regiæ accederemus, septimo idus Septembris, id est proxima ante Natiuitaté beatæ Mariæ feria, vallem quamdam juxta oppidulum Cherevach dictum, campi viriditate lætam, amniculi cuiusdam medio decursu conspicuá attingimus. Cuius loci amœnitate capti omnes, illo tentoria figere, jucundumq; Dei Genitricis séperq; Virginis ortum cum magna jucunditate celebraturi, ea die ibidem pausare disponimus: solo cum suis Duce Friderico, avunculoq; eius Velfone (nam Lotharingiorum legio nondú se nobis junxerat) in latere cuiusdam montis è regione juxta nos castra posuere. Erat in vicino monte proponticum, quod modò brachium S. Georgij ab indigenis dicitur, duoq; super littus eius, vnde mercatum expectabamus, oppida parua, salubria ex natura. Hoc mare olim Hellespontiacum, à nota Phrixis & Helles fabula: vel propóticum velut ante Ponticum dicebatur, eoquod à Pontico mari duorum maximorum fluminú Tanais & Danubij impetu propulsum, quasi tenuiter fluens, vt volunt, in Adriatico, seu Thyrreno mari, juxta Troiam antiquam recipiatur. Fateor, toto expeditionis tempore numquá lætiora habuimus tabernacula: numquá, quantum ad sensus judicium, majorem ambitum occupauerant tentoria. Et ecce circa vigiliam matutinam nubecula quædam parva exorta imbrem mitem produxit. Quem subitò tantus pluuiarum ventorúque impetuosus turbo subsecutus est, vt cócussis & solutis, seu in terrá deiectis tabernaculis, gravissimè, qui post matutinorum laudes lectis nos receperamus, excitaret. Clamor totum vicinum replens aërem, attollitur. Amniculus enim, an ex refluxione proximi maris, imbriumve multitudine, an ex cataractis ruptis in cęlo, ex supernæ majestatis vltione, tátùm intumuerat, ex tumoreq; præter morem inundauerat, vt totúm cooperiret exercitú. Quid ageremus? Diuinam id animadversionem esse considerantes, ampliùs attoniti fuimus. Ad equorum tamen robur conuolamus vnusquisque prout potuerat amnem transire gestientes. Videres alios natantes, alios equis adhærentes, alios, vt periculum effugerent, per funes miserabiliter trahi: alios in flumen inordinatè ruentes; eo quod aliis impręmeditatè implicarentur, demergi: nonnullosque quod possent prætergredi æstimantes, fluminis ictu abripi, cautibus opprimi, vixque gurgitum absorptos animá reddere in flumine. Nonnullos natandi indoctos, vbi natantes apprehendissent, vt euaderent tenere, sicque astrictos fatigare; donec resupini cessantibus brachiorú Remigiis, vtriq; subuersi suffocarentur. Aliqui ergo de nobis in tentoria Friderici ducis, quæ sola ab hac perniciosa clade penitus illæsa manebant, nos transtulimus, ibique sacra missarum solemnia audientes, non cum gaudio, sed cum multa amaritudine cordis, nostrorum luctum & genitum audientes, *Gaudeamus* cecinimus. Denique alij amnem cum magno timore ac labore transmeabant: alij adunatis rhedis, aliisque quæ habere poterant instrumentis adhibitis, contra impetum aquæ quasi desperati repagulum ponebant, transitum inudationis præstolantes. Quantum verò damnum tam in personis quàm in rebus, & vtensilibus ad tam longam viam necessariis, exercitus noster ibi acceperit, dicere non oportet. Cerneres sequenti die, cùm mitigatis aquis terrarum facies appareret, omnibus nobis hac & illac dispersis, tam tristissimum tabernaculorum nostrorum aspectú, quàm pridie poteras videre lætissimum; vt non immeritò quanta diuinæ celsitudinis esset potentia, quamque humanæ iucunditatis nihil firmi habens velox momentum, luce clariùs appareret. Sed de his hactenus.

Mirare Dei iudicia semper iusta sæpe occulta.

Caput XLVI.

De Gilberto Pictauiensi Episcopo, quomodo à clericis suis super doctrina sua pulsatus est.

FVit illis in diebus in Aquitania Galliæ ciuitate Pictauis Episcopus, Gilebertus nomine. Hic ex eadem ciuitate oriundus, ab adolescentia vsque ad vltimam senectutem in diuersis Galliæ locis Philosophiæ studium colens, re & nomine magistri officiú administrarat: nouiterque ante hos dies ad culmen pontificale in præfata ciuitate sublimat⁹ fuerat: consuetus ex ingenij subtilis magnitudine, ac rationú acumine multa pręter communem hominum morem dicere. Is igitur cùm quadam vice conuentum de sua diœcesi cleriçorum magnum celebrans, sermoni, quem fortè gratia exhortandi habebat, quædam de fide S. Trinitatis insereret, à duobus Archidiaconibus suis Arnoldo & Calone, tamquam contra Catholicæ normam Ecclesiæ doctrinam instituens, ad summi Pontificis Romanæque sedis examen, interposita appellatione vocatur. Sic vtrique viam carpunt, Romanoque Pontifici Eugenio ab vrbe in Gallias tendéti Senis ciuitate Thusciæ occurrunt. Quibus Romanus Antistes auditis, causaque viæ cognita, breuiter respondit, se Gallias introire: ibique de hoc verbo, eoquod propter literatorum virorum copiam ibidé manentium opportuniorem examinandi facultaté haberet, pleniùs velle cognoscere. Archidiacones in Gallias redeunt, ac consulto Bernardo supra memorato Abbate, eum in commodum causæ suæ aduersus Episcopum inclinauit.

Gilbertus Porretanus dogmatistes.

Caput XLVII.

Quomodo Abbas Claravallensis contra eum inductus est, & de Petro Abaëlardo.

ERat autem prædictus Abbas tam ex Christianæ religionis feruore zelotypus, quàm ex habitudinali mansuetudine quodammodo credulus: vt & magistros, qui humanis rationibus, seculari sapientia confisi, nimium inhærebant, abhorreret: & si quidquam ei Christianæ fidei absonum de talibus diceretur, facilè aurem præberet. Ex quo factum est, vt non multò ante hos dies ipso authore primò ab Episcopis Gallię, pòst à Romano Pontifice Petro Abaëlardo silentium impositum fuerit. Petrus iste ex ea Galliæ prouincia, quæ nunc ab incolis Britannia dicitur, originem trahens. Est enim prædicta terra clericorum acuta ingenia, & artibus applicata habétium, sed ad alia negotia penè stolidorum ferax: quales fuerunt duo fratres Bernardus & Theodoricus, viri doctissimi. Is inquam literarum studiis, aliisque facetiis ab ineunte ætate dedit⁹ fuit: sed tam arrogans, suoque tantum ingenio confidens, vt vix ad audiendos magistros ab altitu-

S. Bernardus minùs æquè author hoc loco, sed postea retractauit.

stitie mentis suæ humiliatus descenderet. Habuit tamen primò præceptorem Rozelinum quemdã, qui primus nostris temporibus in logica sententiam vocum instituit: & pòst ad grauissimos viros Anselmum Laudunensem, Guillelmum Campellensem Catalaunensem Episcopum migrans, ipsorumque dictorum pondus, tamquam subtilitatis acumine vacuum iudicans, non diu sustinuit. Inde magisterium induens, Parisius venit, plurimùm in inuentionum subtilitate non solùm ad philosophiam necessariarum, sed & pro commovendis ad iocos animis hominum vtilium valens. Vbi occasione quadam satis nota non benè tractatus, monachus in monasterio sancti Dionysij effectꝰ est: ibi die noctuq; lectioni ac meditationi incubans, de acuto acutior, de literato efficitur literatior, intantum vt post aliquod tempus ab obedientia Abbatis sui solutus, ad publicum prodiret, docendique rursus officium assumeret. Sẽtentiam ergò vocum seu nominum in naturali tenens facultate, non cautè Theologiæ admiscuit.

Dogma Abailardi de Trinitate.

Quare de S. Trinitate docens & scribens, tres personas, quas S. Ecclesia non vacua nomina tãtum, sed res distinctas, suisque proprietatibus discretis hactenus & piè credidit, & fideliter docuit, nimis attenuans, non bonis vsus exemplis, inter cetera dixit [Sicut eadem oratio est propositio, assumptio, & conclusio: ita eadem essentia est Pater, Filius, & Spiritussanctus.] Ob hoc Suessionis prouinciali contra eum Synodo sub præsentia Romanæ sedis Legati cõgregata, ab egregiis viris, & nominatis magistris, Alberico Remense, & Leutaldo Nouariense Sabellianus hæreticus iudicatus, libros quos ediderat, propria manu ab Episcopis igni dare coactus est: nulla sibi respondendi facultate, eoquod disceptandi in eo peritia ab omnibus suspecta haberetur, cõcessa. Hæc sub Ludouico seniore Francorum rege facta sunt.

CAPVT XLVIII.

Epistola pro eius condemnatione ad summum Pontificem, & ejusdem Pontificis responsio.

POst hæc dum rursus pluribus diebus legeret, maximamque post se sociorum multitudinẽ traheret; sedente in vrbe Roma Innocentio, in Frãcia verò Ludouico superioris Ludouici filio regnante: ab Episcopis, Abbateq; Bernardo ad audientiam apud Senonas evocatur: præsentibus Ludouico Rege, Theobaldoq; palatino Comite, & aliis nobilibꝰ, de populoq; innumeris. Vbi dum de fide sua discuteretur, seditionem populi timens, Apostolicæ sedis præsentiam appellauit. Episcopi verò simul & Abbas, missa ad Romanã Ecclesiam legatione, ac eis, pro quibus impetebatur, capitulis, damnationis eius sententiam in literis reportauerunt: quarum exemplar hoc est.

Reuerendissimo Domino, & dilectissimo Patri, Dei gratia summo Pontifici Innocentio, Samson Remensis Archiepiscopus, Iosselinus Suessionis, Guillelmus Catalaunensis, A. Atrebatensis Episcopi, debitæ subjectionis voluntarium obsequium. Auribus occupatis ad plurima verbum facimus breue de prolixo negotio: pro eo maximè,

Epistola 191 S. Bernadi.

quòd idipsum pleniùs & diffusiùs continetur in literis Domini Senonensis. Petrus Abailardus Christianæ fidei meritum evacuare nititur: dum totum quod Deus est, humana ratione arbitratur comprehendere. Ascendit vsq; ad cælos, & descendit vsq; ad abyssos. Nihil est, quod lateat eũ: siue in profundũ inferni, siue in excelsum suprà.

Petri Abailardi superbia.

Homo est magnus in oculis suis, disputans de fide contra fidem, ambulans in magnis & mirabilibus super se: scrutator maiestatis, hæresum fabricator. Iamdudum fecerat librum de S. Trinitate, sed sub legato Romanæ Ecclesiæ igne examinatus est: quia inventa est in eo iniquitas. Maledictus qui reædificat ruinas Iericho. Surrexit à mortuis liber ille, & cum eo multorum hæreses quæ dormierãt surrexerunt, & apparuerunt multis. Denique iam extendit palmites suos vsque ad mare; & vsque Romam propagines eius. Hæc gloriatio hominis illius, quod liber suus in curia Romana habet vbi caput reclinet: hinc confortatus & confirmatus est error illius. Proinde cũ fiducia prædicat verbum iniquitatis vsquequaque. Propterea cùm in conspectu Episcoporum super his eum argueret Abbas Clareuallensis, zelo justitiæ & fidei armatus, ille nec confessus est, nec negauit: sed à die, à loco, & iudice; quem ipse sibi elegerat, sine læsione, sine grauamine, vt prolongaret iniquitatem, sedem Apostolicam appellauit. Episcopi, qui propter hoc in vnum conuenerãt, vestræ reuerentiæ deferentes, nihil in personam eius egerunt, sed tantummodo capitula à sanctis olim Patribus condemnata, medicinali necessitate, ne morbus serperet, abiudicauerunt. Quia ergo homo ille multitudinẽ trahit post se, & populum qui sibi credat, habet; necesse est; vt huic morbo celeri medicina occurratis. Serò enim medicina paratur, Cum mala per longas inualuere moras. *Ovid.* Processimus nos in hoc negotio, quousque ausi sumus. Tuum, beatissime Pater, est, de cetero prouidere, ne aliqua hæreticæ prauitatis macula decor Ecclesię contaminetur. Tibi commissa est sponsa Christi, ô amice sponsi. Tuum est eandem vni viro virginem castam exhibere Christo.

Epistola Innocentij Papæ.

Rescriptum verò Innocentij tale est. Innocentius Episcopus seruus seruorum Dei venerabilibus fratribus Henrico Senonensi, Samsoni Remensi Archiepiscopis, eorũque suffraganeis, & carissimo in Christo filio Bernardo Clarevallensi Abbati, salutem & Apostolicam benedictionem. Testante Apostolo, sicut vnus Deus, vna fides esse dignoscitur, in qua tamquam in immobili fundamento, præter quod nemo potest aliud ponere, firmitas catholicæ Ecclesiæ inuiolata cõsistit. Inde est quòd beatus Petrus Apostolorum princeps pro eximia huius fidei confessione, à Domino ac saluatore nostro audire meruit. *Tu es, inquit, Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam*: *Mat. 16.* petram vtique firmitatem fidei, & catholicæ vnitatis soliditatem manifestè designans. Hæc siquidem est inconsutilis tunica Redemptoris nostri: super quam milites sortiti sunt, sed eam diuidere minimè potuerunt. Contra quam in initio fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania. *Psalm. 2.* Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum. Verùm Apostoli duces dominici gregis, & eorum successores apostolici viri, ardore charitatis & zelo rectitudinis succensi, fidem defendere, & eam in cordibus aliorum proprij sanguinis effusione plantare non dubitarunt. Demum cessante persecutorum rabie, imperauit Dominꝰ ventis, & facta est in Ecclesia tranquillitas magna. Sed quia hostis humani generis semper circuit quærens quem deuoret: ad impugnandam sinceritatem fidei, fraudulentam hæreticorum fallaciam subinduxit. Contra quos viri Ecclesiarum pastores viriliter insurgentes, eorum prauã

dogmata cum ipsorum authoribus condemnarunt. In magna namque Nicena synodo Arrius hereticus est damnatus. Constantinopolitana synodus Manichæum hæreticum debita sententia condemnauit. In Ephesina synodo Nestorius cōdignam sui erroris damnationem excepit. Chalcedonensis quoque synodus Nestorianam hæresim, & Eutychianam cum Dioscoro, & eius complicibus iustissima sententia confutauit. Martianus præterea, licet laicus, Christianissimus tamē Imperator catholicæ fidei amore succensus prædecessori nostro sanctissimo Papæ Ioanni scribens adversus eos, qui sacra mysteria prophanare contendunt, inter cetera sic loquitur, dicens: *Nemo clericus, vel militaris, vel alterius cuiuslibet conditionis, de fide Christiana publicè tractare conetur in posterum. Nam iniuriam facit iudicio reuerendissimæ synodi: si quis semel iudicata, & rectè disposita reuoluere, & iterum disputare contendit: & in contemptorem huius legis tanquam in sacrilegos pœna non deerit. Igitur si clericus erit, qui publicè tractare de religione ausus fuerit, à consortio clericorum remouebitur.* Dolemus autem, quoniam sicut litterarum vestrarum inspectione, & missis à vestra fraternitate nobis errorū capitulis cognouimus, in nouissimis diebus, quando instant tempora periculosa, M. Petri Abailardi perniciosa doctrinâ & prædictorum hæreses, & alia peruersa dogmata catholicæ fidei obuiantia pullulare cœperunt. Verùm in hoc maximè consolamur, & omnipotenti Deo gratias agimus; qui in partibus vestris pro Patribus tales filios suscitauit: & tempore apostolatus nostri in Ecclesia sua tam præclaros voluit esse pastores, qui noui hæretici calumniis studeant obuiare, & immaculatam sponsam vni viro virginem castam exhibere Christo. Nos itaque qui in beati Petri cathedra, cui à Domino est dictum, *Et tu aliquando conuersus confirma fratres tuos*, licet indigni residere conspicimur: communicato fratrum nostrorum Episcoporum & Cardinalium consilio, destinata nobis à vestra discretione capitula, & vniuersa ipsius Petri peruersa dogmata sanctorū canonum auctoritate cum suo auctore damnauimus, eique tanquam hæretico perpetuum silētium imposuimus. Vniuersos quoque erroris sui sectatores & defensores, à fidelium consortio sequestrandos, excommunicationisque vinculo innodandos esse censemus. Datum Laterani decimoseptimo Kalendas Augusti.

Quatuor prima Concilia generalia.

Martiani Imperat. epistola.

Luc. 22.

CAPVT XLIX.

De apologetico ejusdem Petri, & super quibus capitulis petebatur, & obitu ejus.

PEtrus damnationem sui dogmatis à Romana Ecclesia confirmatam cognoscens, ad Cluniacense cœnobium se contulit, apologeticum scribens, prædictorum capitulorum partim verba, ex toto autem sensum negans, qui sic incipit. Ne juxta Boetianum illud, procemiis nihil afferentibus tempus teratur, ad rem ipsam veniendū est: vt innocentiam meam ipsa rerum veritas potiùs quam verborum excuset prolixitas. Hæc autem pauca de multis contra eum posita sufficiāt capitula. Quòd Pater sit plena potentia, filius quædam potentia, Spiritussanctus nulla potentia. Quòd Spiritussanctus non sit de substantia Patris. Quòd Spiritussanctus sit anima mundi. Quòd Christus non assumpsit carnem, vt nos à jugo diaboli liberaret. Quòd non peccauerunt qui Christū ignoranter crucifixerunt. Ipse verò non multis pòst diebus, coram fratribus suis fidem suam humiliter exponens, in eodem vitam finiuit cœnobio.

Præcipua capitula doctrinæ Abaelardi.

CAPVT L.

De studio Gilberti, & de quibus impeteretur capitulis.

IGitur vt ad id, à quo digressa fuit, redeat oratio, prætaxati Archidiacones adscito sibi tātæ auctoritatis & æstimationis viro Abbate Bernardo, Episcopum Gilibertum eadem qua prædictum Petrum via damnare attentabant. Sed nec eadem causa, nec similis erat materia. Iste enim ab adolescentia magnorum virorū disciplinæ se subjiciens, magisque illorum ponderi, quam suo credens ingenio, qualis primò fuit Hilarius Pictauiensis, pòst Bernardus Carnotensis, ad vltimum Anshelmus & Radulphus Laudunenses germani fratres, non leuem ab eis, sed grauem doctrinam hauserat; manu non subitò ferulæ subducta, à scientia haud censurâ morum, vitæque grauitate discordante, non jocis vel ludicris, sed seriis reb' mentem applicarat. Hinc erat, vt tam gestu quā voce pondus seruans, sicut in factis, sic in dictis se ostenderet difficilem: vt numquam puerilib', vix autem eruditis, & exercitatis, quæ ab eo dicebantur, paterent animis. Is itaque primò Antisiodorum, pòst Parrisius vocatus est. Erant inter cetera quæ illi objiciebantur, de diuina maiestate quatuor capitula. Quòd videlicet assereret diuinam essentiam non esse Deum. Quod proprietates personarum non essent ipsæ personę. Quòd theologicæ personæ in nulla prædicarētur propositione. Quòd diuina natura non esset incarnata. Et præter hæc alia minora, id est. Quòd meritum humanum attenuando nullum mereri diceret, præter Christum. Quòd Ecclesiæ sacramēta evacuando, diceret nullum baptizari, nisi saluandum; & cetera in hunc modum.

Auctor laudat Gilibertum.

CAPVT LI.

Quibus testibus conuinci putabant posse.

ITaque præsidente cum Cardinalibus Episcopis, aliisque viris venerabilibus, & eruditis in jam dicta ciuitate Parrisius, summo Pontifice Eugenio, prædictus Episcopus Gilibertus consistorio præsentatur, de his capitulis responsurus. Producuntur cōtra eum duo magistri, Adam de Paruo ponte, vir subtilis, & Parisiensis Ecclesię canonicus recenter factus, Hugo de Campo florido, cancellarius regis: asserentibus eis, & quasi sub sacramento pollicentibus, se aliqua ex his de proprio eius ore audisse: non sine multorum qui aderāt admiratione, viros magnos, & in ratione differendi exercitatos, pro argumento juramentum afferre.

CAPVT LII.

Subtilis ejusdem responsio.

IBidem dum hincinde multa sibi objicerentur, pluriumque impulsationibus ad responsionē de re ta inefabili cogeretur, inter cetera dixisse traditur. Audacter cōfiteor patrē, alio esse Patrē, alio Deū, nec tamen esse hoc & hoc. Cuius dicti obscuritatem tamquā verborum prophanā nouitatem, tam impatienter magister Iossellinus Suessionensium Episcopus excepit, vt juxta prouerbium, medium vitādo incurreret ripā. Nondum enim auctoritatem illam Augustini legerat, vel fortassis lectam intellexerat, qua de eodem altissimo loqui gestiens secreto, inter cetera dicit. Sic

cit. Sic aliud est Deo esse, aliud subsistere: sicut aliud Deo esse, aliud patrem esse, vel Dominum esse. Quod enim est, ad se dicitur, pater autem ad filium, & Dominus ad seruientem creaturam. Ait ergo prædictus Episcopus. Quid est quod dicis, Esse Deum nihil est? Erat quippe quorumdã in logica sententia, cùm quis diceret Socratem esse, nihil dicere. Quos præfatus Episcopus sectans, tale dictum haud præmeditatè ad theologiam verterat. Quo verbo omnium pene auditorum ab illo in se retorsit spicula. Post hoc sedato clamore, cum à circumstantibus rogaretur Episcopus Gilibertus, vt, quare in theologia personas intantum distingueret, aperire vellet, breviter respondit. Quia omnis persona est per se vna. Et ita non sine magno multorum qui aderant stupore, conuentus ea die soluitur. Alia rursus die in causam ductus, pulsatusque de nouitate dictionis, eo quod in prosa de S. Trinitate tres personas tria singularia vocauerit. N. Rothomagensis Archiepiscopus causã aggravauit, dicens, Deum potius debere dici vnum singulare, quam tria singularia, non tamen sine multorum scandalo, cum Hilarius in libro de synodis dicat [Sicut duos Deos dicere profanum est, ita singularẽ & solitarium dicere sacrilegiũ est.] Et item in eodem. [Nihil solitarium ex diuinis sacramentis ad suspicionem audientium, & ad occasionem blasphemantium proferamus.]

Logicorum quorumdã sententia.

Caput LIII.

Excursus Theologicus.

Episcopus vero Pictauiensis in præfatis dictis suis se habuisse simplicem sensum testabatur: affirmans per singularia non theologicas personas, sed ipsarum excellentiam intellexisse, secundum quod antonomasticè Paulum solemus vocare Apostolũ, vel gloriosam Dei genitricẽ, virginem singularem: eo ꝙ nec est, nec erit talis virgo, quæ videlicet simul sit mater & virgo: ea rationis proportione trium personarum excellentiam se considerasse, cum tria singularia diceret, asserebat: cum nec sit, nec fuerit, nec futurus sit talis Pater, qui scilicet sit Pater & Deus, atque in eumdem modũ talis Filius, talis Spiritussanct⁹. Quia vero personam in theologia tamquam rem per se vnam, prænominatum virum intellexisse diximus, in ipsius sensum paulisper introire libet, quatenus ejusdem judicium dictionis facili⁹ posteris pateat. Ad cuius intelligentiam hæc diuisio præmittenda videtur. In naturis proprietas substantialis, alia est vniuersalis, alia est singularis, vel indiuidualis, vel particularis. Indiuidualis alia personalis, alia non. Personam autem à personalitate quasi denominatiuè sumptam voco: non quam Græci ab anteponendo prosopõ, Latini à personando dicunt, sed eam quam Boetius in libro de persona & natura, contra Euticen & Nestorium disputans, à Græcis hypostasin, non etymologiam vocis, sed rei rationem secutus, personam vocauit, secundum hoc, & sic eam diffiniens. Persona est rationalis naturæ indiuidua substantia, Vniuersalem verò dico, non ex eo quod vna in pluribus sit, quod est impossibile: sed ex hoc quod plura in similitudine vniendo ab assimilandi vnione vniuersalis, quasi in vnum versalis dicatur: qualis est à plurium similitudine maior corporeitas, minor animalitas, minima vel vltima humanitas significata. Vnde Boetius. Species est forma indiuiduorum, & vltima

Quid sit Persona.

Boetius.

similitudo. Post hanc enim non similitudo, sed dissimilitudo potiùs occurrit. Ex quo patet alterum membrum; quare videlicet singularem, indiuidualem, vel particularem dixerim proprietatem: eam nimirum, quæ subiectum suum non assimilat aliis, vt humanitas; sed ab aliis diuidit, discernit, partitur: vt ea, quam ficto nomine solemus dicere, Platonitas, à diuidendo indiuidua, à partiendo particularis, à dissimilando singularis dicta. Nec opponas, quòd potiùs à diuidẽdo diuiduam, quàm indiuiduam dici oporteat. Nam cùm suum subjectum non solùm ab aliis diuidat, vel dissimilet, sed etiam in sua indiuidualitate & dissimilitudine tam firmiter manere faciat, vt nec sit, nec fuerit, nec futurum sit aliud subjectũ, ꝙ secundùm eiusmodi proprietatem illi assimilari queat: melius indiuiduum priuando, quàm diuiduum ponendo vocatur: eiusq; oppositũ, quod diuidendo pluribus cõmunicat, & communicando diuidit, rectiùs diuiduum dici debet. Sed notandum, quòd indiuiduum & singulare nõ sunt ad se conuertentia. Nam omne indiuiduum singulare, sed non omne singulare indiuiduũ. Hæc enim albedo singulare est, sed non indiuiduum. Denique in naturis nullum simplex indiuiduum esse potest. Item non omne indiuiduum personale; sed omne personale indiuiduum, secundũ præmissam subdiuisionem, qua dictum est, Indiuiduum aliud personale, aliud non: quod ex antepositã personę definitione faciliùs patebit. Cũ enim omne esse ex forma sit, quodlibet subsistẽs rem & nomen à sua capit forma. Item cùm omnis diffinitio alterius sit, & alteri conueniat: non sine rationis via altero pro altero vti licet. Persona ergo à suo esse, quod ficto nomine personalitas dici potest, vocabulũ trahit: sed in diffinitione indiuidua substantia tantùm persona non dicitur, nisi cum adjunctione rationalis naturæ. Cuius rei causâ videndum est apud Græcos, qui dicendi inopes non sunt, aliud vsiam, aliud vsiosin, aliud hypostasin vocari. At nos vsiam essentiam, vsiosin subsistentiã dicere possum: hypostasin ex Latini eloquij penuria, vno non valentes verbo exprimere. Nam cùm tam apud nos, quam apud illos substãtia vel hipostasis à substãdo notetur; in hoc est differentia, quòd nostra substantia ad cuncta quæ substant est vaga: eorũ verò hypostasis ad ea tantum, quæ in rationali substant natura, est accommoda. Quare Latinus interpres, cùm verbum ex verbo non posset exprimere, maluit sensum ex sensu retinendo, personã potius quàm substantiam transferre. Vnde etiam personę prædicta adhibetur diffinitio. Persona est rationalis naturæ indiuidua substantia. Patet igitur, quòd non omne indiuiduũ est persona; quia non omnis indiuidua substantia est rationalis natura. Sicut esse huius berilli singularis, vel vt consortio rationis vtar, ipse berillus vel est individuum, vel indiuidua substantia; nõ tamen rationalis natura: quamvis etiamsi rationalis naturæ esset, tamen nondum plenariè berillus indiuidua substantia dici posset. Neque enim indiuiduam substantiam dicere solemus eam rem singularem, quæ cum alia itidem re singulari ad aliquod totum constituendum conuenire valens, non est per se vna. Nam per se vnũ est, quod nec actu nec natura potest, potuit, poterit cum alio ad constituendum aliquod totum concurrere. Ex quo fit, vt hæc anima, quæ substantia est, & rationalis naturæ; tamen quia hoc

Non omne singulare est indiuiduum

Quid sit vsia, vsiosis, & hypostasis

modo non est per se vna, vel indiuidua; eo quod cum corpore ad constituendum hunc hominem conuenit; non videatur dici persona: cùm, secundũ quod ostensum est, ab ea remoueatur diffinitio hæc, Persona est rationalis naturæ indiuidua substantia; quare & diffinitum, iuxta Logicorum regulam, A quocumque recedit diffinitio, & diffinitum. Hic leo etiam quamquam præfato modo res sit per se vna, & indiuidua; tamen quia rationalis natura non est, secundum strictam personæ acceptionem, persona dici nequit. Restat, vt hic Angelus, & hic homo tantùm plenariè in naturalibus personæ vocentur. Prædictus ergo Episcopus duas in naturalibus regulas ponens, quæ tales sunt, Diuersarum subsistentium, diuersas esse subsistentias: Diuersarum personarũ diuersas esse personales proprietates: vnam à Theologia exclusit, alteram admisit. Priorem enim, qua totidem dicuntur subsistẽtiæ, quot subsistentes, cùm ab orthodoxis inter Arrium & Sabellium diuidentibus tres personæ & vna credatur essentia, penitus amouit, alterã admittens; cùm nulla personalis proprietas in S. Trinitate Patris sit, quæ filij, vel è conuerso. Ex quo persona à præmisso naturalium vsu, non ab eo quod prosopon vocatur, ad Theologiam transsumptam asserebat: illud Hilarij frequenter inducens.

Regulæ & subtilitates Gilberti.

Absit, vt idem nunc se Patrem, nunc se Filium carnali similitudine mentiatur; inde eas personas etiã per se vnas dicebat. Quod autem alio Patrem dixit, alio Deũ esse, nec tamen hoc & hoc; hunc sensum habuit. Deus in substantia prædicatur, Pater ad aliquid; quæ diversa prædicamenta esse etiam in Theologia, ex libro Boëtij, quem de S. Trinitate scripsit, probatur: nec propter hoc rectè concludi, si est alio Pater, alio Deus, ergo est hoc & hoc; cùm hoc nõ rectè cõcludatur, nisi priùs concesso, quod vtraque de Deo prædicentur in substantiam; vt cùm dicimus, Deus est bonus, sapiens, omnipotens. Hæc enim cùm prædicentur in substantiam, si diversa essent, proculdubio Deus esset hoc & hoc. Cùm verò idem sit Deum esse sapientem, quod bonum, vt bene contra vsum naturaliũ liceat dicere, est sapientia bonus, bonitate sapiens: ac si ita in naturalibus procederem, hæc margarita est albedine candida, candore alba, non est hoc & hoc, sed est hoc. Quid senserit, posui; quid sentiendum sit, iudicent alij. Sed hæc hactenus: nunc ad historiæ seriem redeamus.

Hilarius.

Caput. LIV.

Qualiter causa Episcopi vsque ad generale Concilium dilata est, & de Hæretico Eum.

DVm ita per aliquot dies jam sæpe dictus Episcopus coram summo Pontifice de fide sua in ciuitate Parisius discuteretur, sentiens Papa, vt pote vir cautus & religiosus, causæ difficultatem: protelandam eam vsque ad vniuersale Concilium adjudicauit. Erat enim in proxima medianæ Quadragesimæ Dominica, apud illius Galliæ metropolim Remis generale indictum Concilium: tam ex eo quod prætaxatus Papa persecutionem populi sui declinando, in Galliis morabatur, quàm ob hoc, quòd quidam pene laicus hæretici honorem in vaccis populorum affectãs, examini Ecclesiæ reservandus in vinculis tenebatur. Iste in angulis Galliæ, idest circa Britanniam & Guasconiam, eo quod remotis ibi à corde Franciæ populis, simplicitas, vel potiùs, vt ita dixerim, stulticitas, cui facilè error obrepere solet, abundat, verbum prædicationis assumpserat, Eumque tamquam Dei filium se nominãs, multam post se rudis populi traxit multitudinem, dicens, quòd ipse esset, per quem omnis oratio cõcluditur, cùm dicitur, *Per eum, &c.*

Caput LV.

De condemnatione ejusdem Eum: & de gestis Concilij, ad quod nuntij Henrici junioris Romanorum Regis venerunt.

IGitur, voluente tempore, cùm eadem mediana Quadragesima adueniret, dumque à Turcis populi dispersi Jerusalem tendentes, per aliũ nauigaremus æquor, in basilica Dei genitricis, semperque virginis Mariæ, Remis præsidente summo Pontifice Eugenio, sedit Conciliũ. Productus fuit ibi, vt fingere liceat, cum scriptulis suis prædictus Eum, vir rusticanus & illiteratus, nec hæretici nomine dignus; ac pro contumaci fatuitate, vel fatua contumacia sua puniendus, Sigerio Abbati S. Dionysij, qui regni negotia ob absentiam Regis in Occidentali Francia, juxta illius Cœnobij prærogativam administrabat, commissus, ab eoque arctæ custodiæ mancipatus, vitam in breui finiuit. Venerunt ad prædictum Concilium cum bulla aurea nuntij iunioris Romanorum Regis Henrici: tam de sublimatione sua ad Imperium Romano Pontifici significantes, quàm de tribus fratribus Poloniæ, qui ejecto quarto & seniore ducatum inter se diviserant: ac de Episcopis illius prouinciæ, qui super hoc patri ipsorum iuramentũ præstiterant, querimoniam facientes. Famæ quoque malũ omnibus mutabilibus velocius, iuxta illud *Fama malũ quo nõ aliud velocius vllũ. Mobilitate viget, viresque acquirit eundo*, immensitatem sali ex naturæ suæ celeritate transuolans, de expeditionis nostræ euentu certa promens indicia, in auribus breve omnium ibi versabatur.

Eum fatuum & hæreticum.

Virgilius

Caput LVI.

Quomodo Episcopus Gilbertus post Concilium discussus est, & responsio ejusdem: & qualiter Gallicani Episcopi conuenientes, fidem suam in scripto di gesserunt.

ITaque finita synodo, salutiferisque ad innouationem seu confirmationem antiquarum ibidem promulgatis decretorum Capitulis, prudentiores & viciniores ad causam Episcopi Gilberti terminandam reseruantur. Decursa medianæ Quadragesimæ hebdomada, sacroque Dominicæ passionis tempore inchoante, Episcopus Pictavinus, manente adhuc summo Pontifice Remis, cursus ad iudiciũ trahitur, in cubiculo vbi Vrbis Episcopus cũ seniorib' sedit, vocatur: & ab eo quid de fide S. Trinitatis sentiat, subtiliter interrogatur. Ille Orthodoxorum Patrum, quas non in scedulis sed in corpore librorum integras obtulerat, legi faciens authoritates, eamdem se, quam illi, fidem tenere asserebat. Cumque hujuscemodi sermone seu legendi prolixitate dies detineretur, tamquam tædio affectus Romanus inquit Antistes. Multa frater, dicis, multa, & ea fortassis, quæ à nobis non intelliguntur, legi facis. Sed simpliciter à te cognoscere velim, anne summam illam essentiam, qua tres personas profiteris vnum Deum, credas esse Deum. Qui diutina collatione fatigatus, minùs præmeditatè respondit. Non. Quod dictum mox ab ejus ore raptum notarius excepit, scribens in hunc modũ,

Gilberti erronea responsio.

Episcopus Pictauiensis scripsit, & dixit, quod diuina essentia nō est Deus. In commentario enim super Boëtium de Trinitate, vbi author theologica à naturalibus prædicamenta discernens, inter cetera posuit, *Substantia qua Deus est*, iste apposuit. *Non qua Deus est* Idest, vt non ad subsistētem, sed ad subsistentiam referatur. Sicque in hęc verba conventus ea die dimittitur. Episcopus totum quod superfuit illius diei spatium cū nocte sequente, amicos suos ex Cardinalibus, quos habuit non paucos, circuit. In crastino ipso denuo coram summo Pontifice in causa posito recitatur scriptum: cuius vt ab eo reddatur ratio, exposcitur. Ipse se hoc non simpliciter concessisse asserebat. Dicebat enim hoc nomen, *Deus* quandoque in designatione naturæ, quandoque in designatione personæ, etiam vnius poni. In designatione naturæ, vt cùm dicitur, *Deus tuus vnus est*. Personæ, vt cùm dicitur, *Pater est Deus, Filius est Deus*. Personæ, & vnius tantum de trib⁹, vt ibi *Ascendit Deus in jubilatione*, quod de persona filij dictum esse nemo ambigit. Quare & aiebat, se diuinitatem esse Deum, in illo tantum sensu concedere, quo Deus ponitur pro natura. In eo verò absolutè concedere non audere, quo pro qualibet personarum hoc nomen Deus accōmodatur; ne videlicet si indeterminatè profiteretur divinitatem esse Deum, idest quamlibet personarū: cogeretur sine determinatione concedere, quidquid de qualibet personarum, & de essentia: sicque in hanc incideret absurditatem, vt sicut personam Filij, ita diuinam essentiam indeterminatè incarnatā, passam confiteretur. Ex qua absurditate facilè sensus hæreticus, juxta Sabellium, emergeret; vt eadem res diceretur & generans & genita, & eadē seipsam genuisse. Quòd autē inter naturā & personam non mathematica abstractione, sed theologica consideratione quoquomodo diuideret ratio, & ratione & auctoritate probare nitebatur. Ratione, ne videlicet iuxta Arrium, sicut personarum, ita & pluralitatē admitteret essentiarum: vel secundum Sabelliū ad essentiæ singularitatem Christianæ fidei religio pluralitatem restringeret personarum; hac Theoderici* contra Sabelliū vtens authoritate. *Oportet ergo desiderantem spirituales diuitias, & volentem Christianorum dogmata euendicare, rerum non ignorare proprietatem: ne fortè aliud pro aliis intelligens, circa dogmata peccet. Qui enim naturā & personā idē esse intelligit, aut in divisionē Arrij incidit, aut in confusionē Sabellij* Et illā Hilarij. *Discerne igitur, ô hæretice, spiritum Christi à spiritu Dei, & excitati à mortuis spiritum Christi à spiritu Dei Christum à mortuis excitantis*. Et quæro nūc, in spiritu Dei vtrum naturam, aut rem naturæ significatam existimes. Non idem enim est natura, quod naturæ res est: sicut non idem est homo & quod hominis est: nec idem ignis, & quod ipsius ignis est. Et secundum hoc non idem est Deus, & quod Dei est. Item quod, non natura, sed Filij persona carnem suscepisse credenda sit, hac authoritate Concilij Toletani ostendit. *Solum Verbum caro factum est, & habitavit in nobis. Et cùm tota cooperata sit trinitas formationem suscepti hominis, quoniam inseparabilia sunt opera Trinitatis: solus tamen accepit hominem in singularitate personæ non in vnitate diuinæ naturæ: idest, id quod est propriè Filij, non quod commune Trinitati*. Quam authoritatem cùm determinare vellet, Clareuallensis Abbas, aliquaverba, quæ Cardinalibus displicerent, protulit, Episcopo Pictavino dicente. Etiam hoc scribatur. Ad quod ille respondit. Scribatur stilo ferreo, vngue adamantino. Moxque ad publicum progressus, omnes quos poterat, conuocauit. Ibi cum Archiepiscopis, virisque religiosis, & eruditis, contra quatuor prædicta, quæ Pictauino Episcopo imponebantur capitula, fidem suam in hunc modum ipse cum aliis, & alij cum ipso exposuerunt.

Gillebertus in Boëtium de Trinit.

Psalm. 46.

* *Fortè legendum* Theodoriti.

Cōc. Tolet. 6.

Credimus simpliciter naturam diuinitatis esse Deum, nec aliquo sensu catholico posse negari, quin diuinitas sit Deus, & Deus diuinitas. Si verò dicitur sapientia sapientem, magnitudine magnū, æternitate æternum, vnitate vnum, diuinitate Deum esse, & alia huiusmodi: credamus, non nisi ea sapientia quæ est ipse Deus, sapientē esse: non nisi magnitudine, quæ est ipse Deus, magnum esse: nō nisi ea æternitate quæ est ipse De⁹, æternum esse: non nisi ea vnitate, quæ ipse est, vnum esse; non nisi ea diuinitate Deum, quæ est ipse: idest seipso sapientem, magnum, æternum, vnum, Deum. Cùm de tribus personis Patre, Filio, Spiritu sancto loquimur, ipsas vnum Deum, vnam diuinam substantiā esse tres personas profitemur. Credimus solum Deum, Patrem, & Filium & Spiritum sanctum æternum esse; nec aliquas omnino res, siue relationes, siue proprietates, siue singularitatem, vel vnitates dicantur, & huiusmodi, alia à Deo esse, quæ sint ab æterno, & non sint Deus. Credimus ipsam diuinitatem, substantiam diuinam, siue naturam diuinam dicas, incarnatam, sed in Filio, esse.

Confessio fidei à S. Bernardo edita adversus Gillebertum

CAPVT LVII.

Quòd Cardinales Romanæ Ecclesiæ de hoc indignati sunt: & oratio eorum contra Papam Eugenium: & quomodo tandem hæc contentio finem habuerit, & quomodo Gilibertus Episcopus euaserit.

QVod Gallicanæ Ecclesiæ factum tam grauiter sacer Cardinalium Senatus accepit, vt cum magna mētis indignatione curiam intraret: & tamquam vnum corpus effecti, vna omnes voce Pontifici dicerent. Scire debes, quòd à nobis, per quos tamquā per cardines vniuersalis Ecclesiæ volvitur axis, ad regimē totius Ecclesiæ promotus, à priuato vniuersalis pater effectus, iam deinceps te non tuum, sed nostrum potiùs esse oportere: nec priuatas & modernas amicitias antiquis & cōmunibus præponere; sed omnium vtilitati consulere, Romanæque curiæ culmen ex officij tui necessitudine curare & obseruare debere. Sed quid fecit Abbas tuus, & cum eo Gallicana Ecclesia? Qua fronte, quo ausu, ceruicem contra Romanæ sedis primatum & apicē erexit? Hæc est enim sola, quæ claudit, & nemo aperit: aperit, & nemo claudit. Ipsa sola de fide Catholica discutere habens, à nullo etiā absens, in hoc singulari honore præiudicium pati potest. Sed ecce Galli isti etiam faciem nostram contemnentes, super capitulis, quæ his diebus nobis assidentibus, agitata sunt, tamquam finitivæ sententiæ vltimam manum apponendo, nobis inconsultis, fidem suam scribere præsumpserunt. Certè si in Oriente, vtpote Alexandria, vel Antiochia, coram omnibus Patriarchis huiusmodi tractaretur negotium, nihil firma stabilitate solidū sine nostra diffiniri valeret authoritate: quin imò juxta antiquorum Patrum instituta vel exēpla, Romano servaretur examini terminandum. Quomodo ergo isti in nostra præsentia vsurpare

audent, quod etiam remorioribus & maioribus nobis non licet? Volumus igitur hoic tam temerariæ nouitati celeriter adsurgas, ipsorumq; contumaciam punire non differas. Quos Romanus Pontifex blando mitigans eloquio, Abbate ad se vocato, de hoc facto, qualitateve facti solerter inquirit. Cui ille humiliter & cum reverentia respõdit, se, vel dominos Episcopos nihil de præfatis capitulis diffiniisse: sed quia ab Episcopo Pictauino audierat, vt fides sua scriberetur; idcirco quia solus nollet, illorum authoritate ac testimonio simpliciter se, quod sentiret, exposuisse.

Modesta responsio S. Bernardi Cardinales mitigat.

Hocq; tam humili, quàm modesto ipsius respõso prædicta Cardinalium indignatio cõquieuit: ita tamen, vt præfatum scriptum, tamquã curia inconsulta prolatũ, velut authoritatis pondere carens, pro symbolo in Ecclesia, quod in Conciliis contra hæreses congregatis fieri solet, non haberetur. Benedictus per omnia Deus, qui sic Ecclesiæ suæ, sponsæ suæ providit, ne vel summa mẽbra à capite suo dissiderent: vel tantus religiosarum & discretarum personarum numerus Gallicanę Ecclesiæ aliquod judicij pondus à sede Romana reportans, schismatis non parvi occasio esset. Hæc pauca ex multis de illius Concilij agenda dixisse sufficiat: hoc tamen apposito, quòd de tribus Capitulis propter præmissam tumultuationem nihil diffiniri potuit. Nec mirum: in quarto enim nõ multùm ab aliis discordabat Episcopus Gilbertus: cùm illi profiterentur naturã incarnatam, sed in Filio; iste personam Filij incarnatam, non sine sua natura. De prędicatione personarum quid diffinirent; cùm eius vsum quẽdẽ, quid scilicet propriè prædicari diceret, ab aliis Magistris, etiam in naturalibus alienum non haberent? De proprietatibus, an personæ essent, tã ob prædictam causam, quàm ob theologicas rationes, quæ hinc inde habentur, suppressum est. De primo tamen Roman⁹ Pontifex diffiniuit, ne aliqua ratio in Theologia inter naturam & personam divideret; neve Deus divina essentia diceretur ex sensu ablatiui tantùm, sed etiã nominatiui. Vnde adhuc à probatioribus eiusdem Episcopi auditorib⁹ tenetur, ne ratio ibi discernat in intelligendo, sed in dicendo. Episcopus verò præmissam summi Pontificis sententiã reuerenter excipiens, Archidiaconibus suis in gratiã receptis, cum ordinis integritate, & honoris plenitudine ad propriam sedem remeauit. Verum autẽ prædictus Abbas Clarevallensis in hoc negotio ex humanæ infirmitatis fragilitate tamquam homo deceptus fuerit; vel Episcopus tamquam vir literatissimus propositum astutè celando, Ecclesiæ judiciũ evaserit, discutere vel judicare nostrum non est. Quòd enim sancti & sapientes viri corruptibili carne circumdati frequenter in talibus fallantur, & novis & antiquis probatur testimoniis. Nam vt de illo taceam, quod B. Gregorius sancto David, in quẽ spiritus Domini directus asseritur, ad patriam, à qua à filio propulsus fuerat, reuertenti, à seruo Miphiboseth cum xeniis occurrenti surreptum inducit, exemplo: Christianis temporibus B Epiphanius Salaminę Cypri Episcopus, tam eximiæ, vt mortuum suscitaret, sanctitatis; adversùs Ioannem Chrysostomum, cuius hodie in Ecclesia viget memoria, tã acriter ab æmulis induci potuit, vt eũ in propria ciuitate declinans, communicareq; nolens, etiam populũ sibi commissum, quantum in ipso fuit, contra illum concitaret. Quod in priori nostra ex tripartita sumptum historia pleniùs dictũ est. Hactenus ista.

Auctor nimis Gilberto fauet hoc loco; sed hoc pòst retractauit vt dicetur lib. 4. c. 11.

2. Reg. 19.

Caput LVIII.

De exercitu nostro, & rege Francorum, vbi in trãsmarinis applicuerit, & quando Ierosolymam venerit, & de rege Conrado, & de præfato rege Ludouico, qualiter & vbi se inuicem viderint.

Dum hæc & hujusmodi aguntur in Gallia, exercitus noster, vt supra dictum est, nauigandi labore dispersus pelagus operiebat, quolibet, prout poterat, & quãdo, diuersa per loca littus attingere conante. Nam Ludouicus Francorum rex juxta Antiochiam patrui comparis suæ principis terram circa mediam quadragesimam applicuit, in eo loco qui portus, S. Symeonis vocatur: aliis ex nostris apud Ptolomaidam, quę & Achon, aliis apud Tyrum & Sidonem, in Sarepta oppido Sidoniorum, non sine naufragij metu optatum portum capientibus, nonnullis ipsum naufragium passis, quibusdam aquis absorptis, cæteris seminudis evadentibus. Illi ergo qui tam maturè applicuerãt, circa* Palmas ciuitatem sanctam intrauere, Dominicam Passiõé, sanctamque Resurrectiõé, singula loca vbi hęc facta sunt, circumeundo, ac vt dicitur, oculo ad oculum videndo, cum multa cordis deuotionę celebrantes. At Conradus Romanorũ princeps, habẽs adhuc in comitatu suo ex principib⁹ Ortlibum Basiliensem Episcopum, Arnaldum cancellarium suum, Fridericum ducem Sueuorum, Henricum ducem Baioariorum, Guelfonem ducem, aliosque comites, virosque illustres & nobiles, in ipsa Paschali hebdomada Ptolomaidæ applicans, ac post paucos dies Ierosolymam veniens, in magna cleri & populi jocunditate, cum ingenti honore suscipitur. Mortuus tunc fuit in comitatu regis vir clarissimus Fridericus, Ratisponensis Ecclesiæ advocatus, ac ad Vrbem sanctam deportatus, & in cœmiterio militum templi non longè ab antiquo templo Domini sepultus. Rex per aliquot ibi dies in palatio Templariorum, vbi olim regia domus, quæ & templũ Salomonis, constructa fuit, manens, & sancta vbique loca peragrans, per Samariam & Galilæam Ptolomaidam rediit: omnes aduocantes quos poterat milites, pecunia ad remanendum inducens. Conuenerat enim cum rege illius terræ, & patriarcha, militibusque templi circa proximum Iulium, in Syriam ad expugnationem Damasci exercitũ ducere. Qua de re multa largè dispersa pecunia, militẽ quem tunc poterat collegit. Rex etiam Franciæ Ludovicus idem pro posse suo sectans, de Anthiochia reversus, apud Tyrum manebat. Ambo itaque inter Tyrum & Ptolomaidam, in loco qui Palma nomẽ à re fortitus appellatur, mense Iunio circa Nativitatem S. Ioannis Baptistæ conueniũt, de die, loco, vbi, & quando exercitus instauraretur, ordinantes. Nondum tamen ex tot & tantis attritionibus fastus inter eos regalis decoctus conquieuerat. Vnde quem & prouentum & euentũ hæc quoque Damascena sortita fuerit expeditio, alias, & fortassis ab aliis dicenda erunt.

** idest circa Dominicã Palmarum.*

Caput LIX.

De reditu regis Conradi, & quod Fridericum ducem ante se remiserit.

Expleta verò hac expeditione, principes ad propria redire disponunt. Romanus quidem

per Græciam, alter vero per Calabriam & Apuliam. Itaque Conradus Romanorum princeps naues apud Ptolomaidam ingressus, ac per æquor nauigans, fratrem & amicum suum Manuel, Regiæ vrbis principẽ, in Achaiæ seu Thessaliæ finibus inueniens adiit, cum eoque tamquã ex longa via fatigatus, laboribusque fractus, & non modica infirmitate correptus, per aliquod temporis spatium quieuit. Ibi de reditu ordinãs, Fridericum ducem fratris sui filium, ad cognoscendum, vel potius ad corroborandum imperij statum præmisit. Qui per Bulgariam, Pannoniamque iter faciens, mense Aprili ad propria rediit: & illo quosdam ex propriis ministerialibus suis pro bono pacis, boni judicis exercẽs officiũ, suspendio peremit. Porrò patruus suus rex, trãsactis aliquot quibus in Græcia quieuerat diebus, habens secum prædictum Basiliensem Episcopũ, & Cancellarium Arnaldum, fratremque suũ Noricorum ducem Henricũ, (nam Guelfo dux per Calabriam, & Apuliam reuersus fuerat,) per Illyricum, Dalmaticumque remigans æquor, in propriis imperij sui finibus apud Polam Histriæ ciuitatem applicuit, ibique sonipede insidens, ac per Aquileiam transiens, in Iuvauia, quæ nunc Saltzeburga dicta, Bajoariæ metropolitana sedes esse noscitur, Pentecostẽ celebrauit: expletis ab eo, quo idem festum in Pannoniæ finibus egerat, duob' annis. Inde Ratisponæ cum magna principum frequentia curiam celebrauit.

CAPVT LX.

Excursus ad excusandũ euentũ illius expeditionis.

PORrò quia nonnulli ex pusillis Ecclesiæ fratribus scandalizati mirantur, mirando scandalizantur, de prætaxatæ nostræ expeditionis labore, quod tam arduo & bono inchoata principio, tam humilem, & non bonum exitum acceperit, ipsis hoc modo respondendum videtur. Nihil vere dici bonum potest, illo solo excepto, qui non aliunde, sed ex se habens quod est, & verissimè esse, & verissimè bonus esse dicitur, juxta illud. *Nemo bonus, nisi solus Deus.* Cetera vero ab eo, non ex ipsius essentiæ sectionẽ, sed ex ejusdem bonitatis denominatione bona dicũtur. Quicquid autem in naturalibus bonum vocatur, aut id fit simpliciter, aut secundum quid. Sed si simpliciter fit, tunc datum naturæ dicitur, sicut concessum gratiæ donũ, juxta illud. *Omne datum optimum & omne donum perfectum desursum est.* Ipsum vero datum naturæ, quod simpliciter bonum diximus, velut in ciuili facultate generalissimum, per donum gratiæ tamquã per differentiam ad constituendum quodãmodo speciẽ informatur; secundũ q aliqua dicim' justa, sobria. Cum ergo aliqua simpliciter in natiuis bona dicuntur, proculdubio bonum naturæ intelligitur. Vnde dictum est. *Vidit Deus cũcta quæ fecerat, & erant valde bona.* Quo modo lapis & lignum erit bonum. Cum autem ad eius proximam speciem descendimus, vniuersalitate generis per specificam differentiam, quam donũ gratiæ diximus, ad rationalem restricta naturã, illam tantum solemus dicere justam vel sobriam: numquam verò lapidem, sicut bonum, sic vocamus sobrium vel justum. Denique vt verbis Boetij in libro regularum vtar, qui bonũ generale, justũ speciale ponens, adnectit. Nec species descendit in omnia, id est vt de omnibus quæ supponuntur generi prædicetur. Ita ex opposito dicere licet, quod genus ad ea tantum, ad quæ species prædicatione sua non contrahatur. Iuxta logicorum enim regulam, Methodus à genere ad destruendum, à specie valet ad construendum. Sicut ergo cum simpliciter aliquid bonum dico, naturę datũ, quod velut vniuocè de suis speciebus prædicatur, intelligo: sic cùm secundũ quid aliquid bonum assero, vtilitatem potiùs quã naturæ fontem intueor. Quo vsu eius acceptio ad infinita equiuocatur. Hinc dicimus equum bonum ex vsu vectigãdi, vestem bonam ex vtilitate induendi, alimentum bonum ex emolumento nutriendi. Item eadem ratione quod alteri speciei bonum, alteri asseritur malum. Verbi gratia. Iusquiamum alit passerem, necat hominem. Eadem quoque res alia cõsideratione ejusdem speciei contentis, vel etiam eidem singulari erit bona, & erit non bona. Vnde & solemus dicere, bonum est isti calorem febrilem sentienti bibere aquam, bonum est illi propter infirmitatem stomachi, juxta Apostolum, modico vino vti. Nec ex hoc sequitur, si secundum quid bonũ isti vel illi, simpliciter esse bonum: sicut non sequitur, si Æthiops est albus dente, ergo est albus, nec ecõuerso, non est niger dente, ergo non est niger. Quod etiam ex diuinæ paginæ vsu patet. Velut cùm dicimus, non erat bonum Iudæis, vel Iudæ Christum tradere, vel crucifigere, etsi nobis esset bonum. Sicut verò in humana philosophia, album habere dentem, non aufert Æthiopi esse nigrum, sic in diuina pagina malum Iudæorum non demit vniuersitati passionem Christi nõ esse bonam. Ex quo fit à simili propter eandem causam, de prædicta nostra expeditione, quod si nõ fuit bona pro dilatatione terminorum, vel commoditate corporũ, bona tamen fuit ad multarũ salutem animarum: sic tamen, vt bonum non pro dato naturæ, sed pro vtili semper accipias: & ex eo vsu hæc emergat subdiuisio, vt sicut supradiximus, bonum quandoque simpliciter dici, quãdoque secundum quid: & quando secundũ quid dicitur, ad diversum vsum vtilis æquiuocari: ita hoc bonum, idem vtile quandoque simpliciter, quandoque secundum quid vocari. Quamuis si dicamus sanctum illum Abbatem spiritu Dei ad excitandos nos afflatum fuisse, sed nos ob superbiam, lasciuiamque nostram salubria mandata non obseruantes, meritò rerum, personarumve dispendium deportasse, non sit à rationibus, vel antiquis exemplis dissonum: quamquam & spiritus prophetarum non semper subsit prophetis. Qualiter verò prædictus bonus vir ei libro, quẽ Eugenio Papæ de Consideratione scribens super hac re, ad excusationem sui apologeticum interseruerit, curios' rerũ indagator inuenire potest.

Marc. 10. — *Iac. 1.* — *Genes. 1.* — *Bonũ vtile.* — *Quod vni bonũ, alteri malum est.* — *1. Timot. 5.*

CAPVT LXI.

Quomodo, & quibus epistolis idem rex à Papa Eugenio exceptus sit.

QVomodo autem Eugenius Papa Romanorum principem de tam graui tribulatione redeuntem, paternis consolationum [illegible] bis exceperit, subter annotatum est. Eugenius Episcopus, seruus seruorum Dei, charissimo in Christo filio Conrado, Dei gratia Romanorum regi illustri, Salutem, & apostolicam benedictionem. Cũ in hoc mundo cuncta mutabilitatis ordo corrũpat; sicut nec prosperis eleuari, ita nec frangi aduersis, confidentes de diuina miseratione, debemus: quia Dei & hominum mediator admiranda

Hebr. 12. dispensatione consuevit omnem filium, quē recipit, adversitatibus flagellare, vt dum ipsum per amorem ad æterna præmia vocat, præsens mundus eius animum per turbationes quas ingerit, à seipso repellat, tantoque faciliùs ab huius sæculi amore recedat, quanto magis impellitur, dum vocatur. Quod in Israelitico populo, Moysi vocante & Pharaone signatur. Exod. 5. Moyses namquam tunc ad vocandum missus, cùm Pharao duris eum operibus perurgebat, quatinus alter vocādo pertraheret, alter impelleret sæuiēdo: vt plebs in seruitio turpiter fixa, vel provocata bonis, vel impulsa molestiis moueretur. Hoc itaque rationis debito incitati, discretionem tuam commonemus, & exhortamur in Domino, quatin' tribulationes, quas tibi & exercitui tuo omnipotens Deus irrogauit, patienter supportes, & in eo spē tuam constituas, qui quem vult permittit affligi, & confidentes in se, misericorditer liberare cōsueuit. Si enim patientiam, & humilitatem in adversis perfectè tenueris, per desertum huius vitæ, sub protectione columnæ nubis & ignis, id est patientiæ solatio, & charitatis ardore intrepidus perduceris. Quia igitur personam tuā vera charitate diligimus, & de te valde confidimus, si post tuum reditum sine dilatione, de his quæ ad honorem sanctæ Ecclesiæ, & regni spectare noscuntur, tecum mutuis potuissemus tractare colloquiis, nobis vtique gratū fuisset. Verùm quia id nobis temporis qualitas denegauit, & de tua salute sumus solliciti, quosdam de fratribus nostris, postquam te ad Lōgobardiæ partes auctore Domino incolumem pervenisse accepimus; sicut per venerabiles fratres nostros, Artuvicum Bremensem Archiepiscopum & Anshel. Hamelburgensē Episcopum tibi significauimus, ad tuam serenitatem duximus destinandos: vt affectum & beniuolentiam, quam erga te gerimus, tibi exponerent: & quod de te audire cupimus, ipsorum relatione nosceremus. Quibus dedimus in mandatis, vt tibi tamquā charissimo filio nostro, & catholico principi, atque speciali Romanæ sanctæ Ecclesiæ defensori, ipsius Ecclesiæ statum, & nostrum exponerent. Qui siquidem in Tusciam vsque progressi, exquo te ad Teutonicas partes pertransisse nouerunt, longitudinē viæ, & difficultatem iteneris propter æstatis intemperiem metuentes, ad nostram præsentiam redierunt. Ceterùm quia statum tuum, & dilecti filij nostri Henrici iunioris, quem post discessum tuum paterno affectu dilexerimus, & in posterum actiones eius prosperari in Domino præoptamus, cognoscere cupimus, cum fratres nostri propter æstatis feruorē, laborem tanti itineris perficere non valerent, per fidelem nostrum Franconem latorem præsentium, & apostolica scripta tuam excellentiam visitantes, nobilitatē tuā monemus, & exhortamur in Domino: quatinus ea quæ circa te & ipsum geruntur, & statum regni, per eundem Franconē nobis studeas intimare: & hoc tempore deuotionē quam erga matrem tuam sanctam Romanam Ecclesiam geris, ostendas: vt nostro respondere affectui congruè videaris, & beati Petri Apostolorum principis intercessionibus, cui te totum debes exponere, Creatoris nostri largiorem debeas gratiam promereri. Datum Tuscul. 8. Calen. Iulij.

Capvt LXII.

De obitu Henrici junioris regis, & Hartliebi Trajectensis Episcopi, & Arnaldi Coloniensis Episcopi.

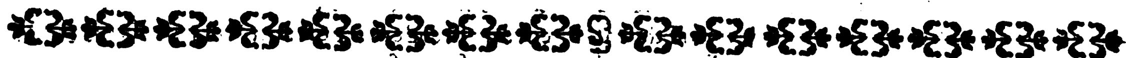
Circa idem tempus filius regis Henricus, quē ipse, vt supradictū est, per electionem principum regem ordinauerat, diē obiit; habens adhuc alium fratrem parvulum nomine Fridericū. Ea quoque tempestate in inferiori Trajecto Fresiæ vrbe, Hardelebo ejusdem Ecclesiæ Pontifice obeunte, graue schisma ibidem oritur: quibusdā Fridericum Adolfi comitis filium, aliis Hermānum Ecclesiæ S. Gereonis in suburbio Coloniensi sitæ Præpositum, in illius Ecclesiæ præsulē eligentibus. Illi verò, qui Hermannum elegerāt, alios præoccupantes, principem apud Noricum castrum adeunt, ab eoque investituram regalium suscipiunt. Quos altera pars in ciuitatem Galliæ Spiram subsecuta, inducias ab eo vsque ad proximos dies Rogationum in palatium Noviomagensem accepit. Inter hæc Arnoldus quoq; Coloniensis Archiepiscopus, vir ad omnia Ecclesiastica & sæcularia negotia inutilis, vitam finiuit. Igitur Conradus rex tam de subrogatione Coloniensis, quam super determinatione illius controversiæ, quæ in Trajectensi Ecclesia agitabatur, examen laturus, inferiores Rheni partes adiit, habens secum ex Baioaria Ottonem Frisingensem, ex Saxonia Albertum Misinensem Episcopos. *Otto iste est Author huius operis.* Cumque ad Bobardiam villam regalē, in territorium Treuerorum super Rhenum positam venisset; legatos obuios habuit, nunciantes Arnaldum cancellarium suum in præfata Coloniensi Ecclesia electum esse: sed eum huius rei assensum vsque ad adventū ipsi' distulisse. Quod verbum gratanter rex accepit, ac inde extra viā paulisper digrediens, duas arces fortissimas, quarum altera super Mosellam Cohina, altera super Rheni littus posita Rinecca dicebatur, expugnauit: in Cohina præsidia ponēs, alteram igni tradens. Ibi prænominatum Coloniensem electum excipiens, cum eoque ad inferiora descendens, Capellam operosam, quam ille non longe à Colonia in proprio fundo construxerat, à prædictis quos secum duxerat Episcopis, consecrari fecit, Inde naues ingressus, ac per Rhenum remigans. Coloniam Agrippinam venit, cum maximo cleri ac populi tripudio susceptus. Igitur finita, vt assolet, processionis solemnitate, rex in principali beati Petri Ecclesia sedens, Arnaldum renitentem valde & reclamantē, Pontificatus simul & ducatus regalibus inuestit: sicque ad Nouiomagense palatium Trajectensium causam judicaturus venit. Trajectenses Fridericum in ciuitate non sine fastu habebant, Hermanno ejecto. Itaque conductum primò de personarum incolumitate petentes, cum magna multitudine nauiū à Rheno per Vual fluvium, qui ab eo scissus ipsi' brachium esse noscitur, veniunt. Quos rex in causa ponens, ad pacemque cum adversariis suis sine litis contestatione revocare volens, cū hoc modo procedere non posset, tandē eis juris districtionem obtulit. Illi viaticum redeundi postulauerunt: dicentes se, eo quod causa ipsa tamquam Ecclesiastica ad Ecclesiasticum judicē, idest ad aures summi Pontificis translata esset, respondere coram cincto judice non posse. Cōtra quos, vtpote adversus Romanum principem agentes, maiestatis reos, quia incontinenti semper prestitum cōmeatum vlcisci non valuit, acerba Rex vsus conquæstione, mox etiam pro huius temeri-

tatis debita vindicta sumenda, ad ciuitatem processit: nisi quòd propter quorumdã Noricorũ comitum insolentiam, in eamdem reuocabatur prouinciam.

CAPVT LXIII.

Conradus rex ad inferiores Rheni partes proficiscitur: & quomodo post auditam causam Traiectensium, Baioariam ingressus est & ibi omnibus bene compositis Babenberge diem obiit.

IGitur proximum Pentecosten in Confluentia, vbi & nuncios regis Hispanorum, jamdiu secũ moratos dimisit, sub corona incedendo celebrans, Baioariam ingreditur: Ratisponæque curiam habens, duos ex Cardinalibus Romanæ sedis legatos, Iordanum scilicet, & Octauianum obuios excepit. Post hæc Palatino comite Ottone ob filiorum suorum excessus proscripto, vicinum eius castrum Chelchenm dictũ rapido Danubij fluminis ambitu clausum obsidione cingit, eumque ad hoc vt vnum filiorum suorum obsidem daret, coëgit. Inde in Gallias rediens, Traiectensium negotium reuocatis omnibus ad subjectionem Hermanni, cum imperij honore terminauit: ac ne aliquis in posterũ eius facti scrupulus haberetur, à Romana sede ratihabitionẽ obtinuit. Ipse verò non multo pòst omnibus bene in Gallia & Germania compositis, cum etiam jurata expeditione in proximo imperij coronam accepturus esset, nõ sine suspicione quorumdã, quos ex Italia habuit, medicorũ, quasi ex Rogerij Siculi metu submissorum, morbo corripitur: sicque tamen tanto non fractus infirmitatis dolore, curiam celebraturus, Babenberg venit: vbi cum multorum planctu raptus, prioris fortitudinis in vltimo discrimine retinens animum, proxima à capite jejunij sexta feria idest 15. Calen. Martij vitam finiuit. Regalia duci Friderico cum vnico suo item Friderico commendans. Erat enim tãquam vir prudens de filio suo adhuc paruulo, ne in regem sublimaretur, quasi desperatus: idcirco & priuatæ & reipublicę melius profuturum judicabat, si is potiùs qui fratris sui filius erat, ob multa virtutum suarum clara facinora, sibi succederet. Volentibus verò familiaribus suis, iuxta eius, vt asserebant, petitionem eum ad Laureacense monasterium deferre, ibique in proprio fundo juxta patrem humare, Babenbergensis Ecclesia hoc contumeliosum sibi fore judicans, nõ permisit: quinimo conuenientissimum, & honestissimum & Ecclesiæ illi, & imperio decernens, juxta tumbam imperatoris Henrici, eius loci fũdatoris, qui nuper auctoritate Romanæ Ecclesiæ in loca sancta leuatus, pro sancto habetur, regio cultu eum sepeliuit. Hæc & alia, Augustorum inuictissime, excellentiæ tuæ scribuntur: quædam tibi, vt tibi: quędam tibi, sed non vt tibi: quæ acutus clericorum tuorum discernere debebit oculus. Verùm quia juxta quod proposui, decursis summatim aui, patris, patruique tui, non sine aliqua tui mentione, factis, ad tua principaliter gesta venimus: huic primo volumini, quiescendi paulisper causa, finẽ imponere liceat: vt ad ea quæ de tua dicenda erunt magnificentia, facilius resumatur spiritus.

LIBER SECVNDVS.

PROLOGVS.

NOn sum nescius, imperatorum, seu regum decus, dum gestorum tuorũ magnificentiam prosequi conor, crebrescentibus victoriis stilum materię succubiturum. Inter duo tamen, vt ita dixerim, mala melius fore judicaui, minus dicendo, à materia opus superari, quàm cuncta tacendo, gloriosa facta silentio tecta deperire. Verùm quia priorem libellum vsque ad regni, seu imperij tui ortum in obitu gloriosissimi patrui tui Conradi regis terminaui, huic Secũdo operi de tui principatus gloria contexturo, tale, Deo fauẽte, imponatur initium.

Alloquitur Fridericum Ænobarbũ

CAPVT I.

De electione Friderici ducis Sueuorum (qui fuit fratruelis Conradi regis) ad imperium.

ANNO ab vrbe condita 1800. ab incarnatione vero Domini 1152. decedente ab hac luce vernali tẽpore, idest sexta feria proxima, vt dictum est, post caput jeiunij, in ciuitate Babenbergensi, piissimo Rege Conrado 3. Nonas Martij, idest tertia feria post *Oculi mei*: in oppido Franconefurt, de tam immensa transalpini regni latitudine, vniuersum, mirum dictu, principum robur, non sine quibusdam ex Italia baronibus, tamquam in vnum corpus coadunari potuit. Vbi cũ de eligendo principe primates consularent, (nã id juris Romani imperij apex, videlicet non per sanguinis propaginem descendere, sed per principum electionem reges creare, sibi) tãquam ex singulari vendicat prærogatiua, tandem ab omnibus Fridericus Sueuorum dux, Friderici ducis filius petitur, cũctorumque fauore in regem sublimatur.

Fridericus Ænobarbus fit imperator.

CAPVT II.

Ratio, quare in eum tam facilè consenserit vniuersitas Principum.

HVius consultationis summa, in illamq; personam tam vnanimis assensus ratio, vt recolo, hæc fuit. Duę in Romano orbe apud Galliæ Germaniæve fines famosæ familiæ hactenus fuere: vna Henricorũ de Gueibelinga, alia Guelforum de Altdorfio: altera Imperatores, altera magnos Duces producere solita. Istę, vt inter viros magnos, glorięq; auidos assolet fieri, frequẽter sese inuicem æmulantes, reipublicæ quietem multoties perturbarãt. Nutu verò Dei, vt creditur, paci populi sui in posterũ prouidentis, sub Henrico quinto factum est, vt Fridericus Dux pater huius, qui de altera, id est de Regum familia descenderat, de altera Henrici scilicet Noricorũ Ducis filiam in vxorem acciperet: ex eaq; Fridericum, qui in præsentiarum est, & regnat, generaret. Principes ergo non solùm industriam ac virtutem jam sæpe dicti juvenis, sed etiam hoc, quòd vtriusq; sanguinis consors, tamquã angularis lapis, vtrorũq; horum parietum dissidentiã vnire posset, considerantes, caput regni eum cõstituere adjudicauerunt: plurimũ reipub. profu-

turū prȩcogitantes, si tam gravis & diutina inter maximos imperij viros ob privatum emolumentum simultas, hac demum occasione, Deo cooperante, sopiretur. Ita non Regis Conradi zelo, sed vniuersitatis, vt dictū est, boni intuitu, hunc Fridericum eius filio, item Friderico adhuc parvulo prȩponere maluerunt. Hac consideratione & ordine electio Friderici celebrata est.

Capvt III.

Quòd post acceptam fidelitatem à Principibus, Aquisgrani consecratur, secumque Fridericus Monasteriensis Episcopus.

Astrictis igitur omnibus, qui illò confluxerant, fidelitate & hominio principibus, cū paucis, quos ad hoc idoneos iudicavit, ceteris in pace dimissis, Rex cum multa jucunditate quinta feria naves ingreditur, ac per Mogum & Rhenū navigans, in villa regali Sinciche applicuit. Ibi eqnos ascendens, in proximo sabbato Aquisgrani venit. Sequenti die, id est ea dominica, qua *Letare Ierusalem* canitur, ab Episcopis à palatio in Ecclesiam beatæ Mariæ semper virginis deductus, ab Arnaldo Coloniēsi Archiepiscopo, aliis eooperantibus coronatus, in sede regni Francorū, quæ in eadem Ecclesia à Carolo magno posita est, collocatur: non sine multorum stupore, quòd in tam parvo temporis spatio, non solùm tanta Principum, seu de regno nobilium confluxerat multitudo: sed & quòd de occidentali Gallia, ad quam nondum huius facti rumor peruenisse putabatur, nonnulli aduenerant. Nec prætereundum æstimo, quòd dum finito vnctionis sacramento diadema sibi imponeretur, quidā de ministris eius, qui pro quibusdam excessibus grauibus à gratia sua adhuc priuati sequestrat* fuerat, circa mediam ecclesiam ad pedes eius se projecit: sperans ob præsentis diei alacritatem, eius se animum à rigore justitiæ emollire posse. Ipse verò mentem in priori seueritate retinens, & tamquā fixus manens, constantiæ suæ omnibus nobis nō parvum dedit indiciū: dicens, non ex odio, sed justitię intuitu illum à gratia sua exclusum fuisse. Nec hoc etiam sine admiratione plurium, quòd virum iuvenem, tamquam senis indutum animo, tanta flectere à rigoris virtute ad remissionis vitiū non potuit gloria. Quid multa? Non illi misero intercessio principum, non arridentis fortunæ blandimentum, non tantæ festiuitatis instans gaudium *suppeditare poterant: ab inexorabili inexauditus abiit. Sed & hoc silentio tegendum non erit, quòd eadem die, in eadem Ecclesia, Monasteriensis electus item Fridericus, ab eisdē, à quibus & Rex Episcopis, in Episcopū consecratur: vt reuera summus Rex & Sacerdos prȩsenti jocunditati hoc quasi prognostico interesse crederetur: quia in vna Ecclesia, vna dies duarū personarum, quæ solæ novi ac veteris instrumēti institutione sacramentaliter vnguntur, & Christi Domini rite dicuntur, vidit vnctionem.

Dominica 4. quadragesima.

Rigor Friderici in peccantem.

* opem

Capvt IV.

Qui legati ad vrbem, & in Italiam destinati sint, & quò Rex diuerterit.

Peractis omnibus quæ ad coronæ decorē spectabant, princeps in Palatij secreta se recipit, vocatisque prudentioribus, seu maioribus ex numero principum, de statu reipub. consultans, legatos ad Romanum pontificem Eugenium, Vrbē ac totam Italiam destinandos disponit, de promotione sua in regnum significaturos. Mittuntur itaque Hilinus Treuerensis electus, & Ebertardus Babenbergensis episcopus, viri prudentes, & literati. Dehinc Traiectensium contumaciam, qua, vt superiùs dictum est, in patruum suū Conradum regem vsi fuerant, vlturus, inferiores Rheni partes adiit. Ipsisque pecuniaria pœna multatis, ac Herimanno episcopo confirmato, ad superiora remeando, sanctum Pascha Coloniæ Agrippinæ celebrauit. Inde per Guestaliam transiens, Saxoniam intrauit.

Capvt V.

Quomodo litem duorum consanguineorum de regno Dacia deciderit.

Erat illo tempore in regno Danorum inter duos consanguineos, Petrum scilicet, qui & Sueuus, & Guuotonem, de regno grauis controuersia. Quos rex ad se venire præcipiens, curiam magnam in ciuitate Saxoniæ Martinopoli, quæ & Merseburg, cum multa principum frequentia habuit. Eò præfati iuuenes venientes, ejus se mandato humiliter supposuerunt, eorumque ad vltimum causa, iudicio seu consilio primatum, sic decisa fuisse dicitur. Guuoto relictis sibi quibusdam prouinciis, regium nomen per porrectum gladium abdicaret (Est enim consuetudo curiæ, vt regna per gladium, prouinciæ per vexillum à principe tradantur, vel recipiantur;) Petrus vero accepto ab ipsius manu regno, fidelitate & hominio ei obligaretur. Ita corona regni per manum Principis sibi imposita, in die sācto Pentecostes ipse coronatus, gladiū Regis sub corona incedentis portauit. Gualdemarus etiam, qui eiusdem sanguinis particeps fuit, Ducatum quemdam Daniæ accepit.

Quomodo tradātur regna & prouincia ab Imperatore.

Capvt VI.

Quomodo Rex controuersiam, quæ in Magdeburgensi Ecclesia orta fuit, terminauerit: & quòd Vngaris bellum indicere voluerit.

Circa idem tempus Magdeburgēsis Ecclesia, quæ Saxoniæ metropolis esse dignoscitur, pastore suo viduata, ad electionē faciendā resedit. Dumque alij eiusdem Ecclesiæ præpositum Gerardum, alij decanum eligerent, diuisis hinc inde personis, regem adhuc in Saxonia morantem adire disponunt. Quos dum multis modis ad vnitatem, & vinculum pacis princeps reducere satageret, ac proficere non valeret: alteri parti, idest decano cum suis persuasit, vt Guicmānum Cicensem Episcopum, virum adhuc juuenem, sed nobilem eligerent, eique accersito, regalia eiusdē Ecclesiæ concessit. Tradit enim curia, & ab Ecclesia eo tempore quo sub Henrico quinto de inuestitura Episcoporum decisa fuit inter regnum & sacerdotium controuersia, sibi concessum autumat, quod obeūtibus Episcopis, si forte in eligendo partes fiant, principis arbitrij esse, Episcopum quem voluerit, ex primatū suorum consilio ponere, nec electum aliquem ante consecrandum, quam ab ipsius manu regalia per sceptrum suscipiat. Rex omnibus in Saxonia bene ordinatis, cunctisque principibus illius prouinciæ ad nutum suum inclinatis, Baioariam ingreditur, ac Ratisponæ Norici ducatus metropoli, in festiuitate Apostolorum in monasterio S. Emmeranni, (nam major Ecclesia, cum quibusdam ciuitatis vicis conflagrauerat,) coronatur. Ad eandem curiam legati ad Eugenium,

Papam,

Papam, vrbē, ac cæteras ciuitatis Italiæ directi, læta reportantes redeunt. Ibi etiam princeps, eo quod omnibus in proprij imperij finibus ad eius voluntatem compositis, virtutem animi quam intus gerebat, extra ferri disponeret, Vngaris bellum indicere, ipsosque ad monarchiæ apicem reducere volebat. Sed cùm assensum super hoc principum, quibusdam de causis latentibus, habere non posset, ad effectum tunc perducere ea quæ volebat mente, non valens, ad opportuniora tempora distulit.

CAPVT VII.

Quomodo propter litem duorum ducum terminandam apud Herbipolim curiam celebrauerit, & ibi expeditionem in italiam iurarit.

ERat verò multa serenissimi principis anxietas, cùm omnia prospera in regno agerētur, qualiter controuersias, quæ inter eius carnē & sanguinem, idest Henricum patruum suum, & itidē Henricum auunculi sui filium, duces de Norico ducatu agitabatur, sine sanguinis effusione terminari posset. Fuit namque Henricus iste Henrici quondam Norici ducis filius: quem, vt alibi dictum est, Conradus Rex à Baioaria eiectum in Saxonia manere compulerat, ducatumque ipsi⁹ primùm Leopaldo Marchionis Leopaldi filio, ac deinde fratri ipsius huic Henrico cōcesserat. Rex ergo prædictam litem iudicio vel concilio determinaturus, vtrique autumnali tempore, mense Octobri, in ciuitate Herbipoli curiam præfixit. Quò dum alter, idest Henrici ducis filius veniret, alter se absentaret, iterum & iterum vocatur. In eadem curia exulibus Apuliæ, quos Rogerius de solo natali propulerat, lacrymabiliter conquerētibus, ac ad pedes principis miserabiliter se proijcientibus, expeditio Italica tam pro afflictione horum, quàm pro corona Imperij accipienda, paulo minus quàm ad duos annos iurata est.

CAPVT VIII.

Quòd Gerardus Magdeburgensis præpositus Guicmannum Cicensem Episcopum Romæ accusauit; & epistola Papæ super hoc.

POrrò Gerardus præpositus Romam pergens, Eugenium Papam adiit; eique causam Magdeburgensis Ecclesiæ aperiens, Guicmannum à principe, vt suprà dictum est, per electionem alterius partis ibi locatum multis modis de intrusione accusauit. Hanc rem quàm grauissimè Romanus Pontifex exceperit, tam ex literis, in quibus nonnullis Episcopis, qui pro eo ob amorem Regis Romanæ Ecclesiæ scripserant, respōdit; quàm ex Cardinalium, qui postmodum ad transalpina directi sunt, viua voce percepimus. Literarum autem talis tenor fuit.

Eugenius Episcopus seruus seruorum Dei, venerabilibus fratribus Eberhardo Saltzburgensi, Artonico Bremensi, & Hillino Treuerensi Archiepiscopis, Eberhardo Babenbergensi, Hermanno Constantiensi, Henrico Ratisponensi, Ottoni Frisingensi, Conrado Patauiensi, Danieli Pragensi, Anselmo Hammeburgensi, & Burchardo Eistadensi Episcopis, salutem & Apostolicam benedictionem. Literas, quas pro causa Magdeburgensis Ecclesiæ vestra nobis prudentia delegauit, debita benignitate suscepimus. In lectione autem & cognitione earum stupore nimio & admiratione repleti sumus: eo quod longè aliud in eis, quàm vobis ex officio Pontificatus immineat, perspeximus contineri. Cùm enim in Ecclesię vertice sitis ex diuina prouidentia constituti, vt de medio eius quæ fuerint nociua, propellere; quæ vtilia, debeatis attento studio cōseruare: in causa ista, sicut ex suggestione literarū vestrarum nobis innotuit, non ꝙ expediat Ecclesiæ Dei, quod sacrorū canonū sanctioni concordet, quod exinde à cælesti arbitrio approbetur, sed quod terrenis principibus placeat, attendistis: & qui eorum animos à sua minùs recta debuistis deflectere intentione, atque vbi esset via Domini, demonstrare; non persuasistis quod rectum est, nec stetistis mur⁹ pro domo Israël: quinimò ipsis, vt ait Propheta, parietem ædificantib⁹, vos, quod sine grandi animi rancore vix dicimus, liniuistis illum luto absque paleis. Non ita sentiebat princeps Apostolorum, qui ex fidei suæ confessione, vt totius Ecclesiæ fundamentum esset, accepit; sed comminantibus seculi filius, & Apostolis si prædicarent in nomine Iesu, mortis exterminium intentantibus, confisus de Dñi virtute respondit. *Oportet obedire Deo, magis quàm hominibus.* Vos autem ne à terrenis videamini principibus dissentire, illi causæ fauorem vestrum impenditis, cui & Ecclesiasticæ authoritas constitutionis, & supernæ voluntatis examen pro certo creditur obviare. Cùm enim translationes Episcoporum sine manifestæ vtilitatis & necessitatis iudicio diuinæ legis oraculum non permittat; cùm etiam multò amplior, quàm in aliis electionibus cleri & populi eos debeat præuenire concordia; in facienda translatione de venerabili fratre nostro Guicmanno Cicensi Episcopo nihil horum est, sed solus fauor principis expectatur; & nec inspecta necessitate illius Ecclesiæ, nec cōsiderata vtilitate personæ, clero nolente, imò vt dicitur, ex parte maxima reclamante, in Magdeburgensē eum dicitis Ecclesiam supplantandum. Super quo tantò ampliùs admiramur, quantò persona illa, cuius grauitatis sit atque scientiæ, ab ante actis agnouimus: ac perinde quantum Ecclesiæ illi sit vtilis, non penitus ignoramus. Quoniā igitur quicumque temporalis auræ flatibus agitentur, nos in illius petræ soliditate fundati, quę in fundamento meruit Ecclesiæ collocari, sicut non debemus, ita nec volumus omni vento circumferri doctrinæ, aut à sacrorum canonum rectitudine impulsu aliquo deuiare; per præsentia vobis scripta mandamus, quatenus causæ isti fauorē vlteriùs non præstetis; & apud carissimum filium nostrum Fridericum, quem Deus hoc tempore pro seruanda libertate Ecclesiæ in eminentiam regni evexit, efficere vestris exhortationibus studeatis, vt & ipse à sua super hoc intentione desistat: & contra Deum, contra canones sacros, contra regiæ dignitatis officium, eidē causæ fauorem suum vlteriùs non impendat; sed Ecclesiæ Magdeburgensi, sicut & aliis Ecclesijs regni à Deo sibi commissi, liberam facultatem, quē voluerit secundum Deum eligendi relinquat; & electionem ipsam postmodum fauore suo, sicut decet maiestatem regiā, prosequatur. Nos enim si ꝙ de suprà dicto fratre nostro facere nititur, videremus ratione fulciri: nec voluntati ejus, nec postulationi vestræ duceremus aliquatenus obuiandum. Contra Deum autem, & sacrorum canonū sanctiones, nulli omnino petitioni possumus prębere consensum. Datum Signiæ 16. Calend. Septembris.

Principi nō esse adulandum docet hæc epistola.

Ezech. 13.

Mat. 16.

T

Caput IX.

Quomodo per duos Cardinales, assensu Principis, quidam Episcopi depositi sunt, & de duobus Ducibus Henricis.

AT Rex in proximo Pascha Babenberg coronam gestans, duos Cardinales, videlicet Bernardum Presbyterum, & Gregorium Diaconum, ad depositionem quorumdam Episcoporũ ab Apostolica sede destinatos secũ habuit. Proximum dehinc Pentecosten Vuormatiæ ferians, Henricum Moguntinæ sedis Archiepiscopũ, vitium pro distractione ecclesiæ suæ frequẽter corceptum, nec correctum, per eosdem Cardinales deposuit: ac Arnaldum Cancellarium suum per quorũdam ex clero & populo suo, qui illuc venerant, electionem ei subrogauit. Ad prędictam curiam prænominati Duces, ambo Henrici, pro ducatu Norico, vt dictum est, contendentes venerũt: sed altero, quòd legitimè vocatus nõ fuerit, prætendente, debitum finem negotium ibi habere non potuit. Iidem etiam Cardinales permissu Principis Burchardum Eisteronsem senio grauem, de inutilitate causantes, ibidem submouere. Dumque post hæc in Magdeburgensem, & quosdam alios sententiã ferre cogitarent, à Principe inhibiti, & ad propria redire jussi sunt.

Caput X.

Quòd mortuo Eugenio Anastasius subrogatur: & quòd Cardinalis Gerardus insolenter agere volens, prohibitus, & inuia mortuus est, & Guicmannus in Episcopatu confirmatus.

EA tempestate Eugenius Papa, vir iustus, & religione insignis, ab hac luce transiẽs, Anastasio homini veterano, & in consuetudine illius curiæ exercitato, sedem reliquit. A quo dũ Cardinalis quidam, Gerardus nomine, ad terminandam Magdeburgensis Electi causam missus fuisset, ac Principem in eadem ciuitate Natalẽ Domini celebrantem adijsset: cùm quædam ibi sec⁹ illius nutum tractare vellet, indignationem eius incurrens, infectis negotiis pro quibus venerat, mandatis sævioribus inglorie redire coactus, in via etiam vita decessit. Verùm princeps missis ad Anastasium cum Guicmanno nuntiis, non solùm facti sui ratihabitionem, sed etiam pallium eum obtinere fecit: non sine quorumdam scandalo: qui, ne vnquam id fieret, immobiliter Romanos fixum tenere, à proprio ipsorum ore audierant. Exhinc non solùm in secularibus, sed & in ecclesiasticis negotiis disponendis, auctoritas Principis plurimùm creuit.

Eugenius catalogo beatorum Cisterciens. adscriptus.

Caput XI.

Quòd legatos in Graciam destinauerit, & quòd Henrico Saxonum Duci ducatus Baioaria adiudicatur: Rex in Italiam procinctum mouit: apud Roncalias quibusdam Episcopis Regalia abiudicata sunt.

CIrca idem tempus mense Septembri Principes, majoresq; Bajoariæ à Rege Ratisponę conuocantur: sed nihil ibi de bono pacis in illa prouincia, propter duorum Ducũ litem, terminari poterat. Rex tamen, quia nõ multò ante hęc per Apostolicæ sedis legatos ab vxore sua ob vinculũ consanguinitatis separatus fuerat, pro ducenda alia pertractans, ad Manuel Græcorũ Imperatorẽ, tam pro hoc negotio, quàm pro Guillelmo Siculo, qui patre suo Rogerio nouiter defuncto, successerat, vtriusque imperii inuasore debellando, in Græciam legatos destinandos ordinat: sicq; primatum suorum consilio Anselm⁹ Hamelburgensis, & Alexander Apuliæ quondã Comes, sed à Rogerio cum ceteris eiusdem prouinciæ nobilibus ob suspicionẽ dominandi propulsus, eamdem legationem suscipiunt. Proximo dehinc mense Decembri vtriq; Duces, Henricus itidẽ & Henricus, in ciuitate Spira principis assistunt judicio: sed iterum altero de legitima vocatione se excusante, res protelatur. Itaque Fridericus dum jam ferè per biennium ad decidendam litem duorum principum, sibi, vt dictum est, ex propinquitate sanguinis tam affiniũ, laborasset: tandem alterius instantia, qui in paternam hereditatem, à qua diu propulsus fuerat, redire cupiebat, flexus; imminente etiam sibi expeditionis labore, in qua iuuenem militem, sociumque viæ habere debuit, finem negotio imponere cogebatur. Proinde in oppido Saxoniæ Goslaria curiã celebrans vtrosque Duces datis edictis euocauit. Vbi dum altero veniẽte alter se absentaret: judicio principum alteri, id est Henrico Saxoniæ Duci Bajoariæ ducatus adiudicatur. Post hæc Princeps de Saxonia in Bajoariã se recipiens, ac inde per Alemanniam transiens, anno regni sui tertio in campania Lici fluminis termino Bajoariæ, cõtra ciuitatem Augustensem circa principiũ mensis Octobris militem in Italiam iturus collegit: finitis, ex quo iurata primò fuerat expeditio, duobus annis. Nec illustrem animum à tam illustri facto ex recenter prolata in tam magnum imperij principem sententia, & ex hinc obortum non parvum aliorum principũ murmur reuocare poterat, quin omnia quæ retro erant temqua flocci pendens, Deo se cõmittendo in anteriora extenderetur. Per Brixinoram itaq; & vallem Tridentinã transiens, emensis Alpium angustiis, in campestribus Veronensium iuxta stagnum Garde castrametatur. Vbi dum de processu ad vlteriora cũ principibus consilium iniret; primò cæli Principem conciliandum decreuit. Denique miles per claustra montium transiens, ob difficultatem locorum victui necessaria inuenire nequiens, dum penuriam magnam, quod in exercitibus molestũ esse solet, pateretur, nõnulla sacra loca violarat. Ad hęc, quamvis prędictam necessitudinis excusationem habere viderentur, expianda, Rex à toto exercitu collectam fieri jubet: & sic non modicam coadunatam pecuniam per quosdam religiosos viros duobus Episcopis, Tridentino scilicet, & Brixinorensi remittendam, ac per singula Sanctorum loca, quæ damnũ passa fuerant, diuidendam statuit: pulchrè communi vtilitati consulens, pulchrè rationis officium implens: vt maxima adorsurus negotia, ante omnia Rectorem & Plasmatorem omnium, sine quo nihil bene inchoatur, nihil prosperè consummatur, placandum, eiusq; offensam à populo suo avertendam intenderet. Inde castra mouens, in campo Ronsaliæ super Padum, non longè à Placentia, mense Novembrio resedit. Est autem consuetudinis regum Francorum, quod & Teutonicorum, vt quotiescumque ad sumendam Romani imperij coronam militem ad transalpizandũ collegerint, in prædicto campo mansionem faciant. Ibi ligno in altum porrecto scutum suspenditur, vniuersorumque equitum agmen feuda habentium ad excubias proxima nocte principi faciendas per curię pręconem exposcitur: quod sectantes qui in eius comitatu fuerunt, singuli singulos beneficiatos suos per præcones exposcunt. At sequenti die quicumque nocturnas vigilias defuisse depre-

Imperator curat restitui damna locis sacris à militibus illata.

beneficiatus fuerit, denuo ad præsentiam regis, aliorumque principum, vel virorum illustrium euocatur: sicque omnes omnium beneficiati, qui sine bona voluntate dominorum suorum domi remanserunt, in feudis condemnantur. Hunc more principe secuto, non solū laicorum feuda, sed & quorumdam Episcoporum, idest Hartuici Bremensis, & Vlrici Halberstatēsis regalia personis tantū, quia nec personis, sed Ecclesiasticis perpetualiter à principibus tradita sunt, abiudicata fuere. Sed quoniā huius terræ mentio habitā est, de ipsius situ ac ritu, & à quibus priùs inhabitata, quoque nomine dicta, à quibus postmodum possessa, quo censeatur vocabulo, paucis absoluam.

CAPVT XII.

De situ Italiæ, & more gentis ejusdem. Item de situ & superbia Mediolani; & de consuetudine & iustitia regni; atque de diuersis querimoniis ad principem delatis.

HÆc Pyreneo seu Apennino altissimis & scopulosissimis Alpibus in oblongū ductis hinc inde septa, tamquam eorumdem, vel potius ejusdem montis vmbilicus, vtve deliciarum hortus, à Tyrrheno mari vsque ad Adriatici æquoris oram protenditur: habens ad Septentrionem Pyreneas, vt dictū est, Alpes, ab Austro Apenninum, qui modò mutato nomine mons Bardonis vulgò dicitur: ab occidente Tyrrhenum, ab Oriente Adriaticum æquor. Padi vel Eridani fluminis, quem vnum inter tria Europę flumina famosissima topographi ponunt, ceterorumque amnium decursu irrigua, soli dulcedine, cælique temperie, frumenti, vini & olei ferax, intantum, vt arbores fructiferas, præcipuè castaneas, ficeta, & oliueta instar nemorum educet. Romanorum colonia vlterior Italia olim dicebatur, tribus distincta prouinciis, Venetia, Æmilia, Liguria: quarum primæ Aquileia, secundæ Rauenna, tertiæ Mediolanum metropoles fuere. At in ipso Apennino, vbi & vrbs Roma sita esse noscitur, quæ modo Tuscia vocatur, eoquod Apennino inclusa, vrbem quoque ipsam in sinu suo contineat, interior Italia iure dicta est. Illa verò quæ post emensionem montium Campaniā excipitur, vnde & à re nomen trahens, Campania adhuc dici solet, ac vsque ad Farum brachium maris, nauibus ob Syrtes importunum, Siciliam à solido sejungens, producitur. Nam Sicilia Europā terminans, Sardiniæ, ceterisq; Italiæ insulis annumeratur, olim interior Italia, vel maior Græcia vocabatur, nunc Apulia vel Calabria dicta. Quamvis aliqui hanc & mediam pro vna reputantes Italia, citeriorem seu maiorem Græciam dicere maluerint Italiam, non tres, sicut præmissum est, sed duas tantum, vlteriorem & citeriorem ponētes Italias. Nonnulli tamen prædictas Alpes Apenninum & Pyreneum eadem montana esse volunt: eo quod circa eas partes, qua Ianua ciuitas in nauallibus prælis satis exercitata, super Tyrrhenum æquor sita est, conueniendo, prædictā claudant prouinciam: in argumentum suæ assertionis inducentes, quod Pannonia, iuxta Isidorū, tamquam Apennino clausa nomen accepit; quā non Apenninus, qui mons Bardonis, sed Pyreneæ attingunt Alpes. Patet, vt arbitror, cur hāc terram duorum montium, vel eiusdem, suprà vmbilicum dixerim. Barbarorum verò incursionibus ac dominationi, qui à Scanzia insula cum Alboni duce venientes; Pannonias primò inhabitarunt, subjacere incipiens, ab eisdē, eo quod ad augendum exercitum, feminis, reflexis ad mentum crinibus, sicque virilem & barbatam faciem imitantibus, & idcirco Longobardis à longis barbis vocitatis, & ipsa Longobardia appellari consuevit. Ex quo contingit, vt circa exarchatum Rauennatensem ac Ɨatis antiquis eiusdē prouinciæ incolis, ea pars Italiæ, quæ antea Æmilia dicebatur, nunc Romaniola, quod diminutivum à Roma tractum, noscitur, vulgò vsq; hodie dici soleat. Verumtamen barbaricæ deposito feritatis rancore, ex eo forsan, quod indigenis per connubia iuncti, filios ex materno sanguine, ac terrę aërisve proprietate aliquid Romanæ mansuetudinis & sagacitatis trahentes, genuerint, Latini sermonis elegantiam, morumque retinent vrbanitatem. In ciuitatum quoque dispositione, ac reipub. conseruatione, antiquorū adhuc Romanorum imitantur solertiam. Denique libertatem tantopere affectant, vt potestatis insolentiam fugiendo, consulum potius quàm imperantium regantur arbitrio. Cumque tres inter eos ordines, idest capitaneorum, vaivassorum, plebis esse noscantur: ad reprimendam superbiam, non de vno, sed de singulis prædicti Consules eligantur: neve ad dominandi libidinem prorumpant, singulis penè annis variantur. Ex quo fit, vt tota illa terra intra ciuitates ferè diuisa, singulæ ad commanendum secum diocesanos compulerint: vixque aliquis nobilis, vel vir magnus, tam magno ambitu inueniri queat, qui ciuitatis suæ, non sequatur imperium. Consueuerunt autem singuli singula territoria ex hac *cōminandi potestate comitatus suos appellare: vt etiam ad comprimendos vicinos materia non careant; inferioris conditionis iuuenes, vel quoslibet contemptibilium etiam mechanicarū artium opifices, quos ceteræ gentes ab honestioribus & liberioribus studiis tamquam pestem propellunt, ad militiæ cingulum, vel dignitatū gradus assumere non dedignantur. Ex quo factū est, vt ceteris orbis ciuitatibus diuitiis & potentia præemineant. Iuuantur ad hoc non solum, vt dictum est, morum suorū industria, sed & principum in transalpinis manere assuetorum absentia. In hoc tamen antiquæ nobilitatis immemores, barbaricæ fæcis retinent vestigia: quòd cùm legibus se viuere glorientur, legibus non obsequuntur. Nam principem, cui voluntariam exhibere deberent substitutionis reverentiam, vix aut numquam reuerenter suscipiunt: vel ea quæ secundum legum integritatem sanciverint, recipiunt, nisi eius, multi militis astipulatione coacti, sentiant authoritatem. Ob ea frequenter contingit, vt quãuis ciuis lege flectendus, aduersarius armis cogendus secundum leges sit: ipsum tamen, quem vt proprium principem mitem suscipere oportebat, sæpius iura propria exposcentem hostiliter excipiant. Ex quo duplex reip. nascitur detrimentum, vt princeps ad subiugationē ciuis in colligendo exercitu distrahatur, & ciuis nō sine magno rerum suarum dispendio ad obedientiam principis compellatur. Quare eadem ratione qua populum super hoc incusat temeritas; sic principem apud Deum & homines excusare debebit necessitas. Inter ceteras eiusdem gētis ciuitates Mediolanum primatum nunc obtinet, inter Padum & Pyreneum sita. Ticino & Adua ab eodem Pyreneo nascentibus, ac in Padose recipientibus; & ob hoc sinū quemdam fer-

*comitādi

tissimũ in modũ insulæ fluminibus media posita, rite Mediolanũ vocatur: quã a Senonibus ex quodã porco, vt fama fert, vnam medietatem setas, & alteram lanam habente, à fundatoribus Mediolanũ dictam putant. Hæc ergo non solum ex sui magnitudine, virorumque fortiũ copia; verũetiam ex hoc quod duas ciuitates vicinas in eodem sinu positas, Cumam & Laudam ditioni suæ adiecit, aliis, vt dictum est, ciuitatibus clarior habetur. Porrò vt in rebus caducis ex arridẽtis fortunæ blandimento fieri solet, rebus secundis clara in tantam elationis extumuit audaciam, vt non solum vicinos quosque infestare non refugiat, sed & ipsius principis maiestatem non reformidando, eius ausa fuerit incurrere recenter offensam. Quod quibus de causis exordium sumpserit, breuiter aperiam. Interea quædam de iustitia regni dicenda videntur. Mos enim antiquus, ex quo Imperium Romanum ad Francos deriuatum est, ad nostra vsque deductus est tempora, vt quotiescumque Reges Italiam ingredi destinauerint, gnaros quosque de familiaribus suis præmittant, qui singulas ciuitates siue oppida peragrando, ea quæ ad fiscum regalem spectant, quæ ab accolis fodrum dicuntur, exquirant. Ex quo fit, vt principe adueniente, plurimæ ciuitates, oppida, castella, quæ huic iustitiæ vel omnino contradicendo, vel integraliter non persoluendo renituntur, ad solum vsque prostrata, proteruitatis suæ documentum posteris ostendant. Alia itidem ex antiqua consuetudine manasse traditur iustitia, vt principe Italiam intrante, cunctæ vacare debeant dignitates & magistratus, ac ad ipsius nutum secundùm scita legum, jurisque peritorum judicium vniuersa tractari. Tantam quoque ei iudices terræ recognoscere dicuntur iurisdictionem, vt ex omnibus quæ terra producere solet vsui necessariis, exceptis bubus & seminibus, ad excolendam terram idoneis, de ceteris quantũ necesse fuerit, militi profuturis, ad regios vsus suppeditare æquum arbitrentur.

Igitur Rege apud Roncalias per 5. vt aiunt, dies sedente, & ex principum, ac de vniuersis penè ciuitatibus consulum seu maiorum conuentu curiam celebrante, diuersa hincinde diuersis ex querimoniis emersere negotia. Inter quæ Guillelmus marchio de Monte-ferrato, vir nobilis & magnus, & qui penè solus ex Italiæ baronibus ciuitatum effugere potuit imperium, simul & Astensis Episcopus, grauem vterque super Astensium, alter, idest Marchio super oppidanorum Kairę conquestionem facientes insolentia. Neque enim multũ ad principis triũphi titulũ, respectu ipsius gestorũ fortiũ facere arbitramur si de castellis, rupibus, oppidis, villisque magnis, quæ ab ingressũ suo non solum militari ordine, sed etiã armigerorũ tumultuationis assultu subuersa sunt, diceremus, ad maiora festinantes. Aderant etiam Cumanorum seu Laudensium consules, de attritionis suæ diutina miseria lacrymabilem super Mediolanensium superbia facientes querimoniam, præsentibus duobus consulibus eiusdem ciuitatis, Oberto de orto, & Gerardo nigro. Princeps igitur his de causis superiores Italiæ partes aditurus, per Mediolanensium fines transire volens, prædictos consules tamquam viæ duces futuros, & de idoneis tabernaculorum locis disposituros, secum retinuit, Venerunt etiã ad eandem curiã legati Ianuensium, qui non lõgè ante hæc ipsa captis in Hispania inclytis ciuitatibus, & in sericorum pannorum opificio prænobilissimis Almaria & Vlixibona, Saracenorum spoliis onusti redierant; leones, struthiones, psittacos, cum ceteris pretiosis muneribus principi præsentantes.

Capvt XIII.

Quibus occasionibus rex in Mediolanenses arma conuerterit.

FRidericus ergo ad superiora, vt dictum est, vlterioris Italiæ profecturus, à Roncaliis copias ducens, in territorio Mediolanensium castra posuit. Dumque à prænominatis consulibus per arida, vbi nec stipendia inueniri, nec ex mercatu haberi possent, circumduceretur loca, indignatione motus, jussis primò vt ad propria redirent consulibus, in Mediolanenses arma cõuertit. Accessit ad huius indignationis cumulum, quod ex maxima imbrium effusione totus exacerbatus fuisse dicitur exercitus: vt ex hac duplici, inediæ videlicet & cœli inclementiæ molestia, cuncti prout poterant, principem aduersus eos concitarent. Alia itidem huius commotionis causa nõ parua fuit, quod princeps temeritatis illorum in hoc tumorem præsenserat, quod non solum ciuitates quas destruxerant, rędificari pati nollẽt; quinetiam ad iniquitatis illorum assensum, ipsi⁹ nobilem & incorruptum hactenus animum pecunia inclinare, ac corrumpere satagebant. Rex castra de aridis locis mouens, ad fertilia ipsius territorij habitacula non longe à ciuitate se trãsferens, militem lassatum refecit.

Capvt XIV.

Quædam oppida ac castra Mediolanensium euertuntur, & de Nouaria suoque comite.

ERat in vicino oppidum quoddã satis populosum Rosatum, vbi Mediolanenses circiter quingentorum equitum armatorum præsidia locauerant. Iubentur ergo equites ad ciuitatem redire, dereptisque omnibus vsui necessariis, ipsũ oppidum flammæ datur. Ibi quidam ex equitib⁹ principis vsque ad portas Mediolanensium progressi, quibusdam vulneratis, quosdam cepere. Mediolanenses non solum damno præsentium, sed & metu futurorum stupefacti, Gerardi consulis, tamquam huius mali auctoris, domũ, principis iram mitigaturi, diruerunt. At princeps hujus rei nihil pensi habens, ad Ticinum vsque amnem maiores his clades irrogaturus procedit. Is amnis à Pyrenęo, vt suprà ostensum est, surgens, & Padum seu Eridanum juxta Papiam, quæ exhinc Ticinum vocatur, influens, insulã Mediolanensium ab Occidentali latere cingit. Ibi duos pontes ligneos, quos ipsi ob incursum in Papienses & Nouarienses construxerant, ac ob illorum impetum reprimendum propugnaculis munierant, occupat, transmissoque per eos milite, ignibus tradit. Denique tria ipsorum castra munita, & decora, idest Mummam, Gailardam, Trieam, quæ ad expugnationem Nouariensium in ipsorũ territorio firmauerant, expugnata cremantur. Est autem Nouaria ciuitas non magna, sed ex quo ab imperatore Henrico olim euersa, rędificari cœpit, muro nouo, & vallo non modico munita, comitem habens in sua diœcesi Guidonem Blanderatensem: qui præter morem Italicũ, totum ipsius ciuitatis territorium, vix ipsa ciuitate excepta, Mediolanensium possidet auctoritate

in hiantibus adhuc Mediolanensibus, vt & hanc simul & Papiam, sicut alias absorbeat ciuitates. Facta est hæc victoria Mense Decembrio, Nataleque Domini circa prædictorum excidium castrorum à principe cum magna celebratur alacritate.

CAPVT XV.

De subuersione Caira & Asta, & de treuga militum

POst hæc princeps per Vercellum & Taurinũ transiens, transuadato ibi Pado ad inferiora versus Papiam iter reflectit. Verũ oppidani Cairæ, simul & Astenses ciues, eo quod præcepta principis de exhibẽda Marchioni suo Guillelmo de Monte Ferrato iustitia minimè paruissent, tãquam rebellionis rei hostes iudicati proscribũtur. Ad quorum puniendam contumaciã dom rex exercitum ducit, illi relictis munitionibus, velut viribus suis diffidentes, ad vicina montana diffugiunt. Rex primò Cairam veniens, inuentis sufficienter victualibus, per aliquot ibi dies mansit. Turres, quæ non paucæ ibidem fuere, destruxit, oppidumque succendit. Inde Astam procedens, vacuamque non opibus, sed habitatore reperiens ciuitatem, non paucis ibi diebus manens, igni eam & direptioni dedit. Ante verò quàm abinde castra mouerentur, consilio sapientum rex habito, propter crebras quæ in exercitu orte fuerant seditiones, aliqua militi in posterũ profutura ordinare disponit. Nõsolum ergo edicto dato, sed & à singulis majoribus & minoribus sacramento præstito, legem dedit, ne quis infra castrorum ambitum gladium ad quodlibet commilitonis nocumentum portare auderet: adjiciẽs pœnam, vt quicumque hanc treugam violando, quempiam de sociis vulneraret, manu mutilaretur, vel etiam capite obtruncaretur. Hacque tã sapienti, quã necessaria lege data, de cætero juuenilium irrationabilis impetus animorum conquieuit.

CAPVT XVI.

De Terdona, & quare obsessa sit, & de eius situ, atque præsidiis, & quomodo obsessa, ac impugnata, qualiterve à suis defensa fuerit.

FVit non longe ab eo loco ciuitas Terdona, natura & arte munita, Mediolanensibus amica, ipsisque contra Papienses fœdere juncta. Igitur Papiensibus conquerentibus plus à Terdona se quàm à Mediolano molestari, eo quod quamuis ciuitas Papia in sinu quidem Mediolanensium posita, robur tamen comitatus sui vltra Ticinum fluuium habeat, isti nullo montis seu fluminis obiectu expositum, jussa est à principe à Mediolani contubernio recedere, Papiæque sociari. Quod dum facere recusaret, dũque magis seditiosè & inimicè, quam pacificè & amicè regibus ciuitati adhærere delegisset, tamquam maiestatis rea, & ipsa inter hostes imperij adnumerata proscribitur. Princeps Terdonensiũ sicut & Astensium vindicaturus insolentiam, ab Asta castra mouens, in marchia quadam, quæ Busca dicitur, tentoria fixit. Ibi per aliquot dies morã faciens, quosdã ex militibus cum fratre suo Cõrado, Bertolo Burgundionum duce, Ottone vexillifero suo, ex Baioaria Palatino comite præmittendos, situmque ciuitatis exploraturos decreuit. Qui transmisso amne, qui Tanera vulgo dicitur, vsque ad ipsam ciuitatẽ decurrentes, ac omnia circumspicientes, non longè ab ea super prædictum amnem metantur castra. Tertia dehinc luce rex suos insecutus, altera fluminis ripa tabernacula figit, suis ex prædicti amnis inundatione, qui ex subita imbrium multitudine plus solito excreuerat, jungi non valens. Attamen nõ multò pòst fluuio aliquantisper mitigato, transuadandi labore suis adjunctus, ad ciuitatẽ properauit. Primoq; assultu suburbia muro, & turribus suffulta, cepit & expugnauit: ciuibus vix ad superiorem ciuitatis arcem se recipiendi, ex noctis, quæ jam incumbebat, & superuenientis tẽpestatis beneficio, facultatem habẽtibus. Est autem Terdona penè in pede Apennini montis, ex ea qua Apenninus & Pyreneus, vt supradictum est, junguntur, parte sita, campaniam Papiæ seu Mediolani tamquam è specula prospiciens. In monte tereti scopulosam faciem in prærupto laterum prætendente posita, turribus, & præcipuè vna lateritia, à Tarquinio Superbo olim facta, quæ & rubea nunc ab indigenis dicebatur, superba in decliuo montis suburbio, ex murorum ambitu, ac turrium celsarum, populique multitudine, cuiusdam amniculi per medium transeũtis insignis. Princeps nobilis capto, vt dictũ est, suburbio, arcem ipsam seu ciuitatem obsidione clausit. Erat autem prædicta arx non solùm suis viribus, sed etiam Mediolanensium fortitudine, & vicinorum Baronum, quorum vnus Marchio Opizus, cognomento Malaspina, fuit, præsidiis munita, obq; tantæ opis confidentiam ad propellendam Principis iram instrui ausa. Initiata est hæc celebris Terdonæ obsidio, mense Februario incipiente, post Caput jejunij proxima Quadragesimæ hebdomada. Receptis igitur ad angustias arcis Terdonensibus, tantaq; multitudine velut vno carcere inclusis, mons ipse circumquaque à Principe, ne vllus effugiendi pateret miseris aditus, obsidione vallatur: principe ipso ex Occidẽtali parte, Henrico Duce Saxoniæ in suburbio, quod Meridiem versùs Apenninum respicit, Papiensibus in campania, quæ contra Papiam seu Mediolanum ad Orientem vel Aquilonem extẽditur, residentibus. Nec mora machinæ diuersorumq; tormentorum genera fabricantur: sagittarij, balistarij, fundibularij aciem circumseptam obsecuant. Tentabat omnia virtus Principis: & vbi infirmiora arcis videbat loca, valentiori vrgebat manu. At Terdonẽses arctissimis septi claustris, effugij locum non habentes, ex desperatione audaciã sumunt. Nulla enim, vt ait ille historiographus, res promptiorem bello militem reddit, quàm necessitas præliandi ex prærupto periculorum. Vrgentur jaculis, vrgentur balistis, & quod his grauius est, propria remordentur conscientia: ex eo quòd proprio principi rebellãdo, quicumq; ex eis deprehensi fuissent, patibuli, q in præsentiarum erectum cernebant, expectabãt supplicium. Sicut enim est magna miseris tyrannicæ obuiantibus immanitati consolatio, conscientiæ spes: sic è conuerso tali principi, qui non solùm legitimus rector, sed & primus præsul dici potest, reluctari conantibus, miseriæ miseriã cumulat contra conscientiam debitæ sententiæ metus. Crebris tamẽ excursionib⁹ quasi nullo timoris periculo vtgerentur, militẽ in castris manentem lacessebant: juuenisq; animi laudis, vt assolet, auidi, virium suarum experientiam vtrobique capessebant: illis pro salute, istis pro triumpho dimicantibus. Nec hoc sine vtriusq; partis damno. Nam & ex nostris duo nobiles juuenes, Kadolus ex Baioaria, & Ioannes de Saxonia plu-

tibus sauciatis necatur: ex illis verò, exceptis his, quos occisos vel vulneratos intus celabant, nonnulli viui deprehensi, ligni supplicio in oculis omnium pœnas meritas luebant. Ferunt, quadã die lapidem vi tormenti ex balista, quam modo margain vulgò dicere solent, propulsum, ad superiora mœnium loca conscẽdisse, & collisione parietum tribus fractis frustis tres simul milites armatos inter majores ciuitatis, iuxta principalẽ Ecclesiam de suæ reipublicæ statu consultando stantes vno ictu percussisse, neciq; dedisse. Quia verò castra Papiensium maiorem incursũ ceteris sustinebant, junguntur eis ex imperio Principis Guillelmus Marchio de Monte-ferrato, & quidã alij ex Italicis baronibus. Erat enim ex ea parte puteus seu fons, quo solo poterant oppidani vti, & idcirco Papiensibus prohibentibus, illisque suprema necessitudine, cuius proprium est periculorũ discriminis immemorẽ esse, audacter decertantib⁹, major immo quasi quotidiana instabat conflictatio. Nam amniculus, qui medius, vt supra ostensum est, percurrebat suburbium, ex ruina turrium, cæterorumve mœnium, à proprio alueo excussus, ne in ipsorum vsum etiam fęculentus prouenire posset, à duce Saxoniæ suisque acriter seruabatur. Videns princeps plus cupito obsidionem produci, anhelabat enim ad accipiendam orbis & vrbis monarchiæ coronã, non solum turres machinis quati, sed etiam inusitato satis vtens artificio, cuniculos versus turrim Tarquinij, quæ rubea dicebatur, fieri jubet: vt sic ad turrẽ ipsam per ipsos subterraneos meatus procedentes, fundamento læso, eam ruinæ darent. Nam cùm prędicta ciuitas non in modũ aliarum ciuitatum vallo seu fossa, sed præruptis vndique propę interclusa rupibus, naturali præsidio muniatur, ex illa tantum parte aliquantisper remissior, hispidæque rupis firmamento carens, prædictæ turris munimentum, magnique fossati robur, tamquam huius suæ imbecillitatis adiumentum artificialiter admisit. Oppidani nõ sine quorumdam ex nostris proditionis suspicione ingenium præsentiunt, commentisque vsi, iuxta fundamentum turris & ipsi cuniculos faciunt. Sicque quibusdam ad euersionem turris procedentibus, suffocatis, ceteri à cœpto desistũt. Post hæc rex naturã naturæ ope vincere volens; idest vt naturæ presidiis septos per inopiam cogeret potus, prædictum fontem humanis vsibus inutilem facere disponit. Injiciuntur ibi hominum, ac pecorũ fœtida, & putrescentia cadauera. Sed nec sic repelli poterat misera oppidanorum auiditas. Aliud itidem inuenitur ingenium. Iniciuntur prædicto fonti ardentes faculæ, sulphureas & piceas flammas ferentes: sicque aquæ ipsę, humanis vsibus deinceps inutiles amaricantur.

Capvt XVII.

De innasione cuiusdam castri.

Erat in vicino castrum quoddam Mediolanensium, N. vocitatum, natura, & ingenio munitum. Fiunt in castris, cernentibus Terdonensibus, scalæ, cæteraque pro ascendendis muris instrumenta vtilia, oppidanis arbitrantibus ad ipsorum hæc fieri nocumentum. Deliguntur gnari quique, & fortes de equitum ordine viri, præfectisque sibi duobus ducibus, Bertolfo duce, & Ottone Palatino comite, ad prædictumque castrũ eo tempore, quo noctis beneficio propositum celari poterat, properatur. Nec mora jactis ad murum scalis, ad superioris conuexã tendunt, castrum ingrediuntur, ac sine dubio cunctis sopore depressis, voto potiti fuissent, nisi ex præmatura clamoris concitatione oppidani excitati, ad fugamque parati, vix tandem fiducia sumpta, ad arma conuolassent.

Capvt XVIII.

De audacia cujusdam scutiferi, & de miserabili conquestione Terdonensium.

Nec prætereundum erit de cuiusdam prærupta audaciæ stratoris virtute, qui dum tędio longæ obsidionis affectus, ceteris assiliendi arcem exemplum dare vellet, gladio tantum & clypeo, paruaque (vt id genus hominum solet) securi, qua sellæ ab eis alligatæ portantur, vsus, aggerem qui turri rubeæ præiacet, aggreditur, viamque securi, qua pedem figeret, faciens, montem ascendit. Non illum crebri lapidum ictus, qui à machinis principis contra turrim, vi tormentorum propellebantur, deterrere, non eum jaculorum, seu saxorum ab arce ad modum imbrium, non interpolati jactus reuocare poterãt, ad turrim vsque jam semidirutam processit: ibique viriliter dimicando, militem etiam armatum ad terram ictibus deiecit, atque inter tot periculorum discrimina illæsus, ad castra redire potuit. Quem rex ad se vocatum, militari cingulo ob tã præclarum facinus, honorandum decreuit. At ille cum se plebeium diceret, in eodemque ordine velle remanere, sufficere sibi conditionẽ suã, honestè donatum, ad propria redire permisit cõtubernia. Sed vt ad id vnde digressi sumus, redeamus: vrgentur aquis amaricatis oppidani, intolerabili potus inedia, graui sitis molestia. Appropinquabat Paschale festum, & princeps religionis intuitu quatuor diebus, idest à quinta cœnæ Domini feria, vsque ad proximæ Paschalis hebdomadæ secundã feriam, ab arcis impugnatione cessandum statuit. Itaque proxima dehinc feria, idest ea die qua passio Domini in Parasceue à cunctis christicolis celebratur, clerici & monachi cum oppidanis inclusi, vestibus sacris induti, cum crucibus, thuribulis, ceterisque christiani ritus ornamentis, portis apertis egressi, ad tentoria principis venire cupiebant. Quos rex de lõge prospiciens, missis in occursum Episcopis, virisque literatis, cur, & ad quid venirent, inquisiuit. At illi, Terdonæ nos aiunt, infœlix portio, ad pedes regalis excellentiæ venire desiderabamus, calamitates deploraturi, quas sustinemus non merito nostro, sed perditæ ciuitatis, perditissimorumque ciuium contagio. Nunc autem quia ad præsentiam non admittimur principis, liceat interim pedibus vestræ prouolui benignitatis, obnixè postulantes, vt humanitatis gratia nos homines animaduertendo, humanæ miseriæ tamquam vestram sortem in nobis recognoscatis Neque pro condemnata ciuitate, nec pro ciuibus maiestate reis preces afferimus. Quos ô vtinam nunquam nostri vidissent oculi, nunquam eis sors junxisset, quorum nobis sors tam futura fuerat obnoxia. Nunquid insons cum sonte, cũ nocente innocens, innoxius cum reo, pari pœna ab æquo judice plectendus erit? Vallamur claustrorum diuturnitate, quatimur tormentorum acerbitate, sitis infesta ariditate, piceas ac sulfureas, vsibusque humanis ineptas aquas haurire cogimur: vndeque magis dolendum est, non nobis hoc sacrosancto Dominicæ Passionis tẽpore

Deo seruire licet, quia nec libet. Astantes enim sacris altaribus, sagittarum terremur spiculis, saxorú percellimur ictibus, sicque semper ad omnem etiam naturalem motum pauidi, à mentis tranquillitate tamquam améntes circumferimur. Non securi in lectulis, nó in oratorio imperculsi, animum ex periculorum instantia distractum, ad offerendum Deo sacrificium pacis colligere pacificum nó valemus. Quid fecimus? quid luimus? Nunquid Mediolano associati, rea contra Papiam arma tulimus? Nunquid ex foedere seditiosae ciuitatis iram principis incurrimus? At nos hactenus armorum ignari, ne dicam omni factionis, sed nec vllis mortalibus cósoederati, soli Deo armis spiritalibus, non carnalibus instructi, militare consueuimus. Sine nostro consilio miles armatur, nobis inconsultis, imò ignorantibus in praelio certatur: consulum, maiorumque ciuitatis haec est dispositio, illorum nutu haec geruntur, procerum motus, vt dicitur, haec cuncta sequuntur. Ad nos nil spectat, nisi Ecclesiasticarú excubiarum sollicitudo, pro regum caeterorúve in sublimitate positorum tranquillitate ad regé regum Deum quotidiana efflagitatio. At dicet aliquis. Ex hostis cótubernio & tu iudicaris hostis. Sis eius in poena socius, cuius fuisti in malefactis socius. Nam tangens picem coinquinatur. Cum peruerso manens peruertitur. Dicit enim
Psalm. 17. Psalmista. *Cum sancto sanctus eris, & cum peruerso peruerteris.* Nunquid nostro magis arbitrio, quàm diuina prouidentia ciuibus his commanendi necessitudine, non ex malefaciendi assensione adjuncti sumus? Nunquid non cum Babylonicis, qui affectu, non loco fugiendi sunt, nos non Babylonici in vno septo esse possumus? Possum cú malefactore esse, nec tamen malefactoris socius, vel amicus jure dici. Possum necessitatis lege sic personę jungi, vt personae non jungar vitio: jure naturae in homine naturam sic hominis diligere, vt naturae abhorream casum. Nam qui ex inducto Sapientis, vel Psalmographi testimonio, scilicet quòd ex contubernio bonorum bonus, ex consortio malorum mal' fiam, probare nititur: non sic auctoritatem notabit, quasi non de quodam non sic, sed de omni sic & semper accipiatur: verùm & si de quodam sic, & de quodam non sic, non tamen de omni sic vel semper, sed vt frequentiùs dictum putet. Quem vsum in naturalibus non mathematicorum, sed physicorú sequuntur artes. Nec rite pice tangi ex commanendi, sed consentiendi dicetur ratione. Quamuis & alium praedictae auctoritati, prophetiae praecedentia & consequentia generent sensum, vt non de nobis, sed de creatore haec asserantur, qui scilicet sicut sancto sanctus apparet, misericorditer eum justificádo, sic peruerso peruersus putatur, justè illum puniédo: ea locutione, vel proportionis ratione, qua linea recta curuo parieti apposita, irrationali sensus opinione, non recta videtur. Vnde & alibi ab eodem Propheta dici-
Psalm. 72. tur. *Quàm bonus Israel Deus his qui recto sunt cor-*
Psalm. 17. *de.* Et hic subsequenter adnectitur. *Quoniam tu populum humilem saluum facies, & oculos superborum humiliabis.* Imitetur princeps terrae principem coeli: & si in eadem ciuitate cum superbo humilis inueniatur, non tamen cum superbo humilis puniatur. Miseremini ergo Domini, & patres conditionis nostrę, respicite in nobis quę gestamus stigmata Christi: & quos ad pietatem nó flectit nostrę calamitatis acerbitas, inclinet saltē character Domini. Sed heu miserabilem sortem! Commenta Papiae luis Terdona, non tua delicta. Accusas de malefactis Papia Terdonam, cú tu si comparationem dissimilitudo qualitatum admittit, peius feceris. At inquies, Improbae ciuitati, suaque contumaci superbia vicinos quosque prementi foedere nexa, ab aequo principe jure poenas subire debes. Esto, Mediolano associata est Terdona. Quare? Non illius gratia, sed tuo metu: non vt per illius potentiam imperaret, sed vt per eius vires à te excuteretur violentia. Sic tu rem meam, inquit Terdona, egi, dum paries proximus, Lunellum dico, arderet: sub Mediolani confugi alas. Mediolanum judicas, quòd Cumas legitima occasione destruxerit. Teipsum nó respicis, quae Lunellum imperiale oppidum, magna & robusta equitum manu stipatum, Palatini comitis tui habitatione inclytum, oppidanis ipsis ad colloquium pacis dolo vocatis, fraudulenterque captis, ad solum vsque sine causa prosternere non timueris. Factus est ille inter Italię proceres nobilissimus inquilinus tuus, qui debuit esse Dominus. Reddit tibi nunc vectigal, cui tu principis vicem gerenti vectigal persoluere solebas. Videat princeps, & animaduertat, qua honestate sui, imperiique honore, ipsius lateri judiciú de Italis laturus assideat. Vectigalis tuus consideret, quo decore secutus, quo rei in Italia jure plectendi sunt, ante ipsum deferatur, qui sub tuis modo militat signis. Iudicetur igitur à justo rerum arbitro aequa lance primò Ticinum, eiusque exemplo caeterarum Italiae vrbium corrigatur excessus. Sed quid ad nos de talibus? Tractét fabrilia fabri. Nos miserum vulgus, nos Dei tantum seruitio mancipati, nostram intueamur sortem. Nihil ad nos de tyrannis terrae. Atque ô vtinam foelix nimiùm prior aetas, atque aurea Saturni redirent secula, vt colonus terrae sarculo, ligoneque & rastro, non cum naturae consorte, sed cum terra pugnaret: sicque ordo Deo sacratus orationibus, obsecrationibus liberè inuigilare posset. Pereat, qui ad cruentandum hominú genus arma extulit, qui belluina feritate hominé se non recognoscens, humanum sanguinem primò fudit. Ad nos redeamus. Nihil fecimus, alienas ob culpas plectimur. Nobis quaesumus pietas parcat principis, & si miserrimae non vult ignoscere ciuitati, nos saltem inermes jam ex foetore pestilentiae morbidos, & jam morti propinquos, libertati datos, de tam grauibus locis exire permittat. Haec dicunt: & manus ad caelos tendentes, lacrymisque obortis rigantes genas, cum magno ejulatu ad pedes eorum qui missi fuerāt se prosternunt.

Concio haec pathetica, inefficax tamen fuit.

CAPVT XIX.

Quòd multis malis attriti Terdonenses de pace cogitant.

COgnitis his, Princeps animum quidem in se ad misericordiam flexú persensit, sed dissolutionis suspicionem vitans, extrà eum in prioris seueritatis constantia seruauit; illis, vt in vrbem redirent, jussis. Condescédebat miserae cleri sorti, sed subridebat superbi populi fortunae: quem hoc indicio quasi desperatú, & desolationi proximum animadvertebat. At oppidani nondum tot malis victos se fingentes, infra 4. dies, quibus pro Christiani cultus deuotione, Principem hostibus pacem dedisse diximus, balearia tormentú instruunt, ignorante Principe, ac eos datā treugam obseruare aestimante. Finito, vt dictum est,

quatriduo, oppidani rursus machinis pulsantur. Illi suo quod fecerant vim tormenti propellentes, vnum etiam, quo magis infestabatur, quatiendo frangunt. Quo sine mora reparato, acriùs solito vrgentur. Tot impulsionum, ac maximè sitis defatigatione fracti, vltimaque desperatione correpti Terdonenses, tandem de reddenda per deditionis præsidium pertractant arce.

Caput XX.

De euersione ciuitatis, & quòd Rex apud Papiam triumphum agens coronatur, & inde in Tusciā iter agit: & ad vrbem tendens Romanum Pontificem obuium habuit: & de Arnaldo schismatico.

IGitur tertia Post Paschalē solēnitatē hebdomada, mēse Aprili, animabus solū ex miseratione & mansuetudine Principis saluti & libertati datis, ciuitas primò direptioni exposita, excidio & flammæ mox traditur. Eripitur ibi de graui, qua tenebatur captiuitate, quidam ex Græcorum proceribus, quem Opitius, cognomento Malaspina, malè propter pecuniæ exactionem ceperat, asperisque locis inclusum in ipsa arce tenebat. Videres miseros oppidanos, cùm jam securitate concessa, de miseris claustrorum ergastulis ad liberā prodirent aëris temperiem, funebri facie tamquā de bustis egredientes imitari, in semet prætendentes quod dicitur, Omnium miserabilius esse claudi obsidione. Peracta victoria Rex à Papiēsibus ad ipsorum ciuitatem triumphum sibi exhibituris inuitatur: ibique ea Dominica, qua *Iubilate* canitur, in Ecclesia S. Michaëlis, vbi antiquum Regum Longobardorum Palatium fuit, cum multo ciuium tripudio coronatur: deductis ibi cum magna ciuitatis lętitia & impensa tribus diebus Inde per Placentiam transiturus, iuxta Bononiam Pentecosten celebrat: ac ibidem trāscenso Apennino citeriorem Italiam, quæ modò Tuscia vocari solet, perlustrat. Illic Pisanos viros in insulis & transmarinis ciuitatibus potentes obuios habuit: eisque vt naues contra Guillelmum Siculum armarent, in mandatis dedit. Circa idem tempus Anselmus Hamelburgensis Episcopus à Græcia reuersus Rauennatensem Archiepiscopatum per cleri & populi electionē, simul & ejusdem prouinciæ exarchatum laboris sui magnificam recompensationē à Principe accepit. Igitur Rex ad Vrbem tendens, circa Biterbium castra metatur. Quò Romanus Antistes Adrianus cùm Cardinalibus suis veniens, ex debito officij sui honorificè suscipitur: grauique aduersus populum suum conquestione vtens, reuerenter auditus est. Prædictus enim populus, ex quo Senatorum ordinem renouare studuit, multis malis Pontifices suos affligere temeritatis ausu non formidauit. Accessit ad huius seditiosi facinoris argumentum, quòd Arnolfus quidam Brixiensis, de quo suprà dictum est, sub typo religionis, & vt Euangelicis verbis vtar, sub ouina pelle lupum gerens, vrbem ingressus, ad factionē istam rudis populi animis præmolli dogmate ad animositatem accensis, innumeram post se duxit, imò seduxit multitudinem. Arnaldus iste ex Italia ciuitate Brixia oriundus, ejusdemque Ecclesiæ clericus, ac tantùm lector ordinatus, Petrum Abaëlardum olim præceptorem habuerat. Vir quidem naturæ non hebetis, plus tamen verborum profluuio, quàm sententiarum pondere copiosus. Singularitatis amator, nouitatis cupidus; cuiusmodi hominum ingenia ad fabricandas hæreses, schismatumque perturbationes sunt prona.

Adrianus Papa de Romanis conqueritur.

Mat. 7.

Is à studio à Gallis in Italiam reuertens, religiosum habitum, quò ampliùs decipere posset, induit; omnia lacerans, omnia rodens, nemini parcēs. Clericorum ac Episcoporum derogator, monachorū persecutor, laicis tantùm adulans. Dicebat enim nec clericos proprietatē, nec Episcopos regalia, nec monachos possessiones habēres, aliqua ratione saluari posse. Cūcta hæc principis esse, ab eiusq; beneficētia in vsū tantū laicorū cedere oportere. Præter hæc de sacramento altaris, baptismo paruulorum non sanè dicitur sensisse. His alijsque modis, quos longum est enumerare, dum Brixensem Ecclesiam perturbaret, laicisque terræ illius prurientes erga clerum aures habentibus, ecclesiasticas malitiosè exponeret paginas, in magno concilio Romæ sub Innocētio habito, ab Episcopo ciuitatis illius, virisque religiosis accusatur. Romanus ergo Pontifex, ne perniciosum dogma ad plures serperet, imponēdum viro silentium decernit: sicque factum est. Ita homo ille de Italia fugiens, ad transalpina se contulit, ibique in oppido Alemanniæ Turego officium doctoris assumens, perniciosum dogma aliquot diebus seminauit. Comperta verò morte Innocentij, circa principia pontificatus Eugenij, vrbem ingressus, cum eam contra pontificem suum in seditionem excitatam inuenisset, viri sapientis haud secutus consilium, de huiusmodi dicentis, Ne in ignem ligna struas, ampliùs eam in seditionem excitauit, proponēs antiquorum Romanorum exempla, qui ex senatus maturitatis consulto, & ex juuenum animorū fortitudinis ordine & integritate, totum orbē terræ suum fecerunt. Quare reędificandum capitoliū, renouandam dignitatem senatoriam, reformādum equestrem ordinem docuit. Nihil in dispositione vrbis ad Romanum spectare pontificem, sufficere sibi Ecclesiasticum judicium debere. In tantum verò huius venenosæ doctrinę cœpit inualescere malum, vt non solum nobiliū Romanorum, seu cardinalium diruerentur domus, & splendida palatia, verumetiam de cardinalibus reuerendæ personæ, inhonestè sauciatis quibusdam, à furenti plebe tractarentur Hæc & his similia cùm multis diebus, idest à morte Celestini, vsque ad hæc ab eo incessanter, & irreuerenter agerentur tempora, cumque sententia pastorum justè in eum, & canonicè prolata, eius judicio tāquam omnino auctoritatis vacua contemneretur, tandem in manus quorumdam incidens in Tusciæ finibus captus, principis examini reseruatus est, & ad vltimum à præfecto vrbis lignę adactus, ac rogo in puluerem redacto funere, ne à stolida plebe corpus eius venerationi haberetur, in Tiberim sparsus. Sed vt ad id vnde digressus est stilus redeat, junctis sibi in comitatu rerū Apicib⁹, ac per aliquot dies vna procedentibus, quasi inter spiritalem patrē & filium dulcia miscentur colloquia, & tamquam ex duabus principalibus curiis vna republica effecta, Ecclesiastica simul & sæcularia tractantur negocia.

De hoc Arnaldo S. Bernar.

Arnaldi supplicium.

Caput XXI.

De legatis Romanorum, & eorum legatione, & quale responsum à principe acceperint: item qualiter hortatu summi Pontificis Leoninam vrbem, & Ecclesiā sancti Petri princeps occupari fecerit.

AT Romanorum ciues de principis aduētu cognoscentes, prætentandum ipsius animū legatione

legatione adjudicarunt. Ordinatis ergo legatis industriis & literatis, quicum inter Sutrium & Romã adirent, accepto prius de securitate viatico, sicq; præsentatis regalis excellentiæ consistorio viris, taliter adorsi sunt. Vrbis legati nos, vrbis nõ parvũ momentum rex optime ad tuã à senatu populoque Romano destinati sumus excellentiam. Audi serena mente, benignis auribus, quæ tibi ab alma orbis domina deferũtur vrbe, cuius in proximo, adiuuante Deo, futurus es princeps, Imperator, & dominus. Pacificus si venisti, imò quia, vt arbitror, venisti, gaudeo. Orbis imperium affectas: coronam prebitura gratanter assurgo, iocanter occurro. Cur enim suum visitaturus populũ, non pacificè adveniret, non gloriosa munificentia respiceret: qui indebitum clericorum excussurus jugum, ipsius magna ac diutina expectatione præstolatus est adventum? Revertantur opto pristina tempora, redeant oro inclytæ vrbis priuilegia, orbis vrbs sub hoc Principe recipiat gubernacula; refrænetur hoc Imperatore, ac ad vrbis reducatur monarchiã orbis insolentia. Talis rector Augusti sicut nomine, sic induatur & gloria. Scis, quòd vrbs Roma ex Senatoriæ dignitatis sapientia, ac Equestris ordinis virtute & disciplina, à mari vsque ad mare palmites extendens, nõ solùm ad terminos orbis dilatavit, quin etiam insulas extra orbem positas orbi adiiciens, principatus eo ꝓpagines propagauit. Non illos procellosi fluctus equorũ, non hos scopulosæ & inaccessibiles rupes Alpium tueri poterant, Romana virtus cuncta perdomuit. Sed exigentibus peccatis, lõgè positis à nobis Principibus nostris, nobili illo antiquitatis insigni, Senatum loquor, ex incerti quorumdã desidia neglectui dato, dormitante prudentia, vires quoque minui necesse fuit. Assurrexi tuæ, ac diuæ reipublicæ profuturũ gloriæ, ad sacrumsanctum vrbis senatum, equestremque ordinem instaurandum: quatenus huius consiliis, illius armis, Romano imperio, tuæque personæ antiqua redeat magnificentia. Nũquid hoc placere non debebit tuæ nobilitati? Nonne etiam remunerabile judicabitur tam insigne facinus? tamquam tuæ competens auctoritati? Audi ergo princeps, patienter & clementer pauca de tua, ac de mea justitia, priùs tamen de tua, quàm de mea Etenim, Ab Ioue principiũ. Hospes eras, ciuem feci. Aduena fuisti ex transalpinis partibus, principẽ constitui. Quod meũ jure fuit, tibi dedi. Debes itaque primo ad obseruandas meas bonas consuetudines, legesque antiquas, mihi ab antecessoribus tuis imperatoribus idoneis instrumentis firmatas, ne barbarorum violentur rabie, securitatem præbere: officialibus meis, à quibus tibi in capitolio adclamandũ erit, vsque ad quinque milia librarum expensam dare, injuriam à republica etiam vsque ad effusionem sanguinis propellere: & hæc omnia privilegiis munire, sacramentique interpositione propria manu confirmare. Ad hæc rex tam superbo, quam inusitato orationis tenore justa indignatione inflammatus, cursum verborum illorum de suæ reipublicæ ac imperij justitia, more Italico longa continuatione, periodorumque circuitibus sermonem producturum interrupit: & cum corporis modestia, orisque venustate regalem seruans animũ, ex improuiso non improuise respondit. Multa de Romanorum sapientia, seu fortitudine hactenus audiuimus, magis tamen de sapientia. Quare satis mirati non possumus, quod verba vestra plus arrogantiæ tumore insipida, quam sale sapientiæ condita sentimus. Antiquam tuæ proponis vrbis nobilitatem, diuæ tuæ reipublicæ veterem statũ ad sidera sustollis. Agnosco, agnosco, vt & tui scriptoris verbis vtar, fuit fuit quondam in hac republica virtus. Quondam dico, atque ô vtinam tam veraciter, quam libenter nunc dicere possemus. Sensit Rõma tua, imo & nostra, vicissitudines rerũ. Sola evadere non potuit æterna lege ab auctore omnium sancitam cunctis sub lunari globo degẽtibus sortem. Quid dicã? Clarũ est qualiter primò nobilitatis tuæ robur ab hac nostra vrbe translatum sit ad Orientis vrbem regiam, & per annorũ curricula, vbera delitiarum tuarum Græculus esuriẽs suxerit. Superuenit Francus, verè nomine & re nobilis, eamque quæ adhuc in te residua fuit, ingenuitatem fortiter eripuit. Vis cognoscere antiquam tuæ Romæ gloriam, senatoriæ dignitatis grauitatem, tabernaculorum dispositionem, equestris ordinis virtutem & disciplinã; ad conflictum procedẽtis intemeratam ac indomitam audaciam, nostram intuere rempublicã Penes nos cuncta hæc sunt. Ad nos simul omnia hæc cum imperio demanarunt. Non cessit nobis nudum imperium, virtute sua amictum venit, ornamenta sua secum traxit. Penes nos sunt cõsules tui, penes nos est senatus tuus, penes nos est miles tuus. Proceres Francorum ipsi te consilio regere, equites Francorum ipsi tuam ferro injuriam propellere debebunt. Gloriaris me per te vocatum esse, me per te primò ciuem, pòst principem factum, quod tuum erat à te suscepisse, Quæ dicti nouitas quàm ratione absona, quàm veritate vacua sit, æstimationi tuæ, prudentumque relinquatur arbitrio. Revoluamus modernorum Imperatorũ gesta, si non diui nostri principes Carolus & Otto, nullius beneficio traditam, sed virtute expugnatam Græcis seu Longobardis vrbem, cum Italia eripuerint, Francorũque apposuerint terminis. Docet hæc Desyderius & Berengarius tyranni tui, in quibus gloriabaris, quibus tamquam principibus innitebaris. Eos à Francis nostris non solum subactos & captos fuisse, sed & in servitute ipsorum consenuisse, vitam finisse, vera relatione didicimus. Cineres ipsorum apud nos reconditi, evidentissimum huius rei repræsentant indicium. Sed dicis, Vocatione mea venisti. Fateor, vocatus fui, Redde causam quare vocatus fuerim. Ab hostibus pulsabaris, nec propria manu, Græcorumve mollitie liberari poteras. Francorum virtùs invitatione adscita est: implorationem potiùs quã vocationem hanc dixerim. Implorasti misera felicem, debilis fortem, invalida validum, anxia securum. Eo tenore vocatus, si vocatio dicenda est, veni. Principem tuum militem meum feci, teque deinceps vsque in præsentiarum in meam ditionem transfudi. Legitimus possessor sum. Eripiat quis, si potest, clauam de manu Herculis. Siculus in quo confidis forte hæc faciet? Ad priora respiciat exempla. Nondum facta est Frãcorum, siue Teutonicorum manus inualida. Deo largiente, vitaque comite, & ipse temeritatis suę quandoque capere poterit experimenta. Iustitiã tuam, quam tibi debeam, exquiris. Taceo quòd principem populo, non populum principi leges præscribere oporteat. Prætermitto quòd quilibet possessor possessionem suam ingressus, nullum conditionis præjudicium pati debeat. Rati-

Arrogans Romani legati oratio.

Imperatoris responsio.

Carolus magnus & Otto Imperium erexerunt.

one contendamus. Proponis, vt mihi videtur, trium sacramentorum exactionem. De singulis respondeo. Dicis me debere jurare, vt leges antecessorum meorum imperatorum, eorum privilegiis tibi firmatas, & bonas cõsuetudines tuas obseruem. Apponis etiam, quod patriæ, vsque ad periculum capitis, tuitionem jurem. Ad ista duo simul respondeo. Ea quæ postulas, aut justa sunt, aut iniusta. Si iniusta sunt, nec tuum erit postu- *Imperator*
lare, nec meum concedere. Si justa, recognosco *Romanorũ*
me hæc & debendo velle, & volendo debere. *iniustas exa*
Quare superfluum erit voluntario debito, & de- *ctiones de-*
bitæ voluntati sacramentum apponere. Quomo- *negat.*
do enim tibi tuam justitiam infringerẽ, qui quibuslibet infimis etiam quod suum est, seruare cupio? Quomodo patriã, & præcipuè imperij mei sedem, vsque ad periculum capitis non defẽnderem, qui & ipsius terminos non sine eiusdem periculi æstimatione, quantum est in me, restaurare cogitauerim? Experta est hoc Dania nuper subacta, Romanoque reddita orbi: & fortasse plures prouinciæ, pluraque sensissent regna, si præsens negocium non impedisset. Ad tertium venio capitulum. Affirmas pro pecunia quadam juramentũ præberi à mea deberi persona. Proh nefas! A tuo Roma exigis principe, quod quilibet lixa potius petere deberet ab institore. A captiuis hæc penes nos exiguntur. Num in captiuitate detineor? Num vinculis hostium vrgeor? Nonne multo & forti stipatus milite inclytus sedeo? Cogetur princeps Romanus contra suam voluntatem cuiuslibet præbitor esse, non largitor? Regaliter & magnificè hactenus mea cui libuit, & quantum decuit, & præcipuè bene de me meritis dare consueui. Sicut enim à minoribus debitum rite expetitur obsequium, sic à maioribus meritum justè rependitur beneficium. Hunc quem alibi à diuis parentibus meis acceptũ seruaui morem, ciuibus cur negarem: vrbemque meo introitu lætam non facerem? Sed meritò non justa injustè petẽti cuncta justè negantur. Hæc dicẽs, & non sine condigna mentis indignatione orationem terminans conticuit. Porrò quibusdam ex circũstantibus inquirentibus ab his qui missi fuerant, an plura dicere vellent; paulisper deliberantes, in dolo responderunt, se priùs ea quæ audierant, concivibus suis referre, & tunc demũ ex consilio ad principem redire velle. Sic accepto commeatu, à curia egredientes, ad vrbem cum festinatione revertuntur. Rex dolũ præsentiens, consulendum super hoc negocio patrem suum Romanum Pontificem decernit. Cui ille. Romanæ plebis, fili, adhuc meliùs experieris versutiam. Cognosces enim in dolo eos venisse, & in dolo redisse. Sed Dei nos adjuvante clementia,
1. Cor. 3. dicentis, *Comprehendam sapientes in astutia sua*,
præ venire eorũ poterimus versutas insidias. Maturatè igitur præmittãtur fortes & gnari de exercitu juvenes, qui Ecclesiam beati Petri, Leoninumque occupent castrum. In præsidiis equites nostri ibi sunt, qui eos, cognita voluntate nostra, statim admittent. Præterea Octavianum cardinalem presbyterum, qui de nobilissimo Romanorum descendit sanguine, fidelissimum tuum, eis adjungemus. Sicque factum est. Eliguntur proxima nocte penè vsque ad mille armatorum equitum lectissimi juvenes, summoque diluculo Leoninam intrantes vrbem, Ecclesiam beati Petri, vestibulum & gradus occupaturi, obseruant. Redeunt ad castra nuncij hæc læta reportantes.

CAPUT XXII.

Quomodo rex in eadem Ecclesia sancti Petri coronam Imperij acceperit, & de excursu Romanorum, & clade, ac victoria Imperatoris.

SOle orto, transacta jam prima hora, precedẽte cum Cardinalibus & clericis summo pontifice Adriano, eiusque adventum in gradib' præstolante, rex castra mouens, armatus cum suis per declivum montis Gaudij descendẽs, ex porta, quam auream vocant, Leoninam vrbem, in qua beati Petri Ecclesia sita noscitur, intrauit. Videres militem tam armorum splendore fulgentem, tam ordinis integritate decenter ince- *Cant. 6.*
dentem, vt rectè de illo dici posset. *Terribilis, vt castrorum acies ordinata*, & illud Machabeorum. *1. Mac. 6.*
Refulsit sol in clypeos aureos, & æreos, & resplenduerunt montes ab eis. Mox princeps ad gradus Ecclesiæ beati Petri veniẽs, à summo Pontifice honorificè susceptus, ac vsque ad confessionẽ beati Petri deductus est. Dehinc celebratis ab ipso Papa missarum solemniis, armato stipat' rex milite, cum benedictione debita imperij coronam accepit, anno regni sui 4. mense Iunio 14. Calen. Iulij: cunctis qui aderãt, cum magna lætitia acclamantibus, Deumque super tam glorioso facto glorificantibus. Interim à suis pons, qui juxta castrum Crescentij ab vrbe Leonina vsque ad ingressum ipsius extenditur vrbis, ne à furente populo celebritatis huius jocunditas interrumpi posset, seruabatur. Peractis omnibus, Imperator cum corona solus equum phaleratum insidens, cæteris pedites euntibus, per eandẽ qua intrauerat portam, ad tabernacula quæ ipsis muris adhærebant, reuertitur: Romano pontifice in palatio, quod juxta Ecclesiam habebat, remanẽte. Dum hæc agerentur, Romanus populus cum senatoribus suis in capitolio conuenerant. Audiẽtes autem Imperatorem sine sua adstipulatione coronam imperij accepisse, in furorem versi, cũ impetu magno Tyberim transeunt; ac juxta Ecclesiam beati Petri procurrentes, quosdã ex stratoribus, qui remanserant, in ipsa sacrosancta Ecclesia necare non timuerunt. Clamor attollitur. Audiens hæc Imperator, militem ex æstus magnitudine, sitisque ac laboris defatigatione recreari cupientẽ, armari jubet. Festinabat eò ampliùs, quò timebat furentem plebem, in Romanum Pontificem, Cardinalesque irruisse. Pugna
conseritur ex vna parte juxta castrum Crescentij *Pugna Ro-*
cum Romanis, ex altero latere juxta piscinam *manorũ ad-*
cum Transtyberinis. Videres nunc hos istos ver- *versus Im-*
sus castra propellere, nunc hos illos ad pontem *peratorem.*
vsque repellere. Adiuvabantur nostri, quod à castro Crescentij saxorum ictibus, seu jaculorum non lædebantur spiculis. Mulieribus etiam, quæ in spectaculis stabant, suos, vt aiunt, adhortantibus, ne propter inertis plebis temeritatem tam ordinatum equitum decus, ab his qui in arce erant, prædictis modis sauciaretur. Dubia itaque sorte dum diu ab vtrisque decertaretur, Romani tandem atrocitatem nostrorum non ferentes, coguntur cedere. Cerneres nostros tam immaniter quàm audacter Romanos cædendo sternere, sternendo cædere, ac si dicerent. Accipe nunc Roma pro auro Arabico Teutonicum ferrum. Hæc est pecunia, quam tibi princeps tuus pro tua offert corona. Sic emitur à Francis imperiũ. Talia tibi à principe tuo tibi redduntur cõmercia, talia præstantur juramenta. Prælium hoc à decima penè diei hora vsque ad noctem protra-

ctum est. Cæsi fuerunt ibi, vel in Tyberi mersi pene mille, capti ferme ducenti, sauciati innumeri, cæteri in fugam versi, vno tantum ex nostris, mirû dictu, occiso, vno capto. Plus enim nostros intemperies cœli, æstusque illo in tempore, maximè circa vrbem, immoderatior, quàm Romanorum lædere poterant arma.

Capvt XXIII.

Imperator regressus ab vrbe quò diuerterit, & quid fecerit. De euersione Spoleti. De legatis & muneribus Græcorû, & quos imperator remiserit.

Finito tam magnifico triumpho, imperator ad castra redit, ibique & se. & suis fessa lectulis recipientibus membra, nocte illa conquieuit. Altera die cùm mercatum à ciuibus amaricatis habere non posset, laborantem ciborû inedia militem ad superiora duxit, ac paulisper ad campi planitiê procedens, tentoria locauit. Dehinc juxta montem Soractem, in quo beatum Sylvestrum olim persecutionem fugientem tradunt latuisse, Tyberim transuadans, in quadam valle campi viriditate amœna, cuiusdam amnis cursu conspicua, non longe à civitate Tyburto, militem tam crebris laboribus defatigatum, aliquantum quiescere permisit. Advẽtabat toti Ecclesiæ, & præcipuè Romanæ vrbis pontifici & imperatori venerabile festum Petri & Pauli. Ea ergo die, missam Adriano Papa celebrante, imperator coronatur. Tradunt Romanorum ibi pontificem inter missarû solemnia cũctos, qui fortasse in conflictu cum Romanis habito, sanguinem fuderant, absoluisse: allegationibus vsû, eo quod miles proprio principi militans, eiusq; obedientiæ astrictus, contra hostem imperij dimicans, sanguinem fundens, jure tam poli, quam fori non homicida, sed vindex affirmetur. Inde castra mouens, inter Vrbem & Tusculanum resedit. Iam tempus imminebat, quo Canis ad morbidum pedem Orionis micans exurgere deberet. E vicinis stagnis, cauernosisque, ac ruinosis circa vrbê locis tristibus erumpentibus, & exhalantibus nebulis, totus vicinus crassatur aër, ad hauriendum mortalibus lethifer, ac pestilens. Vrgebatur hoc incommodo in vrbe ciuis, hoc tempore ad montana consuetus fugere: in castris miles, tanta desuetus aëris intemperie. Nec dubiû quin ciuis ad obedientiam pontifici, ad deditionem principi suo venisset, si miles extrà tantum incommodum pati potuisset. Verùm innumeris hac cœli corruptione in morbos grauissimos incidentibus, princeps dolens ac nolens, suisque tantum morem gerens, ad vicina montana transferre cogitur tabernacula. Itaque proximû ascẽdens Apenninum, super Nar fluvium, de quo Lucanus, *Sulphureas Nar albus aquas*, tentoria fixit, circa Tyburtum à Romano pontifice relictis sibi captiuis, diuisus. Ibi per aliquot dies manens, acceptoque prudentum consilio, corruptum quem biberant aërem pharmaciis propellendum, exercitum quantum poterat recreauit. Peractis ibi aliquot diebus, cùm Fodrum à vicinis ciuitatibus, & castellis, & oppidis exquireretur, Spoletani indignationem Principis incurrunt. Dupliciter enim peccauerant, cùm 800. librarum facti essent obnoxij, partim defraudãdo, partim falsam monetam dando, Adauxit huius indignationis cumulum, quod Guidonê comitem, cognomento Guerram, inter omnes Tusciæ proceres opulentiorem, de Apulia in legatione imperatoris ad ipsum redire volentem, in sua ciuitate hospitatum comprehendere, captûque tenere ausi sint. Quodque hispeius erat, prçceptum principis, cum relaxari jubentis contẽpserunt. Imperator ergo plus de captiuitate proceris sui, quam de fraudatione pecuniæ motus, in Spoletanos transtulit arma. Illi murorum ambitu, altissimarumque turrium munimentis multitudine non contenti, extra muros cum fundibulariis & sagittariis egressi, occurrendum principi putantes, quos poterant percutiebãt, & quos poterant figebant. Videns hoc princeps, Ludus, ait, hic puerorum, non virorum videtur concertatio. Dixit, suosque fortiter in adversarios ruere jubet. Quo sine mora facto, valloiûque obstaculis, tamquam plano ex ferventium animorum fortitudine transmissis, cædũtur Spoletani, ac aliquamdiu viriliter resistentes cedere cogũtur. Vrbis refugio se recipere volentibus, miles qui à tergo imminebat, simul recipitur, fortuna juvante virtutem. Ciuitas direptioni datur, & antequam asportari vsui hominum profutura possent, à quodam apposito igne incrematur. Ciues qui ferrum, flammamque effugere poterant, in vicinum montem seminudi, vitam tantum servantes, se recipiunt. Protendebatur conflictus iste à tertia vsque ad nonam. Nullus in illa concertatione priuatus principe strenuior, null⁹ nec gregarius miles ad sumenda arma promptior, nullus ad periculorum exceptionem nec conductitius eo paratior. Denique ea ex parte qua maioris Ecclesiæ pontificalem sedem versus ex conuexo montis inaccessibilior ciuitas videbatur, ipse non solùm suos ad assultum adhortatione vrgebat, minis cogebat, verum etiam aliis exẽpla præbebat, non sine maximo periculo montem in propria persona ascendens, eamque irrupit. Transacto Spoletanorum excidio, princeps ea nocte ibi victor remãsit. Postera die, eo quod ex adustione cadaverum totus in vicino corruptus aër intolerabilem generaret nidorê, ad proxima exercitû transtulit loca: duobus diebus ibi manens, donec igni residua in vsus exercitus, nõ miserorum Spoletanorum cederent spolia. Post hæc ad maritima Adriatici æquoris loca procedit exercitus. Ibi in confiniis Anchonæ imperator castra ponês, Palçologû quod nos veterem sermonê dicere possumus, nobilissimum Græcorû, regalisque sanguinis procerem, & Marodocum egregium virum ex parte principis sui Constantinopolitani venientes, muneraque non parua deferentes obuios habuit. Quibus auditis, causaque viæ cognita, per aliquot dies secum detinuit. Dehinc accepto principum, qui cum ipso erant, consilio, Guibaldum Corbeiensem, simul & Stabulensem abbatem regalem virum prudêtem, ac in curia magnum, in Græciam, legatione ipsius ad regiæ vrbis principem functurum, destinauit.

Dies canicularum instãtes.

Lucanus.

Spoletanorum duplex peccatum.

Spoleti excidium.

Aër corruptus ex cadaverum adustione.

Capvt XXIV.

Quomodo exules Apuliæ terrã suã receperunt; quomodo Imperator propter nimiam intemperiem aëris multis extinctis inuitus ad transalpina ire cogitur, & quibus viis singuli principes redierunt.

Inter hæc princeps Capuæ, Andreas Apuliæ comes, cæterique ejusdem prouinciæ exules, Campaniam & Apuliam cum legatione Imperatoris ingredientes; ciuitates, castella, ceteraque quæ olim habuerant municipia, sine contradictione recipiunt: accolis terræ putantibus Impera-

torem è vestigio ipsos prosecuturum. At princeps cum proceribus maioribusque de exercitu consultans, plurimum ad inclinandos animos eorum, vt in Apuliam descenderent, laborauit. Verùm excandescente ampliùs in exercitū canis rabie, vixque aliquibus residuis, qui æstus feruoreex aëris intemperie corruptionem non sentirēt: sauciatis quoque de ciuitatum, castellorum, oppidorum expugnatione pluribus, nonnullisque extinctis, non sine cordis amaritudine ad transalpina redire cogitur. Igitur signo dato cunctis ad patriam licentiam repedandi conceditur. Intrabant alij naves per Adriaticū æquor, ac insulam, quæ modò Venetia dicitur, ad propria reuersuri. Inter quos primates fuere Peregrinus Aquileiensis Patriarcha, Eberhardus Babenbergensis Episcopus, Bertoldus comes, Henricus Carentanorum dux, Odoacer Stirensis marchio. Alij ad Occidentales partes Longobardiæ, nonnulli per Montem Iouis, alij per vallem Morianæ transituri carpebant iter. Complures adhuc Imperatori adhærebant. Fridericus itaque victor inclytus, triumphator, ab Anconensiū territorio castra mouens, per Senegalliam, vbi Senones Gallos olim Romani mansisse autumāt, & Varulam transiens, Apennino transcenso, in plano vlterioris Italiæ, iuxta Bononiam super Rhenum resedit. Inde per planam Italiam transmisso, iuxta beati Benedicti Cœnobium navib⁹ Eridano ad campestria Veronensium tenditur, circa principia mensis Septembris.

Dies Caniculares infesti.

Capvt XXV.

De dolo Veronensium ad pontem super Athesim. Item de insidiis eorum in arcto montis: quomodo item victi & capti.

Est autem antiqua Veronensium consuetudo, & quasi longinquo Imperatorum vtuntur priuilegio, vt principes Romanorum, seu ad vrbem ex transalpinis partibus venientes, seu inde redeuntes, ne per ipsorum ciuitatem veniendo depopulationi subiaceant, paulisper sursum à ciuitate, per pontem navibus ab eis factum, Athesim transeant. Hunc morem Veronenses fraudulenter secuti, pontem quidem ex nauibus fecerāt, sed ex ligamentorum tenaculis tam debilem, vt potiùs muscipulam quàm pontē diceres. Alio itidem cō mento pernicioso vsi fuerant. Ex superioribus montis partibus validas lignorum strues in plures congesserant fasces, quatenus per hoc huius rei ignarum deciperent militem; idest vt postquam altera pars transiret, altera ponte per hæc diabolica machinamēta dirupto remaneret, ipsi in alteros irruerent. Inciderunt iniqui in foveam, iuxta Scripturam, quam fecerunt. Denique nutu Dei, saluti principis exercitusq; sui providentis factū est, vt & miles periculosè, sine dāno tamē transiret: & prædictæ strues superuenientes ponte dirupto quosdā ex hostib⁹, qui exercitū subsecuti fuerant, eodē quo venerāt, meatu reuerti se putantes, interciperēt. Qui mox omnes sicut traditores trucidati sunt. Ea nocte fessus laboribus in vicino resedit miles. Erant in imminenti fauces montium, saxumque fortissimum propè in declivo rupis inaccessibilem servās viā. Oportebat per desubtus exercitum transire: talis est enim ibi natura locorum. Ex vna parte labitur Athesa fluvius inuadibilis: ex altera prærupta montis præcipitia viam stringunt, & vix semitā arctissimam faciunt. In hac arce quodam Alberico nobili Veronensium equite auctore, latrunculorum prædandi causa conuolauerat multitudo. Igitur aduentante exercitu, quidam ex eis, qui ea die qua Athesa transmissa est, transire cupiebant, pacificè ex industri dolo angustias à latronibus transpedare permittuntur. Venientibus sequenti luce aliis, latrones ad Saxorum moles currunt, transmeādi facultatē præpediūt, principem ea latere non poterant. Erant adhuc in comitatu suo duo Veronensium ciuium illustres equites, qui cum ad vrbem prosecuti, ac inde vsque ad præsentem locum secuti fuerant, Garzabanus & Isaac. Hos princeps ad prædictos latrones destinandos putavit: vt ita communicato communium suorum consilio à cœpta faciliùs desisterent malitia. Illi eos nec audire, sed ictib⁹ propellere. Imperator rursum aliis eò destinatis, illos ab incœpto desistere iubet. At illi in pertinaci obstinatione sua remanentes, lapides itidem iactare cœperunt, dicētes, Imperatorem ibi numquam transiturum, nisi à singulis equitibus loricam vel equum haberent, & insuper non modicam pecuniam à principe. Audiens, hæc Imperator, Dura est, inquit, hæc conditio; durum est latroni principem tributa persoluere. Quid faceret? quò se verteret? flumen transuadaret? ad trāsuadandum aptus, natura renitente, non erat. Ingenio transiret? Fons diruptus fuit. Ciuitatem versus descenderet? sed & ibi mons ad flumen se stringens, clausuram fecerat, quàm Veronensium præsidia obseruabant. Ad consueta priorum virtutum se vertit insignia. Oportebat enim qualicumque prædictam arcem expugnari ingenio. Iubet sarcinas deponi, tentoria quasi erigi, ac si eadem ibidem nocte figenda forent tabernacula. Hic, inquit, tamquam patriæ nobis arridente vestibulo, tot decursis periculis; laborum nostrorum cōsummationē hic habebim⁹. Sic suos alloquēs, ac si illo Virgiliano vteretur.

Fraus Veronensium eis
Psal. 7.

O socij neque enim ignari sumus ante malorum,
O passi graviora! dabit Deus his quoque finē.
forsan & hæc olim meminisse iuvabit; omnes armari iubet.

Virgilius Æneid. 1.

Deinde vocato Garzabano & Isaac, de situ locorum, quo ne aperiri possit via ingenio, inquirendo solerter edoceri petit. At illi. Cernis eam, quæ super arcem dependet rupem, eminentia sua terribilem, & fragosis locis, saxorumque asperitate quasi inaccessibilē? Illā, nisi fortè ab eis obseruetur, si incautis præripere poteris, propositum tenebis. Nec mora mittuntur cū Ottone vexillifero quasi ducenti lectissimi iuuenes armati. Illi per deuia siluarum & montium, per concaua & confragosa Alpium oberrando loca, tandem cum multo sudore ad prædictā perveniunt rupem. Quæ dum quasi ferro abscisa nullum ascendendi aditum militi offerret, curuatur alius, vt socium dorso leuet; alius ad erigendum commilitonem suum humeros præbet. Post hæc de hastis facientes scalā, nā grauabatur admodum hac naturali, vt ita dicam, scala armat⁹ eques, cuncti ad summitatem perveniunt rupis. Erexitur ab Ottone Imperatoris vexillum, quod ab eo prius latenter gestabatur. Hoc signo tamquam victoriam præsagiente clamor & cantus attollitur: exercitus qui in valle manebat ad assultum properat. Latrunculi huius rei incauti, (putabāt enim prædictam rupem cunctis mortalibus impermeabilem, solis auibus peruiam fore) viso quod ex infernis & supernis vrgerentur locis, desperatione corripiuntur, fugamque moliuntur; sed fuga

locus non erat. Quicumque enim ex eis præcipitij præsidio se committeret, ex collisione hincinde saxorum cōfractus, membratimque discerpt⁹, antequam ad solum perueniret, animam in inani ponebat. Tanta erat saxi eminentia, tanta fuit hispidæ rupis scabrosa malitia. Quid plura? Vno autem solo, qui cauernosis locis absconsus delitescens mortem euasit, ceteri omnes obtruncantur; duodecim cum Alberico captis, ac ad supplicium reseruatis. Erant penè omnes, qui deprehensi in vinculis tenebantur, equestris ordinis. Præsentatis igitur prædictis viris principi, ad patibulique supplicia adiudicatis, vnus ex eis inquit. Audi Imperator nobilissime, miserrimi hominis sortem. Gallus ego natione sum, non Lombardus, ordine, quamvis pauper, eques: conditione liber; casu non industria his latronibus adjunctus, pro resarcienda familiaris rei penuria Promiserunt se ducturos me ad talia loca, vbi mea posset releuari inopia. Credidi miser, consensi credulus: ductus sum ab iniquis, & seductus ad hæc infortunia. Quis enim in quolibet mortalium tam præcipitatę mentis speraret insaniam, tam furentis animi expectaret audaciam? Quis à proprio cliente has suo principi, vrbis & orbis dominatori, necti crederet insidias? Parce princeps, parce misero; parce miserabiliter seducto. Hunc solum Imperator gloriosus de ceteris sententia mortis eripiendum decreuit: hoc ei tātum pro pœna imposito, vt funibus ceruicibus singulorum appositis, ligni supplicio commilitones plecteret. Sicque factum est. Non illis miserrimis profuit multa, quam pro vita redimenda promittebant, pecunia. A districto iudice patibulo appensi sunt. Ceteri omnes, qui per decliua montium dispersi iacebant, vt cunctis transeuntibus temeritatis suæ præberent documenta, in ipsa via in cumulos acti. Fuerunt autem, vt dicitur, quasi quingenti.

Gallus cur seruatus, aliis suspensis.

CAPVT XXVI.

De felici exitu Principis in Baiuariam.

PRinceps transitis locorum angustiis, jam cūctis emensis periculis, nocte illa in Tridentinorū territorio castra lætus locauit. Dehinc per Tridentum vallemq; Tridentinam transiens, ad Bautzanum vsque peruenit. Hæc villa in termino Italiæ Bajoariæq; posita, dulce vinum, atque ad vehendum in exteras regiones naturale Noricis mittit. Inde multis se ad propria dispergentibus domicilia, per Brixinoram iter agens, ad Bajoariæ planitiem eodem ferme, quo inde egressus fuerat, tempore, vertente anno rediit. Hæc de expeditionis processu & prouentu pauca de multis enarrasse sufficiat Neq; enim cuncta ibi fortiter gesta, à nobis ea ordinis integritate, stylique vrbanitate dici poterant, ac si oculis nostris illa vidissemus. Nam antiquorum mos fuisse traditur, vt illi, qui res ipsas, prout gestæ fuerunt, sensibus perceperant, earūdem scriptores existerent. Vnde & historia ab histeron, quod in Græco videre sonat, appellari consueuit. Tantò enim quisque ea quæ vidit & audiuit, pleniùs edicere potuit; quantò nullius gratia egens, hac illacque ad inquisitionem veritatis non circūfertur dubiè anxius, & anxiè dubius. Durum siquidem est, scriptoris animum, tamquam proprij extorrem examinis, ad alienum pendere arbitrium.

Historia vnde dicta.

CAPVT XXVII.

Imperator patruum suum hortatur ad transigendum cum Duce Saxonia.

IGitur consummato feliciter viæ labore, Princeps ad familiaria remeans domicilia, alloquitur in consilio Ratisponensium patruum suum Henricum Ducem: vt ei de transactione facięda cum altero Henrico, qui iam, vt dictum est, ducatum Bajoariæ iudicio Principum obtinuerat, persuaderet Cuidum ille tunc non acquiesceret, iterum diem alium, quo eum super eodē negotio per internuntios conueniret, in Bajoaria, versùs confinium Boëmorū, constituit, Quò Princeps veniens, Labezalaum Ducem Boëmiæ, Albertū Marchionem Saxoniæ, Hermannum Palatinum Comitem Rheni, cum aliis viris magnis obvios habuit. Tantus etenim eos qui remanserant, ob ipsi⁹ gestorum magnificentiam, invaserat metus, vt omnes vltro venirent; & quilibet familiaritatis eius gratiam obsequio contenderet invenire. Quantum etiā Italis timorem incusserit factorū eius memoria, ex legatis Veronēsibus perpendi potest: quod in proximo, Deo largiente, dicendum erit. At cùm multis modis ad transigēdum, nos qui mediatorum ibi vice fungebamur, operā daremus: infecto adhuc negotio, insalutati ab invicem separati sunt.

CAPVT XXVIII.

Quomodo apud Ratisponam Henricus in possessionē Bajoariæ ducatus mittitur: & de controuersia inter Moguntinum Archiepiscopum, & Hermannū Palatinum Comitem de Rheno: & qualiter Ratisponēsis Episcopus in gratiam Principis redierit. Item de reconciliatione Veronensium: & quomodo Moguntinus Archiep. & Palati. comes in pacem redierint.

POst hæc mediante Octobre Imperator Ratisponam Norici ducatus metropolim, curiam celebraturus, ingreditur; habens secum Henricū Henrici Ducis filium, in possessionem eiusdē ducatus mittendum. Hæc ciuitas super Danubium, qui vnus trium famosissimorum fluuiorū in Europa à topographis dicitur, ex ea parte, qua prędicto amni duo nauigabilia, Rhenus scilicet, & Naba illabuntur flumina, posita, eo quòd ratib⁹ opportuna bonaque sit: vel à ponendo ibi rates, Ratisbona, vel Ratispona vocatur, Bajoariorum quondam Regum, modò Ducū sedes. Venerunt ad eam curiam Arnoldus Moguntinus Archiepiscopus, & prædictus Hermannus Rheni Palatinus Comes: vterq; de altero querimoniam facientes. Denique manente in Italia Principe, totū penè transalpinum imperium seditionibus motū, ferro, flamma, publicisq; congressionibus turbatum, absentiā sui sensit præsulis. Inter quos duo hi Principes tantò ad nocendū efficaciores, quantò fortiores, totam penè Rheni prouinciam, & præcipuè Maguntinæ ciuitatis nobile territoriū, præda, cęde, & incendiis commacularant. Igitur sedente ibi in publico consistorio Imperatore, iā sæpe nominatus Henricus Dux possessionem suā, patrumque suorum recipit sedem. Nam & proceres Baoariæ hominio & sacramento sibi obligantur: & ciues non solùm juramento, sed etiam ne vllam vacillandi potestatem haberent, vadib⁹ obfirmantur. Imperitur ibi Hardevicus, qui nouiter per electionem cleri & populi, & Metropolitani sui cōsecrationem pontificatum eiusdē ciuitatis acceperat. Regalia siquidem, quæ iuxta rationes curiæ nulli Episcoporum, militi, anteq̄

Danubius famosissimorum Europæ fluuiorum trium vnus.

de manu Principis suscipiantur, tradere licet, ipse huius rei nescius, impræmeditatè morante adhuc in Italia Principe tradiderat. Ob ea in causā positus, dum & factum inficiari, qualitatéve facti defendere nequit, compositionis incurrit noxam. Ceteri quoq; qui ab eo susceperant, quique iuxta suam conditionem & sortem, in plusve minusve, consimili pœna damnantur. Est enim lex curiæ, quòd quisquis de ordine Principū Principis sui iram incurrens, compositionē persoluere cogatur, centum librarum debitor existat: ceteri minoris ordinis viri, siue ingenui, siue liberi, vel ministri, decem. Ad eamdem curiam Episcopus Veronensis à populo suo ad Imperatorem destinatus venit: habens secum prædictos duos equites, Garzabanū & Isaac. Qui cùm præsentiæ Principis admissus fuisset, inquit. Princeps gloriosissime, fidelissimi tui Veronenses ad tuam destinauerunt nos magnificentiam. Neq; enim ego, qui eiusdem ciuitatis, quamvis indignus, Episcopus vocor, priùs hanc legationē suscipere volui, donec omnibus in maiore Ecclesia congregatis, tāquam Deo teste, ea quæ ore proferebantur, corde se tenere vnanimiter assererent. Deniq; credendum non est, populū animi virtute præstantem, rerum abundantia pollentem, pastorem animarum suarum deceptionis bajulum facere. Alium invenire poterant fraudis idoneiorem ministrum. Præterea hi mihi collegæ iuncti sunt, quorum tu fidem in negotiis, fortitudinem in prælus, proxima tua expertus es expeditione. Crede ergo domine, crede quod dicimus Populus tuus Veronensis tuus est peculiaris populus: tibi tamquā domino & Imperatori fideliter deuotissimus, & deuotè fidelissimus. Audierunt dū eorum fines transires, quosdam latrunculos angustias viarum obseruare ausos fuisse: cognouerunt etiā, te eosdem debita animadversione punisse. Audiuit hæc Verona, & lætata est. Non reputat suos ciues maiestatis tuæ insidiatores. Absit, vt suos ciues reputet, qui latrocinio inseruiunt. Audiuit rursum, vnde non mediocriter indoluit, huiusce rei suspicionem de tua haberi ciuitate. Ad hoc missi sumus: quicūq; hoc tuæ insinuauit serenitati, criminator fuit, aliena felicitate liuidus. Delatorem eum scias, non cognitorem. Numquid non sacramento fidelitatis tibi obligata est Verona? Nūquid cùm ab ea recederes, in tua non remansit gratia? Offenderetne sub bonæ fidei pallio per fidem Verona Principem: quæ hoc modo lædere non solet exulem? Visne amplius? Sed si his credere non placet allegationum rationibus, excusat se super hoc facto Verona. Famam purgare, innocentiam probare, iudicio curię parata est corā tuę maiestatis excellētia. Recipiat ergo bon⁹ Princeps deuoti populi purgationē innocentię: & cōuertat indignationis suę aculeos cōtra Mediolanēs. & Romanorū sūpbiā. Hac legatione accepta, Imperator cum principibus consilium capit: postea sicut cognouimus, in gratiam recepta est Verona. Nam & magnam pecuniam dedit, ac militia quam habere posset, cōtra Mediolanenses ducere sacramento firmauit. Inde ad partes Rheni se conferens, proximum Natale Domini Vormatiæ celebrauit. Ea namq; regio, quam Rhenus nobilissimus fluvius ex triū Europæ nominatissimorum fluviorum vnus intersecat, ex vna ripa Galliæ, ex altera Germaniæ limes, in frumento & vino opima, venationibus & piscationibus copiosa. Habet enim ex parte Galliæ vicinum Vosagum & Ardennam, ex parte Germaniæ siluas non mediocres, barbara adhuc nomina retinentes, in transalpinis manentes principes diutissimè servare potest. Ad hanc curiam Arnaldus Moguntinus Archiepiscopus, & Hermannus Palatinus comes venientes, de hoc quod absente principe terram illam, vt suprà dictum est, præda & incendio perturbarant, in causam ponuntur: ambobusque cum complicibus suis reis inuentis, alteri ob senij morumque grauitatem, & Pontificalis ordinis reverentiam parcitur; alter debita pœna plectitur. Denique vetus cōsuetudo, pro lege apud Francos & Sueuos inoleuit, vt si quis nobilis, ministerialis, vel colonus, corā suo iudice pro huiusmodi excessibus reus inuentus fuerit, antequam mortis sententia puniatur, ad confusionis suæ ignominiam nobilis canem, ministerialis sellam de comitatu in proximum comitatum gestare cogatur. Hunc morem Imperator seruans, Palatinum istū comitē, magnum imperij principem, cum decem comitibus complicibus suis, canes per Teutonicum milliare portare coēgit. Hoc tam districto iudicio per terram transalpini imperij promulgato tantus omnes terror inuasit, vt vniuersi magis quiescere, quàm bellorum turbini inseruire vellent. Accessit ad huius tam magni boni augmentum, quod princeps circumquaque non impigrè discurrens, nonnullorum raptorum castra, munitiones, receptacula diruit: quosdam comprehensos capitali sententia plectēdo, alios patibuli tormento torquendo. Sola Baioaria propter prænominatam litem hujus gratiæ particeps nondum fieri meruit.

Veronensis Episcopi ad Imperatorē oratio.

Capitalis sententia rigorosa & notabilis.

Caput XXIX.

De obitu Arnaldi Coloniensis Archiepiscopi, & quod princeps prænominatos duces ad concordiam reuocare satagebat: de nuptiis Imperatoris cum Beatrice Reinaldi filia Herbipoli celebratis, & quare. Item de legatis à Græcia reuersis; & quare Græcorū legati ad præsentiā Imperatoris non admitterentur.

EOdem anno inter Pascha & Pentecosten Arnaldus Coloniensis Archiepiscopus, vir honestus, suæq; ecclesiæ reparator, diem obiit. Imperator ad Baioariā rediens, dies Pentecostes in quodam castro Ottonis Palatini priuatus egit. Proxima dehinc feria tertia non longè à ciuitate Ratispona patruum suum Henricum Ducem alloquens, ad transactionem cum altero itidem Henrico faciendam tunc demum inclinauit. Præponebat hoc Princeps omnibus eventuum suorum successibus, si tam magnos, sibique tam affines imperij sui principes, sine sanguinis effusione in concordiam reuocare posset. Sequenti dehinc hebdomada in ciuitate Orientalis Frāciæ Herbipoli, regio apparatu, multa principum astipulatione iuncta sibi Beatrice Reinaldi comitis filia, nuptias celebrat. Reinaldus iste de antiqua & illustri Burgundionum prosapia originem trahens, illius Burgundiæ comes dicebatur, quæ olim à Rudolfo rege imperatori Henrico Conradi filio cum testamento relicta, regnū erat. Hæc eadem prouincia est, à qua Conradus dux, eiusque filius Bertolfus duces vocari consueuerunt. Quæ verò huius disceptationis causa fuerit, paucis absoluam. Mos in illa, qui penè in omnibus Galliæ prouinciis servatur, remansit, quòd semper seniori fratri, eiusque liberis,

seu maribus seu feminis, paternæ hæreditatis cedat authoritas; ceteris ad illum, tamquam ad dominum respicientibus. Ex qua consuetudine factum est, vt Guillelmus, qui dicebatur puer, hujus ex parte patris consanguineus, Conradi verò Ducis sororis filius, rerum summam, dum adhuc viueret, illa in prouincia haberet. Quo fraude suorum humanis rebus exempto, Reinaldo Comiti iure hereditario dominium cessit. Actū est hoc sub Henrico 5. seu Lothario 2. Verùm prędictus Comes nimis iustitiæ suæ confisus, erát enim homo lenis, & ex nimia lenitate remissus, curiam Principis adire neglexit. Ex quo factū est, vt indignatione motus Princeps, terram prædictam Conrado Duci concederet: sicq; vterque vicina sibi vendicaret loca. Longa itaq; concertatione, intantum vt etiam in campo cōgressu publico ab eis pugnaretur, ferè vsq; in præsentiarum deducta est hæc controuersia: donec recenter ab Imperatore, sicut cognouimus, eo tenore decisa est: quòd Bertolfus prædicti Conradi filius, in negotij transactione, tres ciuitates inter Iurū & Montem Iovis, Losannam, Gebennam, & N. accepit: ceteris omnibus Imperatrici relictis. Protenditur enim hæc prouincia penè à Basilea, id est à castro quod Mons-Biliardi vocatur, vsque ad Isaram fluuiū, de quo Lucanus, *Hi vada liquerunt Isaræ*, junctam habens dominatui suo eam terram, quæ propriè Prouincia vocatur: & ab eo flumine porrigitur vsq; ad ea loca, quà Rhodanus mari recipitur, & Arelatum ciuitas sita est. At Reinaldus iste Simonis Lotharingiorum Ducis filiā ducens, ab ea tantùm hanc puellam suscepit: ipsamq; nō multò pòst moriens, secundùm prædictum morem, totius terræ suæ heredem reliquit. Quā Imperator, vt ostensum est, in matrimonio sortitus, non solùm Burgundiam, sed & Prouinciam imperio iamdiu alienatas, sub vxoris titulo, vt postmodum pleniùs dicetur, familiariter possidere cœpit. Ad eam curiam Guibaldus Corbegensis Abbas à Græcia rediens venit. Nam legati Græcorum, qui cum eo ad Imperatorem destinati fuerant, apud Iuvaniam relicti, pręsentiæ regis non admittebantur. Cuius rei ratio hæc fuit. Cùm ab eo circa Anconem recessissent, literas quasdam sigillo suo clausas per surreptionem acceperant. Igitur redeunte ad transalpina principe, Græci Campaniam simul & Apuliam ingrediuntur: ostensisq; Imperialibus literis maritima sibi à principe concessa fuisse mentiuntur. Sicque indigenas quosque non solū authoritate Imperatoris terrendo, sed & auro corrumpendo, totam prouinciam ad suam ditionem inclinant. Inde Barrum vsque procedentes, arcē vbi Guillelmi præsidia posita erant expugnant. Mortuus fuit ibi Palæologus, & ad terram suam deportatus. Adjuuabantur non solum exulum, videlicet Principis Capuani, Andreæ comitis, aliorumque, qui noviter terras suas receperant, auxilio: sed & Roberti Cavillensis cuiusdam comitis magni de terra illa viri, quem per pecuniam sibi allexerāt. Præterea totus penè populus in ciuitatib' oppidisque manens, eo quod jamdiu Guillelmi huius, patrisque sui Rogerij tyrannide premeretur; tamquam de jugo tam graui liberari optans, illis adhærebat. Diffamabatur non solum per vicinas regiones, sed & ad nos vsque peruenit, Guillelmum, vel vitam finisse, vel ex vi morborum sensum amisisse, Græcos jam omnes illas possidere prouincias. Audivit hoc princeps, indignatione que motus consultabat diutissimè, an prædicti legati, qui ex parte principis sui Manuel advenerant, pręsentiæ suæ admittendi, vel tamquā traditores puniendi, vel contemptibiliter facultatem redeundi accepturi forent. Tandem inclinatus quorumdam precibus, audientiam eis præstare disponit: & ob hoc dies eis in Norico castro mense Iulio præscribitur.

Provence

Dolus Græcorum.

CAPVT XXX.

Quare expeditionem contra Mediolanenses indixerit: & exemplar literarum de hoc. Item de guerra Papiensium & Mediolanensium.

IPse verò quamvis Guillelmum odiret, nolens tamen imperij sui limites tyrannica Rogerij rabie vsurpatos ab exteris eripi, expeditionem illò iurari fecit. Non multò tamen pòst, ex quo cognovit Guillelmum fusis Græcis Apuliam & Calabriam recepisse, consilium mutauit; & ad compescendam Mediolanensium contumaciam iram conuertit. Vnde eius tale scriptum ad Principes destinatum inuenitur. Fridericus Dei gratia Romanorum Imperator, & semper, Augustus, dilecto patruo suo Ottoni Frisingensi Episcopo, gratiam suam, & omne bonum. Quia diuinæ prouidentiæ clementia vrbis & orbis gubernacula tenemus; juxta diuersos euentus rerum, & successionem temporum, sacro imperio & diuæ reipub. consulere debemus. Cùm enim ea quæ necessitatis causa instituta fuerint, cessante necessitate cessare debeant; expeditionem, quā proximè Wilzeburg propter inuasionem Græcorum in Apuliam jurari præcepimus, post fugam eorum, tibi ceterisque principibus relaxamus; vt ad alia imperij negotia promptiores vos inuenire possim'. Verùm quia Mediolanensium superbia jamdiu caput contra Romanum imperiū erexit, & modò sua fortitudine totam Italiam subvertere, vel suo nititur dominio subjugáre; ne & tanta præsumptio nostro præualeat tempore, vel gloriam nostrā plebs improba vsurpare, vel cōculcare valeat: futuris casibus viriliter occurrere, & ad destructionem eorum omne robur imperij excitare intendimus. Ex judicio igitur principum expeditionem contra Mediolanum à proximo Pentecoste ad annum iuratam tibi indicimus: quàm intimè rogantes & præcipientes, quatenus ad eam nobiscum peragendam à vigilia Pentecostes ad annum, Vlmæ nobis indubitanter occurras; certus quod te, nec aliquem principum nostrorum, montem Apenninum transire cogemus. Denique princeps ad transalpina rediens, sicut Frācis præsentia sua pacem reddiderat, sic Italis absentia subtraxit. Nam non solum Apulia & Campania huius mali, vt ostensum est, particeps fuit: sed & Italia absentiam sui sentiens principis, immunis ab hoc turbine esse non potuit. Mediolanenses siquidem mox reædificata Terdona Papiensium renouant bellum; duobus super Ticinum fabricatis pontibus fines eorum irrumpunt; oppidum quoddam Vingenum, vbi multi ex ipsis simul cum Marchione Guillelmo fuerunt, obsidione vallant, ac tandem artificiosè ad deditionem coactos pacem petere, obsides dare compellunt. Sed cùm duras nimium pacis conditiones audissent, rursus rebellare tentabant Papienses. Igitur Mediolanenses per pontes quos fecerunt transmeantes, Lunellum reædificant, totumque penè territorium Papiensium crudeliter depopulantur.

Hic Otto huius operis author est.

CAPVT XXXI.

De schismate Coloniensis Ecclesiæ propter electionem Friderici & Gerardi. De morte Boritij, & legatis Græcorum. De contentione Coloniensis cleri coram principe.

EA tempestate defuncto, vt dictum est, Arnaldo Coloniensi Archiepiscopo, ecclesia illa ad electionem faciendā conueniens grauissimè scissa est, Præpositis & Abbatibus Gerardum Bunnēsem præpositum; maioris verò Ecclesiæ Canonicis, qui tunc temporis præposito & decano carebant, Fridericum Adolphi comitis filium eligentibus. Itaque Imperator mense Iulio in Norico castro, vbi Græci ejus majestati præsentandi erant, morante, vtræque istæ partes causam suā principi ostensuræ veniunt. Non longè ante hæc tempora Græcorum princeps cum Boritio contra Vngaros copias mittens, magnum sui detrimentum accepit exercitus: intantum vt & Boritius à quodam, qui secum venerat, Cumano, qui & Scytha, sagitta transfixus necaretur. Ea propter prædicti nuntij non solum ob firmādum connubium ad Imperatorem venerant; sed etiam ad iudicandam suam de Vngaris, authoritate principis, iniuriam: in vtroque frustrati sunt. Nam & Imperator aliam sibi, vt prædictum est, in matrimonio iunxerat: & expeditio contra Vngaros (postulabant enim eam proximo Septembri fieri) tam celeriter fieri vel ordinari nō poterat. Admittuntur tamen eius conspectui, scripta recipiūtur. Reuertitur cum eis Stephanus capellanus Imperatoris: per quem Princeps de illius Principis voluntate ampliùs cognoscat. Sed de Græcis dicta hunc teneant locū. Procedunt Colonienses, advocatos exposcunt, de sua vtrique electione per triduum coram Principe decertant & contrixantur. Tandem Princeps, vtrorumque auditis allegationibus, consilio & iudicio, quos secum habebat Episcoporum, aliorumq; Principum, prędictā causam ad curiā Ratisponensem, vbi consilium pro terminanda duorum Ducum lite publicari debuit, producendum decreuit.

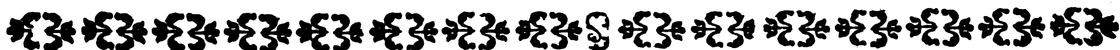
CAPVT XXXII.

De transactione duorum Ducum, & pace facta in Baioaria, & decisione litis inter Colonienses.

IGitur mediante iam Septembre Principes Ratisbonæ conueniunt, ac per aliquot dies præsentiam Principis præstolabantur. Dehinc Principe patruo suo in campo occurrente (manebat enim ille ad duo Teutonica milliaria sub papilionibus) cunctis proceribus, virisq; magnis accurrentibus, consilium quod iamdiu secretò retentum celabatur, publicatum est. Erat autem hæc sūma, vt recolo, concordiæ. Henricus maior natu ducatū Bajoariæ per 7. vexilla resignauit. Quibus minori traditis, ille duobus vexillis Marchā Orientalem cum comitatibus ad eam ex antiquo pertinentibus reddidit. Exinde de eadē Marchia cum prædictis comitatibus, quos tres dicunt, iudicio Principum ducatum fecit: eumq; non solùm sibi, sed & vxori cum duobus vexillis tradidit: ne ve in posterum ab aliquo successorum suorum mutari posset aut infringi, priuilegio confirmauit. Acta sunt hæc anno regni eius 5. imperij 2. Itaq; ad ciuitatem, juxta quod optauerat, inter patruum & avunculi sui filiū terminata sine sanguinis effusione controuersia lætus redit: ac statim sequenti die in publico residens consistorio, ne Baioaria vlteriùs totius regni quietis expers esset, treugam proxima Pentecoste ad annū iurari fecit. Porro tanta ab ea die vsq; in præsens toti transalpino pacis iucunditas arrisit imperio: vt nō solùm Imperator & Augustus, sed & pater patriæ jure dicatur Fridericus. Enimvero antequā hæc curia terminaretur, præsentatis sibi iterum de Coloniensi Ecclesia vtrisq; partibus, alteram electionem, eam videlicet, quæ à Canonicis maioris Ecclesiæ facta fuit, validiorē iudicans Fridericum Adolfi Comitis filium de regalibus investit; sicque eum à Romano Pontifice consecrandum ad Vrbem misit.

Tanta sunt, quæ de tuæ maiestatis virtutibus dici possent, Augustorum optime: quòd si simul sine interpollatione insipiēter effunderentur, scribentis præfocare possent animum. Quare huic secundo operi terminus detur, vt ad ea quæ dicenda restant, tertio locus seruetur volumini.

Hucusque Otto Frisingensis Episcopus Chronicon suum perduxit: quod duobus sequentibus libris continuauit Radeuicus eiusdem Frisingensis Ecclesiæ Canonicus.

LIBER TERTIVS.

SECVNDÆ PARTIS CHRONICI OTTONIS:

Qui est primus Radeuici Frisingensis Ecclesiæ Canonici, Ottonis continuatoris.

EPISTOLA SEV PRÆFATIO EIVSDEM RADEVICI.

Iob 8. idem c. 7.

Nterrogans generationem pristinā, & diligenter investigās patrum memoriam, multis experimentis inuenio, humanarum rerum nihil firmū, nihil perpetuum, sed dies hominis velocius trāsire, quam à texente tela succiditur; & vitā eius velocius vmbra, aut vento declinare. Quod cùm multis & magnis clarum sit experimentis, etiam præsentis operis pagina suum nobis exinde præbet documentum, quæ ab auctore suo fœlicis memoriæ venusti sermonis inchoata principio, ipso prohdolor infausta morte præuento, nostrę paruitati velut abortiua, & quasi de domini sui funere rapta, eius iussu, pariterque serenissimi & diui Imperatoris Friderici nutu fouenda, & promouenda, committitur. Parendum ergo tam magnis præceptoribus deliberaui: malens potius de rudis infirmitate sermonis subire judicium, quā de perfida desidia, seu deside perfidia notari: si tam clari ac magni viri, mihique charissimi Do-

mini, tam præclaræ materiæ cœptũ opus & memoriale, pariter cum illo in interitum atque obliuionem passus fuissem venire. Et vestræ quidẽ prudentiæ potissimùm labor iste debebatur, apud quos exacta fides historiæ reperitur: sed præjudicantibus vobis in hac parte diversarum occupationum curis, non tam vacat ad scribendũ distractos animos applicare, quàm scriptis aliorum accusationem, vel debitam laudationem accommodare. Quidam enim, vt ait Iosephus, nõ quòd rebus interfuerint, sed incertos & incongruos narrantium sermones auribus colligentes, oratorum more perscribere solent. Qui vero præsto fuerũt, aut vincentis principis obsequio, aut odio eorum qui victi sunt, contra fidem rerum falsa confirmant. A quorum parte vtrinque me beatum æstimo, qui in his quæ audiui, non passim quorumlibet relatorum rumusculis sum me perpessus abrumpi: nec in his quæ per me cognoui, gratia principis, seu fauore meæ gentis falsum quippiam addidi. Si quis autem superioris operis facundiam, habita collatione cum arido nostri ingenij eloquio contulerit, veniã placatus tribuat. Fateor equidem, quòd tenuis mihi spiritus est ad excitandam minutam tibiã, necdum ad implendam superioris auctoris venerabilis præsulis tam magnificam, & copiosam scribendi & dicendi tubam. Sed vbi eloquentiæ, & stili me superat pondus, sensus & integra veritas rerum gestarum, Deo propitiante, exæquabit. Vos itaque ambos in hoc opere præceptores, testes, & judices eligo: rogans, vt exactum à me laborem sine contumelia suscipiatis: & qui rebus ipsis tamquam familiares & conscij secretorum interfuistis, si quid corrigendum est, ad regulam veritatis emendare; si quid parum, aut superfluè dictum est, vel radere, vel superaddere, quantũ satis est, non pigritemini. Ego etenim revera, nisi vestra fretus ope ac studio, sub hoc fasce succumberem, frustra per me conatus tanti imperatoris gesta attingere: cuius si quis magnitudinẽ animi & imperij cum annis conferat, ætatem vltrà putet. Ita enim latè, & magnificè per orbem terrarum arma circumtulit, tantũ operum pace, belloque gessit: vt qui res eius legerit, non vni⁹, sed multorum facta regum seu imperatorum arbitretur.

Iosephus Iudæus.

Ottonem Frising. intelligit.

CAPVT I.

De procinctu contra Polonos. De situ terræ, & more illius gentis.

Ordinato in Alemanniæ partibus sũma prudẽtia imperio, tota terra illa jam insolitam, & diu incognitam tranquillitatem agebat. Ea denique pax in Germania erat, vt mutati homines, terra alia, cœlum ipsum mitius, molliusque videretur. Imperator autem tanta quiete non ad otium, non ad voluptatum illecebras abutebatur. Indignum siquidem ratus est, si exercitatum bellicis negotiis animum sine vtilitatib⁹ imperij per desidiam dissolvi pateretur. Anno itaque ab incarnatione Domini 1157. mense Augusto contra Polonos procinctum mouet. Est autem Polonia, quam modo Sclaui inhabitant, sicut placet his qui situs terrarum descriptionibus notant, in finibus superioris Germaniæ, habens ab Occidẽte Oderam fluvium, ab Oriente Istulam, à Septẽtrione Ruthenos, & mare Scythicum, à meridie sylvas Boëmorum. Terra vtique naturalibus firmamentis munitissima: natio tam propria feritate, quam vicinarum contiguitate gentiũ penè barbara, & ad pugnandum promptissima. Aiunt enim eius maris, quod illius terræ litus alnit, tales esse provinciarum habitatores, qui famis tempore semet deuorent: & cùm perpetuis rigeant algoribus, ideoque nullam possint agriculturã in quibusdã locis exercere, venationibus & mortibus dediti sunt. Omnes autem pyraticam exercent, & insulas Oceani, Hyberniam & Britanniam, Daciam quoque inquietant, licet in alio litore reperiantur. Talium, vt assolet, nationum vicinia non nihil atrocitatis tamquam de rubiginoso ferro cariem sibi Poloni affricuere. Vnde nec principibus suis fidem, nec natura propinquis debitam inueniuntur gratiam conseruare.

Veterum Polonorum feritas.

CAPVT II.

Quæ causa fuerit illius expeditionis.

AT huius expeditionis hæc ratio fuit. Bolizlaus, Cazimerus, & tertius item Bolezlaus, qui Gerdrudem neptem imperatoris, filiam Leopaldi Marchionis Austriæ sortitus fuerat vxorẽ, totam terram funiculo hæreditatis tenere debebant, maiori natu, quem vltimo posuimus loco, nomen & honorem ducis habente. Quo à fratribus per vim cum regalis sanguinis vxore projecto, & ad Conradum Romani imperij tunc principem perfuga profecto, & clementer recepto, missa ad prænominatos tyrannos crebra legatione, vt in pristinum statum fratrem reciperent, rex spretus est, ducisque exilium vsque ad obitũ regis durauit. Diuo autem principe Friderico rerum summam gubernante, pari modo mandatũ eius floccipendere sibi impune arbitrabatur. Cessit vero his secus ac rati sunt. Nam & altioris spiritus, & acrioris ingenij principem, multiplicatę iniuriæ vlteriùs dissimulare facinus non sinebãt. Accessit siquidem ad hæc, quòd vel debitum fidelitatis sacramentum offerre, vel solitum singulis annis tributum quingentarum marcarum publico ærario inferre iam desueuerant: talibusque indiciis apertè se ab impio desciuisse, & nõ clanculam, sed euidentem rebellionem moliri protestabantur.

CAPVT III.

Quomodo Imperator Poloniam intrauerit: & quid ibi fecerit.

IMperator ergo cum magnis copiis Poloniam, quamuis arte & natura admodum munita sit, ita vt priores Reges seu Imperatores vix magna difficultate ad fluuiũ Oderam peruenissent, fretus ope diuina, quæ visibiliter exercitũ præcessit, clausuras illorum, quas in angustis locis præcisa densitate silvarum fecerãt, & magna mole ingeniosè obstruxerant, penetrauit, & 9. Calen. Septeb. prænominatum amnem, qui ex illa parte totam Poloniam quasi murus ambit, & profunditate sui gurgitis omnes excludit aditus, præter opinionẽ incolarum, cum magno exercitu trãsvadauit. Tantum enim omnes tenebat transeundi desiderium, vt alij natando, alij, quodlibet instrumentum fors obtulisset, eo pro nauicula vtendo transirent. Quo viso, Poloni de tam improuiso malo perculsi, & vehementer exterriti, cùm iam nihil præter exitium sui, & destructionem terræ superesse viderent; quãvis auxilio vicinarum gentium, Ruthenorum videlicet, Parthorum, Pruscorum, & Pomeranorum maximũ

collegissent exercitum: in sola fuga spem vitæ constituunt. Adeo desperatione correpti, vt proprium solum, propriam patriam suis manibus incendendo vastarent, insuper & arces, ac munitiones destruerent. Inter quas munitissima castra, Glogouia videlicet, & Bitum, quæ prius ab hoste capta non fuerant, ne à nostris ibidem præsidia ponerentur, cremauerunt. Imperator fugiétes insecutus, & territorium Episcopij, quod vocatur Vuratislauia, transcurrens, in Episcopatū Posnanum totamque terram etiam ipse igne & gladio depopulatus est, indignum æstimans eis parcere, qui in seipsos tam crudeles hostes inventi fuissent.

Capvt IV.

Quomodo dux eorum ad deditionem venerit.

Bolezlaus dux rebus suis vltimum fatū cernens imminere, cum totam terram, populūque suum periclitari, & prope esse ad interitum cerneret, Barones & principes nostros tum per nuncios, tum in propria persona conueniens, multis precibus, multis lacrymis, multis quoq; promissionibus, vt sub jugum Romanæ ditionis, & in gratiam principis recipi mereretur, postulauit. Salutare secutus consilium, ante intolerabilem calamitatem rebellionis mutare sententiā. Debere autē dedignari dominos humiliores, nō eum, cuius in potestate sit Romanum imperium. Imperator jamdudum edoctus hanc nobilitatē, Parcere prostratis, & debellare superbos, præmaturam, subitam, & à Deo datam nolens cruentare victoriam, ducem ad deditionem recipiēdum decreuit.

Capvt V.

De conditionibus pacis, & reditu imperatoris.

Itaque in prædicto territorio Episcopat' Bosznanēsis circa partes Crisgouvæ præfatus dux pedibus imperatoris prouolutus, interuentu principum, hoc tenore in gratiam receptus est. Primo jurauit pro se, & pro omnibus Polonis, quod frater suus exul ad ignominiam Romani imperij non fuerit expulsus. Deinde pollicitus est dare duo millia marcarū imperatori, & principibus mille, imperatrici 20. marcas auri, curię 200. marcas argēti: ob eam negligentiam, quòd ad curiam non venerat, nec de terra debitam fecerat fidelitatem. Iurauit quoque Italicam expeditionem. Deinde jurauit, vt in proxima Natiuitate Domini ad curiam Magdeburg celebrandā venire deberet, juxta judicium & sententiā Polonorum, & Boëmorum, super querimonia fratris sui expulsi plenariè responsurus. Sicque jurata principi fidelitate, sicut mos est, & de supradictis omnib' fideliter adimplendis acceptis obsidibus, Gazimero videlicet fratre ducis, & aliis nobilibus, gloriosam adeptus victoriam, Deo duce, fœliciter Augustus reuertitur. Ipse tamen dux dolis plenus, & acerbā dominationis cupidinem mente gerens, jamiam suis promissionib', vt post modum patuit, moliebatur insidias. Nam nec ad curiam venit, nec sufficientes pro se procuratores misit. Italicam quoque expeditionem violato sacramento mentitus est.

Mulcta Regi Poloniæ indicta.

Capvt VI.

De indignatione principis aduersus Græcorū legatos.

Non multò pòst apud Herbipolim ciuitatē, Constātinopolitani imperatoris legati coram principe cum muneribus suam peragunt legationē. Quia tamen verba eorum in quibusdā fastum regalem, & græcum in subornato sermone videbantur sapere tumorem, imperator eos despexit: & nisi in melius commutata sententia cōmodiùs sibi prospexissent, si fieri poterat saluo nunciorum priuilegio, dissimulationem agente principe prope fuit, vt à quibusdam ignominiosum, & ærumnosum accepissent responsum. Placatus tamen multis eorum precibus & lacrymis imperator, veniā super his donauit: accepta spōsione, quòd deinceps spernentes ampullosa, nō nisi eam quam deceret Romanum principem, & vrbis ac orbis dominatorem, reuerentiam suis salutationibus apportarent. Indulgentiā & gratiam consequuti, Fridericum ducem Sueuiæ, filium Conradi regis, adhuc adolescentulum, in præsentia sua gladio accingi, & militem profiteri postulant, & impetrant. Amita siquidē sua Herena imperatrix Constantinopolitana & antea, & nunc multis & magnificis eundem puerum visitauerat largitionum muneribus: idque legatis in mandatis dedisse traditur, ne quando nisi completo negotio in Græciam reuerterentur, astipulante sibi cum magno fauore proprio marito, ob gratiam & antiquam amicitiam cum patre pueri rege Conrado habitam.

Capvt VII.

De legatis regis Angliæ, & eius muneribus: & exēplar literarum ejusdem.

Ibidem tunc affuere etiam Henrici regis Anglię missi, varia & pretiosa donaria multo lepore verborum adornata præsentantes. Inter quæ papilionem vnum quantitate maximum, qualitate bonissimum perspeximus. Cuius si quantitatem requiris: non nisi machinis, & instrumentorum genere, & adminiculo leuari poterat. Si qualitatem: nec materia, nec opere ipsum putem aliquādo ab aliquo huiusce apparatu superatū iri. Literas quoque mellito sermone plenas pariter direxerat. Quarum hic tenor fuit. Præcordiali amico suo Friderico, Dei gratia Romanorū imperatori inuictissimo, Henricus rex Angliæ, dux Norman. & Aquitan. & comes Andegauen. Salutem, & veræ dilectionis concordiam. Excellētiæ vestræ quātas possumus referim' grates, dominantiū optime, q nos nunciis vestris visitare, salutare literis, munerib' prævenire, & quod his cariùs amplectimur, pacis & amoris inuicem dignat' estis fœdera inchoare. Exultauim', & quodammodo animum nobis crescere, & in maius sensimus evehi: dū vestra promissio, in qua nobis spem dedistis, in disponēdis regni nostri negotiis, alacriores nos reddidit, & promptiores. Exultauimus inquam, & tota mente magnificētiæ vestræ assurreximus, id vobis in sincero cordis affectu respondentes, quòd quicquid ad honorem vestrum spectare nouerimus, pro posse nostro effectui mancipare parati sumus. Regnū nostrum, & quicquid vbique nostræ subjicitur ditioni, vobis exponimus, & vestræ committim' potestati: vt ad vestrum nutum omnia disponantur, & in omnibus vestri fiat voluntas imperij. Sit igitur inter nos & populos nostros dilectionis & pacis vnitas indiuisa, commercia tuta: ita tamen, vt vobis qui dignitate præminetis, imperandi cedat auctoritas, nobis non deerit voluntas obsequendi. Et sicut vestræ serenitatis memoriam vestrorum excitat in nobis munerum largitio, sic vos nostri quoque reminisci praeoptamus, mittentes quæ pul-

Litera Regis Angliæ ad imperatorē.

chtiora penes nos erãt, & vobis magis placitura. Attendite itaque dantis affectum, non data: & eo animo quo dãtur, excipite. De manu beati Iacobi, super qua nobis scripsistis, in ore magistri Heriberti, & Guillelmi clerici nostri verbum posuimus, teste Thoma Cancellario apud Northãt.

CAPVT VIII.

De nuntiis diversarum nationum, & de curia apud Bisuntiũ celebrata, & nuntiis Adriani Papæ.

ADerant præterea diversarum nationũ, vtpote de Dacia, Pãnonia, Italia, seu de Burgundia, diuersæ legationes: quarum portitores se mutuò videntes, atque certatim munera, & supplicationes afferentes, singuli singulis stuporem pariter & admirationem addidere. Mense Octobre mediante, imperator apud Bisuntium curiam celebraturus, in Burgundiam iter aggreditur. Est autem Bisuntiũ vna metropoleos eius tertiæ partis, in quas imperator gloriosus Carolus magn' suum inter tres filios suos, omnes regio nomine gaudentes, divisit imperium, sita super amnem Touba. In qua ciuitate pene omnib' proceribus terræ illius adunatis, multis quoque exterarum gentium, vtpote Romanis, Apulis, Tuscis, Venetis, Italis, Francis, Anglis, & Hispanis, per legatos suos imperatoris adventum præstolantibus, festivissimo apparatu, & solemni fauore excipitur. Tota siquidem terra eundem fortissimum cognoscens, & clementissimum, amore pariter & timore permixto, nouis laudibus attollere satagebat. At priusquã ad eius prouinciæ negocia, seu ordinationem stilus se porrigat, de legatis Romani pontificis Adriani, ad quid venerint, & quomodo recesserint: quia & auctoritas eius partis maior, & causa grauior, dicendũ nobis erit. Prolixitatem huius narrationis non causabitur, qui materiæ pondus, ac tẽporis, quo hæc tempestas protracta est, & protrahitur, diuturnitatem diligenter consideraret. Personæ nũciorum erant Rolandus tit. S Marci presbyter cardinalis, & cancellarius. S. Romanæ Ecclesię, & Bernhardus tituli. S. Clemẽtis presbyter cardinalis, ambo diuitiis, maturitate, & grauitate insignes, & pene omnibus aliis in Romana Ecclesia auctoritate maiores. Causa verò adventus eorum speciem sinceritatis videbatur habere, sed fermentum & occasionem malorũ latuisse, postmodũ euidenter deprehensum est. Principe ergo die quodam à strepitu, & populi tumultu declinante, in cuiusdam oratorij priuatiore recessu, prædicti nuncij in conspectum eius deducti, ab eoque vt oportebat, sicut qui boni se nũcij baiulos assererent, benignè & honestè recepti sunt. Exordium autem sermonis illorum in frõte ipsa notabile comparuit, quod tale fuisse dicitur. Salutat vos beatissim' pater noster Papa Adrianus, & vniuersitas cardinalium, S. Romanæ Ecclesiæ. Ille vt pater, illi vt fratres. Paucis quę interpositis, literas quas ferebant protulere. Quas & aliarum quæ in hac turbulẽtia hinc inde discurrebant rescripta literarum, idcirco huis operi interferere curaui, vt quiuis lector qui in partem declinare voluerit, non meis verbis, vel assertionibus, sed ipsarum partium propriis scriptis tractus & vocatus, liberè eligat, vtri parti suum velit accommodare favorem. Tenor denique literarum talis erat.

Hic Rolandus fuit postea Papa Alexãder 3.

CAPVT XI.

Exemplar literarum einsdem.

ADrianus Episcopus seruus seruorum Dei, dilecto filio Friderico illustri Romanorum imperatori, Salutem & apostolicam benedictionem. Imperatoriæ maiestati paucis retroactis diebus recolimus scripsisse, illud horrendum & execrabile facinus & piaculare flagitium tempore nostro commissum, in Teutonicis partibus, sicut credimus, aliquando intentatum, excellẽtiæ tuæ ad memoriam reuocantes, non sine grãdi admiratione ferentes, quod absque digna seueritate vindictæ vsque nunc transire passus sis tam perniciosi sceleris feritatem. Qualiter enim venerabilis frater noster, E. Lundonensis Archiepiscopus, dũ à sede apostolica remearet, à quibusdam impiis & scelestis, quod sine grandi animi mœrore non dicimus, in partibus illis captus fuerit, & adhuc in custodia teneatur: qualiter ẽtiã in ipsa captione prædicta, viri impietatis, semen nequam, filij scelerati, in eum & in suos euaginatis gladiis violenter exarserint, & eos ablatis omnibus, quàm turpiter atque inhonestè tractauerint, & tua serenissima celsitudo cognoscit, atque ad longinquas, & remotissimas regiones fama tanti sceleris jam peruenit. Ad cuius vtique vehementissimi facinoris vltionem, sicut his, cui bona placere, mala vero displicere credimus, constantiùs exurgere debuisti, & gladium qui tibi ad vindictam malefactorum, laudẽ vero bonorum est ex diuina prouisione concessus, in ceruicem deseuire oportuit impiorum, & grauissimè conterere præsumptores. Tu verò id ipsũ ita dissimulasse diceris, seu etiam neglexisse, quòd eosdem non est quare pœniteat commisisse reatum: quia impunitatem sacrilegij quod gesserãt, jamiam sentiunt inuenisse. Cuius quidem dissimulationis & negligentiæ causam penitus ignoramus: quoniã nos in aliquo serenitatis tuæ gloriam offendisse, conscientiæ scrupulus nostrum animum non accusat: sed personam tuam sicut carissimi & specialis filij nostri & principis, christianissimi, quem in apostolicæ confessionis petra non ambigimus per Dei gratiam solidatum, sincera semper dileximus charitate, & debitæ tractauimus benignitatis affectu. Debes enim gloriosissime fili, ante oculos mentis reducere, quàm gratanter, & quàm jocundè alio anno mater tua sacrosancta Romana Ecclesia te susceperit, quanta cordis affectione tractauerit, quantã tibi dignitatis plenitudinem contulerit, & honoris, & qualiter imperialis insigne coronæ libentissimè conferens, benignissimo gremio suo tuæ sublimitatis apicem studuerit confouere: nihil prorsus efficiẽs, quod regiæ voluntati vel in minimo cognosceret obuiare. Neque tamen pœnitet nos desideria tuæ voluntatis in omnibus implesse: sed si maiora beneficia excellentia tua de manu nostra suscepisset, si fieri posset, considerantes, quanta Ecclesiæ Dei & nobis per te incrementa possint & commoda prouenire, non immerito gauderemus. Nunc autem quia tam immensum facinus, quod in contumeliam vniuersalis Ecclesiæ & imperij tui noscitur etiam commissum, negligere, ac dissimulare videris: suspicamur vtique ac veremur, ne forte in hanc dissimulationem & negligentiam, propter hoc tuus animus sit inductus, quod suggestione peruersi hominis zizania seminantis, adversus clementissimam matrem tuam sacrosanctam Romanã Ec-

Queritur Papa de iniuria Episcopo illata.

clesiam, & nos ipsos indignationem, quod absit, aliquam conceperis, vel rancorem. Ob hoc igitur, & ob alia omnia negotia quæ cognoscimus imminere, duos de melioribus & charioribus quos circa nos habemus, dilectos scilicet filios nostros, Bernhardum S. Clementis presbyterũ, Rolandum S. Marci presbyterum cardinalem, & cancellarium nostrum, viros vtique religione, prudẽtia & honestate conspicuos, serenitati tuæ de latere nostro ad præsens duximus destinãdos: excellentiam tuam rogantes attentiùs, quatenus eos tam honorificè, quàm benignè recipias, honestè tractes: & ea quæ ipsi super hoc, & super aliis ad honorem Dei, & sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ, ad decus etiam & exaltationẽ imperij pertinentia, ex parte nostra imperatoriæ proposuerint dignitati, sicut si ab ore nostro procedãt, absque vlla hæsitatione suscipias, & ipsorũ verbis, tamquam si ea contingeret nos proferre, fidem non dubites adhibere.

CAPVT X.

Qualiter imperator talem legationem Papæ grauiter tulerit, & literæ per ambitum imperij super hoc directæ.

TAlibus literis lectis, & per Reinaldum Cancellarium fida satis interpretatione diligenter expositis, magna Principes qui aderant indignatione cõmoti sunt: quia tota literarum continentia non parum acredinis habere, & occasionem futuri mali iamiam fronte sua præferre videbatur. Præcipuè tamen vniuersos accenderat, quòd in præmissis literis inter cetera dictũ fuisse acceperãt, dignitatis & honoris plenitudinẽ sibi à Romano Pontifice collatam, & insigne imperialis coronæ de manu eius Imperatorẽ suscepisse: nec ipsũ pœnitere, si maiora beneficia de manu eius suscepisset; habita consideratione, quãta Ecclesię Romanæ per ipsum possent incrementa & commoda prouenire. Atque ad horum verborum strictam expositionem, ac præfatæ interpretationis fidem auditores induxerat, quòd à nonnullis Romanorum temere affirmari nouerant, imperium Vrbis, & regnum Italicum donatione pontificũ reges nostros hactenus possedisse: idq; non solùm dictis, sed & scriptis, atq; picturis repræsentare, & ad posteros transmittere. Vnde de Imperatore Lothario in palatio Lateranensi super huiusmodi pictura scriptum est.

Versus olim in Palatio Lateranensi scripti.

Rex venit ante fores, iurans priùs Vrbis honores.
Post homo fit Papæ, sumit quo dante coronam.

Talis pictura, talisq; superscriptio Principi, quãdo alio anno circa vrbem fuerat, per fideles imperij delata cùm vehementer displicuisset, amica inuectione præcedente, laudamentũ à Papa Adriano accepisse memoratur; vt & scriptura pariter atque pictura de medio tolleretur: ne tam vanæ res summis in orbe viris litigandi & discordandi præberet materiam. His omnibus in vnum collatis, cùm strepit⁹ & turba inter optimates regni de tam insolita legatione magis ac magis inualesceret, quasi gladium igni adderet, dixisse ferunt vnum de legatis. A quo ergo habet, si à domino Papa non habet imperium? Ob hoc dictũ eò processit iracundia, vt vnus eorũ, videlicet Otto palatinus Comes de Baioaria, vt dicebatur, prope exerto gladio ceruici illius, mortẽ intentaret. At Fridericus authoritate præsentiæ suæ interposita tumultum quidem compescuit; ipsos autem legatos securitate donatos ad habitacula deduci, ac primo mane via sua proficisci præcepit: addens in mandatis, ne hac vel illac in territoriis Episcoporum seu Abbatum vagarentur: sed recta via, nec ad dexteram aut sinistram declinantes, reuerterentur ad vrbẽ. Ipsis itaq; sine efficacia reuertentibus, id quod factum fuerat, ab Imperatore per vniuersum regni ambitũ prouidè literis declaratur: quarum hic tenor fuit.

Cùm Diuina potẽtia, à qua omnis potestas in cęlo & in terra, nobis Christo eius regnum & imperium regendum commiserit, & pacem Ecclesiarum imperialibus armis conseruandam ordinauerit: non sine maximo dolore cordis conqueri cogimur dilectioni vestræ, quòd à capite S. Ecclesiæ, cui Christus pacis ac dilectionis suæ characterem impressit, causæ dissensionum, seminarium malorum, pestiferi morbi venenum manare videntur. De quibus, nisi Deus auertat, totum corpus Ecclesiæ cõmaculari, vnitatem scindi, inter regnũ & sacerdotiũ schisma fieri pertimescimus. Cùm enim nuper in curia Bizuntij essemus, & de honore Imperij & salute Ecclesiarum debita sollicitudine tractaremus: venerũt legati Apostolici, asserentes se talem legationem nostræ afferre maiestati, vnde honor imperij non paruum accipere deberet incrementum. Quos cùm prima die aduentus sui honorificè suscepissemus, & secunda, vt mos est, ad audiendam legationẽ eorum cum Principibus nostris consedissemus; ipsi quasi de mammona iniquitatis inflati, de altitudine superbiæ, de fastu arrogãtiæ, de execrabili tumidi cordis elatione, legationem apostolicis literis conscriptam nobis præsentauerunt: quarum tenor talis erat. Quòd præ oculis mentis semper deberemus habere, qualiter dominus Papa insigne Imperialis coronę nobis contulerit: neque tamen pœnitentia moueretur, si maiora excellentia nostra ab eo suscepisset. Hæc erat illa paternæ dulcedinis legatio, quæ vnitatem Ecclesiæ & Imperij conseruare debuit, vinculo pacis vtrũque colligare studuit: quæ ad vtriusq; concordiã & obedientiam animos audientium allexit. Certè ad vocem illã nefandam, & omni veritate vacuam non solũ imperialis maiestas debitam indignationẽ concepit: sed õnes principes qui aderant tanto furore sunt repleti, vt sine dubio illos duos iniquos presbyteros mortis sententia dãnassent: nisi hoc nostra intercepisset præsentia. Porrò quia multa paria literarum apud eos reperta sunt, & schedulæ sigillatæ ad arbitrium eorum adhuc scribendę: quibus, sicut hacten⁹ consuetudinis eorum fuit, per singulas ecclesias Teutonici regni conceptũ iniquitatis suæ virus respergere, altaria denudare, vasa domus Dei asportare, ciues excoriare nitebãtur: ne vltra procedendi facultas eis daretur, eadẽ qua venerant via ad Vrbem eos redire fecim⁹. Cumq; per electionẽ Principum à solo Deo regnum & imperium nostrum sit: qui in passione Christi filij sui duobus gladiis necessariis regendum orbẽ subiecit: cumq; Petrus Apostolus hac doctrina mundũ informauerit, *Deum timete, Regem honorificate*: quicũq; nos imperialem coronã pro beneficio à domino Papa suscepisse dixerit, diuinæ institutioni, & doctrinæ Petri contrarius est, & mendacij reus. Quia verò hactenus honorem & libertatẽ Ecclesiarum, quæ iamdiu indebitæ seruitutis iugo depressa est, à manu Ægyptiorũ studuimus eripere, & omnia eis dignitatum suarũ iura conseruare: attendimus vniuersitatẽ vestrã super tanta ignominia nobis & in pe-

Rom. 13. *Luc. 22.* *1. Petri 2.*

rio condolere rogamus: sperantes, ne honorē imperij, qui à cōstitutione Vrbis, & Christianæ religionis institutione ad vestra vsq; tempora gloriosus & imminutus extitit, fidei vestræ indiuisa sinceritas tam inaudita nouitate, tam præsumpta elatione imminui patiatur: sciens omni ambiguitate remota, quòd mortis periculū antè vellemus incurrere, quàm nostris temporibus tantæ confusionis opprobrium sustinere.

CAPVT XI.

De negotiis in Burgundia bene gestis.

His ita gestis, Fridericus ad ordinanda imperij negotia in regno Burgundię animum intendit. Cumque Burgundia aliquando per se fortes reges habuisset, & per eos suis gentib' pręcepta dare solita fuisset, ex appetitu libertatis, quę vt dicitur, res inæstimabilis est, jamdudū insolentiam, & desuetudinem induerat obsequendi. Ea itaque terra, quæ non nisi multo labore ac bellico sudore subigenda putabatur, ita Deo ordinante paruit: quod nisi alia in regno disponenda ineuitabiliter Imperatorem retraxissent, familiariter & cum paucis vsque Arelatem sedem regni Burgundiæ procedere potuisset. Denique quod modò viuentium excedit memoriam hominum aliquando contigisse, Stephanus Viennensis Archiepiscopus, & Archicancellarius de Burgundia, & Eraclius Archiepiscop' & primas Lugdunensis, & Odo Valentinus Episcopus, & Gaufredus Auinionensis, & Siluio magnus princeps, & præpotens de Claria, tunc ad curiam venientes, Friderico fidelitatem fecerunt, atque hominium: & beneficia sua de manu illius reuerenter susceperunt. Arelatensis autem Episcopus, & alij omnes Archiepiscopi, Episcopi, primates & nobiles venissent, idemque fecissent, nisi mora principem adeundi compendio suæ breuitatis præstitisset impedimentum. Missis tamen per honestos valde & industrios nuntios literis, omnimodam subiectionem, & debitam fidelitatem imperio Romano compromiserunt. Ludouicus quoque Rex Francorum vsque Diuinum occurrerat ad colloquium Imperatoris, sed eo versus Alemanniam iter agente, cœptum non processit. Directis autem vterque principum nuntiis, Imperator quidem Cancellario suo prænominato Reinaldo, & comite Vdalrico de Lenzeburg, Rex verò etiam suo cancellario magistro Alderico sese per illos mutuò salutauit. Reliquum legationis, vt videbatur quidem vtilitati, re autē vera regali potiùs fastui studere vtrinque videbatur. Nam sicut egomet, referente venerabili viro Henrico Trecense Episcopo cognovi, Ludovicus, audito quàm strenuè partibus illis Fridericus præualuisset, pertimuit; nec jam ad colloquium, quod suspectum habebat, sed ad bellum se ratus proficisci, clanculò non paruas copias collegerat: adeo quod novem Episcopos cum sua militia vna nocte in Trecensi ciuitate tunc hospitasse memoratus præsul memoraret. Cumque tota terra illa non minimo metu nutaret, ipsa trepidatio nobis pro victoria putabatur.

Regi Francorum imperator suspectus.

CAPVT XII.

Quòd Poloni fidem & sacramenta mentiti sunt: & de nuntiis Gaisæ Regis Vngariæ, & fratre eius Stephano.

Reversus de Burgundia Imperator, rebus feliciter gestis, prædiisque conjugis suæ Imperatricis, de qua suprà dictū est, ad arbitrium suū dispositis, Saxoni in iter flectit, diesque Natiuitatis Domini in ciuitate Magdeburg celebrauit: experimentum accipiens de Polonis; qui, vt præfati sumus, suis negotiis finem tunc facere debuerant, quòd ipsi auaritia pariter & ambitione cęcati, de promissis fidem & sacramenta vile quid iudicarent. Deinde in Baioariam tendens, Ratisponæ curiam magna cum frequentia Principum in octaua Epiphaniæ agit. Ibi inter ceteros, qui tunc crebri aderant, etiam Regis Vngariæ Gaizæ legati adfuere. Siquidem frater ejus, nomine Stephanus, quorumdam criminationibus Regi delatus fuerat, quasi ad regnum aspiraret: atque in ea re avunculum amborum Belum virum valde prudentem, ac ad innouandas res idoneum, fautorem habere putabatur: pro eo quod honorificentiùs habito adolescenti, per studia colendi ferociæ visus est nutrimenta suggerere. Rex autem suspectum habens tantum fratris honorem, & peiora reipsa de illo veritus, non tam ipsum quàm amicos & familiares eius jam apertè insimulans, omnia facta seu dicta eorum in crimina vertebat: multisque aduersus fratrem vulgatis, pluribus ad contestandum subordinatis, per insidias necem fratris dicebatur adoptare. Is antehac compertum habens, quod Romanum Imperium totius orbis esset asylum, fugiens ad Imperatorem euasit; ærumnasque suas, ac erga se germani crudelem acerbitatem lacrymabili conquestione deplorauit: criminationumque suarū inuidiam diluendo, ficta, quæ aduersum se dicebantur, asserere, & purgationis suę fidem omnibus constare; numquam calumniatores defore, dum extet, cui persuadeatur: iniquissimum esse, quòd fratri non sufficeret, paterno eū regno expulisse, nisi de capite quoque suo, & vita innocentissima supplicium sumeretur. Tali deprecatione permotus Fridericus, missis in Vngariam legatis de restitutione iuuenis cogitabat: imperialem precibus adjungens dignitatem & auctoritatem. Rex itaque aduersus fratrem duos de optimatibus regni sui dirigit ad curiam, Episcopum Geruasium de Castro ferreo, & comitem Heidenricum, viros opulentos, & copia dicendi satis instructos: per quos & obiecta diluere, & de fratris eiectione in eū qui passus erat, retorquere satagere: prosequens iniurias & peccata plurima in se admissa; regni consortio secum illum participasse, solo nomine se illo priorem tantùm fuisse, quamdiu germanitatis iura inter se inuiolata mansissent. Deinde prauorum consilia secutum, quę ad pessima studia lubricam in adolescēte ætatem impellebant, ita factum, sicut in corpore, vbi semper dum aliqua pars tumescit, suaque corruptione totum corpus debilitat & inficit; ex quo curari desperatur, rescindi oportere. Bellum vltro inferentem, postquam superatus sit, queri, quòd injuriam facere nequivisset; fugam ipsum simulasse, in regno manere licuisse, donec odia omnium & inimicitias adeo contra se firmauerit, vt velut crudelem hostem, & regni insidiatorem pellendum arbitrarentur, antequā facinoribus suis illud cruentari, & principatus ejus monarchiam scindi ac dilacerari contigisset. Imperator partibus auditis, cùm videret rem eò venturam, quod aut in communi diuidendo, aut in vniuscuiusuis condemnatione litem opus esset terminari; conferens quoque in corde suo pluriū negotiorum occupationes, ad opportuniora tē-

Lis inter Regem Vngariæ & fratrem eius.

post decisione huius litis placuit protelandam. Itaque rogatus ab adolescente, per Venetias illum transmittit in Græciam. Legatos quoq; Regis, acceptis ab eis muneribus ferme ad mille talenta, simulque eos sua liberalitate honoratos, ad principem suum cum pacis legatione remeare concessit.

Capvt XIII.

Quomodo apud Ratisponam Labezlaus ex Duce Boemorum Rex creatur, & quomodo Ottonem Frisingens. & Austriæ Ducem concordarit.

IN eadem curia Dux Boëmorũ Labeslaus, vir ingenio validus, viribus præpollens, consilio, manu, audaciaq; magnus: cuius antehac industrij obsequij multa præcesserãt experiméta: maximeque nuper in expeditione Polonica magna virtus claruerat, adeo vt ob merita sua omnibus carus esset: ab Imperatore, ac imperij primis ex Duce Rex creatur, anno ab incarnatione 1158. Suscepto itaq; priuilegio de vsu diadematis, aliisq; regni insignibus, lætus reuertitur: & ad Italicam expeditionem Rex pariter cum Imperatore fastu regali profecturus accingitur. Ibi etiã patruos suos, Ottonem Frisingensem Episcopũ, & Henricum Ducem Austriæ, dissidentes, eo q; præfatus Antistes germano fratri prædia Ecclesiæ illicitè sibi vsurpare volenti omnino contradiceret, in pristinam pacẽ, & fraternam cõcordiam reuocauit.

Capvt XIV.

Qualiter Fridericus Imperator partes Rheni peragrauerit: & quomodo consilio religiosorum ad expeditionem contra Mediolanenses se præparauerit.

HIs in Baioaria peractis, Fridericus Ribuariorum fines ingreditur; inferioresq; Rheni partes peragrãs, nullos sibi dies otiosos transire passus est: eos se ratus perdidisse, in quibus non aliquid de vtilitatibus imperij, de iure & justitia inter omnes gentes conseruanda disposuisset. Indefuit, quod tam valido cis Alpes imperio ita prouidè consuluisset, ferocitate tantarum gentium, tanto consilio, ac sine armis deliniisset; vt quod dictu mirum est, iam non regni rector, sed vnius domus, vnius reipublicæ paterfamilias haberetur. Post celebratum apud Ecclesiam sancti Guiberti Pascha, rursus ad superiores Vangionum partes iter reflexit: ac in domum regalem, quam apud Lotra ædificauerat, diuertens: domui suæ, & familiaribus negotiis ordinandis aliquot dies indulget. Instabat iam tempus, quo Reges ad bella proficisci solent, ipseque in proximo ad transalpina exercitum ducturus, primò omnium in Deo spem suam reponens, ascitis religiosis & probatis in sanctitate viris, tamquam diuinum eos oraculum consultabat; atque illorum persuasionibus Ecclesiis Dei multa donaria imperiali largitate dispergebat. Quibus in negotiis specialem habebat præceptorem, & salutis animæ suæ fidum secretarium Hermannum Brixinorensem Episcopum: virum, qui tunc inter Germaniæ Episcopos sãctitatis opinione, & austerioris vitæ conuersatione præeminebat. Hoc ad se adscito, de secretis suis pij se Pontificis submisit deuotè consiliis, religiosi ac Christianissimi principis officium exercens; quatenus iturus ad bellum, spiritualibus armis antè munierit animã quàm corpus; antè cælestibus se disciplinis præstrueret, quàm ad pugnam iturum militem militaribus instruere præceptis curaret. Causas auté belli exponens, dum eas iustas tam memorat iis Antistes, quã reliqui sacerdotes cognouisset, ne dignitas imperialis ab indignis imminueretur: & sic pax & tranquillitas Ecclesiarum turbaretur, salutaribus mandatis præmonitum, & præmunitum, ad proficiscendum contra rebelles animarunt.

Capvt XV.

Recapitulatio de legatis Romani Pontificis, & exemplar literarum Adriani Papæ.

CVm hæc agerentur, legati sedis Apostolicæ Rolandus & Bernardus reuersi; quantas iniurias sustinuerint, in quo periculo fuerint, exponunt: grauibus grauiora adjicientes, vt in vitionem eorum, quæ se pertulisse dixerunt, Romanæ vrbis Episcopum prouocarent. In hoc negotio Clerus Romanus ita inter se diuisus est, vt pars eorum partibus faueret Imperatoris; & eorum qui missi fuerant incuriam, seu imperitiam causarentur: quædam verò pars votis sui Pontificis adhæreret. Vnde de hac tempestate dicturi, sicut suprà diximus, lectorem non nostris verbis niti volumus: sed ponentes epistolas hinc inde directas, ex eis colligat, quam partem tueatur, cuive fidus velit permanere. Nobis autem indulgentiam petimus; qui potiùs vtraque personam, sacerdotalem scilicet & regalem reuerentia debita veneramur, quàm temerè de altera iudicare præsumamus. Exemplar itaque literarum à summo Pontifice ad Archiepiscopos & Episcopos super his directarum tale fuit. Quoties aliquid in Ecclesia contra honorem Dei, & salutem fideliũ attentatur; fratrum & Coepiscoporum nostrorum, & eorum præcipuè, qui spiritu Dei aguntur, cura debet existere, vt ea quæ malè gesta sũt gratam Deo correctionem valeant inuenire. Hoc autem tempore, quod absque nimio mœrore nõ dicimus, carissimus filius noster Fridericus Romanorum Imperator tale quid egit, quale temporibus antecessorum suorum non legimus perpetratum. Cùm enim nos duos de melioribus fratribus nostris, Bernardum tituli S. Clementis, & Rolandum Cancellarium nostrum tituli sancti Marci, presbyteros Cardinales ad ipsius præsentiam misissem, ipse cum primum ad eius præsentiã peruenerunt, alacriter visus est eos recepisse. Sequenti verò die cùm redirent ad eum, & literæ nostræ in ejus auribus legerentur; accepta occasione cuiusdam verbi, quod ipsarum literarũ series continebat. *Insigne* videlicet, *corona beneficium tibi contulimus*, in tantam animi commotionem exarsit, vt conuitia quæ in nos & legatos nostros dicitur coniecisse, & quàm inhonestè ipsos à præsentia sua recedere, ac de terra sua velociter exire compulerit, & audire opprobrium, & lamentabile sit referre. Eis autem ab ipsius præsentia excedentibus, facto edicto, ne aliquis de regno vestro ad Apostolicam sedem accedat, per omnes fines ejusdem regni custodes dicitur posuisse: qui eos, qui ad Apostolicam sedem venire voluerint, violẽter debeant reuocare. Super quo facto licet aliquantum perturbemur, ex hoc tamen in nobis ipsis maiorem consolationem accepimus, quòd ad id de vestro & principum consilio non processit. Vnde confidimus eum à sui animi motu, consilio & persuasione vestra facilè reuocandum. Quocirca, fratres, quoniã in hoc facto non solum nostra, sed vestra & omnium Ecclesiarum res agi dignoscitur: charitatem vestram monemus & exhortamur in Domino, quatenus opponatis vos murũ pro domo Domini, & præfatum filium nostrum ad viam rectã quàm

Epistola Papæ ad Episcopos.

citius reducere studeatis; attentissimam solicitudinem adhibentes, vt à Reinaldo cancellario suo Palatino comite, qui magnas blasphemias in præfatos legatos nostros, & matrem vestram sacrosanctam Romanam Ecclesiam evomere præsumpserunt, talē & tam evidentem satisfactionem faciat exhiberi, vt sicut multorum aures amaritudo sermonis eorum offendit, ita etiā satisfactio multos ad viam rectam debeat reuocare. Non acquiescat idem filius noster consiliis iniquorum: consideret nouissima & antiqua; & per illam viam incedat, per quam Iustinianus, & alij catholici Imperatores incessisse noscuntur. Exemplo siquidem & imitatione illorum & honorem in terris, & felicitatem in cælis sibi poterit cumulare. Vos etiam, si eum ad rectam semitam reduxeritis, & beato Petro Apostolorum principi gratum dependetis obsequium: & vobis & Ecclesiis vestris conservabitis libertatem. Alioqui nouerit antè dictus filius noster ex admonitione vestra, nouerit ex promissionis evangelicæ veritate, quòd sacrosancta Romana Ecclesia super firmissimam petram Deo collocante fundata, quantocumque verborum turbine quatiatur, in sua firmitate, protegente Domino, in sæculum sæculi permanebit. Nec autem, sicut nostis, decoret eum, tam arduā viam absque vestro consilio attentasse. Vnde credimus, quod auditis admonitionibus vestris facillimè poterit ad frugem sanioris studij, sicut vir discretus, & Imperator Catholicus, revocari.

Mat. 16.

CAPVT XVI.

Quid Episcopi Alemanniæ rescripserint.

HIs literis, talique legatione percepta, præsules Alemanniæ communicato in vnū assensu & consilio, sedi Apostolicæ in hæc verba rescribūt. Quamvis sciamus & certi simus, quòd Ecclesiam Dei fundatam supra firmam petram neque venti neque flumina tempestatum possint dejicere: nos tamen infirmiores & pusillanimes, si quando huiusmodi contigerint impetus, concutimur & contremiscimus. Inde nimirū grauiter conturbati sumus, & contriti, super his quę inter vestram sanctitatem, & filium vestrum deuotissimum dominum nostrum Imperatorem, magni mali, nisi Deus avertat, seminarium præbitura videntur. Equidem à verbis illis, quæ in literis vestris continebantur, quas per nuntios vestros prudentissimos & honestissimos Dominū Bernardū, & dñm Rolandum Cancellariū venerabiles presbyteros Cardinales misistis, commota est vniuersa respublica imperij nostri, aures imperialis potentiæ ea patiēter audire nō potuerūt; neque aures principum sustinere. Omnes ita continuerunt autē suas, quòd nos salua gratia vestrę sanctissimę paternitatis ea tueri, propter sinistrā ambiguitatis interpretationē, vel cōsensu aliquo approbare nec audem⁹ nec possum⁹: eo q inaudita & insolita fuerunt vsque ad hæc tempora. Literas autem quas nobis misistis, debita cum reverentia suscipientes & amplectentes, commonuimus filium vestrum dominum nostrum Imperatorem; sicut iussistis: & ab eo responsum, Deo gratias, accepimus tale, quale decebat catholicū Principem, in hunc modum. *Duo sunt, quibus nostrum regi oportet imperium: leges sancta Imperatorum, & vsus bonus prædecessorum, & patrum nostrorum. Istos limites Ecclesia nec volumus prætere, nec possumus: quidquid ab his discordat, non recipimus. Debitam patri nostro reverentiam libenter exhibemus: liberam imperij nostri coronam divino tantùm beneficio ascribimus: electionis primā vocem Maguntino Episcopo, deinde quod superest, cæteris secundùm ordinē Principibus recognoscimus: regalem vnctionem Colomensi; supremā verò, quæ imperialis est, summo Pontifici. Quidquid præter hæc est, ex abundanti est, à malo est. Cardinales in contemptum dilectissimi & reverendissimi patris nostri, & consecratoris à finibus terræ nostræ non coëgimus exire. Sed cum his, & pro his quæ & scripta, & scribenda ferebant in dedecus & scandalum imperij nostri, vltra eos prodire pati nolumus. Introitum & exitū Italiæ nec clausimus edicto, nec claudere aliquo modo volumus peregrinantibus, vel pro suis necessitatibus rationabiliter cum testimonio Episcoporum & prælatorum suorum Romanam sedē adeuntibus. Sed illis abusionibus, quibus omnes Ecclesiæ regni nostri grauatæ & attenuatæ sunt, & omnes pene claustrales disciplinæ emortuæ & sepultæ, obuiare intendimus. In capite orbis Deus per imperium exaltauit Ecclesiam, in capite orbis Ecclesia non per Deum, vt credimus, nunc demolitur imperium. A pictura cœpit, ad scripturam pictura processit, scriptura in auctoritatē prodire conatur. Nō patiemur, non sustinebimus, coronam antè ponemus quàm imperij coronam vna nobiscum sic deponi cōsentiamus. Picturæ deleantur, scripturæ retractentur: vt inter regnum & sacerdotium æterna inimicitiarum monumenta non remaneant.* Hæc & alia, vtpote de concordia Rogerij & Guillelmi Siculi, & aliis quæ in Italia facta sunt conuentionibus, quæ ad plenum prosequi non audemus, ab ore domini nostri imperatoris audiuimus. Absente autem Palatino comite, & in præparatione expeditionis in Italiam præmisso, à Cancellario ibidem adhuc præsente aliud non audiuimus, nisi quod humanitatis erat & pacis; præter quod eis pro periculo vitæ quod à populo imminebat, pro viribus suis astiterit, cunctis qui ibi aderant testimonium eis perhibentibus. De cetero sanctitatem vestram suppliciter rogamus & obsecram⁹, vt nostræ parcatis infirmitati, vt magnanimitatē filij vestri, sicut bonus pastor, leniatis scriptis vestris, scripta priora suavitate mellita dulcorantibus: quatenus & Ecclesia Dei tranquilla deuotione lætetur, & imperium in suæ sublimitatis statu glorietur; ipso mediante & adiuuante, qui mediator Dei & hominū factus est homo Christus Ies⁹.

Imperatoris ad Episcopos respōsio. & verba

De his picturis & scriptuis vide supra c. 10.

CAPVT XVII.

Quòd procinctum moueris apud Augustam, & nuntios Romani Pontificis audiuit.

FEliciter ergo procinctum mouēs, ac apud Augustam Rhetię ciuitatem super ripam Lici fluminis castra ponens, confluente ex diuersis partibus militem per 7. dies opperitur. Interea Romanus Antistes de aduentu principis certior effectus (nam legati eius, videlicet Renaldus Cancellarius, & Otto Palatinus comes, quorum suprà meminimus, jamdudum Italiam intraverāt,) in melius mutato consilio, ad leniendum eius animum nuntios mittit, Henricum videlicet Cardinalem Presbyterum tituli SS. Nerei & Achillei, & Hiacynctum Cardinalem diaconum S. Mariæ in Schola Græca, viros prudentes in secularibus, & ad curialia negotia pertractanda priorib⁹ missis multò aptiores.

Capvt XVIII.

De Legatis principis, quos misit in Italiam.

VErùm antequã horum iter & negotia prosequamur, non ab re est, de præfatis nuntiorum personis & gestis pauca de multis prælibare. Inerat vtique his præclaris viris personarum spectabilitas gratiosa, generis nobilitas, ingeniũ sapientia validum, animi imperterriti: quippe, vt aliàs de quibusdam dicitur, quibus nullus labor insolitus, non locus vllus asper, non armatus hostis formidolosus. Nullius sibi delicti, nullius libidinis gratiam faciebant. Laudis auidi, pecuniæ liberales erant; gloriam ingentem, divitias honestas volebant. Ætas iuuenilis, eloquentia mirabilis; prope moribus æquales, præter quod vni ex officio & ordine clericali necessaria inerat mansuetudo & misericordia: alteri, quem non sine causa portabat, gladij severitas dignitatem addiderat. His moribus talibusque studiis sibi laudem, Imperio gloriam, & vtilitates non modicas domi militiæque pepererat: adeo quòd tunc temporis penè nihil ingens, nullum exquisitum virtutis facinus in ea expeditione gestum est, in quo hos heroas aut primos, aut de primis non compererim extitisse.

Capvt XIX.

Quomodo præcursores Imperatoris in Italia castrũ Riuola in deditionem accipiunt: & quale iuramentum facere promiserint Episcopi, & aliæ ciuitates.

ITaq; in primo suo ingressu in Italiam, castrũ, quod Riuola dicitur, super clausuram Veronẽsium situm, natura loci inexpugnabile, in deditionem accipiunt: existimantes præsidio eiusdem in tam strictis locorũ faucibus nostros clementiorẽ aditum veniendi & redeundi invenire. Excepti tamen magna frequentia & honorificẽtia Episcopi, ciuiumq; Veronensiũ tã illic, quàm in aliis ciuitatibus fidelitatem Imperatori, & adminiculum expeditionis tactis sacrosanctis promitti fecerunt: viamq; venturo Imperatori præparantes, eius aduentus fidi & vtiles præcursores extitere. Sanè hæc est forma sacramenti, in qua omnes iurauerunt. Ego juro, quod amodo in antea ero fidelis domino meo Friderico Romanorum Imperatori, contra omnes homines, sicut jure debeo domino & Imperatori; & adjuvabo eum retinere coronam Imperij, & omnem honorem eius in Italia, nominatim & specialiter ciuitatem illam; & quidquid in ea iuris habere debet, vel in omni virtute comitatus vel Episcopatus N. regalia sua ei non auferam ibidem, nec alibi: & si fuerint ablata, bona fide recuperare & retinere adiuvabo. Neque in consilio ero, neq; in facto, quod vitam, membrum vel honorem suum perdat, vel mala captione teneatur. Omne mandatum ejus, quod ipse mihi fecerit, per se vel epistolam suam, aut per legatum suum de facienda iustitia, fideliter obseruabo: & illud audire vel recipere, vel complere nullo malo ingenio euitabo. Hæc omnia obseruabo fide bona, sine fraude; sic me Deus adiuvet, & hæc sancta quatuor Evangelia.

Forma iuramenti subditorum Imperatoris.

Capvt XX.

Quomodo legati principis ab Italis recepti, & quid patrauerint, & cur Otto comes palatij in Guillelmum quendam Rauennatensem nobilem manum miserit.

A Verona per Mantuam iter agunt, & venientes Cremonam, celebre colloquium, & si mauis, curiam tenuere: occurrentibus eis ad eam ciuitatem Archiepiscopis Rauennate & Mediolanense, & de suffraganeis eorum 15. Episcopis, nec non comitibus, marchionibus, consulibus, & primis omnium circa jacentium ciuitatũ: idque veraciter asserere potero, multis ante hæc regibus denegatam eam, quam tunc probitate sua euicerunt isti legati principis, magnificentiã & gloriam. Inde per Romaniolam & Æmiliam iter agentes, exarchatum Rauennatem visitant, nusquam incauti peragere, quæ negociis principis, ac regni vtilitatibus profutura nouissent. Inde per Ariminum versus Anconam tendunt. Compererant enim Logotheram seu Palæologũ, cum aliis nuntiis Constantinopolitani imperatoris ibidem morari: spem quidem quo adversus Guillelmum Siculum largitione pecuniæ milites, qui solidarij vocantur, colligerent: re autem vera, vt ciuitates maritimas, quod sæpius ante hac attentatum nouimus, seu vi, seu dolo, sub Græcorum redigerent ditionem. Cumque Rauenna exeuntes, non longe adhuc à ciuitate processissent, obuios habuere non paucos de melioribus terræ, qui ad præfatos Grecorum legatos ierant, & cum ipsis colloquiũ familiare tenuerant. Qua de re commoti, & in iram versi, pro eo quod se despexisse, & Græcos spe lucri sibi præposuisse viderentur. Otto palatij comes, nec suorũ paucitate, nec illorum remoratus numerositate, gladio exerto in meliorem & nobiliorem omnium Ravennatensium, nomine Guillelmum, cognomento Maltrauersar, manum misit, seque eum captivum abducturum comminatus est, omnibus aliis præ timore & pauore silentibus, & nõ contradicentibus. Magna & mirãda præfati comitis animositas: quem nec copiosus eiusdẽ nobilis viri comitatus terruit, nec vicinæ ciuitatis metus permouit, quin vt legatus imperij, vbi ratio postulabat, auctoritate imperiali vteretur. Tandem lenioribus verbis, & multa supplicatione mitigatus & placatus, cœptum iter peregit: ac contra Græcos, qui, vt diximus, apud Anconã morabantur, profecturus, non paruam militiam collegit, & prope ciuitatem castra posuit. Evocatos itaque ad se, verbis minacibus, & valde grauibus adorsi sunt, qua temeritate siue principis conscientia talia præsumpsissent: nõ se ignorare Danaum insidias, & Græcam astutiam, simulata humanitate maleficia voluisse, callidissima fraude composita in amicos deputasse, quod cõtra inimicos struxisse putabantur. Cumque manifestis indiciis hostes Romani imperij conuincantur, non aliud superesse, quàm vt pro crimine lesæ maiestatis de ipsis omnibus supplicium sumatur. Talibus inuectionibus perterriti Græci, atque animo cõsternati, multa supplicatione verba excusationis depromũt, partemque suam quibus possunt argumentis purgare conantur. Nequaquam se ignorare legem Iuliam maiestatis, quæ in eos qui contra imperatorem, vel rẽpublicam aliquid moliti sunt, suum vigorem extendit. Verùm ab hoc suam ipsorum conscientiã sese beatos fecere, ficta pro veris non recipienda. Magis eos credere debere benigniratibus & obsequiis, sæpissime à Græcis in nostros experimẽto probatis. Testis horum sit Alemannia tota, testis sit ipse Imperator, nunc princeps orbis terrarum, qui hæc aliquando viderit, & reipsa expertus fuerit. Æquitas in viuos, misericordia in mortuos, honor in Principem, munificẽtia in optimates

Græci accusantur, sed excusant se.

mores: hæc esse affectus sui erga nostros probationes certissimas, fictisq; criminationib' veriores. His & similibus se cum magna mentium contritione Græcis de obiectis excusantibus, dū nulla fraudis deprehendi potuissent indicia: acceptis ab eis magnificis muneribus, in Græciā eos pacificè remigare concedunt: ipsiq; Mutinum reuertuntur.

CAPVT XXI.

Qualiter se legati erga nuntios Rom. Pontificis habuerint: & quid eisdē Romanis in via acciderit.

IIsdē diebus Henricus & Hiacynthus supradicti nuntij Adriani Papæ Ferrariam venerant: auditoq; quòd legati Imperatoris Mutinum rediissent; non sperantes ipsos sibi occurrere, humilitatis formam præbentes, quod insolitū antea fuerat, ad eos pergunt: expositaq; causa legationis, quòd scilicet ea quæ pacis essent, & honor imperio, in mandatis haberent, dimittuntur. Iam verò aduentum eorū per omnes partes illas, vbi arcta montium transituri erant, fama nuntiauerat: multosq; mortalium rerum alienarū cupidos id contra eos animauerat, quòd penè neminē latebat, maiestatē Imperialem Romanis infensā existere: quodq; vitio auiditatis quisquis ardebat, ac si regię voluntati obsequeretur, temerarius intendebat, sperans in hoc casu latrocinium honestiori nomine posse palliari. A Ferraria itaq; Veronam, à Verona per vallem Tridentinam iter agunt: habentes secum, gratia maioris securitatis, venerabilem Episcopum Tridentinum Albertū. Sed præualuit auri sacra fames: quæ quos arripuit, nil vnquam honestum, nil moderatū sentire, vel appetere permittit. Nam Fridericus & Henricus Comites, quorum in illis partibus non parū poterat violentia, tam Cardinales quàm Episcopum captos, spoliatos in vinculis ponunt, donec Romanos quidem datus in obsidem nobilis vir germanus Hiacynthi, Episcopum autem diuina potentia liberauit. Hanc tamen immanitatem Henricus nobilissimus dux Baioariæ & Saxonię, ob amorem sanctæ Romanæ Ecclesiæ, & honorem imperij, non multo post probè vindicauit. Namq; & vadem eripuit, & Comites multis malis attritos, ad deditionem & satisfactionem coëgit.

Humilitas nuntiorum Papæ erga legatos Imperatoris.

CAPVT XXII.

Quæ verba nuntij Romani apportauerint, item excusatoria litera Adriani Papæ.

FRiderico igitur, vt jam dictum est, castra in campestribus Augustæ ciuitatis metato, ad suam eosdem legatos admittit præsentiam: eisq; clementer receptis, causam aduentus exquirit. Illi reuerenter, ac demisso vultu, voce modesta, tale suæ legationis assumunt principium. Præsul sanctæ Romanæ Ecclesiæ, vestræ excellentię deuotissimus in Christo pater salutat vos, sicut charissimum & specialem sancti Petri filium. Salutant etiam vos venerabiles fratres nostri, clerici autem vestri, vniuersi Cardinales, tamquam Dominum & imperatorem vrbis & orbis. Quāta dilectione sancta Romana Eccelesia amplitudinem & honorem imperij vestri amplectatur, quàm sine conscientia peccati vestrā satis inuita sustinuerit indignationem, & scripta præsentia, & in ore nostro positæ, viuæ vocis officium declarabit. Post hæc verba literas efferunt: quę venerabili Ottoni Frisingensi Episcopo ad legendum, simul & interpretandum datæ sunt; viro vtique, qui singularem habebat dolorem de cōtrouersia inter regnum & sacerdotium. Exemplar literarum hoc est. Ex quo vniuersalis Ecclesię curam Deo, prout ipsi placuit, disponēte suscepimus, ita in cunctis negotiis magnificentiā tuam honorare curauimus, vt de die in diem animus tuus magis in amore nostro, & veneratione sedis apostolicæ debuisset accēdi. Vnde sine grandi admiratione non ferimus, quòd cum audito ex suggestione quorumdam, animum tuum aliquantulum contra nos fuisse commotū, duos de melioribus, & maioribus fratribus nostris, Rolandum scilicet cancellarium tit. S. Marci, & Bernhardum tit. S. Clementis presbyteros Cardinales, qui pro tuæ maiestatis honore in Romana Ecclesia soliciti semper extiterant, pro volūtatis tuæ cognitione ad tuam præsentiam destinauimus, aliter quàm imperialem deceret honorificentiam, sunt tractati. Occasione siquidē cuiusdam verbi, quod est *beneficium*, tuus animus, sicut dicitur, est commotus, quod vtique nedum tanti viri, sed nec cuiuslibet minoris animum meritò commouisset. Licet enim hoc nomen, quod est beneficium, apud quosdam in alia significatione, quàm ex impositione habeat, assumatur, tunc tamen in ea significatione accipiendum fuerat, quam nos ipsi posuimus, & quā ex institutione sua noscitur retinere. Hoc enim nomen ex bono & facto est editum, & dicitur beneficium apud nos, non feudum, sed bonum factum. In qua significatione in vniuerso sacræ scripturæ corpore inuenitur, vbi ex beneficio Dei non tamquam ex feudo, sed velut ex benedictione, & bono facto ipsi' gubernari dicimur, & nutriri. Et tua quidem magnificentia liquidò recognoscit, quod nos ita bene, & honorificè imperialis dignitatis insigne tuo capiti imposuimus, vt bonum factum valeat ab omnibus iudicari. Vnde quod quidam verbum hoc, & illud scilicet, *Contulimus tibi insigne imperialis coronæ*, à sensu suo nisi sunt ad alium retorquere, nō ex merito causæ, sed de voluntate propria, & illorum suggestione, qui pacem regni & Ecclesiæ nullatenus diligunt, hoc egerunt. Per hoc enim vocabulum, contulimus, nil aliud intelleximus, nisi quod superiùs dictum est, imposuimus. Sanè quod postmodum personas Ecclesiasticas à debita sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ visitatione, vt dicitur, reuocare iussisti, si ita est, quam incōuenienter actum sit, tua fili in Christo carissime, discretio, vt credimus recognoscit. Nam si aliquid apud nos amaritudinis habebas, per nuntios & literas tuas nobis fuerat intimandum: & nos honori tuo curauissemus, sicut filij charissimi prouidere. Nunc igitur quoniam ad commonitionem dilecti filij nostri Henrici Baioariæ & Saxoniæ ducis, duos de fratribus nostris Henricum tit. SS. Nerei & Achillei, & Iacynctum S. Mariæ in Cosmidin diaconos Cardinales, prudentes siquidem & honestos viros, ad tuam præsentiam destinauimus, celsitudinem tuam monētes & hortantes in Domino, quatenus eos honestè, & benignè recipias: & quod ab eis ex parte nostra tuæ magnificentiæ fuerit intimatum, à sinceritate cordis nostri nouerit tua excellentia processisse: ac per hoc cum eisdem filiis nostris, mediante jam dicto filio nostro Duce, ita celsitudo tua studeat conuenire, vt inter te ac matrem tuam sacrosanctam Romanam Ecclesiam, nullius discordiæ seminarium debeat remanere.

Epistola Papa ad imperatorem.

Verba quæ Imperatori displicuerat.

Y

Caput XXIII.

Quomodo imperator legatis pontificis reconciliatus fuerit.

Lectis, & benigna interpretatione expositis literis, imperator mitigatus est: clementiorque factus, quasdam causas alio loco memorandas, quæ seminariū discordiæ præstarent, si non congrua emendatio interueniret, legatis per capitula distinxit. Quib' ad nutum principis, & per omnia bene respondentibus, præsulemque Romanum in nullo regiæ dignitati derogare, sed honorem, ac justitiam imperij semper illibatam cōseruare pollicentibus, pacem & amicitiam tam summo pontifici, quàm omni clero Romano reddidit: eamque signo pacis & osculo, absentibus per præsentes destinauit. Sicque hilariores facti legati, donatique regalibus muneribus diuertūt in ciuitatem.

Caput XXIV.

De nuntiis regis Daciæ, petentibus inuestituram suo regi mittere.

Eodem loco, iisdemque diebus nuntij regis Daciæ nuper electi, principis adeunt præsentiam: postulantes, quatenus inuestituram de regno suo regi mittere, ac electionem de ipso factā ratihabitione confirmare dignaretur. Exaudiuit eos imperator, præbito & accepto ab eis sacramento jurisiurandi, post reditū suum de Italia, infrà 40. dies regem ad curiam venturum, & regni administrationem de manu principis, debitæ fidelitatis interposita securitate, suscepturū.

Caput XXV.

Quot & quibus viis exercitus montana transiuit; & quomodo Brissienses primo impetu attriti sunt.

Interea confluente ad ipsum vndique versus copioso exercitu, nuntij diuersorum principū aulam replebere: quibus locis singuli eorum cùm singulis exercitibus per artiora montiū loca trāsirent, Imperatorem consultantes. Tantæ siquidem erant auxiliariorum copiæ, quòd pluriū viarum meatus vix eos præ multitudine sustinere potuisset: videlicet Francorum, Saxonum, Ribuariorum, Burgundionum, Sueuorum, Baioariorum, Lotharingiorum, Boëmorum, Vngarorum, Carentanorum: & cum his aliæ nonnullæ Celticæ seu Germanicæ nationes, viri fortes, bellatores infinitæ multitudinis, vario armorum apparatu, juuentus valida, & bellorū metus impetterrita. Fridericus habito consilio, & prouida circumspectione vsus, hoc modo eis vias & Alpium transitus censuit distribuendas. Dux Austriæ Henricus, & item Henricus dux Carentanus, & simul cum eis copiæ Vngarorum ferme sexcenti sagittarij electi, pariterque Comites & Barones illarum terrarum, per Cavalem & Forū Iulij, atque Marchiam Veronensem, Dux Bertolphus de Zaringen, vel potiùs Burgundiæ, cū Lotharingis, per viam Iulij Cæsaris, quæ modò Mons Iouis vocatur. Multa pars Francorū, Ripariolorum, ac Sueuorum per Clauennam, & lacum Cumanum. Princeps ipse habens in comitatu suo Regem Boëmiæ, ducem Sueuiæ, videlicet Fridericum filium Regis Conradi, fratrē suum Conradum Palatinum Comitem de Rheno, Fridericum Coloniensem, Arnoldum Mogūtinum, Hellinum Treuerensem Archiepiscopos, cum Episcopis Conrado Eistetense, Daniele Pragense, Hermanno Verdense, Gobehardo Herbipolense, & Abbatibus regalium cœnobiorum, videlicet Fuldense, Augiense. Taceo Marchiones, Comites clarissimos, & valde potentes; quorū nomina si conarer perstringere, delicato seu pigro lectori onerosus existerem. His omnibus stipatus agminibus, imò diuino comitatus præsidio diuus Augustus, Alpiū fauces felici procinctu cœpit vrgere. Iam angustias montium lætus exierat exercitus, jam in planis Italiæ campestribus castra metati fuerant, primaque venientium impetum Brissia temere in locis munitis & militum suorum fortitudine confisa, armis ausa fuit excipere. Sed momento temporis laceratis ejus viribus subacta est: primò à Rege Boëmorū grauiter attrita, deinde in aduentu principis datis sexaginta vadibus, simulque non modica pecunia in deditionem pactionis recepta.

Caput XXVI.

Quomodo pacem in exercitu Princeps jurari facit, & de legibus pacis.

Residente Augusto, & ex diuersis ciuitatibus Italiæ venientem militem expectante, consilio inito, commodè & religiosè satis priùs de pacis quàm de belli tractat negotiis. Conuentum ergo principum cogens, leges pacis in exercitu conseruandas tales constituit. Statuimus, & firmiter obseruari volumus, vt nec miles nec seruiens litem audeat mouere. Quòd si alter cū altero rixat' fuerit, neuter debet vociferari signa castrorum, ne inde sui concitentur ad pugnam. Quòd si lis mota fuerit, nemo debet occurrere cum armis, gladio scilicet, lancea, vel sagittis: sed indutus lorica, scuto, galea, ad litem non portet nisi fustem, quo dirimat litem. Nemo vociferabitur signa castrorum, nisi quærendo hospitium suum. Sed si miles vociferatione signi litem commouerit, auferetur ei omne suum harnascha, & ejicietur de exercitu. Si seruus fuerit, tondebitur, verberabitur, & in maxilla comburetur, vel dominus suus redimat eum cum omni suo harnascha. Qui aliquem vulnerauerit, & hoc se fecisse negauerit, tunc si vulneratus per duos veraces testes non consanguineos suos illum conuincere potest, manus ei abscidatur. Quòd si testes defuerint, & ille iuramento se expurgare voluerit; accusator, si vult, potest iuramentum refutare, & illum duello impetere. Si quis homicidiū fecerit, & à propinquo occisi, vel amico, vel socio, per duos veraces testes non consanguineos occisi conuictus fuerit, capitalem sententiam subibit. Verùm si testes defuerint, & homicida se iuramento expurgare voluerit, amicus propinquus occisi duello eum potest impetere. Si extraneus miles pacificè ad castra accesserit, sedens in palefrido sine scuto & armis; siquis eum læserit, pacis violator iudicabitur. Si autem sedens in dextrario, & habens scutum in collo, lanceam in manu ad castra accesserit; si quis eum læserit, pacem non violauit. Miles qui mercatorem spoliauerit, dupliciter reddet ablata; & iurabit, quod nesciuit illum mercatorem. Si seruus, tondebitur, & in maxilla comburetur; vel Dominus su' reddet pro eo rapinam. Quicunque aliquē spoliare Ecclesiam vel forum viderit, prohibere debet, tamen sine lite: si prohibere non potest, reū accusare debet in curia. Nemo aliquam mulierē habeat in hospitio. Qui verò habere præsumpserit, auferetur ei omne suum harnasch, & excommunicatus habebitur, & mulieri nasus abscidetur. Nemo impugnabit castrum, quod à curia de-

Leges Friderici pro exercitu.

Lex iniqua duelli.

fensionem habet. Si servus furtū fecerit, & in furto fuerit deprehensus; si priùs fur non erat, non ideo suspendetur, sed tondebitur, verberabitur, & in maxilla comburetur, & ejicietur de exercitu; nisi dominus redimat eum cum omni suo harnasch. Si priùs fur erat, suspendetur. Si servus aliquis culpatus non in furto fuerit deprehensus, sequenti diee xpurgabit se judicio igniti ferri, vel dominus juramentum pro eo præstabit. Actor verò jurabit, quòd aliam ob causam non interpellat eum de furto, nisi quòd putat culpabilem. Si quis inuenerit equum alterius, non tondebit eum, nec ignotum faciet; sed dicet Marscalco, & tenebit non furtiuè, & imponet ei onus suum. Quòd si ille qui amisit equum, in via deprehenderit oneratum, non dejiciet onus illius: sed sequens ad hospitium recipiet equum suum. Siquis verò villam vel domum incenderit, tondebitur, & in maxillis comburetur, & verberabitur. Faber non comburet carbones in villa; sed portabit ligna ad hospitium suum, & ibi comburet: quod si in villa fecerit, tondebitur, verberabitur, & in maxillis comburetur. Siquis aliquem læserit, imponens ei, quod pacem non iurauerit, nō erit reus violatæ pacis, nisi ille probare possit duobus idoneis testibus, quod pacē iurauerit. Nemo recipiet servum, qui sine domino est: quod si fecerit, reddet in duplo, quidquid ille abstulerit. Quicumque foueam invenerit, liberè fruatur ea. Quòd si ablata fuerit, non reddet malū pro malo, non vlciscetur iniuriam suam: sed conquetur Marscalco iustitiam accepturus. Sed si mercator Teutonicus, ciuitatem intrauerit, & emerit mercatum, & portauerit ad exercitum, & cariùs vendiderit in exercitu; camerarius auferet ei omne forum suum, & verberabit eum, & tondebit, & comburet in maxillam. Nullus Teutonicus habeat socium Latinum, nisi sciat Teutonicum: sed si habuerit, auferetur ei quidquid habet. Si miles militi conuitia dixerit, negare potest iuramento: si non negauerit, componet ei decem libras monetæ, quæ tunc erit in exercitu. Si quis inuenerit vasa plena vini, vinū inde extrahat ita cautè, ne vasa confringat, vel ligamina incidat vasorum; ne ad damnum exercitus totum vinum effundatur. Si castrum aliquod captum fuerit, bona quæ intus sunt, auferentur: sed non incendatur, nisi fortè hoc Marscalcus faciat. Siquis venatus fuerit cum canibus venaticis: ferā quam inuenerit, & canibus agitaverit, sine alicuius impedimento habeto. Siquis per canes leporatios feram fugauerit, non erit necessario sua, sed erit occupantis. Siquis lancea vel gladio feram percusserit, & antequam manu leuauerit, alter occupauerit; non occupantis erit, sed qui occiderit eā, sine contradictione obtinebit. Siquis birsando feram balista vel arcu occiderit, ejus erit. Hanc treugam Archiepiscopi, Episcopi, Abbates, datis pro se dextris firmauerunt: & violatores pacis Pontificalis officij seueritate coërcendos promiserunt.

Leges Imperatoris militibus latæ.

Videtur hic aliquis error esse.

CAPVT. XXVII.

Adhortatio principis post adunatū exercitum.

IAm totus exercitus tā cisalpinus quàm transalpinus conuenerat; jam multitudo prudentium & in lege doctissimorum in vnum coierant, omniumque aures intentæ erant, quas ad partes, vel in quas nationes in primis eos bellicus labor, & voluntas principis inuitaret. Tunc Imperator coniuncta cum hilaritate iuuenili regia seueritate, vt & timeri pariter & amari mereretur: vnde exaudiri posset, constitisse, & pro concione hujusmodi vsus oratione, memoratur. Regi regum magnas nos & ingentes debere gratias cognoscimus: cujus dum complacuit ordinationi, vt quasi minister ejus, & vestri regni gubernacula regeremus; tantam nobis in vestra probitate atque prudentia fiduciam donauit, quòd in multis experimentum vestri habentes, saluo nobis benignitatis vestræ præsidio, simul & consilio, quæcumque occurrerint, quæcumque rempublicam Romani imperij turbare ausa fuerint, facilè reprimenda putemus. Imperij inquam Romani, cuius apud nos ministerium, authoritatem penes vos, qui optimates regni estis, recognoscim⁹. Nemo nos pro libitu nostro bella gerere putauerit, quorum & eventus varius est, & quæ comitum suorum, videlicet fame, siti, ac vigiliis, denique diuersis mortibus horrenda, & formidolosa non ignoramus. Non ad prælium nos accendit libido dominandi, sed feritas rebellandi. Mediolanum est, quod patriis vos laribus exciuit, quod caris liberorum & coniugum vos amplexibus abstraxit: quod hos omnes labores sua irreuerentia & temeritate capitibus vestris induxit. Iustam vobis bellandi causam fecerunt, qui legitimo imperio rebelles inueniuntur. Suscipietis itaque bella ipsa non cupiditate, vel crudelitate, sed pacis studio: vt malorum audacia coërceatur, & boni disciplinæ suæ debitū fructū inueniant. Quòd si per desidiam aut ignaviam dedecus à Mediolano vindice gladio non prosequeremur, iam indubitanter eum sine causa portaremus: nec tam esset in hoc nostra laudanda patientia, quàm negligentia vituperanda. Ministri ergo iustitiæ suffragium vestrum iustè postulamus; vt temeritas aduersariorum careat effectu, & imperij status ad nostra deductus tempora, nostro ministerio debitum sortiatur honorem. Non inferimus, sed depellimus iniuriam. Cumque iustum bellum sit, quod ex edicto superioris potestatis geritur; agite nunc vniuersi, summam militiæ laudem consecuturi, de meritis & laboribus fructum congruo tempore recepturi, obedientiam reipublicæ vtilitatibus exhibete: quidquid vobis vtiliter imperatum fuerit, pro viribus obtemperate. Diuina siquidem opitulante misericordia, non segnes, non degeneres inuenire nos debet inimica ciuitas in conseruando, quod antecessores nostri Carol⁹ & Otto titulis Imperij addidere: primiq; de vltramontanis, ille inter Occidentales, hic inter Orientales Francos, & ad regni terminos dilatandos adjicere curauerit. Dixerat, verbumque Augusti strepitus, clamor, fauorque totius exercitus prosequitur, & diuina quædam alacritas militibus incidit; salutis datori vota, ac Friderico Imperatori fausta quisque patria voce acclamantes. At sapientes & legum periti persuadent, Mediolanenses, licet improbos & infames, iudicis tamen officio per legitimas inducias citādos esse: ne violentia eis illata, vel contra ius in absentes probata sententia videretur. Legitimas verò inducias dicunt, iudicis edictum vnū, mox alterum, & tertiū: seu vnum pro omnibus, quod peremptorium nominatur; quod & factum est,

Imperatoris oratio.

CAPUT XXVIII.

De nuntiis Mediolanensium, & immutatione atque commotione, quæ in ciuitate facta est.

ITaq; Mediolanenses cùm viderét vniversam vim belli suis imminere capitib⁹, eligunt quos ad curiam mittant legatos, viros eruditos, & in dicendo acerrimos. Qui cùm se pœnalibus, & stricti iuris actionibus conveniri viderent, neque Principē pactione multæ pecuniæ posse deliniri: suffragio optimatum frustra quæsito, pacisq; infecto negotio, ad suos revertuntur. Imperator astipulantibus iudicibus & primis de Italia, contra Mediolanenses condēnationis proferens sententiam, hostes eos iudicat, omniq; apparatu ad obsidionem accingitur. Quibus rebus apud Mediolanum compertis, permota ciuitas, atq; immutata vrbis facies erat: ex summa lętitia atq; lasciuia, quæ diuturna eis requies pepererat, repente omnis tristitia inuasit. Festinare, trepidare, suo quisque modo & metu pericula metiri. Ad hæc mulieres, quibus suæ reipublicæ magnitudine belli timor insolitus incesserat, afflictare sese, manus supplices ad cælum tendere, miserari parvos pueros, omnia pavere. Fuere tamen pleriq;, sicut & alibi de quibusdam dicitur, qui se & rēpublicam obstinatis animis perditum irent. Nam semper in ciuitatibus, quibus opes nullæ sunt, qui ęs alienum soluere non possunt, bonis aliorum, & quieti inuident; noua exoptant, odio suarum rerum omnia mutari student, seditionibus sine cura aluntur: quoniā, vt dicitur, egestas facilè habetur sine damno. Præterea iuuentus, quæ magis manuum labore victum quærens inopiam tolerabat, publicis largitionibus excita, vrbanum otium ingrato labori pretulerat. Vnde factum est, vt multitudine huius vulgi prævalēte, reipublicæ juxtà ac sibi cōsulerent, ac libentibus animis belli euentum expectarent: nobilioribus & melioribus metu taliū silentio addictis. Et hæc quidem in ciuitate.

Mediolanēses dānantur.

CAPUT XXIX.

Quomodo Fridericus ad obsidionem Mediolani properans, Adduam transiuit.

FRidericus autem per aliquot dies opperiens, expectabat, si fortè Mediolanenses pœnitudo salubris ab incæpto rebellionis reuocaret: si fortè cladis & periculorū consideratio eos proposi-tum mutare persuaderet. Paratus etenim erat serenus Principis animus, potiùs correctis veniam præstare, quàm post destructionē prouincię cum damno multorum de perdito populo triumphare. Illis igitur in priori pertinacia permanētibus, cunctis comitatus agminibus, incipere obsidionē acriter statuit: castraq; mouens, vsque ad flumen Adduam processit. Is fluuius Cremonensium ac Mediolanensium fines medius dirimens, sæpissime atroces eorum contra sese cursus inhibuit. Et tunc quidem, propter liquentes in Alpibus niues, non mediocri inundatione excreuerat: ruptisq; pontibus omnino transvadandi opportunitatem exercitui denegare videbatur. Aderant quoq; in vlteriore fluminis ripa pugnacissimi de Mediolanensibus circiter mille equites armati: qui se ope & adminiculo inundātis fluminis facilè vada pōtesq; defendere posse arbitrati sunt. Verùm contra audaces non est audacia tuta. Nempe frustrati sunt, cùm ex improuiso Rex Boëmiæ, & Conradus dux Dalmatiæ cum suis, parvipendēres periculum, aquis se dederint: & quamvis difficillimè, & non sine clade suorum, imperterriti tamē alveum furentis amnis transvadauerint, vel potiùs transnatauerint. Numerus eorum, quos aquarū vehementia involuit, involuendo submersit, circiter ducentos æstimabatur. Mediolanenses, postquam Regem præter spem & opinionem suā transisse cognouerunt, ante pugnā fuga disiecti, & ad ciuitatem reuersi sunt: sarcinæ relictæ, & præda vniversa à nostris direpta. Has primitias belli, primosque conatus infaustos Mediolanensibus nonnulli asperiùs auspicati sunt, rerum exitus ex principio metientes. Boëmos reliquus exercitus secutus: pars refectis pontibus, pars insano gurgiti se immittentes, tam se quàm sarcinas transposuere.

CAPUT XXX.

Castrum Tretium ab Imperatore expugnatum.

ERat non longè ab eo loco castrum quoddam Mediolanensium, Tretium appellatū, in planitie campestri, mediocri eminentia paululum in altum sublatum: quod vna parte iam dictus fluvius Addua alluebat: altera muri fortissimi ambitu, turrisque fortitudine muniebatur: pontem firmum, & ad transmeandū copiosæ militiæ habilem suis continuans suburbiis. Augustus commodum ratus ad transitum suorum, si præfatum castrū suæ subigeret potestati, obsidione cingit, oppugnat, & in breui expugnat. Castellani enim disciplina militū & ingenio conterriti, paulisper quidem primos sustinuere impetus. Deinde cùm nullum locum fugæ, nullum de ciuitate pręsidiū sperarent; sciētes quòd pro vita res illis erat, dextras postulant, accipiunt, munitionem dedunt: plurimi pendentes, quòd in tam adversa fortuna personarum salutem lucrati fuissent. Fridericus locatis ibidem præsidiis, ad obsidionem ciuitatis acies instruit.

CAPUT XXXI.

De morte Comitis Ecberti, & aliorum nobilium, & quomodo imperator ob hoc iratus, placatus fuerit.

PRogrediente autem eo in hostilem terram, quidam de exercitu malæ affectatæ laudis auidi, præuenire alios, & de virtute certando alter alteri superior inueniri desiderabant. Inter quos erat Comes Ekebertus de Butene, vir nobilitate, divitiis, & virtute animi, ac corporis insignis, cum quibusdam aliis nobilibus, & regalis familiæ militibus. Isti coëuntes in vnum, circiter mille equites armati, sperantes se aliquid memorabile facturos, ad ciuitatem properant, & penè vsque ad portam assultum faciunt, viri digni pro fortitudine, qui meliore fortuna vsi fuissent. Nam & si cœptum casus inuidit, tamen non qualiter cesserit, sed quid decreuerint attēdendum. Excipiuntur siquidem valida hostium multitudine, certatur hastis primo, deinde strictis ensibus dimicatur, vixque in conflictu discerni poterat, ex qua parte quisque pugnaret, permixtis viris, & propter angustias permutatis, visum puluis obort⁹ & excitatus ad instar noctis excęcabat, vocis autē intellectum magnitudo, & diversitas cōfundebat. Neq; enim fugę, vel persecutioni locus erat: sed qui inter primos stetissēt, aut cadēdi aut occidēdi necessitatē habebāt, quia refugere non dabatur. Nā & posteriores vtriusque partis in fronte suos vrgebant, nullumque inter dimicantes bello vacuum interuallum reliquerant. Cùm autem hostiū multitudo, nostrorum animos, & peritiam vinceret, jamque tota

acies pelleretur, prædictus comes Ekebert⁹, vni suorum qui deiectus fuerat, opem ferre cupiés, subitò equo prosilit, milité liberat, jamque vincentes hostes pene solus perturbat, & ad vallum vsque ciuitatis persecutus est. Fugiebant eũ vniversi, neque vim hominis, neque audaciam sustinentes. Verùm profectò fata virum persequebãtur, quæ ab homine vitari non possunt. Multitudine quippe adversariorum vndique circumfusus, ad terram lancea prostratus est, & detracta galea, atque thorace, capite cæsus, nemine succurrente, quò d locus intercludebat auxiliũ ferre cupientem. Ægre itaque nobilissimus comes, & vir regalis sanguinis perimitur, magnam de se querelam non tantum apud suos, sed etiam apud exteros relinquens. Dictũ tamen memini à quibusdam, vivum eum captum, & intra ciuitatem atrociter decollatum. Occisi sunt ibidem quidã alij nobiles, quorum vnus erat Ioannes dux, & maior de exarchatu Rauenatẽsiũ, & regij milites, N. & N. capti quidã, cæteri ad castra revertũtur. Revertẽtes autẽ milites interminatio principũ, & imperator iratus, huiusmodi oratione corripuit. Mediolanenses omnia cum deliberatione faciunt, atque prudentia, fraudes & insidias cõponendo, eorumque dolos fortuna persequitur. Nostri vero, quibus ob disciplinam, & consuetudinem obediendi rectoribus fortuna famulatur, nunc contrariò peccant. Non immeritò ita vincuntur, depelluntur: quia omnium pessimum est, præsente imperatore sine rectore dimicare: cũ etiam vincere sine præcepto ducis, infamiæ sit. Scituros esse, ait, omnes qui de cætero arroganter egerint, vel minimum quid præter ordinem mouerint, legum severitate se in eos vindicaturum. Circumfusa verò agmina principẽ pro cõmilitonibus obsecrabant, paucorumque temeritatem condonari cunctorum obedientiæ precabantur: emendaturos esse peccatum præsens futuræ compensatione virtutis. Placatus imperator est precibus, simul & vtilitate multitudinis facto indulgendũ putans: multa monens, vt post hæc prudentiùs agerent. Ipse verò quemadmodum se in adversarios vlcisceretur, jam prouocatus arctiùs cogitabat.

Mors Egberti nobilissimi viri.

CAPVT XXXII.

Quo ordine, & quot legionibus contra Mediolanũ transierit: & de aduentu principis Mediolanum.

ITaque postera die, quæ lucescit in 8. Calẽ. Augusti, Fridericus ad obsidionem ciuitatis ducens exercitum, omnes copias suas in 7. legiones partitur, præficiẽs singulis de principibus rectores ordinum, quos antiqui centuriones tetracõtarchos, seu chiliarchos appellare consueuerunt, cum signiferis, aliisque disciplinæ & ordinis custodibus. Præmissi autem milites cum stratoribus viarum ibant, qui aggerum maligna corrigerent: ac deuia complanarent, obstacula præciderent, ne perplexo itinere fatigaretur exercitus. Circum aquilam, & signa alia, tubicinis & cornicines, Serui singulorum agminum cum peditibus erant, mulis, aliisque jumentis advehentes militum sarcinas. Hos sequebantur, qui expugnandis ciuitatibus machinas, & cetera tormenta portarent. Omnium verò agminum postrema erat mercennaria multitudo. Ordinato taliter militum itinere, præmonitisque diligenter, ne quis ordinem deserat, martio quodã spiritu repleti, cum valido clamore diuinum implorant auxilium. Deinde otiosè & cum omni decore progredientes ambulant, suum quisque ordinem velut in bello custodiẽs Quemcumq; huic negotio veluti liberum spectatorem contigit affuisse, hunc ego experientius intelligere puto, quod dicitur. *Pulchra vt luna, electa vt sol, terribilis vt castrorum acies ordinata.* Peracto itinere Frideric⁹ cum omni exercitu, circiter 100. millia armatorum, vel amplius, Mediolanum peruenit: ibique positis castris, quamuis promptos ad bellum milites continebat, ne quid ea die attentarent. Illi verò qui de ciuitate fuerant egressi, stabant armati super vallum, nihil omnino strepẽtes, dubium principis advenientis aspectus. vtrũ hanc reuerentiam, & huius silentij disciplinam, an metum vniuersis incusserit. In gyrum ergo è regione portarum distribuens exercitum, instruebat obsidionem.

Cant. 6.

CAPVT XXXIII.

De situ ciuitatis, & moribus ciuiũ Mediolanensiũ.

DE ciuitatis ipsius situ ac moribus cùm superiore libro mentio fuerit, id adjiciendũ videtur, quòd campi planitie vndiq; cõspicua, natura loci latissima, ambitus eius super cẽtena stadia circumvenitur. Muro circumdatur: fossa extrinsecùs latè patens atq; plena vice amnis circũfluit: quam priori anno primitus ob metũ futuri belli, multis inuitis & indignantibus Consul eorum prouidè fecerat. Turrium proceritati non tã vt aliæ ciuitates student. Nam in multitudine & fortitudine tam sua, quàm sibi confœderatarum ciuitatum confidentes, impossibile arbitrati sunt à quoquã Regum seu Imperatorum suam ciuitatem posse claudi obsidione. Vnde factum est, vt ciuitas hæc inimica Regib⁹ ab antiquo esse dicatur: hac vsa temeritate, vt semper rebellionem principibus suis moliens, schismate regni gauderet: & geminorũ potiùs dominorum, quàm vni⁹ super se iustè regnantis affectaret principatũ, ipsa levis, & vtriusq; ridens fortunã: nec in hac, nec in illa parte fidem haberet, Huius rei siquis exẽpla desiderat, ad Leoprandum, qui gesta Longobardorum subnotauit, recurrat.

Fiducia Mediolanensiũ, & fortitudo

CAPVT XXXIV.

De excursu Mediolanensium, & à quibus excepti seu repulsi.

DIuisis, vt dictum est, inter principes exercitus portis ciuitatis, singuli eorum festinare, parare vallo, sudibus, palis, aliisq; propugnaculis castra munire, ob improuisos hostium excursus, decertabant. Neq; enim vineis, turribus, arietibus, aliorum generum machinis tantam ciuitatem attentandã putabant: sed longa potiùs obsidione fatigatos ad deditionẽ cogi: vel si foras propter fiduciam multitudinis erupissent, prælio superatum crebris excursibus exercitum attentare, sagittariis plerósque sauciare. Erat in extrema parte exercitus Conradus Palatinus Comes de Rheno, germanus Imperatoris, & dux Sueuorum. Fridericus cum Sueuis ceterisque ipsorum commilitonibus obsidionis agentes negotia, circa portam sibi destinatam Mediolanenses opportunum rati, vel pro eo quòd pauciores aliis agminibus, & iuniores ætate, vel quòd sequestrati à fortitudine exercitus auxilium inuenire non possent, eos inuadere statuunt: sperantes facilè se, aut plenũ de illis triumphum reportare, aut forti aliquo patrato facinore vitam pacisci pro laude. Itaque post occasum solis, cùm præter vigiles tantum totus miles fessa labore

corpora somni quiete recreanda speraret, apertis portis cum pugnacissimis egressi, disiectis custodibus vsque ad jam dictorum heroum castra excurrunt, oppugnant, sauciant. Alemanni vbi hostes adventare senserant, inopinata re, ac improuisa primò perculsi, alter apud alterum formidinem simul & tumultum facere: deinde alius alium appellare, hortari, arma capessere, venientes excipere, instantes propulsare. Clamor permixtus hortatione, strepitus armorum ad cælum ferri, tela vtrinque volare: pro ingenio quisque, pars cominus gladiis, pars pugnare lapidibus, seu alterius generis missilibus. Non procul ab hinc Rex Boëmorum castra fixerat. Is ex quo bellicum clamorem accepit, decernit laborantibus sociis auxilio fore debere. Quãta ergo poterat velocitate suos arma capere, equos ascendere iubet: ipse cum electis militibus & tibicinis & tympanistris præire. Non eos morabantur vinearũ aggeres, seu maceriæ; non asperitas & insolentia loci retinebat. Ea vero consueti Sclavorum equi facilè euadere. Nostri vbi ex sono tubarum & tympanorum amici Regis aduentum cognouere, animosiores & lætiores effecti, resistere, hortari se inuicem, ne deficerẽt, neu paterentur hostes jam iam fugituros vincere. Aderant Boëmi, tum demum maxima vi certatur, maximo clamore cum infestis signis concurritur. Rex ipse cominus acriter instare, laborantibus succurrere, hostem ferire, strenui militis & boni Regis officia simul exequebatur. Oppidani vbi vident contra ac rati erant, se in medios hostes deuenisse, nec impetum Regis sustinere posse, terga vertunt. Nostri fugientibus instant, & vsque ad angustias portarum persecuti, in reliquum tempus pacem sibi de illorum incursionibus peperere. Hostium quidam occisi, plurimi capti, maxima pars vulneribus confecti.

Rex Boëmia

CAPVT XXXV.

De assultu nostrorum in portam.

QVia verò tam superbæ ciuitatis tam famosã obsidionem se non meminit ętas nostra vidisse: pro eo quòd non solùm Alemannici, sed & Italici regni vires sibi adunatæ fuerant: quisque gloriosus ac laudis auidus, alius alium in aliquo egregio facto, vnde sibi nomẽ faceret, præuenire satagebat. Igitur Otto palatinus Comes de Baioaria, cuius jam sæpe mentio habita est, cum duobus fratribus suis Friderico & Ottone juniore, aliaq; sibi coniuncta militia, ad portam, quam ipsi vallauerant, diligentiùs hostiũ conamina observabant. Quadam ergo die dum otiosè ipsos agere, rarosq; circa portã custodes aspexissent, visum est eis tentandam fortunam. Ergo propinquante vespera clanculò milites armari jubent, seruosq; ignem cum aridæ materiæ fasce præparatum habere: quatenus dato signo pariter ex improuiso concurrerent; & pontem ac portam ipsam, si fieri posset, exurerent. Parent dicto, atq; ad nutũ præcipientium subitò prosilientes, vsque ad propugnacula pontis super aggerem disposita venerunt; ignemq;, sicut præcepti fuerant, haud segniter injecerunt. Populus ciuitatis tumultu excitatus, improuiso metu incerti quid potissimùm facerent, trepidare: cùm erumpentibus flammis propugnacula & aggeres concremari cernerent, timere, ne aridum nactæ fomitem non solùm põtes & portam, verùm ipsam ciuitatem pessumdarent. Clamor ergo, ac tumultus per ciuitatẽ varius agitatur, cum vtrique permixti inermes & armati prohibituri incendium. Concurritur infesto Marte, certatur magnis viribus ab vtrisque, obscuram noctem incendium, & faculæ, tedæque ardentes illuminabant: fragor percutientiũ, gemitus percussorũ, voces adhortantium hincinde variè resonabant. Hi vt cœptum eorum efficaciam obtineret, illi vt ignem restinguerent, nostrosque à porta propellerent, summa vi conabãtur. Comites ipsi duces prælij in hoc certamine, sicut & in aliis multis, omnibus se periculis prostituentes, sicut optimi bellatores fortitudinem corporis, ac animi magnitudinem adeo sub oculis omnium clarere fecerunt, vt de eorũ virtute etiam hostis judicaret, & quiuis spectator testis fieret. Multo autem labore consumpto, liteque in horã noctis protracta, miles ad castra reuertitur. Sauciati vtrinque plurimi, verùm atrocitatem cladis beneficium noctis imminebat. Alij asserunt hoc negotium clara die consũmatum.

CAPVT XXXVI.

De eruptione Mediolanensium contra Henricum ducem Austriæ, & clade eorum.

NEc minus populares Mediolanenses turpe habentes, si remissiùs in nostros agerent, vbi tempus & locum inuenerunt, non cum valida quidem manu, sed per paucos siue sagittarios, siue fundibularios, incautos sauciando, temeritatis atque audaciç suæ magnitudinem ostentare conabantur. Et illi quidem qui ad superiores cõflictus venerant, moderatiùs agere. Alij verò tãquam non experti, per singula momenta excursiones moliri. Ad portam itaque quam obseruabat Henricus dux Austriæ, vir nobilitate generis & animi clarissimus, patruusque imperatoris, dũ sæpius hanc exercerent iniquitatem, non dignũ ratus facinus hoc sine vltione præterire, ad correctionem eius, & vindictam, accepta opportunitate accingitur. Igitur vniuersis quos secum habebat, armatis, auxiliariis Vngarorum copiis in sagittando optimis, cum cætera herorum, qui sibi sociati fuerant, cohorte assumptis, omni conamine oppugnationem portæ disponebat. Non hoc latere poterat Mediolanenses: quippe molitiones nostrorum præsentientes, ignominiam judicabant, si pares, immo plures multitudine, minori animo venientibus non occurrerẽt. Per turmas ergo & cohortes suas egressi, committũt se, seque mutuo maxima vi cædunt, sauciant, capiunt, fugant. Tum spectaculum horribile, sequi, fugere, occidi, capi, equi atque viri afflicti, ac multi vulneribus acceptis neque fugere posse, neque quietem pati, nisi modo, ac statim concidere. Postremò omnia constrata telis, armis, cadaueribus, & infecta sanguine tellus. Ex parte oppidanorum iterum malè pugnatum est: ipseque dux, cuius ibi probitas mirificè probata est, haud dubiè victor, eos intra mœnia fugauit, & à solita in posterum eruptione compescuit. Inter alios, qui de Mediolanensibus eo prælio ceciderunt, occisus est quidam de nobilissimis illorum nomine Statius: quem vt tunc fama fuerat, regulum super se creare cogitauerant: auditaque mortẽ eius, tota ciuitas luctũ assumpsit, corpusque mortui cum viuis, quos de nostris habebãt, & copiosa pecunia commutantes, redemerunt, & regalibus exequiis honorando sepelierunt.

Statius Regulus Mediolanensium.

CAPVT XXXVII.

De temeritate cuiusdam Mediolanensis, & probitate Comitis Alberti.

ILlud etiam non ab re est memorare, quòd quidam ex oppidanis, vir in oculis suis sibi placitus, progressus versùs castra Imperatoris, velut imperitiam equitandi nostris exprobrans, quædã superba prolocutus est: & quemlibet fortissimũ, ac equitandi peritissimum ad singulare certamen prouocauit. Cœpitq; vertibilem equũ modò impetu vehementi demittere, modò strictis habenis in gyrũ, vt huic negotio mos est, reuocare, mox que varios perplexosq; per anfractus discurrere. At qui contrà steterunt, multi quidem dedignabantur. Erat autem inter eos, vt assolet, qui timeret. Quosdam verò non inconsulta monebat ratio, eum mortis cupido non debere congredi: & cum his in discrimen venire, quos nec vincere magnum sit; & vinci cum dehonestamento periculosum, non fortitudinis, sed insipientiæ videri. Cùm autem diu nemo procederet, multaq; ille nostrorum timiditati illuderet: nobilis Comes Albertus de Tyrol, ad omnem cõmendationem idoneus, inermis, & palefrido sedẽs, solo clypeo accepto, & hasta, præfato Liguri obuiam venit: eumq; tripudiantẽ & vana jactantem deiecit, cadentemq; dedignatur occidere, cõtentus ad laudem, quia visus est potuisse. Ita nostros vltus comes Albertus, nil glorians, ad suos reuertitur, vir minimæ iactantiæ, & qui semper manu quàm lingua prõptior inueniri volebat. Ita inter nostros Principes contra Ligures varium, pro virtute & gloria, certamen in dies habebatur.

CAPVT XXXVIII.

Quomodo Imperator ciuitatem gyrauerit: & de terra, quæ vocabatur Arcus Romanus.

INter hæc Princeps ipse impiger omnia quę ad cladẽ & euersionem ciuitatis erant prouidere: muros modò cum paucis, modò cum multis & lectis militibus circuire, vbi muros aggrederetur, explorare: omni modo tentare, si posset inclusos ad congressionem & pugnam prouocare. His circuitionibus alteram partem ciuitatis, quę necdũ obsidione adeo fuerat subacta & arctata, quin pecora eorum extrà pascerentur, ciuibusq; intrandi & exeundi pateret aditus, ita compescuit & cohibuit, vt tum demum ceruicem demitterent, & quale esset obsidione claudi, experimẽtò addiscerent. *Obsidione claudi quã miserum.* Euntem in gyro Imperatorem arbitrantes ad assultum faciendum venire, in ciuitate tumultus exoritur, ingens trepidatio, signorum crepitus, tubarum sonitus, fortes ad arma, mulieres & invalidi senes ad lamenta. Nemo tamen extrà progredi ausus, ad defensionem tantùm ciuitatis armata iuuentus & imperterrita ad modũ coronæ consistebat: sed nec ad portam, vbi militia Principis obsidionem celebrabat, excursiones facere, dubium an metu, an reuerentiã Imperatoris cohiberentur. Erat non longè à vallo, id est quantũ arcus iacere potest, quasi turris quædam fortissima, ex quadris lapidibus solido opere compacta. Mirabilis autem fuit lapidum magnitudo, Nec enim ex vulgaribus saxis, aut quæ homines ferri posse crederent. Sic autem manibus artificum formata, vt quatuor columnis sustentata, ad similitudinem Romani operis vix, aut numquam in ea junctura compaginis appareret. Vnde & arcus Romanus appellatus est, siue ab antiquo aliquo Romanorũ imperatore, ob decorem & memoriam in fornicem triũphalem erecta: siue vt in gestis Longobardorum reperitur, ad expugnationem & cladem ciuitatis ab vno regũ nostrorum fuerit fabricata. Erant in ea virorum receptacula & cęnacula, 40. lectorũ, vel amplius capacia, collectis ibi tã in armis, quã in victualibus quæ ratio necessitudinis ad obsidionis tempus desiderabat. Ibi Ligures sua præsidia locauerant duplici ratione, vt & hostibus vsui non esset, cum exinde quicquid in ciuitate agereretur, velut è specula facilè videri, itemque quid in castris fieret, quidque exercitus strueret, ipsis continuò denunciari posset. Fridericus versis in contrariũ rationibus, hanc expugnare statuit. Verùm cum nec instrumentis, siue machinis, aut aliquo tormentorum genere pro firmitudine sua pulsanda videretur, triplici ordine jaculatorum & sagittariorum eam vallat, tantaque illorum erat & magnitudo, & in feriendo peritia, quod non dubiè mortem appeteret, quisquis in propugnaculis appareret. Summa ergo necessitate coacti, dextras petunt, & vt sibi parceretur, rogabant: acceptaque fide publica, munitionem tradunt, & recedũt. Exinde nostris arx illa vsui.

CAPVT XXXIX.

De crudelitate Cremonensium & Papiensium contra Mediolanenses.

NEmo in hac obsidione maiori studio, maiorique atrocitate, quam Cremonensium & Papiensium deseuit exercitus, nullisque obsidẽtium obsessi se magis ac illis offensos & infensos præbuere. Longissimis siquidem simultatibus, & discordiis inter Mediolanum & has ciuitates agitatis, multis millibus hominum hinc inde vel occisis, vel dura captiuitate afflictis, territoriis præda & incẽdio vastatis, cùm sein Mediolano, quod propriis viribus & auxiliariis ciuitatibus præualebat, ad plenum vindicase non potuissẽt, opportunum tempus adepti, injurias suas vltum iri decernunt. Itaque non vt cognatus populus, non vt domesticus inimicus, sed velut in externos hostes, in alienigenas, tanta in sese inuicem sui gentiles crudelitate sæuiunt, quanta nec in barbaros deceret. Vineta, ficeta, oliueta Mediolanensium pars radicitus euellunt, pars excidũt, alij corticibus abrasis ignib⁹ idoneam præparare materiã. Quando gladiis inter se res agetetur, & mutuo casu hac vel illac quispiã infœlix capere tur, hi qui extra in cõspectu hostiũ, aut mucronẽ jugulo condere, aut spiculo configere: qui verò intus, ne crudelitate inferiores inuenirentur, captum per membra diuidere, forasque suis miserabile spectaculum projicere. Et tale quidem cõlatinorum inter se commercium fuit. *Crudelitas mutua Italorum.*

CAPVT. XL.

Quomodo Mediolanenses variis modis attriti, suadente Guidone Comite tractauerint de pace. Item de exhortatoria ejusdem de illa re.

IAmque plurimis malis attriti Mediolanenses, crescebat in ciuitate cum fame desperatio, & in dies singulos vtrumque malum ampliùs accendebantur. Erat nempe collectũ ex toto territorio infinitum vulgus, diuersusque erat vi ctus cùm potentiores quidem amplius haberent; infirmiores autem penuriam deplorarent. Quippe fames super omnes clades habetur. Nam, vt ait quidã, quod reverentia dignum est, in fame negligitur. Huc accessit altior diuinæ animaduer-

sionis, totaque penè ciuitatem morbus aut pestilentia vexabat. Vrgentibus itaque pariter fame, ferro, peste, populus ad deditionem commotus est: iamque illorum multitudo profugere cogitabant. Qui verò acrioris ingenij seditionibus operam dabant; dicentes pro libertate patriæ, & honore ciuitatis, vitam se morte velle commutare. His inter se dissidentibus, quidam ex illis, quibus sanior mens erat; qui pacē malebāt quàm bellum, decreuere, vt concione habita populum ad considerationem communis vtilitatis prouocarét, & magnitudine periculorum à rebellione deterrerent. Huius author negotij dicitur fuisse Guido Comes Blanteratensis, vir prudens, dicēdi peritus, & ad persuadendum idoneus. Is cùm esset naturalis in Mediolano ciuis, hac tempestate tali se prudentia & moderamine gesserat, vt simul, quod in tali re difficillimum fuit, & curiæ catus, & ciuibus suis non esset suspitiosus. Aptus ergo qui ad transigendum fidus mediator haberetur. Et pro concione huiuscemodi vsus sermone commemoratur. Si vestræ reipublicæ hactenus fidem seruaui, si statum & honoré Mediolani stare incolumem ac inconcussum optaui, feci quod debui. Tanta mihi gratia ab ineunte ætate, tanta mihi vestra benevolentia exhibita sūt beneficia, quod ad gratiarum actiones imparem & insufficientem me cognosco: nisi fortè bonæ conscientiæ, bonæ voluntatis obsequiū aliquod mihi apud vos meritum peperit. Harum rerum, vestra fretus probitate, fiducialiter vos testes exhibeo. Vnde non vereor in tali rerum articulo, à quoquam bono notari, etiamsi præter libitum suum, ac secùs quàm suo rapitur desiderio, quippiam à nobis audierit. Beatum enim me æstimo, ab his, quibus vacuos esse decet, qui de rebus dubiis consultant. Hæc sunt, vt ait quidam, odium, amicitia, ira, atque misericordia; vbi illa officiunt, haud facilè animus verum providet. Vestra dignitas, fama, atque fortuna hucusque non in obscuro, sed in excelso fuit: vestraque facta cuncti mortales nouere. Sed decebat in maxima fortuna minimam esse licentiam. Nouimus, quos & & quot Reges Mediolanum sua constituerit authoritate: nouimus, quos & quot adepto regno propulerit. Sed profectò in omni re fortuna dominatur. Ea, vt dicitur, cunctas res pro libitu magis quàm pro vero celebrat, obscuratq; Paululum hæc fortuna immutata est. Mobilis enim est, eiusque cōstantia est, esse volubilé, ac minimè permanentem. Tendamus cū rota, forsitan qui modò infimus axe teritur, eleuatus rursus ad astra feretur. Sensit mecum, qui dixit. Heu! omnium rerum vicissitudo est. Scio qui dicant, libertas inæstimabilis est, pulchrum pro libertate pugnare. Fateor, attamen id in principio decere fieri: semel autem subditū, & qui multo tempore paruisset imperio, jugum excutere, malæ mortis cupidum, non libertatis amatorem videri. Validissima lex est, tam feris bestiis, quàm hominib⁹ præfinita, potentioribus cedere, quique armis vigent, his obedire victoriam. Diuinæ quoque ordinationi resistit, qui potestati resistit. Timendum ergo non solùm vos Imperatori, sed etiam Deo resistere. Graue quidem confiteor, post longum otium, post longam libertatis consuetudinem, iugum frænumque portare. Sed consoletur ignominiam subiectionis dignitas imperij, ac nobilitas imperantis. Meliores nobis fuerunt patres nostri, & maiores fide, probitate, ceterisque bonis, æquè vel ampliùs nobis gloriam, honoré, libertatemque affectarunt; imperio tamen transalpino resistere non potuerunt. Subeant nobis pro exemplo Carolus magnus, & Otto primus ex Teutonicis Imperator. Eapropter tametsi varia belli discrimina jam in parte sitis experti: optimum tamen est, ante intolerabilem calamitaté mutare sententiā; dumque licet, salutare sequi consilium. In clementia principis magna spes nobis sita; qui non in finem irascetur, si non ad finé vsque insolentes ipsi fueritis. Breui autem quamuis armis perrumpi claustra murorum non possint, fames atque pestilentia pro illis pugnabit. Versentur obsecro, in conspectu cuiusque, filij, coniuges, & parentes: quos paulòpòst, nisi mutata sententia, aut bellum, aut fames absumet. Non ignauia, sed consideratione periculorū me quisquam hæc suadere crediderit. Ipse ego pro populo meo, pro ciuitate mea mori paratus sū: impendamque libenter in cædem salutis vestræ sanguinem meum.

Præclara ad Mediolanēses oratio.

Quousque pro libertate certandum.

CAPVT XLI.

Quomodo Mediolanenses in gratiam sunt recepti.

POstquam dicendi finem fecit, alius voce, alius nutu aut assentire, aut contradicere. Vicit tamen imprudentiam consilium saniorum. Vnanimes itaque facti per Consules & primos ciuitatis primò Regem Boemiæ, Ducemq; Austriæ cōueniunt: dehinc mediantibus illis alios Principes, eosq; ad Imperatorem de pace supplicaturos dirigunt. Princeps pro regali mansuetudine, pro humanitate naturali, ciues ciuitati, ciuitatem ciuibus seruare cupiens, gratum habebat, cognito populum de pace sentire, consilioque habito cū videret omnium animos summa alacritate id appetere; de pacis pacto, & conditione pertractat. Quod tale fuisse, scriptura exinde facta declarat. Cuius exemplar hoc est. In nomine Domini nostri Iesu Christi. Hæc est conuentio per quā Mediolanēses in gratiam imperatoris redituri sunt, & permansuri. Cumas & Laudam ciuitates ad honorem imperij releuari non prohibebunt, & amodo non impugnabunt, nec destruent: & à fodro & viatico, & ab omnimoda exactione se ibidem per omnem eorum ditionem continebunt, & vltro se non intromittent, vt sint liberę illæ ciuitates, sicut Mediolanenses ab ipsis sunt liberi, excepto respectu juris Ecclesiastici, quod habent ad Archiepiscopum, & Ecclesiam Mediolanensem. Omnes Mediolanenses communiter à minoribus vsque ad maiores, ab annis 14. & supra, vsque ad annos 70. fidelitatem Domino Imperatori jurabūt, & sine malo ingenio, & obseruabunt. Palatium imperiale ad honorem Domini imperatoris arbitratu bonorum eleuabūt, & cum debito honore bona fide obseruabunt. Pecuniā pro emendatione iniuriarum Domino imperatori, vel Dominæ imperatrici, sine curiæ promissam, statutis temporibus persoluent: hoc est tertiam partem infra 30. dies, ex quo hæc pactio confirmata fuerit: aliam verò tertiam partē infra octauam beati Martini: tertiam autem residuam partem infra octauas Epiphaniæ. Hisque sic persolutis, nullis priuatis teneantur promissionibus. Pecuniæ promissæ summa hæc est. Nouem milia marcarum argenti siue auri, vel monetæ eiusdem æstimationis & pretij. Pro his tantū prætaxatis capitulis, bona fide complendis, & conseruandis 300. obsides dabunt capitaneos, vauassores, populares, quales approbati fuerint à Domino

Conditiones pacis cum Mediolanēsibus.

à Domino Archiepiscopo Mediolanensi & comite Brandratensi, & marchione Guillelmo môtis ferrati, & tribus consulibus, si hæc Domino imperatori placuerint, juraméto astrictis, ad hâc electionem fideliter faciendam. Obsides verò in partibus Italiæ omnes seruētur, præter quinquaginta vel pauciores per interuentum regis Boëmorum Labeslai, & aliorum principum, vltra montes, si Domino imperatori placuerit, deferédos. Quibus autem commissi fuerint obsides in Italia, jurent in præsentia Mediolanensiũ ad hæc prædestinatorum, quòd præfixo tempore transacto infra octo dies ex quo requisiti fuerint à Mediolanensibus, eos eis libere reddant: vt illi securè eos habeant, si prætaxata capitula ab eis obseruata fuerint. Tres verò principes Alemanniæ dextras dabunt, quòd obsides illi qui vltra montes deferentur, si qui erunt, eodem pacto fideliter reddentur. Consules verò, qui nunc sunt, ex auctoritate, & concessione Domini imperatoris vsque ad Calen. Februarij proximè venturas perseuerent, & pro consulatu suo Domino imperatori jurent. Venturi verò consules à populo eligantur, & ab ipso imperatore confirmétur: quorum medietas ad ipsum veniat, dum in Longobardia fuerit. Aliàs auté eo existente, duo ad eum ex consulibus veniant: & juramento facto, officium consulatus sui à Domino imperatore recipiant, pro se & sociis suis facturus idem juramentum Domino imperatori coram communi suæ ciuitatis. Si autem legatus à Domino imperatore destinatus fuerit in Italiam, eadem coram ipso & per ipsum fiant. Legati verò Domini imperatoris in Italiam directi, si ciuitatem adierint, in palatio sedeant, & placita ad eos delata ad honorem imperij diffiniant. Antequam castra ab obsidione moueantur, captiui omnes reddantur in potestatem regis Boëmi, qui & securitatem per se, & honestos principes eis faciat, quòd captiuos illos domino imperatori reddat, si eis Dominus imperator pacé fecerit cum Cremonensibus Papiensibus, Nouarien. Cumanis, Laudensibus, Vercellen. Non solum autem Mediolanensibus, verum etiam confœderatis eorũ, Terdonensibus, Cremensibus, & insulanis, saluo honore domini imperatoris, & illibatis amicitiis Mediolanensium, & in suo statu permanentibus. Si verò pax eis cum prædictis ciuitatibus facta non fuerit, captiui veteres eis reddantur, nec ob id gratia domini imperatoris ipsi & amici eorũ priuentur. Regalia, veluti monetam, theloneũ, pedaticum, portus, comitatus, & alia similia, si qua sunt, commune Mediolanensium dimittet, & vltra se non intromittet: & si quis per violentiam hæc obtinere voluerit, & justiciam inde coram domino imperatore, vel nuncio eius facere noluerint, Mediolanenses vindictam de eo pro sua possibilitate sument in persona & possessione: & regalia domino imperatori restituent sine fraude & malo ingenio. Hoc pacto & ordine dominus imperator Mediolanenses Cremenses cum 120. marcarum emendatione in gratiam suã recipiet, & eos, & amicos eorum in plena curia publicè ab anno absoluet, & captiuos eorũ omnes, veteres & nouos eis reddet, statim postquã obsides imperatori dederint, & captiuos tam veteres, quam nouos in manum regis Boëmorum reddiderint. Datis autem obsidibus & captiuis, altera die, vel tertia exercitus ab obsidione recedet, & dominus imperator Mediolanenses, & eorum res clementer tractabit. Commune Mediolani præfatas conditiones seruabit plenariè, bona fide, sine fraude, & malo ingenio, quantũ non permanserit per justum impedimentum, & per parabolam Friderici Romani imperatoris, vel nuncij ejus, aut eius successoris. Collectam prædictæ pecuniæ liceat modò facere Mediolanenses ab his, quos in sua societate habere consueuerant, præter Cumanos, Laudenses, & eos qui de comitatu Sefrensi fidelitaté domino imperatori nuper jurauerunt.

CAPVT XLII.

Vbi Mediolanenses ad conspectum principis admissi sint, & qualiter.

TAlibus pacis conditionibus vtrinque receptis, Mediolanum in gratiam reditura, hoc ordine, talique specie fide publica accepta, cum suis ad curiam venit. In primis clerus omnis, & quique fuerant ecclesiastici ordinis ministri, cũ Archiepiscopo suo, prælatis crucibus, nudis pedibus, humili habitu: deinde consules, & majores ciuitatis item abiecta veste, pedibus nudis, exertos super ceruices gladios ferentes. Erat autem ingens spectaculum, validissima cõstipatio, multorumque qui mitioris ingenij erant, commiseratio: cum viderent paulò antè superbos, & de factis impiis arrogantes, ita nunc humiles esse, ac tremere, vt miseranda esset, quamquam in hoste, tanta mutatio. Omnis denique militia loca vbi tantùm stare possent præuenerant, imperatori & principibus quantus ad spectaculum locus sufficeret, & venientibus vix concesso necessario trãsitu. Diuus ergo Augustus placido eos vultu intuens, ait lætum se esse, cùm tam clarã ciuitatem, tantumque populum Deus commonuerit, vti aliquando pacem malint quàm bellum, quodque sibi dempserint acerbam eos persequẽdi necessitatem, seque malle deuotis & volentibus, quam coactis imperitare: atque hoc si eis à principio placuisset, mali nil perpessos, plurima verò accepisse bona. Quoniam auté diuinæ placuerit ordinationi, vim & gratiam imperij eos experiri, studendum illis esse, quò faciliùs errata superent, pœnitudinem eos facti habere: vinci se posse citiùs obsequio quàm bello, prælium incipere quemuis etiam ignauum posse, ceterum finé penes victores esse. Ad hæc illi summisso vultu, supplici voce, pauca pro delicto suo verba faciunt; se non hostili animo, nec ad oppugnandum imperium arma cepisse: sed terminos patriæ suorum jure belli omnino suos factos, vastari à suis gentilibus pati nequiuisse. De cetero si modò sibi parcatur, velle eniti vt malorum metu liberi propensiùs erga se beniuolentia imperialis & gratia conseruetur.

Miranda Mediolanensium facies.

CAPVT XLIII.

De reconciliatione Mediolanensium, & quanta vtrisque lætitia.

REcitatis mox quæ in scriptum redactæ fuerant conditionibus pacis, cum assensus ac fauor omnium accessisset, pacem, dextrasque accipiunt: signumque imperialis vexilli in ciuitate receptum, pro indicio victoriæ erigitur. Immensa lætitia continuò in castris, gaudium in ciuitate, gratulatio circa captiuos, quos ad pedes imperatoris magno ac longo ordine venientes, noti & propinqui præ gaudio multis lacrymis obortis excipiunt, miserantes in eis vultus pallidos, sordidum habitum, fœdam macilentiã, eos

quos imberbes & juvenes nouerát, modo senio, canitie, & carcerali squalore ignotos. Quanta lætitia, quantusque concursus! dum pater filium, fratrem frater, generum socer, affinis cognatum diu perditum inuenit, inventum gratulabunda voce salutat, amplexatur: alius alium lætus appellans, familiari secum alloquio confabulatur. Quod si de regum antiquorũ fastu quicquam in mansueto ac pio fuisset principe, huius diei lætitiam inter solemnitates reliquas semper celebrem apud Italos constituisset. Actus est hic triumphus 6. Idus Septemb.

Capvt XLIV.

Quomodo post actum triumphum imperator plures ex principibus ad propria redire permisit.

PRinceps Romanus à Mediolano castra movens, apud Modoicum sedẽ regni Italici coronatur. Quam Ecclesiam iamdudum à Mediolanensibus subactam, ac ferè destructam pristinæ libertati reddidit: sedemq; propriis expensis magnificè reparari præcepit. Cumq; in subactione tantæ ciuitatis ex maxima parte motus Italorum repressos speraret: magnam partem exercitus cũ suis optimatibus ad propria redire permittit. Inter quos primus erat Rex Boemorum, Dux quoque Austriæ cum copiis Vngarorum, Arnoldus Præsul Moguntinus, Dux Bertolfus Burgundię, Comites & Marchiones, magnaque pars nobilium. His cum summa alacritate dimissis, ipse ad ordinanda cetera Italiæ negotia aciem intendit.

Capvt XLV.

Qua de causa Fridericus quosdam Veronensium hostes judicauerit, & de damno eis illato. Item de Ferraria, & eius obsidibus.

IAm verò tantus pavor totam terram occupaverat, atq; formido, vt palam quidem nemo rebellaret, occultè autẽ concepta corde malitia plerique illorum non carerent. Quidã enim de Veronensibus, dum castrum regale Garda vocatum, Turisindus ciuis eorum cum suis fautoribus occupasset, id Imperatori reddere iussi, cùm omnimodis detrectarẽt, hostes iudicati fũt: suæque temeritatis nonnullos ciuium Veronensium socios & cõsentaneos habuere. Quocirca Imperator eò versus descendens, infra Veronam fluvium Athesam inopinatò transvadauit: eorumque territorium, quod longo tempore inuiolatũ, nullum hostem metuerat, pervagatus, aliquantisper militem agros vastare, castella diripere, atq; inflammare permisit. Rectè quidem, quò & hostibus rebellandi metum incuteret: ac eorum, qui in hac parte immunes essent, saluti cõsuleret. Denuo reuertens, sicut & antea Athesam vado trãsiuit, nullo pontis vel navigij egens adminiculo. Tanta siquidem cæli clementia, tanta erat terræ fertilitas, tanta maximorum fluuiorum ariditas, & contracta violentia; vt elementa ipsa fortitudini diui Imperatoris famulari, eiusq; fauere votis dicerentur. Vnde factum est, vt iisdem diebus cũ de ciuitatibus vniuersis obsides exhiberentur, ac Otto Palatinus comes de Baioaria Ferrariam ad id negotium promouendũ destinatus fuisset, alveum, quo se Padus ad munimentum ciuitatis partitur, absq; nauibus transmeans, improuisus ac inopinatus supervenit: ordinatisq; ad votum omnib⁹ rebus, 40. vadib⁹ acceptis rediit. Ea res finitimos plurimos exterrẽs, incredibilis visa est, eo q Ferraria Pado ibidẽ instagnante, & paludes impermeabiles faciente, munimento locorum fidens, omnem viciniam suã intrepida ac superba rideret, atq; despiceret. Dehinc cùm Eridani fluenta ad disponenda regalia prædia Methildis trãsmearet; turbam calonum, meretricũ, & lixarum, quæ se exercitui plurima immiscuerat, militumq; animos effeminare poterat, antiquorum Imperatorũ exemplo propellendam ac deterrendã decernit.

Elementa famulari videbantur Friderico.

Capvt XLVI.

De ædificatione noua Laudæ, & curia celebranda.

INter hæc cùm tota Italia sub silentio ageret, & bellorũ inquietudinẽ pacis tranquillitate cõmutasse videretur; Fridericus deperiisse sibi ratus tẽpus, in quo aliquod magnificũ monimentum non præstitisset: nouam ciuitatem Laudensibus fabricari adorsus est: vbi si fortè Mediolanenses pristinas inimicitias refricando clades suas inciderent, ab eorum incursu securiores existerent. Maxima ergo prouidentia, maximo pietatis obsequio, juxta fluuiũ Adduam locum elegit ex omni parte fluminis ambitu munitum, vno tantũ aditu muro & vallo sepiendo. In cuius ciuitatis fabrica ingentes sumpt⁹ expendens, liberalitatis suæ singulare præbuit argumentum. Deinde generalem curiam omnibus Italis ciuitatibus & primoribus apud Ronsalias in festo B. Martini celebrandam indicit: vbi & leges pacis promulgaret, & de iustitia regni, quæ multo iam tempore apud illos obumbrata in desuetudinem abierat, pernecessaria sapientum collatione differeret, diuq; obsoletam elucubraret.

Capvt XLVII.

De Constantinopolitano imperatore, & quomodo insidias suorum evaserit.

CIrca idem tempus Manuele Constantinopolitano imperatore circa partes Antiochiæ cõtra Turcos cum exercitu morante, vnus de servis palatij, Caniclinus videlicet, quem nos Cãcellarium dicere possumus, principi suo fraudẽ molitus est. Tres siquidẽ audacissimæ temeritatis juvenes infinita corruptos pecunia ad occidendum Imperatorem pellexerat: ipseq; statuta die, quãdo id facinus patrari debuerat, ad occupandum apud vrbem simul cum imperiali palatio imperium, magnis instructus copiis præstolabatur. Tantum Regis periculũ cùm Imperatrici per occultum indicem revelatum fuisset, illa magnitudine sceleris perterrita, quã velocissimè marito proditionem significat. Sicq; detecto dolo, comprehensis sicarus, prænũto criminis auctore, & capto, de omnibus condigna sumuntur supplicia. Caniclinus etenim primò effossis oculis, lingua perforato gutturi trãsmissa, sine miseratione miserabili morte vitam finiuit.

Nouum genus supplicij

LIBER QVARTVS.

A Curia Roncaliæ terminans in Concilio Papiensi.

CAPVT I.

Quomodo Fridericus ad celebrandam curiam in campestribus Roncaliæ castrametatus est.

IAM dies placiti adfuit, quę Romanũ principem ad campestria Ronzaliæ, sicut fuerat condictũ, inuitabat. Veniens ergo cum multo comitatu, super littus Eridani tentoria ponit, Mediolanensibus, Brixiensibus, & compluribus aliis in altera parte fluminis è regione castra metantibus. Confluũt ex omnibus regni partibus cum magna frequentia Archiep. Episcopi, multique alij Ecclesiastici, viri, Duces, Marchiones, Comites, & Proceres, Consules, & ciuitatum Iudices. In quibus quanta fuerit diuersitas & linguarum & nationum, varietas tabernaculorum demonstrauit. Quorum quidem dispositionem quia non casus, sed ordo rationis, & ratio ordinis omni licet tẽpore designare consueuerit; in hoc tamen loco negligenter transcundam non putavimus.

Variæ nationes variâ habent tabernacula.

CAPVT II.

De dispositione tabernaculorum exercitus.

NEmpe antiquam Romanæ militiæ consuetudinem Romani miles imperij adhuc obseruare solet: vt videlicet quotiescumque in hostilem terram intrauerint, castrorum primò munitioni studeant. Quæquidem neque iniquo loco erigunt, neque inordinatè describunt, sed in plano & campestri; & siquidem inæquale solum fuerit, quoad fieri potest, complanatur. Dimẽsio autem sæpissimè vel in orbem, vel in 4. angulos designatur. Nam & fabrorum & opificum multitudo, & mercatorum copia, quæ quantum vsus poscit, sequitur exercitum, cum suis papilionibus ac ergastariis, aut suburbiorum, si in quadro: aut si in gyro ambitus totũ extrinsecùs muri faciem præfert. Intus autem castra vicis aptè distinctis dirimunt, plateasque & portas assimilant, tam iumentis aditu faciles, quàm ipsis, siquis vrgeat, intro currentibus sufficienter latas, vt quasi repentina quędam ciuitas existat. Medio autem ducis vel principis tabernaculum templo simillimum, circaque rectorum & primatum, vt quemque decet, suo ordine armisque septi. Milites per contubernia cum decore & lætitia in tẽtoriis agunt; & militiæ disciplina pacis otio velut in procinctu positi, exercentur. His ita dispositis castra Ligurum, & eorum Italorum, qui aliud littus Padi insederant, pons medius infra biduũ jussu principis confectus cum castris nostrorum continuauit.

CAPVT III.

Qui principes adfuerint in illa curia, & de triduana consultatione. Item oratio Imperatoris per interpretem ibidem habita.

POrrò qui principes & optimates eidem curiæ interfuisse à nobis visi sunt, vt meminimus, isti fuerunt. Decismontanis Fridericus Archiepiscopus Coloniensis, Eberhardus Babenbergensis Episcopus, Conradus Eistetensis, Daniël Pragensis, Gebehardus Herbipolensis, Hermãnus Firdensis. De vltra montanis Guido Cremẽsis Cardinalis Diaconus sedis Apostolicæ legat⁹, Piligrinus Aquileiensis Patriarcha, N Mediolanensis Archiepiscopus. Episcopi Taurinensis, Albanensis, Eporegiensis, Hastensis, Nouariẽsis, Vercellensis, Terdonensis, Papiensis, Cumanus, Laudensis, Cremonensis, Placentinus. (Parmensem infirmitas mortalis domi tenebat,) Regensis, Mutinensis Bononiensis, Mantuanus, Carsidonius, Veronensis, Omnebonensis, Brixẽsis, Pergamensis, Concordiensis. Ravennas exarchatus eo tempore, Anselmo nuper defuncto, metropolitano carebat. His omnibus cum frequẽtia laicorum principum, Ducum videlicet, Marchionum, Comitum, & vniuersarum in Italia ciuitatum Consulibus atque Iudicibus Fridericũ circumstantibus, solis Episcopis cum paucis admodum Principibus consilij sui participibus iniungit, quatenus diuini timoris cõsideratione de salubri consilio in Italiæ rebus ordinandis ita secum deliberent, vt Ecclesiæ Dei pacis tranquillitate gaudeant, & ius regale, decusque imperij debito proueharur honore. Totum triduũ hæc consultatio absumpsit. Quarta demum die serenissimus Imperator in concionem venit, sedensque in eminentiori, vnde ab omnibus videri poterat & audiri; circumsedente eum corona venerandorum, quos prænominavimus, heroum, per interpretem elocutus est. Cùm placitum sit ordinationi diuinæ ex qua omnis potestas in cœlo & in terra, Romani nos Imperij gubernacula tenere: non immeritò quæ ad statum ejus dignitatis pertinere noscuntur, quantum Deo propitio valemus, prosequimur. Cumque Imperialis maiestatis hoc esse non ignoremus officium, vt studio nostræ vigilantię, ac pœnarum metu improbi & inquieti coërceantur, boni subleuẽtur, atque in pacis tranquillitate foueantur; ita nouim⁹ quid juris, quid honoris, tam diuinarũ quàm humanarũ legum sanctio culmini regalis excellentiæ accommodauerit. Nos tamen regium nomen habentes, desideramus potiùs legitimũ tenere imperium pro conseruanda cuiq; sua libertate & iure, quàm, vt dicitur, omnia impune facere, hoc est regem esse, per licentiam insolescere, & imperandi officium in superbiam dominationemque conuertere. Deo fauente mores non mutabimus cum fortuna: quibus initio partum est, his artibus retinere curabimus imperium. Sed nec per nostrã desidiam quemquam eius gloriã & excellentiam imminuere patiemur. Quia ergo vel bello vel pace clarum fieri licet; nec refert, vtrum melius sit patriam armis tutare, seu legib⁹ gubernare, altero alterius auxilio indigente; bellorum motibus propitia diuinitate sedatis, ad leges pacis negotia transferamus. Nostis autem, quod iura ciuilia nostris beneficiis in summum pronecta, firmata, ac moribus vtentium approbata, satis habent roboris regnorũ leges: in quibus quod antè obtinebat, postea desuetudine inumbratum est, ab imperiali remedio vestraq; prouidentia necesse habent illuminari. Siue ergo ius nostrũ, siue vestrum in scriptum redigatur, in ej⁹

Concio imperatoris.

constitutione considerandum est, vt sit honestũ, iustum, possibile, necessarium, vtile, loco temporique conueniens: Ideoque tam nobis quàm vobis, dum ius condimus, cautiùs præuidendum est; quia cùm leges institutæ fuerint, non erit liberũ iudicari de eis; sed oportebit iudicare secundùm ipsas.

Caput IV.

Subsequens fauor Episcoporum, & eorum responsio ab Archiepiscopo Mediolanensi prolata.

His dictis magnus fauor omnium prosequitur, admirantium & stupentium, quod qui literas non nosset, quique parum adhuc supra adolescentem ageret ætatem, in oratione sua tantæ prudentiæ, tantæque facundiæ gratiam accepisset: surgentesque vnus post vnum, sicut eius gentis mos est, seu vt principi suum quisque manifestaret affectum, & propensiorem circa eum deuotionem: seu vt suam in dicendo peritiam, qua gloriari solent, declararet. Primò Episcopi, deinde proceres terræ, pòst consules, & missi singularum ciuitatum, totam diem illam facundissimis sermonibus in noctem vsque produxerunt. Porrò vna omnium sententia hæc erat, à Mediolanensi Archiepiscopo probata. *Hæc est dies, quã fecit Dominus: exultemus & lætemur in ea.* Verè dies hæc dies gratiæ, dies est lætitiæ; qua in medio populi sui victor inclytus, triumphator pacificus, non belli minas intentans, non crudele aliquid vel tyrannicum intonans: sed pacis leges disquirens, in medio populi sui mitissimus residere dignatur. Felix tandem Italia post multa secula inuenta, quæ modò Principem inuenire meruisti, qui nos homines, imò proximos ac fratres recognoscat. Tu nimirum es, ô clarissime princeps, & singularis orbis & vrbis Imperator, qui licentiam primo homini indultã, jamq; diu abrogatam, rursus in vsum, ac in veræ sententiæ cõsuetudinem reuocasti, vbi dictum est. *Crescite & multiplicamini, & dominamini piscibus maris, & volatilibus cæli.* Quantos ô Italia, passa es Reges, imò Tyrannos, qui hoc tibi mandatum per contrapositionem interpretarentur, versa vice dominãtes hominibus, imò premẽtes, quosque bonos & sapientes: rationeque, vt pote rationales, vti cupientes, pisces maris, lubricos scilicet, rapaces, & cœno voluptatis deditos, & altum inanequè sapientes demulcerent; & iniqui iniquos in suis impietatibus contra jus fasque confouerent! Nouimus, qualia aliquando simus passi imperia, iniusta, superbia, crudelia. Meminimus, sine extanti crimine factas proscriptiones locupletium; magistratus, sacerdotia, nefariã turpique conuentione commutata; & alia multa, quę libido dominãtium imperaret, nostris sub oculis irreuerenter perpetrata. Gaudeamus ergo, & exultemus, & demus gloriam Deo, post tam turbidi temporis tempestatem serenum nobis pacis diem illuxisse: dum tibi serenissimo Domino nostro placet imperium tuum per innocentiam seruare potiùs, atque tueri, quàm per scelus crescere, & per sanguinem subiectorum incrustari. Domineris, ô Augustissime Imperator, piscibus maris, & volatilibus cæli. Nam & diuinum iudicium superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. De nobis fidelibus tuis, de populo tuo, cõsultare placuit tuæ potentiæ, super legibus, & iustitia, atque honore Imperij. Scias itaque omne jus populi in condendis legibus tibi concessum. Tua voluntas jus est, sicuti dicitur. Quod principi placuit, legis habet vigorem: cùm populus ei, & in eum omne suum imperium & potestatẽ concesserit. Quodcumque enim Imperator per epistolam constituerit, vel cognoscens decreuerit, vel edicto præceperit, legẽ esse constat. Profectò secundum naturam est, commoda cuiusq; rei eum sequi, quem sequũtur incommoda: vt videlicet omnibus debeas imperare, qui omniũ nostrum sustines onera tutelæ. His finitis, ea die in vesperã protracta curia soluitur. Fuere etiam, qui ibidem in publico facta imperatoris carminibus fauorabilibus celebrarent.

Psalm. 117.

Genes. 1.

Caput V.

Quomodo singulis diœcesanis singulos Iudices præfecerit. Itẽ quomodo regalia Itali in manus principis resignauerint, & quibus ea denuo habere cõcesserit.

Sequentibus diebus plena atque solemni curia iudicio & iustitiæ à mane vsque ad vesperam intentus, querimonias & proclamationes, tã diuitum quàm pauperum, diligenter audiebat: habensq; 4. Iudices, videlicet Bulgarum, Martinũ, Iacobum, Hugonem, viros disertos, religiosos, & in lege doctissimos, Legumque in ciuitate Bononiensi Doctores, & multorum auditorũ præceptores. Cum his, aliisq; legisperitis, qui diuersi ex diuersis ciuitatibus aderant, audiebat, discutiebat, & terminabat negotia. Videns autem multitudinem eorum qui cruces bajularent (is enim Italorum mos est, vt habentes querelas, crucem manibus præferant) misertus illorum ait, mirari se prudentiam Latinorum: qui cùm præcipuè de scientia legum glorientur, maximè legum inveniantur transgressores: quamq; sint tenaces iustitiæ sectatores, in tot esurientibus & sitientibus iustitiam evidenter apparere. Diuino itaque vsus cõsilio, singulis diœcesanis singulos iudices prę posuit: non tamen de sua ciuitate, sed vel de curia, vel de aliis ciuitatibus; hac eos commutans ratione, ne si ciuis ciuibus præficeretur, aut gratia, aut odio leviter à vero posset auerti. Sicque factum est, vt de tanta querulorum multitudine vix vllus superfuisset, qui non aut plenam de lite victoriam, sive iustitiam, aut competentem cum adversario transactionem se gauderet reportare. Deinde super iustitia regni, & de regalibus, quæ longo iam tempore, seu temeritate pervadentiũ, seu neglectu Regum, imperio deperierant, studiosè differens, cùm nullã possent inuenire defensionem excusationis, tam Episcopi, quàm Primates & ciuitates vno ore, vno assensu in manum Principis regalia reddidere: primiq; resignantiũ Mediolanenses extitere. Requisitiq; de hoc ipso iure, quid esset: adiudicauerũt ducatus, marchias, comitatus, consulatus, monetaque thelonea, fodrũ, vectigalia, portus, pedatica, molendina, piscarias portus, omnemq; vtilitatem ex decursu fluminum prouenientẽ. Nec de terra tantùm, verumetiam de suis propriis capitibus census annui redditionem. Hisq; omnibus in fiscum annumeratis, tanta circa pristinos possessores vsus est liberalitate, vt quicumque donatione Regum aliquid horum se possidere instrumentis legitimis edocere poterat, is etiã nunc imperiali beneficio, & regni nomine idipsum perpetuò possideret. Ex his tamen qui nullo iure, sed sola præsumptione de regalibus intromiserant, 30. millia talentorũ, plus minusve, redditibus publicis per singulos annos accessere.

Itali litem habẽtes crucẽ bajulant.

Ius regaliũ.

CAPVT VI.

Quod Princeps magistratus ciuitatum ordinare debeat: & quod obsides acceperit ab omnibus.

PRæterea & hoc sibi ab omnibus adiudicatum atq; recognitū est, in singulis ciuitatibus potestates, consules, cæterosve magistratus, assensu populi per ipsum creari debere, qui fideles simul & prudentes, & Principi honorē, & ciuibus patriæq; debitam iustitiam nossent conseruare. De his autem omnibus fideliter & sine fraude recipiendis & obseruandis, ab omnibus ciuitatibus & sacramenta præstita, & vades pro libitu Imperatoris exhibiti sunt. Consequenter pax in communi iuratur eo tenore, vt nec ciuitas ciuitatem, nec homo hominē impugnaret, nisi hoc à principe sibi foret imperatum.

CAPVT VII.

De legibus, quas Imperator promulgauit, videlicet de feudis, & pace non violanda.

AD vltimum de iure feudorum, quod apud Latinos scripto nondum sufficiēter expressum fuerat, & penè omnes eam beneficiorum iustitiam in iniustitiam cōuerterant, leges promulgauit: quarū capitula præsenti annotatione subiecimus. Fridericus Dei gratia Romanorum Imperator, & semper Augustus. Imperialem decet solertiam ita reipublicæ curam gerere, & subiectorum cōmoda investigare; vt regni vtilitas incorrupta permaneat, & singulorū status iugiter seruetur illæsus. Quapropter cùm ex prædecessorum more vniuersali curiæ Ronzaliæ pro tribunali sederemus, à Principibus Italicis, tam rectoribus Ecclesiarum, quàm aliis fidelibus regni, non modicas accepimus querelas, quòd beneficia eorum, & feuda, quæ vassalli ab eis tenebant, sine dominorū licentia pignori obligauerant, & quadam collusione nominis vel libelli vendiderant: vnde debita seruitia amittebant, & bonum imperij nostræ felicis expeditionis complementum minuebant. Habito igitur consilio Episcoporum, Ducum, Marchionum, & Comitum, simul etiam palatinorum Iudicum, & aliorū procerum, hac edictali lege Deo propitio perpetuò valitura sancimus, vt nulli liceat feudum totum, vel partem aliquam vendere, vel pignorare, vel quomodolibet alienare, vel pro anima iudicare, sine permissione maioris domini, ad quem feudū spectare dignoscitur. Vnde imperator Lotharius tantum in futurum cauens, ne fieret promulgavit. Nos autem ad pleniorem regni vtilitatē prouidentes, non solum in posterum, sed etiam huiusmodi prius illicitas alienationes perpetratas, hac præsenti sanctione cassamus, & in irritum deducimus: nullius temporis proscriptione impediente, emptor bonæ fidei de pretio actionem habeat contra venditorem competentem. Callidis insuper quorumdam machinationibus obuiantes, qui pretio accepto, quasi sub colore inuestituræ, quam sibi licere dicunt, in alios transferunt; ne tale figmentū, vel aliud vlteriùs in fraudem hui⁹ nostræ constitutionis excogitetur, omnibus modis prohibemus: plena authoritate nostra statuentes, vt venditor & emptor, qui tam illicita contraxisse repertus fuerit, feudum amittat, & ad dominum reuertatur. Scriba verò qui super hoc instrumentū sciens conscripserit, post amissionem officij, cum infamiæ periculo manū amittat. Præterea si quis infeudatus maior quatuordecim annis, sua incuria vel negligentia per annum & diem steterit, quòd feudi inuestiturā à primo domino non petierit: transacto hoc spatio, feudum amittat, & ad dominum redeat. Firmiter etiam statuimus, tam in Italia, quam Alemannia, vt quicumque indicta publicè expeditione vocatus à Domino suo, ad eandem expeditionem spatio competenti venire supersederit, vel alium pro se domino acceptabilem mittere contempserit, dimidiū redditus feudi vnius anni domino non ministrauerit, feudum quod ab Episcopo, aut ab alio domino habet, amittat: & dominus feudi in vsus suos illud redigendi omnibus modis habeat potestatem. Præterea ducatus, marchia, comitatus de cætero non diuidatur. Aliud autem feudum, si cōsortes voluerint, diuidatur: ita vt omnes, qui partem feudi habēt jam diuisi, vel diuidendi, fidelitatem domino faciant: ita tamen vt vasallus plures dominos nō compellatur habere, nec domin⁹ feudi sine voluntate vasallorum ad alium transferat. Insuper si filius vasalli dominum offenderit, pater à domino requisitus, adducat filium ad satisfaciendū domino, vel à se filium separet, alioquin feudo priuetur. Si verò pater vult eum deducere vt satisfaciat, filius autem contemnit, patre mortuo in feudum non succedat, nisi prius Domino satisfecerit: parique modo vassallus pro omnibus suis bonis domesticis faciat. Illud quoque præcipimus, vt si vasallus de feudo alium vasallum habuerit, & vassallus vassalli dominum domini sui offenderit, nisi pro seruitio alterius domini sui hoc fecerit, quem sine fraude antea habuit, feudo priuetur, & ad dominum suum, à quo ipse tenebat, reuertatur: nisi requisitus ab eo, paratus fuerit satisfacere maiori domino quem offendit: & nisi vassallus, idemque dominus à suo domino requisitus, eum qui maiorem dominū offendit, requisierit vt satisfaciat, feudum amittat. Præterea si de feudo inter duos vassallos sit controuersia, domini sit cognitio, & per eum controuersia terminetur. Si vero inter dominum & vassallum lis oriatur, per patres curiæ à domino sub debito fidelitatis coniuratus terminetur. Illud quoque sancimus, vt in omni sacramento fidelitatis imperator nominatim excipiatur. Fridericus Dei gratia Romanorum imperator, & semper Augustus, vniuersis suo subjectis imperio. Hac edictali lege in perpetuum valitura jubemus, vt omnes nostro subiecti imperio, verā & perpetuam pacem inter se obseruent, & vt inviolatum inter omnes fœdus perpetuo seruetur. Duces, marchiones, comites, capitaneos, vauassores, & omnium locorum rectores, cum omnibus locorum primatibus & plebeis, à 18. anno vsque ad 70 jureiurando obstringantur, vt pacem teneant, & rectores locorum adiuuent in pace tuenda atque vindicanda, & in fine vniuscuiusque quinquenij omniū sacramenta de prædicta pace tenenda renouentur. Si verò quis aliquod jus de quacomque causa, vel facto contra aliquem se habere putauerit, ad judicialem redeat potestatem, & per eam sibi competens jus assequatur. Si quis verò temerario ausu prædictam pacem violare præsumpserit, si ciuitas est, pœna 100. librarum auri cameræ nostræ inferenda puniatur. Oppidum vero 20. libris auri mulctetur. Duces autem & Marchiones & comites 50. libras præstent. Capitanei vero, & maiores vauassores 20. libris auri puniantur. Minores autem vauassores, & omnes alij prædictæ pacis violatores 6. libras auri inferre conpellantur, & damnum pa-

Edictū imperatoris.

Aliud edictum Imperatoris.

cis secundum leges resarciant. Iniuria seu furtum legitimè puniatur. Homicidium, & membrorũ diminutio, vel aliud quodlibet delictum legaliter vindicetur. Iudices verò, locorum defensores, vel quicumque magistratus ab imperatore, vel eius potestate constituti, seu confirmati, qui justitiam facere neglexerint, & pacem violatam vindicare legitimè supersederint, damnum omne, & injuriam pacis resarcire compellãtur & insuper si maior judex est, sacro ærario in pœnam 20. libras auri præstet, minor autem pœna trium librarum auri mulctetur. Qui verò ad prædictam pœnam persoluendã inopia dignoscitur laborare, corporis sui coërtionẽ cum verberibus patiatur: & procul ab eo loco quẽ inhabitat, quinquaginta milliaria per quinquennium vitam agat. Conuenticula quoque, & omnes coniurationes in ciuitatibus & extra, etiam occasione parentelæ, inter ciuitatem & ciuitatẽ, & inter personam & personam, siue inter ciuitatem & personam, omnibus modis fieri prohibemus, & in præteritum factas cassamus: singulis conjuratorum pœna vnius libræ auri percellendis. Episcopos quoque locorum Ecclesiastica censura violatores huius sanctionis, donec ad satisfactionẽ veniant, coërcere volumus. Receptoribus etiam malefactorum, qui prædictam pacem violauerint, & ementibus, nostræ indignationi subjiciendis, eadem pœna feriendi sunt. Præterea bona eius publicentur, & domus destruantur, qui pacem jurare & tenere noluerit, & leges pacis non seruat. Illicitas etiam exactiones, maximè ab Ecclesia, quarum abusio jam per longa tempora inoleuit, per ciuitates & castella omnimodis condemnamus, & prohibemus: & si factæ fuerint, in duplum reddantur. Item sacramenta pupillorum sponte facta super contractibus rerum suarum non retractandis, inuiolabiliter custodiantur. Per vim autem, vel iniustum metum, etiam à maioribus, maximè ne querimoniã maleficiorum commissorum faciant extorta sacramenta nullius esse momenti, jubemus. Ad hæc qui allodium suum vendiderit, distractum ex jurisdictione imperatoris vendere non præsumat, & si fecerit, non valeat.

Conuenticula prohibentur.

Caput VIII.

De controuersia Cremonensium & Placentinorum. Item de controuersia pro Modoico.

Cremonenses & Placentini inter eos qui sibi coram principe litem commouebant, actiùs ceteris sese experiebantur. Nam cùm inter has duas ciuitates, non longe à se positas, nisi quod Pado interfluente separantur, propter contubernium Mediolanensium, antiquæ ac diutinæ mãserint discordiæ: accesserat tunc quòd Cremonenses cum imperatore ad curiam venientes, Placentinorum militia egressa eos ad certamen prouocauerat, quod modo vulgò Turnoimentum vocant. Ibique hincinde aliqui sauciati, alij capti, quidam occisi sunt. Ob hanc rem dum adversus se inuicem accusationem proponerent, Cremonensibus se dum essent in obsequio, & in comitatu principis, hostiliter inuasos, nec tam se, quã regiam fuisse læsam maiestatem, suam iniuriam magnitudini principum curæ esse debere: penes imperium esse, vt Placentini velut hostes reipublicæ pro impietatibus in ipsos, pro perfidia & temeritate in imperatorẽ graues pœnas reddant. Placentinis autem non adversus principem, sed contra infestissimos hostes se venisse, qui cùm in terminis ipsorum multa iniqua fecerint, rapinis & incendiis omnia permiscuerint, querimoniæ modò calumniosę, quòd injuriam passi sint, allegantibus, Fridericus partibus prosequendi copiam dedit: sufficienterque auditis, quæ ab vtrisque dicerentur, animaduertit Placentinos minꝰ idoneè obiecta purgare, persertim cùm in plurimis rebus dolus eorum, & perfidia in regnum jam antea foret deprehensã. Itaque contra ipsos sententia judicũ procedit, tandemque hac mulcta in gratiam recipiuntur, vt præter non paruæ pecuniæ donationem, vallum ciuitatis egregiũ, quod jisdẽ annis pro defectione ab imperatore fecisse insimulabantur, replendo æquarent, turresque vniuersas destruerent. Quod & factum est, dignaque in Placentiam seditiosam ciuitatẽ, pro modo delicti vltio exerta, rebellionis metũ reliquis ciuitatibus incussit. Ibi quoque Fridericus Augustus de proprietate Modoici, vbi sedes regni Italici, vt dictum est, esse dignoscitur, contra Mediolanenses causam assumens, selectis arbitris gloriosè, justitia media de lite triumphauit.

Placentinorum torneamentum.

Placentinorum mulcta

Caput IX.

De nuntiis imperatoris in Sardiniam & Corsicam missis, & de Iannensibus subactis.

Apud Roncalias rebus bene gestis, & vtilitatibus imperij sapienter ordinatis, Fridericus conuentum dimisit: atque proximioribus ordinatis, ad vlteriores terras, & insulas maris regium regiæ procurationis animum protẽdit. Itaque electos nuntios, Episcopum videlicet Conradum Eisterensem, & comitem Emichonem, in Sardiniam & Corsicam dirigit, cõmendans eos Pisanis & Iauensibus conducẽdos, pro eo quod hę duæ ciuitates maximum in Tyrrheno mari viderentur habere principatum. Verùm quamobrem eadem legatio sine efficacia remanserit, conjicient hi, quibus notum est, in quantis emolumẽtis Pisanis atque Iauẽsibus insula Sardinia prostituta sit. Vnde non incongruè putatur illorum astu, & falsis occasionibus iter nuntiorum fuisse impeditum. Nam & Iauensibus vicem redditurus, aduentum suum Augustus comminans, finibusque eorum accedens, mira celeritate, ac facilitate eos deterruit, & ad pacis pacta confugere compulit, quæ fuere hujusmodi: 1000. marcas argenti publico ærrario persoluere, & à muri, quem orsi fuerant, fabrica cessare. Non autem ab re putatur; hunc illis cœlitus incussum fuisse terrorem, atque formidinem; ne multos sua temeritate ad defectionem inuitarent. Nam salutis spem Iauensibus certam, & contra venientibus hæsitationem natura loci præstare maximè poterat: quæ ciuitatem ita ex omni parte vallauerat, vt vel propter eminentiam Alpium prærupta & inuia, vel Tyrrheni maris, quo littus ipsum alluitur, fluctibus ad eam nec perueniri facilè fuerit. Augustus animo nullo horum motus, etiam cum natura certare non diffidebat: vt quod illa situ loci inexpugnabile fecerat, ipse magnitudine animi, ac virtute superandum putaret.

Caput X.

Quomodo imperator Natale Domini apud Albam celebrans, nuncios pro colligendo fodro vndique direxit, & de terra Mechtildis.

His gestis, Fridericus pro recreando milite, in opimis, & nondum bello tactis Italiæ

locis hyemare statuit, proximumque Natalem Domini apud Albam ciuitatem celebrans, nuntios pro colligendo fodro per totam Tusciam, & maritima, atque Campaniam direxit. De principib⁹ quoque, ad ordinandos in ciuitatibus cōsules seu potestates, aliom aliò dimittit: adiunctis eis chartulariis, qui de regalib⁹ quæ fisco accesserant, certam summam, & plenam notitiam reportarent. Redditus quoque imperiales, quæ dicuntur domus Mechtildis, à duce Guelfone, seu ab aliis distractos, & dispersos congregauit, quos postmodum eidem nobilissimo principi adunatos, & melioratos liberali restitutione noscitur reddidisse. Quorum prædiorum magnitudinem, eiusque terræ copiosam opulentiam, qui ripas Eridani peruagati sunt, non ignorant.

Caput. XI.

De morte Ottonis Frisingensis Episcopi.

ROmanus Imperator etsi in aliis omnibus secunda fortuna vsus fuerat; in morte tamen nonnullorum principum per idem tempus eius sævitiam & cæcitatem expertus est: quorum vt apud posteros nulla celebretur memoria, nobilitas generis, mentis prudentia, & egregiæ, tam animi quàm corporis virtutes, non permittunt. In quorum numero primus fuit Otto Frisingensis Ecclesiæ venerabilis Præsul, huius* historiæ Author, & feliciori fine futurus consummator: nisi, vt quidam incusant, fata virtutibus invidissent. Et quia tā in huius præclari viri nece, quàm in conflagratione Frisingēsis Ecclesię patria mea duplici contritione attrita est; nemo me accuset, si vel patriæ miserias, vel amantissimi domini, & nutritoris mei flebilem interitum prolixiore narratione prosequar: sed dolori veniā tribuat, considerantibus nobis ciuitatem nostram ad tantum felicitatis gaudium processisse, eādemq; ferè ad vltimos casus inclinatam. Siquis autē, vt ait quidam, durior misericordiæ sit judex, res quidem tribuat historiæ, lamenta verò scriptori. Anno ergo ab Incarnatione Domini 1159. indictione 7. regnante serenissimo Imperatore Friderico, anno imperij eius 5. regni 5. memoratus Antistes ab hac luce, Deo vocante, migrauit. Is primò velut cælitus, & à Deo missus, cùm eandem Ecclesiam reperisset omnibus ferè bonis destitutam, distractas facultates, collapsa palatia, familiam attritā, religionis monasteriorum nullam, vel paruā memoriam: ope diuina tandem ipsam in eum locū reduxerat, vt clero religionem, familiæ libertatem, facultatibus copiam, ædificiis decorem ab hac luce subtractus restituisset: eiusque cura, labor, meritum circa sedem & gentem suā perinde fuerat, ac si non tam instaurator, quàm fūdator illius extitisset. Huic negotio prēstabat adminiculum & opem tum genus viri, tum probitas, tum conuersationis æstimatio. Nempe Imperatorū Henrici quarti nepos, sororius quinti Henrici, Conradi Regis frater vterinus, Friderici Imperatoris Augustissimi, huius qui jam feliciter regnat, patruus, ex clarissimo Principe Leopaldo Marchione patre, & matre Agnete filia Henrici quarti Imperatoris, pariter cum fratribus suis germanis Conrado Patauiensi Episcopo, Leopaldo duce Baioariæ, & Henrico duce Austriæ: necnon & sororibus Gertruda ducissa Boëmiæ, & Bertha ducissa Polonorum, ac Ita Marchionissa de Monte ferrato, N. Imperatricis Hispaniæ genitrice. De tanta inquam, tamque illustri parentela proles ipsa nobilissima traxit originem. Literali scientia non mediocriter aut vulgariter instructus, inter Episcopos Alemāniæ vel primus, vel inter primos habebatur, intātum, vt præter sacræ doctrinæ cognitionem, cujus secretis & sententiarum abditis præpollebat, Philosophicorū & Aristotelicorum librorū subtilitatem in Topicis, Analyticis, atq; Elenchis fere primus nostris finibus apportauerit. Ob ea, & aliarum multarum priuilegia gratiarum, fiducia quoque tam secularis prudentiæ, quam eloquio fretus facundissimæ linguæ, cùm sæpius in causis Ecclesiæ coram regibus & principibus constantissimè ageret, & exinde sibi gloria laudem, laus invidiam, vt assolet, non modicam peperisset, laqueos adversariorum imperterritus declinauit, & obloquentium ora sine læsione probè probus euasit. Sanè viuendi modum juxta Cistertiensis ordinis religionem instituerat: ibique in monasterio Morimundensi primò Abbas, eousque probatus, & electus inuentus est, vt merito sibi diceretur, *Amice ascende superius*. Episcopus fact⁹, trāscurso juventutis feruore, ac sopito lubricę ætatis incentiuo, oleum peccatoris declinans & justitiam suam in conspectu hominum, & fauore facere paruipendens, Deo potiùs, quem conscientiæ & corda non fallunt, placere satagebat, attendens illud Evangelicum. *Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua.* Vnde factū est, vt si quid ex conuersatione mundana puluerulentiæ contraxisset, in præsenti lingua detrahentium, quæ vt gladius acutus, raderetur, atque purgaretur. Si quid supradicto principe Friderico patruo suo in Italicam expeditionem iter agente, cum & ipse sicut necessarius & perutilis imperij negotiis, ire debuisset, nutu diuino contigit ipsū iter retractare: vt vir religiosus inter manus fratrum orantium potiùs, quàm inter strepitum præliātium expirans, dicere posset. Domine, suscipe me, vt cum fratribus meis sim, cum quibus &c. Benignè verò ab imperatore dimissus, multis gemitibus commissam sibi suæ benignitati commendauit Ecclesiam, ac quodam spiritu prophetico de fine suo præscius, ne post mortem suam ipsam aliquo modo grauaret: & libertatem electionis, vt jam sæpius anteactis temporibus in aliis Ecclesiis factum dicebatur, eam nullo modo priuaret, postulauit. Accepta de hac probabili petitione fideli laudamento, ad propria reuersus est. At cùm aliquibus de morte sua, seu per visiones, seu per somnia reuelatum fuisse, referentibus & cōmonentibus quibusdam religiosis, cognouisset, salutatis fraterna charitate media quàm intimè fratribus, & valedicto, occasione visitandi Cistertiense capitulum viam carpit: & jamdudum languore, ac debilitate corporis inualidus, laborioso itinere nihil tamen adhuc suis, qui secum erant, metuentibus, ad prænominatum Morimūdense monasterium peruenit. Ibi per aliquot dies lecto cubans, & jam de obitu suo nequaquā dubius, dū sacro liquore olei, sicut moris est, perunctus fuisset, & de pecunia sua laudabili testamento ordinasset, inter cetera quæ sollicitus de salute sua præuidebat, etiam hunc codicem manibus suis offerri præcepit, cumque literatis & religiosis viris tradidit, vt si quid pro sententia magistri Gilberti, vt patet in prioribus, dixisse visus esset, quod quempiam posset offendere, ad ipsorum arbitrium corrigeretur: seque catholicę fidei assertorem, juxta sanctæ Romanæ, imò &

Idest precedentium librorum, nō huius continuationis.

Otto Frising obitus.

Luc. 14.

Mat. 6.

Otto retractat, quod pro Gilberto dixerat.

vniuersalis Ecclesiæ regulam professus est. Deinde multa prius cordis contritione, & humili cõfessione reatum suum recognoscens, sumptis sacrosanctis mysteriis, in medio multitudinis sanctorum, tam Episcoporum quàm Abbatum, Domino spiritum reddidit. Felix vtique, & pro meritis suis diuino munere donatus, vt antea raptus sit, quã vnicã suam, dilectã suã Ecclesiã videlicet, cui ipse speciali & intimo amore connexus erat, in fauillam & cinerem cõuersam vidisset, & subuersã Cũ autẽ adhuc viuens locũ sepulturæ suæ fratribus digito præmonstrasset, extra Ecclesiam in loco humili, vbi scilicet ab omnibus fratribus calcari debuisset: huic eius vltimæ voluntati obviandum putabatur, & intra septa Ecclesiæ iuxta maius altare honorificè tumulatus est: eiusque sepulchrum à cunctis fratribus honore, ac veneratione dignum habetur. Ego autem qui huius operis principium eius ex ore adnotaui, finemq; eiusdem jussu principis perficiendum suscepi, & manu mea ipsius extrema lumina clausi, hoc Epitaphium composui, & tumulo seu cęnotaphio eius inscribi feci.

Libram Phœbus subiit cum falcitenente,
Luci nox prævaluit die decrescente,
Vita minus habuit morte prævalente,
Otto quando corruit, raptus heu! repente.
Hic si gradum consulis, præsul dignitate:
Formam, decens, habilis, juvenis ætate:
Genus, altâ nobilis Regum majestate:
Mores, commendabilis mira probitate:
Monachum se præbuit, si Religionem.
Ideas asseruit, si positionem.
Virgo, cuius meruit intercessionem,
Eius ad quem genuit agat mentionem.
Cujus frequens otium in Philosophia.
Majus exercitium in Theologia.
Fœdus sibi mutuum cum Philologia;
Nunc sit ei speculum summa Theoria.
Plangat hunc Germania, planctu generali.
Magis tu Frisingia, orba viro tali,
Cui tot privilegia dono speciali;
Iugi querimonia debes lamentari.
Hujus in te studio studium vigebat.
Grata disceptatio plures acuebat.
Quid mos, aut quid ratio, nemo non videbat.
Fraus & cavillatio latens non latebat.
Hic sacrum Ecclesiæ sublimavit cultum.
Ipse dedit strepere logicum tumultum.
Hoc in ejus cinere totum est sepultum.
Talem nemo plangere potest satis multum.
Quis nunc tantam gratiam formis affirmabit?
Aut quis elegantiam dictis assignabit?
Quis ad consequentiam tropos revocabit?
Heu, qualem sententiam schola vento dabit!
Quid rerum compactio sagax, dum rimatur?
Mathesis abstractio quid, dum contemplatur?
Quod nihil privatio per hunc dum probatur,
Quid ambarum actio morte sciri datur.
Hujus necem patria justè dedignata,
Clara dolens atria rectore privata,
De se bene meritum cernens in favilla.
Iuit in interitum pariter & illa
Tantas ad exequias turba populorum
Pias fundat lacrymas, mœstum ducens chorum.
Ad preces continuas, & lamenta quorum,
Illum salvet, animas qui beat justorum. Amen.

Aliter, Idem.

Quidquid in orbe beat præclaros & meliores,
Præsulis Ottonis mirè cumulavit honores.
Si proavi vel avi probitas, sacer ordo, potestas,
Deberent mortis furias cohibere molestas;
Non moriturus erat præclarè præditus illis.
Heu talem communibus accessisse favillis!
Quàm facunda viri vox, qualis Philosophia,
Hortatu Regum docet edita chronographia.
Luxit eum patria propria comitata ruina.
Propitietur ei Deus, & pia Virgo Maria.

Caput XII.

De conflagratione Frisingensis Ecclesiæ.

OTtone Episcopo decimo Calendas Octobris, quod est circa solstitium brumale, defuncto; paucis post mensibus Nonis Aprilis, quę tunc fuit Dominica Palmarum, & est circa solstitium æstiuale, hora matutina, ciuitas Frisingensis penitus & penitus incendio conflagrauit: adeo quod (vt taceam de maioribus Ecclesiis, quæ cũ ornamentis suis perierunt, sedeque ipsa, & palatio) nec vna quidem de minoribus Capellis & Oratoriis superfuit. Domus etiam & officinæ Canonicorum, & domus militum, exceptis valde paucis, crematæ sunt. Hæc Ecclesia eo tempore in tali statu fuerat, quòd rebus, ædificiis, & diuitiis omnibus penè conlateralibus & vicinis Episcopatibus aut maior erat, aut æqualis: Cleri probitate tam insignis, vt in eius honestate & disciplina, in liberalitate, in literarũ sciẽtia rari pares, meliores & superiores in orbe Romano nulli haberentur.

Caput XIII.

Quæ prodigia hanc cladem præcesserint, & quòd Albertus Ottoni successerit.

HAnc ciuitatis Frisingensis multiplicem cladem, & ærumnosi euentus casum nonnulla prodigiorum indicia pręcesserãt. Quadam enim vice in die Circumcisionis Domini, dum ad missam solemnem Presbyter altari maiori assisteret, & iam sacri secreti vltimum resolvisset silentium, calix cum sanguine ita prorsus euersus, & super altare in conspectu omnium effusus est, vt nec stilla superfuisset. Sed prudentissimus Episcopus omine tali nil prosperum auguriatum esse præciens, ieiuniis & letaniis diuinam animaduersionem præveniri atque placari persuasit. Per idem quoque tempus monstra quædam quadrupedia, aliaque phantasmata de nocte visa sunt, tam à clericis veracibus, quàm à laicis, hincinde volare. Feræ bestiæ, vt pote vulpes & lepores, pastophoria Ecclesiæ, ac officinas Canonicorum ingressæ, velut domesticæ, laqueum sibi captionis imponi non abnuebant. Pueri ac puellulæ per mediam ciuitatem sæpius processionem agentes, verasque letanias imitantes, iocis suis grauia seria portenderunt. Nam & sequenti anno locus ipse, vbi maior Ecclesia & cathredalis sedes fabricãda erat, fulmine ictus, cælesti igne conflagrauit. Vlulæ, vpupæ, bubones, toto anno in tectis funebria personantes, lugubri voce aures omnium repleuerunt. Pilosi, quos Satyros vocant, in domibus plerumque auditi. Huius ruinę ac desolationis talibus indiciis prophetatæ, præfata Frisingensis Ecclesia diuina opitulatione, & per subrogationem piissimi Pastoris Alberti, qui ipsam in præsentiarum gubernat & regit, restaurationem expectat, eiusque industria sublevari sperat, & respirare.

CAPUT XIV.

De exustione Spirensis Ecclesiæ, & morte aliorum Episcoporum ac principum.

EOdem etiam anno insignis illa Ecclesia, & regium opus, apud Spiram ciuitatem similiter igne consumpta est, & desuper continuitate muri rupta, ruina molesta plerisq; sicut tunc fama fuit, innoluit. Iisdem diebus Fridericus Coloniensis Archiepiscopus, cuius superiore libro mentio habita est, tertio pontificatus sui anno, cũ multorum luctu, diem clausit extremum: carnesque eius & viscera apud Papiam posita, ossa ad ciuitatem Coloniensem deportata sunt. Vir nobilis, & literatus: quiq; mansuetudine ac benignitate sua longè lateq; multorũ in se prouocauerat affectum. Anselmus Rauennæ metropolitanus, qui multis diebus in imperij obsequijs & fidelitate probatus fuerat, vir prudẽs & literatus, ante Mediolanum defunctus est. Herbipolensis quoque Antistes Gebehardus reuisendæ patriæ amore illectus, dum benignè ab Augusto dimitteretur, paulò post septimum diem reditus sui ad ciuitatẽ suam morbo correptus obiit: exemplo suo docens, quòd longas manus mortis nec terra securior, nec convictus delicatior faciet declinare. Tunc etiam Conradus Croatiæ atque Dalmatiæ Dux, natione Noricus, de castro Dachouna oriundus, apud Pergamum finem viuendi fecit: ejusq; corpus in terram suam deportatum, in monasterio Schiren sepultum est. Cuius liberalitas, & in multis probata periculis animi magnitudo meruit, vt subtractus ex hac luce, memoria illius longo tempore apud posteros non deleatur. Nobiles quoq; complures, & milites strenuissimos, quorum nomina mihi scribenti non occurrunt, aut varius belli euentus, aut morborum vis, per idem tempus idem tempestatis turbo inuolvit.

CAPUT XV

*Quòd Romanus Pontifex iterum occasionem aduersus Fridericum Imperatorem *quæsiuit.*

* *Hic & passim Radeuicus Imperatori contra Papam nimis defert.*

FRiderico in Hybernis agente, Adrianus Romanæ vrbis Antistes, quorumdam instinctu, ea quæ jam inter ipsum & Imperatorẽ apud Augustam sopita fuerant refricare cœpit, & denuo meminisse, modò nuntiorum suorum iniuriam: modò eorum, qui pro colligendo fodro directi fuerant, insolentiam, & castellanorum suorum grauamen incusans: se pro bonis mala suscepisse, Imperatorem beneficiis suis ingratum existere. Proinde occasionẽ quærens, cùm audisset, quòd regalia Principi tam ab Episcopis & Abbatibus, quàm à ciuitatibus & proceribus recognita fuere: literas in fronte quidem leniores, diligentiùs verò consideratæ acriori commonitione plenas, super hoc negotio dirigit: easq; quidam indigus & vilis nuntius præsentans, antequam recitatæ fuissent disparuit. Qua de re cõmotus, caloreque juuenili ad vicem rependendam accensus, meditationem concipit, non quidem per abjectã, sed per honoratam illi respondere personã. Iam antè missus fuerat ad Sedem Apostolicam Episcopus Vercellensis, amicam deferens petitionem: quatenus Guidonem nobilem juuenẽ, filium Comitis Blanderatensis, cuius suprà mentionem fecimus, quem loco Anselmi Princeps in Ravennatensi Ecclesia subrogari fecerat, ibidẽ confirmaret, & ordinaret. Nam idem juuenis infra sacros Ordines adhuc existebat: & clericus Romanæ Ecclesiæ pridem factus, ac in Subdiaconum à Papa Hadriano consecratus, nonnisi eius conniuentia & assensu in aliam Ecclesiam transferẽdus putabatur. Cùm autem hoc à Romano Pontifice, volente in irritum revocare quod factũ fuerat, negaretur: mittitur denuo Hermannus Ferdẽsis in idipsum: eiusq; negotiũ item effectu caruit. Quod siquis pleniùs scire desiderat, epistolas vtrinque directas cõsulat: quarũ talia scripta inueniuntur.

CAPUT. XVI.

Rescriptum Imperatoris Friderici ad Papam, pro confirmatione Electi Rauennensis.

FRidericus Dei gratia Romanorum Imperator, & semper Augustus, Adriano Romanæ Ecclesiæ venerabili Pontifici. Dilecto & fideli nostro Anselmo, bonæ memoriæ Rauennensis Ecclesiæ venerabili Episcopo defuncto, ne curia nostra diutins tanto careret principe, operam dare curavimus, loco eius talem subrogari personã, quæ pro tempore ad resartienda Ecclesiæ illius damna, & ad nostrum peragendum seruitiũ apta videretur. Ante omnia autem præ oculis mentis habentes, & aure non surda audientes, quod dictum est, *Honore inuicem præuenientes*, filium Comitis Blanderatensis, quem vos in Clericum Romanæ Ecclesiæ & filium nostra petitione assũpsisse recordati sumus, vicissim ad honorem vestrum, & sanctæ Romanæ Ecclesiæ altiùs sublimari intendimus: in ea præsertim Ecclesia, quã post sanctam Romanam Ecclesiam aut maximam, aut vnam de maximis habemus: nostræque voluntatis proposito, diuina fauente clemẽtia, in electione illius personæ concorditer & voluntariè vniuersa Ravennas conuenit Ecclesia; præsentibus viris honestissimis, legato nostro & vestro, hinc Hiacyntho Cardinali, inde Hermãno Ferdensi Episcopo. Scientia autem & moribus in personam præfati Electi vna cum genere conuenientibus, propter reuerendum vestræ paternitatis testimonium cõmendabilior & acceptior eadem persona nobis iam facta est; quam vtique etiam diligi à vobis & honorari gaudemus, & volumus; ea tamen ratione & ordine qua patres filios suos solent diligere: quos suo tempore & manumittunt, & domui suæ prouidere permittunt. Et quidem decentissimum est, sanctam Romanam Ecclesiam, tamquam matrem omnium Ecclesiarum, filios qui sunt fructus ventris aggregare & aggregatos ad decorem domus Dei per domos & familias distribuere: quibus etiam nostrum imperium, tamquam ab vtero & gremio matris nostræ progredientibus, debeat & velit congruum honorem impendere. Proinde altiori consideratione vestra perpendat discretio, quid in hac causa tam vestræ quàm nostræ maiestati, & honestati conueniat. *Rom. 12.*

CAPUT XVII.

Epistola responsiua Adriani Papæ ad Imperatorem.

ADrianus seruus seruorum Dei, carissimo in Christo filio Friderico, illustri Romanorũ Imperatori salutem, & Apostolicam benedictionem. Qualiter superni Conditoris intuitu, & tã excellentiæ tuæ, quàm dilecti filij nostri Guidonis Blanderatensis Comitis interuentu, dilectũ filium Guidonem subdiaconum nostrum, ejusdẽ Comitis filium, olim in familiaritatem, & in nostrum consortium receperimus; qualiter etiam intuitu probitatis ejusdem, atque pro honore &

vtilitate sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ, tamquã si in Diaconum jam fuerit ordinatus, Ecclesiam ei specialiter assignaverimus; & nos profecto memores, & à serenitatis tuæ memoria non credimus excidisse. Nunc autem honestatem ipsius cōsiderantes, & prouectum scientiæ, si ei vita comes fuerit, attendentes: intelligentes etiam, quanta per eum, ac nobiles & potentes parentes ipsius, sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ adhuc poterint commoda prouenire, & ad quantum dignitatis apicem in eadem Romana Ecclesia ipse valeat, vita generi concordante, conscendere: cùm à sede Apostolica in Subdiaconatus officium sit promotus, & ei tamquam si Diaconus jam esset, sicut superiùs dictum est, à nobis sit Ecclesia specialiter assignata: communicato fratrum nostrorum consilio, à nostro latere tam pretiosum pignus, iuxta petitionem excellentiæ tuæ, non potuimus remouere: sed ipsum opportunitate accepta, Deo authore, in Romana Ecclesia ad honorem ejusdem Ecclesiæ & Imperij intendimus ordinare: vt vel in ea, prout diuina gratia proposuerit, quandoque ad sublimiora conscendat: vel exinde ad alterius Ecclesiasticæ fastigium dignitatis ipsũ contingat auxiliante Domino peruenire. Conuenientius siquidem est, vt qui filius & clericus est Romanæ Ecclesiæ, ab ei' gremio non recedat: & ipsa ei circa se locum dignitatis conferens, eidẽ inde prouideat altiora. Ipsa etenim viros & moribus & scientia adornatos, præditos honestate, & sanguinis nobilitate præclaros, ad se libenter euocat, & eos aliunde consueuit admittere: non se talib', cùm ipsos in gremio suo habeat, facilè spoliare. Quia igitur hoc decetius esse conspicimus, & honorabilius existere arbitramur; confidentes etiam Imperatoriæ maiestati hoc potiùs debere placere, & gratum atque acceptum esse; postulationem tuam in hac parte non duximus admittendam: credentes atque sperantes, quòd ex quo nostram super hoc cognoueris voluntatem, tu ipse nostram intentionem & propositum commendabis

Capvt XVIII.

De simultate orta inter principem & vrbis Romæ Episcopum.

Princeps ergo & ipse accepta occasione suam hoc modo solatur indignationem. Iubet notario, vt in scribendis chartis nomen suum præferens, Romani Episcopi subsecundet, & dictionib' singularis numeri ipsũ alloquatur. Qui mos scribendi cùm antiquitus in vsu esset communi, à modernis ob quandam personarum reuerentiã & honorem putatur immutatus. Ajebat siquidẽ Imperator, aut Papam debere seruare suorum antecessorum ad personam Imperialem scribendi consuetudinem: aut seipsum antiquorũ principum morem in suis epistolis oportere obseruare. Hæc itaque causa sermonum & nuntiorum, maiorem inter eos simultatis fomitem ministrauit: intantum, vt quædam literæ deprehensæ dicerentur, à sede Apostolica directæ, quæ Mediolanenses, & quasdam alias ciuitates rursus ad defectionem hortarentur. Hujus negotij veritatem tenor subiectarum epistolarum declarabit; quæ à diuersis personis hincinde missæ sunt.

Capvt XIX.

Epistola de hoc à diuersis transmissæ.

Venerabili patri, & fratri, & amico charissimo, Eberhardo, Dei gratia Babenbergensi Episcopo, Henricus eadem gratia sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter Cardinalis tit. S. Nerei & Achillei, Salutem in Domino. Sicut virtus imperatoria ex eorum qui sibi assistunt, discretione monstratur: ità & ipsi quorum munitur consilio, propriæ conscientiæ & honestati debent attendere: quia & ipsorum honor sic ad dominos spectare videtur, sicut & Domini detrimentum in eos proculdubio refunditur, & redundat. Eapropter dilecte pater, & venerande frater, & amice charissime, vestram non tam docemus, quã monemus prudentiam: vt imperialis dignitatis excellentiam, quantum in vobis est, in ea quæ ad pacem sunt, & ad honestatem spectant, jugiter suadeatis. Subtilius enim & sincerius in his quæ ad Deum pertinent, & justitiæ libertatem, ratio & discretio vestra intelligit, & cognoscit, quàm alij principes, quantumcumque nobiles sint: si tamen sacros canones, & ea quæ olim à patribus disposita & ordinata sunt, non nonesunt. Interfuistis ipse, sicut vnus ex nobis fidelissimus mediator, eis quæ cum Domino imperatore de pace Ecclesiæ & ipsius ordinata sunt in Alemannia, & eis quæ altera die nos secum fidelissimè, & ipse nobiscum benignissimè de eadem pace tractauimus. Nunc autẽ ex literis illis, quas celsitudini suæ post reditum meũ, Domino meo placuerit destinare, quæ videlicet nec stilum, nec antiquam consuetudinem imperialium literarũ obtinebant, timemus multum, ne sit in diuersa mutatus, & alia modo sibi sit facies, sensusque diuersus. Repleuit cor meum amaritudine, & faciem meam confusione mutatio hæc: quicquid honoris, & jucunditatis, & gloriæ apportauerã mecum, ex literis illis videtur esse sepultum, atq; obnubilatum. Ideo dilectissime frater, & amice charissime, Episcopalis dignitas, & sacerdotij ordo, in quo vos providẽtia diuina constituit, moueant discretionem vestram, & instruant, vt ad honorem Dei stetis: & vestrum, pro honestate, & libertate Ecclesiæ, vt in antiquis limitibus Ecclesiæ integritas conseruetur, ne tẽporibus vestris nouis consiliis honestas vsque modo turbata turbetur. Satis turbatũ est, quicquid secundũ consilium vestrum putabamus efficere: & dicimus vobis quamdiu per homines rerum diuinarum ignaros negotia portabuntur, stabiliri pax incœpta non poterit. Sed si præsentia vestra, & Domini præpositi Magdeburgen. cùm summam de pacis labore susceperit, zelus Dei & scientia, qua præminetis vterque, finẽ pacificũ ad honorẽ Dei & Ecclesiæ, & imperatoris nostri gloriam, per industriam vestram, & studium vestrũ facillimè poterit obtinere. Alioquin si tempore iracundiæ repertus non fuerit, qui reconciliationi intendat, & in cuius verbis possint ista scandala complanari, res ipsa forsan aliud exiget: & quod hodie integrum est, maior vehementia necessitatis disrumpet. Eidem Henrico, Eberhardus Babenbergensis Ecclesiæ eadem gratia, si quid est, orationis & seruitij omnimodam deuotionem. *Epistola ad præcedentẽ responsiua.* Literis vestræ paternitatis lectis & relectis, admirari satis nõ potui, quod esset illud verbum, imò quod esset illud ve, de quo scripseratis mihi; cum adhuc à me prorsus esset absconditum. Quaeritans autem inueni quod volui, & vnde multum dolui, teste Deo, & multum doleo. Audiui, & conturbatus, & tristatus sum. Contremuerunt omnia ossa mea: adhæsit cutis ossib' meis. Et quidem intellexi, & cognoui, quod bono semini, nõ

meo, sed vestro pacis & concordiæ consilio, inimicus homo superseminauerit zizania. Omnia mala à bonis principiis orta sunt: sicut in sacro eloquio. *Parauit Dominus vasa mortis, & sagittas ardentes effecit.* Ita & in imperialibus gestis, ac dictis, simul ac scriptis plæraque reperiûtur, quæ alios ædificant. Annales quandoque reuoluuntur, apices imperiales recitantur, fortè in ea forma quæ illi ętati, & tam bonitati, quam simplicitati temporum illorum competebat. Hominibus autē in directum loquentibus, neque numerum numero commutantibus, neque personas præposterantib⁹. Nunc verò mutata sunt omnia. Sed non expallescat aurum, nec mutetur color optimus, nec dispergantur lapides sanctuarij in capite omnium platearum. Si qua exorbitatio cōsuetudinis modernæ facta est, his exemplis facta est, & hac occasione: quia flamma sopita denuo quodā vento resuscitata est per literas, quas Dominus Papa nuper direxit domino imperatori, super ea quæstione, quæ vertitur inter Brixin. & Pergamen. de contentione duorum castrorum: quas quidam pannosus, & velut hostis, & insidiator domino imperatori despectiuè quodāmodo obtrusit, & vltra non comparuit. Quæ videbantur duriores, & quasi interdicti vim in se cōtinentes, ne dominus imperator causæ illius judicium sibi assumeret. Hæc autem scribo vobis, non vt quæram palliare quę pallianda non sunt: sed vt vos, & alij prudentes, & timentes Deum facili⁹ morbo subueniatis, causa morbi cognita. Hinc inde dicimus, & scribimus quotidie. Venite, venite: veniemus, veniemus. Sedemus. Salua multa vestræ sanctitatis reuerentia dictum sit: sedemus, & oscitamus. Sedemus, inquam, vt ait quidam, in Romana republica nocte diem, die noctem expectantes, & iam prudentes, & scientes perimus. De me dico vobis, vt tutis loquar auribus. Nolo mali nuntij esse baiulus, neque veniam vt audiam, vel referam amaras historias. Verba verbis obuiant, quasi pila minantia pilis. Vbi est sapientia? vbi prudentia in regno & sacerdotio? Separet nos Deus ab his de quibus dicitur. *Omnis sapientia eorum deuorata est.* Non dicatis nobis vltra, venite: sed potiùs vos claues habentes scientiæ, nos præuenite: non inuitati venite, & docete filios vestros, non in amaritudine spiritus, sed in lenitate, & multa mansuetudine. Parcat illis Deus, qui oleum quasi camino addentes, inter patrem & filium, inter regnum & sacerdotium seminant discordias. Insipiens factus sum, coëgistis me. Veniant pro Deo nuntij boni portantes pacem, tamquam scientes & docentes nos instare opportunè importunè. More solito scribantur literæ, adjuvante Domino. Flebile principium, medium, finis sanct⁹ vertetur in gaudium. Dominus imperator superueniente nuntio vestro, propter quædam secreta negotia subitò à castris discessit. Ideo ego meis insinuationibus certum responsum ab eo elicere, neque vos literas eius in continenti habere potuistis. Qualis sit vos scitis. Diligentes se diligit, aliis alienum se facit: quia nondum perfectè didicit etiam inimicos diligere.

Psalm. 7. / Tren. 4. / Psalm. 106.

CAPVT XX.

Alia epistola eiusdem ad Romanum pontificem.

CVm & tacendi, & loquendi tēpus sit: quando commune instat periculum, desperationis potiùs quam religionis est seruare silentium. Omnium est conclamare, in vnum concurrere, ac ferre præsidium. Quando autem impetus hostilis, aut incendium ingruerit ciuitati, præsertim eorum interest, qui vigiles ciuitatis sunt, eos qui in arce sunt, ipsum quoque patremfamilias expergefacere ad subueniendum in necessitatis articulo. Hac officij mei consideratione, & specialis debiti, quo teneor multis rationibus Sanctę Romanæ Ecclesiæ, ego licet minimus Episcoporum, qui nec sum dignus vocari Episcopus, tā impudenter, quam imprudenter exclamo ad vos reuerendissime Pater, & Domine, hoc in tēpore quo nobis infirmiorib⁹ videtur imminere, quod multum pertimescimus, periculum. Et quidē ab illa olla, quā succensam ab Aquilone vidit olim propheta, ignis quidā per scintillas occultas cœpit erūpere: sed adhuc in fumo est, & Deo gratias, nondum in flammam eluxit. Inter vos Domine, & filium vestrum Dominum nostrum imperatorem verbotenus adhuc aliquid perturbationis est timendum valde, & metuendum, ne verba verbis obuiantia, sua collisione flammam tamdem excutiant, quæ se latiùs diffundat in sacerdotio & regno, quod Deus auertat. Ipse filius vester, sicut nostis, Dominus noster est: vos autem quomodo Christus, magister & Dominus. Nemo nostrum audet dicere hinc vel inde, cur hoc facitis, aut dicitis? Optamus tantum & rogamus ea quæ ad pacē sunt. Quod si liceret salua reuerentia, verba singula trutinare, & rationem singulorum exigere: in insipientia dico, non vt arbitror, expediret: quia potiùs ignis sine mora discutiendus est, quàm de igne qua de parte venerit disceptandum. Supra me esse scio quæ loquor, sed in simplicitate cordis mei corā eo qui super omnes & secretorum est conscius, hæc loquor: & ex quo cœpi semel, loquar adhuc vobis confidenter, tamquā patri, & Domino. Omissis illis quæ aliter & aliter secundum varias auditorum & interpretum mentes possunt accipi, dignetur ex integro scribere vestra paternitas placidè, ac benignè filio vestro Domino nostro imperatori, & ad se paterno affectu eū reuocare, promptum ad exhibendam vobis omnem reuerentiam. Samuel David suum amplectatur, nec dimittat à se separari, vt nulla scissura chlamydis fiat: quatenus Deus honoretur, & Ecclesia catholica tranquilla deuotione lætetur.

Ierem. 1.

CAPVT XXI.

Qua occasione Mediolanenses iterum tumultuari cœperunt, & ab imperio deficere.

INterea cùm de curia optimatū ad singulas ciuitates bini vel plures pro constituendis potestatibus & Consulibus à Principe destinati fuissent; contigit Reinaldum Cancellariū, & Ottonem palatinum Comitem de Bajoaria, sæpe iam memoratos, Comitemq; Golvuinum Mediolanū deuenisse: id negotium in ea ciuitate, sicut & in ceteris jussos promouere. Populus ergo in seditionem conuersus, ad domos, vbi legatos manere suspicabantur, mox procurrere, contumeliosa & superba perstrepere, lapidibus, aliisq; missilib⁹ crepitare. Nec ab eo tumultu vel Comes Blāderatensis, qui & ipse astuit, vel reliqui nobiles eos auertere poterant. Nam & in ea ciuitate, & penè in aliis Italiæ vrbibus, non procerum, sed vulgi motus hæc cuncta sequuntur. Id ingenio mobili, seditiosum, atq; discordiosum erat, cupidum nouarum rerum, quieti & otio aduersum. Aliquan-

tæ etiam nobilitatis parti, studio talium rerũ incitatæ, tumultus ipse & res nouæ satis placebãt. Legati ergo, quorum quidam intra muros vrbis erant, improuiso metu incerti, ignariq; quid potissimùm facerẽt, trepidare: cùm nec resistere armatis & multis ipsi pauci & inermes possent: & portæ antè clausæ fugam prohiberent. Comites autem, quos & ipsi magis infensos habebant, extrà hospitatos ea res minùs terruit: qui sine mora comperto tumultu inlæsi intactiq; recessere. Altero die tam Episcopus quàm Cancellarius infecto negotio eos è vestigio subsequũtur. Ita Mediolanenses violata pace, ruptis sacramentis, cõtaminato fœdere, quod etiã apud barbaros legatis jus gentium constituit: defectionis iteratæ venenum, quod corde conceperant, quod occultis machinationibus cõflauerant, hac temeritate discooperire non verentur.

CAPVT XXII.

De nuntijs Græcorum, & Regum Franciæ, Angliæ, & Vngariæ ad Imperatorem missis.

EOdem tempore, vel potiùs iisdem diebus, legati Constantinopolitani Imperatoris ad curiam venturi, fidem publicam expetebant. Nãq; pro morte Vuibaldi Abbatis Stapulensis, qui in Græciã missus, ibi vita decesserat, sese suspectos haberi metuebant. Nuntij quoq; Ludouici Regis Francorum, & Henrici Regis Angliæ, cùm post vnos mox alij supervenissent, vterq; Fridericũ in partem ac favorem sui principis inclinare, multis verborum delinimentis atq; muneribus concertabant. Inter hos siquidem Reges ex eo tempore, quo inter Ludovicum & thori sui sociam factum est diuortium, eaq; præfato Anglorum principi superbis adhæsit nuptiis, siue occasione dirimẽdorum inter se finium, siue quodam alio latentiore zelo, continuæ simultates & dissensiones ortæ sunt: magnumq; sibi credidit auxilium accessisse, quisquis eorum Romani principis conciliare potuisset authoritatem. Rex quoq; Hungarorum fama sola Mediolanensium comperiens temeritatem, honorabiles nuntios & literatos, M. Matthæum, & M. Primogenitum ad curiam destinauit: suos denuo auxiliarios plures, quã prius sponte sua Principi promittens. Hos singulos & responso prudẽti exhilaratos, & regalibus donatos muneribus Augustus expediuit, & ad suos Principes remeare concessit.

Causa belli inter Reges Galliæ & Angliæ.

CAPVT XXIII.

Conquestio Friderici de Mediolanẽsibus fœdifragis.

FRiderico in villa, quæ vocatur Antiniacum, festiuitatem luminum celebrante, cùm multi ad eum Hesperiæ proceres confluxissent, dolos atq; crudam Mediolanensium superbiã omnib⁹ notissimam in medium commemorat: exhibens vultum justi doloris, simul & regalis indignationis indicem. Exclamare, inquit, cogimur, ô proceres, in auribus vestris contra crimen perduellionis, contra scelus læsæ maiestatis; in quo ciuitas impia, gens nequam, populus sceleratus, Mediolanẽses dico, iam non semel, sed sæpenumero deprehensi inueniuntur. Factum ipsum vobis adhuc recens exponerem: si tamen non exinde nõ solùm vestræ, verumetiam omnium, qui in orbe Romano sunt, aures tinnirent. Iniuria, quam nobis, imò vobis & imperio superbia & præsũptio peruersissimorum hominum iniquè ingessit, occulto Dei judicio eò tendere videtur, vt hi qui in suã & multorum pernitiẽ debacchantur, multorum quoq; condẽnatione, & imperiali authoritate, legumq; vigore competenter debeant cõpesci. Vbi fides illa, quam se Mediolanenses adhuc inuiolatã, & inter ceteras ciuitates virginali quadam castimonia illibatã habere gloriati sunt? Vbi iustitia, quam in conseruandis legibus specialiter se hactenus habuisse jactauerunt? Conveniunt eos modò, non nos, sed fides fracta: experientur adversùs ipsos sacramenta irrita facta, fœdus ruptum, leges legatorum non solùm nobis & vobis, verũetiam barbaris debita integritate, & sanctissima reuerentia conseruandæ. Quocirca si verè ego de vobis audio prædicari fidem, iustitiã, fortitudinem; abominationem desolationis stantẽ in medio vestræ terræ, quæ hactenus carnali quodam terrore omnes concutere solebat, respicite; atque cõmunibus virib⁹ communẽ hostem, non tam nostrum, quàm vestrum proterendum assurgite. Consulite Romano Imperio; cuius etsi nos caput, vos membra: nobis in hoc negotio, vt libet, vel milite, vel Imperatore vtimini. Deo propitiante, illorum præsumptionem reiteratam iterata vindicta eo vsque prosequetur: vt quod in nostram iniuriam, & Romani gloriam imperij commiserunt, ea coërtione reprimatur, ne prauis & seditiosis crescat spes: & ne crimen eorum inultum maneat, qui nec vobis veritatem, nec nobis reuerentiam & fidem seruauere, abusi clementia nostra, abusi patientia; qui pro pœnitentia pertinaciam, pro simplicitate duplicitatis confusionem inducere non erubuerunt. Talia perorantem omnes excipere, ac velut impetu quodam diuino incitati, alius alium in respondendo antecapere cupiebat: hoc recti consilij arbitrantes, ne quis extremus remanere videretur. Erant ibi absque laicis optimatibus Episcopi, Eberhardus Babenbergensis, Albertus Frisingensis, Daniel Pragensis. De vltra montanis Papiensis, Versellensis, Hastensis, Tertonensis, Placentinus, Cremonensis, Nouariensis. Qui omnes dum singuli Imperatori singulari fauoris studio diuerso modo placere voluissent: hanc tamen sententiæ vnius identitatem, per os & facundiam Placentini Episcopi proferebant.

CAPVT XXIV.

Responsio principum, & invectiua oratio contra Mediolanenses.

EXcellentiæ vestræ, princeps post Deum nobis charissime, super iniuria Mediolanẽsi, qua decet grauitate, & animi indignatione condolemus. Sed quia scimus sinceritatem vestram, & animam vestram in hac parte à culpa custoditã, omnipotenti Deo gratias agimus: qui de malis Mediolanensium multa vobis ad gloriã operari poterit, & ex illorũ superba crudelitate, ac crudeli superbia vestram mansuetudinem, vestram dignissimam humilitatẽ amplius enitescere procurabit. O cruda superbia! ô infœlix arrogantia! quæ de cælo Angelum, de paradiso hominẽ præcipitasti. Timeo quod Mediolanensibus pestis hæc fatale debeat exitium præparare. Parum se cauit ab hoc vitio tumoris, de quo dictum est. *Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia, & perfectus decore in delitiis paradisi Dei fuisti.* Parũ & ille, cui concessum est ex omni ligno paradisi comedere. Tu quoque non magis ac illi: cui & hæc, & multa alia de illis dicta quadam proportione similitudinis possunt assignari. Ille inter Angelos primus, & Lucifer appellatus: tu inter

Ezech. 28.

vrbes Italiæ prima, inter orbis vna de primis. Ille in delitiis paradisi, tu in delitiis hui⁹ mundi nullius indiga fuisti. Ille plenus sapientia, & perfectus decore: tu cùm multos habeas & sapientes, & philosophos, timeo ne illis competéter dicatur. *Et omnis sapientia eorum deuorata est.* Nouimus maximas ciuitates, & antiquas, Babyloné, Niniuen, bello subactas, factas ad vltimum delubra draconum, habitacula struthionum. Tibi certè cras quoque fiet idem, vt nisi resipueris, in ædibus tuis lugubri voce respondeát vlulæ, saltent pilosi. Absit tamé hoc, auertat hoc à te Deus. Cupio equidé ego in hac parte potiùs loqui mendacium, quàm verus propheta inueniri. Tibi serenissimo Domino nostro fideliter suggerendũ putamus, vt pro iniuria Mediolanensium officiũ vindictæ bonus judex bono animo studeas adimplere. Nec enim frustra sunt instituta, potestas regis, arma militis, & vngula carnificis; disciplina dominantis, & seueritas boni patris. Habent, vt ait quidam, ista omnia modos suos, causas, rationes, vtilitates. Hæc cum timentur, & mali coërcentur, & boni quietè inter malos viuunt: falluntur Mediolanenses, si putant modo in te falli, quod dicitur. *An nescis longas regibus esse manus?* Venisti, & vicisti. Nec minus tibi facile est victos vincere, quam prima fronte rebellantes sine difficultate superasse. Idem corporis & animi robur, eadem militiæ virtus, eadem deuotio militantium. Solùm tibi restat disquirere, qua vindicta, qua pœna percellendi sint, qui toties legibus, ac legitimo imperio contradicunt. Quamuis autem extraordinaria pœna jure coercendi essent: imperialis clementia hanc moderationem decenter tenebit, vt non sicut illi meruerunt, sed sicut te decet, iniuriam persequaris. Non plus apud te valeat Mediolanense scelus, quam tua dignitas: ne magis iræ tuæ quàm famę, quàm justitiæ consuluisse videaris. Nam si digna pœna pro factis eorum quæritur, si magnitudo sceleris ventilatur, nouo consilio hoc eget, & vt verum fatear, nostra ingenia exuperat. Quare his adversus eos vtendum censeo, quæ legibus comparata sunt, bonumque imperatorem, & justum judicem declarabit cum inimicis ante legibus, quàm armis decertare. Dixerat, eiusque sententiam & Augustus ipse, & optimates vniuersi cómendant.

Psalm. 106.
Isai. 13.
Ierem. 50.
Ouid. epist. Helena ad Parid.

Capvt XXV.

Mediolanenses in causam ponuntur, insipiens quoque eorum responsio.

Itaque proponuntur edicta, iterumque Mediolanenses in jus per legitimas citátur inducias. Die statuta, Friderico apud villam regiam, quæ vocatur Marnica, commorante, per legatos suos Mediolanenses se præsentant; videlicet per Archiepiscopum suæ ciuitatis, & per alios quosdam multæ quidé eloquentię, paruæ sapientiæ. Vnde & Archiepiscopus siue vera, siue simulata infirmitate, societati illorum se subtraxit. Illi autem dum arctiùs de præstitis sacramentis, deque aliis pacis pactionibus, de fœdere violato conueniréntur, cùm aliud non potuissent, responderunt. Iurauimus quidem, sed juramentum attendere nó promisimus. Digna responsio, vt moribus oratio consonaret: & qui prauè ac perfidè viuere & facere consueuerant, aliter ac perfidè & prauè loqui non potuissent, vt vitam flagitiosam sermo inlotus comitaretur. Cumque hæc & alia multa vitio procacitatis verba protulissent, infecto pacis negotio discedunt, aliusque illis dies præfigitur.

Capvt. XXVI.

Fridericus denuo transmontanos asciuit.

Inter hæc videns imperator Mediolanensium superbiã non nisi in manu graui & forti possé compesci, cùm, vt supra memorauimus, dimisso exercitu, ipse cum paucis remansisset, auxilia vltramontanorum contra reprobam ciuitatem accienda reputauit. Itaque missis nuntiis imperatricem aduocat, & ducem Baioariæ Henricum, aliosque tam Episcopos, quã proceres imperij, commonens eos fidelitatis suæ, ne desertores regni pro tanta temeritate de impunitate lætentur: velle se probare ipsorum beniuolentiam circa statum imperij conseruandum, imperumq; inimicorum cohibendum. Illi accepta legatione, alacri animo se ad nouam in proximo vere accingunt expeditionem.

Capvt XXVII.

Qualiter se ad futurum bellum Fridericus preparauerit.

Inter hæc Fridericus nil apud se remissum, nihil apud hostes tutum pati. Impigre, prudenterque suorum, & hostium res pariter attendere, explorare quid boni vtrinque, aut contrà esset. Itaque dimisso exercitu, cum paucis territoria prouinciæ circuit, militem nouum & auxiliarios percensuit: castella & munitiones, vt pote Verrucam, Serra longa, Lou, & cætera que in terra illa magis inexpugnabilia, nec aggressione facilè capi videbantur, suscepta, in discrimenq; hostium, & ad suorum præsidium sapienter prouidit. Nouam Laudam toto tempore Quadragesimæ summo studio communit, vallum immensũ extruit, portas & propugnacula disponit. Opportunũ ratus futuri belli negotiis, si in tam vicina ciuitate, vtpote 20 miliaribus à Mediolano distante, magnam multitudinem bellatorum subitò & locare posset, & inuenire. Deinde vsque Cumam progrediens honorificentissimè recipitur. Fœdus & auxilium poscit, & accipit.

Capvt XXVIII.

De Insulanis in fœdus receptis, & quomodo Placentiam ingressus sit.

Est autem in lacu Cumano insula diuitijs abũdans, hominibus bellicosis referta: quæ nisi valde cruenta victoria à quoquam capi difficilè putabatur. Erat autem amica Mediolanensibus, & multo tempore per fœdus coniuncta. Princeps propter commeatum venientium ad se, ac recedentium, optimum ratus eo membro corpus insidiosæ ciuitatis mutilare, concepta spe atque fiducia, insulam se, vel sicut hostem infestum contra hostes: vel si hoc elegerint, tanquam benignum imperatorem ad socios & amicos intraturum communatur. Nec mora cum paucis, quos secum habebat, naues ingressus cœpit remigare. Insulani dum principis spiritum simul & audaciam cognouissent, diuino quodam timore concussi, obuiam nauigio pergunt; pacem petunt, cum magno plausu & alacritate venientem excipiunt, fidelitatem iurant, muneribus honorant. Satisque fidelis in posterũ nobis gens illa reperta est. Idque prospectum singulari consilio Principis, vt homines illi insulani feri, ac piratica rabie assueti, in tam strictis viarum faucibus vsui & opportunitati nostro-

rum recuperarentur. Quid ampliùs mirandum in hac victoria; an principis magnanimitas, quod tantam rem hoc modo attentare non metuit: an felicitas, quod adeo periculosam sine periculo deuicit? Sed vtrumque mirabile, quod & aggredi ausus, & quod tanta felicitate ac facilitate gloriosum compleuit triumphū. Similimodo apud Placentiam factum est: quæ & ipsa Mediolanēsibus confœderata, propter diuersas causas inuisa videbatur, & defectionis opinionem dudū incurrerat. Vnde etiam, vt suprà memorauimus, iure possessionis iussi fuerant vallum replere, turresque deponere: vt ministando magis quàm puniendo reprimerentur perturbandæ ciuitatis authores. Eodem quoque tempore egressi fuerāt de Placentia latrunculi, & nuntios principis, qui de Genua promissam ferebant pecuniam, circiter quingenta talenta, ex insidiis circumuenerunt, & memoratam pecuniæ quantitatem diripuerunt. Ob hæc & alia fraudis experimenta cùm eos sicut indubitanter rerum nouarum cupidos Augustus suspectos haberet, cum paucis tamen sine pauore ciuitatem ingreditur, Dominicam Palmarum debito festo peragit, ceteraq; quæ ibidem peragenda fuerant congruè ordinauit: pecuniamque direptam vix à ciuibus exoratas recepit.

Capvt XXIX.

Quomodo exercitum reuiserit, & de Eberhardo Episcopo Babenbergensi.

Anno Dominicæ Incarnationis 1159. Fridericus Pascha apud Mutinam celebrauit. Festoque terminato in territorium Bononiense, vbi tunc manebat exercitus, demigrans, aduentu suo vniuersos lætificauit. Nempe à die quo cinis super capita fidelium poni solet, vsque tunc, semel tantùm ad exercitum venerat, supradictis negotiis occupatus. Dimiserat tamen loco suo venerabilem virum Eberhardū Babenbergensem Episcopum, qui venientes & negotia habentes audiret, causasque eorum diligenti examinatione terminaret. Erat enim idem Episcopus religione & scientia præditus, vitæque purioris institutionibus instructus. Cumque ad fidem imperij & honorem præ ceteris diligentiam habere cognitus esset, apud quam plurimas terras opinio de eo celeberrima peruulgata est. Eiusque studium circa Scripturæ sensus ac quæstionum discussionem tā attentè versabatur, vt inter prælia commanens, diuersas & ingentes curas, earum sedula meditatione, solaretur. Cùm autem omnes Episcopos, seu cuiuslibet ordinis Ecclesiastici viros Imperator diligeret, eosque ampliori honore dignos duceret; specialiter tamen memorati viri, sicut prudentissimi, nitebatur consilio; eumque dignum æstimavit, in cuius arbitratu & discretione operas suas locaret, & onus simul ac honorem communicaret.

Capvt XXX.

Quomodo ex sententia Iudicis Mediolanenses hostes pronunciantur. Item de Legatis Romani Pontificis, & responsione Principis.

Iam dies aderat, quæ Mediolanensibus tertiò vel quartò præfixa fuerat. Tum Imperator cōvocatis iudicibus & legis peritis, qui in ea ciuitate frequentes aderant, citari iubet Mediolanenses. Cùm autem nemo compareret, qui absentiæ illorum causam rationabilem ederet; tamquam contumaces, rebelles, & imperij desertores seueritatis sententiam excipiunt, hostes pronuntiantur, res eorum direptioni, personæ seruituti adiudicantur. Eiusque rei occasione in audientia Principis satis disputatum est, luculenterque expressum, quæ pœna excipere debeat, qui defectionis aut læsæ maiestatis rei forent deprehensi. Præter alios principes, nobiles, atque sapientes, interfuere huic collationi & negotio sedis Apostolicæ legati, videlicet Octauianus tituli S. Ceciliæ presbyter Cardinalis, Henricus tit. SS. Nerei & Achilæi, Willelmus Cardinalis Diaconus, antea Papiensis Archidiaconus, & Guido Cremensis Diaconus Cardinalis, missi à Papa Adriano: quorum itineris causas, simulque nuntiorū senatus populique Romani, rescriptum literarū venerabilis viri Eberhardi Babenbergensis Episcopi, subter annotatum continet, quod tale est. Reverendissimo patri & Domino Eberhardo, Saltzburgensis Ecclesiæ Archiepiscopo, Eberhardus Babenbergensis gratia Dei si quid est, cū oratione qualicumque seruitium deuotissimum. Scio, Pater sanctissime, sacræ pietatis affectu vos compati meis laboribus, & animę mihi salutem, & corpori quietem concupiscere. Vt autem noveritis, quoad compati vos mihi oporteat, dico vobis, quòd jam tædet animam meam vitæ meæ, *Iob. 10.* duo ferēs onera in animo meo gravissima: quòd & cinctus ducor, quò nolo, & quamdiu durare debeat ignoro: vestris & aliorum fidelium orationibus adiuvari desiderans, vt ab illis separer, *Psalm. 94.* quibus iuravit Dominus in ira sua, *si introibunt in requiem meam* Super hæc tempora periculosa instare videntur, & prope est, vt inter regnum & sacerdotium moveatur discordia. Et quidem Cardinalibus à Domino Papa ad Dominum Imperatorem transmissis: domino videlicet Octaviano, & domino Vuillelmo quondam Papiensi Archidiacono, post lene principium, & ingressū quasi pacificū capitula durissima proposita sunt: verbi gratia. Nuntios ad vrbem ignorante Apostolico, ab Imperatore non esse mittendos, cùm omnis magistratus inibi beati Petri sit, cum vniversis regalibus. De dominicalibus Apostolici fodrum non esse colligendum, nisi tempore suscipiendæ coronæ. Episcopos Italiæ solum sacramentum fidelitatis sine hominio facere debere domino Imperatori. Neque nuntios Imperatoris in Palatiis Episcoporum recipiēdos. De possessionibus Ecclesiæ Romanæ restituendis, & tributis Ferratię, Massæ, Ficorolu, totius terræ comitissæ Mathildis, totius terræ, quæ ab aqua pendente est vsque Romam, ducatus Spoletani, insularum Sardiniæ, Corsicæ. Domino autem Imperatore super his justitiam, & consilium constāter offerente, si & ipsi iustitiam vellent facere & recipere: illis vero recipere tantū volentibus, & non facere hac ratione, quod Dn̄m Apostolicum causæ subjicere, ac iudicio sistere non possent, & è contrario Dn̄o Imperatore multa proponente de rupta concordia, quæ in verbo veritatis sibi cōpromissa fuerat. De Græcis, de Siculo, de Romanis sine communi consensu non recipiendis. De Cardinalibus quoq; sine permissione imperiali liberè per regnum trāseuntibus, & regalia Episcoporum palatia ingredientibus, & Ecclesias Dei grauantibus: de iniustis appellationibus, & ceteris quampluribus breuitatem superantibus, cùm Apostolicus per nuntiū & literas Cardinalium prædictorum, ex consensu Imperatoris submonitus, Cardinales alios ad hæc omnia cōplananda requisitus, his qui aderant nuntiis suis, &

curiæ principibus nollet adjungere; vnitatis & concordiæ verbum diu desideratum, peccatis nostris exigentibus, evacuatū est. Et dum hæc agerentur, nuntij Romanorum supervenientes, & ea quæ pacis sunt rogantes, bene recepti, & dimissi sunt. Rogatu tamen Cardinalium dominus Imperator nuntios ad dominū Papam, & ad vrbem missurus est: vt cum Apostolico, si ipse voluerit, primo loco pax fiat: sin autem, cum senatu & populo Romano. Dominus imperator in magna est gloria, dominam imperatricem, & ducē Bavariæ & Saxoniæ, cum aliis superventuris principibus, & copiis exercitus expectans, & quosdā de melioribus ex Mediolano & Brixia in vinculis retinēs. Valete. Imperator ad hæc verba Cardinalium tale dedit responsum. Quamuis non ignorem ad tanta negotia, non ex animi mei sententia, sed ex consilio principum me respondere debere, sine præiudicio tamen sapientum, hoc absque consultatione respondeo. Episcoporum Italiæ ego quidem non affecto hominium, si tamen & eos de nostris regalibus nihil delectat habere. Qui si gratanter audierint à Romano Præsule, *Quid tibi & Regi?* consequenter quoque eos ab Imperatore non pigeat audire, *Quid tibi, & possessioni?* Nuntios nostros non esse recipiendos in palatiis Episcoporum asserit. Concedo: si fortè aliquis Episcoporum habet in suo proprio solo, & non in nostro palatium. Si autem in nostro solo & allodio sunt palatia Episcoporū, cùm profectò omne quod ædificatur, solo cedat, nostra sunt & palatia. Iniuria ergo esset, si quis nuntios nostros à regiis palatiis prohiberet. Legatos ab Imperatore ad vrbē non esse mittendos affirmat: cùm omnis magistratus inibi beati Petri sit, cum vniuersis regalibus. Hæc res, fateor, magna est, & grauis, grauiorique & maturiori egens consilio. Nam cùm diuina ordinatione ego Romanus Imperator & dicar, & sim: speciē tantùm dominantis effingo, & inane vtique porto nomē, ac sine re: si vrbis Romæ de manu nostra potestas fuerit excussa.

CAPVT XXXI.

Quorum consilio contentio hæc decidenda fuerat, & responsum Principis de hoc.

HÆc Augusto, & his similia præfatis capitulis argutè respondente, consilium initur, vt ex parte summi Pontificis Cardinales 6. & ex parte Principis 6. Episcopi religiosi, prudentes, & qui Deum timeant, eligantur: tantorū negotiorum hincinde cognitionem accepturi, tantamque litem congruo fine decisuri. Verùm, vt supra taxatum est, ex parte Romanorum etiam hoc concilium dicitur fuisse euacuatum. Super hoc quoque capitulo audi epistolam Imperatoris directam Eberhardo Saltzburgensi Archiepiscopo, in hunc modum. Quomodo quidem fidelitatis tuæ constantiam, quam pro consuetudine exhibere soles Imperio, frequēter experti sumus, quę apud nos sunt, discretioni tuæ significauimus, & prudentiæ tuæ consilium aduocamus. Venerunt siquidem ad nos duo Cardinales à Papa missi, ad hoc vt inter nos & illum fieret concordia. Dixerunt igitur, quod Papa illam requireret pacem atque concordiam, quæ inter Papam Eugenium, & nos facta fuerat & scripta. Nos respondimus, quod pacem quidem inuiolabiliter hucusque tenuissemus, de cetero autem neque eam tenere neque ea teneri vellemus, quoniam ipse prior eam violasset in Siculo, cui ipse sine nobis reconciliari nō debuisset. Adiecimus tamen, quod omnem iustitiam dare, & accipere parati essemus: siue secundùm humana, siue secundùm scripta diuina. Si verò iustitia grauis videretur, consilio principum & religiosorum, pro amore Dei & Ecclesiæ, libenter nos supponeremus. Placuit verbum nostrum Cardinalibus. Dixerunt tamen, nisi prius cognita Papæ voluntate, super hoc se nil posse, vel audere. Missis nuntiis verbum nostrum cognouit Papa: mandauitque sicut prius, aliam se nolle concordiam, quàm illam, quæ inter Papam Eugenium, & nos facta fuisset. Nos supradicto modo hoc recusauimus, & in præsētia, & testimonio omniū Teutonicorum, & Longobardorum Episcoporum, & laicorum principum, & Baronum, & vauassorum, omnem iustitiam, atque consilium obtulimus, & vt nos acciperemus iustitiam. Præsentes ibidem fuere Romanorum ciuium legati, qui cum indignatione mirabantur super his quę audierunt. Mandauit enim Papa noua, & grauia, & numquam priùs audita, quæ sine consilio tuo, & aliorum fideliū Imperij pertractari non possunt. Hæc discretioni tuæ communicauimus, vt si qua tibi super his occurrerint, nosse veritatem non sit inutile. Rogamus etiam, vt si necesse fuerit, & nos tibi mandauerimus, ad nos pro tanto negotio venire non differas.

CAPVT XXXII.

Quomodo Mediolanenses castrum Tretium expugnauerint, & funditus destruxerint.

ET Mediolanenses nouarum turbarum non iam in occulto, sed apertissimè tale sumunt principium. Nondum finita solemnitate Paschali, omnibus copiis suis adunatis, egressi sunt: oppidum Tretium, vbi Fridericum iam in priori adventu milites suos locasse memoravimus, vi corpore properantes: quoniam periculosa videbatur obsidio, principe intra prouinciam existente. Iam enim intra ciuitatem copiam castri potiundi, machinas, aliaque quæ incepto vsui forēt, præparauerant. Ita conatus eorum, & delicta occultiora fuere. Qui postquam ex sententia instruunt, de improuiso cum magna multitudine oppidum circumueniunt, ac quidam eorum murum modo suffodere, modo scalis aggredi cupere. Pars eminus glande, aut lapidibus, seu iaculis pugnare. Milites Romani tumultu perculsi, arma alij capere, pars territos confirmare, quidam in proximos saxa deuoluere, tela eminus missa remittere, pauci in pluribus minùs frustrari, si rigores propius accessissent. Omnia aspera, omnia fœda, atrocitate vtrinque præliantium; periculū anceps, victoria primo in incerto erat: per totū enim triduum continuè pugnatum est. Verùm enimvero castellani die noctuque vigiliis, jejuniis, laboreque fatigati, impetum hostium diutiꝰ sustinere non poterant: cùm hi per vices, & successiones alter alteri laboranti succurreret: istorum verò nullus locoque quem vir defenderet, accéperat, cedere potuisset. Defessis itaque omnibus & exhaustis, atque languidis, vbi locum hostibꝰ introeundi dederunt, Ligures cuncti erumpere, oppidani vniuersi vel occisi, vel capti. Porrò in suos proprios gentiles, quos ibidem repperere, antequam in nostros insaniebant, nec vlla fuit eis in conlatinos miseratio. Nostri autem ob Imperatoris reuerentiam, seu metum, captiuati seruati sunt circiter octoginta milites de regia clientela. Sed nec hosti triumphanti vsquequaque læta cessit.

victoria, quampluribus ex illis cæsis, & lethali vulnere sauciatis. Ita Tretium Mediolanensium priùs municipium, ab ipsis captum, crematum: & funditus destructum est.

Caput XXXIII.

Quomodo Fridericus ad vindicandam regni iniuriam animum intenderit, & Mediolanenses afflixerit.

HÆc audiens Fridericus, paulisper mœstus irā cohibuit, indignationem dissimulauit, impetum militum continuit, curiam antè indictā apud Roncaliam gloriosè celebrauit, & ibidem copiosam multitudinem bellatorum collegit. Deinde cum maxima cura vlcum ire iniurias festinat: & toto apparatu, toto exercitu in Liguriam irruit, agros inflāmat, vastat, vineas demolitur, ficus exterminat: omnesque fructiferas arbores aut succidi, aut decorticari præcepit; totàque regionem depopulatur: statuens non antè obsidere ciuitatem, quàm penuria necessariorum affligerentur. Aut enim tunc inopia victualium coactos vltro supplicaturos: aut si ad finem vsq; in eadem pertinacia durauissent, obsidione clausos fame consumendos, vel ad deditionē cogendos arbitrabatur: multoq; faciliores ad affligendum fore, si post interuallum temporis iterū atq; iterum *anxius incubuisset. Itaque omnes eorum exitus asservari præcepit, frumenti aliarumq; rerum eis auferens cōmercium: edictumq; proposuit, qua pœna ferirentur trasgressores, quoue præmio donari debuissent, qui venditores harū rerum proderent. Mediolanēses autem omnium rerum tametsi copiā intus habebant, metu tamen futuræ obsidionis vehementiùs afficiebantur: & cùm iam cibaria ipsa ad modicam mensuram venderentur, ampliorem eis cupiditatem mouebat, quòd ius edendi liberum non haberent: ac velut omnia defecissent, ęgre ferebant. Interdū quoq; assumptis secum bellatoribus Imperator vsq; ad ciuitatem profectus est, æstimans eos aliquid ausuros: quò vel publico congressu eos protereret, si contrà venissent: vel si excutere attentarent, à calamitate item alieni non remanerent: quod & factū est. Nam inconsultè ad ostentationem suarum virium egressos facto in eos impetu præuenit: complurésque ex eis cepit, & occidit.

*Fortè anxiis

Caput XXXIV.

De clade Mediolanensium.

CVmq; super tali negotio Imperator cum exercitu vltra Mediolanum processisset, Mediolanenses cum quingentis equitibus ad novam Laudam in die sancto Pentecostes occultè venientes, prædam pecorum abegere. Episcopo verò Mantuano Carsidonio, & Marchione Garnerio de Ancona, cum sufficiente militia eos insecutis; cùm audissent voces clamosas paucissimorū Alemannorum, Mediolanenses territi, & in fugam versi, quosdam occisos, sexdecim captos de suis melioribus perdiderunt. Iustè autem eos diuina vltio persecuta est: vt qui sanctissimo diei debitā reuerentiam& honorem exhibere contēpserunt, ipsi cum dispendio atq; dedecore reuerti cogerētur. Quadraginta continuis diebus terram hostium vastatio tenuit: interq; ceteras arces, turres, & munitiones, quæ vel opere vel natura munitæ erant, quoddam castrum, quod Mons S. Ioannis vocabatur, vsq; ad id tempus inexpugnabile habitum, obsessum & breui tempore captū est. Paulatim igitur reprobo capiti propria membra intantum mutilata sunt & præcisa; vt inter multa oppida, & plurima castella, vix duo tunc ipsis residua remanserint.

Caput XXXV.

De clade Brixiensium.

IIsdem diebus Brixienses, & ipsi quoque nouis rebus studentes, comitatum Cremonensium deprędationis & latrocinandi causa ingrediuntur. Erant quippe Mediolanensibus amicitia & societate coniuncti. Iam autem antea Cremonēses præmoniti à suis exploratoribus, non imparati inueniuntur, sed ex insidiis erumpentes improuisos inuadunt. Resistentes paulisper mox in fugam vertunt, prædam eripiunt, equites 67. pedites fere 300. partim occidunt, partim captiuos abducunt. Imperator post vastationē hostiū Laudam pergit, ibique Italicum exercitum dimittit: copias militum, qui de transmontanis expectabantur, ibidem præstolaturus.

Caput. XXXVI.

Quomodo Mediolanenses contra vitam principis cum quodam consilium inierint.

AT clades quidem Mediolanensium in peius quotidie procedebant, cùm in facinus magis accenderentur adversis, & populum in vrbe fames jam acrior possideret. Non enim spe victoriæ maior pars eorum, sed desperatione salutis ferociùs mouebantur: nec eos videntes tot mala cœpti pœnitebat, sed cæci & amentes facti, etiam in personam christianissimi principis ausi sunt conspirare: obliti quod juxta legē eius facti pœna animæ amissionem sustinet, & memoria rei post mortem damnatur. Itaque quemdam, qui se stultum, & mente captum simularet, inveniunt: eumque ad castra Friderici dirigunt, qui tunc apud Laudā morabatur. vt quouis modo violentas manus imperatori inijceret. Erat autem hic homo tam magnus corpore, tantisq; viribus, vt nō sine causa tantā audaciā concepisse videretur. Animatus itaque multis blandimentis, multisq; promissionibus, ad novum facinus, ad scelus maximum accingitur. Laudam pergit, castra ingreditur, & stultitiam seu furiam maniæ simulans, vt id genus hominum solet, potius jocis & ludicris celebratur, quā à tentoriis excludatur. Porrò tentoria Friderici tunc vicina fuerāt, & pene super littus Adduæ locata, cuius loci ea facies, isque situs erat, vt labentem inevitabiliter, aut convexum obrueret præcipitium, aut subter labentis fluminis vorago esset exceptura. Præfatus ergo diem aptū & horam seruans, quādo imperatorem solum posset invenire, vt conceptum facinus ad effectum perduceret: quodā mane primo diluculo egredientem de cubiculo tentorij, vt more suo coram sanctorum reliquiis orationum suarum Deo munia persolueret, cōspicatur: seque optatum tempus ratus adeptum accurrit, scelestas manus injicit, modò portando versus præcipitium contendere cœpit: potitusq; esset forsitan nefario proposito, nisi diuina miseratio ad defensionem diui principis manū extendisset. Namque dum hoc modo ille trahendo, iste renitendo, vterque pro viribus conaretur, accidit vt funibus quibus tabernacula suspēduntur, implicati, ambo caderent ad terram. Iāque vociferantis principis clamor auditus, cubicularios exciuerat: qui accurrentes sceleratum monstrum comprehendunt, & multis malis affectum, eodem loco præcipitatū dimergunt. Talis tunc

Princeps diuinitus seruatus.

nunc de illo opinio fuerat. Nos tamen audiuimus, eundẽ verè furiosum fuisse, & innocenter vitam perdidisse.

CAPVT XXXVII.

Quomodo Mediolanenses nouam Laudam nocte incenderint: & de insidiis cuiusdam per toxicum.

MEdiolanenses tantũ se facinus frustra susce pisse dolentes, subsequenter aliud intendunt. Octo de suis pretio ad cremandam Laudã conducunt. Quorum vnus dum nocte intempesta promissum implere vellet, ac ædibus ignem injecisset, inuenerunt eum vigiles: & cõprehensum, dum propositum confessus fuisset, mane facto eum patibulo cõtra Mediolanum erecto suspenderunt. Quidam etiam se mentitus monachũ, explorator, & eorumdem criminum obnoxius, simili modo vitam finiuit. Non multò pòst à quodam diuino monitore literas Imperatori allatas accepimus, quędam venisse in Italiã, siue Hispanum, siue Arabem Saracenum, ætate senem, facie deformem & luscum, discipulos vel socios penè 20. habentẽ, malis consiliis, & arte venefica prioribus multò potentiorem, eumq; mortis contẽptorem, pariter cum suis sequacibus: magnum se munus consecutos arbitrantes, si gloriam & nomen sibi perpetuum Principis sanguine cõparassent. Pretiosa ipsum quasi munuscula laturũ, medicinas, annulos, gemmas, fræna, calcaria veneratis furfuribus circumlita, adeo violenter & efficaciter toxicata, vt mortem non euaderet Imperator, si vel manu nudâ ea attigisset. Sicã quoque latentem juxta femur gestare: vt si quo impedimento veneni facinus nõ procederet, ea ad pagendum nefarium propositum vteretur. Talibus acceptis, cum perpaucis communicato consilio, venturum magum iubet obseruari. Venientem ergo, vbi certis indiciis quę delata fuerant Princeps vera esse cognouit, hominẽ asservari præcepit: & perquirens cuius hortatu ad tantum facinus esset præcipitatus, promisit quòd vera dicenti remitteret omne supplicium: sin falsa promere maluisset, corpus eius tormentis absumeret. Ille & verbera & quæstiones deridens, insuper comminatus est, siquid ipse mortale pateretur, Imperatorem continuò sine dubitatione secum moriturũ. Sed deceptus valde est. Nam Princeps minas eius contemnens, cùm de sociis & authorib⁹ sceleris nullum ab eo potuisset extorquere documentum; tantam pestem, tantique sceleris fabricatorem, sicut meritus erat, crucis patibulo donauit: Deoq; salutis conseruatori vberes gratias egit, quòd tam validi malefici virus & insidias declinasset.

CAPVT XXXVIII.

De aduentu Imperatricis, & Ducis Baioariæ in Italiam: ducis quoque Guelfonis.

INterea Beatrix imperatrix, dux Baioariæ & Saxoniæ Henricus, Conradus Augustensis Episcopus, vti decretũ erat, milites scribere, propere comeatu, stipendio, armis, aliisque vtilibus iter incipere. Profectique cum magno exercitu paucis diebus in Italiam veniunt, suoque aduentu nostris lætitiam, hostibus metum incutiunt. Erat enim isdem princeps filius (vt supra dictũ est,) Henrici ducis & Gertrudis filiæ Lotharij imperatoris. Qui à primis cunabulis patre & matre orbatus, vbi primùm adoleuit, pollens viribus, decora facie, sed multo maximè ingenio validus, non se luxui, neque inertiæ corrumpendũ, sed vti mos Saxonum est, equitare, jaculari, cursu cum æqualibus certare: & cùm omnes gloria anteiret, omnibus tamen carus esse. Ejus studiũ (vt de quodam dicitur) modestiæ, decoris, sed maximè seueritatis erat. Cum strenuo virtute, cũ modesto pudore, cum innocente abstinentia certabat. Esse quam videri bonus malebat. Ita quò minus appetebat gloriam, eò magis illam assequebatur. In omnibus gloriosis plurimum facere, & minimum ipse de se loqui. Is recepto ab imperatore, vt supra dictum est, ducatu Baioariæ, vbi naturam & mores hominum cognouit, multa cura, multo consilio, in tantam claritudinem breui peruenerat, vt treuga per totam Baioariã firmata, bonis vehementer carus, malis maximo terrori esset: adeo vt absentem velut præsentem timendo, leges pacis quas sanxerat, nemo sine pœna capitis auderet refringere. Qui cũ suos milites regiis coniunxisset, in breui spatio noui veteresque coaluere, virtusque omnium facta est æqualis. Nam & non multò pòst avunculus imperatoris Guelfo princeps Sardiniæ, dux Spoleti, Marchio Tusciæ, & ipse nouum adducens exercitum, cum multo apparatu aduenit: suoque aduentu nostris spem triumphi, aduersariis fiduciã paciscendi donauit. Ita duo viri sanguine coniũctissimi, vtpote vnus eorum alterius fratris filius, diuersis inter se virtutibus certabant. Guelfo dãdo, sublevando, ignoscendo: dux Henricus seueritate, & malorum pernitie gloriã adeptus est. Illius facilitas, hui⁹ constantia laudabatur. Guelfo negotiis amicorum intentus, sua negligere, nihil denegare, quod dono dignum esset, magnas potentias affectabat, exercitum, nouum bellum exoptabat, vbi virtus enitescere posset. At dux Henricus, studium modestiæ decoris prætendẽs, non diuitiis cum diuite, neque factione cum factioso, sed pro pacis negotiis absens simul præsensque pugnabat. Ita memoria nostra ingenti virtute, diuersis moribus fuere hi viri duo, dux Henricus & dux Guelfo: quos quoniam res obtulerat, silentio præterire non fuit consilium, quin vtriusque naturam & mores, quantum ingenio possem, aperirem: valdeque iocundum, vt in his duobus clarissimis viris nostra tempora suũ Catonem in vno, in altero suum Cæsarem inuenissent. Redeo autem vnde digressus sum.

CAPVT XXXIX.

Hortatu Cremonensium Cremenses hostes indicantur.

CRemonensium cum Mediolano discordia perpetua vtrosque adeo vrgebat, vt hostiliter sibi inuicem incubantes, non antè manus ab armis reducendas putarent, quàm vel vna alteram prorsus absumere, vel superior saltem inventa superaret. Freti ergo tunc opportunitate temporis, Fridericum ad destructionem Cremæ ciuitatis hortantur, promissis 11. millibus talentorum. Huius rei tali occasione sumunt exordiũ. Crema cùm esset de comitatu & diœcesi Cremonensium, ejusque Ecclesiæ tam in spiritualibus, quam in sæcularibus regenda foret arbitrio, spõtanea se temeritate à suo capite abruperat: & quod nefas erat, hostibus sociata, cum Mediolanensib⁹ filia matri rebellare cœperat. Super hoc schismate conuenta coram principe, nec citatione legitima, nec vadibus quos dudum dederat, cogi poterat, vt aduersum se experientibus iudicio sisti curarent. Qua de re pro absentiæ contumacia, ac contumaci absentia contra se sententiam tristem excipiunt, hostesque iudicantur.

CAPUT XL.

Crema obsidione cingitur, & quomodo ibidem pugnatum sit.

COllecta ergo valida manu Augustus, ita quod exercitus eius eas copias, quas in obsidione Mediolani habuerat, superare videretur, partem vnam cum Cremonensibus contra Cremam dirigit: cum reliquis iterum ad depopulandos Ligures agrum Mediolanensium ingreditur, & cũ militia Alemannorum terram totam peruagatur hostilem: completumque est & ibi illud quod dicitur. *Residuum locustæ comedit bruchus, & residuum bruci comedit eruca.* (Ioel. 1.) At Cremonenses cum auxiliariis, & magnis copiis ad oppugnandam Cremam venientes, acriter ciuitatem obsidione vallant, summis viribus impugnant. Oppidani fortiter resistunt de muris, & ante muros equis & ad terrã validè certatur. Ibi Garnherus Marchio Anconæ magnam viri fortis in ea pugna gloriã cõsecutus, de nostris occiditur. Alij quoque quãplures tam de nostris, quàm de illis ibidem aut occiduntur, aut grauiter sautiantur. Erat autem Cremæ situs in loco plano, & campestri, opere & manu satis liberaliter accuratus. Naturæ beneficio in quadam sui parte paludoso se defendens ambitu. Ceterum præter fossata ingentia & profunda, aquis plena, duplici muro excelso circũdata, omnes aditus & assultus facile arcere valuit. Ciues ciuitatis bellatores audacissimi: & quia cum suis contubernalibus, videlicet Mediolanensib' & Brixinensibus, secundis rebus propensius vsi, in atrocitatem, insolentiam, ac arrogantiam irritati. Circumuallata itaque ciuitate, hostium excursus diligenter custodiebantur: & machinæ, aliaque ad oppugnationem profutura sedula præparatione disponuntur.

CAPUT XLI.

De legatis Senatus populique Romani: & de his qui ad eos missi.

CVmque hæc apud Cremam agerentur, nũtij de nobilioribus Romanæ vrbis ex parte senatus, populique Romani ad curiam veniunt, omni deuotione omnique reuerentia suum promittentes obsequium. Rogare ne pro iniquitate paucorum malorum, & de plebe, multos bonos & nobiles velit pessundare. Se esse, quorum occasione acceperit, vt imperator vrbis & orbis nominetur. Fridericus eo quod in priori expeditione seueriùs cum illis egerat, indulgentiùs eorum accepta legatione, benignum illis dedit responsum: per aliquot dies secum commoratos, regaliter donauit & absoluit, mittens cum eis legatos, Ottonem sæpe jam dictum palatij comitẽ, & magistrum Haribertum Aquensem præpositũ, virum prudentem, & in negotiis regni longa eruditione exercitatum: dans hoc in mandatis, vt & ea quæ cum populo Romano, seu de recipiẽdo præfecto agenda forent, terminarent: & cũ Romano Pontifice, si hoc eligeret, de prænotatis capitulis finem facerent, & concordiam stabilirent. Qui venientes ad vrbem, cum honorificè tam à populo, quàm à senatu recepti essent, interque ipsos, & summum Pontificem crebri nũtij mediatores dirigerentur, molientibus illis more suo antiquum Romanæ vrbis fastum: regales se in nullo passi sunt inferiores inueniri, imò & ad se sæpius veniri, quàm vt illis occurrerent, obtinuerunt.

CAPUT XLII.

De his quæ ibidem, & circa vrbem Mediolani patrata fuerint, & quomodo à Mediolanensibus contra principem male pugnatum est.

FRidericus interim in Liguria degens, ordinabat, vt aliquam cladem Mediolanensibus, qui omnes ad ciuitatem confugerant, seque intus cõmunierant, inferret. Itaque cum Papiensium pugnacissimis consilium iniit, vt ad ciuitatem impetum faciant, seque ab hostibus fugari patiantur, ipsum ex insidiis circumvẽturum persequẽtes. Nec multũ tunc opinione deceptus est. Mediolanenses enim cùm eorum impetum sensisset, jam enim prædam abigere cœperant, strenuè eos persequuntur, eosque resistentes acriùs cædunt. Iam parum aberat à vera fuga his, qui simulato metu cessuri erant: declinauerant enim paulisper à loco insidiarum. Tum Fridericus cohortatus suos, à tergo, & ex improuiso jam alacres, & pene victores hostes inuadit, auxilioq; suis quos jam pelli acceperat, optatus aduenit. Mediolanẽses, qui prope jam se victoriam adeptos putabãt, videntes se circumuentos vndique à regiis equitibus, nec vllum sibi fugæ præsidium superesse, adversus omnia imparati, occidi, capi, equi atq; viri afflicti. Tum spectaculum horribile campis patentibus, cùm medij hostium nec pugnare, nec fugam inire permissi, sine misericordia cæderentur. Postremò omnia quæ visus erat, constrata sunt telis, armis, cadaueribus, aut mortuorum, aut ad mortem sautiatorum. Verùm qui numerus occisorum, aut eo prælio captiuorum fuerit, Augustus ipse suis literis declarat, scribẽs ad Albertum Frisingensem Episcopum. Ait autem inter cetera. Præterea ad consolationem tuam de præsenti statu nostro aliqua tibi scribimus: quia honorem imperij, & nostram prosperitatem te diligere non dubitamus. Inter alia igitur magnificauit Dominus facere nobiscum, & fecit. Vnde facti sumus lætantes, & maximas Deo gratias agentes. Maximam enim multitudinem Mediolanensium tradidit Deus in manus nostras, ita quod Idib. Iulij, qua data diuisio Apostolorum celebrari solet 600. de fortioribus ciuitatis captiuos in vinculis abduximus, centũ & fere quinquaginta per campos & itinera viarũ interfecti sunt. De submersis vero, & de vulneratis modus non fuit, neque numerus. Sic cum victoria ad nouam ciuitatem Laudam reuersi fuimus.

CAPUT XLIII.

De obitu Adriani Papæ, & schismate Romanæ Ecclesiæ.

EA tempestate Adrianus Papa in Calen. Septemb. apud Anagniam diem clausit extremũ, & 2. Non. Septemb. in Ecclesia beati Petri, præsentibus clero, senatu, populoque Romano honorificè tumulatus est, regalibus nuntiis adhuc ibi existentibus. Post cuius obitum Cardinales in seditionem conuersi, gemina electione scindunt vnitatem: quibusdam eligentibus Octauianum titu. S. Ceciliæ Presbyterum Cardinalem, cui nomen dederunt Victor: aliis Rolandũ tit. sancti Marci Presbyterum Cardinalem, & Romanæ Ecclesiæ cancellarium, cui nomen imposuerunt Alexander. Verùm vt huius negotij tractatus perpetua seu continua decurrat oratione, paulisper alia interim prosequemur, pro magnitudine causæ suo loco his diutius immoraturi.

CAPVT XLIV.

Quod imperator in propria persona ad obsidionem Cremæ venerit, & quomodo diversis modis ibi pugnatum sit.

IMperator aliam parans profectionem, ad devastandos fines Mediolanensium, cum in partem processisset, & pabulatores in toto territorio nec equis annonam invenire potuissent, reversus cum toto exercitu ad obsidionem Cremæ pergit. Tum demum perituram ciuitatem metus inuasit, magnaque tristitia habitatores eius occupauit. Erant autem & intus & foris vniuersa plena tumultus, multaque bellica instrumenta & in oppido, & contra oppidum fabricabantur. Erantque deinceps quotidiana eorum officia, hi quidem excursus, isti vero assultus moliri, magnaque vi omnibus ibi diebus certabatur. Nā ad portas vbi quisque principum curabat eo acerrimè niti, neque alius in alio magis quàm in se spē habere, pariterque oppidani similiter agere, omniaque ad defensanda mœnia vtilia vario ingenio præparare, diffidentiam rei dissimulare, interdumque prospera fortuna, interdum dolor eorum ad multa facinora incitauit audaciam.

CAPVT XLV.

Quomodo absente imperatore grauiter pugnatum sit.

QVadam denique die dum exploratum fuisset, Fridericum pro visenda consorte regni imperatrice, quæ in vicino castro nomine Sanbassan morabatur, è castris exisse, ad portam quā regalis familia seruabat, penè cum sexcentis erūpunt equitibus: magnoque prælio inito, cum diu Marte pari vtrinque nihil aliud quam occiderēt, tellus cruore manarit: nostrique quāvis tam pudore, quam virtute summa vi resistere conarētur, illud tamen efficere non potuerunt, vt hostiū manus ea die gradum retro dedisset: grauiter, fortiterq; illa die pugnatum est. Nam si credere fas est, riuuli campestres peremptorum & sauciatorum vulneribus sanguine infecti, ac prouecti, imbre cruoris augmentum acceperunt. Vespere facto vtrinque disceditur, illis intra septa, istis intra munimina muralis aggeris se recipientib⁹. Rediens Augustus, cum de pertinaci hostium audacia comperisset, indignatione simul & ira permotus est: vt qui jam pene in supremis se potiùs humiles, ac supplices exhibere deberent, incursiones facerent, & victores suos ipsi turbare nō metuerent, ærumnosa obsidione inclusit. Iam enim sæpenumero in eruptionibus suis, aut machinis flammas injicere, aut turres destruere, aut lethali vulnere aliquos de nostris sautiare moliti sunt: nullumque specimen audaciæ, aut ostentationis fuit, quod illi futurorum ignari prætermitterent: & dum jam inclinata putaretur eorū superbia, de patratis facinoribus tumidi gloriabantur. Erat autem videre miseriam, quando hi qui foris, occisorum amputatis capitibus, eis quasi pila ludebant, & à dextera in leuā rejectis, crudeli ostentui & ludibrio habebant: qui verò in oppido, inhonestum arbitrantes si quid minus auderent, captiuos nostrorum sine misericordia supra muros membratim discerpendo, miserabile præbebant spectaculum. *Sæuitia mutua obsidentium & obsessorum.*

CAPVT. XLVI.

De pœna, quam Princeps in captiuos eorum exercuit. Item de insania Cremensium.

EA calamitas paulisper Friderico tristitiam, & dignam indignationem comparauit. Qui vbi impetum insanientium continere non poterat, ac sæuientium furorem reuerentia Principis nō cohibebat, placuit in contumaces vindictæ seueritatē exercere: vt quos non correxit lenitatis patientia, saltem indubitati supplicij pœna coërceret. Iubet ergo de captiuis eorum vindictā accipere: eosq; pro muris iussit appendi. Contumax autem populus nimis de pari volens contendere, etiam ipse quosdam de nostris in vinculis positos eodem modo traxit ad supplicium, eosque cruce suspendit. Tunc Fridericus. Etiamne perituri contra nos ipsa vos nostra citauit humanitas, & lenitate nostra aluistis audaciam? Iam quidē vobis pugnantibus aliquamdiu pepercimus, captiuos vestros miserati fuimus: vadibus nostris fidē seruauimus, inviti muris vestris machinas admovimus, semper cædis vestræ cupidos milites continuimus. Ista omnia spernitis, & nefaria temeritate nos ad excidium vestrum, ad interitum filiorum seu nepotū vestrorum prouocatis. Vtar ergo jam deinceps belli legibus: contendam cum pertinacia vestra, minimè parcēs: qui vobisipsis parcere noluistis. Hæc dicens, vehementer iratus, ꝙ in sorte captiuorum constituti, æquales cum victoribus conditiones sibi ponerent: voce præconis declarari jussit, ne vlteriùs ad se profugerent, neve fidem sperarent, nulli enim esse parcendū: cunctis autem viribus dimicarent, quantum possent saluti suæ consulerēt: jam enim se omnia iure belli gesturum. Itaq; obsides eorum, numero 40. adduci jubet, vt suspendantur. Tum interim adducuntur captiui quidam de nobilibus Mediolanensium sex milites, qui deprehensi fuerant, vbi cum Placentinis perfida miscebāt colloquia. Nam, vt suprà dictum est, Placentia Principi etiam tunc ficta devotione, & simulata adhærebat obedientia. Erat autem vnus de captiuis qui ducebantur, nepos præsulis Mediolanensis, vir dives, & cuius consilio Ligures vniuersi plurimùm niterentur. Hos quoq; contempta multa pollicitatione pecuniæ duci iubet ad supplicium: similisque his, qui & prioribus, vitæ finis extitit.

CAPVT XLVII.

De varia eorum miseria, & miserabili cōquestione.

IAmque ad ciuitatis pernitiem machinæ plurimæ admouebantur: jam turres in altū extructę applicari cœperant. Tum illi summa vi atq; pertinacia resistere, atque à muris turres arcere, suisque instrumentis validis saxorum ictibus nostras impellere. Effrænatis verò animis Princeps obsistendum putans, obsides eorum machinis alligatos, ad eorum tormenta, quæ vulgò mangas vocant, & intra ciuitatem novem habebantur, decreuit objiciendos. Seditiosi, quod etiam apud barbaros incognitum, & dictu quidem horrendum, auditu verò incredibile, non minus crebris ictibus turres impellebant: neq; eos sanguinis & naturalis vinculi cōmunio, neq; ætatis mouebat miseratio. Sicque aliquot ex pueris lapidibus icti miserabiliter interierunt. Alij miserabiliùs adhuc viui superstites crudelissimam necem, & diræ calamitatis horrorem penduli expectabant. O facinus! Videres illinc liberos machinis innexos parentes implorare, crudelitatem & immanitatem *Horrenda crudelitas.*

aut verbis aut nutibus objectare: è contrà infelices patres pro infausta prole lamentari, sese miserrimos clamare: nec tamen ab impulsionibus cessare. Consolatus est eos etiam aliquis eorum, ita dicēs. O beati! quibus mori bene,*quàm ma lè viuere continget: ne timeatis mori, qui magna mala morte effugituri estis. Si viri fortes pro libertate certantes essemus: nō oporteret nos quoque super hoc aut cunctari, aut expectare monitorem. Nam mors quidem libertatem animis præstat: valdeque beati, qui pro patria mortui, immortalitatis ordinē iam receperūt. Quàm multi nostrorum antecessorum hac lege, talique conditione alij torti, tamq; igne quàm verberib' excruciati obierunt: alij verò semesi à bestiis, ad secundum eorum cibum viui servati sunt. Miseriores nos vobis sumus, qui adhuc viuimus: qui sæpe mortem optantes, non accipimus. Dum enim quisque nostrorū secum reputans crudelem seu barbarorum, seu gentiliū suorum seruitutem, videre conjuges ad turpitudinem duci: alius revinctis manibus vocem filij patrem implorantis exaudiet: alios verò infelices senes ad cineres patriæ videbit assidere. Hæc, inquam, quisque nostrum considerans, aspicere solere durabit, etiāsi viuere absq; periculo possit O vtinam omnes fuissemus mortui, priusquam ciuitatem nostrā Cremonensium manibus videremus exscindi: priusquam patriam sanctam Papiensiū impietate funditus erui conspiceremus. Adhuc eum orare cupientem omnes interpellabāt, & effrænato quodam impetu ad jaciendum incitabantur: hoc esse speciem fortitudinis, rectiq; consilij existimātes, hostibus stuporem mentis, admirationemq; audaciæ relinquere. Pauci quidam rationi cedētes, filiis consulere voluissent: alios autem liberorum cædis amor invasit: malorum quæ subditi hostibus passuri fuerant, cogitationem habentes pro solatio necessitatis accedere. Et Crema tunc temporis taliter affecta, seu potiùs afflicta fuerat.

*Adde vocem potiùs

CAPVT XLVIII.

Quomodo Mediolanenses de obsidione cuiusdam castri fugati sunt.

AT Mediolanenses arbitrantes Fridericum circa obsidionem Cremæ sollicitum, aliàs laborantibus non posse succurrere: egressi cum turmis suis pene 30. millia hominum, oppidum quoddam versus lacum Cumanum Manerbe vocatum, obsidione cingunt, aggeres instruunt, machinas admouent, omnibusque modis eversionem castri accelerare nituntur. Verùm comes Gosuuinus, qui tunc comitatum Sefrenensem, & Martusanum jussus à principe, satis prouidè administrabat, missos suos ad curiam dirigit, hostiumque conamen denuntiauit, quid facto sit opus consulit: se quoque copias quantas possit collecturum, si ab exercitu aliquod sibi militiæ supplementum destinetur. Imperator continuò quingentos equites armatos eò dirigere decernit. Comes etiam de suis colligens auxilia, non modicum coadunauit exercitum. Iamque compositis rebus, Mediolanensibus se ostendere minitari, neque prælium facere, neque otium pati, tantummodo hostem ab incępto retinere: neq; copiam pugnandi facere, donec qui è castris expectabatur miles superueniret. Rati Ligures id quod negotium poscebat, imperatorem laborātibus suis auxilio venturum, & indubitatū prælium futurum, obsidionem dimittunt, fugamq; ineuntes ad ciuitatem evadere festinant. Comes vt videt eos jam fugam cepisse, magna illos vi à tergo vrget, fugientibus instat, cædit, capit, copiosam prædam diripit: reliqui amissis omnibus profugi, multique sautij, vix intra ciuitatem revertuntur.

CAPVT XLIX.

Quomodo Placentini perfidia sua hostes pronuntiati sunt.

INter hæc Placentini multis argumentis detecti sunt studio rerum nouandarum niti, cum Mediolanensibus inire conciliabula, frumentū aliaque vsui necessaria clanculo illis prouidere: quinetiam aliquos de suis Cremensibus in auxilium destinasse. Imperator satius existimās habere detectos inimicos, quàm fictos amicos; pro eo quod, vt dicitur, Nulla pestis efficacior ad nocendum, quàm familiaris inimicus: eosdem pro perfidia sua vt leuissimos, nec in hac nec in illa parte fidem debitam habentes, hostes pronūtiauit. Verùm res exigit, vt ad schisma Romanæ Ecclesiæ, vnde digressi sumus, scribendo redeamus. Porrò in hoc negotio lectorem admonitū esse cupimus, vt non de nostro dicto vel scripto veritatem hujus rei metiatur: sed quid rectius sit, quisque, vt ita dixerim, iustiùs induit arma, ex collatione omnium scriptorum, quæ vndique media discurrere, proprio disquirat iudicio. Nos enim si alterutrius partis res vel attolleremus, vel extenuaremus, à proposito decidere videremur. Nec vtique sanum esset corpus reliquum historiæ, si hanc partem velut principale membrum domestici favoris morbus haberet.

CAPVT L.

Recapitulatio de schismate Romanæ Ecclesiæ, & quando vnus consecratus sit, & de hoc epistola ejus.

DIuisis, vt suprà dictum est, in electione Romani Pontificis Cardinalibus, clero ac populo Romano, cùm à suis consentaneis & sequacibus alter, idest Octauianus in prima Dominica mensis octobris; alter, idest Rolandus in 18. mensis Septembris in Episcopum consecratus fuisset; vterque literas, quarum tenor subjectus est, ad declarandam rem per mundi partes destinauit. Victor servus seruorum Dei, venerabilibus fratribus Patriarchis, Archiepiscopis, Episcopis, & carissimis filiis Abbatibus, Ducibus, Marchionibus, Comitibus, & ceteris principibus, & egregiæ familiæ Imperiali in sacratissima curia domini Friderici serenissimi ac inuictissimi Romanorum Imperatoris commorantibus, salutem & Apostolicam benedictionem. Quàm & inquantum & Ecclesiastici status decorem, & honorem Romani Imperatoris, & nobilitatem omnium bonorum hactenus sincerè dilexerim', & quæ mutuæ caritatis sint invicem frequenter exhibita, nequaquam credimus à vestræ magnitudinis excidisse memoria. Nunc autem tantò propensioris dilectionis efficaciam vobis & imperio cupimus exhibere, quantò Deo auctore ad maiorem conscendimus dignitatem. Quapropter vniuersitatem vestram, de qua plenè confidimus, plurimùm deprecamur; vt pro beati Petri Apostolorum principis reuerentia, & antiquæ dilectionis constantia, quæ inter nos inuiolabiliter perseuerare dignoscitur, dominum Imperatorem invictissimum commonendo rogetis, quatenus imperio sibi à diuina clementia commisso,

Epistola Octauiani Antipapæ.

& Ecclesiæ Dei sponsæ Iesu Christi, cuius aduocatus & defensor diuinitus est constitutus, prouidere & subuenire non tardet: ne in tanta discordia aduersariorum malitia nequiter prævalere, nauicula beati Petri procellis & tempestatibus suo tempore quassari, & decus imperiale valeat aliquatenus obnubilari. Insuper vniuersitati vestræ dignum duximus intimandum, qualiter ad Apostolatus officium, domino concedente, vocati fuerimus. Felicis memoriæ Papa Adriano prædecessore nostro viā vniuersæ carnis ingresso, in beati Petri basilica tumulato, conuenimus omnes de electione summi Pontificis tractaturi. Post longam verò collationem, & diutinam deliberationem, diuina tandem inspirante clementia, electione venerabilium fratrum nostrorum Episcoporum Presbyterorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium, cleri quoque Romani petitionem, ejusdem populi assensu, etiam senatoriæ dignitatis honoratorum insuper capitaneorum ad summum Pontificatum, annuente Deo, canonicè sumus electi, & in sede Apostolica collocati, ac deinde prima Dominica mensis Octobris benedictionis consecrationem, & nostri officij accepimus plenitudinem. Quocirca vniversitatem vestram humiliter deprecamur, quatenus nos apud ipsum precib' adiuuetis, à quo est omnis potestas, & honor dignitatum. Si autem ex parte illius Rolandi quondam cancellarij, per conspirationem & coniurationem contra Ecclesiam Dei & Imperium, Vuillelmo Siculo astricti, qui die duodecima post electionem nostram se fecit intrudi, quod à sæculis non est auditum, ad vos scripta peruenerint; tamquam mendacio plena, & à schismatico & hæretico destinata respuatis: & aures vestras nequaquam illis vllatenus præbeatis. Data Signi. 5. Calendas Novembris.

Mendaciū Antipapa.

CAPVT LI.

Quando Alexander consecratus sit, & de hoc epistola ejus pro sua parte.

ALexander Episcopus, servus seruorum Dei, venerabili fratri Gerardo Episcopo, & dilectionis filiis canonicis Bononiensis Ecclesiæ, & legis Doctoribus, ceterisque magistris Bononiæ commorantibus, salutem & apostolicam benedictionem. Æterna & incommutabilis providentia Conditoris sanctam & immaculatam Ecclesiam à suæ fundationis exordio, ea ratione voluit & ordine gubernari, vt vnus ei pastor & institutor existeret, cui vniuersi Ecclesiarum prælati absque repugnantia subiacerent, & membra tamquam suo capiti cohærentia, & se mirabili quadam vnitate coniungerent, & ab ipso nullatenus deciderent. Qui verò Apostolis suis pro eorum fidei firmitate promisit, dicens, *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi*: ille proculdubio Ecclesiam suam, cuius Apostoli magisteriū assumpserunt, sua promissione fraudari nullomodo patietur: sed eam in suo statu & ordine, licet ad instar nauiculæ Petri fluctuare aliquando videatur, perpetuò faciet permanere. Vnde & quamvis hoc tempore tres falsi fratres, qui à nobis quidem exierunt, sed non fuerunt de nobis, transfigurantes se in Angelos lucis, cùm sint Satanæ, inconsutilem Christi tunicam, quam vtique ipse quidem ex persona Psalmigraphi à leonibus petit & à framea erui, & de manu canis optat & postulat liberari, scindere & laniare laborent, Christus tamen auctor & caput Ecclesiæ, eam velut vnicam sponsam suam prouida gubernatione tuetur: nauem egregij piscatoris, licet sæpius quatiatur, à fluctibus non permittit naufragium sustinere. Porrò cùm antecessor noster bonæ memoriæ Adrianus Papa Calendis Septēbris Anagniæ debitum naturę soluisset, & de terris ad cælum, de imis migrasset, Domino vocante, ad superna, eoRomam adducto, & secundò nonas Septembris in Ecclesia beati Petri potentibus fere omnibus fratribus satis honestè, sicut moris est, tumulato, cœperunt fratres & nos cū eis secundùm Ecclesiæ consuetudinem, de substituendo pontifice in eadem Ecclesia studiosiùs cogitare; & trib' diebus de ipsa electione tractātes, tandem in personam nostram insufficientē huic oneri, & tantæ dignitatis fastigio minimè congruentem, omnes quotquot fuerunt, tribus tantum exceptis, Octauiano scilicet, Ioanne de sancto Martino, & Guidone Cremense (Deo teste, quia mendacium non fingimus, sed meram sicut est, loquimur veritatem) concorditer atque vnanimiter conuenerunt; & nos assentiente clero acpopulo, in Romanum Pontificem elegerunt. Duo verò, Ioannes & Guido, quos prænotauimus, tertium Octauianum nominantes, ad eius electionem pertinaciter intendebant. Vnde & ipse Octauianus in tantam audaciam insaniāque proruppit, quòd mantum, quo nos reluctantes & renitentes, quia nostram insufficientiā videbamus, iuxta morem Ecclesiæ, Odo prior Diaconorum induerat, tamquam arreptitius à collo nostro propriis manibus violenter excussit, & secum inter tumultuosos fremitus asportauit. Ceterùm quòd quidam de Senatoribus tantum facinus inspexissent, vnus ex eis spiritu diuino succensus mantum ipsum de manu eripuit sæuientis. Ipse verò ad quemdam capellanum suum, qui ad hoc instructus venerat, & paratus, illico flammeos oculos fremebundus inflexit; clamans & innuens, mantum, & vt quem fradulenter secū portaverat, festinanter afferret. Quo vtique sine mora delato, idem Octauianus abstracto pileo, & capite inclinato, cunctis fratribus aut loco inde, aut voluntate remotis, mantum per manus ejusdem capellani, & cuiusdam clerici sui ambitiosus assumpsit: ipse idem, quia non erat alius, in hoc opere capellano & clerico extitit coadiutor. Verùm ex diuino credimus iudicio contigisse, quod ea pars manti, quæ tegere anteriora debuerat, multis videntibus & ridentibus posteriora tegebat. Et cùm ipse idem hoc emendare studiosiùs voluisset, quia capitium manti extra se raptus non poterat inuenire, collo fimbrias circūduxit: vt saltem mantus ipse appensus ei quodāmodo videretur. Sicque factum est, vt sicut tortæ mentis erat, & intētionis obliquæ, ita ex trāsverso, & obliquo mantum fuerit in testimonium suæ damnationis indutus. Quo facto, portæ Ecclesiæ, quæ firmatæ fuerant, reserantur; & armatorum cunei, quos sicut ex re apparuit, pecuniæ largitione conduxerat, euaginatis gladiis cū immenso strepitu cucurrerunt: & pestis illa mortifera, quia Cardinales Episcopos non habebat, armatorum caterua militum vallabatur. Fratres verò facinus tam immensum, & à sæculis non auditum ex insperato videntes, & formidantes ne à conductitiis milititibus trucidarentur, sese in munitionem Ecclesiæ nobiscum pariter receperunt: ibique nouem diebus continuis ne exin-

Epistola Alexandri legitimi papæ.

Mat. 28.

Psalm. 21.

Antipapa duos solùm electores habuit.

de liberè exiremus, fecit nos, quorumdam Senatorum assensu, quos pecunia oblata corruperat, die noctuq; armata manu cum omni diligentia custodiri. Sanè populo incessanter & ingiter acclamante, & in senatores pro tanta impietate multa immanitate fremente, de custodia fuimus illius munitionis erepti; sed in arctiori & tutiori loco apud transtiberim nos iidem senatores recepta inde pecunia posuerunt. Cumque moram ibidem ferme per triduum fecissemus, vniuerso populo tantam proditionem atque malitiam de cetero nullatenus sustinente, senatores cum nobilibus & populo venientes, nos & fratres nostros per vrbem magnificè & honorificè cum immensis laudibus & præconiis, campanis etiam in transitu nostro pulsantibus, conduxerunt: & sic tandem à violentia persequentis erepti, & nostræ redditi libertati, sequenti die Dominico à venerabilibus fratrib' nostris Gregorio Sabinensi, Hubaldo Hostiensi, Bernardo, Vualtero, Iulio Episcopis. Cardinalibus quoq;, Abbatibus, Prioribus, iudicibus, aduocatis, scriniariis, primicerio, & schola cantorum, nobilibus etiam, & quadam parte de populo vrbis, apud Numpham, non longè ab vrbe insimul congregatis, munus consecrationis accepimus; & sicut in Romana Ecclesia moris est, ibidem Pontificali regno magnificè fuimus ac solemniter coronati. Ceterum prædictus Octauianus cùm pro consecratione imò execratione sua, dū & in vrbe esset, & postquàm latenter vrbem exiuit, multos Episcopos conuocasset, nullum prorsus præter vnum, Feretinatem videlicet Episcopum, habere potuit pro sua temeritate & vesania confirmanda. Quosdam tamen Episcopos Imperialibus minis, quosdam violentia laicali, quosdam verò pecuniis & blanditiis allicere voluit; sed nihil, Domino impediente, profecit. Vnde nec adhuc inuenire potest, licet omnibus modis enitatur, qui ei manus execrationis imponat, & se tantæ faciat præsumptionis & impietatis auctorem. Verùm memorati Ioannes & Guido cæcitatis tenebris obuoluti, quoniam scriptū est, *Peccator cùm venerit in profundum malorum, contēnet*, nec sic à sua præsumptione damnabili resipiscunt: sed eundem Octavianum, quem sibi in statuam erexerunt, obstinata perfidia venerantur: & eum relicta vnitate Ecclesiæ, præsumunt vsque adhuc tamquam idolum aut simulacrum adorare. Ipse autem Antichristi tempora præfigurans, vsque adeo erect' est, vt etiam in templo Dei sederit; ostendens se tamquam sit Deus: & multi abominationem desolationis stantem in loco sancto, non sine multa lacrymarum effusione, corporeis oculis inspexerunt. Sanè nos infirmitatem nostram, & virtutum indigentiam cognoscentes, nostrum in Dominum iactamus cogitatum: sperantes, & de Christi misericordia pleniùs confidentes, quòd Ecclesiam sanctam, pro qua ipse idem in substātia nostræ mortalitatis apparuit, vt eam sibi non habentem rugam aut maculam exhiberet, optatâ faciet in tranquillitate lætari, & procellarū omnium inundatione sedata, nihil erit, quod jā ei possit obsistere, vbi vnicus ejus sponsus voluerit nubilosa quæque & noxia propulsare. Nunc igitur, quia nos de nostrorum meritorum qualitate diffidimus, & de honestate & religione vestra plenam habemus fiduciam, vestris & vniuersalis Ecclesiæ precibus infirmitatem nostram petimus adiuuari; caritatem vestram per Apostolica scripta rogantes & commonentes attentiùs, vt sicut viri catholici vos pro domo Domini muros inexpugnabiles opponatis; & in deuotione ac fidelitate matris vestræ sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ immobiliter persistentes, ab eius vnitate nullatenus recedatis. Quòd si præfatus vir impietatis ad portas vestras aliqua damnationis suę scripta transmiserit, ea sicut respuenda sunt respuatis: & tamquam vana ac sacrilega contemnere & abjicere studeatis. Nouerit insuper discretio vestra, quòd nos supra nominatum Octauianum, apostaticum ac schismaticum, in octauo die à consecratione nostra, hunc enim terminum ei resipiscendi, & ad vnitatē matris Ecclesiæ redeundi præfiximus, tamquam inobedientem & contumacem, & eos qui ei manus præsumerent, non dicimus consecrationis, sed execrationis imponere, & de communi fratrum nostrorum Episcoporum & Cardinalium voluntate ac consilio, accensis candelis, & cœtu clericorum in Ecclesia congregato, vinculo anathematis & excommunicationis astrinxim', & eos cum suo authore diabolo condemnauimus.

Soli duo electores Antipapæ.
Prouerb. 18.
2. Thessal. 2
Mat. 24.

Caput LII.

Epistola Cardinalium vnius partis.

Venerabilibus in Christo fratribus Patriarchis, Archiepiscopis, Episcopis, Abbatib', ducibus, principibus, præpositis, prioribus, & ceteris Ecclesiarum prælatis, ad quos literæ istæ pervenerint, Ymarus Tusculanus Episcopus prior Episcoporū, Ioannes tit. S. Sylvestri & Martini, Guido Cremensis ti. S. Calisti, sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyteri Cardinales, Rimundus diaconus Cardinalis S. Mariæ in via lata, & Sy. S. Mariæ in Dominica, & Sublacen. Abbas perpetuam in Domino salutem. Ex quo contra honorem Ecclesiæ Dei & imperij amicitia inter Dominum Papam Adrianum, & Vuillelmū Siculum apud Beneventum facta est, dissensio & discordia nō modica inter Cardinales sacrosāctę Romanæ Ecclesiæ non sine causa oborta est: nobis scilicet qui honorem & dignitatem sanctæ Dei Ecclesiæ & imperij nullatenus diminui volebamus, amicitiæ, quæ facta fuerat in detrimētum Ecclesiæ & imperij, nequaquam consentiētibus: aliis vero qui pecunia & multis promissionibus obcæcati, jam dicto Siculo tenebantur astricti, conuentionem ipsam taliter, vt dicimus, fabricatam, nequiter defendentibus, & quāplures in partem sui erroris attrahentibus, nostro conatui & voluntati totis virib' pertinaciter resistentibus. Proinde procedente tempore cum jam fama ferret imperatorem Italiam intrasse, & plurimam eius partem suæ potestati subjugasse, prædicti fratres Siculo astricti, Dominum Papā sollicitare, ac circumuenire omni sagacitate cœperunt, qualiter aliqua occasione assumpta Dominus imperator, & omnes sequaces eius excōmunicationi subderentur, & nos ad id faciendū vna cum eis juramento astringeremur. Nos autē econtra diximus potius Siculum excommunicādū, qui omnia jura Ecclesiæ, tam spiritualia quā tēporalia violenter abstulerat, quàm imperatorem: qui Ecclesiæ Romanæ & imperij jura fideliter laborabat recuperare, & Ecclesiam de servitute ad libertatē reducere. Hoc audientes fautores Siculi, à jam dicto consilio cum rubore siluerunt. Eo igitur cōsilio, nostro studio, & exacta diligentia taliter cassato, & exinde venerabili

Epistola schismaticorum.
Mendacium.

fratre nostro Octauiano, tunc sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbytero Cardinali, nunc Apostolicę sedis Pontifice, vna cum fratre Vuillelmo Presbytero Cardinali S. Petri ad vincula, ad imperialem celsitudinem legationem fungente, Dominus Papa cum sibi consentientibus supradicti Vuillelmi fautoribus vrbem egressus. Anagniam venit. Vbi tunc demum manifesta conspiratione omnes præfati Vuillelmi fautores in præsentia Domini Papæ sacramento firmauerunt, personam imperatoris excõmunicationi subjiciendã, & extunc in antea eius honori & voluntati vsq; ad mortem immutabiliter contraire: & si contingeret Dominum Papam vita decedere, neminem se nisi de illis qui conjurauerant, in pontificem eligere. Circumpositos insuper Episcopos, ne alicui electo in quem Siculi secta consentiret, in consecratione manus imponerent, juramento nihilominus constrinxerunt. Postmodũ jam sæpedicto patre nostro Adriano Anagniæ Calen. Septemb. defuncto, omnes illuc conuenimus, & cum de corpore sive ibidem tumulando, siue Romam deferendo, non parua contentio oriretur: tamdem Romam corpore deportato, priùs in verbo veritatis tale pactum vnanimiter fecimus, & scripto mandauimus, quale nunc sequitur. In nomine Domini Amen. Conuenerunt Episcopi, Presbyteri, diaconi, Cardinales sanctæ Romanæ Ecclesiæ, & promiserunt sibi inuicem, in verbo veritatis, quod de electione futuri pontificis tractabunt secundum consuetudinẽ istius Ecclesiæ: scilicet quòd segregentur aliquę personæ de eisdem fratribus, qui audiant voluntatem singulorum, & diligenter inquirant, & fideliter describant: & si Deus dederit quod concorditer possimus conuenire, bene: sin autẽ, nullus procedat sine communi consensu: & hoc obseruetur sine fraude, & malo ingenio. Tali pacto in verbo veritatis firmato, post humatum corpus in Ecclesia beati Petri ad eligendum pontificẽ conuenimus: & iuxta prædictam consuetudinẽ personas, quæ singulorum voluntates diligenter inquirerent, & audirent, ac describerent, segregauimus. Sed cùm propter conspirationem aduersę partis electio lẽtè procederet, tertia die fere trãsacta, ad hoc tandẽ deuentum est, quod 14. Cardinales ex aduerso, qui sacramento constricti tenebantur, Rolandum cancellarium nominauerunt. Nos autẽ 9. numero, qui nefandi juraméti exortes eramus, venerabilem fratrem nostrum Octauianum Presbyterum Cardinalem, virum vtique honestum & religiosum, ad regimen Apostolicæ sedis, & ad concordiæ & pacis vnitatem inter Ecclesiam & imperium reformandam ac conseruandam dignum & vtilem esse cognoscentes, elegimus. Cùm res taliter ageretur, & partem contrariam pactum quod in verbo veritatis firmatum fuerat, penitus transgredi volentem sentiremus, pactũ supradictum illis ad memoriam reducentes, auctoritate Dei omnipotentis, & omnium sanctorum, atque nostra, eis penitus interdiximus, ne absque communi consensu omnium, sicut in pactione continetur, vlterius aliquem immantarent: & Rolandũ cancellarium eadem auctoritate ne susciperẽt, nihilominus prohibuimus. Qui dum verba & ammonitiones nostras vilipenderent, & Rolandũ cancellariũ manto festinarent induere, nondũ tamẽ illo induto, nos illorum malitię potius contraire quàm consentire volentes, & quod malè conabantur, minimè permittentes, ad petitionẽ populi Romani, electione vniuersi cleri, assensu etiam totius ferè senatus, & omnium capitaneorum, baronum, nobilium, tam infra vrbem quã extra vrbem habitantium, nostrum electũ manto induimus, & inthronizatum in sede beati Petri collocauimus: inde ad palatium eiusdem acclamante vniuerso populo, hymnum Deo decãtante clero, & omnibus solemniter adimpletis, honorificè deduximus. Adversæ verò partis Cardinales retrocedentes, in castrum beati Petri se contulerunt, ibique per dies octo, & amplius inclusi permanserunt. Inde postmodum per senatores educti, extra vrbem secesserunt, & 12. postea die, quod à seculo non est auditum, in castro nomine Cisterna intra Aritiam & Terratinam, Rolandum cancellarium immantauerunt, & in sequenti Dominica execrauerunt: ac continuò mittentes nuntios per vniuersam Italiam, Episcopi ne ad consecrationẽ nostri electi venirent, penitus dissuaserunt: minantes illis excommunicationem & depositionẽ in perpetuum. Qui tamen in prima Dominica mensis Octobris, auctoritate Dei honorificè consecratus est. Rẽ qualiter facta est, vestræ fraternitati insinuauimus, nihil præter veritatẽ adnectentes, teste Deo, qui falli non potest: & si Angelus de cœlo aliud Euangelizaret, à veritate penitus aberraret. Verũ tamen multa quæ facta sunt omittentes, ista prout breuiùs possumus, vobis significamus, ne proliziore pagina aures vestras onerarem⁹. Hæc itaque animaduertat vestra fraternitas, quam deuotissimè obsecramus, & admonemus, & modis omnibus quibus possumus exhortamur in Domino: quatenus neque per sermonem, neque per epistolam à vestro sensu moueamini; sed in veritate nobiscũ firmi & immobiles permaneatis.

Mendacia schismaticorum.

Duo soli fuere Octauiani electores.

CAPVT. LVII.

Item Epistola Cardinalium alterius partis.

FRiderico Dei gratia glorioso, illustri, magnifico, & sublimi Romanorũ Imperatori, Gregorius Sabinensis, Hubaldus Ostiẽsis, Iulius Prænestinus, Bernardus Portuensis, Vualterus Albanensis Episcopi: Hubertus tituli S. Priscæ, Ioannes tit. sanctorum Ioannis & Pauli, Henricus tit. SS. Nerei & Achillei, Ildebertus tit. basilicæ 12. Apostolorum, Ioãnes tit. S. Anastasiæ, Bonadies tit. S. Chrysogoni, Albertus tit. S. Laurentij in Lucina, & Vuillelm⁹ tit. S. Petri ad vincula presbyteri: Odo S. Georgij ad velum aureũ, Ro. S. Luciæ in septa solis, Hiacynt. S. Mariæ in Cosmodin, Odo S. Nicolai in carcere Tullij, Arde. S. Theodorici, Bo. sanctorũ Cosmę & Damiani, C. S. Hadriani, P. S. Eustachij, & Ioa. Diaconi Cardinales, voluntate & spiritu in Domino congregati Salutem, & gloriosam de inimicis victoriam. Quantò excellẽtiæ vestræ maior à Deo collata est, & attributa potestas; & quantò sublimiorem inter mortales dignitatis locũ constat vos obtinere: tantò ampliùs imperialem cõuenit maiestatem, sacrosanctã Romanam Ecclesiam specialem & vnicam matrem vestram in omnib⁹ honorare: & ei semper, ac præsertim necessitatis tẽpore, salubriter atq; vtiliter prouidere. Quid autem diebus istis in eadem Ecclesia Rom. contigerit, & quàm inauditum facinus ab his, quos filios reputabat, aliquantis diebus transactis fuerit perpetratum, dignum, imò dignissimum est, nos imperiali celsitudini nostris literis aperire. Nuper

Electores Alexandri legitimi Papa.

siquidem, cùm Dominus noster bonæ memoriæ Adrianus Papa calendis Septébris apud Anagniam debitum naturæ soluisset, & de terris ad cælũ, de imis migrasset, vocante Domino, ad supernates falsi fratres, Octauianus scilicet, & Ioannes de S. Martino, & Guido Cremensis, qui à nobis quidem exierunt, sed nõ fuerunt de nobis, transfigurantes se in Angelos lucis, cùm sint Satanæ, &c.* Et infrà. Ad hęc nouerit sublimis gratia vestra, quòd Otto palatinus Comes, occasione de intrusione Octauiani suscepta, præfatum dominum nostrũ, & nos omnes plurimùm infestauit: & Ecclesiam Dei nisus est scindere, & multipliciter absq; rationabili causa turbare. Campaniam siquidem, & patrimonium B. Petri cum intruso & apostatico Octauiano violẽter intrauit, & terram ipsam studuit ei quibuscũq; modis subiugare. Nos itaque, & tota Ecclesia Dei nobiscum, maiestatem vestram suppliciter exoramus: vt tam violenta intrusione ita sicut est intellecta: & diligenter inspecta, qualiter vobis ad salutem animę vestræ, & honorem imperij, super tanto negotio sit procedendum, diligenter attendatis. Considerate & aduertite, qualiter circa sacrosanctã Romanam Ecclesiam, & circa vnicum Sponsum ei⁹ Dominum nostrum Iesum Christum: sine quo nec regnum potest aliquis obtinere terrenũ, nec acquirere sempiternum, oporteat vos habere: & qualiter eam ab impugnatoribus, & præsertim à schismaticis & hęreticis ex Imperialis officio dignitatis protegere debeatis modis omnib⁹, ac tueri. Nos siquidem vos, sicut specialem defensoré & patronum Ecclesiæ Romanæ modis omnibus honorare intendimus: atq; ad augmentum gloriæ vestræ, quibus modis possumus, cũ Deo aspiramus. Rogamus autem, & instantiùs supplicamus, vt S. Romanam Ecclesiam diligatis & honoretis: & ad pacem ac tranquillitaté ipsius, quibus modis Imperialem conuenit excellentiã, intendatis: & tantam præfati inuasoris atq; schismatici iniquitatem nullatenus foueatis.

*Suspectà omissio.

Caput LIV.

Quòd pro terminando schismate Princeps ad se vtrasque partes inuitauit.

FRidericus ancipiti malo noui schismatis permotus, consilio Principum decreuit dare operã, ne quid exinde seu status Ecclesiæ, seu respublica Imperij detrimentum caperet. Audiens itaq; vtrumque electum in Episcopatus ordinem consecratum, alterum ab altero excõmunicationis sententia condemnatum, sine iudicio Ecclesię controuersiam terminari posse non putauit. Authoritatem autem congregandi Concilij, exẽplo antiquorum Imperatorum, verbi gratia Iustiniani, Theodosij, Caroli, sibi congruere putans, litisq; decisionem legitimã esse non posse, nisi partibus hinc inde congregatis considerans, ad citationẽ amborum venerabiles viros & prudentes, Danielem Pragensem, & Hermannum Ferdensẽ Episcopos dirigit cũ literis: quarum exẽplar hoc est.

Caput LV.

Epistola Imperatoris ad Rolandũ & cæteros de hoc.

FRidericus Dei gratia Romanorũ Imperator, & semper Augustus, Rolando Cancellario, cæterisque Cardinalibus, qui eum elegerunt Romanum Pontificem, salutem, & omne bonum. Quoniam diuina prœordinãte clementia Romani Imperij gubernacula suscepimus: oportet vt in omnibus viis nostris ipsius legẽ custodiamus, cuius munere, cuius voluntate dignitatis nostræ apicem adepti sumus. In hoc itaque sacratissimo proposito constituti, cùm omnibus Ecclesiis in imperio nostro cõstitutis debeamus patrocinari; sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ tantò propensiùs debemus prouidere, quanto ipsius cura & defensio à diuina prouidẽtia creditur esse commissa nobis specialiùs. Eapropter de discordia, quæ in substituendo Romanum Ponticem inter vos suborta est, plurimùm dolemus, timentes ne occasione huius schismatis Ecclesia Christi sanguine redempta debeat dilacerari: præsertim cùm robur Ecclesiæ foris titubare videatur, quantum vnitas ipsius scissurã domesticã interiùs dilaniatur. Vt autem huic pesti competens & Deo gratum exhibeamus remedium, religiosorum virorum cõsilio generalem curiam & conuentum in Octaua Epiphaniæ Papiæ indiximus celebrandam: ad quam euocauimus totius Imperij nostri & aliorũ regnorum, scilicet Angliæ, Franciæ, Vngariæ, Daciæ, Archiepiscopos, Episcopos, Abbates, & viros religiosos, ac Deum timentes; quatenus remoto omni sæculari iudicio, hoc tam magnum Ecclesiæ negotium Ecclesiarum tantùm personarum sententia ita sopiatur, vt & Deo debitus exinde honor deferatur, & Ecclesia Romana sua integritate & iustitia non possit à quoquam priuari, vel status vrbis, quæ caput Imperij nostri est, inquietari. Proinde eruditioni vestræ mandam⁹, & ex parte Dei omnipotentis, & totius Ecclesię catholicæ præcipimus, vt ad eandem curiam siue conuentũ veniatis, Ecclesiasticarũ personarũ sententiam audituri & recepturi. Testis enim nobis est Deus, quia in hac curia nec amore, nec odio alicujus personæ quidquam aliud quærimus, quàm honorem Dei & Ecclesiæ suæ vnitatem. Quòd si ad tam celebrem Ecclesiæ conuentum examinationis causa venire volueritis; carissimi Principes nostri, & Ecclesiæ Catholicæ, Hermã. Ferden., Daniel Prag. Patres & Episcopi venerabiles, quos de Palatio nostro ad vos trãsmisimus, vna cũ Comite Palatino cõsanguineo nostro, aliisque legatis nostris, securum vobis conductum præstabunt. Si verò iustitiam Dei & Ecclesiæ in tam solemni conuentu recipere nolueritis, videat Deus, & iudicet. Nos autem, ipsius fauente gratia qui dat salutem regibus, iustitiam Dei, quæ nullum magis quàm Imperatorem Romanum decet, prosequemur.

Ipsi schismatis prouentur fuit Fridericus.

Caput LVI.

Item Epistola Principis ad Episcopos trãsmontanos.

POrrò literæ, quibus ad tantam discussionem transmontanos Episcopos inuitauit, istæ pro exemplo sufficiant. Fridericus Dei gratia Romanorum Imperator, & semper Augustus, Heritmanno Brixinensi Episcopo, salutẽ, & omne bonũ. Quòd in passione sua Christus duobus gladiis contentus fuit, hoc in Ro. Ecclesia & in imperio credimus mirabili prouidentia declarasse: cùm ꝑ hæc duo rerum capita & principia totus mundus tam in diuinis quàm in humanis ordinetur. Cùque vnus Deus, vnus Papa, vnus Imperator sufficiat, & vna Ecclesia Dei esse debeat: quod sine dolore dicere non possumus, duos Apostolicos in Romana Ecclesia habere videmur. Defuncto itaque Adriano Papa in Calen. Septem. Cardinales qui columnæ immobiles esse videbantur, quibus sancta & vniuersalis firmissimè inniteretur Luc. 22.

tur Ecclesia, non quæ Dei sunt, sed sua quærentes, & vnitatem Ecclesiæ scindentes, duos pontifices elegerunt, & ambos consecrauerunt. Pro tanta namque & tam perniciosa Ecclesiæ jactura tota nimium Italica Ecclesia conturbatur, & dissensio hæc schismate orto in capite, jam in inferiora membra defluxisset, & totum Ecclesiæ corpus defœdasset, nisi nos consilio & auxilio religiosorum virorum, qui spiritu Dei aguntur, tam impudicæ iniquitati justitiæ rigorem opposuissemus. Ne itaque in tantæ discrimine discordiæ vniversalis Ecclesia periclitari possit, Romanum imperium, quod ad remedium tam pernitiosi morbi diuina clementia prouidit, vniuersorum saluti debet sollicitè prouidere, & ne tanta mala in Ecclesia Dei permaneant, futuris casibus sollerter obuiare. Coadunatis itaque in vnum omnibus Episcopis, tam Italicis quàm Teutonicis, ceterisque principibus, ac viris religiosis, qui zelū Dei & Ecclesiæ habere videbantur, quid facto opus esset, diligenter inuestigauimus: ex decretis Romanorum Pontificum, & statutis Ecclesiæ veraciter accipientes, quòd exorto schismate in Romana Ecclesia ex duorum Apostolicorum dissensione, ambos vocare, & secundùm sententiam & consilium Orthodoxorum litem decidere deberemus. Ex consilio itaque omnium, qui aderant, Episc. ceterorumq; Principum, curiam solemnē, & generalem cōuentum omnium Ecclesiasticorum in Octaua Epiphaniæ Papiæ celebrandā indiximus: ad quam ambos, qui se dicunt Romanos Pontifices, vocabimus: omnesq; Episcopos Imperij nostri, & aliorum regnorū, Franciæ videlicet, Angliæ, Hispaniæ, atq; Vungariæ: vt eorum in præsentia nostra iusto declaretur examine, quis illorum regimen vniuersalis Ecclesiæ de jure debeat obtinere. Quia verò ad vnitatem Ecclesiæ reformandā sapientia admodum nobis necessaria est: vt ea nequaquā carere valeamus, dilectionem tuam attentissimè rogamus, & rogando commonemus, quatenus pro fidelitate Ecclesiæ & Imperij, ad prædictam curiā omni occasione remota venias: vt in advētu tuo vnitas, & pax, & tranquillitas Ecclesiæ reformetur. Interim autem prædictæ scissuræ in neutrā partem assensum tuum declines, nec tamquam justam & rationabilē aliquatenus recipias. Data Cremæ 10. caléd. Nouemb.

CAPVT LVII.

De calliditate Cremensium contra nostros.

IAm verò ad ea, quæ apud Cremam gesta sunt, res exigit, vt revertamur. Cremenses, vt dictū est suprà, tā in vadibus, quàm in captiuis suis malè affecti, cùm ab excursibus & audacia temeri paululum quieuissent; alio ingenio, alioq; commento nostros fallere cogitant, & subuertere. Quædam enim instrumenta fabricēt, muscipulis quidem similia, sed pro qualitate humani corporis fortiora: eaq; per vias circaq; vallum dispergunt, quibus ignari multi hærentes aut capi facilè poterant, aut occidi. Item fossas quamplurimas hincinde desuper leui opertimento contegūt, quas illapsi similiter aut capiebantur, aut occidebantur. Eiusmodi & alij multi latrocinales doli tā ad rapinas, quā ad incendia machinarū cum assiduè fierēt ab his qui intra muntionem erant, Fridericus & calliditate simul & audacia eorum magis irritabantur. Et quia penuriā ciuitatem capere desperasset, abundabant enim frumento, iterum consilium ad vim atque arma conuertit: omnibus agminibus id maximè cupientib⁹, qui jam longæ obsidionis tedio affecti, variisque laboribus attriti, mœrore tenebantur, bellumque quoquo modo finiri optabant. Sextus enim jam mensis erat ex quo ciuitas obsessa fuerat, hyemsque pluviosa, & gelu asperrima illo anno plus solito inhorruerat.

CAPVT LVIII.

De expugnatione Cremæ per machinas.

ITaque acn otis omnibus machinis, ad occupandam ciuitatem hortatur exercitum, turresque in excelsum erectas ferro, variaque materia vndique tectas, vt & pondere stabiles essent, neque ignibus expugnarentur, super aggeres collocat, jaculatoriis & sagittariis, militibusque fortissimis plenas. Qui cùm non conspicerentur, ipsi eos qui vel super murum astarent, vel in ciuitate deambularēt, facillimè cernerent, telisque appeterent: cùm illi neque à vertice venientes sagittas facilè declinare, neque vlcisci possent, quos non viderent. Quotiens autem ignito ferri pondere & adunco, quo leuius hæreret, machinas attentabant, qui desuper erant aquis ignem restinguēdo, vncos autem & hamos ferri contis proceris & sudibus dissoluendo, conatus eorum in irritum reuocabant. In his enim falces alligarant, vt si quid de materia, quæ contra ictus machinarum turribus alligata fuerat, ignis corrupisset, statim abscinderent. Et Cremenses quidem ita resistebant, quamvis multi in dies singulos occūberent, contraque parum mali hostibus facerent.

CAPVT LIX.

De vltimo & atrocissimo certamine patrato.

ET quoniam ad finem hujus obsidionis tendimus, ad alia properantes, vltimum prælium, quod & maximū, paulisper attingere libet, pro eo quod & atrox, & vario euentu gestum est. Imperator cernens oppidanos neque seipsos misereri, neque ciuitati parcere velle, generalem aggressionem fieri statuit. Electis ergo de singulis agminib⁹ viris fortissimis, intra machinas turriū eos collocat, variis locis, alios superiores, alios inferiores: vt dū inferiores ciuitatē per murū ingressuri pontes applicarent, superiores eos jaculis & sagittis, quominus ab hostib⁹ læderentur, defēderēt. Erāt turres ipsæ nimia proceritate mirabiles, supra 100. pedes in altū erectæ, multorū hominum per singula diversoria capaces. Reliquum exercitum circa muri ambitum distribuit, præcipiens, quando pontes admoueri cœpissent, ipsi quoque singuli contra quem starent locum aggredi, murumque vel transcendere vel irrumpere conarentur. Ipse quidem vtrinque ita disposuit. Ciuitatis autem populus postquam oppidum vndique videre circumdatum, armisque omnia conlucere, tubicines quoque vniuersorū agminū, & signiferos cōgregatos, vt signo dato vndique eos inuaderent, non segniter se & ipsi communiunt: magnaque audacia super muros, & in suis machinis quas gattas appellāt, opperiuntur: vt cum admouerētur pontes, ipsi eos vel occuparent, vel dejicerent, murumque scalis ascendere nitentes, vario modo deterrerent: magna tunc animi facinora demōstrantes, ne vel in extremis calamitatibus deteriores nostris viderētur. Iā pontes admoti fuerant, jam tota acies in muro pedem ponebat. Tum Cremenses callidè se intra suas machinas occultantes, primos quidem & de subtus & suprà grauiter excipiūt,

posteriores autem tormentorum ictibus deterrent, acies pro muris pugnantium dissipant, & qui scalis, aliisque instrumentis ascendere nitebantur, impulsi devolvebantur à muro. Sed neque nostris virtus in rebus adversis, nec Cremensibus sævitia defuit. Nempe unus militum nostrorum, nomine Bertholfus de Arrat, qui cum primis de ponte saltu in civitatem devenerat, circumdatus undique ab hostibus, dum pugnando se fortissimum ostendisset, multosque solus usque ad magnam partem civitatis persecutus fuisset, à quodam retro longa securi prostratus est. Nam in anteriori parte per medios ruentem universi vitabant, audaciam hominis metuentes, pariter & admirantes. Quem tandem cum occidissent, unus de illis crudeliter in mortuum sæviens, cutem capitis, ut dicebatur, abstraxit: & prius decentissime capillatam galeæ suæ affixit, ipse turpis & indecentissimus, nec viri fortitudine permotus, nec humanæ conditionis sortem miseratus: alium quoque præcisis manibus ac pedibus, grave ludibrium per plateas serpere permiserunt. Porrò qui murum transcendere conati sunt, quamvis singillatim digni essent memoria, omnium tamen fortissimus demonstratus est Otto palatij comes de Baioaria, qui sæpius muro repulsus, sæpiusque ante alios inceptum opus revertens, virtute fortitudinis suæ toti huic ornamento fuit calamitati. Non tamen impune, nec longum Cremenses hac fortuna usi sunt. Nam de prominentia turrium nostrarum diversis missilibus tot ea die vel occisi, vel vulnerati sunt oppidanorum, quòd muro anteriore pulsi, intra munitionem, quæ secundo muro erat accincta, confugerent, & tunc primò rebus suis desperarent.

Egregium factum militis.

Caput LXIIII.

Qualiter imperator propter excidium Cremæ concilij diem prolongaverit: & quorum consilio Cremenses de pace tractaverint.

Imperator videns excidium civitatis vicinum esse, jam enim vires eorum, & audaciam labor, metus, & calamitas fregerant: concilium quod in octava Epiphaniæ celebrandum fuerat, distulit, animumque totum ad subversionem civitatis laxavit. Iam autem invalida juvenum manus collapsa fuerat, multique in dies singulos jaculis & sagittis occumbebant: cùm, ut dictum est, ipsi contra nihil mali nostris facere possent. In tantis ergo rerum angustiis, consilio necessitatis adhibito, Peregrini Aquileiensis Ecclesiæ Patriarchæ, simulque Henrici ducis Baioariæ & Saxoniæ colloquium expetunt: petentibusque locus & hora datur, quando sapientiores & maiores civitatis se dictorum Heroum conspectui præsentarent. Mane facto, designata statione, cùm pars utraque adesset, Patriarcha vir eruditus, plurimisque virtutibus adornatus, & cui præter officij auctoritatem magna facundiæ gratia inerat, prior ad eos ita orsus memoratur.

Caput LXI.

Exhortatio Aquileien. Patriarchæ, & responsio Cremensium.

Siquidem non viderem vos ad sentiendum quæ pacis sunt, esse incitatos, neque populi Cremensis puriorem, sincerissimamque vos partem, non processissem ad vos, neque consulere confisus essem. Supervacua enim, ut ait quidam, est de utilibus oratio, quando omnium habitatorum conspirat ad deteriora consensus. Quia vero aliquos quidem ætas malorum belli nescios facit, quosdam vero inconsiderata spes libertatis, nonnullos quoque avaritia succendit, paucorum bonorum consilio providendum est, quemadmodum ipsi ab hoc errore corrigantur. Quod si ab initio suscepti belli provisum non est, sera saltem pœnitentia corrigat excessum: & qui in portu præcavere tempestatem noluistis, vel inter medias procellas pro tempore rebus fractis consulatis. Subeat vobis, si non civitatis jam perditæ, jamque subversioni proximæ, saltem miseratio filiorum vestrorum adhuc superstitum, atque conjugum. Parcite reliquiis hominum, si parcere noluistis charis adytis paternorum mœnium. Experti feritatem Germanorum, virtutem & magnitudines corporum, non dubitetis eos spiritus gerere maiores corporibus, & animas contemptrices mortis habere. Breviter vobis quod sentio edam. Placet ut victori principi colla subdatis: expedit, ut universam salutem vestram in deditione, non in armis reponatis. Si enim spreta pace in defectione perseverantes eritis, haud dubiè maioribus, quàm passi estis, periculis subdemini. His dictis dolorem, quem corde habebant, paulisper supprimentes, respondent, se non adversus principem, sed contra gentiles suos Cremonenses arma sumpsisse; olimque sibi decretum, neque his, neque illis, sed soli Deo & imperatori servire voluisse; & in multis clarere, mortem eos indebite servituti prætulisse: fœdus cum Mediolanensibus pepigisse, idque donec Deo placuerit, inviolatum custodisse. Iram se divinam pro peccatis suis perferre, fortunam imperatoris prævalere. Nam habentes armorum abundantissimum apparatum, & alimentorum nullam penuriam, manifestissime Deo spem salutis auferente perdidisse. Rogare autem, ne gentilibus suis Cremonensibus inimicissimis pœnas, sed soli principi cogantur præstare. Optare se bello finem imponere, virtutem imperatoris se effugere non posse.

Caput LXII.

De conditionibus pacis cum Cremensibus, & triumpho principis.

Cognito jam nominati principes quod pacem cuperent, bellique tædio affecti essent, verbum eorum curiæ perferunt. Placuit, de conditionibus pacis agitur, diffinitur, & sine contradictione ab oppidanis recipitur. Erat autem pactum tale, quod Cremenses civitatem dederent, ipsique vita sibi indulta cum coniugibus ac liberis quoquo eundi facultatem haberent: de rebus suis quantum semel humeris efferre possent, secum exportarent. Mediolanenses verò & Brixienses, qui ad præsidium ejusdem civitatis intraverant, relictis ibidem armis, & omnibus suis, vitam sibi pro lucro existimarent. Quibus omnibus tandem 6. Calen. Febru. completis, ipsum castrum, egressis inde quasi 20. millibus hominum diversi generis, flammis traditum, & militibus ad diripiendum permissum est. Peracto excidio, divus Augustus toto exercitu jocundante, lætam victoriam acturus, Papiam divertit. Vbi verò eum appropinquare nuntiatum est, omnis multitudo civitatis obvia per vias & plateas, tum senibus & juvenibus, cum coniugibus & liberis præstolabatur, & quò transiens diverteret, eius maiestatem, vultusque leni rarem omnium generum vocibus prosequebatur: benemeritum triumphato-

rem, & salutis datorem, solumque dignum Romanorum principem appellari. Tota ciuitas veluti templum variis ornamentis decorata erat, & diversis odoribus aromaticis plena redolebat. Cùm autem vix per circumstantium multitudinem ad Ecclesiam venire potuisset, antequam in palatio se reciperet, omnipotenti Deo, qui dat salutem regibus, pro adepto triūpho vota soluit, & gratulatoria sacra celebrauit. Conuentum quoque, quem in octaua Epiphaniæ habendum statuerat, in eadem Ticinensium ciuitate in Purificatione S. Mariæ decreuit peragere. Porrò de subacta, vel potius subuersa Crema, statim imperiales literæ per ambitum regni diriguntur in hunc modum.

CAPVT LXIII.

Epistola Imperatoris de victa Crema.

FRidericus Dei gratia Romanorū imperator, & semper Augustus. Scire credimus prudentiam vestram, quod tantum diuinæ gratiæ donū, ad laudem & gloriam nominis Christi, honori nostro tam euidenter collatum, occultari, vel abscondi tamquam res priuata, non potest. Quod ideo dilectioni vestræ ac desiderio significam⁹, vt sicut charissimos, & fideles vos participes honoris & gaudiorum habeamus. Proxima siquidē die post conuersionem S. Pauli, plenam victoriā de Crema nobis Deus contulit, sicque gloriosè ex ipsa triumphauimus, quòd tamen miseræ gēti quę in ea fuit, vitam concessimus. Leges enim tā diuinæ, quam humanæ summam semper clemētiam in principe esse debere testantur.

CAPVT. LXIV.

De Concilio apud Papiā, & exhortatione principis ad Episcopos.

Conciliabulum hoc fuit & illegitimum.

TEmpus erat, quo Concilium Papiæ indictū, celebrandum fuerat, idque de vniuersis regni partibus, videlicet cisalpinis & transalpinis in vnum collecti Archiepiscopi, & Episcopi, aliique Ecclesiarum prælati pendula expectatione opperiebantur. Tū Augustus cōmonens omnes, jejuniorum & orationum subsidiis Ecclesiæ catholicæ causam Deo commendari, cum sacerdotibus & omni populo auxilium diuinum fida sāctorum intercessione poscebat. Deinde conuocato in vnum concilio, cùm resedisset, ait ad Episcopos. Quamvis nouerim officio ac dignitate Imperij penes nos esse potestatem congregandorum Conciliorum, præsertim in tantis Ecclesiæ periculis, hoc enim & Constantinus, & Theodosius, necnon Iustinianus, seu recentioris memorię Carolus magnus & Otto Imperatores fecisse memorantur; authoritatem tamen diffiniendi hujus maximi & summi negotii vestræ prudentiæ; vestræque potestati committo. Deus enim constituit vos sacerdotes, & potestatem vobis dedit de nobis quoq; iudicandi. Et quia in his quæ ad Deum sunt, non est nostrum de vobis iudicare: tales vos & taliter in hac causa hortamur habere, tamquam solius Dei de vobis expectantes judicium. Cùm hæc dixisset, ipse se concilio subtraxit; examen totum Ecclesiæ, & Ecclesiasticis, quæ ibi innumerabiles erant, committens p̄sonis. Erant autem circiter quinquaginta Archiepiscopi & Episcopi; Abbatum, Præpositorum non erat præ multitudine æstimatio. Legati quoque diuersarum terrarum aderant, spondentes, quidquid à Synodo decretum foret, indubitanter à suis recipiendum.

Falsum est hoc Imperatoris dictum

CAPVT LXV.

Quòd Concilium pro Victoris parte sententiam dederit.

REsidentibus itaque Episcopis & Clero vniverso, septem diebus causa ventilata est: tādemque domino Octauiano, qui cùm præsens aduenisset, & haberet qui partem suam defenderent, cessit litis victoria, & pro ipso concilium dedit sententiam, condemnato Rolando, & reprobato; qui citatus legitimè Concilio se præsētare, contumaciter abnuisse dicitur. Sæpius autem lectorem admonitum esse cupimus, vt in hoc facto ad disquirendam rerum veritatem non nostra dicta consulat, sed literis & scriptis, quæ ad manus nostras venerunt, & huic operi inserendæ visæ sunt, innitatur: suo seruans arbitrio, quando de hac controuersia & litis decisione, conciliique iudicio sufficiēter sibi fides facta videatur.

Imò hæ literæ sunt insufficientes.

CAPVT LXVI.

Epistola Canonicorum S. Petri Romæ pro parte Victoris.

INuictissimo & gloriosissimo Domino suo Friderico Romanorum Imperatori, & sēper Augusto, & venerabilibus Patribus in Christi nomine congregatis, fratres qui Romæ sunt, basilicæ sancti Petri principis Apostolorum Canonici, Angeli magni concilij præsentiam, & Spiritusancti consolantem gratiā. Patres sanctissimi, quos Deus elegit ad consolationem mœrentium, & delinquentium correctionem, sicut ait Apostolus: *Corripite inquietos, consolamini pusillanimes*, intendite precibus nostris, & ad dolorem nostrū leniendum consolationis manum extendite. Tāta est enim tam diffusa mœroris nostri materia, vt vnde debeamus exordiū sumere, difficulter possimus invenire. Verùm, quia materia doloris est, & mœroris, à luctu & mœrore ordiri decreuim⁹. Attendite ergo & videte, si est dolor, sicut dolor noster: cùm videamus matrem nostram Romanam Ecclesiam quondam fulgentem, à filiis suis, imò alienis, quia mentiti sunt ei, quos enutriuit & exaltauit, ipsi autem spreverunt eam, contumeliosè evisceratam, & membris ex parte mutilatam, in cœno iacentem, contumeliam iacturāque suam nec sentientem. Vnde cū Ieremia plorante suæ Ierusalem destructionem plorantes dicimus. *Non crediderunt Reges terræ, & vniversi habitatores orbis, quoniam ingrederetur hostis, & inimicus per portas Ierusalem.* Verè Ierusalem erat mater nostra Romana Ecclesia, quæ cunctis ad se venientibus & quærentibus pacē dabat. Nunc autem & dolentes dicimus, vt olim ille. *Peccatū peccauit* nostra *Ierusalem: propterea instabilis facta est.* Nec immeritò propter peccata prophetarum eius, & iniquitates sacerdotum eius, erraverat cæci in plateis; facies Domini divisit eos. Et verè. Vultus enim Domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum. Vnde plurimo robore diffundimur. Verè peccatū peccauit hoc tēpore Ierusalem; inuidia, & odio, & iniquitatibus multis: quæ quia per omnia longum est enarrare, ad ostendendā Romanam electionē, & causam discordiæ declarandam propositum convertamus. Domino igitur Papa Adriano felicis memorię prima vigilia Calendis Septembris viam vniuersæ carnis ingresso, conuenit illico maxima multitudo, cum quibus & senatores adfuerunt; quorum consilio corpus Romam delatum est. Inter Cardinales verò contentione cre-

1. Thessal. 5.

Thren. 4.

Thren. 1.

scente conuenit tandem inter eos, vt Romam redirent, & concordem electionem facerent de aliquo Cardinalium. Quod si non possent, quærerent extraneam personam. Quòd si nec sic possent conuenire, ab electione quiescerent, donec inuenirent idoneũ virũ, quem cõcorditer eligere deberent. Et hoc vnanimiter ab omnibus confirmatum est. Post hoc autem statim Romam redierunt. Dominus Octauianus & quidam alij accesserunt ad obsequium defuncti. Quidam verò alij præmiserunt authorem scelerum Bosonem primogenitũ Satanæ, vt munitionem beati Petri occuparet, cui⁹ custodes fidelitatẽ ei iurauerãt, Domino Papa Adriano viuente; eumque postea subsequentes, eandem munitionem conscenderunt. Dominus autem Tusculanus palatium ascendit. Dominus Octauianus, & dominus Rolandus Cancellarius ad domos nostras venerunt, & quidam alij. Vocati autem isti ab illis, qui munitionem obseruabant, responderunt, se numquam ascensuros in munitionem, Bosonem verentes; ne, sicut eis relatum fuerat, à iuratis Bosonis caperentur. Et Dominus Cancellarius, vadam, inquit, & eos ad vos descendere faciam. Iuit cum eo diaconus de carcere, nec redierunt; & sic per biduum de loco, vbi electionem facerent, conuenire nequiuerunt. Tandem die Sabbati descendentibus illis de munitione, ascenderunt omnes post altare Beati Petri, & cœperunt de electione tractare. Cumque conuenire non possent, dixerunt isti, qui concordiam & pacem Ecclesiæ desiderabant. Date nobis electionem, & eligimus vnum de vobis: aut habeatis vos electionem, & eligite quem vultis de nobis vnum, & noluerunt. Surrexit tandem velut iratus Otto, diaconus sancti Georij, & Adebaldus Cressus Cardinalis sanctorum Apostolorum, & Ioannes Neapolitanus, & accepto manto voluerunt immantare dominum Rolandum Cancellarium: sed saniore & meliore parte Cardinaliũ ex parte Dei omnipotentis, & beatorum principum Apostolorum Petri & Pauli, atque totius Ecclesiæ authoritate, prohibente non potuerunt. Facta autem hac prohibitione iterum eum immantare tentauerunt, nec potuerunt: & cancellarium cũ manto nullomodo tetigerunt; per eos tamen nõ stetit, quin immantaretur. Ceterùm Clerus Romanus, qui in Ecclesia beati Petri pro electione summi Pontificis conuenerat, audito clamore cucurrerunt, circumdantes Dominum Ottonem, qui erat cum Cardinalibus juxta altare beati Petri, & clamauerunt omnes dicentes. Dominum Octauianum eligite, per quem sancta Ecclesia potest pacem habere. Tunc petitione populi Romani, & electione totius cleri, consentiẽte & desiderante vniuerso Capitulo basilicę B. Petri, dñs Octauianus Cardinalis à saniori parte Cardinaliũ electus est, & manto indutus, ac in sede B. Petri positus, absque omni contradictione cantantibus omnibus, *Te Deum laudamus*, in jubilo. Deinde sicut mos est, domini Cardinales, & clerus Roman⁹ totus, qui præsens erat, & qui postea confluxerat, populiq; Romani pars maxima pedes eius osculati sunt. Quod videns dominus Rolandus Cancellarius, & qui ei, sicut dicebatur, iuramento erant astricti, nec clamauerũt, nec aliquomodo contradixerunt: sed inclinato capite redeuntes, munitionem, quasi spe sua frustrati, conscenderunt. Tunc domini Cardinales, clerus, iudices, scriniarij, senatores, populus Romanus, dominum Electum signo bandonis præcedentes, ad palatium vsq; cum iucunditate perduxerunt, Romano more clamantes: *Papa Victore, sancto Petrulo lege*. In crastinum autem quidã de clero Romano ascenderunt munitionem, & osculata manu domini Cancellarij, cœperunt eum & qui cum eo erãt, rogare, vt paci Ecclesiæ prouideret. Quidam autem de Diaconibus curiæ respondit eis, velut indignans. Heri pedes domini Octauiani, qui fratrem suum D. Cancellariũ exuit manto, & se induit, estis osculati: & modo venitis ad nos? Et D. Cancellarius, Noli, ait, domine Cardinalis, dicere, quod verum non est. Dominus Octauianus numquam exuit me manto, quia numquã indutus fui. Sicque per totam hebdomadam illam D. Cancellario & suis in Ecclesia B. Petri morantibus, nono die descendentes, eo die trans Tiberim & altero cõmorantes, vndecimo exierunt, & peruenerunt ad cisternam Neronis, in quã latuit Nero fugiens Romanos insequentes. Iustè cisternã adierunt: quia dereliquerunt fontem aquæ viuent. Dom. & foderunt sibi cist. diss. quæ continere nõ valent aquas. Et ibi die qui duodecim⁹ erat ab electione D. Victoris, induerunt Cancellarium stolam & pallium erroris in destructionem & confusionẽ Ecclesiæ: ibique primùm cantabant *Te Deum laud.* Quis vestrum, ô sanctissimi patres, audiuit talia? Quantum in eis est, biceps hodie facta est Romana Ecclesia. Nunc tacendum nobis est, vt D. Otto palatinus Comes, & D. Guido Comes de Blandere, & D. Heribertus præpositus, viri prudentissimi, Imperatoriæ maiestatis legati, vicem accipiãt referendi, quid in D. Cãcellario & suis repererint. Qui cùm nota retulerint, quid hincinde humilitatis & veritatis cognouerint, pleniùs poterunt enodare. In vrbe quoque, cùm Romanus clerus ad Ecclesiam B. Petri ipsis præsentibus conueniret, quid de facto isto persenserint, quoniã præsentes esse credimus, referant ipsi. Et ad hoc cõprobandum, duos de fratribus nostris, Petrum Christianum Ecclesiæ nostræ Decanum, & Petrũ Guidonis, Camerarium S. Rom. Ecclesiæ, Subdiaconum sanctitati vestræ transmittimus: vt de his omnibus veritatis testimoniũ etiam viua voce perhibeant. In Cœna Domini estis, in qua redemptionis humanæ sacramenta peregit. Duos gladios Apostoli se habere professi sunt: quos & vos habetis. Quid in eis, & per eos agere debeatis, nullus vestrum ignorat. Ibi dictũ est à Christo, *Satis est*. Et nos, qui Christi vestigia sequi debemus, vobis dominis nostris dicimus, huic operi finem facientes, Satis est. Omnipotentis Sapientia Patris, qui nouit & potest vnire vota & voluntates omnium, doceat vos omnes, & vniat, ad confusionem Babylonicam destruendam, & Simoniam de Ecclesia propellendam: & pacẽ toti mundo desiderabilẽ in integrum reformandam.

Infideliter hæc omnia referuntur.

En schismatici locum ex Ierem. 2. contra Papã legitimum proferunt, sed perperã.

Luc. 22.

Caput LXVII.

Actio Concilij verbis simplicibus posita.

Actio Concilij, quæ verbis simplicibus in scriptum redacta, item põnenda videbatur. Hæc sunt capitula, quæ in Concilio Papiæ super electionẽ Domini Papæ Victoris canonicè probata sunt. D. Octauianus, & nemo alius, Romæ in Ecclesia B. Petri, petitione populi, & cõsensu ac desiderio cleri, à Cardinalibus manto indutus est solemniter, præsente Cancellario & non contradicente, & in cathedra B. Petri collocatus est:

Actio hæc infideliter refert rem gestam.

Schismatici Catholicos mentiuntur.

& à Cardinalibus & clero Romano *Te Deum laud.* solemniter ei cantatum est, & nomen ei Victor impositum est. Ibi multitudo cleri & populi Romani venit ad pedes eius. Tunc scriniarius secundùm antiquam Romanorum consuetudinem ascendens in altum, voce magna clamauit ad populum dicens. Audite, ciues Romani, & cœtus reip. Secunda feria pater noster Hadrianus mortuus est, & proximo sequenti sabbato D. Octauianus Cardinalis S. Ceciliæ in Romanum Pontificem electus, & immantatus est, & in cathedra B. Petri collocatus est, & papa Victor est nominatus: placet vobis? Respondit magna voce clerus & populus, placet. Secunda & tertia vice interrogatus populus, si placeret, clara voce respōdit, placet. Deinde cum bandis, & aliis papalib⁹ insignibus D Papa cum laudibus in palatium deductus est. His itaq; rite peractis, Capitulū beati Petri statim venit ad pedes eiusdem papæ Victoris, & obediuit, ac debitam ei reuerentiam exhibuit: clerus & populus, multitudo magna similiter obediuit. Sequenti verò die proxima rectores cleri Romani accedentes ad D. Cancellarium & ad Cardinales, qui cū eo erant, voluerunt cognoscere, si immantatus esset, sicut quidam dicebant: & non inuenerunt eum immantatum, nec aliqua specie dignitatis variatum: & habito cum eo & Cardinalibus suis colloquio, cognouerunt ab ore eius & suorum, quòd numquam fuerit immantatus, & q̃ hoc ei falsò imponebatur. Quo audito & cognito, Rectores ad pedes Do. Papæ venerunt, & obedientiam & reuerentiā exhibuerunt. De omnibus suptadictis capitulis testes fuerunt Petrus christianus decanus basilicæ beati Petri, & omnes fratres eius, & duo rectores cleri Romani, Blasius scilicet presbyter, & Manerius presbyter, & septem Archipresbyteri Romanæ vrbis, & quatuor alij tam diacones, quā subdiacones. Deinde prior Lateranensis & sui canonici obedierunt. Clerici de patriarchia sanctæ Mariæ maioris obediuerunt. Abbas de patriarchia. S. Pauli per suos nuntios obediuit, & in signum obedientiæ de bonis Ecclesiæ suæ illi misit. Abbas de patriarchia sancti Laurentij cum suis monachis obediuit. Abbas Cirengij obediuit. Abbas sancti Syluestri cum suis monachis obediuit. Abbas sancti Alexij in monte Auentino cum suis monachis obediuit. Abbas sancti Blasij cum suis monachis obediuit. Conuentus sancti Sabę obediuit. Conuentus S. Mariæ in capitolio obediuit. Conventus monachorum S. Cosmæ & Damiani obedivit. Abbas S. Valentini obediuit. Magister fratrum templi Hierosolymitani in monte Auentino cum suis fratribus obediuit. Cardinalia S. Marcelli obediuit. Clerici de cardinalia S. Petri ad vincula obediverunt. Clerici de cardinalia sancti Sylvestri obediuerunt. Clerici de cardinalia S Sixti obediverunt. Clerici de cardinalia sanctæ Sabinæ obediuerunt. Clerici de cardinalia sanctæ Sabilinæ obediverunt. Cardinalia sancti Ciriaci apud thermas Diocletiani obediuit. Clerici de Cardinalia sanctæ Mariæ trans Tyberim obediuerunt. Clerici de cardinalia S. Mariæ in porticu obediuerunt. Clerici de cardinalia S. Nicolai in carcere obediuerūt. Monasterium sanctæ Agathæ obediuit. Archipresbyter S. Apollonaris obedivit. Archipresbyter sancti Triphi obedivit. Archipresbyter S. Bartholomæi obediuit. Ecclesia S. Celsi obediuit. Ecclesia S. Mariæ in monasterio obediuit. Ecclesia S. Mariæ in Palaria obediuit. Ecclesia S. Salvatoris de Curte obediuit. Archipresbyter S. Vincentij cum suis obediuit. Archipresbyter S. Catarinæ cū suis obediuit. Archipresbyter S. Thomæ de Parrione obediuit. Archipresbyter S. Anastasiæ cum suis obediuit. Archipresbyter, S. Saluatoris de campo cum suis obediuit. Archipresbyter S. Mariæ in monte celso cum suis obediuit. Et multæ aliæ Ecclesiæ, & monasteria obedierunt, quas vix enumerare valemus. Post promotionem Domini Victoris, canonici beati Petri miserunt ad Rolandum cancellarium canonicos suos, qui viderent an esset immantatus, sicut quidam credebant, aut aliquo modo promotus. Vnde bis missi inquisitores bis retulerunt eum non esse immantatum, nec aliqua promotionis specie variatum. Sequenti verò die, vt omnis dubitatio tolleretur, miserunt canonici quosdā de suis, vt mēsæ Cardinaliū qui intererāt, interessent, & viderent si saltem in mensa locum digniorem solito obtineret, aut etiam benedicēdo mensam primus esset, vel aliquo modo inter Cardinales loco, vel dignitate seu veste dignior haberetur. In quibus omnibus nullo modo senserunt eum promotum, vel mutatum. Atque in hunc modum perscrutati sunt canonici statum cancellarij per singulos cōtinuos octo dies. Basso & Ioannes de Romano dicunt. Postquam cācellarius sedente Domino Victore in cathedra, in munitionem se recepit, Ioannes Phizutur clericus, & Ioannes de Buccalata laicus, voluerunt immantare cancellarium, qui cum iniuria repulit eos dicens. De me non facietis ridiculum, ibi est Papa, ite ad eum, & obedite ei. Presbyter Blasius, & presbyter Manerius rectores Romani, dicunt se cū tribus aliis rectoribus cleri, sequēti die post promotionem Domini Victoris accessisse ad cancellarium, & ad omnes Cardinales, qui cum eo erant, & non viderunt eum immantatū, nec aliquo modo promotum: & antequam discessissent, audierunt duabus vicibus ab ore cancellarij, quod nec erat, nec fuit immantatus. In præsentia etiam ipsorum rectorum, qui ibi erāt, testificatus est Otto Cardinalis de carcere, quod Dominus Octauianus nullam violentiam, vel injuriam intulit cancellario, Item dixit Otto. Pro nihilo adscribitur hoc Domino, cācellario, quia nullus ei mantum abstulit, quia numquā habuit. His omnibus ita peractis & cognitis, rectores isti iuerunt ad Dominum Victorem, & obedientiam ei fecerunt, & præceperunt clero: vt ei obediret. Quod & factum est. Presbyter Barro, & Presbyter Ioannes capellani de Cardinalia cancellarij, dixerunt se sequenti die post promotionem Domini Victoris ad cancellariu accessisse, & dixisse ad eum sic. Audientes vos esse immantatum gaudebamus, & nunc quia aliter videmus, dolemus. Qui dixit eis. Pro me nolite gaudere vel dolere, quia ego nec fui nec sum immantatus: ite & obedite ei, quem videtis immantatum. Hæc verba taliter ab ore cancellarij processisse commisit Presbyter Barro, & Presbyter Ioannes, quibusdam ex nostris clericis præsentibus, vt jurent in animabus eorum ita verum esse. Clerici de Cardinalia S. Crysogoni dixerunt, se sequenti die post promotionem Domini Victoris accessisse ad Cardinalem suum, qui erat cum cancellario, & interrogasse eum dicentes. Omnes clerici vadunt ad pedes Domini Papæ, quid faciemus & nos? Qui respondit. Ite ad eum sicut alij,

Octauianus sedet in cathedra pestilentiæ.

Multi ex nostris dicunt vidisse cancellarium 11. die ab vrbe exisse sine manto, sine stola, sine albo equo, & sine omni habitus mutatione, cum pellibus nigro pallio coopertis, & cum nigro almutio vsque ad cisternam. Ioannes de Romano dicit, se audiuisse Ioannem Neapolitanum, & Bonamdiem, & quosdam alios Cardinales dicentes apud cisternam. Quoniam modò sumus sine pastore, & sine capite, faciamus nobis Dominum: & postea inmantauerunt eum, & cantauerunt ei, *Te Deum laudamus*, apud cisternam. Ioannes de S. Stephano, & Vuolferaminus dicunt se audivisse, quod Papa Adrianus dixit ad eos, cùm de vrbe exiret. Octauianus, inquit, quem ego misi in Longobardiam, vult excommunicare Mediolanenses: sed ego mandaui Mediolanens. vt non curent de eo, sed fortiter se habeât tam ipsi, quā Brixienses contra imperatorem: & ego cum eis disposui, quòd imperator propter eorum impedimenta non poterit Romam venire. Item etiam cum cardinalibus ita disposui, quod Octavianus non erit Papa post mortem meam. Gimundus & Vuolferaminus dicūt, se audiuisse ab ore Episcopi Sabinensis, quod libenter rediret ad Dominū Victorem: sed ita adiuratione est astrictus, quod sine periurio non potest. Episcopus Alctrinus in præsentia Domini Guidonis Cremensis Cardinalis, & Gimundi, & Ioannis Gaietani, & aliorum multorum, dixit. Non possum ad D. Victorem venire: quia talem securitatem feci Cancellario & suis apud Anagniam, quòd non possum ad eos venire vsq; ad calendas: post cal. autē veniam. Interim tamen habeo eum pro domino & pastore meo. Itaq; cal. transactis, cùm infirmitate teneretur, misit Domino Victori obedientiam per clericum quemdam, quem habemus præsētem. De omnibus supradictis capitulis, testimonium perhibuerunt prædicti rectores cleri Romani, & 7. Archipresbyteri supra memorati, & alij multi honesti & religiosi clerici Romani, & Petrus vrbis præfectus, & Stephanus de Tebaldo, & Stephanus Normannus, & Ioannes de sancto Stephano, & Ioānes Gaietanus, & Vuolferannius de Gidoccicca, & Gimundus de domo Petri leonis, & multi alij illustres Romani, & nobilissimi, qui omnibus his interfuerunt, & omnia viderunt. & tractauerunt. Hucusque acta concilij, & scripta diuersorum.

Mendacia sunt hæc veris permixta.

Capvt LXVIII.

Qualiter Fridericus ratihabitione confirmauit electionem Victoris, eumque authorizauit.

Confirmato & recepto taliter in Papatu Victore, defertur ad principem sacerdotalis concilij sententia. Qua venerabiliter suscepta & approbata, Victor ad Ecclesiam vocatur, & magna solemnitate & frequentia cleri ac populi suscipitur: ipsique vt summo Pontifici & vniuersali Papæ acclamatur. Diuus quoque Imperator consuetam ei reuerentiā, sicut Constantinus beato Siluestro humiliter pro foribus Ecclesiæ exhibuit; & manu eius accepta vsque ad sedem deduxit, & inthronizavit. De reliquis, quæ ibidem acta sunt, exemplaria literarū subnotata consule.

Idolum id est Antipapa statuitur.

Capvt LXIX.

Epistola Imperatoris directa super his.

Fridericus Dei gratia Romanorum Imperator, & semper Augustus, dilectissimo suo Eberhardo Venerabili Saltzburgensi Archiepiscopo, & suffraganeis eius, Alberto Frisingensi Episcopo, Herrmanno Brixinensi, & Romano Gurcensi, totique prouinciæ Saltzburgensi, gratiam suā, & omne bonum. Si sacro Concilio Papiæ interfuissetis, omnia quæ ibidem, vel in Romana Ecclesia facta sunt, oculata fide cognoscere possetis. Ne autem ab his, qui prauis delationibus & mendaciis jam ferè totum orbem resperserunt, veritas possit obnubilari, vel vestra sinceritas trahi in contrarium, quanto breuiùs possumus, seriem totius rei sine aliqua falsitatis cōmixtione mera veritate vobis significare dignum duximus. Luce clarius constat, quod Papa Adriano adhuc viuente, Rolandus Cancellarius, & quidam Cardinales non attendentes illud Dominicum. *Sit sermo vester est est, non non*, conspiratione facta cū Vuillelmo Siculo priùs ab eis excommunicato, & ceteris hostibus Imperij Mediolanensibus, Brixiensibus, Placentinis, ne fortè per mortē Adriani tam iniqua factio euanesceret, iuramēti vinculo inuicem constrinxerunt, vt defuncto Papa nullus alius ei substitueretur, nisi qui in eadem conspiratione cum eis conuenisset. Hac de causa duodecimo die post electionem Domini Victoris Papæ, eo sedente in sede beati Petri, jam dicti conspiratores egressi ab vrbe, ad cisternā Neronis, derelinquentes venam aquarum viuentium, se contulerunt, & idolum sibi Rolandum Cancellarium erexerunt: dicentes hunc esse Simonē Petrum, qui Apostolicę dignitatis apicem tam nefaria invasione attingere præsumebat. Quòd hæc conspiratio facta fuerit, & ille jam dictus Rolandus per eam hoc modo intrauerit, non est fictitium: sed religiosis viris ab illo, qui facit manifesta consilia cordium, mirabiliter est declaratum. Dum hæc Romæ agerentur, & nos quid super tanto schismate agendum esset, viros religiosos, Archiepiscopos videlicet, & Episcopos consultaremus; superuenerunt quasi missi à Deo Tarentasinus Archiepiscopus, Abbas Clareuallensis, Abbas Morimundensis, & alij Abbates numero decem, postulantes pacem Mediolanensibus: qui recepto à nobis verbo, dum Mediolanū pro investiganda eorum voluntate redirent, acceperunt ab eis tale responsum. Domini Patres, nos tenemur astricti iuramento Domino Papæ & cardinalibus, quod non debeamus redire ad gratiam Imperatoris sine eorum voluntate; & ipsi è contra sine nostra voluntate nullam pacem facere possunt. Responderunt eis Abbates. Vos de cetero non tenemini domino Papæ, quia mortuꝰ est: & illi statim subjunxerunt. Si mortuus est Papa, nos ideo non sumus absoluti: quia nihilominus tenemur Cardinalibus, & ipsi tenentur nobis. Hæc prædicti patres Abbates in responsis à Mediolanensibus testificati sunt coram multis religiosis viris. Præter hæc multa: experimenta factæ conspirationis per literas in via deprehensas accepimus, sicut nuntius iste pleniùs vidit & audiuit. Sanè ex Consilio Orthodoxorum, sicut alia vice meminimus vobis mandasse, generalem conuentū religiosorū Papiæ indiximus, ad quem ambos, qui se dixerunt Romanos Pontifices, nō ad iudicium seculare, sicut ora mendaciū astruūt, sed ad examen Ecclesiæ, per duos venerabiles Episcopos, Ferdensem videlicet & Pragensem conuocauimus. Alter verò eo quòd puriorem haberet conscientiam, dominus Victor videlicet, iudicio Ecclesiæ vltro se obtulit: altero, videlicet Rolando, contumaciter renitente, & dicēte, quia

Mat. 5.

S. Petrus Tarentasiensis.

cùm ipse omnes deberet judicare, ipse à nullo vellet iudicari. Habito itaque venerabili concilio, in quo patriarcha Aquileiensis, & multi Archiepiscopi, & Episcopi religiosi convenerant; per octo continuos dies maxima grauitate, diligentissima examinatione, semota omni laica persona, tractatum est, quis ex duobus summi Pontificatus apicem de jure deberet obtinere. Post longam itaque deliberationem, quia illa nefandissima conspiratio Deo & Ecclesiæ admodum odibilis manifestis indiciis non solum probata, verùm in facie totius Ecclesiæ coràm posita reuelata est; & in domino Victore nihil reprehensibile inuentum est; nisi quòd paucior e numero Cardinales omnino à conspiratione illa abhorrentes, cum pro bono pacis inter regnū & sacerdotium conciliando elegerunt, & innocata Sancti spiritus gratia, Ecclesia Dei Rolandum Cancellarium conspiratorem & schismaticum, discordias & lites, & periuria bona esse euangelizantem condemnauit: & dominum Victorē Papam in patrem spiritualem, & vniuersalem Pontificem confirmavit. Quem nos Ecclesia duce secuti approbamus, & vniuersalis Ecclesiæ patrem & rectorem, cooperante diuina clementia, fore denuntiamus. Hoc itaque factum diuinis suffultum præsidiis, & in Apostolica stabilitate supra petram, Christum videlicet, firmiter fundatum, à vestra beatitudine pro pace totius Ecclesiæ, & salute Imperij approbari, & ab omni Ecclesia vestræ sanctitati commissa teneri & confirmari rogamus & præoptamus.

En schismatici causam suam produnt iniustā

Caput LXX.

Epistola præsidentium Concilio hincinde directa.

Rescriptum generale à Synodo præsidētibus per partes mundi directum, hoc est. Quia Sedis Apostolicæ turbatio Christianorū animos admodum sauciauit: nos, qui ad resecanda schismata, & pacem Ecclesiæ reformandam Papiæ fuimus congregati, qualitatem causæ, modumque negotij, & sacri Concilij dispensationem vniuersitati vestræ plenariè duximus intimandū: quatenus per scripta præsentia mera veritate mōstrata, auditorum animi falsitatem, quam fortè conceperāt, vehementer expellant, & amodo per scripta schismatica non seducantur. Cùm igitur Orthodoxorum Papiæ congregatorum vniuersitas in nomine Domini consedisset: causa per 7. dies cōtinuos, omni remoto seculari judicio legitimè & canonicè agitata, ac diligēter inspecta, sufficiēter & canonicè in conspectu concilij per testes idoneos est comprobatū, D. Papā Victorem, & nullum alium in basilica B. Petri à saniori parte Cardinaliū, petitione populi, & consensu ac desiderio cleri fuisse electum, solemniter immantatum. Quòd præsente, & non contradicente Rolando quondā cancellario beati Petri fuerit collocatus; & quòd ibi ei à Cardinalibus & clero Romano *Te Deum laudamus* gloriosè decantatum, & inde ad palatium cum bandis, & aliis papalibus insignib[9] est deductus: & clerus & populus secundùm cōsuetudinem interrogatus per scriniarium, si placeret, tribus vicibus clara voce respondit, placet. Probatum est etiam, quòd Rolandus 12. die post D. Victoris promotionem ab vrbe egressus, apud cisternam, in qua Nero Imperator quondā ab vrbe profugus latitauit, primò est immantatus. Probatum est, quòd secūdo die post promotionem D. Victoris Rolandus interrogatus à rectoribus & clero Romano, ac clericis de sua Cardinalia, si D. Victori esset obediendum, expressè confessus est, se numquam fuisse immantatum, & expressè dixit: Ite, & obedite ei, quem immantatum esse videtis. Super his capitulis fuerūt testes, & sub stola tactis sacrosanctis Euangeliis iurauerunt D. Petrus Christianus Decanus basilicæ B. Petri. in persona sua, & omniū fratrum suorum. Iurauerunt etiam venerabiles Archipresbyteri & Rectores cleri Romani Blasi[9] & Manerius presbyteri, Ioannes presb. Gentilis, Aimeradus Archipresbyter, Berardus Archipre. Ioannes Archipre. Benedictus Diaconus, Magister Ptolemæus Archip. M. Gerardus & Nicolaus, & alij honesti clerici Romani: præterea Petr[9] illustris Vrbis præfectus, Stephanus de Thebaldo, Stephan. Normannus, Gimundus de domo Petri Leonis, Ioannes de Stephano. & alij principes, & nobiles Rom: qui ad vocationē serenis. imperatoris venerant, in conspectu Cōcilij super dictis capitulis ex maxima parte testimonium similiter perhibuerunt, & iurare voluerunt. Sed quia religiosorum presbyterorū multorum testimonium sufficiens & abundantissimum habebamus, duximus laicis in hac parte parcendū. Deinde venerabiles Episc. Herman Ferdēsis, Daniel Prag. & Otto palatin[9] Comes, & M. Heribertus præpositus, quos D. Imperator ex cōsilio 22. Episcoporum, & Cisterciensis & Clareuallensis Abbatum, aliorumq; religiosorum tunc præsentium, Romam delegauerat, vt partes ante concilij præsentiam Papiam evocarent, in conspectu concilij testimonium perhibuerunt, quod Rolandū cancellarium & partem eius trinis edictis per interualla peremptoriè & solemniter ad præsentiam Ecclesiæ Papię congregādæ, remoto omni seculari iudicio vocauerūt: & quod Rolandus ac sui cardinales ore proprio, iudiciū aliquod Ecclesiæ vel examen se nolle recipere manifestè dixerunt. Vidimus etiā scripta Henrici Pisani cardinal. ad D. Imperatorē directa, in quibus continebatur, quod nullum vellent Ecclesiæ subire iudicium, vel examen. Super hęc omnia idē Henricus & Otto cardinalis S. Nicol. de carcere Tulliano, qui tēpore concilij & antè apud Ianuam morabantur, ac Ioannes Anagninus Cardinalis, & Ioannes Ciozutus S. Romanæ Ecclesiæ subdiaconi, qui tunc apud Placentiam erant, per octo dies à concilio toto sunt expectati, & per literas, & nuntios cōsilij sunt vocati, & contempserunt venire. Ex his igitur omnibus sufficienter instructi, & veritate hincinde plenariè declarata, placuit reuerendo consilio, vt electio Domini Victoris, qui tamquam agnus mansuetus & innocens venerat, Ecclesiæ judicium humiliter suscepturus, approbaretur & confirmaretur, & electio Rolandi penitus cassaretur. Et factum est ita. Electione itaque Domini Victoris, remoto omni seculari judicio, Sancti spiritus gratia innocata, confirmata, atque recepta, christianissimus imperator post omnes Episcopos, & post omnem clerum vltimus, consilio & petitione concilij electionē Domini Victoris recepit, & approbauit: & post eum omnes principes, & innumerabilis hominū multitudo, quæ præsēs erat, tribus vicib[9] interrogata si eis placeret, respondit cum gaudio magna voce, Placet. Sequenti die proxima idest prima sexta feria quadragesimæ, dn̄s Victor cum processione ab Eccclesia S. Saluatoris extra ciuitatem, in qua fuerat ejus hospitium, ad catholicam Eccle-

Hoc falsum est.

Hæc licet vera essent, nō sufficerēt.

sam gloriosè deductus est. Ibi religiosissim' Imperator ante ianuas Ecclesiæ eū suscepit, & descendenti de equo strepam humiliter tenuit, & apprehensum per manum vsque ad altare conduxit, & pedes eius est osculatus: & nos omnes patriarcha, Archiepiscopi, Episcopi & Abbates, & omnes principes cum vniuersa multitudine quæ præsens erat, pedes Apostolicos osculati. Proxima autem die sequenti, idest sabbato, habito generali concilio, dñs Papa & nos cum illo Rolādum cancellarium schismaticum, & ejus principales fautores, accensis candelis anathematizavimus, & tradidimus eum satanæ in interitum
1. Cor. 5. carnis, vt spiritus saluus sit in die Domini. Illud etiam discretionis vestræ prudentiam volumus non latere, manifestè esse deprehensum, quod Rolandus cancellarius, & eius sequaces quidam cardinales, viuente adhuc Papa Adriano coniurauerunt. Fuit autē tenor coniurationis, quod quod si eis viuentibus Papam Adrianum mori contingeret, cardinalem vnum de illis eligerent, qui in eadem coniuratione esset astrictus. De cetero ex parte Dei omnipotentis, & beatorū Apostolorum Petri & Pauli, & omnium Sanctorum, & virorum orthodoxorum, qui diuino intuitu ad descindenda schismata conuenerunt, vniuersitatem vestram humiliter imploramus & monemus in Christo, vt ea quæ Ecclesia Dei Papiæ cōgregata ad honorem creatoris, & sponsæ suę matris vestræ sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ tranquillitatem, & ad salutem omnium Christianorum fideliter ordinavit, vos omni dubio & ambiguitate remota, irrefragabiliter rata & firma teneatis: orantes, vt redemptor noster Christus Iesus vniuersalem pontificem, & Papam nostrum victorem, de cuius sanctitate & religione omnino confidimus, per tempora longa conseruet, & præstet ei omnimodam tranquillitatem, & pacem: ita quod per eum Deus omnipotens honoretur, & Ecclesia Romana, omnisque christiana religio gratum domino accipiat incrementum. Vt autem omnis actio pleniùs legentibus elucescat, dignum duximus, vt omnium nostrum consensus & nomina subscribantur.

Ego Peregrinus Aquilcensis Patriarcha cum meis suffraganeis interfui, & consensi. E. Arnaldus Mogun. Archi. cū 14. suffrag. inter. & cons. Ego Artuicus Archiepiscopus Bremen. cū meis suffrag. interf. & cons. E. Hellinus Treuerēs. Archiep. cū meis suffrag. cōsensi. Ego Reinald', Colon. Archi. cons. E. Vuicmanus Magdeburg. Arch. cū meis suf. cons. Bizuntinus Arch. per legatū & Episcopum Basiliensem cōsensit. Arelatensis Arch. cōsensit. Lugdun. Arch. cum suis suffr. cons. Vien. Arch. cum suis suffr consensit. Hericus Rex Anglorum per literas & legatos suos consensit. Rex Vngarorum per lit. & legat. suos cons. Rex Boē. cons. Rex Danorū cons. Guido electus Ravēnas cons. Episcopus Firminus cons. Episc. Ferentin' cons. Mantuanus cons. Pergamensis cons. Favētinus consensit. Abbatum vero & Archipresbyterorum multitudo innumerabilis multorum regnorum interfuit & consensit. Longobardorum inæstimabilis multitudo interfuit, & cōsensit. Vniuersi ferè Principes Romani imperij, tā Theutonici quàm Italici, tam in vrbe quā extra vrbē, interfuerunt, & assensum cum ingenti desiderio prębuerunt.

Caput LXXI.

Epistola Babenbergensis Episcopi de eadem re.

Reuerendissimo patri & D. Eberardo, Saltzburgensis Ecclesiæ Archiepi. Eberardus Babenderg. gratia Dei, si quid est, tam deuotum, q̄ debitum cum oratione seruitium. Conuenientibus in vnum Papiæ Episcopis circiter 50. diuque ventilata quæstione papatus, cùm dilatio primò penè omnibus complacuisset, vsq; ad maiorē rei notitiam, & aliud generalius conciliū: prę valuit tandem pars D. Victoris, iustificata ab altera parte multis modis: quia conjuratio contra imperiū facta illud præcesserat: quia D. Victoris immantatio prior, illa posterior, quo solo Innocentius Anacleto præualuit: cùm Anacletus plures, & maximæ scientiæ, & authoritatis haberet electores. Deinde q̄ ad hostes imperij pars illa se transtulerit, obligata Siculo, Mediolanēsibus, Brixiensib. Placentinis per sacramentum, quod sanæ doctrinæ aduersari videtur: & cùm subditos à juramētis fidelitatis debitæ absolvat, & seruire Imperatori prohibeat quoscūque, & sic discessioni viam præparet: quod pessimū est, sicut opere ipso claresc it, & scriptis vndiq; per Italiam directis, tam ciuitatibus, quā Episcopis. His malis principiis finem deteriorem promittētibus, perpetuam videlicet discordiam inter regnum & sacerdotium, & discessionem ab inuicē, dum pars illa cū omni securitate cōductus nec venire voluisset, nec pro se procuratores mittere ad subeundum judicium, & excipiendam sententiam, D Victorē recepim', spe pacis & concordiæ inter regnum & sacerdotiū: longo tamen examine præmisso, de tempore & ordine electionis suæ. De iis, qui eius electioni consenserunt primitus, & postmodū retro abiere, Cardinalib' numero 9. testificante super his omnibus capitulo B Petri, & clero Romano, scriptis & viua voce nuntiorū sub iureiurando. Nuntius Regis Francorum promisit pro eo neutrum se recepturum, vsque dum nuntios Imperatoris recipiat. Nuncius Regis Anglorum idem velle & idem nolle promisit, tam in his, quàm in aliis. Arelatensis, Viennensis, Lugdunensis, Bisuntinus, per literas, & per nuntios consenserunt. Solus Treverensis de regno nostro superest in parte illa de numero Archiepiscoporum, qui non consensit. Eius tamen suffraganei omnes consenserunt. Vsque ad vos solum perventum est. Angelus magni consilij dirigat vos secundum beneplacitum suum, & custodiat vos in omnibus viis vestris. Præter hæc præpositus multa manifestabit vobis, quæ non licet ad præsens homini loqui. Congaudete mihi, qui dimissionem accepi, & ad propria redeo.

Caput LXXII.

Epistola cuiusdam Religiosi viri ad Episcopum Saltzburgensem, de eadem re.

Domino suo in Christo reverendo Eberhardo Saltzburgen. Archiepiscopo frater Hēricus dictus præpositus de Berthersgadem. cum deuotis orationib' debitę subiectionis obsequia Si cuncta quæ audiuimus, & vidimus, scribere deberemus, non chartam, sed volumen facere videremur. Verùm summam eorum quæ de duorum electione Romanorum Pontificū acta sunt breuiter paternitati vestræ notificamus. Curia quæ in octauis Epiphaniæ Papiæ fuerat indicta, vsque in sextam feriam proximam ante caput Ieiunij, quia in destructione Cremæ dominus Imperator detinebatur, est dilata. In qua confidentibus domino Patriarcha, Archiepiscopis, & diversarum terrarum ferè quinquaginta Episcopis,

Legatis

Legatis quoq; Regis Franciæ, & Archiepiscoporum Arelatensis, Lugdunē Vien. Bisuntini, atq; Treverēs & Ravennatis electi, Cardinales & clerici, qui pro parte Victoris aderant, in medium processerunt, & utriusque seriem electionis exposuerunt. Super qua continuis quinque diebus ab Episcopis & aliis prudētibus viris copiosè disputatum cùm fuisset, 6. tandē die in publico consistorio electionis capitula denuo proposita sunt & singula à canonicis Ecclesiæ B. Petri, & rectoribus Romani cleri, sacramento super sancta 4. evangelia præstito, confirmata. Pars altera nec ipsa venit, nec responsales, qua de causa nescimus, conventui direxit. Recitatæ sunt insuper literæ quamplures bullatæ, ab Alexandro & Cardinalibus qui cum ipso sunt, Episcopis & civitatibus Longobardiæ directæ, sed à fidelibus D. Imperatoris captæ: ex quarum tenore machinationes & molimina eorum contra imperium patenter sunt deprehensa. Unde quia dilatio non parvum tam Ecclesiæ quàm imperio videbatur minari periculum, præsertim quia nō erat, qui prædictis assertionibus contradiceret: cùm nimirū utraq; pars non ad curiæ, sed ad Ecclesiæ fuisset examinationem vocata, Episcopi parti Victoris, quæ ipsum 11. diebus antequā Alexander immantaretur, immantatū fuisse, & in sede B. Petri, adversa parte præsente, absq; reclamatione sedisse, præstito, ut dictum est, sacramēto probaverat, assensum præbuerunt: & eumdem Victorem ut Apostolicū in Ecclesia solemniter suscipientes, solitam ei reverentiam exhibuerunt. Facta sunt hæc D. Imperatore, & fidelibus imperij annitentibus, propter causas memoratas. Quapropter ipsemet eidem confirmato pontifici ante fores Ecclesiæ descendenti consuetum detulit honorem. Secūda vero post hæc die, sæpe jam dict⁹ D. Victor, celebrato synodi officio, alterius partis principem cum quibusdam suis fautoribus Episcopis scilicet Hostiense & Portuense, (eo quod cōsecrationis manum eidem præsumpserant imponere,) Cardinalibus etiam Henrico Pisano, Ioanne Neapolitano, & Iacyncto, anathematis vinculo, extinctis candelis innodavit. Excommunicavit autem Henricum Pisanum, idcirco quod mandato eius magister Raimundus Cardinalis despoliatus, & atrociter cæsus fuerit. Præpositum etiam Placentinum, quia dominum Tusculanum armata manu invaserit, & despoliatum, multis cōtumeliis affecerit, simili sententiæ involuit. Vuillelmum præterea Siculum, atque Mediolanenses pro invasionibus Ecclesiarum & imperij, ad canonicā vocavit satisfactionem. Interfuerunt his omnibus Metropolitani, dominus Patriarcha, Mogūtinus, Coloniensis, Magdeburgensis, Bremensis, cum nonnullis suffraganeis suis, & maxima pars Episcoporum Longobardiæ: quorum plurimi affectuosum, & plenarium prædictæ confirmationi tribuerunt assensum. Dominus vero Patriarcha, & quidam alij, salua in posterum catholicæ Ecclesiæ censura, propter memoratas imperij necessitates obedierūt. Absentes omnes quos prænotavimus Archiepiscopi, pro se & suis suffraganeis plenariè consenserunt, excepto Treverense, qui cum iter cepisset, infirmitate præpeditus, excusatorias tantummodo literas direxerat. Præsentes autē eius suffraganei Tullensis & Verdunensis pro se & consuffraganeo suo Metēse in integrum spoponderunt. Domini Babenbergensis, & Ratisponensis patriarchā sunt imitati.

Aquileensis præsul est Patriarcha.

Pro confirmandis omnibus quæ facta sunt, mittuntur legati, dominus Colonien. in Franciam, Verdunensis in Hispaniam, Pragensis in Vngariam. Si interim alia scripta, quarum quædam vidimus, meram de his veritatem minus continētia, ad manus vestras devenerint; sciat sanctitas vestra, quod ut pro parte potuimus, synceram de his veritatem significavimus, plenius autem præsentes insinuabimus.

CAPUT LXXIII.

Archiepisco. Iuvaviēsis cur crebras literas acceperit.

QVare autem tam crebræ literæ Eberhardo Saltzburgensi Archiepiscopo super gestis concilij directæ sint, hæc fuit causa. Cum ad cōcilium iter cepisset, & jam per forum Iulij, & per marchiam Veronensium usque ad civitatem Vicentinorum pervenisset, gravi correptus infirmitate, gradum sistere, domumque redire coactus est. Sanè quum tanti viri fecimus mentionem, de vita & moribus eius quædā memorabimus: quæ quamvis ut lucerna super candelabrum posita, in domo nostræ provinciæ clarissimè luceret, ab his tamen qui longè positi sunt, invida bonis fama difficilius subtraher, si scribendo celebretur. Erat autem idem vir venerabilis, ætate maturus, sacræ paginæ literis decentissimè instructus, fide præcipuus, religione singularis. Humanitate & pietate adeo cōmunis, ut verè dicere posset, *Omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrifacerem.* *1. Cor. 9.* In largitionibus liberalis, in eleemosynis & suscipiendis peregrinis studiosus, intantum ut sumpt⁹ in obsequium pauperum monasteriorum & peregrinorum quotidie expensus, non solum palatio suo, verumetiam toti episcopio videretur onerosus. Ipse tamen huiuscemodi pondere minime gravabatur: cùm hæc incommoda bonæ famæ, quam ipse tamen minime affectabat, & æternæ retributionis mercede compensaret. Pauperum squalores minimè abhorrebat, à leprosis se tangi & contrectari passus est, quin etiam ipse eos interdum tangere, manusque eorū osculari non verebatur. Nec sufficere credidit, si in ministerio pauperum, famulorum uteretur officiis, nisi ipsemet habitu succinctus, manibus suis interdum cibum apponeret, poculum porrigeret, aquam non solùm lavandis manibus, sed & pedibus infunderet. Cumque non solùm in verbo perfectam doctrinam, verum etiam in opere cōsummatæ disciplinæ præberet exemplū, meritò de eo dicebatur, quod olim de quodam sanctorum. Quia hic est qui quale habet verbum, talē habet vitam: & qualem habet vitam, tale habet verbum: quomodoque docet, agit: & quæ agit, hæc docet. His & aliis plurimis virtutibus & divinæ gratiæ donis, plures quidem ad sui imitationē, universorum autem ad dilectionē sui provocarat affectum. Sed hæc hactenus.

CAPUT. LXXIV.

De legatis ad Graciam destinatis.

COmpositis ita rebus & gestis concilij, missis quoque legatis, ut suprà dictum est, ad reges, Hispaniæ, Angliæ, Frāciæ, Daciæ, Boemiæ, & Vngariæ, ad imperatorem quoque Græcorū Manuel nuntios dirigit, videlicet Henricum ducem Carentanum, fortem & exercitatum in bellicis consiliis virum, & Henricum sacri palatij notarium, omnique probitate & industria præditum, ac Neimerium filium Petri Poloni ducis Venetorum, iamdudum in captivitate sua tentū,

sed absolutum, responsa portantes, vt dicebatur, super petitione Constantinopolitani principis de pentapolensi maritimis in Apulia, & quibusdam secretioribus consultationibus contra Vuillelmū Rogerij Siculi filium, & in regno successorem. Cernens autem totam Longobardiā continuis duorum annorum expeditionibus granitèr attritam; cùm exercitus in crebris contra hostes excursibus & rapinis, nec etiam amicis parcere potuisset: paulisper terram ipsam quiescere & respirare vtile iudicauit, donec recepta cultura nouas futuro anno calamitates sustinere, novumq; facilius & recipere, & enutrire posset exercitum.

CAPVT LXXV.

Quod imperator iterum principes abire permiserit.

ITaque dimissurus exercitum, aduocans ad se proceres, & de militia meliores, magnam illis ait se habere gratiam pro beniuolentia & fidelitate, qua erga se vtendo perseuerassent. Laudabat etiam in vnoquoque bonos mores, fortitudinem, quam prœliando in multis magnisque periculis monstrasset. Quod eos neque hostium multitudo, nec magnitudines ciuitatum vel audacia inconsulta, & immanitates efferæ adversātium à consueta animi virtute terruissent. Magnam quoque huius rei sibi fore diligentiam, ꝗ debitis præmijs & honoribus virtutes eorū vellet honorare, qui militiæ socij fuissent, nec vllū eorum qui plus alijs laborasset, justa vicissitudine cariturum. Eos etiam quos nouerat fortiter aliquid & egregium in bello fecisse, nominatim singulos appellans conlaudabat. Deinde aurum & argentum, vasa ex argento & auro facta, itēque vestes pretiosas, beneficia feudorum, aliaq; donaria largiter & regaliter distribuebat. Omnibus autem hoc modo exhilaratis & donatis, vt quisque se meritum præbuerat, votis, & laudibus cum magno fauore ab vniuerso exercitu factis, quò quemque conueniret, dimittit. Ipse verò cū paucis in Italia remansit. Quia verò huius operis libellos numerum evangelicū excedere non proposuimus, priusquam huic quarto volumini terminum demus, ex quo actus & gesta bellorū serenissimi principis summatim perstrinximus, mores quoque, cæterasque vitæ illius partes & studia circa regni administrationem paulisper prosequamur.

CAPVT LXXVI.

De forma & moribus Friderici, & eius varijs ædificijs.

IGitur diuus Augustus Fridericus, vt de Theodorico quidam scribit, & moribus & forma talis est, vt & illis dign' sit agnosci, qui eum minùs familiariter intuentur. Ita personam suam Deus arbiter & ratio naturæ, consummatæ fœlicitatis dote sociata cumularunt. Moribus hujuscemodi, vt laudibus eorū nihil ne imperij quidem fraudet inuidia. Forma corporis decenter exacta, statura longissimis breuior, procerior eminentiorque mediocribus: flaua cæsaries, paululum à vertice frontis crispata. Aures vix superiacentibus crinibus operiuntur, tonsore pro reuerentia imperij pilos capitis & genarū, assidua succisione curtante. Orbes oculorū acuti & perspicaces, nasus venustus, barba subrufa, labra subtilia, nec dilatati oris angulis ampliata, totaque facies læta & hilaris. Dentiū series ordinata, niveum colorem repræsentant. Gutturis & colli non obesi, sed parumper succulenti, lactea cutis, & quæ juvenili rubore suffundatur. Eumque illi crebrò colorem non ira, sed verecūdia facit. Humeri paulisper prominentes. In succinctis ilibus vigor. Crura suris fulta turgentibus, honorabilia, & bene mascula. Incessus firmus, & constās, vox clara, totaq; corporis habitudo virilis. Tali corporis forma plurima & dignitas, & auctoritas tam stanti quam sedenti acquiritur. Valetudine satis prospera, præter quod interdum febre ephimera corripitur. Bellorum amator, sed vt per ea pax acquiratur. Ipse manu promptus, consilio validissimus, supplicantibus exorabilis, propitij' in fide receptis. Si actionem diuturnam forinsecus perquiras, antelucanus basilicarum & sacerdotum suorum cœtus, aut solus, aut minimo comitatu expetit: eosque tam grandi sedulitate veneratur, vt omnib' Italis erga Episcopos & clericos seruandi honorem & reuerentiam, ipse formam & exemplum tribuerit. Officijs diuinis tātam præbet venerationem, vt omnem horā qua coram ipso Deo psallitur, competenti veneretur silentio, nec vllus interim eum audeat de quolibet sollicitare negotio. Peractis votis, & post missarū solemnia, diuinis consignatus reliquijs, mane reliquum curæ regni administrandi deputat. Si venationibus exercetur, in equis, in canibus, accipitribus, cæterisque eius generis auibus, instituendum, spectandum, circumferendum, nulli secundus. In birsando ipsemet arcum tēdit, spicula capit, implet, expellit. Eligis quod feriat, quod elegeris ferit. In conuiuio talis disciplina, abundantia regia, vt nec sobrietas temulentiam, nec fames frugalitatem possit incusare. Cùm ludendum est, regiam tantisper sequestrat seueritatem: eiusque temperamenti est, vt sit remissio nō meians, austeritas non cruentans. Erga familiares suos in proferendo alloquio non minax, nec in admittendo consilio spernax, nec in reatu inuestigando persequax. Scripturas & antiquorum gesta sedulo perquirit. Eleemosynas in ministerio pauperum plerumque ipse manu sua distribuit. Pecuniarum suarum decimam Ecclesijs, & monasterijs fideliter diuidit. In patria lingua admodum facund', latinam verò melius intelligere potest, quàm pronuntiare. Vestitu patrio vtitur, nec profuso, aut petulanti, sed nec plebeio: cui magis hoc decorū, vt in castris suis potius Martis pompa radiet, quam Veneris. Qui cùm in ampliando regno, & subigendis gentibus tantus existat, vt in prædictis occupationibus assiduè versetur, opera tamē plurima ad regni decorem & commoditatem pertinentia, diuersis in locis inchoauit, quædam etiam consummauit, & maximam providentiæ partem obsequio pietatis impendit. Palatia siquidē à Carolo magno quondam pulcherrima fabricata, & regias clarissimo opere decoratas, apud Nouiomagum, juxta villam Inglinheim, opera quidem fortissima, sed jam tam neglectu quàm vetustate fessa decentissimè reparauit, & in eis maximam innatā sibi animi magnitudinem demonstrauit. Apud Lutra domum regalē, ex rubris lapidibus fabricatā non minori munificentia accurauit. Etenim ex vna parte muro fortissimo eam amplexus est: aliam partem piscina ad instar lacus circumfluit, piscium & altilium in se continēs omne delectamentum, ad pascendum tam visum, quàm gustū. Hortum quoque habet contiguum, ceruorū & capreolorum copiam nutrientem. Quorum omnium regalis magnificentia, & maior dictu copia

operępretiũ ſpectantibus exhibet. In Italia quoque apud Medoicium, Laudam, & in aliis locis ac ciuitatibus, in renovandis palatiis, ædibusque ſacris, tantam liberalitatis magnificentiam declarauit, vt totum imperium tanti imperatoris & munere, & memoria in perpetuum fungi non deſinat. Reges Hiſpaniæ, Angliæ, Franciæ, Daciæ, Boëmiæ, atque Vngariæ, quamuis ſuſpectã ſemper eius haberent potentiam, ſibi adeo per amicitiam & ſocietatem deuinxit, & ad ſuam voluntatem ſic inclinatos habet, vt quotiens ad eũ literas vel legatos miſerint, ſibi cedere auctoritatem imperandi, illis non deeſſe voluntatem obſequendi denuntient. Imperatorem Conſtantinopolitanum Manuel, vltro amicitiam & ſocietatem eius expetentem, cum ſeſe ſicut anteceſſores ſui, Romanorum appellaret imperatorē, flexit: vt ſe non Romæ, ſed Neoromæ vocet imperatorem. Et ne multis morer, toto regni ſui tempore nihil vnquam duxit melius, nihil jocundi⁹, quàm vt imperium vrbis Romæ ſua opera, ſuoque labore priſtina polleret, & vigeret auctoritate. Hæc à glorioſo principe acta ſunt vſque ad præſentem annum, qui ab incarnatione Domini 1160. regni autem eius ſeptimus, imperij quintus numeratur, multa adhuc in regni gubernaculis fœliciter acturo: tandemque apud regem regum cũ piiſſimis principibus æterna percepturo præmia meritorum.

Epilogus Operis.

HOs de latiſſimis geſtorum tuorũ pratis, Auguſtorũ optime, tam dilectus patruus tuus Otto Epiſcopus, quam noſtræ humilitatis diligentia flores legit, vnde huius opuſculi coronã texeremus: plura quæ de te ſciuntur & referuntur, peritioribus & magis domeſticis relinquentes. Quæ ſi cuiquam inuiſa fuerint, aut ea deſpicabilia judicauerint, nos tamen obedientiæ noſtræ fructus conſolabitur, qua præcipienti paruimus. De qualitate autem vos dilectiſſimi Domini mei videritis, quos in hoc opere arbitros elegimus, & correctores. Vobis enim ad judicandum erit quod editis, per vos judicandum quod defendum duxeritis.

ANIMADVERSIO AD PRÆCEDENTIA DE SCHISMATE OCTAVIANI.

Quæ ſuprà pro Octauiano allata ſunt, mendaciis ſcatent, nec juuant eius cauſam. Falſum eſt enim, plures quàm duos fuiſſe eius electores, nec potuerunt plures oſtendi à fautoribus Octauiani: cùm Rolandus, ſeu Alexander 3. viginti aut plures habuerit electores. Falſum item eſt, Rolandum non fuiſſe immantatum mox vt electus eſt: cùm Octauianus quaſi arreptitius mantum ei abſtraxerit à collo. Falſum eſt, Imperatorem habuiſſe ius conuocandi Concilium, aut euocandi ad illud Pontificem. Nec Conſtantini & aliorum exemplum eſt ad rem. Illi enim vt miniſtri & executores voluntatis Pontificis conuocarunt Concilia: Fridericus ſua authoritate Conciliabulum Papienſe conuocauit, & ad illud Pontificem citauit. Falſum eſt, Hadrianũ Alexandri prædeceſſorem cum Cardinalibus conſpiraſſe contra imperium. Sed ſi fortè videntes Fridericum jura Eccleſiæ violare, decreuerunt non eligere in Pontificem vllum ex iis, qui ei adulabantur, quorũ vnus erat Octauianus, quòd hoc in pernitiem Eccleſiæ ceſſurum eſſet, hoc non erat contra Imperium conſpirare, ſed Eccleſiæ ſalubriter prouidere. Mitto alia huiuſmodi: quæ licet vera eſſent, adhuc tamen cauſam Octauiani non adjudicarent: quia non potuit eius electio à duobus tantùm facta præualere aduersùs electionem Alexandri à viginti duobus factam. Tam apertum erat jus huius, vt ſtatim omnes vbique Chriſtiani eum vt legitimum Papam ſuſceperint, fruſtra in contrarium nitentibus Imperatore, & militibus ab Octauiano cõductis, & ſenatoribus auro corruptis, qui Alexandrum & Cardinales iniquè vexarunt, ſed à ſententia nõ dimouerunt. Ipſe etiam Fridericus coactus eſt eundem Alexandrum recipere. Vtilia verò nobis ſunt, quæ Radeuicus pro ſchiſmaticis retulit: ex iis enim agnoſcimus hypocriſir & dolos, quibus etiam hodie ſe contegunt hæretici & ſchiſmatici. Nota etiam Radeuicum pauca, eaque mutilata, pro iure Alexãdri retuliſſe, forſan ne Friderico diſplicerет: tu autem vide tomo 3. huius Biblioth. epiſtolã 4. Philippi de Eleemoſyna.

CAPITA LIBRI PRIMI.

PRoœmium, & diuisio orbis, cap. 1. Adam vtriusque ciuitatis ciues generat; & de gigantibus. cap. 2. De diluvio, & annis ab Adam vsque ad Noë. 3. Vt multiplicati homines à filiis Noë, & de torre Babel. 4. Supputatio diuersa vsque ad Abraham, 5. Ninus Niniuem condit, & alia facit, 6. De ortu Abrahæ &c. 7. Semiramidis Imperium, & instauratio Babylonis, 8. Abrahæ & Loth cohabitatio, & Sodomæ subversio, 9. Abraham circumciditur, & generat Isaac & Ismaël; & Isaac Iacob & Esau 10. Quo tempore mortuus sit Abraham. De legibus Græciæ & aliis, 11. Prælia diuersarum gentium, & exordium habitationis Rhodi, 12. Ogygij diluuium; & tempus mortis Isaac. 13. Fames in Ægypto sub Ioseph. 14. Idolum Serapis vnde exordium sumpserit. 15. De Argo, de morte Iacob, & seminibus allatis in Græciã, natiuitate Moysi, Prometheo, Atlante, & Mercurio. 16. Deucalionis diluvium, ortus Athenarum, & alia, 7 Egressus Hebręorum de Ægypto; de quo & scriptores Ethnici. 18. De Danao & Perseo, & diuersis abominationibus gẽtium, 19. Anni Moysi & mors, inaudita mundi scelera, 20. Cretensium & Atheniensiũ bellum: de Minotauro & Centauris, 21. De Vesore rege Ægypti, & Scythis, 22. Amazonum ætas, & cur ita dictæ sint, 23. Mors Iosue, Iudices, de Cadmo, regno Micenarum, & Laurenti in Italia, 24. Troiæ euersio, initium Romanorum & Francorum: de Samsone & Hercule, & aureis seculis, 25. De ferreis seculis sub Ænea & Turno; de Vlysse, & Diomede, 26. Regnũ Sylvij, defectus regni Sicionorum: Romani & Græci morum & linguæ affinitatem habere incipiunt, 27. De Samuele & Saule, & Codro Atheniensium Rege: nomina Iudicum, 28. Regum & Prophetarum tempora: de Dauide, &c. Item de Elia & Elisæo, 29. Reges Albanorum vsque ad Romulum: de monte Aventino, 30. Translatio regni Babylonici ad Medos, 31. Exclamatio contra Babylonem, 32. Nomina regum Assyriorum.

LIBRI II.

DE Regibus Medorum, Chaldæis, & Cyro 1. De Proca & Amulio, & ortu Remi & Romuli, 2. Fundatio vrbis Romæ, &c. 3. De Osee, & Isaia, ac Sibyllæ prophetia, 4. De Thale, vno è 7. sapientibus, & captivitate decem tribuum: de Phalari tyranno, 5. A quibus Roma inchoata: de morte Isaiæ, & Samia Sibylla, & Romanorum regibus, 6. Captiuitas Iudæ; Ieremias, & sex sapientes florent, 7. De Philosophis Pythagora, Socrate, Platone, Aristot. 8. Tarquinij superbi regnum, 9. Tempora Consulum; de Mutio Sceuola, & Clœlia virgine, 10. Babylon à Cyro capta: mors Cræsi. 11. Prophetiæ Ezechielis, Danielis, & Abacuk 12. Quatuor monarchiæ Nabuchodonosor ostensæ, 13. Tomyris Cyrum necat, exclamatio super hoc, 14 De Cambyse filio Cyri, & nova Babylonia, 15. Magi regnant, tum Darius; de pluribus Prophetis, & bello Darij aduersus Græcos, 16. Xerxes à Græcis bis superatus, pòst à præfecto suo occiditur, 17 Prodigia Romæ visa, pestilentia & alia mala secuta. Cincinnati victoria, 18. Bella diversa, oppressio Atheniensiũ, mors Socratis, & Darij, exilium Dionysij tyranni. 19. Regnum Artaxerxis & Esther, incendium Ætnæ, &c. 20. Quæ mala Galli Romanis fecerint, 21. Excidiũ Lacedemoniorum, & reformatio Atheniensium, victoria Romanorum, & specus clausa, victoria de Gallis, 22. Carthaginẽsium & Romanorũ fœdus, saxea grando, Arthaxerxes seu Ochus Iudæos includit, 23 Initium regni Græcorum, Philippus Græciam sibi subjicit, & occiditur, 24. Alexander magnus regnat, Persas & alios vincit, & moritur. Exclamatio contra rotatum reiũ, 25. Alexandri socij orbem diuidunt, & eius matrem & filium necãt, ac mutuis vulneribus corruunt, de Machabæis. 26. Roma post mortem Alexãdri crescere incipit, 27. Roma sub Alexandro & vicinis gentibus dehonorata fœdus non seruavit, sed bellum instauravit. 28. Roma stat, ingenio & arte hostes vincit, sed pestilentia affligitur, 29. Varij eventus Romanorum, & calamitates, 30. Tarentinorum & Pyrrhi bellum. 31. Carthaginenses fœdus cũ Romanis rumpunt, 32. Bellum punicum primum: fraus Hannibalis & victoria Romanorum. 33. Regulus Consul capitur, & necatur. Finis primi belli punici, victoria Romanorum, 34. Inundat Tiberis, vrbs incenditur; de Gallis, & bello punico secundo, 35. Mors Hamilcaris, Hannibal sæpe Romanos vincit. Ab vrbe tempestate pulsus: mors Scipionum, & captio Capuæ. 36. Scipio vincit, Hannibal Cõsules occidit, ad Brutios tandẽ cedit, 37. Victoria Scipionis, pòst Hannibalis, Scipio triumphat, 38. Prodigia: excidium Tarenti: victoria Macedonum & Lacedęmon. 39. Barbari à Romanis victi, subactus Philippus. Rex Antiochus pacẽ petit, mors Hãnibalis & Scipionis, 40. Situs Carthaginis, & eius eversio 3. punico bello. Scipio regnum Numidię partitur, 41. Quo tẽpore Machabæi fuerint, 42. Subversio Corinthi, excidium Numantiæ, excursus breuis, 43. Bellum Iugurthinum, & varij eventus Romanorum cum Cymbris, &c. Intestina mala sub Sylla, Catilina, & Macedonio; Asia minor Romanis tradita, 44. Mithridaticum bellum, 45. Pompeius toto Oriente devicto templum Dei polluit, & vincto Aristobolo, fratri ejus sacerdotium tradit, 46. De principibus Israel à transmigratione Babylonis, & de Herode alienigena, 47. Victoria Iulij Cæsaris, qui à ciuibus non susceptus in eos arma convertit, 48. Crassus necatur, vrbs incenditur; intestina pugna Romanorum, victoria Cęsaris, & mors ejus, 49. Cæsar in Ægyptios arma conuertit, Cleopatræ regnum tradit, fautores Pompeij persequitur: mors Catonis. Cæsar monarchiam obtinet, Tullium & M. Marcellum in gratiã suscipit, in Senatu occiditur, 50. Exclamatio aduersus rerum mutabilitates. 51.

LIBRI III.

OCtauianus interfectores Cæsaris persequitur: judicia eius, & victoria de Antonio. caput 1. Vt Græci vsq; ad id temporis imperauerint: vnde Patriarchales sedes cœperint. 2. Finito regno Græcorũ Cæsar dictus est Augustus 3. Victoria eius in Hispania: diuersas prouĩcias sub-

LIBRI IV.

LIBRI V.

LIBRI VI.

LIBRI VII.

CAPITVLORVM SECVNDÆ PARTIS INDEX.

LIBRI I.

LIBRI II.

*Non quærit, sed innuit non quæsitam.

